

Albert Zoltán Máté

**Államfői szerep és állami címer a fenyegetett
demokrácia idején (1945–1948)**

Doktori (PhD) értekezés

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Budapest

2024

Albert Zoltán Máté

Államfői szerep és állami címer a fenyegetett demokrácia idején (1945–1948)

Doktori (PhD) értekezés

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Dr. Óze Sándor, DsC

Gazdaság-, Régió- és Politikatörténeti Műhely

Vezetője: Dr. Medgyesy-Schmikli Norbert, PhD

Témavezető:

Prof. Dr. habil M. Kiss Sándor, professor emeritus

Budapest, 2024

TARTALOMJEGYZÉK

Köszönetnyilvánítás	5
Bevezetés	6
A téma értelmezési keretei	8
A kutatás forrásai.....	9
A kutatás célja	10
I. Magyarország köztársasággá válása a második világháború után.....	11
I/1. Az államfői intézmény változásai 1944 és 1946 között Magyarországon.....	13
I/1.1. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Kormány között megosztott államfői jogok (1944. december 22.–1945. január 26.).....	16
I/1.2. A Nemzeti Főtanács, mint államfői jogokat gyakorló testület (1945. január 26.–1946. február 1.)	20
I/1.3. A köztársasági elnöki intézmény (1946. február 1.–1949. augusztus 20.)	23
I/2. Magyarország állami címerének változásai (1944–1949)	31
I/2.1. Az 1848–49-es előzmények.....	32
I/2.2. Címerhasználat 1944 végétől, 1946 elejéig	34
I/2.3. A közjogilag nem szabályozott címerhasználat (1946–1949)	38
I/3. A honvédség, az államfői testőrség és az állami kitüntetések	57
I/3.1. Az államfő és a honvédség	57
I/3.2. Az államfő és testőrsége	58
I/3.3. Az államfő és az állami kitüntetések	61
II. Tildy Zoltán és az államfői tisztség.....	64
II/1. Tildy Zoltán útja a köztársasági elnökség felé	65
II/1.1. Tildy Zoltán családja, lelkészi és politikusi pályafutása 1944-ig.....	65
II/1.2. Tildy a megszállások idején (1944–1945).....	73
II/1.3. Tildy Zoltán miniszterelnöksége (1945. november 15.–1946. február 1.).....	78
II/2. Tildy államfő és hivatala 1946 és 1948 között	82
II/2.1. Az államfő hivatalának felállítása, vezetősége, néhány munkatársa, illetve Szelezky Gyula története	85
II/2.1.1. A Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala létrejötte.....	85
II/2.1.2. Az Elnöki Hivatal vezetősége	89
II/2.1.3. Szelezky Gyula, Tildy protokollfőnökének története	93
II/2.2. Tildy elnök az események sodrásában (1946–1948).....	97
II/2.2.1. Az 1946-os év és az új államfő.....	98
II/2.2.2. Az 1947-es év és a „gyenge” államfő.....	105
II/2.2.3. Az 1948-as év és a még hivatalban hagyott államfő	117

II/2.3. Tildy Zoltán és a református püspökök kapcsolata, illetve az államfőhöz írt kegyelmi kérvények	119
II/2.3.1. A magyarországi református egyház helyzete a háború után	120
II/2.3.2. A Jány-, a Bilkey-Papp-, illetve a Halmaji-ügy.....	126
II/2.3.3. Az állam és a református egyház kapcsolata a Tildy-elnökség idején	131
II/3. Tildy államfő a nemzetközi térben	139
II/3.1. Magyar emigráns szervezetek viszonyulása az államfői tisztséghez 1945 után .	139
II/3.2. Tildy Zoltán külföldre juttatásának kísérletei, lemondatása és vejének, Csornoky Viktornak büntetőügye	143
II/3.3. Tildy Zoltán lemondatása a külföldi sajtó tükrében, a román titkosszolgálatok iratai alapján	153
III. Tíz évvel a köztársaság létrejötte után (1956).....	164
III/1. A Kossuth-címer visszatérése 1956–57-ben	165
III/2. Tildy, a kisgazdák és az emigráció 1956-ban	178
III/3. Tildy Zoltán sorsa 1956 után.....	206
Összegzés	208
Függelék	210
1. Az államfői hivatal épülete, szervezeti felépítése és munkatársai	210
A Köztársasági Elnöki Hivatal és az elnöki lakosztály helyszínei (1946-ban).....	210
Az elnöki nyaralók, nyaralások helyszínei (1946–1948)	210
A Köztársasági Elnöki Hivatal szervezeti felépítése és munkatársai (1946–1949).....	211
2. A Független Kisgazdapárt országos tisztségviselői (1945–1948; 1956).....	219
3. Magyarország állami címerének változásai (1918–1990).....	222
Melléklet.....	226
1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról	226
1946. évi I. törvénycikk indokolása Magyarország államformájáról.....	231
1946. évi II. törvénycikk Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról és a törvénycikk indokolása.....	242
Képmelléklet	244
Ábrajegyzék	252
Rövidítések jegyzéke	253
Forrás- és irodalomjegyzék	258
Névmutató	293
Összefoglaló.....	300
Summary	301

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Elsősorban témavezetőmnek, M. Kiss Sándor tanár úrnak szeretném megköszönni a kutatásomban nyújtott nélkülözhetetlen segítségét.

Köszönöm tanárainak, opponenseimnek, a bíráló bizottság tagjainak, a tudományos intézetek, könyvtárak, levéltárak munkatársainak, könyvek és folyóiratok főszerkesztőinek, szerkesztőinek, konferenciák szervezőinek, a doktori iroda munkatársainak, történész kollégáimnak, barátaimnak segítőkészségét, hasznos meglátásait, bátorítását. A teljesség igénye nélkül, néhány nevet említve: Andreides Gábor, Bandi István, Bank Barbara, Berek Patrícia, Borvendég Zsuzsanna, Cservenka Ferdinánd, Csicsics Anna, Csikota Ágnes, Domján Dániel, Fehér Bence, Fejérdy Gergely Róbert, Fodor Krisztina, Földváryné Kiss Réka, Fröhlich Ida, Galambos István, Gróh Gáspár, Horváth Miklós, Jánokiné Újváry Zsuzsanna, Jeszenszky Géza, Kahler Frigyes, Kashash-Petrovics Kerim Kornél, Kiss Kornélia, Körös Annamária, Marschal Adrienn, Medgyesy-Schmikli Norbert, Mezei Balázs Mihály, Mocsári Andrea, Nagymihály Zoltán, Nyári Gábor, Orbán-Schwarzkopf Balázs, Ö. Kovács József, Ötvös István, Óze Sándor, Pálinkás Barnabás, Ráczy György, Riba András László, Schmidt Mária, Soós Viktor Attila, Subicz Katalin, Szekér Nóra, Szóts Zoltán Oszkár, Weinacht Tamás, Weninger Nóra.

Végül külön köszönöm Molnár Miklós Máté barátomnak, hogy a témáról szóló borítótervével¹ művészetileg is gazdagította disszertációm.

¹ Lásd hátul a képmelléklet 8-as képét.

BEVEZETÉS

„Fáradtan, kialvatlanul kezdődött a reggel. E. [Tildy Zoltán]² alig aludt az éjjel. »Ötötől az ablaknál álltam, hajnalban a fürdőszobában cigarettáztam. Szörnyű álmom volt. Egy szakadék szélén álltam, s a völgyben láttam Magyarország térképét. Éreztem, hogy lezuhanok. Amikor leestem, összeborult fölöttem a térkép...«³

A fenti idézet 1946. november 27-éről, egy szerdai kora reggelről szól. Rácz Erzsébet⁴ vetette papírra, aki Tildy Zoltán kormány-, majd államfő titkárnöje és legbizalmasabb munkatársa volt. Tildy vallomásának szavai jól érzékeltetik azoknak az éveknek (1945–48) a hangulatát, amelyet M. Kiss Sándor⁵ a *burkolt diktatúra*, illetve a *fenyegetett demokrácia* időszakának nevez.⁶ Az értekezés ebben az időszámban vizsgálja a magyar államfő szerepének mikéntjét, illetve az államot reprezentáló egyik legfontosabb jelképnek, a címernek „hányattatott” sorsát. Zárásképpen

² Tildy Zoltán (1889–1961): református lelkész, politikus. 1936-tól 1944-ig, majd 1945 novemberétől országgyűlési képviselő. 1945. nov. 15-től 1946. febr. 1-ig miniszterelnök, 1946. febr. 1-től 1948. aug. 3-ig köztársasági elnök. Veje, Csornoky Viktor koncepciós pere kapcsán mondatták le, és házi őrizetben tartották családjával együtt. 1956. okt. 26. és 31., okt. 31. és nov. 2., nov. 2. és 4. között a második, harmadik és negyedik Nagy Imre-kormány államminisztere. 1958-ban a Nagy Imre-perben hat év börtönbüntetésre ítélték, 1959 áprilisában kegyelemmel szabadult. 1961. augusztus 3-án hunyt el. 1989. július 6-án a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte ítéletét.

³ Rácz Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra*. Ráday Gyűjtemény, Budapest, 1995 (továbbiakban Rácz 1995), 108.

⁴ Rácz Endréné Botos Erzsébet (1916–2014 k.): Aranytollas újságíró. Tagja volt a Soli Deo Gloria Református Diákszövetségnek. A német megszállás alatt férjével (Rácz Endre református lelkésszel) négy hónapon át bújtatták Tildy Zoltánt, lakásukban (Budapest, Ráday u. 54.). Tildy, Nagy Lajos álnéven, mint erdélyi menekült bujkált. Rácz Erzsébet hamis igazolványt is készített Tildy számára. A Rácz család emberségét, hűségét is köszönve hívta Tildy miniszterelnökként személyi titkárának Rácz Erzsébetet. Később is őt tekintette legbizalmasabb emberének. Így volt ő Tildy miniszterelnöki kinevezését követően, egészen a Tildy család házi őrizetbe vételéig a kormány-, majd államfő személyi titkára (1945. nov. 15-től 1948. aug. 16-ig). Rácz 1995, 5–7. 1946. február 5-én került először szóba hivatali szinten a beosztás. Rácz Erzsébetet meglepetésére Jékely László, a hivatal vezetője a gazdasági ügyekhez osztotta be. Rácz 1995, 24. 2014-ben még interjút adott Palasik Mária-nak és Katona Ferencnek (lásd később).

⁵ M. Kiss Sándor: Széchenyi-díjas történész. Fő kutatási területe: 1944–1956 közötti magyar politikatörténet; az 1956-os forradalom és szabadságharc története.

⁶ M. Kiss Sándor–Raffay Ernő–Salamon Konrád: *Magyarország sorstragédiái a 20. században*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2011 (továbbiakban M. Kiss–Raffay–Salamon 2011), 179.

röviden bemutatja az egykori államfőnek és az úgynevezett Kossuth-címernek az 1956-os történetét is.

Tildyről elfogult és elítélő hangvétellő írásokat egyaránt olvashatunk. Szerepét a magyar állam élén, gyakran a „gyenge” jelzővel illetik. Sulyok Dezső⁷ röviden a következőképpen emlékezett meg róla: „Magyarországon nem szeretik a »véreskezű« papot. Keserű humorral azt mondják, hogy Tildy több protestáns papot vezetett vissza a katolikus hitre, mint a nagy magyar ellenreformátor, Pázmány Péter. A kálvinista vallás több híve szégyellte magát Tildy, a kálvinista lelkipásztor miatt.”⁸ Tildy Zoltán megítélésekor gyakran szemére vetik mérsékelt politikáját és *túlzott engedékenységet* a kommunisták és a Szovjetunió felé. Vajon jogosak-e ezek a kritikák? Hogyan lehetséges, hogy egyesek hőst látnak benne, míg mások hazaárulót? Horváth János⁹ például a következő szavakkal jellemezte őt: „Tildy zseniális érzékkel megáldott »politikacsináló« volt, aki a részletekre is képes volt odafigyelni, és megfelelő módon tudott reagálni mindenre.”¹⁰ A források alapján kimondható, hogy Tildy számára a családja kiemelten fontos volt. Felesége, Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet¹¹ pedig erős befolyást gyakorolt politikusi pályafutására is. 1947. január 10-én, miután Szabó Lajos szeghalmi református lelkész – aki őt váltotta ebben a tisztségében – kapott tőle egy dedikált fényképet, Tildy így vallott sorsáról Rácz Erzsébetnek: „*Furcsán alakult az életem... Talán két év volt, amíg boldog voltam. Tahitótfalun saját házat építettem. Külön villanytelepem volt. Aztán megcsináltam a Sylvester Nyomdát. Egyházi és irodalmi könyvkiadásunk fejlesztése volt a célom. Gyönyörűen ment. Sajnos, fel kellett számolnom... Falun szerettem volna a földeken dolgozni. De B. [Tildyné] mindig a városba vágyott. Pestre költöztünk. Így változott meg az életem iránya...*”¹²

⁷ Sulyok Dezső (1897–1965): ügyvéd, politikus. A II. világháború utáni Kisgazdapárt jobboldali szárnyának egyik vezetője lett. 1947-ben kiválva a Kisgazdapártból, megalapította a Szabadság Pártot. Az USA-ba emigrált. New Yorkban a Magyar Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottságának tagja lett.

⁸ Sulyok Dezső: *Két éjszaka nappal nélkül*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2004 (továbbiakban Sulyok 2004), 70.

⁹ Horváth János (1921–2019): közgazdász, politikus. 1942-ben tagja lett a Független Kisgazdapártnak, 1943-ban a Magyar Parasztszövetségnek. 1945 és 1947 között nemzetgyűlési, 1998 és 2014 között országgyűlési képviselő volt. 1947-ben koholt vádak alapján elítélték, 1951-ben szabadult. Az 1956-os forradalom leverését követően, az USA-ba emigrált, 1997-ben tért haza. 2003 és 2014 között az Országgyűlés korelnöke volt.

¹⁰ Zsiros Mária–Menyhárt Ferenc: *Az élet sava-borsa. Horváth János életregénye*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018 (továbbiakban Zsiros–Menyhárt 2018), 97.

¹¹ Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet (1896–1985): Pápan tanítóképzőt végzett, ott ismerkedett meg Tildy Zoltánnal, akivel 1916-ban kötöttek házasságot. A német megszállás (1944. márc. 19.) után megszervezte férje bujdosását, illetve az ellenállási mozgalom vezetőivel is tartotta a kapcsolatot. 1945-től nemzetgyűlési képviselő lett, illetve a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének elnöki tisztségét töltötte be.

¹² Rácz 1995, 137.

A téma értelmezési keretei

Bölyny József¹³ jogász, történész, egyetemi tanár „Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről” című, 1945-ben írt tervezetének első bekezdése elég pontosan megadja a téma értelmezésének kereteit. Eszerint: *„az államhatalom törvényes gyakorlása 1944. évi március hó 19. napjától az országot megszálló külhatalom kényszerűsége alatt folyt. 1944. évi október hó 15. napján pedig teljesen megszűnt és az ország részbeni felszabatisa [sic! (felszabadítása)] után sem volt a korábbi keretek között helyreállítható.”*¹⁴

Magyarország 20. századi története lényegében a rendszerváltások története is. Egy évszázad alatt ugyanis több berendezkedés váltotta egymást, mint az azt megelőző ezer évben. A szakirodalomban hagyományossá vált a „köztársaságok” számozása, amely szerint „elsőnek” az 1918-as népköztársaságot, illetve az 1919-es Tanácsköztársaság utáni állapotot is szokás tekinteni. Az 1946. évi I. törvénnyel létrehozott köztársaság a „második” számozást viseli, holott a kortársak szemében ez már a „harmadik” volt.¹⁵ Ugyanakkor, ahogyan Föglein Gizella¹⁶ is rámutatott, érdemes a „királynélküli királyságot” és a „kormányzónélküli királyságot” is megkülönböztetni.

Magyarország 1920-ban, a tragikus trianoni békediktátummal szerezte vissza, az 1541-ben elvesztett függetlenségét, amely aztán 1944. március 19-ével és 1945. április 4-ével ismét megszűnt. Ennek fényében érdekes megvizsgálni, az 1946-ban létrejött köztársasági elnöki intézményt, illetve az ország története második köztársasági elnökének szerepét. Adalékkal szolgálhatnak még ehhez az emigrációban élő magyar politikusok tevékenységeinek, sajtóinak, létrehozott szervezeteinek történetei is. Szembetűnő még, hogy a vizsgált időszakban, Kossuth Lajos¹⁷ személye és korszaka volt az, amely példaként állhatott az 1945 utáni magyar politikai erők és a társadalom valamennyi rétege számára. Ezt erősítette 1848 centenáriuma, illetve a róla elnevezett „Kossuth-címer” használata.

¹³ Bölyny József (1903–1990): jogász, történész, ügyvéd, egyetemi tanár. Főleg a közjogi kérdések foglalkoztatták.

¹⁴ Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKIL) X.3.1: Kiszgazda Levéltár, „Ó állag”, 7. doboz, 5. ő. e. Dr. Bölyny József egyetemi tanár tervezete. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. 1.

¹⁵ Ők ugyanis az 1849-es trónfosztás utáni állapotot már köztársaságnak tekintették.

¹⁶ Föglein Gizella: történész. Fő kutatási területe: a magyar állam- és jogtörténet forrásai 1945–1989; a magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1945–1993; nemzetiségi jog, nemzetiségpolitika Magyarországon 1945–1993.

¹⁷ Kossuth Lajos (1802–1894): államférfi. Pénzügyminiszter (1848. ápr. 7.–szept. 12.); az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke (1848. szept. 16.–1849. ápr. 14.); kormányzó-elnök (1849. ápr. 14.–aug. 11.).

A kutatás igyekszik „rétegről rétegre” haladva, más-más szempontból körüljárni a témát. A disszertáció felépítése is eszerint alakult, tehát először a közjogi vonatkozások, az állam berendezkedésének változásai, illetve a szimbólumpolitika formálódása kap szerepet. Majd Tildy Zoltán életét követve vizsgálódás tárgyát képezik a környezetében történt fontosabb események, mind családját, mind egyházát, pártját, munkatársait illetően. Ugyanakkor a tágabb összefüggések megértéséhez elengedhetetlenek a nemzetközi kitekintések is, amelyhez fontos adalékokkal az emigrációtörténet szolgál.

A kutatás forrásai

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésekor történt harci cselekmények során tűzvész ütött ki az Országos Levéltárban, amelynek következtében az épület nyugati szárnyának két felső emeletén őrzött 1867 utáni iratemplékek közül *„teljesen megsemmisült a legtöbb kormány-szerveknek az 1945–1952. közötti időből származó mindazon iratanyaga, mely már be volt szállítva. Lángok martaléka lett ezek között az 1945 évi debreceni ideiglenes kormány és országgyűlés iratdokumentumainak túlnyomó része. Tömegével semmisült meg az újjáépülő ország szociális viszonyaira, közoktatásügyére, iparügyére, pénzügyeire (a pusztító inflációra, stabilizációra), földművelésügyére (a földosztás előkészítésére, végrehajtására), közlekedés- és postaügyére, kül- és belkereskedelmére, igazságügyére vonatkozó iratoknak, a Gazdasági Főtanács (ezeknek az időknek a nemzetgazdaságot legfőbb szinten irányító szerve) a Tervhivatal (köztük a tervgazdálkodás előkészítésével, a hároméves tervvel kapcsolatos) iratainak igen nagy része stb.”*¹⁸ Így számolt be az akkori állapotokról Komjáthy Miklós¹⁹ 1956-ban.

A Köztársasági Elnöki Hivatal 1946 és 1949 közötti iratanyaga is csak töredékesen maradt fenn, ezért is volt rendkívüli jelentőségű, az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóságához tartozó Országgyűlési Múzeum 2020-ban meghozott célkitűzése, amely a Gazdasági Osztály Irattárában őrzött, történeti szempontból értékes iratokat kezdte el feldolgozni és digitalizálni. Az iratsomók rendszerezésekor került elő például több mint kétszáz útlevelekerelem, amelyeket a Köztársasági Elnöki Hivatal mellé 1949. január 1-én

¹⁸ Komjáthy Miklós: Tűzvész az Országos Levéltárban. In: *Levéltári Híradó*, 1956 (6) 4, [3–6.] (továbbiakban Komjáthy 1956), 4.

¹⁹ Komjáthy Miklós (1909–1993): történész, levéltáros. 1942-ben megszervezte a kizárólag a történeti kutatás szolgálatára létrehozott Történettudományi Intézetet (akkori nevén Teleki Pál Intézet). *„A történelem minden korzakára nézve páratlanul gazdag ismeretanyaggal rendelkezett. [...] Elsőrangú kutatási területe a középkori magyar történelem.”* Bélay Vilmos: Komjáthy Miklós (1909–1993). In: *Levéltári Közlemények*, 1993 (64) 1–2, Krónika (továbbiakban Bélay 1993), 221–222.

létrehozott Néphivatalhoz címeztek.²⁰ Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött, az államfő hivatalának 1946 és 1949 közötti időszakából származó iratok két dobozban találhatóak. Az első doboz hat őrzési egységében²¹ lévő dokumentumok főleg Tildy, részben Szakasits Árpád hivatali idejéből származnak. A második dobozban két őrzési egység található,²² amelyekbe iktatószám alapján tették be az iratokat.²³

A magyar állami címer 20. században történt változásainak folyamatát, különös tekintettel a tárgyalt időszakra, szépen nyomon lehet követni a hivatalos iratokon és jogszabályokon túl, a kiadott közlönyökben, a numizmatikai emlékeken, bélyegeken, pecsétéken, illetve fényképeken, filmfelvételeken is.

A kutatás célja

Jelen disszertáció, a magyar állami címer történetét vizsgáló kutatásomnak²⁴ kiemelten fontos állomása, amely a sok kérdést fölvető ún. Kossuth-címer történetét tágabb kontextusban vizsgálja, tulajdonképpen melléktémaként. Hiszen az értekezés fő témája, az államfői szerep értelmezése, a magyar történelem egyik legösszetettebb és máig kiható időszakában.

A kutatás igyekszik minél alaposabban bemutatni a korszak történéseit, amelyek kapcsolatban álltak Tildy Zoltán politikusi működésével. Elsődleges célja az értekezésnek, az akkori magyar államfő szerepének és tetteinek megértése, elkerülve az ítélezést (legyen az akár pozitív, akár negatív).

²⁰ Dán Vanda–Makra Mónika (sajtó alá rendezték, előszóval és jegyzetekkel látták el): *Megtört sorsok a Magyar Köztársaság Elnöki Hivatal Néphivatalához benyújtott útlevelekérelmek tükrében: 1949. január – augusztus*. In: *Aetas*, 2021 (36) 3, [152–172.] (továbbiakban Dán–Makra 2021), 152.

²¹ 1. Köztársasági Elnökhöz intézett hadifogolyhazahozatali kérelmek 1946–47; 2. Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala Néphivatal. Panaszügyek kérelmek 1949; 3. Köztársasági elnök protokoll programjainak tervezetei 1946–1948; 4. Bírósági Népbírósági ügyek; 5. Vegyes ügyek; 6. Gazdasági Hivatal iratai 1948.

²² 1. 1400/ 1 – 2250 / 2, 1949; 2. 900 – 1196/1949.

²³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal (1946–1949).

²⁴ Amely a 2013-as MA szakdolgozattal indult: Albert Zoltán Máté: *Magyarországi jelképhasználat a XX. században, különös tekintettel a magyar államcímerre*. Történelem MA szakdolgozat. Konzulens: M. Kiss Sándor, PPKE BTK, Piliscsaba, 2013 (továbbiakban Albert 2013).

I. MAGYARORSZÁG KÖZTÁRSASÁGGÁ VÁLÁSA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

„A magyar állam, illetve a magyar társadalom második világháború alatti szerepének megértése rendkívül fontos. Egyrészt a német megszállással ismét elveszett az állam függetlensége, másrészt 1938-tól folyamatosan csökkent, majd megszűnt a társadalom egy jelentős hányadának először az anyagi, majd a személyi függetlensége és biztonsága is. [...] Fokozódott a vagyonbizonytalanság, s a vallási tartalom is átminősült az új hatalom elképzelésének megfelelően.”²⁵

A fenti, M. Kiss Sándor egyik írásából kiragadott rész, felhívja a figyelmet a magyar társadalom kiszolgáltatott helyzetére, a második világháború idején. Kortársként Schöpflin Gyula,²⁶ igen érzékletesen írta le a háborút követő állapotokat: *„A közvéleményt illetően nem voltak illúzióim. A koalíciós kormány legitimitását elfogadta, mert nem volt más választása; a demokrácia fogalmát gyanakodva szagolgatta, tapintgatta, előző élmény híján. A munkásság óriási erőfeszítéssel látott neki az újjáépítés keserves munkájának, mintegy létfenntartástól ösztönözve; de a ritkán szállingózó hírek szerint a földosztást nem egy helyütt úgy kellett rátukmálni a vonakodó parasztságra. A középosztály lassanként visszatüremkedett a hivatalokba, s nyakát behúzza megpróbálta ott folytatni, ahol abbahagyta. Egy dolog mindenestre hiányzott: a forradalmi hangulat és lelkesedés.”²⁷*

²⁵ M. Kiss Sándor: Magyar ellenzéki kapcsolatok a Kárpát-medencében 1956–1989 között és a magyar–magyar kapcsolatok a Határon Túli magyarok Hivatalának kialakulásáig. Adalékok egy témához. In: *Kárpát-Haza Szemle* 10., 2016, [90–114.] (továbbiakban M. Kiss 2016), 108.

²⁶ Schöpflin Gyula [írói álnevének: Nagypál István] (1910–2004): író, műfordító, diplomata. Diákként bekapcsolódott a kommunista szervezkedésbe. 1945-től 1949-ig a Magyar Rádió volt műsorigazgatója.

²⁷ Schöpflin Gyula: *Szélkiáltó*, Magvető Kiadó, Pontus Kiadó, Budapest, 1991 (továbbiakban Schöpflin 1991), 197–198.

Összefoglalva az 1944 és 1949 közötti időszakot, Schmidt Mária²⁸ a következő megállapítást teszi: „1944 őszén kezdetét vette az ország szovjetizálása, amelyet fokozatosan, lépésről lépésre haladva 1949-re be is fejeztek. Ez alatt sem 1947-ben, sem 1948-ban nem került sor semmiféle irányváltásra, a magyarországi politika nem fordult el semmilyen más irányba. Mindössze annyi történt, hogy totális térnyerésük, szovjetek által támogatott hatalmi szerkezetük kiépülésének befejeződése előtt a magyar kommunisták taktikai okokból palástolni igyekeztek valódi céljaikat. Ennek érdekében, ha szükségesnek vélték, másokat (lehetőleg valamelyik, náluk népszerűbb potenciális szövetségesüket, akiket később likvidáltak) toltak előtérbe. Ha elkerülhetetlennek tartották, kivártak. Ha azt tartották célszerűnek, csaltak (például a választásokon), ha kellett, öltek.”²⁹

Ö. Kovács József³⁰ is azt hangsúlyozza, hogy „1945 tekinthető a tényleges fordulatnak, a leplezett kommunista diktatúra kezdetének. Ehhez képest 1948-tól a leplezetlen diktatúra időszakát számíthatjuk.” Ugyanis, mint fogalmaz: „Nemzedékek sorát arra tanították, hogy 1948 a »fordulat éve« volt. Valójában ez is a Magyar Kommunista Párt (MKP) által kialakított politikai mítoszok egyike, hasonlóan az 1945. évi »földreformhoz«.”³¹

²⁸ Schmidt Mária: Széchenyi-díjas történész. Fő kutatási területe: a magyar zsidóság története 1918-tól; Magyarország története a diktatúrák alatt; diktatúrák története a 20. században.

²⁹ Schmidt Mária: „Most majd mindent úgy csinálnak, mint az oroszoknál”. A kommunizmus kiépülése Magyarországon. In: Lőrinc, László (szerk.): *Egyezünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszainkról, tévhiteinkről*. Történelemtanárok Egylete, Budapest, 2010, [90–101.] (továbbiakban Schmidt 2010), 93.

³⁰ Ö. Kovács József: történész, levéltáros. Fő kutatási területe: új- és jelenkori társadalomtörténet, agrárszociológia; hazai és külföldi társadalomtörténeti historiográfia és módszertan; német történelem.

³¹ Ö. Kovács József: 1948 a fordulat éve? 1945 értelmezése a társadalomtörténeti események tükrében. In: *Levéltári Közlemények*, 2020 (89), Budapest, [41–55.] (továbbiakban Ö. Kovács 2020), 41. Az 1945-ös esztendő brutális valóságát a vidéki Magyarországon részletesen lásd: Ö. Kovács József: Földindulás. A leplezett kommunista diktatúra társadalmi gyakorlata a vidéki Magyarországon 1945-ben. In: Csikós Gábor–Kiss Réka–Ö. Kovács József (szerk.): *Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017 (továbbiakban Ö. Kovács 2017), 19–65.

I/1. Az államfői intézmény változásai 1944 és 1946 között Magyarországon

Az első világháborút követően, a magyar államfői intézményről az 1920. évi I. törvény³² rendelkezett, amely alapján 1920. március 1-én a Nemzetgyűlés Horthy Miklóst³³ választotta meg kormányzónak.³⁴

Miután Magyarországot a hitleri³⁵ Németország 1944. március 19-én megszállta, Edmund Veessenmayert³⁶ nevezték ki teljhatalmú megbízottnak és német követnek, hogy irányítása alá vonja az országot. Horthy a németek stratégiájának ismeretében döntött úgy, hogy marad kormányzói székében. Ugyanis egy erélyes magyar katonai fellépés, illetve a magyar államfő ellenállása esetén, a németek a környező országokat is bevonva foglalták volna el Magyarországot.³⁷ Ugyanakkor így még maradt egy kis lehetőség a háborúból való kiugrásra.³⁸ „*A szovjetekkel folytatandó tárgyalás előkészítésére az első küldöttség szeptember 22-én indult el Moszkvába báró Atzél Ede,³⁹ Faust Imre,⁴⁰ Dudás József⁴¹ és a tolmács, Glässer Aladár részvételével. E delegáció szervezésének háttérében egy ellenállási szervezet, a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége (MHSZSZ) állt.*”⁴² Ennek a küldöttségnek mindhárom tagja rendelkezett kommunista múlttal, vagy kapcsolatokkal. Fő küldetésük az volt, hogy kiderítsék a Szovjetunió álláspontját arról, hogy a magyar kormány részéről fogadnának-e fegyverszünetet kérő delegációt.⁴³ Megérkezve Moszkvába, tárgyaltak Zsukov marsallal⁴⁴ és Kuznyecov vezérezredessel is. A szovjetek kifejezték nyitottságukat a hivatalos tárgyalásokra, meghatározott feltételekkel.

³² 1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. In: *Budapesti Közlöny*, 1920. február 29., 49., 1–2.

³³ Horthy Miklós (1868–1957): tengerésztiszt, I. Ferenc József császár és király szárnysegédje (1909–1914), a Magyar Királyság kormányzója (1920. márc. 1.–1944. okt. 16.).

³⁴ A beadott 141 szavazatból 131-et kapott Horthy, Gróf Apponyi Albertre 7-en szavaztak. *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója. I. kötet*, 1920. február 16. – 1920. április 16. Athenaeum, Budapest, 1920 (továbbiakban Nemzetgyűlés naplója I. 1920), 105.

³⁵ Hitler, Adolf (1889–1945): nemzetiszocialista (náci) politikus, 1933-tól Németország kancellárja, majd 1934-től „führere”, vagyis „vezetője” (diktátora).

³⁶ Veessenmayer, Edmund (1904–1977): német diplomata, SS-tiszt, náci párttag. 1944. március 19-től teljhatalmú magyarországi megbízott és német követ.

³⁷ Székér Nóra: Egy fegyverszüneti küldöttség története. Faust Imre – Dudás József – Atzél Ede moszkvai küldetése. In: Galambos István–Németh Máté–Wirth Gábor (szerk.): *Krónikalapok Horváth Miklós tiszteletére*. Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, Budapest, 2019, [61–73.] (továbbiakban Székér 2019), 62.

³⁸ Uo. 63.

³⁹ Atzél Ede, br. (1906–eltűnt 1945?): erdélyi magyar politikus, földbirtokos.

⁴⁰ Faust Imre (1897–1963): könyvkiadó.

⁴¹ Dudás József (1912–1957): szerelő lakatos, műszaki tanácsadó, 1944-ben a németellenes tömörülés egyik szervezője, az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik parancsnoka.

⁴² Székér 2019, 64.

⁴³ Uo. 69.

⁴⁴ Zsukov, Georgij Konsztantyinovics (1896–1974): a Szovjetunió marsallja, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja, honvédelmi miniszter.

A küldöttség 1944. október 3-án érkezett vissza Budapestre, a szovjet fél üzenetét még aznap este megkapta a kormányzó. Már akkor úton volt a hivatalos fegyverszüneti delegáció, Faragho Gábor⁴⁵ altábornagy vezetésével, Szent-Iványi Domokos⁴⁶ és Teleki Géza⁴⁷ részvételével. Október 11-én az előzetes fegyverszüneti feltételeket Horthy táviratilag elfogadta, a bizottság tagjai pedig aláírták. A Szovjetunióval kötött fegyverszüneti megállapodás életbe lépését azonban megakadályozta az október 15-én történt nyilas puccs.⁴⁸

Még 1944. október 9-én 120-130 képviselőházi tag (Erdélyi Párt, Magyar Élet Pártja, Magyar Megújulás Pártja, Magyar Nemzetiszocialista Párt, Magyarországi Németek, Magyar Nemzeti Szocialista Front, Nyilaskeresztes Párt–Hungarista Mozgalom) megalapította a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége elnevezésű politikai csoportosulást, amelynek aznap kiadott *Kiáltványában* hitet tettek a háború folytatása mellett. Október 30-án az előbbinek testvérszervezeteként József főherceg⁴⁹ vezetésével megalakult a Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetsége is. Ez a két szervezet képviselt vezető erőt az Országgyűlésben, a nyilas puccsot követően.⁵⁰ Horthyt, az 1944. október 15-én tett proklamációját⁵¹ követően, október 16-án a németek lemondásra kényszerítették, Szálasi Ferenc⁵² pedig megalakíthatta „a nemzeti összefogás kormányát”. Szálasi az államfői intézmény rendezésére három tagú kormányzótanácsot⁵³ kívánt alakítani azzal, hogy addig is ő gyakorolja az államfői jogokat.⁵⁴ 1944. november 2-án az Országgyűlés képviselőházában felolvasták, majd tudomásul vették „Horthy kéziratát”: „*A magyar történelem súlyos és nehéz órájában ezennel kinyilatkoztatom azt az elhatározásomat, hogy a*

⁴⁵ Faragho Gábor (1890–1953): altábornagy, közellátásügyi miniszter (1944. dec. 22.–1945. júl. 21.).

⁴⁶ Szent-Iványi Domokos (1898–1980): diplomata, a Magyar Függetlenségi Mozgalom (MFM) létrehozója, az 1944. okt. 11-én aláírt előzetes fegyverszüneti egyezmény előkészítője.

⁴⁷ Teleki Géza, gr. (1911–1983): geográfus-geológus, egyetemi tanár, vallás- és közoktatásügyi miniszter (1944. dec. 22.–1945. nov. 13.), Teleki Pál miniszterelnök fia.

⁴⁸ Székér 2019, 70.

⁴⁹ Habsburg–Lotaringiai József Ágost főherceg (1872–1962): tábornagy, kormányzó, az MTA tagja. 1918. októberében IV. Károly király megbízta az új kormány kinevezésével. Hűségnyilatkozatot tett a Nemzeti Tanácsnak. 1919. aug. 7-én a Peidl-kormány eltávolítása után, kormányzóként kinevezte a Friedrich-kormányt, de az antant-hatalmak követelésére aug. 25-én lemondott. Az MTA elnöke (1936–1945). 1927 és 1944 között felsőházi tag. A nyilas puccs után hűséget esküdött Szálásinak. 1945 után Nyugat-Németországba emigrált.

⁵⁰ Törvényhozók Nemzeti Szövetsége (szócikk). In: Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-ZS*. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1997 (továbbiakban Sipos 1997). Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarország-a-masodik-vilagaboruban-lexikon-a-zs-F062E/t-ty-F0E01/torvenyhozok-nemzeti-szovetsege-jobb-es-szelsojobbaldali-parlament-kepviselok-polcsoportosulasa-a-t-1944okt9-en-letrehoz-120-130-kepviseloh-F0E39/>, 2022. 04. 25.

⁵¹ Magyarország fegyverszünetet kért. In: *Virradat*, 1944. október 16. (9) 42, címlap.

⁵² Szálasi Ferenc (1897–1946): katonatiszt. 1939-ben német támogatással megalakította a Nyilaskeresztes Pártot. Puccsal került hatalomra és lett miniszterelnök, illetve az ún. hungarista állam „nemzetvezetője” (1944. okt. 16.–1945. márc. 28.) lett.

⁵³ Tagjai: Beregfy Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter; Csia Sándor, nyilas képviselő; Rajniss Ferenc vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁵⁴ Tilkovszky Lóránt: Szálasi és az alkotmányosság. In: *História*, 1985 (7) 5–6, [60–61.] (továbbiakban Tilkovszky 1985), 61.

*hadvezetés eredményes folytatása és a nemzet belső egysége és összefogása érdekében kormányzói tisztemről lemondok és a kormányzói hatalommal kapcsolatos minden törvényes jogomról. Egyidejűleg Szálasi Ferencet a nemzeti összefogás kormányának megalakításával megbízom.*⁵⁵

Az 1937. évi XIX. tc. 3. §-a alapján,⁵⁶ a kormányzó lemondása miatt Országtanácsot kellett alakítani, amely 1944. október 27-én ült össze.⁵⁷ A Tanács üzenetet intézett az Országgyűléshez, amelyet a Képviselőház 1944. november 2-i ülésén olvastak fel. Ebben az állt, hogy a háborús helyzet miatt, új kormányzó megválasztására az Országgyűlés két Házát nem hívják össze. Addig is „*az államfői hatalom gyakorlása törvényhozás útján ideiglenesen rendezendő.*”⁵⁸ Ezután következett Szálasi, mint miniszterelnök átíratának felolvasása. Ebben az szerepelt, hogy a „*visszavonult*” kormányzó hozzájárult a háromtagú kormányzótanács megalakításához, illetve ahhoz, hogy amíg nem rendezik az államfői hatalom gyakorlásának kérdését, a kormányfő (Szálasi) ideiglenesen gyakorolja a kormányzói jogkört. Ezt követően bevonultak a Szálasi-kormány tagjai. Azonnali hatállyal megalakult a kormányzótanács, amelynek tagjai: Beregfy Károly⁵⁹ vezérezredes, honvédelmi miniszter; Rajniss Ferenc⁶⁰ vallás- és közoktatásügyi miniszter és dr. Csia Sándor.⁶¹ A Ház tudomásul vette az átíratot.⁶² Említésre méltó, hogy ezen az ülésen mindössze 52 képviselő volt jelen, a többi távol maradt, vagy letartóztatták.⁶³

⁵⁵ *Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIX. kötet, 1943. december 10. – 1944. november 9. Athenaeum, Budapest, 1944 (továbbiakban Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939), 265.*

⁵⁶ A törvény szövege szerint, a kormányzói tiszt megüresedése esetén megalakuló Országtanács hét tagja: a miniszterelnök, az Országgyűlés két házának elnökei, Magyarország hercegprímása, a Kúria elnöke, a közigazgatási bíróság elnöke és a honvédség főparancsnoka. 1937. évi XIX. törvénycikk a kormányzói jogkör kiterjesztéséről és a kormányzóválasztásról 3. §. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93700019.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41>, 2022. 04. 25.

⁵⁷ Tagjai voltak: Szálasi Ferenc miniszterelnök, Perényi Zsigmond (Felsőház elnöke), Tasnádi Nagy András (Képviselőház elnöke), Serédi Jusztinián esztergomi érsek, Jakab Mihály másodelnök, Balázs Kornél másodelnök és Beregfy Károly vezérezredes. Országtanács (szócikk). In: Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/o-o-F0C85/orszag-tanacs-FOCA7/>, 2022. 04. 25.

⁵⁸ Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939, 266.

⁵⁹ Beregfy Károly (1888–1946): honvédelmi miniszter (1944. okt. 16.–1945. máj. 1.) és vezérkari főnök, majd főparancsnok. A népbíróság háborús bűnösként ítélte halálra, majd kivégezték.

⁶⁰ Rajniss Ferenc (1893–1946): újságíró, politikus. A Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere volt. A népbíróság háborús bűnösként ítélte halálra, majd kivégezték.

⁶¹ Csia Sándor (1894–1946): nyilas képviselő. Róla még a továbbiakban lesz szó.

⁶² Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939, 266.

⁶³ Tilkovszky 1985, 61.

Fontos még, hogy az *illetéktelen egyének által törvényellenesen elkövetett tömeges letartóztatások* ügyében Közi Horváth József⁶⁴ interpellált,⁶⁵ amelyre Szöllösi Jenő⁶⁶ miniszterelnök-helyettes azt válaszolta, hogy ezek az esetek a Kormány tudta nélkül történtek, de amint kiderültek, intézkedtek a sértettek azonnali szabadlábra kerülése ügyében.⁶⁷

Szálasi Ferenc „nemzetvezetői” eskütételére 1944. november 4-én, a hírheft 1944. évi X. tc. 4. §-a⁶⁸ alapján összehívott, az Országgyűlés felsőházának és képviselőházának együttes ülésén, a királyi Várpalota fehér márványtermében került sor. Szálasi az emelvényen elhelyezett Szent Korona elé lépve tette le esküjét.⁶⁹ A szovjet hadsereg folyamatos előre nyomulása miatt, az „1939-es” parlament 1944. november 9-én ült össze utoljára Budapesten, majd december 7-től Sopronban folytatta formálissá váló munkáját. Tilkovszky Loránt⁷⁰ megfogalmazása szerint, Szálasi a „*magyar szuverenitást jelképező szent koronát magával hurcolta, a nemzetet képviselő országgyűlést is áttelepítette, de a szövegszerűen is már pontosan kidolgozott új hungarista alkotmány megszavazása és a nemzetvezető nádorrá választása elmaradt örökre.*”⁷¹

I/1.1. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Kormány között megosztott államfői jogok (1944. december 22.–1945. január 26.)

A németet a szovjet megszállás követte. 1944 októberében a Magyar Kommunista Párt moszkvai vezetőségének egy csoportja visszatért az ország már szovjet ellenőrzés alá került területére. A Moszkvában 1944. november 13-án megkezdett, 16-án folytatódott megbeszélésen – amelyen Molotov⁷² elnökölt, jelen volt a Moszkvai Magyar Bizottság, dálnoki Miklós Béla⁷³ és az időközben Moszkvába érkezett Vörös János⁷⁴ is – a szovjetek egyértelművé tették, hogy amíg

⁶⁴ Közi-Horváth József (1903–1988): újságíró, író, római katolikus pap, országgyűlési képviselő.

⁶⁵ „*Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak arról, hogy az elmúlt 11 nap alatt arra illetéktelen egyének törvényellenes módon tömegesen tartóztattak le becsületes magyar férfiakat, köztük képviselőket és felsőházi tagokat is?*” Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939, 267.

⁶⁶ Szöllösi Jenő (1893–1946): gyógyszerész, nyilas politikus, országgyűlési képviselő, miniszterelnök-helyettes (1944. okt. 16.–1945. márc. 27.).

⁶⁷ Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939, 267.

⁶⁸ Az 1944. évi X. törvény nem került bele hivatalosan a *Magyar Törvénytarba*.

⁶⁹ Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939, 276–277.

⁷⁰ Tilkovszky Loránt (1927–2021): történész. Fő kutatási területe: a magyarországi németység két világháború közötti története; a magyar nemzetiségpolitika összefüggései; a területi revíziós politika (1939–1941) története.

⁷¹ Tilkovszky 1985, 61.

⁷² Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890–1986): szovjet politikus, a Szovjetunió külügyi népbiztosa a II. világháború idején.

⁷³ Dálnoki Miklós Béla (1890–1948): vezérezredes. 1942. nov. 11-től a kormányzó főhadsegédje és katonai irodájának vezetője, majd 1944. júl. 1-től az I. hadsereg parancsnoka. 1944. dec. 22-től 1945. nov. 15-ig miniszterelnök.

⁷⁴ Vörös János (1891–1968): vezérezredes, vezérkari főnök, honvédelmi miniszter (1944. dec. 22.–1945. nov. 15.).

háborús helyzet áll fenn Magyarországon, a megalakítandó kormány kizárólag a Vörös Hadsereg irányítása alatt fog működni, illetve kormányfőként dálnoki Miklós Bélát hajlandóak elismerni.⁷⁵

Mindeközben Szegeden, 1944. november 14-én három párt elhatározta a *Délmagyarország* című lap megjelentetését. A november 21-én aláírt egyezségük alapján, az újság a demokratikus pártok német-ellenes összefogását hivatott hirdetni, illetve kezdeményezni a Nemzeti Bizottságok megalakítását.⁷⁶ Az első szám 1944. november 19-én vasárnap jelent meg, mint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (MNFF) lapja. A szerkesztőbizottság három tagja: Balogh István⁷⁷ (Független Kisgazdapárt), Erdei Ferenc⁷⁸ (Nemzeti Parasztpárt) és Révai József⁷⁹ (Magyar Kommunista Párt) lett.⁸⁰ 1944. december 2-án, Szegeden hivatalosan is létrejött az MNFF, a Magyar Front utódjaként. A pártszövetség⁸¹ programja előkészítette az Ideiglenes Nemzetgyűlés (INGY) és az Ideiglenes Nemzeti Kormány (INK) megalakulását.

Budapest még ostrom alatt állt, az ország nagy része pedig még hadszíntér volt, amikor a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok képviselői Debrecenben, a református kollégium oratóriumában megalakították az Ideiglenes Nemzetgyűlést 1944. december 21-én, csütörtökön, Vásáry István⁸² és Zsedényi Béla⁸³ elnöklete alatt.⁸⁴ Ugyanezen a helyen ülésezett

⁷⁵ Szűcs László (szerk.): *Dálnoki Miklós Béla Kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1944. december 23. – 1945. november 15. A kötet.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997 (továbbiakban Szűcs 1997), 10–11.

⁷⁶ Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (szócikk). In: Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/m-F0B8D/magyar-nemzeti-fuggetlensegi-front-F0BBC/>, 2022. 04. 26.

⁷⁷ Balogh István [Balogh páter] (1894–1976): római katolikus pap, kisgazdapárti politikus, a debreceni ideiglenes nemzetgyűlés tagja, a miniszterelnökség államtitkára (1944. dec. 23.–1947. máj. 31.).

⁷⁸ Erdei Ferenc (1910–1971): agrárközgazdász, parasztpárti politikus, szociográfus. Belügyminiszter (1944. dec. 22.–1945. nov. 15.). A Nemzeti Parasztpárt alelnöke, majd főtitkára (1945–1949). 1948 és 1956 között államminiszter, földművelésügyi miniszter, igazságügyminiszter, illetve a Minisztertanács elnökhelyettese is volt.

⁷⁹ Révai József (1898–1959): kommunista politikus, miniszter, író, publicista.

⁸⁰ *Délmagyarország. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lapja.* 1944. november 19. (1) 1, Szeged.

⁸¹ Az MNFF tagjai voltak a Független Kisgazda és Polgári Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és a szakszervezetek. 1949. február 1-én szűnt meg. Utódjaként a kommunisták megalakították a Magyar Függetlenségi Népfrontot, amely már kényszer pártszövetség volt. Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (szócikk).

⁸² Vásáry István (1887–1955): kisgazdapárti politikus, pénzügyminiszter. Debrecen polgármestere (1928–1935). 1944. dec. 21-től 1945. júl. 2-ig pénzügyminiszter. 1945 után a Független Kisgazdapárt jobboldali szárnyának egyik vezetője. 1946-ban kizárták pártjából. Később tagja lett Sulyok Dezső Szabadságpártjának. 1947-ben visszavonult a politikától.

⁸³ Zsedényi Béla (1894–1955): jogakadémiai tanár. 1944 dec.-től az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, 1945 májusától a Nemzeti Főtanács elnöke is. Az új köztársasági elnök megválasztása után 1946 végéig a képviselőház elnöke. 1946-ban lemondott és ügyvédi irodát nyitott a fővárosban. 1950-ben államellenes összeesküvés vádjával letartóztatták és elítélték. A börtönben halt meg.

⁸⁴ *Az 1944. évi december hó 21.-ére Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója. I. kötet,* 1944. december 21. – 1945. szeptember 13. Athenaeum, Budapest, 1946 (továbbiakban Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója I. 1944), 6.

1849-ben is az Országgyűlés. Tanulságos, ahogyan Nagy Ferenc⁸⁵ leírja az első Nemzetgyűlés megalakulásának „komédiáját”, visszaemlékezéseiben. A kommunisták összeírták a „felszabadított” településeket, meghatározva, hogy ott hány képviselőt választhatnak. Természetesen ismerték a területek fő politikai felfogását, így a baloldal javára torzítottak. A „választásra”, népgyűlést hívtak össze a városokban, valamelyik közintézményben, ahol közfelkiáltással kellett a lakosságnak megválasztani a képviselőjét.⁸⁶

A Nemzetgyűlés összeülését megelőzőleg Révész Imre⁸⁷, a tiszántúli református egyházkerület püspöke imát mondott délelőtt, amelynek szövege az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplójának bevezetője lett. Az ülést Vásáry István, mint az INGY előkészítő bizottságának elnöke nyitotta meg. Az INGY magát 230 taggal megalakulnak nyilvánította. A Nemzetgyűlés elnökségének megválasztásakor, az elnök személyére nézve kezdetben két név merült fel: Szentpéteri Kun Béla,⁸⁸ illetve Juhász Nagy Sándor.⁸⁹ Maga Szentpéteri Kun is Juhász Nagyot jelölte elnöknek. A szavazás megkezdése előtt Szentpéteri Kun Béla elhagyta az ülést, ezzel is jelezve, hogy nem kívánja vállalni az elnökséget. Valentiny Ágoston⁹⁰ ekkor új elnökjelöltet javasolt, Zsedényi Béla miskolci egyetemi tanár személyében. A Nemzetgyűlés az indítványt viharos taps kíséretében egyhangúlag elfogadta, így Zsedényi foglalhatta el az elnöki széket. A Nemzetgyűlés alelnökéül Juhász Nagy Sándort és Sántha Kálmánt⁹¹ választották meg.⁹² Nagy Fe-

⁸⁵ Nagy Ferenc (1903–1979): kisközgazdász politikus. A Nemzetgyűlés elnöke (1945. nov. 29.–1946. febr. 5.; miniszterelnök (1946. febr. 4.–1947. máj. 31.); a Független Kisgazdapárt elnöke (1945 aug.–1947 máj.). Miniszterelnökként éppen svájci szabadságát töltötte 1947. május közepétől, mikor Rákosi Mátyás telefonon letartóztatással fenyegette. Lemondó nyilatkozatáért cserébe, június 2-án kiengedték hozzá az akkor 5 éves kisebbik fiát. Már május 29-én tényként közölték lemondását. Az USA-ban a magyar politikai emigráció egyik vezetője, a Magyar Nemzeti Bizottmány alapítója és Végrehajtó Bizottságának tagja, alelnöke lett. 1958-tól a Magyar Bizottság tagja. Lemondásáról bővebben: Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. ÁBTL – Rubicon, Budapest, 2011 (továbbiakban Gyarmati 2011), 101–103.

⁸⁶ Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 1. kötet. Európa–História, Budapest, 1990 (továbbiakban Nagy F. 1. 1990), 96–98.

⁸⁷ Révész Imre (1889–1967): református püspök, egyetemi tanár, egyház-, művelődés- és társadalomtörténész, az MTA tagja. A Tiszántúli Egyházkerület püspöke (1938. okt. 3.–1949. szept. 1.).

⁸⁸ Szentpéteri Kun Béla (1874–1950): az 1914-ben megnyílt Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Jogtudományi Karának első dékánja. 1946-tól haláláig, 1950-ig a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka.

⁸⁹ Juhász Nagy Sándor (1883–1946): ügyvéd, politikus, miniszter. 1917-től Károlyi Mihály függetlenségi pártjának képviselője. Az 1918. okt.-i forradalom után közoktatásügyi államtitkár, majd a Berinkey-kormány igazságügy-minisztere (1919. jan. 24.–márc. 20.). A Tanácsköztársaság bukása után 1920–23 között Bécsben élt, majd a tiszántúli református egyházkerület főjegyzője volt Debrecenben. Az 1944. dec.-ben összeült ideiglenes nemzetgyűlés alelnöke.

⁹⁰ Valentiny Ágoston (1888–1958): ügyvéd, igazságügyminiszter, szociáldemokrata politikus. 1944. dec. 22-től 1945. júl. 21-ig igazságügyminiszter. 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták és elítélték. 1955-ben egyéni kegyelemmel szabadult.

⁹¹ Sántha Kálmán (1903–1956): elme- és ideggyógyász, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1944-től 1945-ig volt alelnöke az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek.

⁹² Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója I. 1944, 6–8.

renc írja, hogy Szentpéteri Kun Béla azért nem vállalhatta a tisztséget, mert valaki közbekiáltotta: „*Uraim! hiszen ez a Kun Béla jobboldali ember volt a háború alatt.*” Erre megrökönyödve tanakodni kezdtek, hogy kit válasszanak. A terem közepén állt Zsedényi Béla, „*s egyszerre csak elhangzott egy felkiáltás: – Jó lesz Zsedényi Béla!*”⁹³

1944. december 22-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt,⁹⁴ amelynek miniszterelnöke dálnoki Miklós Béla lett,⁹⁵ mint a honvédség legidősebb vezére zredese és az előkészítő bizottság tagja. Az ülés elején elhatározták, hogy kegyeleti okokból Kossuth Lajos helyét senki sem fogja elfoglalni, illetve virágot helyeztek el rajta.⁹⁶ A kormány megalakítása céljából először politikai bizottságot választottak, amelynek tagjait⁹⁷ pártközi egyezségek alapján jelölték.⁹⁸ A Politikai Bizottság ellenőrizte a kormányt 1944. december 23-tól 1945. szeptember 6-ig, az Ideiglenes Nemzetgyűlés újbóli összehívásáig.⁹⁹ Föglein Gizella értékelése szerint, a Politikai Bizottság tulajdonképpen átvette az Ideiglenes Nemzetgyűlés funkcióját.¹⁰⁰

Az ország középső, majd nyugati részeiről, a németeket és a nyilasokat folyamatosan kiszorító szovjet Vörös Hadsereg, az újonnan elfoglalt területeken katonai közigazgatást vezetett be, amelynek megszervezéséről a Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottsága gondoskodott (első ízben 1944. október 27-én), azáltal, hogy a „*magyar területek igazgatását a 2. Ukrán Front haditanácsára bízta*”. Az 1945. január 20-án megkötött szovjet–magyar fegyverszüneti egyezményt követően, az Ideiglenes Nemzeti Kormány hatásköre csak lassan terjedt nyugatra és júniusra érte el a teljes trianoni országterületet.¹⁰¹

⁹³ Nagy F. 1. 1990, 98–99.

⁹⁴ Működése: 1944. dec. 22-től 1945. nov. 15-ig. Bölöny József: *Magyarország Kormányai 1848–1987*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987 (továbbiakban Bölöny 1987), 106.

⁹⁵ Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója I. 1944, 22.

⁹⁶ Uo. 21.

⁹⁷ Vásáry István (kisgazdapárt), Nagy Imre (kommunista párt), Valentiny Ágoston (szociáldemokrata párt), Miklós Béla (pártonkívüli), Erdei Ferenc (parasztpárt), Balogh István (kisgazdapárt), Öry István (kisgazdapárt), Gyöngyösi János (kisgazdapárt), Gerő Ernő (kommunista párt), Révai József (kommunista párt), Schimmer István (kommunista párt), Kovács János (szociáldemokrata párt), Pozsgay Gyula (szociáldemokrata párt), Németh István (szociáldemokrata párt), Nagy Zoltán (parasztpárt), Szula András (parasztpárt), Révész Imre (pártonkívüli), dr. Bánáss László (pártonkívüli), Váczy József (kisgazdapárt), Molnár Kálmán (polgári demokrata párt), Juhász Nagy Sándor (pártonkívüli), Örley Zoltán (polgári demokrata párt).

⁹⁸ Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója I. 1944, 22.

⁹⁹ Föglein Gizella: *Allamforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001 (továbbiakban Föglein 2001), 13.

¹⁰⁰ Uo. 15.

¹⁰¹ Germuska Pál–Horváth Miklós: *A magyar honvédelmi igazgatás története 1945–1990*. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2020 (továbbiakban Germuska–Horváth 2020), 47.

Az államfői jogkört illetően, az Ideiglenes Nemzetgyűlés III. számú határozata rendelkezett, amely szerint: „Az államfőt megillető kinevezési jogkört a VI. fizetési osztályig bezárólag az egyes miniszterek, az V. fizetési osztálytól felfelé az illetékes miniszter előterjesztésére a miniszterelnök gyakorolja. Kivételt képeznek a politikai államtitkárok, továbbá a Magyar Kúria és a Közigazgatási Bíróság, valamint a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, akiket a minisztertanács javaslatára a nemzetgyűlés elnöksége nevez ki. A honvédség tisztikarának tagjait a honvédelmi miniszter előterjesztésére a miniszterelnök nevezi ki, kivéve a tábornoiki kar tagjait, akiket a miniszterelnök, a honvédvezérkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a honvédelmi minisztérium politikai államtitkárának előterjesztésére az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöksége nevez ki. A miniszterelnöki szék megüresedése esetén az új miniszterelnököt a politikai bizottság előterjesztése alapján az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöksége bizza meg, egyhangú előterjesztés hiányában a nemzetgyűlés hivatott a megbízás megadására.”¹⁰² Eszerint a határozat szerint, tehát a megosztott államfői jogokat, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége, a Kormány egyes tagjai és a miniszterelnök gyakorolhatta. Az 1944. december 21-én megválasztott Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségének három fős tagsága, az 1945. november 15-i megszűnés időpontjáig változatlanul Zsedényi Béla házelnökből, Juhász Nagy Sándor és Sántha Kálmán alelnökökből állt.¹⁰³ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége, miután kinevezte Tildy Zoltánt miniszterelnökké, megszűnt.¹⁰⁴

I/1.2. A Nemzeti Főtanács, mint államfői jogokat gyakorló testület (1945. január 26.–1946. február 1.)

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 59. Eln. számú rendelkezése szabályozta a Nemzeti Főtanács felállítását: „Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felől nem dönt, az alkotmány szerint az államfőt megillető egyes jogokat az ezennel felállítandó háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolja. A Nemzeti Főtanács tagjai: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese. Az ideiglenes nemzeti kormány elnöke vagy helyettese. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag vagy póttag, aki nem tagja a kormánynak.

¹⁰² Magyarországi Rendeletek Tára, 1945 (79) I. Belügyminisztérium, Szikra, Budapest, 1946, 1–2.

¹⁰³ Föglein Gizella: Az államfő intézménye és az Ideiglenes Nemzetgyűlés. In: Feitl István (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945*, Politikatörténeti Alapítvány, Budapest, 1995, [137–151] (továbbiakban Föglein 1995), 150.

¹⁰⁴ Mezey Barna–Gosztonyi Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Osiris, Budapest, 2020 (továbbiakban Mezey–Gosztonyi 2020), 352.

A Nemzeti Főtanács jogköre kiterjed: 1. az elítélteknek kegyelemben részesítésére, 2. azon közhivatali és más tisztségekre való kinevezésekre, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a Nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek — valamint a kormány tagjainak felmentésére, a miniszterek kinevezésére a miniszterelnök javaslatára a Politika[i] Bizottság szótöbbséggel hozott határozata alapján. 3. Az 1894. évi XXXI. tc. 11., 20., 23. §-aiban az államfő részére fenntartott akadályok alóli felmentések megadására, 4. az 1939. évi II. tc. 6. §-ának 4. pontja szerint a honvédség kötelékébe tartozóknak az állampolgársági kötelekből elbocsátására. Az 1. és 3. pontban meghatározott jogok gyakorlásánál a Nemzeti Főtanács előadója az igazságügyminiszter, akinek javaslattételre van joga. Általános kegyelmet (amnesztia) csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhat.”¹⁰⁵

1945. január 26. és november 15. között, a Nemzeti Főtanács elnöke Zsedényi Béla házelnök volt. Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök szintén ebben az időintervallumban volt tagja ennek a testületnek. Harmadik tagként először Gerő Ernőt¹⁰⁶ választották, majd miután kinevezték kereskedelmi és közlekedési miniszterré, 1945. május 11-től utóda Révai József lett.¹⁰⁷ Zsedényi után, a Nemzeti Főtanács elnöki tisztje Nagy Ferencre, mint a Nemzetgyűlés elnökére szállt. 1945. december 7-én választotta meg a Nemzetgyűlés, a Nemzeti Főtanács két tagjának

¹⁰⁵ *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1945 (79) I. Belügyminisztérium, Szikra, Budapest, 1946, 2.

¹⁰⁶ Gerő Ernő (1898–1980): kommunista politikus, közgazdász. Kereskedelem- és közlekedésügyi (1945. máj. 11-től), majd közlekedésügyi miniszter (1945. nov. 15.–1949. febr. 18.). Pénzügy- (1948. dec. 10.–1949. jún. 11.), majd államminiszter (1949. jún. 11.–1952. nov. 14.). Külkereskedelmi miniszter (1950. máj. 9–30.). Minisztertanács elnökhelyettese (1952. nov. 14.–1956. júl. 30.). Belügyminiszter (1953. júl. 4.–1954. júl. 6.).

¹⁰⁷ Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója I. 1944, Függelék. 5. A Nemzeti Főtanács, 184.

Varga Bélát¹⁰⁸ és Rajk Lászlót,¹⁰⁹ két póttagnak pedig Szeder Ferencet¹¹⁰ és Szabó Pál¹¹¹ biharugrai képviselőt. Ezután került sor Nagy Ferenc, Varga Béla és Szabó Pál eskütételére, Rajk László és Szeder Ferenc fogadalomtételére.¹¹²

„Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások után az »egyik« megosztott jogkörű ideiglenes államfői testület, az INGY Elnöksége – Tildy Zoltán miniszterelnöki megbízásával – november 15-én befejezte működését. A »másik« államfői testület, a Nemzeti Főtanács azonban tovább funkcionált. A legsürgősebb alkotmányjogi kérdéseket rendező törvényjavaslat a nemzetgyűlés első ülésére, november 29-ére megszületett, ám csak december 16-án került nyilvánosságra mint az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945: XI. törvény-cikk”¹¹³ Ennek a törvénynek az értelmében, a Nemzetgyűlés vált a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjévé, amely kizárólag jogosult megállapítani Magyarország alkotmányát és államformáját. Az 1947. évi XXII. törvény ezt úgy módosította, hogy a Nemzetgyűlés megbízásának megszűntével, annak jogkörét az egykamarás Országgyűlés veszi át. Mikó Zsuzsanna¹¹⁴ értékelése szerint: „Valójában az Országgyűléstől már 1945–1949 között elvonták hatáskörének egy részét (az Országgyűlés Politikai Bizottságának működése, a kormány rendeletalkotási jogának kiterjesztése stb.), s ezt a folyamatot az egypártrendszer bevezetése szinte ad absurdum vitte.”¹¹⁵ Ugyanakkor a november 4-i nemzetgyűlési választások után a „kis nemzetgyűlésnek” is hívott Politikai Bizottság tovább működhetett, ráadásul megemelt létszámmal (36 fő). A Politikai Bizottságban a pártok közötti kényes egyensúly igénye ellenére is

¹⁰⁸ Varga Béla (1903–1995): katolikus pap, kisgazda politikus. A második világháború alatt a Magyarországra menekült lengyelek megsegítésének egyik vezető alakja volt. Részt vett a francia katonatisztek támogatásában, illetve a magyarországi zsidók mentésében is. 1939 és 1944, majd 1945 és 1947 között országgyűlési, majd nemzetgyűlési képviselő. A Nemzetgyűlés elnöke (1946. febr. 7.–1947. jún. 2.). 1947. június 2-án, értesülve a letartóztatására szóló parancs kiadásáról az USA-ba menekült. Július 3-án a magyar állampolgárságától, illetve képviselői megbízatásától is megfosztották. Az emigrációban az 1947-ben létrejött Magyar Nemzeti Bizottmány, majd 1958-tól a Magyar Bizottság elnöke. 1990-ben hazatelepült. Emigrálásáról bővebben: Gyarmati 2011, 103.

¹⁰⁹ Rajk László (1909–1949): kommunista politikus, miniszter. 1945 után a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és titkárságának tagja; nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. Belügyminiszter (1946. márc. 20.–1948. aug. 5.), majd 1949. máj. 20-ig külügyminiszter. 1949. máj. 30-án koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték. 1955-ben rehabilitálták.

¹¹⁰ Szeder Ferenc (1881–1952): szociáldemokrata politikus, földmunkás. 1946-ban az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Nemzeti Főtanács tagja. 1948-ig az SZDP főtitkárhelyettese, a párton belül a KMP-vel való együttműködést és egyesülést ellenezte. 1950-ben letartóztatták; a börtönben halt meg.

¹¹¹ Szabó Pál (1893–1970): író, politikus. A Nemzeti Parasztpárt egyik alapító tagja, 1939-től elnöke volt.

¹¹² *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. I. kötet*, 1945. november 29. – 1946. május 9. Athenaeum, Budapest, 1946 (továbbiakban *Nemzetgyűlés naplója. I.* 1945), 197. A Nemzeti Főtanács összetételéről bővebben: Föglein 1995, 151.

¹¹³ Föglein Gizella: Az államfő „intézménye” 1944 és 1949 között. In: *Múltunk*, 2005 (50) 2, [221–230] (továbbiakban Föglein 2005), 222.

¹¹⁴ Mikó Zsuzsanna: történész, főlevéltáros, 2012 és 2017 között a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója.

¹¹⁵ Mikó Zsuzsanna: *Államszervezet és közigazgatás Magyarországon 1945-től napjainkig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017 (továbbiakban Mikó 2017), 5–6.

magasabb arányban képviseltették magukat a kommunisták és szövetségeseik, mint magában a Nemzetgyűlésben. Ezzel, illetve az „*egyre inkább elsődlegessé váló*” pártközi megállapodásokkal játszhatták ki a kommunisták a parlamentáris demokráciát.¹¹⁶

A Tildy-kormány megalakulásával ugyanakkor szembetűnővé váltak bizonyos anomáliák, amelyek a rendezetlen államfői jogkör miatt keletkeztek. „*Miklós Bélát kormányfői tiszttségéből a Nemzeti Főtanács mentette fel (melynek maga a miniszterelnök is tagja volt). Tildy Zoltánt a miniszterelnöki teendőik ellátásával és a kormányalakítással viszont az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége bízta meg. Az új kormány tagjait ugyancsak a Nemzeti Főtanács nevezte ki.*”¹¹⁷

I/1.3. A köztársasági elnöki intézmény (1946. február 1.–1949. augusztus 20.)

Tildy Zoltán kormánya volt hivatva megalkotni a köztársasági törvényt. A három legnagyobb pártnak ebben a kérdésben különböző elképzelései voltak. Egyrészt a kisgazdák 1849-hez, a szociáldemokraták 1918-hoz, míg a kommunisták 1919-hez nyúltak vissza történelmi előkép-ként. Másrészt a kormányformáról is eltérő nézetek voltak. 1946 januárjára készen volt a Független Kisgazdapárt,¹¹⁸ a Szociáldemokrata Párt¹¹⁹ és a Kommunista Párt¹²⁰ önálló törvényjavaslata. Abban mindhárom párt egyet értett, hogy „*az állami főhatalom legmagasabb szerve a nemzetgyűlés.*” Az államfő szerepét illetően azonban eltérő véleményen voltak.

A kisgazda tervezetben volt a köztársasági elnöknek a legteljesebb jogköre. Eszerint az államfő a végrehajtó hatalmat, az általa kinevezett kormány útján gyakorolhatta volna.¹²¹ „*A magyar köztársaság élén az elnök áll, ő képviseli az államot az egyéb államokkal szemben és a magyar nép egyetemével szemben, ő gyakorolja a végrehajtó hatalmat a felelős magyar minisztérium útján.*”¹²² A honvédség felett a főfelügyeleti jogot is magáénak tudhatta volna, ő nevezhette volna ki a hadsereg főparancsnokát. Még az is szerepelt a szövegben, hogy az elnök a királyokhoz hasonlóan, a főkegyúri jogot is gyakorolja.¹²³ A kisgazdák tervezete szerint, a ke-

¹¹⁶ Mezey–Gosztonyi 2020, 352.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ Az FKgP törvénytervezetét közli: Föglein 2001, 211–217.

¹¹⁹ Az Igazságügyminisztérium és az SZDP törvénytervezetét lásd: Uo. 218–222.

¹²⁰ Az MKP törvénytervezetét lásd: Uo. 207–210.

¹²¹ Uo. 78–79.

¹²² Uo. 212.

¹²³ Föglein Gizella megállapítása szerint: „*A kisgazdapárt e privilégium biztosításával elejét kívánta venni annak, hogy a Vatikán a magyar kormányt még egyszer olyan kész helyzet elé állítsa, mint ahogyan az Mindszenty József esetében történt. XII. Pius pápa ugyanis a pártok, illetve az Ideiglenes Nemzeti Kormány határozott kívánsága ellenére nevezte ki Mindszenty Józsefet hercegprímásá 1945 augusztusában.*” Uo. 79.

gyelmezés jogán túl, joga lett volna a bíróságok kinevezéséhez is. Az államfő külföldi hatalmakkal kapcsolatos képviselési jogát is szélesebben határozta meg ez a tervezet.¹²⁴ Ugyanakkor „*az elnök minden rendelkezésének érvényességéhez a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter ellenjegyzése szükséges.*”¹²⁵

Az egyébként leelőször elkészült kommunista tervezet – amely kidolgozatlan volt és magán viselte a sietség nyomait – néhány alapelvet szögezett le. Ez a tervezet erősen korlátozta a köztársasági elnök jogkörét, egyrészt markánsan különválasztotta az államfő „hatalmát” a végrehajtó hatalom gyakorlójától, a kormánytól. Másrészt cselekvőképességét és feladatai elvégzését a kormánytól és a nemzetgyűléstől (elsősorban annak politikai bizottságától) tette függővé (pl.: kinevezések és megbízások csak határozatok, javaslatok, előterjesztések alapján történhettek; „*a nemzetgyűlés által hozott törvényeket az államfő csak kihirdethette, de nem volt szükség az aláírására [...] nem állt módjában [...] visszaküldeni [...] újabb megfontolás céljából*”; önállóan nem kezdeményezhetett nemzetközi szerződéseket; illetve a tervezet nem foglalkozott az államfő és a hadsereg, az egyházak, a bírói hatalom és a közigazgatás kapcsolatával stb. sem.).¹²⁶

A szociáldemokrata tervezet – amelyet Ries István¹²⁷ igazságügy-miniszter felkérésére, minisztériumának Törvény-előkészítő Bizottsága alkotott meg¹²⁸ – lényegében a kispazda és a kommunista között foglalt helyet abban a tekintetben, hogy mekkora tényleges hatalommal bírjon az elnök.¹²⁹ Hasonlóan a kispazda tervezethez, ebben is az az elképzelés érvényesült, miszerint az államfő a végrehajtó hatalmat a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium (értsd: kormány) útján gyakorolja. Ezenkívül kizárólagos, vagyis megkötések nélküli joga lett volna kinevezni, vagy felmenteni a miniszterelnököt.¹³⁰ Eltérően a kispazdák és a kommunisták tervezetétől, a szociáldemokraták megadták volna a jogot az elnöknek ahhoz, hogy külhatalmakkal szerződéseket kössön a felelős minisztérium útján. „*Az államfőnek a nemzetgyűléssel szemben gyakorolható jogkörét az SZDP-tervezet az MKP-nál bővebben, az FKGP-nél viszont szűkebben vonta meg.*”¹³¹ A köztársasági elnök megválasztása kapcsán, mindhárom párt 4 éves ciklust

¹²⁴ Uo. 80.

¹²⁵ Uo. 213.

¹²⁶ Uo. 75–77.

¹²⁷ Ries István (1885–1950): szociáldemokrata politikus. 1945 után tagja lett az ideiglenes nemzetgyűlésnek. Igazságügyminiszter (1945. júl. 21.–1950. júl. 17.). 1948-tól 1950-ig a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagja.

¹²⁸ Uo. 83.

¹²⁹ Föglein 2005, 223–224.

¹³⁰ Föglein 2001, 83.

¹³¹ Uo. 84.

határozott meg, az újraválasztás kérdésében azonban eltérő véleményen voltak. A kisgazda szervezetben egyszeri újraválasztás lehetősége szerepelt,¹³² a kommunistáké ezt teljesen kizárta,¹³³ a szociáldemokratáké engedélyezte, azonban az egymás utáni választás tiltásával.¹³⁴

1946. január 17-én pártközi értekezleten vitatták meg az álláspontokat az államfői jogkört illetően. A köztársasági elnök megválasztásának módja és a miniszterelnök kinevezésének mi-kéntje volt a fő kérdés. Ries István vezetésével és a pártok jogi szakértőivel megalakult a bizottság, amely az államformaváltásról szóló törvényjavaslatot a minisztertanács elé vitte. Ezt 1946. január 23-án a minisztertanácsi ülésen Tildy ismertette.¹³⁵ Jelezte, hogy a szöveg a Nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága elé fog kerülni, így még hozzászólhatnak a pártok. A tervezet 13. §-a váltotta ki a legtöbb hozzászólást. Ennek szövege szerint: „(1) A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja.¹³⁶ (2) A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztésére kinevezi és felmenti a minisztereket. (3) A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a M. E., az illetékes felelős miniszter ellenjegyzése szükséges.”¹³⁷

Báránys Károly¹³⁸ kisgazda közellátásügyi miniszter megjegyezte, hogy nem látja világosan a miniszterelnök kinevezésével kapcsolatos szabályozást. Tildy kifogása a 2. bekezdés ellen volt, amelybe a kommunisták miatt került bele a *politikai bizottság*.¹³⁹ Ez, mint mondta illuzórikussá tenné a köztársasági elnök hatáskörét. Rákosi Mátyás¹⁴⁰ azonban ezt „biztosítéknak” tekintette a demokrácia számára. Aggályát viszont az első bekezdéssel kapcsolatban fejezte ki. Helytelenítette, hogy az elnök gyakorolja a végrehajtó hatalmat, mert azt a kormányzat

¹³² Uo. 81.

¹³³ Uo. 77.

¹³⁴ Uo. 84.

¹³⁵ G. Vass István (szerk.): *Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15. – 1946. február 4.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005 (továbbiakban G. Vass 2005), 596–601.

¹³⁶ Ez a mondat arra is utalhat, hogy prezidenciális a kormányforma, tehát a köztársasági elnök gyakorolja ténylegesen a végrehajtó hatalmat, nem a miniszterelnök, aki így csak egy a miniszterek között.

¹³⁷ Uo. 599–600.

¹³⁸ Báránys Károly (1892–1956): mezőgazdasági szakember. Közellátási (1945. nov. 12.–1946. nov. 20.), majd földművelésügyi miniszter (1946. nov. 20.–1947. máj. 31.) volt.

¹³⁹ Erről, az 1945. december 16-án kihirdetett, *az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. tc. 4. §-a* rendelkezett, miszerint a Nemzetgyűlés tagjai sorából 36 tagú politikai bizottságot választ, amelynek hatáskörébe tartozik fontos politikai döntések előkészítése. A törvény szövege: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94500011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 07. 13.

¹⁴⁰ Rákosi Mátyás (1892–1971): a Magyar Kommunista Párt (1945-től), majd a Magyar Dolgozók Pártjának (1948-tól) főtitkára, majd első titkára, a sztálini időszak alatt Magyarország teljhatalmú vezetője. A Nemzeti Főtanács tagja (1945. nov. 2.–dec. 7.); miniszterelnök-helyettes – államminiszter (1945. nov. 15.–1949. szept. 5.); a miniszterelnöki teendőket ideiglenesen ellátó államminiszter (1946. febr. 1–4.); a miniszterelnöki teendőket ellátó miniszterelnök-helyettes (1947. máj. 13–31.) volt. A Minisztertanács elnökhelyettese (1949. szept. 5.–1952. aug. 14.), majd elnöke (1952. aug. 14.–1953. júl. 4.) lett.

jogkörébe tartozónak tekintette. Az elnök jogait biztosítva látta azáltal, hogy feloszthatja a Nemzetgyűlést akár többször is. A 3. bekezdéssel kapcsolatban azt is kifogásolta, hogy a miniszterelnök megkerülésével érintkezessen a köztársasági elnök az egyes miniszterekkel, ami a miniszterelnök felelősségét és hatáskörét érintené.¹⁴¹ Rákosi számára miniszterelnök-helyettesként nyilvánvalóan nem volt mindegy, hogy Magyarországon ki gyakorolja ténylegesen a végrehajtó hatalmat. Ha ugyanis prezidenciális kormányforma alakul ki Magyarországon, akkor a köztársasági elnököt adó FKgP súlya megnövekszik, míg az ő miniszterelnök-helyettesi pozíciója lényegesen veszít jelentőségéből. Tehát a kommunisták a kancellári típusú kormányforma bevezetésére törekedtek, amelyben a köztársasági elnöki tisztség jóformán csak szimbolikus, illetve reprezentatív jelentőségű. Szakasits Árpád¹⁴² azt a megoldást javasolta, hogy a miniszterelnököt, az elnök a nemzetgyűlés politikai bizottsága meghallgatása után nevezze ki. Ezzel a politikai bizottság számára lehetőség van véleménynyilvánításra. Gerő Ernő is kifejezte aggályait a 13. § első bekezdése kapcsán, mert az félreértésekre adhat okot. Az igazságügyminiszter szerint a harmadik bekezdés biztosítékot nyújt, hiszen az elnök semmiféle rendelkezést és intézkedést nem tehet az illetékes és felelős miniszter ellenjegyzése nélkül. Felvetette, hogy ha a miniszterelnök ellenjegyzését is felveszik, akkor már az összes demokratikus biztosíték érvényesül az első bekezdés aggályaival szemben.¹⁴³ A törvényjavaslatot Tildy január 24-én nyújtotta be a Nemzetgyűléshez, amelyet a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság január 28-án tárgyalt meg.¹⁴⁴

1946. január 26-án pártközi értekezleten döntöttek arról, hogy Tildy Zoltán töltheti be a köztársasági elnöki tisztséget. Ekkor egyébként úgy fogalmaztak, hogy a „harmadik” magyar köztársaság jön létre. Első köztársaságnak az 1849-es állapotokat,¹⁴⁵ másodiknak az 1918-as Népköztársaság időszakát tekintették.¹⁴⁶ *„Sulyok Dezső január 29-én terjesztette be a bizottság jelentését a Nemzetgyűléshez. A törvényjavaslat feletti általános vita január 30-án és 31-én*

¹⁴¹ G. Vass 2005, 592–593.

¹⁴² Szakasits Árpád (1888–1965): szociáldemokrata politikus, újságíró, miniszter, köztársasági elnök. A német megszállás (1944. márc. 19.) után részt vett a Magyar Front létrehozásában, majd Intéző Bizottságának lett elnöke. Államminiszter (1945. nov. 15.–1947. szept. 4., 1947. szept. 24.–1948. aug. 5.), illetve iparügyi miniszter is (1948. febr. 26.–aug. 5.) volt. 1948 júniusában a két munkáspárt egyesülésével létrejött MDP-nek lett elnöke. Köztársasági elnök (1948. aug. 3.–1949. aug. 23.), majd az új alkotmánynak megfelelően a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának lett elnöke (1950. máj. 9-ig). 1950-ben koholt vádakkal letartóztatták és életfogytiglani börtönre ítélték. 1956 márciusában szabadult.

¹⁴³ G. Vass 2005, 592–593.

¹⁴⁴ Uo. 594., 17. j.

¹⁴⁵ Azonban Kossuth Lajosék nem határozták meg egyértelműen az államformát, tehát az 1849-es trónfosztás utáni állapot még nem tekinthető köztársaságnak. Ezt tükrözte Kossuth „kormányzó-elnöki” tisztsége is.

¹⁴⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-0026 MTI Napi Hírek. 1946.01.26

zajlott.¹⁴⁷ 1946. január 30-án a Nemzetgyűlésben, az államformáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál az előadó a kisközgazdasági Sulyok Dezső, a kisebbségi vélemény előadója a kommunista Révai József volt. A tárgy kapcsán, a kisközgazdák részéről Erőss János, a kommunistáktól Rajk László, a szociáldemokratáktól Kéthly Anna¹⁴⁸, a nemzeti parasztpárt részéről Darvas József¹⁴⁹, a polgári demokrata párttól Szent-Iványi Sándor¹⁵⁰, a demokrata néppárttól Eckhardt Sándor¹⁵¹ volt szónok.¹⁵² Sulyok hangsúlyozta, hogy államformától függetlenül biztosítható a fejlődés és a boldogulás, amelyre számos példát fel lehet sorolni. Tehát a királyság vagy köztársaság vonatkozásában „*egyik sem jobb vagy egyik sem rosszabb a másiknál.*” Magyarország kapcsán azonban kijelentette: „*nemcsak a nemzetgyűlés egyhangú elhatározása, de szinte a nagyközönségnek is majdnem ilyen egyhangú elhatározása a köztársaság mellett foglal állást.*”¹⁵³ Jelezte ugyanakkor a bizalmi válságot is, „*amely a fiatal magyar köztársaság életét ma megnehezíti.*” Mint fogalmazott, a világ számára a *demokratikus elszánás* bizonyítékát jelenti a köztársasági államforma magyarországi törvénybeiktatása.¹⁵⁴ Révai József a felszólalásában kijelentette: „*T. Nemzetgyűlés! Az alkotmányjogi és közjogi bizottság szociáldemokrata és kommunista tagjainak nevében a törvényjavaslat 4. §-ához kisebbségi véleményt nyújtottunk be. Ez a paragrafus, mint tudjuk, a köztársasági elnök megválasztásának módjairól intézkedik. A kisebbségi javaslat benyújtásával az volt a célunk, hogy biztosítsuk a demokrácia szempontjainak érvényesülését. Minthogy ezt sikerült időközben más úton elérnünk, tisztelettel bejelentem, hogy kisebbségi véleményünkötől elállunk. (Taps a kisközgazdapárton.)*”¹⁵⁵

1946. január 31-én, csütörtökön délután 3 órakor, a miniszterelnöki szobában Tildy Zoltán elnöklete alatt ült össze utoljára a Tildy-kormány. Tárgyaltak többek között a köztársasági törvény idegen nyelvű kiadásáról, a köztársaság elnöke és elnöki hivatala működésének megkezdésével kapcsolatos személyi és dologi kiadásokról, a Jóváételi Hivatal felállításáról, illetve

¹⁴⁷ G. Vass 2005, 594., 17. j.

¹⁴⁸ Kéthly Anna (1889–1976): politikus. 1945 és 1948 között a nemzetgyűlés alelnöke, a Szociáldemokrata Párt (SZDP) egyik vezetője. 1948-ban kizárták a pártból, 1950-ben letartóztatták, 1954 őszéig börtönben tartották. 1956. október 31-én az újjáalakuló SZDP elnökévé választották, november 2. és 4. között a negyedik Nagy Imre-kormány államminisztere. A szovjet csapatok bevonulásakor a Szocialista Internacionálé kongresszusán, Bécsben tartózkodott, innen nem tért haza. 1956 végétől az új emigráció egyik vezető alakja, 1957-ben a Magyar Forradalmi Tanács vezetője, részt vett az ENSZ magyar forradalomról szóló jelentésének elkészítésében.

¹⁴⁹ Darvas József (1912–1973): író, publicista, politikus, a népi írók mozgalmanak jelentős tagja.

¹⁵⁰ Szent-Iványi Sándor (1902–1983): unitárius lelkész, történész, politikus, 1945–46-ban a Polgári Demokrata Párt elnöke és nemzetgyűlési képviselő.

¹⁵¹ Eckhardt Sándor (1890–1969): irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár, a Keresztény Demokrata Néppártnak 1945 és 1947 között nemzetgyűlési, 1947 és 1949 között országgyűlési képviselője.

¹⁵² Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 249–250.

¹⁵³ Uo. 255.

¹⁵⁴ Uo. 256.

¹⁵⁵ Uo. 265.

Jékely László¹⁵⁶ kinevezéséről a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetőjévé.¹⁵⁷ A nemzetgyűlési képviselők az általános vita után, 1946. január 31-én megszavazták a köztársasági államformát,¹⁵⁸ így azt törvénybe iktatták.¹⁵⁹ Miután Tildy Zoltán 1946. február 1-től köztársasági elnök lett, a Nemzeti Főtanács működése is megszűnt, amely még az új kormányfő megválasztásáig, a miniszterelnöki teendők ellátásával Rákosi Mátyást bízta meg.¹⁶⁰

A köztársasági elnöki tisztség betöltésére korábban a szociáldemokraták részéről javasolt Károlyi Mihálynak¹⁶¹, „*aki negyedszázados angliai és franciaországi emigráció után nagy elégtételként fogadta jelölését, és örömmel vállalta volna az elnökséget*”,¹⁶² meg kellett eléged-

¹⁵⁶ Jékely László [Dr. Leslie J. Jékely] (1906–1997): ügyvéd, kiskgazda politikus. 1945-ben belépett Veér Imre Magyar Köztársasági Pártjába. 1945 márciusában a két párt egyesülését követően a Független Kiskgazdapárt tagja lett. 1945 novemberétől nemzetgyűlési képviselő, 1945–46-ban a Népbírók Országos Tanácsának bírása. 1946. február 1. és 1947. június 20. között, a köztársasági elnök hivatalvezetője. 1947 májusában kinevezték a Magyar Köztársaság belgiumi és hollandiai követének, azonban nem foglalta el állomáshelyét, ezért az FKgP Politikai Bizottsága június 20-án kizárta a pártból. Az Egyesült Államokban telepedett le, tagja lett a Magyar Nemzeti Bizottmánynak. Rácz Erzsébet, Tildy személyi titkára így jellemezte őt az Elnöki Hivatal főnökeként: „*Jékely egy felfújtt hólyag, nagyképűen közlekedik hódolói körében, mintha a hall trónterem volna, s ő maga a kínai császár. Kegyeit leső udvaroncok minden óhaját lesik.*” Rácz 1995, 24. „*Tegnap [1946. február 27.] ebéd közben vitte be Jékely Imrédy halálos ítéletét. Igaz: sürgették az oroszok, még jobban az amerikaiak. No, de nem várhatott volna ebéd utáni? A tapintat sem tartozik a miniszter erényei közé... Hogy a figyelemről ne is beszéljünk.*” Uo. 27. Tildy Zoltán Jékelyről 1947. január 7-én: „*Néha legszívesebben a nyakamnak ugrana, mint egy megkorbácsolt kutya – mondta E. [Tildy] Jékelyre a legutóbbi leszidás után.*” Uo. 136. 1947. március 17.: „*Jékely meg narancsot lopott!... Pénteken [1947. március 14.] este érkezett egy 20 kilós láda narancs Gál Imrétől, E.-nek [Tildynek] címezve; és a kísérőlevél Jékelynek. Jékely bevittette a ládát magához és alaposan megdézsmálta a küldeményt. Két zacskónyt felküldött... Szép kis miniszter! Ugye meglepő: narancstolvaj az Elnöki Hivatal főnöke...*” Uo. 175. 1947. június 12. csütörtök: „*Jékely ma reggel elutazott, feleségével és a Külügyből Heltai tanácsossal. Állítólag Rákosi megbízásából ment ki. Utolsó pillanatig úgy volt, hogy feleségét nem viszi magával. Az új autót átvette és a sofőrt a határról visszaküldte. Titkára, Fekete Laci, Bécsig kísérte. Titkárnőjétől: Csendes Katitól úgy búcsúzott, mintha hosszabb ideig lenne távol. Pedig állítólag kedden visszajön.*” Uo. 231. 1947. június 20.: „*Reggel átmentem [mármint Rácz Erzsébet] a titkárságra. Péter János izgatottan kérdezte: tudom-e az újságot? Vass [Sándor] most kapta meg Jékely táviratát, amelyben lemond.*” Uo. 234.

¹⁵⁷ G. Vass 2005, napirendi pontok jegyzéke, 685–689.

¹⁵⁸ Az 1946. évi I. tv. az Országos Törvénytár 1946. január 31-i rendkívüli kiadásában jelent meg, miután Ries István jelezte, hogy aggályos, ha csak a Nemzetgyűlésben hirdetik ki. Uo. 603. A Magyar Közlönyben nem jelent meg a törvény szövege, amelyet lásd: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 08. 29.

¹⁵⁹ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 314–315.

¹⁶⁰ MNL OL-XXVI-A-14-b-0027 MTI Napi Hírek. 1946.02.01.

¹⁶¹ Károlyi Mihály, gr. (1875–1955): liberális, demokrata politikus, Magyarország első köztársasági elnöke. Az őszirózsás forradalmat követően lett miniszterelnök (1918. okt. 31.–1919. jan. 11.), majd államfő (1919. jan. 11.–márc. 21.).

¹⁶² Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. 2010, (online változat) (továbbiakban Romsics 2010), 192. Forrás: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarorszag_tortenele.pdf, 2023. 08. 09.

nie az 1946. évi II. törvénnyel, amely a *Magyar Népköztársaság volt elnökeként* elért „kimagasló érdemeit”¹⁶³ iktatta törvénybe.¹⁶⁴ Ennek alapján ugyanakkor jelentős kártérítésben részesülhetett (lásd később). Hatós Pál¹⁶⁵ összefoglalva a következőképpen értékeli Károlyi (1918-19-es) „demokratikus kísérletének kudarcát”: „*Aligha volt a magyar történelemben kevesebb hatalommal rendelkező »diktatúra«, mint amilyen Károlyi Mihály mostoha sorsú népköztársasága volt. Hatalmát és igazolását eleinte a közvetlen demokrácia példátlan méretű megnyilatkozására, a spontán módon létrejött helyi nemzeti tanácsok százainak önkéntes munkájára alapozhatta, de [...] a nemzeti tanácsok sokszor szinte önálló köztársaságokként viselkedtek. [...] Az eltűnő állami hatalom hordalékos senkiföldjén kérészállamok rövid életű konjunktúrája következett. [...] A politikát a városon és falun utca és alvég jogérzéke diktálta, a pesti kaszárnyák fegyelmezetlen katonanépe hadügyminisztereket buktatott, a többszöri nekifutásra is sikertelen hadseregszervezés helyett a paramilitáris és pártmilíciák konjunktúrája következett. [...] A népuralom a munkanélküliek szaporodó seregei számára üres szó volt, felvonulásaik, a háborúból hazatért rokkantak zajos deputációi átjáróházzá tették a miniszteri fogadószobákat, a vezérétől nemsokára magára hagyott Károlyi-párti politikusokat büntetlenül pofozták fel szocdem kisvezérek.*”¹⁶⁶

Az 1946. évi I. törvény alapján röviden összefoglalva, a köztársasági elnök állt a köztársaság élén, képviselte Magyarországot nemzetközi viszonylatokban, illetve ő nevezte ki a kormányt. Megbízatásának időtartama 4 év volt, az elnökké választhatóság előfeltételéül pedig a magyar állampolgárságot, a 35. életév betöltését, illetve a nemzetgyűlési képviselői választójogosultság meglétét kötötték ki. Egymásután két ízben nem lehetett senkit sem megválasztani köztársasági elnökké. Az elnök a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt egyszer visszaküldhette megfontolásra. Bizonyos esetekben¹⁶⁷ jogosult volt a Nemzetgyűlés felosztatására. Ezenkívül az elnök követeket küldött és fogadott, konzulokat nevezett ki és megadta az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A köztársaság elnöke egyéni kegyelmet adhatott a jogerősen elítélt büntetettnek, illetve megakaszthatta a folyamatban levő bünvádi eljárást. Joga volt érdemrendek, valamint egyéb kitüntetések alapítására és adományozására. Az elnök lemondása

¹⁶³ Károlyiról és az I. világháború végét követő időszakról részletesen lásd: Hatós Pál: *Az elátkozott köztársaság – Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa, 2018 (továbbiakban Hatós 2018).

¹⁶⁴ 1946. évi II. törvénycikk. *Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról*. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 07. 02.

¹⁶⁵ Hatós Pál: történeisz. Fő kutatási területe: 19-20. századi magyar és európai eszmetörténet, egyháztörténet, a moldvai csángók kutatásának historiográfiája; 20. századi magyar politika-, eszme- és egyháztörténet.

¹⁶⁶ Hatós Pál: Rend és rendetlenség 1918-1919-ben. In: *Magyar Rendészet*, 2021 (21) 1, [169–202.] (továbbiakban Hatós 2021), 184–185.

¹⁶⁷ A Kormány előterjesztésére, vagy a nemzetgyűlési képviselők legalább kétötöd részének felterjesztésére.

csak a Nemzetgyűléshez intézett nyilatkozatban történhetett és a Nemzetgyűlés hozzájárulásával vált hatályossá. A köztársasági elnök a Nemzetgyűléssel nem volt egyenlő jogú és egyenrangú államhatalmi tényező. Nem élhetett sem a törvényszentesítés, sem az abszolút vétó jogával, hadüzenetre, békekötésre is csupán a Nemzetgyűlés hozzájárulásával volt jogosult.¹⁶⁸

Az 1949. augusztus 20-án hatályba lépett, szovjet mintára megírt alkotmánnyal megszűnt az Országgyűlés Politikai Bizottsága, illetve a köztársasági elnöki tisztség is. Helyette – átvéve a Szovjetunió gyakorlatát – kollektív államfői intézményt vezettek be, a Népköztársaság Elnöki Tanácsát. Mikó Zsuzsanna összefoglalása szerint: *„Az Elnöki Tanácsnak az Alkotmány szerint kettős funkciója volt. Egyrészt saját hatáskörében államfői feladatokat látott el (a választások kiírása, az Országgyűlés összehívása, széles körű kinevezési jogkör, rendjelek és címek alapítása, illetve adományozása, egyedi kegyelmezési jog gyakorlása, alkotmányos felügyelet gyakorlása a tanácsok felett stb.), másrészt szinte korlátlanul helyettesíthette az Országgyűlést. Az Alkotmány módosítását kivéve helyettesítési jogköre mindenre kiterjedt. Jellemző, hogy az évi négy törvénnyel szemben az Elnöki Tanács évente 30–60 törvényerejű rendeletet alkotott. Különösen a kormány összetételének meghatározásában, új minisztériumok létrehozásában, illetve mások megszüntetésében volt széles hatásköre, holott ennek szabályozását eredetileg az Alkotmány tartalmazta. Így tehát az Elnöki Tanács a hatalom koncentrációját segítette elő, mivel a pártvezetés döntéseit gyorsan, minden formalitás nélkül legalizálta törvényerejű rendeletek formájában. Az Elnöki Tanácsnak 17 tagja, továbbá elnöke, két helyettes elnöke és titkára volt (összesen 21 fő), akiket az Országgyűlés alakuló ülésén a képviselők soraiból választottak. Testületként működött, határozatait szavazás útján, a többségi elv érvényesítésével hozta. A titkár egyben a testület apparátusának vezetője volt.”*¹⁶⁹

¹⁶⁸ 1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról. A törvény szövegét lásd hátul az 1-es számú mellékletben.

¹⁶⁹ Mikó 2017, 6.

I/2. Magyarország állami címerének változásai (1944–1949)¹⁷⁰

A történelem során az államfői intézmény és az állami címer kérdése gyakran összefonódott. A köztudatban mai napig élénken jelen van két jelentéstársítás a magyar címerre vonatkozóan. Az egyik a „négy folyó és a három hegység” szimbolika,¹⁷¹ a másik az úgynevezett Kossuth-címer és a köztársasági államforma közötti kapcsolat.¹⁷² A jelen értekezés szempontjából az utóbbi különösen érdekes. Ugyanis ez a változata a történetileg kialakult magyar címernek, mai napig is számtalan kérdést vet fel. Bár heraldikailag egy címer hitelességét nem befolyásolja pajzsának alakja, itt fontosnak tartom megjegyezni, hogy a közvélekedés egyértelműen a korona nélküli magyar kiscímernek, az ívelt oldalú pajzson történő ábrázolását tekinti „Kossuth-címernek”. Fontos még, hogy sem 1849-ben, sem 1918-ban nem nevezték így az akkor használt korona nélküli címereket, illetve az 1945 előtti heraldikai szakirodalomban is csak a Kossuth család címerét illették ezzel a névvel. Pandula Attila¹⁷³ említi, hogy a „Kossuth-címer” elnevezés Révai Józseftől ered,¹⁷⁴ aki a kommunisták fő ideológusa volt.¹⁷⁵

A második világháború után létrejött Magyar Köztársaságnak szokásjog alapján lett állami jelképévé az ún. Kossuth-címer. Kumorovitz Lajos Bernát¹⁷⁶ egyébként, aki a korszakban a pecsét-, az oklevél- és a címertan kiemelkedő alakja volt, nagy részletességgel értekezett a

¹⁷⁰ A fejezet önálló tanulmányként 2022-ben megjelent angolul. Albert, Zoltán Máté: Short History of the so-called Kossuth Coat of Arms after 1945. In: *Ephemeris Hungarologica*, 2022 (2) 2, 5–26. DOI: <https://doi.org/10.53644/EH.2022.2.5> (továbbiakban Albert 2022b).

¹⁷¹ Az ország címerére vonatkozó „Duna–Tisza–Dráva–Száva” és „Mátra–Fátra–Tátra” értelmezés történetéről lásd.: Bertényi Iván: *Magyar címertan*. Osiris, Budapest, 2003 (továbbiakban Bertényi 2003), 71.

¹⁷² Erről lásd: Bertényi Iván: A „Kossuth-címer”. In: *Kárpát-Haza Szemle* 12., 2017 (továbbiakban Bertényi 2017), 44–47.

¹⁷³ Pandula Attila: történész. Fő kutatási területe: A Habsburg Birodalom, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia és a Horthy-kor falerisztikája, társadalomtörténete; általános falerisztikai kérdések, forrástan; a falerisztika és a heraldika kapcsolódási pontjai; magyar vexillológia.

¹⁷⁴ Pandula Attila: A magyar államcímertörténete 1848–1990. In: Kollega Tarsoly István–Kovács Eleonóra (szerk.): *Heraldika*. Tarsoly Kiadó, Budapest, 2018, [91–112.] (továbbiakban Pandula 2018), 102.

¹⁷⁵ Lásd: Révai József (szócikk). In: Nemzeti Emlékezet Bizottsága honlapja, Tudástár, Pártvezetők. Forrás: <https://neb.hu/asset/phphS3Ay1.pdf>, 2023. 05. 02.

¹⁷⁶ Kumorovitz Lajos Bernát (1900–1992): premontrei szerzetes, történész, levéltáros, az MTA rendes tagja. A pecséttan, az oklevéltan és a címertan jelentős kutatója.

Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönyének a megszüntetés előtti utolsó számában,¹⁷⁷ az 1848-49-es magyar jelképek történetéről. Tanulmányában ekkor árnyalta a tudományos közvélemény számára az ún. Kossuth-címerről alkotott képet.¹⁷⁸

I/2.1. Az 1848–49-es előzmények

1848-ban a magyar törvénykezés visszaállította az ország címerét ősi jogaiba,¹⁷⁹ ugyanakkor kifejezésre juttatta azt az alapelvet, miszerint a magyar állami címer megállapításához a törvényhozásnak van joga. Azonban nem rögzítették pontosan a címer kinézetét. Ebből adódóan a legkülönbözőbb ábrázolásokkal találkozhatunk a 19. századi forrásokban, mind a pajzs alakját, mind a címerkép grafikai megjelenítését illetően. Természetesen ekkor még három különböző címerváltozatról, a nagy-, közép- és kiscímerről beszélhetünk. V. Ferdinánd¹⁸⁰ uralkodása idején magától értetődően a magyar címer pajzsán a Szent Korona nyugodott.¹⁸¹ A helyzet 1848 decembere, vagyis Ferenc József¹⁸² trónra lépése után vált bonyolulttá, hiszen a magyar fél törvénytelennek ítélte Ferdinánd leváltását. Az 1848. április 7-től szeptember 12-ig a pénzügyi tárcát vezető¹⁸³ Kossuth Lajos koronás középcímert (1. ábra) használt pecsétjén,¹⁸⁴ illetve később ellenezte is a korona elhagyását.¹⁸⁵

¹⁷⁷ A Rákosi-rendszer alatt a „feudálisnak” bélyegzett segédtudományok oktatását kivették az egyetemi képzésből. A *Turult* (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönyét) 1951-ben szüntették meg. A lap 1992-ben jelenhetett meg újra.

¹⁷⁸ A koronától megváló címer 1848-ban eredetileg a republikánusok jelképe volt, amely lapjuknak, a *Marczius Tizenötödikének* hasábjain jött létre. Kossuth Lajos kezdetben még ellenezte is a Szent Korona elhagyását a címerrel. Kumorovitz Bernát: *Nemzeti jelvényeink 1848–49-ben*. In: *A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye*, 1947–50 (61–64), [5–12.] (továbbiakban Kumorovitz 1947–50), 11.

¹⁷⁹ 1848. évi XXI. törvény-cikk. A nemzeti színről és ország címeréről. In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1836–1868. évi törvénycikkek*. Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás 8. Franklin – Társulat, Budapest, 1896, 244. Tehát törvénybe foglalták, a már korábban elkezdődött forradalmi folyamatot, hogy Magyarországon a középületeken, közintézeteknél stb. a fekete-sárga birodalmi zászlót és a császári sást felváltotta a piros-fehér-zöld nemzeti trikolor és a magyar címer. Ugyanakkor a „kapcsolt Részek” az ország színei és címere mellett, a sajátjukat is használhatták.

¹⁸⁰ Habsburg–Lotaringiai Ferdinánd, V. (1793–1875): Magyarország királya (ur.: 1835. márc. 2.–1848. dec. 2.).

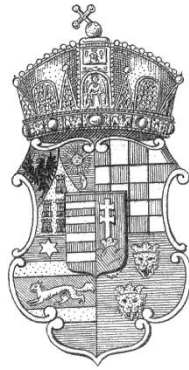
¹⁸¹ Bertényi Iván úgy fogalmaz: „A [...] Szent Koronában az iskolázottabbak [...] ekkor már jó ideje nem általában a corona regiát, a királyi koronát, hanem a corona regnit, az ország koronáját, azaz az ország megtestesítőjét, a magyar állam szimbólumát láthatták.” Bertényi Iván: Az ún. Kossuth-címer 1848/49-ben. In: *Századok*, 1999 (133) 2, [373–381.] (továbbiakban Bertényi 1999), 375.

¹⁸² Habsburg–Lotaringiai Ferenc József, I. (1830–1916): Magyarország királya (ur.: 1848. dec. 2.–1916. nov. 21. [kor.: 1867. jún. 8.]).

¹⁸³ Bölöny 1987, 214.

¹⁸⁴ A Kossuth által készített középcímertben Magyarország, Erdély, Horvátország, Szlavónia és Dalmácia címere szerepel. Érdekeség, hogy „Erdély pajzsnegyedét süvegeléssel osztja három mezőre.” Bertényi 1999. 374.

¹⁸⁵ Kumorovitz Bernát 1947-50, 11. Bár későbbi példa erre Kossuth 1861. március 16-án kelt hites nyilatkozata, álláspontját mégis jól tükrözi a kérdésben: „Magyarországnak királyi czimere sem jelenben nincs, sem soha nem volt. A magyar korona, melyet Magyarország czimere legfontosabb részének kell tekinteni, a nemzet tulajdona, nem pedig a királyé; még ha ez törvényesen koronázott király is.” Kossuth Lajos hites nyilatkozata. (Affidavit.). In: uő.: *Irataim az emigrációból* III. Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kossuth-kossuth-la->

1. ábra. A Kossuth Lajos által 1848-ban használt középcímer.¹⁸⁶

1849. április 14-ét, vagyis a Habsburg–Lotaringiai-ház trónfosztásának kimondását követően, bár sor került a címer koronánélküli használatára (2. ábra), államformaváltást nem kiáltottak ki.¹⁸⁷ Tehát ez inkább a törvényes uralkodó hiányát, mintsem a köztársasági államformát fejezte ki, bár óhajukat az államformaváltásra jelezheték általa a korabeli republikánusok (például Petőfi Sándor,¹⁸⁸ vagy Táncsics Mihály).¹⁸⁹ Igen látványos, ahogyan a Pálffy Albert által szerkesztett *Marczius Tizenötödike* című lapban a Nemzeti Színház műsorait ismertető hasábkon vált meg fokozatosan koronájától a címer.¹⁹⁰ A sors fintorának is tarthatjuk, hogy az említett lapot egyébként később betiltó Kossuth Lajosról nevezte el az utókor a tárgyalt jelképet.

jos-osszes-munkai-1/irataim-az-emigracziobol-iii-18D1/a-remeny-es-csapasok-kora-18601862-18D4/otodik-fejezet-a-harmadik-csapas-penzjegy-por-2052/v-kossuth-lajos-hites-nyilatkozata-affidavit-218A/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfS29zc3V0aF8xII19LCAicXVlc-nkiOiAiY3ppbWVvIn0, 2021. 01. 07.

¹⁸⁶ Kép forrása: Ungarns Staats-Wappen Während des Freiheitskampfes 1848–49. In: Bárczay, Oszkár–Csergheő, Géza–Reichenauer von Reichenau, Constantin: *Der Adel von Siebenbürgen*. Verlag von Bauer und Raspe. (E. Küster.), Nürnberg, 1898, 315., Taf. 5.

¹⁸⁷ Kossuth 1849. április 25-én utasította az Igazságügyminisztériumot, hogy az „V. Ferdinánd” helyett, a „magyar álladalom” köriratú pecsétet használják. Bertényi Iván: *A címertan reneszánsza. Tanulmányok*. Argumentum, Budapest, 2010 (továbbiakban Bertényi 2010), 295–297.

¹⁸⁸ Barabás Miklós „Petőfi, mint nemzetőr” című 1848-as litográfiáján a költő dolmányán szépen kivehető a korona nélküli címerpajzs. Selmeczi Kovács Attila szerint ez lehet az első dokumentált olyan koronátlan magyar címer, amely jelentéstartalmában tudatosan a király nélküli nemzeti függetlenséget hirdette. Selmeczi Kovács Attila: *A Kossuth-címer – Legenda és valóság*. In: *Ethnographia*, 1999 (110) 1, [3–23.] (továbbiakban Selmeczi Kovács 1999), 9.

¹⁸⁹ Táncsics úgy fogalmazott, hogy a *pragmatica sanctio*t a koronával együtt tűzre vetné. Újságja címlapján erről még képet is közölt. *Munkások Ujsága*, 1848. október 13. (1) 5.

¹⁹⁰ Az 1848. december 2-i számban még a kiscímer koronával és egyenes oldalú pajzzsal szerepelt. *Marczius Tizenötödike*, 1848. december 2., 224, Pest, 904. December 4-én már a korona az ívelt oldalúvá váló címerpajzs bal felső szélére csúszott. *Marczius Tizenötödike*, 1848. december 4., 225, Pest, 908. December 9-én pedig már teljesen le is került róla. *Marczius Tizenötödike*, 1848. december 9., 230, Pest, 928.

2. ábra. A Magyar Álladalom 1849-es nagycímeres¹⁹¹ pecsétje.¹⁹²

A „köztársasági” értelmezése a korona nélküli címernek 1945-re már széles körűvé vált, amelyben valószínűleg az 1918-as események is közre játszottak.¹⁹³ A második világháború utáni kezdeti időszakban, a jelkép és Kossuth nevének összekapcsolása nem meglepő. Egyrészt közeledett 1848 centenáriuma. Ugyanakkor az új korszak alapjainak lerakásakor eleve fontosnak tartották, hogy a Szegeden megalakított Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok képviselői ne a „szegedi gondolat”,¹⁹⁴ hanem az 1849-ben ülésezett Országgyűlés helyszínén, a debreceni református kollégium oratóriumában alakítsák meg az Ideiglenes Nemzetgyűlést.

I/2.2. Címerhasználat 1944 végétől, 1946 elejéig

Az 1944 és 1945 közötti időszak Magyarország számára a német megszállásból a szovjet megszállás alá kerülést,¹⁹⁵ majd ’45-től a kommunista hatalom fokozatos kiépülését jelentette, amelynek betetőzése az 1949-es alkotmány volt. Jól tükrözi ezt a folyamatot, a magyar állami

¹⁹¹ Középen Magyarország címere látható. Körben, heraldikailag jobbról (a néző számára balról) haladva: Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galícia, Lodoméria, Rascia, Szerbia, Kumánia, Bulgária, illetve Erdély címerei szerepelnek.

¹⁹² Kép forrása: Márki Sándor–Beksics Gusztáv: A modern Magyarország (1848–1896). In: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története. 10. kötet.* Athenaeum, Budapest, 1898, 285.

¹⁹³ Az 1918. november 16-án kikiáltott Magyar Népköztársaság számára, november 28-án vezettek be új állami címet, amelyről már hiányzott a Szent Korona és a hármashalom koronája is. (Lásd: 6. ábra).

¹⁹⁴ Az 1919-es „ellenforradalmi szegedi kormány” idején létrehozott politikai eszmerendszer, amelyet azonban részleteiben nem dolgoztak ki. Lényegében a kommun ellen Szegeden szervezkedett katonai, hivatalnoki, polgári elképzelések elegye. Szegedi gondolat (szócikk). In: Magyar Katolikus Lexikon, forrás: <https://lexikon.katolikus.hu/S/szegedi%20gondolat.html>, 2024. 03. 16.

¹⁹⁵ A magyar lakosság megpróbáltatásairól, illetve a Szovjetunióról kialakult magyarországi kép változásairól lásd.: Baráth Magdolna: A Szovjetunióról alkotott kép változása (1945–1950). In: Erdődy Gábor (főszerk.): *Rendszerváltások kortársai és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 251–256 (továbbiakban Baráth 2013).

címer ekkor történt változásai. A második világháború végén ugyanakkor maga a Szent Korona is elkerült Magyarországról,¹⁹⁶ amely egy idő után már az ország címerén sem szerepelt.

A szovjet Vörös Hadsereg Parancsnoksága már 1944 szeptemberétől pengőt adott ki, amelyen jelképként a vörös csillag szerepelt.¹⁹⁷ A Debrecenben megalakított Ideiglenes Nemzeti Kormány első minisztertanácsi ülésére 1944. december 23-án került sor. Az egyes minisztériumok megszervezésénél kérdésként merült fel a hivatalos pecsétek kinézete és körirata. Vörös János honvédelmi miniszter és Faragho Gábor közellátásügyi miniszter azt javasolták, hogy a körirat továbbra is „Magyar Királyi” legyen. Nagy Imre¹⁹⁸ földművelésügyi miniszter mind a „magyar” mind a „királyi” szavak elhagyását javasolta. Abban állapodtak meg, „*hogy a »királyi« szót törlik és a körbélyegző pld. »Magyar Földművelésügyi Miniszter« körirattal és természetesen a régi angyalos, koronás címerrel maradjon.*”¹⁹⁹ Az ország újonnan létrehozott hivatalos lapjának, a *Magyar Közlönynek* címlapjára az 1896-os angyalos kiscímer került (3. ábra). Ez a címer szerepelt a még Debrecenben 1945. január 4-én kiadott első számtól,²⁰⁰ egészen a már Budapesten kiadott²⁰¹ 1946. június 4-i számig.²⁰² Szintén ez szerepelt az 1945. január 26-án létrehozott, államfői jogokat gyakorló három tagú Nemzeti Főtanács pecsétjén.²⁰³ Ez a címerforma csak a pajzstartó angyalok kinézetében tért el, a Horthy-korszakban is használatos,

¹⁹⁶ A koronát 1944 októberének végén szállították Veszprémbe és abban a sziklabarlangban helyezték el, ahol a Magyar Nemzeti Bank értékeit is őrizték. November 4-én azonban visszakerült a budai királyi palotába, ahol Szálasi letette „nemzetvezetői” esküjét. Pár nappal később ismét Veszprémbe vitték. December 6-án Szálasiék már Kőszegre szállították a fenyegető veszélyre hivatkozva, majd 1945 januárjában innen vitték Velembe. Március végén hagyta el a Szent Korona Magyarország területét. Előbb Mariazellbe, majd onnan Mattseebe szállították. Innen a frankfurti Deutsche Reichsbank páncélszekrényébe került. Egy ideig az amerikai hadseregnél maradt megőrzésre. 1951. július 27-én hangzott el egy hivatalos nyilatkozat a külügyminisztérium részéről, miszerint a koronát az Egyesült Államok letétként őrzi. Magyarország nemzeti ereklyéje, végül csak 1978. január 5-én térhetett haza. Bertényi Iván: *A Magyar Szent Korona*. Kossuth, Budapest, 1996 (továbbiakban Bertényi 1996), 174–182. A korona Amerikában tartózkodásának, majd visszaadásának történetéről bővebben lásd: Glant Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja és hazatérése*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2018 (továbbiakban Glant 2018).

¹⁹⁷ 100 Pengő, 1944. Forrás: papírpénz.hu – A magyar bankjegyek online katalógusa. <https://papirpenz.hu/reszletek/127,2020.08.12>. [A webhely már nem elérhető.]. Helyette lásd: 100 Hungarian pengő (1944) issued by the Red Army – obverse. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_magyar_peng%C5%91_p%C3%A9nzjegyei#/media/F%C3%A1jl:HUP_100_1944_obverse.jpg, 2023. 02. 01.

¹⁹⁸ Nagy Imre (1896–1958): kommunista politikus, miniszterelnök, közgazdasági író, egyetemi tanár. Földművelésügyi (1944. dec. 22.–1945. nov. 12.), majd belügyminiszter (1945. nov. 15.–1946. márc. 20.). 1948-ban az országgyűlés elnöke. Élelmezési miniszter (1950. dec. 16.–1952. jan. 5.), majd begyűjtési miniszter (1952. jan. 5.–nov. 14.), illetve 1952. nov. 14-től a minisztertanács elnökhelyettese is volt. Minisztertanács elnöke (1953. júl. 4.–1955. ápr. 18.); illetve miniszterelnök (1956. okt. 24.–nov. 4. (felmentése hivatalosan kihirdetve: 12-én). A Kádár-kormány bíróság elé állította. Halálra ítélték és kivégezték (1958. június 16.).

¹⁹⁹ Szűcs 1997, 89.

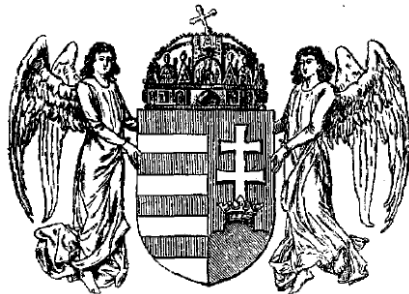
²⁰⁰ *Magyar Közlöny*, 1945. január 4., 1. Debrecen.

²⁰¹ Az első budapesti szám: *Magyar Közlöny*, 1945. április 22., 16. Budapest.

²⁰² *Magyar Közlöny*, 1946. június 4., 125. Budapest.

²⁰³ A Nemzeti Főtanács pecsétje látható Nagy Imre 1945. november 15-i belügyminiszteri kinevezésén. Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) Iratgyűjtemény, 92.66.1., Budapest, 1945. november 15. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1458313>, 2022. 04. 21.

az 1915-ös címerrendezés²⁰⁴ során megállapított angyalos kiscímertől (4. ábra). Az utóbbinál ugyanis az angyalok ábrázolása részletesebb kidolgozású, illetve testtartásuk nem olyan mereven egyenes, mint az előbbinél.

3. ábra. Az 1896-ban szabályozott angyalos kiscímer.²⁰⁵

4. ábra. Az 1915-ben szabályozott angyalos kiscímer.²⁰⁶

Meg kell említeni, hogy az 1945-ös év elején, a nyugati országrészen még mindig jelenlévő nyilasok is meghatározták az ő felségterületükön használatos címet. Az erről szóló rendeletük szövegéből kiderül, hogy Szálasi Ferenc 1944. december 27-én hagyta jóvá miniszterelnök-helyettesének, Szöllösi Jenőnek a minisztertanács hozzájárulása alapján tett előterjesztését a magyar kiscímer újabb alakjának leírása és címerrajza tárgyában. Az 1945. január 1-én Szöllösi által aláírt rendelet a Szálasi-féle kormányzat Sopronban megjelenő hivatalos lapjában, a *Hivatalos Közlöny*ben jelent meg január 27-én és ekkor lépett hatályba.²⁰⁷ Szálasiék *Hivatalos*

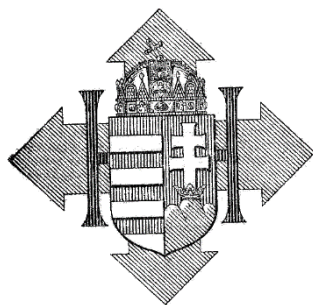
²⁰⁴ Az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása alatt három alkalommal rendezték a magyar állami címer kinézetét. Az 1874-es címerrendezést Fiume címerének a magyar középcímerbe kerülése indokolta. Azonban a kis- és középcímer ábrázolását ezután olyan zűrzavar jellemezte, hogy a közelgő millenniumi ünnepségekre való tekintettel, az 1896-ban kelt címerrendelethez már hivatalos rajzot is közöltek. Az 1915-ös címerrendezésre a Monarchia közös ügyeinek intézése során alkalmazandó kis- és középcímer meghatározása, illetve Bosznia címerének felvétele miatt került sor. (1916-ban a közös kiscímer magyar részét bővítették a horvát sakkozott mezővel.)

²⁰⁵ 3755/1895. M. E. számú rendelet. Kelt, 1896. január 12. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1896 (30), II. kötet. Kiadja a M. Kir. Belügyministerium megbízásából: Az országos törvénytar szerkesztősége, Budapest, 675–677. Kép forrása: Uo., 675.

²⁰⁶ 3970/1915. M. E. számú rendelet. Kelt, 1915. november 5. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1915 (49), Budapest, 1718–1723. Kép forrása: Uo., 1718. Hivatalos használatát az 1920. március 18-án kelt 2.394/1920. M. E. számú rendelettel állították vissza. *Budapesti Közlöny*, 1920. március 21., 67., 1.

²⁰⁷ *Hivatalos Közlöny*, 1945. január 27., 6., Sopron, 1–2.

Közlönye először 1945. január 6-án jelent meg.²⁰⁸ A lap címlapján nem volt címer, egészen február 8-ig,²⁰⁹ amikor már a cím alatt megjelent ez a jelkép. Az utolsó számot 1945. március 23-án adták ki.²¹⁰ A nyilasok lényegében egyesítették mozgalmuk és pártjuk jelvényeit az ország címerével, annak vörös H-betűs zöld nyilaskeresztre történő ráhelyezésével (5. ábra). Az már más kérdés, hogy a Bertényi Iván²¹¹ által csak „fantomcímernek” nevezett jelkép mennyire vált általánosan ismertté a közvélemény számára, hiszen maguk a minisztériumok sem tették kizárólagossá ennek használatát. Ugyanakkor Magyarország címerének sem lehet nevezni, mert a nyilas kormányt nemzetközileg nem ismerték el.²¹² Azonban mégis figyelmet érdemel ez a címer, hiszen általa egy politikai párt, illetve mozgalom szimbólumrendszere megjelent kvázi állami jelkép minőségben.²¹³

5. ábra. A Szálasi-féle 1945-ös címer.²¹⁴

Az 1945-ös évben, a Magyar Nemzeti Bank által kiadott pengő bankjegyeken és érméken a címer továbbra is koronával szerepelt.²¹⁵ Az 1945 októberétől forgalomba bocsátott új okirati illetékbélyegeken viszont már „koronanélküli hegyesedő pajzsba foglalt magyar címer” szerepelt. A díszítmény ezeken tölgy-, és babérág volt.²¹⁶ Az 1946-os év első fele átmenetet jelentett

²⁰⁸ *Hivatalos Közlöny*, 1945. január 6., 1., Sopron.

²⁰⁹ *Hivatalos Közlöny*, 1945. február 8., 9., Sopron.

²¹⁰ *Hivatalos Közlöny*, 1945. március 23., 21., Sopron.

²¹¹ Bertényi Iván: történész. Fő kutatási területe: Címertan, pecsétan, jelvénytán, középkori magyar politikatörténet, középkori magyar kormányzattörténet.

²¹² Bertényi Iván: A „Szálasi-címer”. In: *Rubicon Történelmi Magazin*, 2015 (26) 281., [71–73.] (továbbiakban Bertényi 2015), 72–73.

²¹³ Az 1919-ben létrejött Tanácsköztársaságnál lecserélték a magyar nemzeti jelképeket vörös csillagra, illetve vörös zászlóra. Hivatalos címerrendezésre akkor azonban nem került sor.

²¹⁴ 23/1945. M. E. számú rendelet. Kelt, 1945. január 1. In: *Hivatalos Közlöny*, 1945. január 27. 6., Sopron, 2. Kép forrása: Uo.

²¹⁵ Érdekessége azonban például az 1945 közepén forgalomba hozott 5 pengősnek, hogy az érme egyik lapjára „szőlőfürt és levél között elhelyezett búzakaralásdíszszel körülvelt koronás magyar címer” került. Tehát nem a hagyományos tölgyfa- és olajág, illetve babérág vette körül a címerpajzsot. 1945. június 14-én kelt 65.137/1945. P. M. számú rendelet, az alumíniumból vert 5 pengős érmék külső kiállításának szabályozásáról. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1946 (79), Budapest, 522.

²¹⁶ 1945. október 10-én kelt 190.465. XI. a./1945. P. M. számú rendelet, az új okirati illetékbélyegek forgalomba bocsátásáról. Uo., 1685–1686.

a pengő bankjegyek címerképében. Egyszerre voltak forgalomban olyan papírpénzek, amelyeken a címerről már lekerült a korona,²¹⁷ illetve amelyeken még rajtszerepelt.²¹⁸ A pengő milliárdos címletein egyáltalán nem volt címer. Az ún. adópengők hátuljára korona nélküli címer került.²¹⁹ A Magyar Posta részére, a köztársaság kikiáltásának emlékére bélyegsorozatot bocsátottak forgalomba 1946. február 12-től, amelynek képi ábrázolása jelzésértékű: „*A bélyegkép a köztársaságot és a rabságból szabadult, dolgozó magyarságot jelképezi. A fogazásig terjedő középarnyalatú háttér közepén, [...] a köztársaságot ábrázoló, balkezában az ország címerét [Kossuth-címert], jobbáiban pedig fáklyát tartó nőalak, míg mögötte a rabláncát elszakított, balkezában kalapácsot és búzakaralászokat tartó magyar dolgozó férfi alakja látható.*”²²⁰

I/2.3. A közjogilag nem szabályozott címerhasználat (1946–1949)

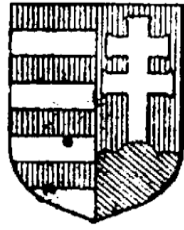
Meg kell különböztetnünk az 1918-as Népköztársaság címerét és az 1946-os ún. Kossuth-címert. Előbbiben a hármashalmról is levették a koronát (6. ábra), míg utóbbinál a halmok koronával szerepeltek. Lényeges még, hogy az ún. Kossuth-címert a pajzsának jellegzetes ívelt oldala különbözteti meg a hegyes talpú magyar kiscímer korona nélküli változatától (7. ábra).

²¹⁷ Ilyen volt például az 1946. március 18-án kiadott Százmillió Pengő, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.2., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828279>, 2021. 08. 12.; az 1946. június 3-án kiadott Százmillió Milpengő, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.8., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828326>, 2021. 08. 12. és Százmillió B.-Pengő, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.14., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828377>, 2021. 08. 25.

²¹⁸ Például az 1946. április 29-én kiadott Tízezer Milpengősön, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.4., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828301>, 2021. 08. 25. és Százezer Milpengősön, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.5., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828314>, 2021. 08. 25.; az 1946. május 24-én kiadott Egymillió Milpengősön, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.6., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828319>, 2021. 08. 12. és Tízmillió Milpengősön, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.7., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1816753>, 2021. 08. 31.; az 1946. június 3-án kiadott Tízezer B.-Pengősön, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.10., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828341>, 2021. 08. 25., illetve Tízmillió B.-Pengősön is, lásd: MNM Éremtár D, 50.1946.13., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828351>, 2021. 08. 12.

²¹⁹ Adópengők, 1946. Forrás: <https://papirpenz.hu/reszletek/112>, 2020. 08. 12. [A webhely már nem elérhető]. Helyette lásd: A magyar adópengő pénzjegyei. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_magyar_ad%C3%B3peng%C5%91_p%C3%A9nzjegyei, 2022. 11. 10.

²²⁰ *Rendeletek Tára a Magyar Posta részére*, 1946. február 16., 11., 93–94.

6. ábra. Az 1918-as Magyar Népköztársaság kiscímere.²²¹

7. ábra. Kossuth-címer 1946 és 1949 között.²²²

Az egyik legsúlyosabb teher, amely az ország vezetésének vállára nehezedett ebben az időszakban, a vesztes világháború utáni béketárgyalások előkészítése, illetve a környező államokkal való diplomáciai kapcsolatok felvétele volt. A már említett „hegységek és folyók” szimbolika a magyar címer kapcsán nem csak a magyar, de a szomszéd népek köztudatában is markánsan jelen volt ekkor. Ennek megfelelően a győztesek olykor a jelképek terén is kifejezésre kívánták juttatni fölényüket a vesztesekkel szemben. Kertész István,²²³ az 1946-os párizsi magyar béke delegáció főtitkárának visszaemlékezéséből ismert egy jellemző eset, a csehek kifogására a magyar címer kinézetét illetően. 1945. december 3. és 6. között, egy kis létszámú magyar küldöttség érkezett Prágába, a csehszlovák kormány meghívására. A tárgyalás fő témája a magyar–szlovák lakosságcsere volt. Kertész leírja, hogy a magyar delegáció számára rendezett búcsú eseményen, Vladimír Clementis²²⁴ külügyminiszter-helyettes, a csehszlovák küldöttség vezetője négy szemközt felvetette neki, hogy „jó szolgálatot tenne a magyar–csehszlovák megbékélés ügyének, ha Magyarország elhagyná címeréből a szlovákiai folyókat és hegyeket jelképező sávokat és dombokat.” Ezt Kertész döbbenetesen fogadta, majd visszautasította

²²¹ 5746/1918. M. E. számú rendelet. Kelt, 1918. november 28. In: *Budapesti Közlöny*, 1918. november 29. (52) 274., Budapest, 5. Kép forrása: *Pénzügyi Közlöny*, 1918. (45), Budapest, címlap.

²²² Kép forrása: *Honvédségi Közlöny*, 1947. (74), Budapest, címlap.

²²³ Kertész István (1904–1986): jogász, diplomata, külügyi tisztviselő, egyetemi tanár. 1945-től a Külügyminisztérium békeelőkészítő csoportjának vezetője, 1946-ban a párizsi béke delegáció főtitkára.

²²⁴ Clementis, Vladimír (1902–1952): kommunista politikus, író, diplomata, a csehszlovák–magyar lakosságcsere idején külügyminiszter.

azzal, hogy „*a magyar címer nem tárgyalási téma.*”²²⁵ Említésre méltó, hogy a magyar címer szimbolikája az előző világháborút követő időszakban is „érzékenységre adott okot” a szomszédos országoknál.²²⁶

Az 1945. november 15. és 1946. február 4. között működő Tildy-kormány alkotta meg az államformaváltásról szóló törvényt. A Tildy-kabinet minisztertanácsi ülésein azonban nem került napirendre a címerkérdés. A már korábban említett, a három legnagyobb párt 1946 januárjára elkészült köztársasági törvényjavaslati közül, egyedül a kisgazdákéban kapott említést a címer. Ebben is csak annyi szerepelt, hogy „*az állam címere a történelmi magyar címer.*”²²⁷ Tehát nem írták le pontosan a kinézetét. A koronáról ugyanakkor a következő megállapítást tették: „*A Magyar Szent Koronát mint a [...] magyar nemzeti élet évszázadokon át tisztelt jelképét, a magyar nép továbbra is kegyelele tárgyának és a nemzet egysége jelképének tekintti...*”²²⁸

Az 1946. január 17-én tartott pártközi értekezleten a nagy pártok egyértelműen a köztársasági államforma mellett foglaltak állást. Megegyeztek abban is, hogy hivatalos nyilatkozatot adjon az államformáról Tildy Zoltán miniszterelnök. Tildy nyilatkozatának, a témánkhoz fontos

²²⁵ Kertész István: *Magyar békeillúziók 1945–1947*, Európa-História, Budapest, 1995 (továbbiakban Kertész 1995), 241–245.

²²⁶ Teleki Pál első kormányának 1921. március 22-én tartott minisztertanácsi ülésén a miniszterelnök előadta, hogy a honvédelmi miniszter kérdést intézett hozzá azzal kapcsolatban, hogy a hadsereg sisakjain a ratifikált békeszerződésre való tekintettel, lehet-e a teljes magyar címer (értsd: a középcímer) használni? Teleki kifejtette, hogy a kérdés eldöntésénél két fő szempont van. Az egyik, hogy vajon a külállamok beleszóllhatnak-e abba, hogy a teljes címer használja Magyarország, a másik, hogy vajon az 1874-es címerrendezés előtt szerepelt-e a magyar címerben a társországok címere is? Példákkal alátámasztva kijelentette, hogy az első kérdésre léteztek európai precedensek. (A dán címer, a spanyol nagycímer és a portugál címer hozta fel példaként.) Mint mondta, a második kérdésre is igennel lehet felelni, majd hozzátette azt is, hogy a csehszlovák címerben szerepel a kettős kereszt. „*Ők ugyan bizonyára történelmi alapon indokolják ennek a használatát a hármás domb felett. Ez a történelmi alap azonban megdőlt, mert a tudomány régen kimutatta, hogy a hármás halom nem a mostani cseh imperializmus alatt álló Tátra, -Mátra, -Fátra hegységet jelképezi, mert hisz árpád-házi királyaink címerében a kettős keresztet gyakran látjuk egy halmon állva.*” A miniszterelnök ezek alapján indokoltan tartotta, hogy a magyar címer teljes változatát bárhol használni lehessen. Volt még egy kisebb incidens a délszláv állammal is, amely részéről kifogásolták a magyar címer használatát a dunai hajózásnál. A hajóstársaságok ezért kérdést intéztek a kereskedelmi miniszterhez, hogy milyen címer használjanak. „*Ő azon a nézetten volt, hogy Magyarországnak az egyesített címer a címere és ezért azt kell használni. – Kéri, hogy ezen álláspontját honorálják, mert különben kifelé azt az impressziót keltenénk, mintha lemondanánk területeinkről.*” A kereskedelmi miniszter még egy dologra felhívta a Kormány figyelmét, „*és pedig arra, hogy a címer kérdés úgy volt szabályozva, hogy azok a minisztériumok, melyeknek a hatásköre a társországokra nem terjed ki, a kis címeret használták.*” A miniszterelnök örömmel üdvözölte ezt a felszólalást és javasolta, hogy a katonaságnál a régi címeret használják. Ezt a honvédelmi miniszter is kérte. A minisztertanács álláspontja ezek alapján az volt, hogy „*az egyesített teljes címer használatát elvben kimondja és az egyes szakminisztereket a hatáskörükbe tartozó szükséges intézkedések megtételére utasítja.*” MNL OL W12 - Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1921. március 22., 7-11. (Eredetük léte, őrzési helye: MNL OL K 27). A Magyar Távirati Iroda 1921. október 13-án jelentette, hogy a magyar tengeri kereskedelmi hajók az addigi lobogó helyett, a magyar nemzeti lobogót, benne a koronás magyar címerrel kötelesek viselni. MNL OL K 428 a 021 MTI Napi Hírek. 1921. október 13.

²²⁷ Föglein 2001, 211.

²²⁸ Uo. 217.

mondanivalóját röviden úgy lehetne összefoglalni, hogy a királyság intézménye összefonódott a Habsburgokkal, akik megszüntették Magyarország önálló külpolitikáját, belpolitikailag pedig idegen érdekeket erőltettek. Szakítva ezzel a gyakorlattal tehát, a köztársasági államformával Rákóczi²²⁹ és Kossuth örökségét kell tovább vinni. „*A parasztság és munkásság, s a dolgozó értelmiség pártjainak szövetsége [...] lebontja a magyar életnek a múltból itt maradt egészségtelen csökevényeit...*”²³⁰ Az államformaváltásról szóló törvényjavaslatot, amelybe végül nem került bele az állami címer leírása, a minisztertanács némi módosítással 1946. január 23-án fogadta el.²³¹

1946. január 31-én, a törvény kihirdetésének napján, még az előzetes tárgyaláson a címer és a Szent Korona kérdését Slachta Margit²³² vetette fel. Jelezte észrevételét, miszerint a köztársaságra vonatkozó törvényjavaslat a Szent Koronára vonatkozólag nem tartalmaz semmilyen intézkedést. Mint mondta: „*A magyar Szent Korona nem a király jelvénye, hanem az ország jelvénye. [...] Magyarország a Szent Korona országa.*” Ekkor Jékely László, a köztársasági elnöki hivatal leendő vezetője szólt közbe: „*Kossuth országa! A magyar nép országa!*”²³³ A címer kapcsán Slachta megjegyezte, nagy hiányossága az alapokmánynak, hogy erről nem rendelkezik. Véleménye szerint: „*Valóban ellentmondás volna a magyar koronát a címeren hagyni akkor, amikor a szentistváni szellemet, tradíciót és a Szent Koronát el akarjuk helyezni a múzeumban.*”²³⁴ A törvényjavaslatot végül a Nemzetgyűlés elfogadta,²³⁵ illetve annak kihirdetésével hatályba is lépett az 1946. évi I. törvény. A köztársasági törvénybe azonban nem került bele a címer kinézetének tisztázása. Annak ellenére sem, hogy az üggyel foglalkoztak a Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztályán, ahol el is készült erre egy törvényjavaslat. A kérdésben bár nem voltak egységesek, ugyanis egyesek az aktuális politikai szempontok, míg mások inkább a történelmi hagyományok szerint alakították volna a címer kinézetét,²³⁶

²²⁹ Rákóczi Ferenc, II. (1676–1735): erdélyi fejedelem (1704–1711), a magyarországi szövetkezett rendek vezérlő fejedelme (1705–1711), a Habsburgok elleni kuruc szabadságharc vezére. I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona fia.

²³⁰ Horváth Julianna–Szabó Éva–Szűcs László–Zalai Katalin (szerk.): *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2003 (továbbiakban Horváth J. et al. 2003), 177–178.

²³¹ G. Vass 2005, 594.

²³² Slachta Margit (1884–1974): katolikus szerzetesnő, a Szociális Testvérek Társasága alapító főnöknője, legitimista politikus. 1946-ban a nemzetgyűlésben a köztársasági államforma ellen szavazott. 1949-ben az USA-ban telepedett le.

²³³ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 302–303.

²³⁴ Uo. 305.

²³⁵ Uo. 346.

²³⁶ Föglein Gizella: A Magyar Köztársaság állami címere (1946–1947). In: *Levéltári Közlemények*, 1991 (62) 1–2, [3–8.] (továbbiakban Föglein 1991), 4.

az elkészített javaslat szövege szerint: „*A Magyar Köztársaság címere: hasított pajzson vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben zöld hármaskörnek aranykoronás kiemelkedő középső részén ezüst kettőskereszt. A pajzsot jobbról cserfa, balról olajág övezi.*”²³⁷ Magáról a pajzs formájáról tehát a szövegben nem rendelkeztek. Kiss Roland,²³⁸ a Belügyminisztérium szociáldemokrata párti államtitkára egy teljesen új címet képzelt el, amely vörös pajzson közepén, kiterjesztett szárnyú fehér turulmadarat, karmaiban zöld olajággal ábrázolt volna.²³⁹ Ennek a szokatlan címertervnek azonban több szépséghibája is volt, például nagyon hasonlított volna a lengyel címerre. Ezt Szilágyi László²⁴⁰ miniszteri tanácsos is megírta, aki szerint egyébként csak új állami címer bevezetése esetén szükséges törvényi szabályozás. Tehát ha a címer marad a történetileg kialakult formájában, akkor erre nincs szükség.²⁴¹ Bár Kiss Roland tervezete nem került a minisztertanács elé, azért hasonló ábrázolás később megjelent az új forint-pénzrendszer 10 filléresén. Azzal a különbséggel, hogy itt turulmadár helyett, jobbról balra repülő galamb tartott a csőrében és nem a karmaiban olajágat.²⁴²

A Nemzetgyűlés 1946. március 12-én tartott ülésén, a demokratikus államrend és köztársaság, büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat²⁴³ tárgyalásakor vetette fel Bechtler Péter²⁴⁴ szociáldemokrata párti képviselő azt a kérdést, hogy miért nem szüntetik meg a hivatalos nyomtatványokon, illetve a gépkocsikon a koronás címer használatát. Szerinte azzal, hogy nem rendezték a címer kérdését a köztársaság megalakulásakor, mindenki feltételezheti, hogy „királyi köztársaság” Magyarország, ezért ennek a kétértelműségnek sürgős megszüntetését javasolta. Bechtler beszédét élénk helyeslés kísérte.²⁴⁵ Jékely László, az Elnöki Hivatal főnöke 1946. április 11-én az állami címer szabályozásának tárgyában írta Rajk László belügyminiszternek, hogy az ő tárcájának ügykörébe tartozik az állami címerről szóló törvényjavaslat benyújtása a Nemzetgyűléshez. Gyöngyösi János²⁴⁶ külügyminiszternek pedig azt írta, hogy „a

²³⁷ Föglein hivatkozik uo.: Új Magyar Központi Levéltár (ÚMKL). XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium Törvényelőkészítő Osztály.

²³⁸ Kiss Roland (1888–1967): szociáldemokrata politikus. 1945-től az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja. A Belügyminisztérium adminisztratív államtitkára (1945. nov. 23.–1948. febr. 13.), majd 1948. dec. 15-ig a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára volt. 1948-ban az állam és az egyházak szétválasztását végző bizottság tagja; majd a Duna-melléki Református Egyházkerület főgondnoka és az egyetemes konvent világi elnöke (1949–1954).

²³⁹ Föglein 1991, 4–5.

²⁴⁰ Szilágyi László (?–?): a belügyminisztérium miniszteri tanácsosa.

²⁴¹ Föglein 1991, 4–5.

²⁴² 1946. július 31-én kelt, 78.530./1946. P.M. sz. hird. In: *Pénzügyi Közlöny*, 1946. augusztus 6. (73) 19. 744.

²⁴³ A később hírhedtté vált 1946. évi VII. törvénycikk. A szövegét lásd: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 06.

²⁴⁴ Bechtler Péter (1891–1964): szociáldemokrata politikus. A Szociáldemokrata Párt jobbszárnyához tartozott. 1945 és 1948 között a főváros alpolgármestere volt.

²⁴⁵ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 726.

²⁴⁶ Gyöngyösi János (1893–1951): publicista, kispazda politikus. Külügyminiszter (1944. dec. 22.–1947. máj. 31.). 1945. jan. 20-án Moszkvában, a Magyar Fegyverszüneti Bizottság vezetőjeként aláírta a fegyverszüneti szerződést.

köztársasági elnök hivatalának címerhasználatára alkalmazandó addig, míg a nemzetgyűlés az állami címer formáját megállapítja.” Jékely levelet intézett Nagy Ferenc miniszterelnöknek is, amelyben közölte, hogy tarthatatlan állapot a különféle címerek együttes használata, ezért kéri a miniszterelnököt, hogy a címerkérdés végleges rendezése tárgyában törvényjavaslatot készítsen elő és a Nemzetgyűléshez nyújtsa be. A Miniszterelnökség írt a tárgyban a külügyminiszternek, amelyben az szerepelt, hogy a köztársasági elnök a Kossuth-címert használja, ezért amíg a Nemzetgyűlés meg nem állapítja a címet, addig használják ezt hivatalos célokra. Az állami címer megállapítására vonatkozó törvényjavaslatot a belügyminiszter, vagy a miniszterelnök illetékes benyújtani.²⁴⁷

Érdekességként említem meg, hogy a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt 1946-os budapesti május elsejei közös ünnepsége során, a Hősök tere irányába haladó felvonulók Sztálin,²⁴⁸ Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád portréi mellett, egy olyan transzparenst is vittek, amelyen „Éljen a Magyar Köztársaság!” felirat alatt, háttérben a Kossuth-címerrel együtt szerepelt Tildy Zoltán arcképe az 1946-os évszámmal, alatta Károlyi Mihályé az 1918–1919-es évszámokkal, illetve Kossuth Lajosé az 1848-as évszámmal.²⁴⁹ Károlyi Mihály és felesége²⁵⁰ 1946. május 9-én érkeztek haza 27 éves emigrációjukból. „A határon nemzetiszínű és vörös lobogókkal feldíszített, fenyőgallyakból font diadalkaput emeltek, ezzel a felírással: »Éljen a II. magyar köztársaság elnöke, Károlyi Mihály!«” A köztársasági elnökség részéről hárman is fogadták őket: Tildy Zoltán képviselőként Jékely László, az Elnöki Hivatal vezetője, Papp-Kökényesdy Sándor²⁵¹ ezredes, az elnöki testőrség parancsnoka és Mara Miklós,²⁵² követségi titkár, a köztársasági elnök személyi titkára. Jelen

Az 1946. évi párizsi békekonferencián a magyar delegáció vezetője volt, 1947. febr. 10-én, mint a békelegáció elnöke írta alá a békeszerződést.

²⁴⁷ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. Magyar Miniszterelnökség, Iratjegyzék: „Az állami címer szabályozása”.

²⁴⁸ Sztálin [Dzsugasvili, Joszif Visszarionovics] (1879–1953): kommunista politikus, szovjet diktátor. 1919-től volt az orosz kommunista párt Politikai Bizottságának tagja. 1922-ben a Központi Bizottság főtitkára lett, amely tisztség Lenin halála (1924) után a legmagasabb pártfunkcióvá vált. 1924-től sorra leszámolt a párton belüli ellenfeivel, hogy megszilárdítsa egyeduralmát. Különböző tisztségeket viselve, egészen 1953. márc. 5-én történt haláláig vezette a Szovjetuniót.

²⁴⁹ Lásd.: Május elsejei ünnepségek Budapesten, 1946. MAFIRT felvétel. MTI-FOTO-755977. MTI Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtv.hu/photobank/item/MTI-FOTO-Nnl2WktIM2FFM2FUMXd5UX-FxSUo3dz09>, 2020. 09. 02.

²⁵⁰ Károlyi Mihályné Andrassy Katalin, gr. (1898–1985): író, emlékiratíró. Károlyi Mihály felesége, id. Andrassy Gyula unokahúga.

²⁵¹ Papp-Kökényesdy Sándor (1900–1963): ezredes, testőr vezérőrnagy. 1946-ban a köztársasági elnöki testőrség szervezetének létrehozója, majd vezetője volt (1946. febr. 1.–1948. ápr.).

²⁵² Mara Miklós (?-?): Tildy Zoltán köztársasági elnök személyi titkára (1946. febr. 1.–1947. márc.).

volt még Bechtler Péter, Budapest alpolgármestere, Ortutay Gyula,²⁵³ a Magyar Központi Híradó elnöke, illetve számos közéleti személyiség. Budapest határában nemzetiszínű zászlókkal, illetve Magyarország és Budapest címerével díszített diadalkapu várta Károlyiékát.²⁵⁴ Mindkét címerről hiányzott a Szent Korona.²⁵⁵

Tildy hivatalának munkatársa, Gyursánszky Ferenc²⁵⁶ 1946. május 27-én tette a következő belső feljegyzést: „*Jelentem, hogy 200 drb. cimeres névjegykártyát Rác Endréné kívánságára rendeltem meg. Érdeklődésemre akkor azt a választ adta, hogy ezekre a kártyákra az Elnök Urnak autogram adás céljára van szüksége. A névkártyák elkészülésekor Ráczné közölte, hogy azok nagyon megnyerték az Elnök Úr tetszését.*”²⁵⁷ A levéltári anyagban ehhez egyetlen darab található meg, az említett 200 kártyából. A névjegykártya méretű fehér üres lap bal felső sarkában dombornyomással szerepel a Kossuth-címer (8. ábra). A Kossuth-címert a Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala egyébként már 1946 áprilisa óta biztosan használta.²⁵⁸

8. ábra. Dombornyomott Kossuth-címer Tildy Zoltán aláíró kártyáján.²⁵⁹

²⁵³ Ortutay Gyula (1910–1978): néprajzkutató, politikus. 1943-tól az FKgP tagja, de 1945-től kriptokommunistaként az MKP tagja. 1945 és 1953, majd 1958 és 1978 között nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. Vallás- és közoktatásügyi miniszter (1947. márc. 14.–1950. febr. 25.). 1948–49-ben az FKgP társelnöke. 1957 és 1964 között a Hazafias Népfrent főtitkára, 1958 és 1978 között az Elnöki Tanács tagja.

²⁵⁴ MNL OL XXVI-A-14-b 0033 MTI Napi hírek. 1946. május 9.

²⁵⁵ Lásd.: Károlyi Mihály hazatérése. Készítette: Adorján Rezső. MTI-FOTO-FMAFI1946_76606A. MTI Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-T2puV24xMUk4YIIJcXFkUHI-wZFZ1TVNraDRxUVpHbi9aNWI4emdYbC9YUT0>, 2020. 09. 03.

²⁵⁶ Gyursánszky Ferenc (?-?): Az Elnöki Hivatal gondnoka. Rác 1995, 57. Irodafőtiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt, majd 1946. július 5-től irodaigazgató. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5., 149. Budapest, 1.

²⁵⁷ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. Gyursánszky Ferenc belső feljegyzése, 1946. május 27.

²⁵⁸ Albert Zoltán Máté: Az úgynevezett Kossuth-címer használata szokásjog alapján 1946–1949 között. In: *Turul*, 2014 (87) 1, [20–24.] (továbbiakban Albert 2014), 23.

²⁵⁹ Kép forrása: MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. Saját (A. Z. M.) készítésű fénykép, 2022. 03. 03.

A *Magyar Nemzet* már az 1946. május 23-i számában lehozta, hogy augusztus 1-től új pénzrendszert vezetnek be,²⁶⁰ illetve az „új pénz hátlapján az 1848-as címer szerepel.”²⁶¹ A kibocsátásra kerülő érmék leírásánál tették közzé 1946. július 31-én, hogy például: „Az alumínium egy forintos érme képlapján közepén a rekonstruált Kossuth címer látható.”²⁶² Elgondolkodtató, hogy a korábban már említett – a köztársaság kikiáltásának emlékére 1946. február 12-től forgalomba került bélyegsorozaton kívül – az 1946. június 3-ával dátumozott, szintén Kossuth-címerrel megjelenő papír 100 forintoson,²⁶³ illetve az 1947. február 27. dátummal ellátott 20 forintoson²⁶⁴ is már szerepelt a kalapács és a búzakalász, amelyek majd a Rákosi-címernek lesznek fő elemei.

A köztársasági elnök által pecséteken használt, illetve a pénzekben és másutt is megjelenő Kossuth-címer törvényi szabályozására végül nem került sor, amely azonban azt eredményezte, hogy folyamatosan érkeztek a Nemzetgyűléshez feliratok az ügyben, illetve a képviselők is felszólaltak olykor a megoldatlan helyzet kapcsán. 1946. május 3-án Veszprém vármegye,²⁶⁵ július 23-án Szatmár Bereg vármegye, Székesfehérvár törvényhatósági jogú város, Zala vármegye és Nógrád Hont vármegye,²⁶⁶ augusztus 22-én Győr Moson vármegye törvényhatósági bizottsága intézett feliratot a Magyar Köztársaság állami címerének rendezése tárgyában.²⁶⁷ 1947. január 20-án Szabolcs vármegyéből érkezett felirat a Nemzetgyűléshez az ügyben.²⁶⁸ Ugyanakkor a moszkvai magyar követségtől, illetve a budapesti török követségtől is érkeztek érdeklődő levelek a hivatalos magyar állami zászló és címer kinézetét illetően.²⁶⁹

Moór Gyula²⁷⁰ jogtudós 1946. július 13-án levélben írta meg véleményét a magyar címerrel kapcsolatban. Szerinte a királyságra nem csak a Szent Korona, hanem még a címerpajzsban szereplő apostoli kettős kereszt és a hármashalom koronája is utal. Viszont a

²⁶⁰ A „forintot” még nem nevezték meg, de annyit elárultak, hogy nem „újpengő” lesz a neve.

²⁶¹ *Magyar Nemzet*, 1946. május 23. (2) 113., címlap.

²⁶² *Magyar Közlöny*, 1946. július 31., 172/b. Budapest, 16.

²⁶³ Lásd: Bertók Krisztina–Bódi-Schubert Anikó–Iványiné Mészáros Krisztina–Tóth Csaba (szerk.): *75 éves a forint–75 év 75 történet*. Magyar Nemzeti Bank, 2021 (továbbiakban Bertók et al. 2021), 136. Forrás: <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/mnb-szakkonyvsorozat/75-eves-a-forint-75-ev-75-tortenet>, 2022. 10. 19.

²⁶⁴ Lásd: Uo. 138.

²⁶⁵ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 827.

²⁶⁶ *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. II. kötet*, 1946. május 10. – 1946. augusztus 9. Athenaeum, Budapest, 1948 (továbbiakban Nemzetgyűlés naplója. II. 1945), 319.

²⁶⁷ *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. III. kötet*, 1946. augusztus 13. – 1946. október 4. Athenaeum, Budapest, 1951 (továbbiakban Nemzetgyűlés naplója. III. 1945), 145.

²⁶⁸ *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. IV. kötet*, 1946. október 22. – 1947. január 24. Athenaeum, Budapest, 1952 (továbbiakban Nemzetgyűlés naplója. IV. 1945), 943.

²⁶⁹ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz.

²⁷⁰ Moór Gyula (1888–1950): jogász, jogtudós, egyetemi tanár, akadémikus. 1945-től pártunkívüli nemzetgyűlési képviselő lett. Az 1947 augusztusi választásokon a Magyar Függetlenségi Párt jelöltjeként szerzett mandátumot.

címer többi eleme, vagyis a „négy folyó” és a „hármás halom” az integer Magyarországot szimbolizálja. Meglátása szerint, bármi legyen is a címer egyes alkatrészeinek történeti eredete, a köztudatban és a magyar jogi felfogásban ezeknek a fenti értelme van. Kijelentette továbbá: *„Amint a korona nem lehet a köztársaság jelképe, úgy a szent korona tana nem fér össze a köztársasági államformával, mert hiszen e tan szerint a nemzet feje és az állam megszemélyesítője a koronás király. [...] A magyar köztársaság gyökeres szakítást jelent a közel ezeréves államformával s így konzekvensen szakítania kell azzal a címerrel is, amely a régi alkotmányjogi állapotot fejezi ki.”* Azt már, hogy az új „köztársasági” címer egészen új legyen-e, vagy a régi egyes alkatrészeinek felhasználásával készüljön-e el, csupán politikai célszerűség kérdésének tartotta.²⁷¹

Nagy Ferenc kormányának 1946. november 8-án tartott minisztertanácsi ülésén, a miniszterelnök előterjesztette javaslatát a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályai tárgyában, amely megfelelt a belügy- és külügyminiszter bevonásával létrejött megállapodásnak. Rákosi Mátyás azonban a kitüntetés formájánál kifogásolta a keresztet, amely szerinte a régi kitüntetésekre emlékeztet. Ehhez rögtön hozzátette, a kereskedelem- és szövetkezetügyi miniszter képviseletében jelenlévő, Szolnoki István²⁷² államtitkár, hogy: *„A keresztnek egyházi jellege is van.”* Rajk László belügyminiszter még megjegyezte, hogy: *„Tulajdonképpen a köztársaságnak még nincs címere. Egy bizonyos tekintetben általánossá vált a Kossuth-címer, de ez még nincs közjogilag alátámasztva.”* Nagy Ferenc miniszterelnök elfogadta a változtatást „nemzetiszínű pajzs”-ra történő átjavítással, így a Minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárult.²⁷³ Tehát a kitüntetésen a történeti címerképet a „piros-fehér-zöld” színekre festett pajzs váltotta.²⁷⁴ Az 1946. június 5-től címer nélkül megjelenő *Magyar Közlöny*ön 1946. december 1-től jelent meg a Kossuth-címer, cserfa- és olajággal.²⁷⁵

Visszatérve Moór Gyula 1946 júliusi levelére, erről Viczián Imre,²⁷⁶ a Miniszterelnökség miniszteri tanácsosa 1947 áprilisában írta meg véleményét. Közölte, hogy a szaktárcáktól

²⁷¹ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 17. doboz. Magyar Miniszterelnökség (7416 szám. ér. 1946), Jogi Reformbizottság Budapest.

²⁷² Szolnoki István (1908–1986): kisgazda politikus. 1945 és 1948 között nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, az FKgP gazdaságpolitikai osztályának vezetője és gazdasági bizottságának tagja. A Kereskedelem- és Szövetkezetügyi Minisztérium politikai államtitkára (1946. okt. 1.–dec. 31.). 1948 áprilisában lemondott képviselői mandátumáról. 1956-ban pártigazgató-helyettesként részt vett a Kisgazda Párt újjászervezésében.

²⁷³ Szűcs László (szerk.): *Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. július 26. – 1946. november 15. B. kötet*, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003 (továbbiakban Szűcs 2003b), 1635–1636.

²⁷⁴ Vö. ehhez, az 1957 és 1990 közötti ún. Kádár-címert és a Kossuth-címert.

²⁷⁵ *Magyar Közlöny*, 1946. december 1., 275., Budapest, címlap.

²⁷⁶ Viczián Imre (?–?): mérnök, miniszterelnökségi miniszteri osztályfőnök, a Nehézipari Központ igazgatótanácsának tagja.

folyamatosan érdeklődnek, hogy hivatalos célra a magyar címernek milyen formáját alkalmazzák. Szerinte a címerforma kérdése a gyakorlatban megoldódott, hiszen a köztársasági elnök az úgynevezett Kossuth-címer alkalmazását vezette be, amit a legtöbb hivatal és hatóság átvett. Így tehát a Kossuth-címer használata a Magyar Köztársaság szokásjogának tekinthető. Véleménye szerint is széleskörű felháborodást váltana ki a teljes szakítás a régi címerrel, ezért nem indokolt a kérdést törvényhozási útra terelni.²⁷⁷

1946. szeptember 15-én Tildy Zoltán köztársasági elnök a Vörös Hadsereg 58 tisztjének nyújtotta át az általa alapított Szabadság-érdemrendet, „*azoknak az érdemeiknek elismeréséül, amelyeket Magyarország felszabadítása és a magyar demokrácia megerősítése terén szereztek.*”²⁷⁸ A kitüntetés Kossuth Lajos arcképét ábrázolta. Gyöngyösi János külügyminiszter levelet intézett Ries István igazságügyminiszterhez 1947. január 10-én, amelyben leírta, hogy már a belügyminiszternek is írt levelet ebben az ügyben és véleménye szerint: „*nem lehet vitás, hogy Magyarország köztársasági államformája az eddigi régi, valamint az újabb időkben többé-kevésbé [sic!] önkényesen megváltoztatott új címer végleges megállapítását teszi szükségessé.*” Kéri tehát a minisztert, hogy belátása szerint tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a címerhasználat törvényhozási úton rendeztessék. Csatoltan a másolatát is elküldte Gyöngyösi annak a levélnek, amit a belügyminiszternek írt még 1945. augusztus 16-án, illetve az erre kapott válaszevél másolatát is. Erdei Ferenc, az akkori belügyminiszter álláspontja 1945. augusztus 24-én az volt, hogy az országos címerről a 3.755/1895.M. E. számú kormányrendelet intézkedett, leírva abban Magyarország külön kiscímerét, amelyet addig, míg a törvényhozás nem intézkedik, a hivatalos használatban szorosán kell követni. Szerinte a külföldi államokban felállítandó államképviselői szervek épületein lévő nemzetiszínű lobogón és hivatalos pecséteken alkalmazandó címer a Nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik és közjogi vonatkozásánál fogva csak törvényhozásilag tisztázható.²⁷⁹

1947. február 26-án a Nemzetgyűlésben a szociáldemokrata Jancsecz Imre²⁸⁰ szólalt fel a következőképpen: „*A belügyi tárca költségvetése tárgyalásánál felvetődik a kérdés, miért nincs még mindig magyar címer, amely kifejezné a köztársaság új világát. Megalkottuk a köztársaságot, megválasztottuk a köztársaság elnökét, levettük a címerről a koronát, de viszont meghagytuk a rendi Magyarország ősi címerét, amely teljes egészében a rendi Magyarország*

²⁷⁷ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 17. doboz. Magyar Miniszterelnökség (5210 szám. érk. 1947. IV. 25.).

²⁷⁸ *Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 17. (2) 207., címlap.

²⁷⁹ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 17. doboz. Iratjegyzék: „Zászlón és pecséteken használandó címer”.

²⁸⁰ Jancsecz Imre (1903–1984): szociáldemokrata politikus. 1945-től nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. 1950-ben letartóztatták, majd koholt vádak alapján tizenkét évi börtönbüntetésre ítélték. 1955-ben szabadult.

hagyományát és szellemét tükrözi vissza. Tudomásom szerint a belügyminisztériumban készül már egy címer törvénytervezet. Felkérem a belügyminiszter urat, sürgőssén [sic!] terjessze a Ház elé a köztársasági címert megvalósító törvénytervezetet.”²⁸¹ Legtöbbször azokra a megkeresésekre, amelyek a hivatalos magyar címer képét és leírását kérték, csupán az volt a válasz, hogy a gyakorlati élet ezt a kérdést már megoldotta, hiszen a köztársasági elnök a Kossuth-címert használja. Ortutay Gyula azonban nem értett egyet azzal az elvvel, hogy a címer kérdését szokásjog alapján intézzék. Ezt mutatja az a levele is, amelyet 1947. február 28-án küldött a miniszterelnöknek: „...a Kossuth-címer használatát mind a saját vezetésem alatt álló minisztériumban, mind pedig az ennek alárendelt hivatalokban elrendeltem. [...] szükségesnek tartom, hogy az minél előbb törvényhozás útján rendeztessék, annál is inkább, mivel az állami címer leírása, meghatározása, használatának módja valamint kötelezővé tétele alkotmányunk értelmében a törvényhozás elsődleges feladatai közé tartozik. [...] Alkotmányunk értelmében nem helyeselhetem tehát a kérdés szokásjogi úton való rendezését és annak törvényhozási rendezését indokoltnak és szükségesnek tartom.”²⁸² Érdekesség, hogy 1947. március 14-én Győrben, a Magyar Posta bélyegmúzeumának kiállításán látható volt egy 5 Ft névértékű bélyeg, amelyen Tildy arcképe és az úgynevezett Kossuth-címer szerepelt. Ezt az 1848–1849-es forradalom közelgő 100. évfordulójára adták ki.²⁸³

Dinnyés Lajos²⁸⁴ kormányának, 1947. június 19-én tartott minisztertanácsi ülésén került elfogadásra Bárányos Károly földművelésügyi miniszternek, a tejtermékeknek állami ellenőrzőjeggyel való ellátásáról szóló 1925:X. tc. módosításáról előterjesztett javaslata, miszerint „az állami ellenőrző jegyben a Kossuth-címert kívánja alkalmazni.”²⁸⁵ Erről a Magyar Távirati Iroda is beszámolt,²⁸⁶ illetve erre a módosításra is hivatkozva fogalmazta meg véleményét Viczián Imre, aki szerint így „a Kossuth címer használata [...] a Magyar Köztársaság szokásjogának tekintendő.” A magyar állam címerének alakja tárgyában írt, 1947. július 1-én iktatott levelében közölte, hogy „a címerforma használata a gyakorlatban már

²⁸¹ *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. V. kötet*, 1947. február 4. – 1947. február 26. Athenaeum, Budapest, 1952 (továbbiakban *Nemzetgyűlés naplója. V. 1945*), 1023.

²⁸² MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 99. doboz. Magyar Miniszterelnökség (1721. szám. érk. 1947. II.).

²⁸³ Emlékbélyeg Tildy Zoltánról. Győr, 1947. március 14. MTI Fotó. MTI-FOTO-757646. MTI Zrt. Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-VGpEWmtaYkp4VWtOTkJ3UmVLS3dndz09>, 2020. 07. 08.

²⁸⁴ Dinnyés Lajos (1901–1961): kiszagdapárti politikus. Honvédelmi miniszter (1947. márc. 14.–szept. 24.); miniszterelnök (1947. máj. 31.–1948. dec. 10.).

²⁸⁵ Szűcs László (szerk.): *Dinnyés Lajos első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1947. június 2. – szeptember 19.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2000 (továbbiakban Szűcs 2000), 211.

²⁸⁶ „A földművelésügyi miniszter előterjesztésére hozzájárult a minisztertanács ahhoz, hogy a vaj és egyéb tejtermékek ellenőrzésére szolgáló állami ellenőrzőjegyet az úgynevezett Kossuth-címerrel lássák el.” MNL OL XXVI-A-14-b 0060 MTI Napi hírek. 1947. június 19.

megoldást nyert azáltal, hogy a Köztársasági Elnök Úr már több mint egy éve a koronánélküli, hajlított oldalú pajzs, az ú.n. Kossuth címer használatát vezette be. Ezt a címerformát vette át aztán a hivatalok és hatóságok zöme.” Ezért kérte a minisztertanács felhatalmazását, hogy „*a lombdíszítés nélküli Kossuth címernek a Magyar Köztársaság címereként való kötelező használatáról az egyes tárcákat, alárendelt szerveik utasítása végett is,*” értesítse.²⁸⁷

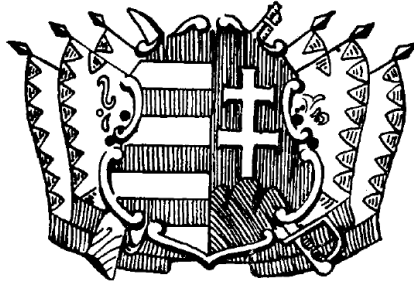
Dinnyés Lajos, aki miniszterelnöksége elején ideiglenesen honvédelmi miniszter is volt, rendszeresített új sapkajelvényt és gombot a tiszti és tiszthelyettesi társasági sapkához, illetve legénységi ruhához. A leírás szerint: „*A sapkajelvény közepén a magyar címer, ez alatt keresztben puská és kard, a címertől két oldalt 3-3 db. 1848/49-es honvédszászló rajza látható.*” (9. ábra). A gombokon a Kossuth-címernek a díszítés nélküli, egyszerű változata szerepelt. A körrendelet alapján: „*A régi sapkajelvények és gombok 1947. október hó 1. után nem viselhetők.*”²⁸⁸ A zöld ing zubbony nélküli viselését szabályozó körrendelet²⁸⁹ mellékleteként is közöltek, egy enyhén díszes címerrajzot (10. ábra). Mindkét verzió látható, hogy a hármashalom koronája is eltűnt. A honvédség társasági sapkáinak új jelvényeként használatos címer lényegében visszanyúlt az 1849-es, trónfosztás utáni címer kinézetéhez, kiegészítve az akkori honvédszászlók rajzával. Ez már nyilvánvalóan az 1948-as centenáriumi évre való felkészülésnek szólt. 1948-ban a Szovjetunió visszaszolgáltatta a már 1941-ben is visszaadott, de a világháború végén a szovjet csapatok kezére kerülő, még a cári sereg által elkobzott 1848-as és 1849-es magyar honvédszászlókat. Azonban jelzés értékű, hogy az ünnepélyes átadásra nem március 15-én, hanem április 4-én került sor.²⁹⁰

²⁸⁷ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 99. doboz. Magyar Miniszterelnökség (8101 szám. érk. 1947. VII. 1.).

²⁸⁸ 440.340/ruh.-1947. sz. körrendelet. 1947. M. sapkajelvény és 1947. M. gomb rendszeresítése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 3. (74) 20., Budapest, 195.

²⁸⁹ 440.326/ruh.-1947. sz. körrendelet. Zölding zubbony nélküli viselése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 10. (74) 21., Budapest, 200.

²⁹⁰ Albert Zoltán Máté: Március tizenötödike átértékelődése 1945 után és az 1848/49-es zászlók hazatérésének kérdése. In: Székér Nóra–Nagymihály Zoltán (szerk.): *Jeles napok, jeltelen ünnepek a diktatúrában*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2015, [65–76.] (továbbiakban Albert 2015), 66–70.

9. ábra. Az 1947. M. sapkajelvény rajza.²⁹¹

10. ábra. A zöld ingen alkalmazandó rendfokozati jelzéseknél szereplő címer rajza.²⁹²

Az 1947. július 10-én tartott minisztertanácsi ülésen Pongrácz Aladár²⁹³ miniszterelnökségi államtitkár terjesztette elő javaslatát az állami címer alakja tárgyában, amely arra irányult, hogy váljon általánosan kötelezővé az eddig szokásjog alapján használatos Kossuth-címer.²⁹⁴ Rajk László belügyminiszter ehhez hozzátette, hogy ebben a kérdésben az illetékességről hosszú vita van a Belügyminisztérium és a Miniszterelnökség között. Ugyanakkor megjegyezte: „1945 februárjától [sic!]²⁹⁵ meg tudunk lenni anélkül, hogy bármiféle rendezéssel a szokássá vált címert intézményesítsük, akkor még egy-két hónapot várhatunk. Kifogás tárgyát képezi majd külpolitikai szempontból. A választás²⁹⁶ egy politikai atmoszférát fog teremteni s megnyugvást hoz. Várjuk meg ezt az időt és semmiféle olyan rendelkezést ne adjunk ki, hogy egy elfogadott végleges ténynek látsszék.” Dinnyés miniszterelnök ekkor bejelentette, hogy „a honvédség erősen kifogásolt sapkarózsája helyett a 48-as Kossuth címert rendszeresítette”, amely azonban sok külpolitikai érzékenységre adott

²⁹¹ Kép forrása: *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 3. (74) 20., Budapest, 194., 1. sz. melléklet a 440.340/ruh.-1947. számú körrendeletre.

²⁹² Kép forrása: *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 21. (74) 22., Budapest, 216. melléklet a H. K. 1947. évi 21. számában közzétett 440.326/ruh.-1947. sz. körrendeletre.

²⁹³ Pongrácz Aladár (1899–1973): jogász, ügyvéd, kispárti politikus. 1945-től nemzetgyűlési képviselő, 1946-ban igazságügyi, 1947-ben miniszterelnökségi államtitkár volt.

²⁹⁴ Szűcs 2000, 461., 28. j.

²⁹⁵ Itt valószínűleg 1946 februárjára gondolt.

²⁹⁶ 1947. augusztus 31-én tartották meg a hírhedt „kékcédulás választásokat”.

okot. Pongrácz az előterjesztését levette a napirendről, amelyet a Minisztertanács tudomásul vett.²⁹⁷

1947 októberében, a Szovjetunió megalapításának 30. évfordulójára a közlekedésügyi miniszter bélyegsorozatot bocsátott ki. A bélyegek már olyan új vízjeles papírra kerültek, amelyen a „stilizált köztársasági címer” (Kossuth-címer) volt látható. Ennek rajzát a rendelethez mellékeltek is.²⁹⁸ Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1947. december 3-án a miniszterelnökhöz és a belügyminiszterhez intézett átiratában felvetette, hogy tervpályázatot írta ki „a magyar köztársaság egységesen használható címerének megtervezése céljából.” A válasz azonban az volt, hogy a Kossuth-címer ideiglenes alkalmazása megfelelő. Rajk László belügyminiszter Ortutayhoz intézett válaszlevelében 1948. január 28-án keményen fogalmazott: „Miniszter Úrnak hozzám intézett átiratában foglaltakkal kapcsolatban reá kell mutatnom arra, hogy a közjogi kérdések, továbbá az állami címer és lobogó használatára vonatkozó ügyek mindenkor a belügyminiszter ügykörébe tartoztak, s mivel e téren változás nem történt, ezért ugyanebbe az ügykörbe tartoznak ma is. Minthogy pedig nem vitatható az, hogy az állami címer meghatározása kizárólag közjogi feladat, ennek következtében e téren mindennemű kezdeményezés és további tárgyalás egyedül a belügyminiszter feladatát képezi.”²⁹⁹

A magyar–szovjet barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírására, a Szovjetunióba utazó magyar kormányküldöttség 1948. február 16-án érkezett meg a moszkvai pályaudvarra. Itt beszédet mondott a delegációval érkező Tildy Zoltán köztársasági elnök is. A pályaudvart vörös és Kossuth-címeres magyar nemzeti lobogókkal díszítették fel.³⁰⁰ 1948. március 15-ével rendszeresítették a centenáriumhoz illő, új lobogókat és jelvényeket a honvéd folyami fegyvernem számára. Eszerint az: „Államfői lobogó viselésének joga azt a hajót illeti meg, melyen Magyarország Köztársasági Elnöke tartózkodik. [...] A lobogó közepén van a babér- és tölgyfaágakkal övezett Kossuth-címer, melynek felső szegélye fölött 2 egymást keresztező kard díszlik. A címer, a babér- és tölgyfaágak leírása és színezése azonos az állami címer kivételével és színezésével, a címer felett elhelyezett kard díszítése sárga színezetű.” (11. ábra). Ezenkívül bevezetésre került új rangidős parancsnoki lobogó, árbocszalag, főlobogó,

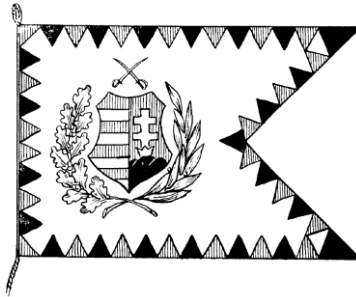
²⁹⁷ Szűcs 2000, 461.; MNL OL XIX-A-83-a Minisztertanács jegyzőkönyvek, 189. jkv., 1947. július 10.

²⁹⁸ A közlekedésügyi miniszter 266.700/1947. Közl. M. számú rendelete feláras bélyegsorozat kibocsátása tárgyában. In: *Magyar Közlöny. Rendeletek Tára.* 1947. október 26., 243–244., Budapest, 2844.

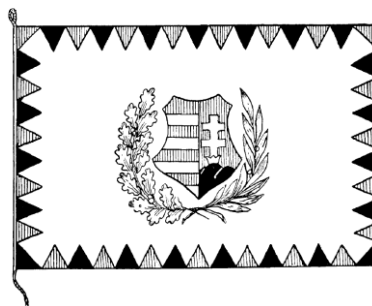
²⁹⁹ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 17. doboz. Magyar Miniszterelnökség (14.808. szám. érk. 1947. XII. 31.), Magyar Belügyminiszter.

³⁰⁰ A magyar kormányküldöttség megérkezett Moszkvába. In: *Magyar Nemzet*, 1948. február 17. (4) 39., címlap.

illetve csónaklobogó is. Az utóbbi három lobogón a Kossuth-címer babér- és tölgyfaággal szerepelt. A főlobogót, „*az összes felszerelt és szolgálatba helyezett honvéd folyami hajóegység viseli, kikötve a hajó farán elhelyezett lobogórúdon, menetben az árbóc csonkarúdján. [...] A lobogó fehér alapszínezetű, közép részét babér- és tölgyfaágakkal övezett Kossuth-címer díszíti.*”³⁰¹ (12. ábra).

11. ábra. Államfői lobogó a honvéd folyami fegyvernem számára.³⁰²

12. ábra. Főlobogó a honvéd folyami fegyvernem számára.³⁰³

Egyes rendőrcsapatok részére is rendszeresítettek a centenáriumhoz illő zászlókat. A belügyminiszteri rendelet³⁰⁴ szövege szerint: „...megemlékezésül 1848. év hőseire, a rendőrség demokratikus és egységes szellemének kialakítása céljából...”³⁰⁵ Ezekon a zászlókon is a Kossuth-címer szerepelt, azonban a hármaskorona lekerült a címerrel. A címer az 1848-as és az 1948-as évszám között foglalt helyet, alatta pedig félkörben „A MAGYAR NÉPÉRT!” felirat szerepelt. Az év során még a honvédség repülő fegyverneménél,³⁰⁶ illetve az ejtőernyős

³⁰¹ 7500/Elnökség - 1948. számú körrendelet. Honvédségi úszóegységek árbocjelvényei. In: *Honvédségi Közlöny*, 1948. április 1. (75) 10., Budapest, 121.

³⁰² Kép forrása: melléklet a H. K. 1948. évi 10. számában megjelent 7500 Elnökség - 1948. számú körrendelethez. Uo. 128.

³⁰³ Kép forrása: Uo.

³⁰⁴ Rajk László belügyminiszter helyett Szebenyi Endre államtitkár aláírásával.

³⁰⁵ A belügyminiszter 396.552/1948. IV. 1. B. M. számú rendelete. Az egyes rendőrcsapatok részére zászlók rendszeresítése tárgyában. In: *Rendőrségi Közlöny*, 1948. április 1. (4) 8., 291.

³⁰⁶ 16.756/el. Kcsf.XI. - 1948. számú körrendelet. Rep. hajózó jelvények rendszeresítése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1948. május 15. (75) 13., Budapest, 186.

csapatnál³⁰⁷ is rendszeresítették Kossuth-címeres jelvényeket.

A Dinnyés-kormány 1948. március 19-i ülésén már Rajk László tett javaslatot, hogy országos pályázatot hirdessenek ki az új állami címer és állampecsét megállapítására. Ezt azonban levették a napirendről. Rákosi Mátyás ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy egy ilyen pályázat kiírása politikai megfontolásból még nem időszerű. Úgy fogalmazott, hogy *„ha nyilvános versenytárgyalás lesz, mindenki megérzi a radikális változást és erre nekünk nincs szükségünk.”*³⁰⁸ A *Magyar Nemzet* 1948. március 23-i számában már megjelent, hogy: *„A kormány illetékes körei közölték, hogy az új magyar címert csak alapos megfontolás után tervezik meg. A jelenlegi címer nem felel meg az idők követelményeinek és nem fejezi ki a népi demokráciánk új tartalmát.”*³⁰⁹

A külügyminiszternek a magyar állami zászló leírása tárgyában, a miniszterelnökségtől érkezett levélben Brencsán János³¹⁰ titkár még azt írta 1949. január 15-én, hogy: *„A gyakorlati élet a köztársasági elnök kezdeményezésére korona nélküli stilizált pajzs alakú, úgynevezett Kossuth-címet fogadott el.”*³¹¹ Az 1949-es év azonban már nem a 100 évvel azelőtti Kossuth-i idők jegyében, hanem inkább a 30 évvel azelőtti tanácsköztársasági idők jegyében telt. 1949. január 31-én nyilvánosságra hozták a kommunista párt kezdeményezésére alakult új pártszövetségnek, a Magyar Függetlenségi Népfrontnak a nyilatkozatát, amelyben a kitűzött célok között hangsúlyozták, hogy a köztársaságot „a dolgozó nép államává, népköztársasággá” kívánják átformálni.³¹² Aznap este, a köztársaság kikiáltásának harmadik évfordulója alkalmából az Operaházban megrendezett ünnepségen a *„...páholyokat végig vörös és piros fehér zöld zászlókkal díszítették fel, a színpadon a sűrke háttérből piros alapon magyaros díszítés fölött hatalmas pajzs [emelkedett] ki, alsó részén a kivilágított Kossuth címerrel, felette »Éljen a magyar népköztársaság! Éljen a Magyar Függetlenségi Népfront!« felirattal. A pajzsot két oldalt nemzetiszínű zászlók koszorúja [övezte].*³¹³

A Magyar Népköztársaság alkotmányáról szóló törvényjavaslat 1949. augusztus 7-én jelent meg a *Szabad Nép*ben. A címlapon a leendő új címer képét is leközlötték.³¹⁴ A Magyar

³⁰⁷ 457.087. ruh. - 1948. számú körrendelet. Eje. jelvények rendszeresítése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1948. július 15. (75) 20., Budapest, 277.

³⁰⁸ MNL OL XIX-A-83-a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 228. jkv., 1948. március 19., 9.

³⁰⁹ *Magyar Nemzet*, 1948. március 23. (4) 68., 2.

³¹⁰ Brencsán János (1923–2006): 1945-től a Miniszterelnökség fogalmazói szakában volt miniszteri segédtitkár.

³¹¹ MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. 139. doboz. Magyar Miniszterelnökség (66 szám. érk. 1949).

³¹² MNL OL XXVI-A-14-b 0101 MTI Belföldi hírek. 1949. január 31.

³¹³ Uo.

³¹⁴ *Szabad Nép*, 1949. augusztus 7. (7) 182., címlap.

Népköztársaság alkotmányát 1949. augusztus 20-án, Szent István király ünnepére téve hirdették ki a *Magyar Közlöny*ben. Ennek preambulumban az első mondat így kezdődött: „*A nagy Szovjetunió fegyveres ereje felszabadította országunkat...*” Tovább haladva a szövegben, előképként a Tanácsköztársaságra hivatkoztak: „*...munkásosztályunk vezetésével, az 1919. évi szocialista forradalom tapasztalataival gazdagodva, a Szovjetunióra támaszkodva népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását...*” Majd a 2. §-ban kinyilvánították, hogy a „*Magyar Népköztársaság a munkások és dolgozó parasztok állama.*” Mindezekhez igazodva, az ország új „címert”, helyesebben emblémát (13. ábra) is kapott,³¹⁵ amely immár közjogilag is leváltotta a hatályban hagyott koronás kiscímet, illetve a szokásjogon alkalmazott Kossuth-címet. Rákosi Mátyás a következőképpen vélekedett az új címerről: „*A kossuthi címer leválasztotta a régi címerről azoknak a területeknek a jelképeit, melyek már régen nem tartoztak az 1848-as Magyarországhoz és azon kívül levette a címerről a koronát is. Azóta azonban több, mint száz esztendő telt el. A népi demokrácia címerének csakúgy, mint alkotmányának, a tényleg meglévő helyzetet kell visszatükröznie. [...] A magyar népi köztársaság, a dolgozó nép állama helyesen teszi, ha címerében egyszerűen, világosan és félreérthetetlenül kifejezésre juttatja azt, ami az öntudatos, szocialista munkás és dolgozó paraszt jelképe: a kalapácsot, a vörös csillagot, búzakoszorút és az aranyos búzakaralást a piros-fehér-zöld nemzeti színekkel. [...] A hazát ezer esztendőn keresztül verejtékével, vérével védő és építő [...] dolgozó magyar nép elégtétele és megtiszteltetése az új címer.*”³¹⁶

Érdekesség, hogy az új alkotmány és állami jelkép bevezetésének ideje egybeesett a Budapesten megrendezésre kerülő Világifjúsági Találkozóval.³¹⁷ Az MDP Politikai Bizottságának 1949. július 14-én tartott ülésén fő politikai szempontok között emelték ki azt, hogy: „*A Találkozón kidomborítjuk a Szovjetunió vezető szerepét...*”³¹⁸ Még a közlekedés- és postaügyi miniszter 1949. augusztus 2-án kelt rendeletében, az eseményről szóló emlékbélyegek kibocsátása kapcsán, az szerepelt, hogy a bélyegek Kossuth-címeres vízjeles papíron, mélynyomással készültek.³¹⁹ A Világifjúsági Találkozó megnyitó ünnepe 1949.

³¹⁵ Az „alkotmánycímernek”, illetve később „Rákosi-címernek” nevezett jelkép leírása a következő: „*A Magyar Népköztársaság címere: kétoldalt búzakoszorúval egybefogott, kerek világoskék mezőben kalapács és búzakaralás; a mező felső részén a mezőre sugarakat bocsátó ötágú vörös csillag, alján redőzött piros-fehér-zöldszínű szalag.*” Ez a jelkép az állam zászlajára is felkerült. 1949. évi XX. törvény. A Magyar Népköztársaság alkotmánya. In: *Magyar Közlöny. Törvények és rendeletek tára.* 1949. augusztus 20. 174., Budapest, 1355–1362.

³¹⁶ *Allam és Közigazgatás*, 1949. július–augusztus (1) 3–4., 151–152.

³¹⁷ Az első VIT-et 1947-ben rendezték Prágában. A budapesti VIT volt a második.

³¹⁸ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 31. ó. e. MDP Politikai Bizottságának ülése, 1949. július 14.

³¹⁹ A közlekedés- és postaügyi miniszter 238.100/1949. (163) K. P. M. számú rendelete a Világifjúsági Találkozó alkalmából emlékbélyeg és blokk forgalomba bocsátása tárgyában. In: *Magyar Közlöny. Törvények és rendeletek tára*, 1949. augusztus 6., 163., Budapest, 1280.

augusztus 14-én, az újpesti sportstadionban volt. A záróünnepségre augusztus 28-án került sor. A nyitónapon az Operaház épületét is feldíszítették Lenin,³²⁰ Sztálin és Rákosi arcképével, illetve a nemzetiszínű lobogókon elhelyezett Rákosi-címerrel.³²¹ Tehát az új jelképet, még mielőtt hivatalossá tették volna, már használták a VIT megnyitón. Nyilvánvalóan furcsa lett volna, ha Kossuth-címerrel kezdődik a nyitóünnepség, de „alkotmánycímerrel” végződik. Ugyanakkor a megváltozott állami címerrel is kiemelhetők a „Szovjetunió vezető szerepét”, illetve a kiépülő kommunista hatalom számára a történeti magyar címer több okból sem felelt meg állami jelképként. A Szent Korona és a kettős kereszt „egyházi jellegén” túl, a sávok és a halmok még „külpolitikai érzékenységre” is okot adhattak. A szovjet címer mintájára megalkotott ún. Rákosi-címer, a munkásságra és a parasztságra utaló jelképek használatával lényegében pártszimbólumokat is egyesített magában. Megtalálható benne a Kisgazdapárt búzakalásza, a szociáldemokraták kalapácsa, illetve a kommunista párt vörös csillaga (14. ábra). Ezért inkább a Magyar Függetlenségi Népfrontot jelképezte, nem az országot. Magyarországra tulajdonképpen csak a nemzeti színű szalag utalt.

³²⁰ Lenin [Uljanov, Vlagyimir Iljics] (1870–1924): ügyvéd, kommunista forradalmár, a Szovjetunió első vezetője, az oroszországi 1917-es októberi forradalom vezetője, marxista gondolkodó, a Népbiztosok Tanácsának elnöke.

³²¹ Lásd: Az Operaház a budapesti VIT idején. Budapest, 1949. augusztus 14. A Világ Ifjúsági Találkozó alkalmából a résztvevő nemzetek zászlóival fellobogózott Operaház, Vlagyimir Iljics Lenin, Rákosi Mátyás és Joszif Visz-szarionovics Sztálin képeivel kiegészítve. MTI Fotó: Szécsényi József. MTI Zrt. Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-UIZ3dHozNUFiRjJOU3lPU0RRUmg5dz09>, 2019. 05. 28.

13. ábra. Népköztársasági címer 1949-től 1956-ig.³²²

14. ábra. Az FKgP, az MKP és az SZDP logói az 1945. november 4-én tartott választás budapesti szavazólapjáról.³²³

³²² Kép forrása: *Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott Országgyűlés irományai. I. kötet.* 25. sz. Athenaeum, Budapest, 1951, 89.

³²³ Képek forrása: Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Nemzetgy%C5%B1%C3%A9si_k%C3%A9pvisel%C5%91-v%C3%A1laszt%C3%A1s_budapesti_szavaz%C3%B3lapja_1945._november_4-%C3%A9n.jpg, 2021. 10. 27.

I/3. A honvédség, az államfői testőrség és az állami kitüntetések

I/3.1. Az államfő és a honvédség

Az 1946. évi I. törvénycikk 11. §-ának 2. bekezdésében tettek csak utalást a köztársasági elnök és a honvédség kapcsolatáról. Eszerint: „*A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltanak megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.*”³²⁴ Ennek értelmében hozták meg – az *Országos Törvénytár* 1947. február 22-i számában kihirdetett³²⁵ – 1947. évi VII. törvénycikket, amely felhatalmazta az államfőt, hogy a világháborút lezáró „*békét megkösse*³²⁶ és e célból meghatalmazottját a békeszerződésnek Magyarország részéről való aláírására kijelölhesse.”³²⁷ A Párizsban, 1947. február 10-én kelt békeszerződést, még abban az évben július 25-én ratifikálták Magyarországon.³²⁸

Tildy Zoltán 1946 őszén államfőként kezdeményezte az 1946. évi I. törvény kiegészítését, a hadsereg irányításának szabályozásával. November 26-án utasítást adott a Honvédelmi Minisztériumnak, hogy dolgozzák ki a *Legfelsőbb Katonai Parancsnoki törvényt*. A HM Közjogi Osztálya által készített szövegtervezetet 28-án a minisztériumon belül megvitatták. Idrányi Zoltán³²⁹ miniszteri tanácsos, a Közjogi Osztály vezetője a törvénytervezet kapcsán arra hivatkozott, hogy az 1946-os köztársasági törvényben politikai okokból nem rendezték „*a honvédség vezérleti jogára vonatkozó kérdéseket.*” Az ő értelmezése szerint, a köztársasági államformában az elnök áll a végrehajtó hatalom élén, tehát a fegyveres erők parancsnoklási jogát is neki kell birtokolnia. Az értekezleten résztvevő kommunista főtisztek – köztük Sólyom László³³⁰ vezérőrnagy katonai csoportfőnök is – úgy vélték, hogy a békekötés előtt nem célszerű a kérdésben új jogszabályt alkotni. „*Az ellenérvek figyelembevételével véglegesített törvényjavaslatot*

³²⁴ 1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról.

³²⁵ *Igazságügyi Közlöny*, 1947. február 28. (56) 2., 49.

³²⁶ A Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségével, az Egyesült Királysággal, az Amerikai Egyesült Államokkal, Ausztráliával, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársasággal, Kanadával, Csehszlovákiával, Indiával, Új-Zélanddal, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársasággal, a Délafrikai Unióval és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársasággal.

³²⁷ 1947. évi VII. törvénycikk a Magyar Köztársaság Elnökének a béke megkötésére való felhatalmazása tárgyában. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

³²⁸ 1947. évi XVIII. törvénycikk a Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

³²⁹ Idrányi Zoltán (1897–?): a korszakban miniszteri titkár volt a Honvédelmi Minisztériumban.

³³⁰ Sólyom László (1908–1950): altábornagy. 1947-ben a honvédség vezérkari főnöke. 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték.

*Bartha Albert*³³¹ honvédelmi miniszter azzal terjesztette fel a köztársasági elnöknek, hogy maga is időszerűtlennek ítélte a kérdés szabályozását. A szociáldemokrata irányítású Igazságügy-minisztérium Törvényelőkészítő Főosztálya november végén nemcsak, hogy véleményezte a HM javaslatát, hanem egy ellentervezetet is készített – a legdöntőbb ponton felülírva a kispap elképzeléseket. Míg Bartha javaslata szerint a köztársaság elnökét illeti »a honvédség vezérlete, vezénylete, belszervezete tekintetében a rendelkezés joga«, addig az Igazságügy olvasatában csakis a [honvédelmi] miniszteren keresztül irányíthatott volna az elnök: [...] Az Igazságügy-minisztérium még elkészülte napján (28-án) véleményezte a HM tervezetét, tekintettel arra, hogy másnap a kormány elé kívánták volna terjeszteni. Az aktán azonban végül üresen maradt az a rovat, ahol a minisztertanácsi tárgyalás időpontja szerepelt volna. Ehelyett 1947. április 30-án rávezették az aktára: a HM-től nyert értesülés szerint »a Köztársaság Elnök úrnak f. évi január 20-i döntése szerint a kérdés tárgyalása jelenleg nem időszerű.«³³²

I/3.2. Az államfő és testőrsége

A köztársasági elnök hivatalához két fegyveres alakulatot is hozzárendeltek. Az egyik, az elnöki őrség volt, amelynek első parancsnoka Papp-Kökényesdy Sándor testőr vezérőrnagy lett. Emellett még külön működött a rendőri őrség, amelynek parancsnoka Nagy Imre rendőralezredes volt.³³³

Nagy Ferenc kormányának 1946. március 29-én tartott ülésén Tombor Jenő honvédelmi miniszter levette a napirendről előterjesztését „a testőrség ruházati és felszerelési cikkeinek elkészítése” tárgyában.³³⁴ Szűcs László³³⁵ megjegyzi: „A honvédelmi miniszter az ügyben ezt követően is levelezett a Gazdasági Főtanáccsal, a Köztársasági Elnök Irodájával és a Miniszterelnökséggel. Elsősorban az ünnepségekre tekintettel tartotta szükségesnek az elnöki testőrség felállítását, megfelelő ruházattal való ellátását. 36 milliárd pengőt igényelt erre a célra - és a sürgősségre tekintettel 4 milliárd pengőt előlegezett is a tárca költségvetéséből. A Gazdasági

³³¹ Bartha Albert (1877–1960): politikus, katonatiszt. 1945-ben belépett a Független Kisgazdapártba. 1945. okt. 1-én vezérezredes lett. Honvédelmi miniszter (1946. aug. 21.–1947. márc. 14.). 1948-ban hagyta el az országot és New Yorkban telepedett le.

³³² Germuska–Horváth 2020, 52.

³³³ *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1947–1948. évre*, 1947 augusztus (20) 1. kötet, kiadó: Kallós Albert, Budapest, 6.

³³⁴ Szűcs László (szerk.): *Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. február 5. – 1946. július 19. A. kötet*, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003 (továbbiakban Szűcs 2003a), 376.

³³⁵ Szűcs László (1929–2017): történész, levéltáros. Számos forráskiadványnak, repertóriumnak volt szakértő szerzője, szerkesztője.

*Főtanács azonban elutasító magatartást tanúsított, jelezve, hogy a testőrség költségei nem tarthatnak a honvédelmi tárcához. Ezt az álláspontot a Miniszterelnökség is magáévá tette.*³³⁶

1946. április 18-án, „[Rajk] Belügyminiszter előterjeszti javaslatát a köztársasági elnök biztonságát ellátó rendőrszemélyzet felszerelésével és ellátásával kapcsolatos költségekre 4 132 millió adópengő folyósítása tárgyában. [Vas Zoltán] A Gazdasági Főtanács főtthkárának észrevételére való tekintettel előterjesztését a napirendről leveszi. Minisztertanács a bejelentést tudomásul vette.”³³⁷ Szücs László megjegyzi: „A 223 777/1946.B.M.IV/12. sz. előterjesztés előadta, hogy a köztársasági elnök személyi biztonságát ellátó rendőrök felszerelésére 1946. február 15-én kért 10 milliárd pengő hitelt március 8-án a minisztertanács biztosította ugyan, de az áremelkedésekre tekintettel már 60 milliárd pengő hitelre lett volna szükség, a pénzügyminiszter azonban csak 14,1 milliárd pengő hitelt nyitott meg. Ekkor pedig 4 132 000 000 adópengő hitelt kért a belügyminiszter az említett célra. A Gazdasági Főtanács 1946. április 23-ai ülésén nem engedélyezte a köztársasági elnök részére a Belügyminisztérium által szervezett testőrség március havi költségeit. Rögzítette, hogy e költségeket a köztársasági elnöki iroda költségvetésében kellett volna biztosítani, amennyiben a testőrséget a minisztertanács engedélyezi; ilyen engedélyről azonban nem volt tudomása, ezért kérte, hogy az elnöki iroda közölje, milyen alapon tervezi a testőrség felállítását.”³³⁸

1946. május 10-én, a Minisztertanács elfogadta Balogh István államtitkár előterjesztését, a köztársasági elnök testőrségének felállítása tárgyában.³³⁹ Papp-Kökényesdy Sándor alezredes kapta meg feladatként, hogy létrehozza a köztársasági elnöki testőrség szervezetét. 25 fővel jött létre a testület az eredeti 100 fős létszám helyett. A Köztársasági Elnök Testőrsége volt hivatva az őrszolgálatra az elnöki rezidencián, illetve az államfő utazásai, programjai helyszínének biztosítására. Ezeken kívül ők vettek részt díszelgéseken is.³⁴⁰ Papp-Kökényesdy testőrtábornok 1948 márciusáig³⁴¹ láthatta el feladatát. Utódja Maléter Pál³⁴² lett, aki 1948 márciusa és augusztusa között volt az elnöki testőrség parancsnoka.³⁴³

³³⁶ Uo. 376–377, 41. j.

³³⁷ Uo. 479.

³³⁸ Uo. 479–480., 6. j.

³³⁹ Uo. 600.

³⁴⁰ A Köztársasági Elnök Testőrségének parancsnoka, Papp-Kökényesdy Sándor vezérőrnagy öltözete, 1947–1948. Forrás: <https://www.parlament.hu/web/orszaggyulesi-muzeum/koalicio-testorseg>, 2022. 04. 05.

³⁴¹ Rácz Erzsébet 1948. április 17-én tett feljegyzése: „Miért kellett akkor Papp-Kökényesdynek olyan megalázó módon távoznia?...” Rácz 1995, 398.

³⁴² Maléter Pál (1917–1958): katonatiszt. 1956-ban a forradalom oldalára állt. 1956 októberétől a Magyar Köztársaság Forradalmi Honvédelmi bizottmányának tagja; november 2-án Nagy Imre honvédelmi miniszterre nevezte ki. A Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték.

³⁴³ Horváth Miklós: *Maléter Pál*. H&T Kiadó, Budapest, 2002 (továbbiakban Horváth M. 2002), 40.

Tanulságos, ahogyan Rácz Erzsébet leírja a testőrség működésének körülményeit: „Gyakori, hogy a testőrtábornok nem tudja, hogy az elnök hova megy, és mikor. Az Edgcumbe-féle³⁴⁴ ebéd előtt direkt érdeklődött telefonon, hogy számítanak-e rá. Péter Jánostól³⁴⁵ kért választ, ami természetesen negatív volt. Viszont induláskor Jékely csodálkozott legjobban – hol a tábornok?! [...] Azt is jól elintézte valaki, hogy az elnök testőrsége másik kerületben van elhelyezve. Az elnök az Eszterházy utcában, testőrsége a Mester utcában. Az Elnöki Ház szuterénjébe a rendőrség költözött, ahol az ő helyük volna. Van-e még államfő a világon, akinek a testőrsége jó messze van, nehogy kéznél legyen, ha szükség lenne rá?... Még telefonkapcsolat sincs. [...] Rákosiék nem szeretik a testőrséget, de akkor miért járultak hozzá? Persze, ezt a munkát szívesebben bízzák saját embereikre.”³⁴⁶

Maléter Pál korábban nem ismerte Tildyt, de „rokonszenvesnek találta, hogy az elnök a testőrség minden gondját láthatóan jóindulattal kezelte.”³⁴⁷ Tildy szárnysegédje Kerekes Béla³⁴⁸ vezérőrnagy volt, aki felváltva Maléterrel kísérte az elnököt annak programjain. 1948 májusától Maléter és a testőrség egy része a balatonlelleli elnöki nyaralóban teljesített szolgálatot. A testőrparancsnok itt értesült Csornoky Viktor³⁴⁹ őrizetbe vételéről. „Nem sokkal később a testőrség feladatát az ÁVH vette át.”³⁵⁰

³⁴⁴ Edgcombe, Oliver P. (?-?): vezérőrnagy. A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság brit missziójának vezetője.

³⁴⁵ Péter János (1910–1999): református lelkész, politikus. 1945–1946-ban a párizsi békekonferencián a magyar delegáció tagja, Tildy Zoltán, majd Szakasits Árpád köztársasági elnökök titkárságának vezetője 1949-ig. 1949 novembere és 1956 októbere között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. 1961 és 1973 között Magyarország külügyminisztere. Rácz Erzsébet írja, hogy Péter Jánosék átengedték üres lakásukat a Bethesda kórházban Tildy számára, amikor bujdosni kényszerült a német megszállás idején, s mikor ott gyanakodni kezdtek, került Tildy Ráczékhoz. Rácz 1995, 26. Péter János felesége: Czeglédy Margit, aki a Czeglédy lelkészdinasztia, az ország egyik legtekintélyesebb református papcsaládjá sarja. Uo. 336.

³⁴⁶ Rácz 1995, 195.

³⁴⁷ Horváth M. 2002, 40.

³⁴⁸ Kerekes Béla és Papp-Kökényesdy kapcsolatáról Rácz Erzsébet a következőket írta: „Papp-Kökényesdynek igen rosszul esik Kerekes. De hát ki törődik ilyen érzelmi dolgokkal...” Rácz 1995, 371. 1948. február 14-én, a magyar delegáció Moszkvába való indulásakor tett feljegyzés: „Papp-Kökényesdy testőrtábornok például semmit nem tudott arról, hogy az államfőt nem ő, hanem Kerekes ezredes kíséri Moszkvába. Sem hivatalosan, sem barátilag nem közölték vele, hogy további intézkedésig nem igénylik szolgálatát. Ilyesmire valahogy nincs illetékes...” Uo. 373. 1948. március 10-én Kerekes Béla ezredes, „a honvédség újjáépítése, fejlesztése, korszerűsítése és demokratikus átnevelése terén kifejtett kimagasló értékes és eredményes munkásságának elismerésül” megkapta a Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. *Magyar Közlöny*, 1948. március 10., 58. Budapest, 1.

³⁴⁹ Csornoky Viktor (1919–1948): ügyvéd, politikus, diplomata. 1942-ben lépett be a Független Kisgazdapártba. 1944-ben házasodott össze Tildy Erzsébettel, Tildy Zoltán lányával. Fiuk, László 1945-ben született. 1945 novemberében a washingtoni magyar követség első titkárává nevezték ki. 1947 novemberében az egyiptomi magyar követséget vezette. 1948 júliusában a Külügyminisztérium jelentéstételre hazarendelte, majd az AVO hamarosan letartóztatta. 1948. december 6-án halálra ítélték, majd másnap kivégezték.

³⁵⁰ Horváth M. 2002, 40.

I/3.3. Az államfő és az állami kitüntetések

A korszak állami elismerései kapcsán, Pandula Attila így fogalmaz: „Az 1945–49 közötti időszakban (Tildy-korszak)³⁵¹ nagyjából még a korábbi hagyományok domináltak a magyar kitüntetési rendszerben, de megjelentek radikálisan új tendenciák is. Mindvégig rányomta bélyegét e rövid időszak elismeréseire az 1848-as centenáriumi hangulat. 1946-ban (ellenállási érdemek elismerésére) alapították a Magyar Szabadság Érdemrendet (I–II. fokozat). 1946-ban jött létre a Magyar Köztársasági Érdemrend (I–VII. fokozat), illetve a Magyar Köztársasági Érdemérem (I–III. fokozat). 1948-ban Kossuth-díjat és Kossuth-rendet (I–III. fokozat), illetve Magyar Munka Érdemrendet (I–III. fokozat), Magyar Munka Érdeméremet, Magyar Köztársasági Sport Érdeméremet (I–III. fokozat), valamint 48-as Díszéremet alapítottak.”³⁵²

Az 1946 májusában alapított Magyar Szabadság Érdemrendről,³⁵³ amely „a partizán- és ellenállási mozgalomban, valamint a felszabadító harcokban részt vettek érdemeinek elismerését dokumentálta”,³⁵⁴ Molnár József történész hangsúlyozza, hogy annak „alapító törvényei és jogszabályai különböző változatokról és elnevezésekről nem tesznek említést.”³⁵⁵ Azonban szakmai és gyűjtői körökben négy változatát³⁵⁶ szokás megkülönböztetni. Témánk szempontjából ezek közül az első két változat érdekes. Az 1946-ban alapított érdemrend első változatát 1946. május 11-én háromszáz-tizennyolc, augusztus 16-án százhatvanhét, szeptember 26-án

³⁵¹ Az ún. Tildy-kori kitüntetések fotóit lásd: Signum Laudis – Falerisztikai szakmai fórum és közösségi oldal. Képtár. Forrás: <http://signum-laudis.hu/keptar/4-tildy-kori-kituntetesek>, 2022. 04. 04.

³⁵² Pandula Attila: Állami kitüntetések a történelemben. In: *História*, 2003 (25) 7., [30–35.] (továbbiakban Pandula 2003), 34.

³⁵³ 1946. évi VIII. törvénycikk a „Magyar Szabadság Érdemrend” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

³⁵⁴ Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1986 (33) 1., [154–173.] (továbbiakban Molnár J. 1986), 154.

³⁵⁵ Molnár József: A Magyar Szabadság Érdemrend I. (ideiglenes) változatának első példánya, és adalékok az érdemrend történetéhez. In: *Az Érem*, 2009 (65) 2., [45–50.] (továbbiakban Molnár J. 2009), 45.

³⁵⁶ „I. (ún. »Krisztusfejes«) változat [ennek előoldalán Kossuth Lajos portréja szerepel (A. Z. M.)]. 1946-ban alapított és adományozott, kispári technológiával készült ötszögletű szalagos kitüntetés. II. változat. 1947-től 1948. január 1-jéig adományozott, az Állami Pénzverőben, tömeggyártási technológiával készült, hátoldalán az ún. Kossuth-címerrel, háromszögletű szalaggal. III. változat. 1957-ben és 1958-ban újra adományozott, hátoldalán a Magyar Népköztársaság címerével. IV. változat (a teljesség kedvéért). Nem hivatalos, csak tervezet, meg nem alapított, de legyártott változat. Hátoldala homorúan alakított, az ún. »H« (»háborús«) kitüntetések sorozatának egyik darabja.” Uo. 45.

tizennyolc, október 2-án és 14-én két személynek adták át (köztük hetven szovjet tisztnek, például Vorosilov³⁵⁷ marsallnak is). Az érem előoldalán Kossuth portréja szerepelt, tokján (dobozán) a Kossuth-címer kapott helyet.³⁵⁸ A második változatot, amelyen Kossuth feje oldalról látható, 1947-től 1948. január 1-ig adományozták.³⁵⁹

A Nemzetgyűlés által, 1946. szeptember 14-én³⁶⁰ megalapított Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem hivatott megteremteni a köztársaság kitüntetésrendszerének alapját az al, hogy az „a köztársaság építése és megerősítése érdekében kimagasló tevékenységet folytató” személyek elismerésére szolgált.³⁶¹ Az Állami Pénzverő egyik volt technikus a következőről számolt be Molnár Józsefnek, az érdemrend és érdemérem tervezési és készítési munkáiról: „Ez volt a Magyar Szabadság Érdemrendet követően a második kitüntetés amit az Állami Pénzverő készített. Komoly feladatot jelentett az érdemrend megkonstruálása, mert nem kaptunk jóváhagyott tervet a kitüntetés formáját illetően. Olyan nagybani eligazítást kaptunk az Elnöki Hivataltól, hogy esztétikus, kifejező és alapvetően gyorsan elkészíthető legyen az érdemrend, a meghatározott fokozatokban. Kézenfekvőnek látszott egy már meglévő szerszámkészlet felhasználása a gyártáshoz. A Magyar Érdemrend³⁶² kitüntetés, vagyis a szerszámainak az alkalmazását találtuk a legmegfelelőbbnek, mert formája és fokozatai a kitüntetésnek – eltekintve a kettőskereszt szimbólumtól és a hátoldalon lévő latin szövegtől – megfeleltek annak az elvárásnak, amelyet követelményként kaptunk az Elnöki Hivataltól.”³⁶³ Az érem előlapján nemzeti színű pajzs, hátlapján az 1946-os évszám kapott helyet. A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályai 1946. december 28-án jelentek meg a *Magyar Közlönyben*,³⁶⁴ amelyeket 1947. augusztus 10-én egészítettek ki.³⁶⁵

³⁵⁷ Vorosilov, Kliment Jefremovics (1881–1969): a Szovjetunió marsallja, katonai és politikai vezető. A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke (1945. jan. 20.–1947.febr. 10.).

³⁵⁸ Molnár J. 2009, 47–48.

³⁵⁹ Uo. 45.

³⁶⁰ 1946. évi XXI. törvénycikk a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600021.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42,2022.06.14>.

³⁶¹ Molnár J. 1986, 154–155.

³⁶² „az 1922-ben alapított »Magyar Érdemkereszt« (1935-től »Magyar Érdemrend« [...]) [...] a Horthy-rezsim kitüntetésrendszerének egyik reprezentánsa volt.” Molnár J. 1986, 156.

³⁶³ Uo. 158.

³⁶⁴ *Magyar Közlöny*, 1946. december 28., 296., Budapest, 2.

³⁶⁵ *Magyar Közlöny Rendeletek Tára*, 1947. augusztus 10., 180–181., 1.

1946 és 1947 során a Nemzetgyűlés három kitüntetést (Magyar Szabadság Érdemrend, Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem, Magyar Köztársasági Sportérdemérem³⁶⁶) alapított. Tildy Zoltán köztársasági elnök pedig kettőt (Kossuth-híd Emlékérem, Közbiztonsági Szolgálati Jel) hozott létre.³⁶⁷ Az utóbbi kettőt a miniszterelnök, illetve miniszterek adták át.³⁶⁸ A Magyar Szabadság Érdemrend „*alapszabályait a kormánynak a miniszterelnök útján tett előterjesztésére a köztársasági elnök hagy[t]a jóvá*”,³⁶⁹ illetve ő adományozta.³⁷⁰ „*A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályait a miniszterelnök dolgoz[t]a ki és a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök hagy[t]a jóvá*”, illetve „*a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományoz[t]a.*”³⁷¹ A Magyar Köztársasági Sportérdemérem „*alapszabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök hagy[t]a jóvá*”, illetve ugyanezen miniszternek előterjesztésére adományozta az államfő.³⁷² Az Országgyűlés által 1948-ban alapított Kossuth Érdemrend³⁷³ vált az 1949-ig fennálló Magyar Köztársaság legmagasabb állami kitüntetésévé. Az 1948-as év első hónapjaiban pedig ezen kívül még négy másik kitüntetést is alapítottak: Magyar Munka Érdemrend és Érdemérem,³⁷⁴ Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja,³⁷⁵ Kossuth-díj,³⁷⁶ 48-as Díszérem.³⁷⁷

³⁶⁶ 1947. évi XXXII. törvénycikk a „Magyar Köztársasági Sportérdemérem” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700032.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

³⁶⁷ Molnár József: Kossuth érdemrend. 1. rész. In: *Az Érem*, 1988 (44) 2., [29–37.] (Molnár J. 1988), 29.

³⁶⁸ Lásd: Emlékérmek a Kossuth-híd építőinek. MAFIRT Krónika 27. 1946. május. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6144>, 2023. 08. 16. (Itt az elhangzó szöveg szerint, ezt az emlékérmeket a magyar kormány alapította. [A. Z. M.]). Kitüntetések az árvíz sújtotta terület mentésében részt vevő rendőröknek. MAFIRT Krónika 107. 1948. február. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6641>, 2023. 08. 16.

³⁶⁹ 1946. évi VIII. törvénycikk.

³⁷⁰ Molnár J. 2009, 48.

³⁷¹ 1946. évi XXI. törvénycikk.

³⁷² 1947. évi XXXII. törvénycikk.

³⁷³ „*A Kossuth Érdemrend alapszabályait a miniszterelnök javaslata alapján a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök hagy[t]a jóvá*”, illetve szintén a kormányfő előterjesztésére adományozta az államfő. 1948. évi XVII. törvénycikk a „Kossuth Érdemrend” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800017.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

³⁷⁴ „*A Magyar Munka Érdemrend és Érdemérem alapszabályait a minisztériumnak a miniszterelnök útján tett előterjesztésére a köztársasági elnök hagy[t]a jóvá*”, illetve „*az érdekelt tárcák, a Gazdasági Főtanács, az Országos Tervhivatal, a Szakszervezeti Tanács és az Országos Földművelésügyi Tanács kiküldötteiből alakított bizottság javaslata alapján, a miniszterelnök előterjesztésére, a köztársasági elnök adományoz[t]a.*” 1948. évi XV. törvénycikk a „Magyar Munka Érdemrend és Érdemérem” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

³⁷⁵ „*A kitüntetés alapszabályait a miniszterelnök javaslata alapján a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök hagy[t]a jóvá*”, illetve „*a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományoz[t]a.*” 1948. évi XVI. törvénycikk a „Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

³⁷⁶ A díjra javasolt „*személyek kijelölésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter elnöklete alatt huszonnyolc tagú jelölőbizottságot*” szerveztek. „*A »Kossuth-díj« odaitéléséről a jelölőbizottság javaslata alapján a minisztertanács dönt[ött]*”, amelyeket aztán „*minden év március havának tizenötödik napján a köztársasági elnök ad[ott] ki.*” 1948. évi XVIII. törvénycikk a „Kossuth-díj” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

³⁷⁷ Molnár J. 1988, 29.

II. TILDY ZOLTÁN ÉS AZ ÁLLAMFŐI TISZTSÉG

„Hálás szívvel köszönöm meg azt a bizalmat, amellyel a nemzetgyűlés az új magyar köztársaság elnökévé választott. Ebben a választásban is az egységre törekvés dokumentációját látom elsősorban. [...] Munkával, példaadással akarom szolgálni az eddig annyira termékeny belső nemzeti egyetértést, a gyógyulásért és felemelkedésért súlyos küzdelmet folytató dolgozó magyar népet és a nemzet jövőjét, a nemzet jobb és boldogabb jövőjét, amelyben mai minden nyomorúságunk és szenvedésünk ellenére is törhetetlenül bízom.” (Részlet Tildy Zoltán – államfővé történő megválasztása után, az Országgházban elmondott – felszólalásából.)³⁷⁸

³⁷⁸ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 354.

II/1. Tildy Zoltán útja a köztársasági elnökség felé

II/1.1. Tildy Zoltán családja, lelkeszi és politikusi pályafutása 1944-ig

Tildy Zoltán 1889. november 18-án született a felvidéki Losoncon (Nógrád vármegye), értelmiségi családba. Édesapja, Tildy László vármegyei tisztviselő református, édesanyja, Fabriczy Emma katolikus vallású volt. A családba született négy gyermeket ökumenikus szellemben nevelték. Felváltva jártak a katolikus és lutheránus templomba (református templom akkor még nem volt Balassagyarmaton).³⁷⁹

Tildy az érettségi után,³⁸⁰ a pápai Református Teológiai Akadémiára került. 1913-ban kitüntetéssel végezte tanulmányait, majd ösztöndíjjal Belfastba küldték, ahol egy évig tanult az Assembly's College-ben. 1915-ben segédtanár lett Pápán,³⁸¹ ahol megismerkedett Bereczky Alberttel,³⁸² későbbi jó barátjával és nászurával.³⁸³ Bereczky a következőképpen emlékezett pápai éveire, illetve hivatásának megtalálására: „*Nálam két egyszerű tényező játszott döntő szerepet abban, hogy teológus lettem. Az egyik, mint mondtam, a teológusokkal való barátkozás és közöttük különösen áldott emlékü barátom Kiss Géza,³⁸⁴ aki pár évvel fölöttem lévén, nagyszerű társ, hű barát és szellemi élet tekintetében útmutató volt. Ilyen sűrű tartó barátság szövődött még akkor köztem és Tildy Zoltán, Zákányi József³⁸⁵ között. [...] Pongrácz József³⁸⁶ kiszemelgette a teológusok közül azokat, akikben reménysége volt és hívogatta őket a Diákszövetség nyári konferenciájára. Minket is célba vett Tildy Zoltánnal együtt. Erősen szabódtunk. Nem volt semmi kedvünk a teológusok két csoportja között meghúzódo és némiképpen megvetett, igen szerény harmadikhoz, a »szentekhez« csatlakozni.*”³⁸⁷ Tildynek 1916-ban jelent meg Deáky-

³⁷⁹ Haas György: *Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete*. Magyar Napló, Budapest, 2000 (továbbiakban Haas 2000), 13–14.

³⁸⁰ Tildy az érettségi vizsgáját a selmecbányai Evangélikus Lyceumi főgimnáziumban „jó” minősítéssel 1911-ben tette le. A Tildy által 1938. dec. 27-én kitöltött lelkeszi törzskönyvi lap szerinti életrajzát leköszölte Fürj Zoltán 2012-ben: Fürj Zoltán: „... minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni...” In: Koncz István (szerk.): *Megtartó – fenntartó nép*. Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest – Szeghalom, 2012, [16–41.] (továbbiakban Fürj 2012), 17.

³⁸¹ Itt ifjúsági elnökke is megválasztották, barátját, Bereczky Albertet pedig titkárrá. *A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1915–16. iskolai évről*. Kiadták: Csizmadia Lajos–Faragó János, Főiskolai Nyomda, Pápa, 1916, 73.

³⁸² Bereczky Albert (1893–1966): 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, az év májusában a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára lett. A Dunamelléki Református Egyházkerületnek volt püspöke (1948. júl. 27.–1958. dec. 18.).

³⁸³ Vigh Károly: *Tildy Zoltán életútja*. Tevan, Békéscsaba, 1991 (továbbiakban Vigh 1991), 13.

³⁸⁴ Kiss Géza (1891–1947): református lelkesz, etnográfus, nyelvjáráskutató.

³⁸⁵ Zákányi József (1891–1950): homokszentgyörgyi református lelkesz. A Kisgazdapárt alapító tagja, 1931-től a községi szervezet elnöke volt. 1945 és 1947 között nemzetgyűlési képviselő.

³⁸⁶ Pongrácz József (1885–1963): református teológiai tanár, szakíró.

³⁸⁷ Bereczky Albert: A gyülekezetekben él az egyház. In: *Református Egyház*, 1965 január (17) 1. [14–17.] (továbbiakban Bereczky 1965), 15–16.

díjas³⁸⁸ pályamunkája, *Jézus Föltámadása* címmel, illetve a somogyi Szenna településen elindult lelkészi pályája is.³⁸⁹ Itt ismerkedett meg Nagyatádi Szabó Istvánnal.³⁹⁰ Elkezdett érdeklődni a parasztság sorsa iránt, illetve olvasta a népi írók műveit.³⁹¹

1916-ban kötött házasságot Gyenis Erzsébettel,³⁹² akit két évvel korábban jegyzett el.³⁹³ Három gyermekük született: ifj. Tildy Zoltán,³⁹⁴ Tildy Erzsébet³⁹⁵ és Tildy László.³⁹⁶ Tildy Zoltán unokái közül, a téma szempontjából érdemes megemlíteni Tildy Erzsébet és Csornoky Viktor fiát, az 1945-ben született Csornoky Lászlót, akiről Rác Erzsébet írja, hogy keresztszülei: „*Vas Zoltánék*³⁹⁷ és *Jéhl Frigyesék*”³⁹⁸ voltak.

Tildy Zoltán 1917-ben belépett az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapártba, amelynek megyei szervezője lett. Így 1922-ben ő is tagjává vált az új kormánypártnak, az Egységes

³⁸⁸ Deáky Gedeon a nagysallói református gyülekezet lelkésze 1835-ben létrehozott egy alapítványt, amelynek bevételeiből érdemes pályamunkákat nyomtattak ki. Tildy az 1914–15-ös tanévben pályázott művével. „*Olvasható, nyugodt tárgyalású, szolid alapokon nyugvó munkának*” értékelték írását. *Dunántúli protestáns lap*, 1917. április 15. (28) 15., 117.

³⁸⁹ 1916. jan. 1. és 1919. márc. 15. között volt segédlelkész Szennán. *Fürj* 2012, 18.

³⁹⁰ Nagyatádi Szabó István (1863–1924): politikus, miniszter. 1908-tól országgyűlési, majd 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. 1918–19-ben az Országos Kisgazdapárt elnöke.

³⁹¹ Haas 2000, 13–17.

³⁹² Vigh 1991, 13. Tildy és menyasszonyának 1914-ben készült fényképét lásd: Haas 2000, 17.

³⁹³ A házasságkötésre vonatkozóan nyilatkozatot 1914-ben tették Stamberger Ferenc közjegyző előtt. Budapest Főváros Levéltára (BFL) VII.176.a. 1914 – 2884, Stamberger Ferenc közjegyző iratai. Kivonat a Hungaricana adatbázisban. Forrás: <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Kozjegyzoi/126749/?list=eyJxdWVyeSI6ICJ0aWxkeSB6b2x0XHUwMGUxbiJ9>, 2019. 12. 13.

³⁹⁴ Tildy Zoltán, ifj. (1917–1994): fotóművész, természetfotós. 1945. november 4-én az FKgP országos listáján nemzetgyűlési képviselővé választották. 1946. október 31-vel kinevezték a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek elnök-igazgatójává. Erről Rác Erzsébet a következőket jegyezte fel 1946. október 30-án: „*Zoltán a napokban teszi le az esküt az Erdőgazdaság elnökeként. Tulajdonképpen a II. fizetési osztályba tartozna, de apja tanácsára a III.-at javasolta. Komoly, szép állás, felér egy miniszterséggel.*” Rác 1995, 84. 1945 és 1947 között a kisgazdapárt érdekeltségébe tartozó Filmgyártó Szövetkezet igazgatósági tagja. Az általa újjászervezett Országos Természetvédelmi Tanácsnak volt főtitkára 1949-től 1962-ig. 1962-től 1972-ig az Országos Természetvédelmi Hivatal elnöke, majd politikai okok miatt elnökhelyettese lett 1974-es nyugdíjazásáig. 1964-től 1972-ig a Nemzetközi Madárvédelmi Tanács európai alelnöke volt. Felesége, Bereczky Katalin, Bereczky Albert református lelkész lánya.

³⁹⁵ Tildy Erzsébet (1918–2012): Tildy Zoltán lánya. 1944-ben házasodott össze Csornoky Viktorral. Férje 1948-ban történt kivégzése idején Kairóban tartózkodott. Már nem tért vissza Magyarországra, hanem 1945-ben született fiával, Lászlóval az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, ahol férjhez ment Max Boyd újságíróhoz. Tildy Erzsébet tehetséges festőként, főleg portréival aratott sikert. Katona Ferenc: „Tevőleges részese voltam...” Nagy Péter akadémikus két emlékezése 1948-ra. In: *2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap*, 2014 december (26) 12., [52–74.] (továbbiakban Katona 2014), 66., 7. j.

³⁹⁶ Tildy László (1921–1983): Tildy Zoltán legkisebb gyermeke. Felesége, Gombos Ildikó.

³⁹⁷ Vas Zoltán (1903–1983): kommunista politikus. 1945. máj.–nov.-ben Budapest polgármestere. 1945–49-ben a Gazdasági Főtanács főtitkára, 1945–46-ban a szénügy kormánybiztosa volt.

³⁹⁸ Jéhl Frigyes (?–?): a Kisgazda Mozgóképzési Rt. (Kimort) megszervezője, majd vezérigazgatója. „*A Jéhl házaspár [...] 1944. október 15-e után rejtegette »Lajos bácsit« [Tildy Zoltánt]; ők kísérték karácsony este a Skót Misszió épületébe, ahol már együtt várta a család a felszabadulást.*” Rác 1995, 16.

Pártnak (1929-ig).³⁹⁹ Közben, 1919 és 1921 között, a szintén somogyi Orci település lelképásztor lett,⁴⁰⁰ a vármegyében a református lelkészek szakszervezetét is megszervezte.⁴⁰¹ Csűrös András,⁴⁰² a Somogyi Lelkészsakszervezetről megállapítja: „Tildy, kihasználva az idők szavát, az egész Református Egyházat át akarta alakítani, és a vezetést mindenestől le akarta cserélni. [...] Összefoglalva, Tildy Zoltán és barátai, kollégái Somogyban védekezés miatt alapítottak Lelkészsakszervezetet. Forrásaink alapján semmilyen valódi tevékenységet nem tudtak kifejezteni, a tagoknak nem jelentett sem előnyt, sem később hátrányt a részvétel. A szervezet nem ideológiai alapon szerveződött, de az alapításkor Tildy Zoltán egyértelműen egyeztetett és együttműködött a szocialista párttal.”⁴⁰³ A szervezet elnöke Máté Lajos somogyvisontai lelkész lett, Tildy pedig a titkára.⁴⁰⁴

A tanács hatalom idején Tildy apósa, Gyenis Antal⁴⁰⁵ direktórium tag lett, ezért később a fehér különítményesek meggyilkolták. Ez a tragédia természetesen meghatározó trauma volt Tildy és felesége életében. Tildy elindította a *Keresztyén Család* című református hetilapot. Móricz Zsigmonddal is megismerkedett.⁴⁰⁶ 1921-től 1929-ig Tahitótfaluban vezette a református gyülekezetet.⁴⁰⁷ 1924-ben Bereczky Alberttel együtt megalapította az egyházi kiadványokat és a parasztság művelődését elősegítő munkákat kiadó Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt-t. Kiadta és szerkesztette a *Keresztyén Család* mellett, a *Téli Újság*, a *Református Lelkipásztor* és a *Magyar Föld* című lapokat, illetve elindította a *Református Figyelőt* is. Tildy segítette

³⁹⁹ Vida István: Tildy Zoltán. In: *Társadalmi Szemle*, 1982. november (37), 11., Politikus-pályák, [58–66.] (továbbiakban Vida 1982), 59.

⁴⁰⁰ Rendes lelkész Orciban: 1919. márc. 18. és 1921. nov. 12. között. *Fürj* 2012, 18.

⁴⁰¹ Bolyki János–Ladányi Sándor: A református egyház 1918–1948 között. In: Barcza József–Dienes Dénes (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház története 1918–1990. Tanulmányok*. Sárospataki Református Kollégium Teológiai Akadémiája, Sárospatak, 1999, [7–139.] (továbbiakban Bolyki–Ladányi 1999), 19–20.

⁴⁰² Csűrös András: református lelképásztor, egyháztörténész. Fő kutatási területe: a Magyarországi Református Egyház 20. századi története.

⁴⁰³ Csűrös András: A Somogyi Lelkészsakszervezet (1919). In: Kiss Réka–Lányi Gábor (szerk.): *HIT 2018. Hagyomány, Identitás, Történelem*. Reformáció Öröksége Könyvek 1., L’Harmattan, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2019, [315–320.] (továbbiakban Csűrös 2019), 319.

⁴⁰⁴ Uo. 316.

⁴⁰⁵ Gyenis Antal (1871–1919): szerkesztő, tanító, Dombóváron elemi iskolai igazgató. 1918 októberétől a Nemzeti Tanács tagja, a Tanácsköztársaság idején direktórium tag, illetve forradalmi törvényszéki elnök.

⁴⁰⁶ Haas 2000, 23–24.

⁴⁰⁷ Egészen pontosan: 1921. nov. 12. és 1929. szept. 1. között. *Fürj* 2012, 18.

több népi író, köztük Kovács Imre,⁴⁰⁸ Sinka István,⁴⁰⁹ Szabó Pál⁴¹⁰ műveinek megjelentetését.⁴¹¹

1930. október 12-én bontott zászlót a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (FKgP) Békésben, amelynek Tildy tevékeny szervezője volt.⁴¹² Az Egységes Pártból kivált képviselők által alapított FKgP, Szijj Bálint⁴¹³ elnök, Bartolf Márton⁴¹⁴ ügyvezető alelnök, Vass Sándor⁴¹⁵ pártigazgató, Nagy Ferenc főtitkár és Tildy Zoltán alelnök vezetésével kezdte meg önálló politikai pályafutását. A párt békési programja a nemzeti agrárdemokráciát jelölte meg kívánatos politikai berendezkedésnek, illetve államformaként a „független, önálló magyar nemzeti királyság” megvalósítását szorgalmazta.⁴¹⁶ Ettől az évtől kezdve Tildy a budapesti Magyar Traktátus Társaság igazgató lelkésze is lett,⁴¹⁷ majd 1933 és 1946 között a szeghalmi gyülekezet lelképásztora volt.⁴¹⁸ 1937-ben Tildy kezdeményezésére alakult újjá, a Kisgazdapárt földmunkástagozata, Dobi István⁴¹⁹ elnökletével.⁴²⁰ 1938. május 23-án, Tildy a népi írók perében, a Képviselőházban kiállt a vádlottak mellett: „*A földmunkásság problémaival nagyon sok könyv foglalkozik mostanában. Ezek szerzői a falukutató fiatal írók, akiket ma már ítéletek sújtanak, akiknek, jó magyar lelkiismeretéről és felelősségérzéséről azonban én itt ebben a Házban is tanúságot teszek.*”⁴²¹

Az 1938-as Anschluss⁴²² és az erősödő német befolyás után, többen kiléptek az FKgP-ből, mert tartottak egy esetleges náci felelősségre vonástól. Tildy Zoltán próbált együttműködni

⁴⁰⁸ Kovács Imre (1913–1980): író, szociológus, politikus. 1937-ben jelent meg a *Néma forradalom* című könyve, amelyben éles társadalomkritikát fogalmazott meg. 1945-ben a Nemzeti Parasztpárt főtitkára és nemzetgyűlési képviselő lett. Kovács Béla, az FKgP főtitkára letartóztatása (1947. febr. 25.) után, Kovács Imre kilépett a Parasztpártból, majd csatlakozott Balogh István Független Demokrata Pártjához. 1947-ben emigrált. Előbb Svájcban élt, majd 1949-től az USA-ban. 1958 és 1972 között a *Látóhatár* és az *Új Látóhatár* című lapok főmunkatársa volt.

⁴⁰⁹ Sinka István (1897–1969): költő, író.

⁴¹⁰ Szabó Pál (1893–1970): író, politikus, Baumgarten-díjas (1949), József Attila-díjas (1950), Kossuth-díjas (1951, 1954).

⁴¹¹ Haas 2000, 24–26.

⁴¹² Vigh 1991, 31.

⁴¹³ Szijj Bálint (?–?): a Felsőház tagja.

⁴¹⁴ Bartolf Márton (?–?): parasztgazda, takarékpénztári pénztáros.

⁴¹⁵ Vass Sándor (?–?): újságíró.

⁴¹⁶ Haas 2000, 29–30.

⁴¹⁷ 1930. szept. 1. és 1933. febr. 12. között. Fürj 2012, 18.

⁴¹⁸ Rendes lelkész Szeghalmon 1933. febr. 12-től. Fürj 2012, 18. Az 1946. febr. 1-i köztársasági elnöki kinevezését követően ezt a tisztségét már nem látta el.

⁴¹⁹ Dobi István (1898–1968): politikus. 1947 júniusa és 1949 között az FKgP elnöke. Miniszterelnök (1948. dec. 10.–1949. szept. 5.), majd 1952. aug. 14-éig a Minisztertanács elnöke. 1952 augusztusától 1967 áprilisáig az Elnöki Tanács elnöke.

⁴²⁰ Vida 1982, 59–60.

⁴²¹ *Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIX. kötet*, 1938. május 18. – 1938. június 17. Athenaeum, Budapest, 1938 (továbbiakban Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1935), 87.

⁴²² Ausztria Németországhoz való kapcsolódása.

Teleki Pállal,⁴²³ akivel aztán baráti kapcsolatba is került. 1939 tavaszán, a Teleki-kormány 5 millió dollárt helyezett letétbe az USA-ban, illetve Horthy és Teleki Eckhardt Tibort,⁴²⁴ az FKgP elnökét bízta meg, hogy Amerikában képviselje Magyarországot. Eckhardt mielőtt távozott, Tildynek adta át a pártelnöki tisztséget.⁴²⁵ Zsindely Ferenc⁴²⁶ szerint – aki egyébként barátja volt Tildynek – az ő „*pártvezérsége inkább nevetséges volt. Túlzásos nagy tisztség képességeihez mérten. A német hadiszerencse leáldozásával a Kisgazdapárt súlya is megnőtt a konjunktúrát meglovagoló emberek szemében. Tolakodni kezdenek felé azok az emberek, akik angol győzelem esetére biztosítani akarják magukat. A különben tisztességes Tildy váratlanul akkora szerephez jutott, hogy az már neki magának is kényelmetlenné kezd válni. Pártja egyrészt a képzelgés, másrészt a gyűlölet keresztüzébe került...*”⁴²⁷

A Magyarországra menekülők elrejtésében és segítésében a kisgazdapárti politikusoknak kiemelkedő szerepe volt (id. Antall József,⁴²⁸ Osváth László,⁴²⁹ Varga Béla⁴³⁰). Tildy, Nagy

⁴²³ Teleki Pál, gr. (1879–1941): politikus, miniszterelnök, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. Első kormánya: 1920. júl. 19-től 1921. ápr. 13-ig. Második kormánya: 1939. febr. 16-tól 1941. ápr. 3-ig.

⁴²⁴ Eckhardt Tibor (1888–1972): politikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja, Gaál Gaszton halála után a párt elnöke (1932–40). 1945 után a szovjetellenes és antikommunista emigráció egyik vezéralakja volt.

⁴²⁵ Eckhardt Tibor így emlékezett meg erről: „*A legóvatosabban igyekeztünk kezelni a vallásos érzékenységet. Ezért utódomul Tildy Zoltán református lelkészt javasoltam, aki az ország protestáns keleti feléről származott, alelnöknek pedig Varga Béla atyát a zömében katolikus Dunántúlról. A kínokkal teli háborús évek alatt türelemmel és állhatatossággal egy pillanatra sem szegték meg kötelességüket Isten és a haza iránt, és így elnyerték a választók bizalmát.*” Eckhardt Tibor: *Visszaemlékezések 1941–1943*. Kádár Lynn Katalin (szerk.), L'Harmattan, Budapest, 2008 (továbbiakban Eckhardt, 2008), 110.

⁴²⁶ Zsindely Ferenc (1891–1963): jogász, író, országgyűlési képviselő, kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter (1943. márc. 29.–1944. márc. 22.).

⁴²⁷ Szekér Nóra (szerk.): *Miniszter a frontvonalban. Zsindely Ferenc naplója 1941. február 25. – 1946. március 9.* ÁBTL–Kronosz, Budapest–Pécs, 2021 (továbbiakban Szekér 2021), 420.

⁴²⁸ Antall József, id. (1896–1974): jogász, politikus, Antall József miniszterelnök apja. 1931-től tagja volt az FKgP-nek. Kapcsolatban állt a népi írók mozgalomával, az SZDP-vel és Bajcsy-Zsilinszky Endre körével. 1939-től, mint menekültügyi kormánybiztos a belügyminisztériumban, a szegényellátási és általános segélyezési osztály vezetője, hivatali tevékenységi körét túllépve segítette a különböző nemzetiségű politikai menekülteket. A háború alatt együttműködött a lengyel ellenállási mozgalommal. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta. 1944 szeptemberében helyezték szabadlábra. 1945 májusától szeptemberéig újjáépítési államtitkár, majd 1946 júliusáig újjáépítési miniszter volt, majd nyugdíjba ment. 1946–48-ban az FKgP pártigazgatója. A párt centrumához tartozott. 1948 áprilisában az FKgP Politikai Bizottságának tagja volt. 1949 tavaszán visszavonult a politikai élettől. 1956-ban részt vett az FKgP újjászervezésében.

⁴²⁹ Osváth László (1892–1970): a második világháború során, a Belügyminisztérium tisztviselőjeként a Magyarországra menekülő külföldiek ügyét intézte.

⁴³⁰ Varga Béla 1929-től Balatonboglár plébánosa volt. Lengyelország német lerohanása után, részt vett a Magyarországra menekült lengyelek gondozásában, kapcsolatot tartott a lengyel emigráns kormány magyarországi képviselőjével, Edmund Fiatoviczsal, illetve Balatonbogláron lengyel gimnáziumot működtetett. „*Tevékenységet később kiterjesztette francia, német és zsidó menekültek mentésére is.*” Varga Béla (szócikk). In: *Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány honlapja*, 2000. Forrás: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/biograf/vargab.htm>, 2023. 01. 06.

Ferenc és Keresztes-Fischer Ferenc⁴³¹ létrehozta a Magyar Parasztszövetséget,⁴³² a náciellenes erők erősítésére.⁴³³

Tildy találkozott utoljára Teleki Pál miniszterelnökkel, annak halála előtt. Teleki 1941. április 2-án késő este kérte magához Tildyt, hogy tájékoztassa a válságos helyzetről, amit az idézett elő, hogy Hitler felszólította Magyarországot a Jugoszlávia elleni hadjáratban való részvételre.⁴³⁴ Tildy a kisgazda vezérkarral együtt széles kapcsolatrendszerrel épített ki. Összekötésben voltak a gazdag, németellenes, nyugati orientációjú ún. „konzervatív ellenzék” vezéralakjaival, például a hazai legitimisták vezetőjével, gróf Sigray Antallal,⁴³⁵ valamint Chorin Ferencsel,⁴³⁶ a Weiss Manfréd⁴³⁷ család fejével, továbbá Kornfeld Móriccal,⁴³⁸ Baranyai Lipóttal,⁴³⁹ a Nemzeti Bank volt elnökével. Tildy annak ellenére, hogy nem volt a Habsburg-restauráció híve, a legitimista Apponyi Albert Társaság vezetőségének is tagja lett. Belépett továbbá a Bethlen-Chorin csoport anyagi támogatásával létrehozott Magyar Társaskörbe is, amely a Hitler-ellenes függetlenségi mozgalomban részt vevő közéleti személyiségeket tömörítette. Tildy ösztönzésére 1942 tavaszán tárgyalások kezdődtek a szociáldemokrata és a kisgazdapárti vezetők között, amelynek eredményeképpen 1943 nyarán parlamenti politikai szövetséget kötöttek. Céljuk az ország háborúból való kiléptetése volt.⁴⁴⁰

Tildy bár részt vett 1942 márciusában a Magyar Történelmi Emlékbizottságban, és aláírta annak felhívását is, Vida István⁴⁴¹ megjegyzi, hogy ennek ellenére, az 1942. március 15-én tartott háborúellenes tüntetéssel és a Petőfi-szobornál rendezett koszorúzással már nem értett egyet.⁴⁴² Vida szerint, Tildy „*pártbeli környezetéhez tartozott a fiatal baloldali értelmiségiek*

⁴³¹ Keresztes-Fischer Ferenc (1881–1948): politikus. Először 1931. aug. 24-től 1935. márc. 4-ig, majd másodszor 1938. május 24-től 1944. márc. 22-ig volt belügyminiszter.

⁴³² Az 1941-ben alakult, a parasztságot tömörítő társadalmi szervezetnek célja, a falvak megóvása volt a szélső-jobboldali és a szélsőbaloldali radikalizmus térnyerésétől. Keretében gyűléseket és gazdatanfolyamokat is szerveztek. Elnöke Nagy Ferenc (1943. nov-ig), főtitkára Kovács Béla volt. 1943. máj. 9-én alakult meg a földmunkástagozata, Dobi István elnökletével. 1944. márc. 28-án a belügyminisztérium betiltotta. 1945-ben újjáalakult. Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/m-F0B8D/magyar-parasztszovetseg-F0BC6/>, 2019. 10. 24.

⁴³³ Haas 2000, 43–44.

⁴³⁴ Vigh 1991, 110.

⁴³⁵ Sigray Antal, gr. (1879–1947): politikus. 1904-től főrendiházi tag.

⁴³⁶ Chorin Ferenc (1879–1964): gyáros, bányatulajdonos.

⁴³⁷ Weiss Manfréd, br. (1857–1922): a magyarországi gyáripar egyik vezető alakja volt.

⁴³⁸ Kornfeld Móric, br. (1882–1967): nagyiparos, bankár, politikus.

⁴³⁹ Baranyai Lipót (1894–1970): pénzügyi szakember, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, az MTA tagja.

⁴⁴⁰ Vida 1982, 60–61.; Vigh 1991, 118.

⁴⁴¹ Vida István (1940–2020): történész. Fő kutatási területe: a 20. századi magyar és nemzetközi kapcsolatok története.

⁴⁴² Vida 1982, 60–61.

csoportja (Barcs Sándor,⁴⁴³ Mihályfi Ernő,⁴⁴⁴ Ortutay Gyula és mások), [...] valamint Dobi István köre, amely zömmel baloldali beállítottságú parasztemberekből állt.”⁴⁴⁵ Tildy és barátja, Bajcsy-Zsilinszky Endre⁴⁴⁶ kiskgazdapárti memorandumot nyújtottak be – a háború és a béke kérdésében – Kállay Miklós⁴⁴⁷ miniszterelnöknek 1943. július 31-én.⁴⁴⁸

Az FKgP 1943. június 3-án tartott Nagyválasztmányán két párttagozatot hoztak létre. A földmunkás és gazda tagozat vezetője Nagy Ferenc lett, míg alelnökei Dobi István és B. Szabó István⁴⁴⁹ lettek. A polgári tagozat elnöke Varga Béla, alelnöke Sulyok Dezső lett. Az 1944. március 8-án tartott Nagyválasztmány után, Tildy ismét a párt elnöke, Nagy Ferenc főtitkár, Kovács Béla⁴⁵⁰ alelnök lett, míg Dobi István a földmunkás tagozat, B. Szabó István a kiskgazda

⁴⁴³ Barcs Sándor (1912–2010): újságíró, politikus. 1948–49-ben az FKgP alelnöke. 1948 és 1950 között a Magyar Rádió elnöke, 1950 és 1980 között a Magyar Távirati Iroda vezérigazgatója. 1950 és 1963 között a Magyar Labdarúgó-Szövetség (MLSZ) elnöke. 1953 és 1975, majd 1980 és 1989 között az Elnöki Tanács tagja.

⁴⁴⁴ Mihályfi Ernő (1898–1972): újságíró, lapszerkesztő, kiskgazdapárti politikus, miniszter. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság megalakításában. 1943-ban lépett be a Független Kiskgazdapártba. Részt vett a Magyar Front munkájában. 1945 novemberétől pótképviselő, 1947 januárjától nemzetgyűlési képviselő. 1947. márc. 14. és szept. 24. között tájékoztatásügyi miniszter, május 31-től külügyminiszter is volt. 1947. júniusától az újjáalakult FKgP Polgári Tagozat társelnöke. A Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője (gyakorlatilag 1947. június 20-tól, hivatalosan kinevezve 1947. szept. 24-től 1948. nov. 17-ig). A Történelmi Emlékbizottság főtitkáráként előkészítette és irányította 1848–1849 centenáriumának megünneplését. 1948 áprilisától az FKgP Politikai Bizottságának tagja, a párt társelnöke. 1948. szept. 23. és 1949. ápr. 12. között az Országgyűlés alelnöke. 1949. augusztus 23-tól haláláig az Elnöki Tanács tagja. 1955 májusától a Hazafias Népfront főtitkára. 1956-tól az evangélikus egyház egyetemes felügyelője volt.

⁴⁴⁵ Vida 1982, 63.

⁴⁴⁶ Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944): publicista, politikus. A második világháború idején a magyar függetlenségért folytatott harc kiemelkedő vezető egyénisége. 1930–31-ben megszervezte a Nemzeti Radikális Pártot. 1936-ban pártja fuzionált a Független Kiskgazdapárttal. 1944. nov. elején a németellenes fegyveres ellenállási mozgalom megszervezésére hivatott Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökévé választották. 1944. nov. 23-án a nyilas számonkérő szék emberei elfogták. Sopronkőhidára szállították, ahol miután a katonai bíróság kötélt általi halálra ítélte, dec. 24-ének reggelén kivégezték.

⁴⁴⁷ Kállay Miklós (1887–1967): politikus, miniszterelnök (1942. márc. 9.–1944. márc. 22.).

⁴⁴⁸ Vigh 1991, 124–125.

⁴⁴⁹ B. Szabó István (1893–1976): politikus. 1945 és 1947 között az FKgP országos alelnöke, 1946 februárjától decemberéig államminiszter. 1947-ben kilépett a pártból, és a Magyar Függetlenségi Párt tagja lett. 1956-ban részt vett a párt újjászervezésében, a negyedik Nagy Imre-kormány államminisztere. 1957-ben letartóztatták, 1958-ban három év börtönbüntetésre ítélték. 1959-ben szabadult.

⁴⁵⁰ Kovács Béla (1908–1959): politikus. 1945. aug. 20. és 1947. febr. 25. között az FKgP főtitkára. Február 25-én a szovjet hatóságok a Magyar Közösség-ügy kapcsán letartóztatták, és „szovjetellenes összeesküvéssel” vádolták. Évekig tárgyalás nélkül tartották börtönben. 1952-ben a Szovjetunióban ítélték el 25 évre. 1955 novemberében adták át a magyar hatóságoknak, 1956 áprilisában kerülhetett szabadlábra. 1956 októberében részt vett az FKgP újjászervezésében, november 3-án a párt elnökévé választották. A második és a negyedik Nagy Imre-kormány földművelésügyi, majd államminisztere. November 4. után kereste a kibontakozás útját, Kádár Jánossal is tárgyalásokat folytatott.

tagozat élére került. Szentiványi Lajosra⁴⁵¹ az értelmiség vezetését, Bencsik Gyulára⁴⁵² a közgazdasági-iparos-kereskedő tagozatot bízták.⁴⁵³

Kállay miniszterelnök kérésére Zsindely Ferenc felhívatta magához Tildy Zoltánt még 1943. augusztus 31-én.⁴⁵⁴ Zsindely a következőket említi a Tildyvel való beszélgetése kapcsán: „Régóta nem beszélgettem vele, s meglepett az az optimizmus, mellyel a jövődönket szemléli. Nem mintha nem volna aggodalma neki, ajaj, van neki bőven, de ezek az aggodalmak sekélyebb, kevésbé végzetes vizeken nyüzsögnek, mint az enyéme. Ő például az orosz veszedelemtől nem tart semmit. Az oroszokat szerinte máris teljesen kézben tartják az angolok, s ha kell, fegyverrel is visszaszorítják Európából. [...] Tildy nem is képes komolyan megfontolni azt a lehetőséget, hogy sorsunkat esetleg más is megszabhatja, mint az angolok. A németek teljes vereségét pár hónapon belül bizonyosra veszi...”⁴⁵⁵ Zsindely még hozzáteszi: „szegény Tildy is a parókiájának ablakából az európai nagypolitikát csitítgatja, békélteti, s szörnyen fő a feje, mert azért mindent nem láthat tisztán.”⁴⁵⁶ 1943. november 3-i találkozásukon pedig Tildy megmutatta Zsindelynek az Amerikában lévő Eckhardt Tibor levelét,⁴⁵⁷ amelyet a Kisgazdapárt számára írt.⁴⁵⁸

Fontos még megemlíteni, hogy Tildy Zoltán lakásán gyűltek össze 1944. március 17-én azok, akik a Szent-Györgyi Albert-féle⁴⁵⁹ ellenállási mozgalomból pártot kívántak alakítani.⁴⁶⁰

⁴⁵¹ Szentiványi Lajos (1883–1956): ügyvéd, köztisztviselő, kisgazdapárti politikus. Az 1930-as években az FKgP titkára, majd 1935-től igazgatója. 1939-től országgyűlési képviselő. 1941. febr. 4-én harmadmagával ellene szavazott a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozásnak. 1944. márc. 26-án a Gestapo letartóztatta. Mauthausenba hurcolták, 1945 augusztusában tért haza. Távollétében, 1945. jún. 24-én beválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1945. aug. 20-tól az FKgP alelnöke, 1946. szept. 7-től a PB tagja, 1948. ápr. 12-től az FKgP társelnöke.

⁴⁵² Bencsik Gyula (1898–1986): építész, építőmester, államtitkár. Kezdetül a Független Kisgazdapárt tagja (1930); 1932-től országos vezetőségi tag. 1945-től nemzetgyűlési, 1947-től országgyűlési képviselő. 1945. aug. 20-tól 1948. ápr. 17-ig a kisgazdapárt alelnöke, 1946. szept. 7-től a PB tagja. 1949-ben visszaadta képviselői mandátumát.

⁴⁵³ Haas 2000, 50–52.

⁴⁵⁴ Kállay ugyanis az erdélyi iparrevízió megfeneklése miatt megorrolt Tildyre, annak az ügy kapcsán tett közbelépése miatt.

⁴⁵⁵ Székér 2021, 421.

⁴⁵⁶ Uo.

⁴⁵⁷ A levél három egységből áll: 1. *A háború és a jövő problémái*; 2. *Minő veszélyek ellen kell védekeznünk?* 3. *Az amerikai magyarság és saját tevékenységem*. Az első fejezet 4. és 5. alpontját, illetve a teljes második fejezetet közölte a *Világosság* folyóirat 1993-ban. Eckhardt Tibor: Levél a Kisgazdapárt vezetőihez (1943). In: *Világosság*, 1993 június (34) 6, Kortükör, [57–68.] (továbbiakban Eckhardt 1993), 58.

⁴⁵⁸ Székér 2021, 437–438.

⁴⁵⁹ Szent-Györgyi Albert (1893–1986): biokémikus, Nobel-díjas tudós. Megállapította a hexuronsav összetételét, amit azonosított az aszkorbinsavval (C-vitamin). E felfedezéséért 1937-ben megkapta a Nobel-díjat. A második világháború során fontos szerepet játszott a kiugrási kísérletek diplomáciai akcióiban. 1946–48-ban az MTA másodelnöke lett. 1947-től az USA-ban élt.

⁴⁶⁰ M. Kiss Sándor a következő neveket említi, Alpáry Imre beszámolója alapján: Bajcsy-Zsilinszky Endre, Peyér Károly, Szeder Ferenc, Szent-Györgyi Albert, Andorka Rudolf, Bródy Ernő, Vázsonyi János, Tildy Zoltán, Alpáry Imre, Hunyady Buzás Endre. M. Kiss Sándor: A politizálgatástól az ellenállásig – A Szent-Györgyi Albert vezette

II/1.2. Tildy a megszállások idején (1944–1945)

1944. március 19-ével, Magyarország német megszállásával számos ellenzéki politikus, így Tildy Zoltán is bujkálni kényszerült. A megszállásról Tildy idejében értesült. Próbálta telefonon elérni Bajcsy-Zsilinszkyt, azonban hívását senki sem fogadta. Mányoki úti lakását⁴⁶¹ elhagyva, barátjánál, Bereczky Albert református lelkésznél talált menedéket, aki a Pozsonyi úti parókia toronyszobájában adott neki búvóhelyet. Mivel az őt kereső SS-tisztek nem találták, március 22-én helyette idősebbik fiát, ifj. Tildy Zoltánt vitték el a Gestapo Fő utcai gyűjtőfogházába. Tildyné Horthy kormányzótól is kért közbenjárást fia kiszabadítása érdekében, aki az ügy kapcsán magához kérte Veesenmayert. Ifj. Tildy Zoltán október 11-én szabadult ki a Gestapo fogságából. Tildy eközben még márciusban pár nap után elhagyta a Pozsonyi úti rejtkehelyét, ahonnan a Munkás utcába, onnan pedig a Skót Misszió Vörösmarty utcai házába ment.⁴⁶² Innen került tovább Péter János református lelkész Hermina úti elhagyott lakásába. Illegálisában Nagy Lajos álnéven, mint egyháztársadalmi lapszerkesztő bujkált. Ekkoriban bajuszát is leborotválta.⁴⁶³ 1944 májusától négy hónapon át Rác Endre budapesti református lelkész és felesége, Rác Erzsébet lakásán⁴⁶⁴ talált menedéket.⁴⁶⁵ Tildyt egy ideig a 2010-ben Világ Igaza kitüntetésben részesített életmentő házmester, Kövér Sándor⁴⁶⁶ is bújtatta, a Damjanich utca 26/B. szám alatti házban.⁴⁶⁷

Az 1944 május közepén megalakult Magyar Fronton⁴⁶⁸ belül, Tildy különösen fontosnak tartotta a kisgazdák és a szociáldemokraták közötti szövetséget. Ugyanakkor kapcsolatot tartott más ellenállási szervezetekkel és különböző politikai körök embereivel (Magyar Függetlenségi

politikai mozgalom és ellenállási csoport történetéből. In: *Mozgó Világ*, 1983 november (9) 11., [113–128.] (továbbiakban M. Kiss 1983), 119.

⁴⁶¹ Mányoki u. 16. Rác 1995, 60.

⁴⁶² Horváth János a következőképpen emlékezett meg az ottani rejtkehelyről: „*összetalálkoztam Gombos Gyulával, az ellenállásban fontos szerepet játszó íróval, jó barátommal [...] Akkor odavezetett ahhoz a fáspercéhez, ahol többedmagával bujkált. Visszamentem Kiss Sándorért, és a megbeszélt jel szerint pár perc múlva ismét találkoztunk Gyulával, aki elvezetett bennünket a rejtkehelyre. Ott volt Bereczky Albert, Tildy Zoltán, Cholnoky [sic! helyesen: Csornoky (A. Z. M.)] Viktor, az ifjabb Tildy Zoltán és László, a feleségeik és más családtagjaik, a magyar ellenállási mozgalom vezérkarának egyik szárnya - ilyen társaságba kerültem.*” Zsiros–Menyhárt, 2018, 88.

⁴⁶³ Vigh 1991, 129–130.

⁴⁶⁴ Ráday u. 54.

⁴⁶⁵ Rác 1995, 7.

⁴⁶⁶ Lásd: <https://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/hungary.pdf>, 2022. 11. 25.

⁴⁶⁷ V. Bálint Éva (szerk.): *Damjanich utca 26/B. Történetek – történelem*. Balassi Kiadó, Budapest, 2020 (továbbiakban V. Bálint 2020), 174.

⁴⁶⁸ Az illegálisban működő antifasiszta szövetség tagszervezetei voltak: Független Kisgazdapárt, Szociáldemokrata Párt, Békepárt (kommunisták), Kettőskereszt Szövetség (legitimisták), illetve szeptembertől a Nemzeti Parasztpárt. „*A júliusban létrehozott Intéző Bizottság elnöke Szakasits Árpád (SZDP) volt, tagjai Tildy Zoltán (FKGP), Kovács Imre (NPP), Kállai Gyula (Béke-párt), Pálffy József (r.k. szervezetek), Kenessey Pongrác (prot. szervezetek) voltak.*” Magyar Front (szócikk). In: Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/m-F0B8D/magyar-front-F0BA4/>, 2022. 04. 26.

Mozgalom, örgróf Pallavicini György⁴⁶⁹, Fenyő Miksa⁴⁷⁰, a Gyáriparosok Országos Szövetségének egyik vezetője, Vázsonyi János⁴⁷¹, liberális polgári politikus) is.⁴⁷² Szakasits Árpád négy hónapon keresztül Kenessey Pongrác nyugalmazott veszprémi főispán lakásán bujkált.⁴⁷³ Itt ülésezett a Magyar Front,⁴⁷⁴ illetve Szakasits elmondása szerint itt tárgyalt Tildyvel és itt kapták meg az értesítést arról, hogy Horthy kormányzó kihallgatáson fogadja őket.⁴⁷⁵ Azonban Kovács Imre erről másképpen számolt be Huszár Tibornak:⁴⁷⁶ „*Elég az hozzá, hogy itt az Ilona utca 18-ban voltak a gyűléseink, és ott volt a Magyar Front végrehajtó bizottsága, ott tartottuk az üléseinket. Ezekon az üléseken a Kisgazdapárt részéről Pfeiffer Zoltán⁴⁷⁷ vett részt. Tildy lett volna a tag, de Tildy a skót missziót nem merte elhagyni, hogy mutatkozzék.*”⁴⁷⁸

A Magyar Front két vezetőjét, Tildyt és Szakasitsot 1944. október 11-én este fogadta Horthy Miklós kormányzó. Megállapodtak abban, hogy a háborúból való kiugrás után Tildy alakíthat koalíciós kormányt, illetve földreformot fognak végrehajtani.⁴⁷⁹ A tervet azonban megghiúsította az 1944. október 15–16-i nyilas puccs. Tildy kezdeményezte, hogy a Magyar Front próbáljon meg kapcsolatot létesíteni a Szovjetunióval, illetve küldjön delegációt Moszkvába. Simonffy-Tóth Ernő⁴⁸⁰ vezérkari őrnagy november 12-én találkozott Tildyvel, hogy az

⁴⁶⁹ Pallavicini György, örgróf (1881–1946): nagybirtokos, legitimista politikus.

⁴⁷⁰ Fenyő Miksa (1877–1972): esszéíró, kritikus, politikai és közgazdasági író.

⁴⁷¹ Vázsonyi János (1900–1945): ügyvéd, liberális polgári politikus.

⁴⁷² Vigh 1991, 131–132.

⁴⁷³ Kenessey Pongrác ny. főispán mentette meg az országszerte hajszolt Szakasits Árpád főszerkesztőt. In: *Huszadik Század*. Forrás: <http://www.huszadikszazad.hu/1945-aprilis/bulvar/kenessey-pong-rac-ny-foispan-mentette-meg-az-orszagszerte-hajszolt-szakasits-arpad-foszerkesztot>, 2023. 01. 19.

⁴⁷⁴ Kovács Imre ennek kapcsán a következőkről számolt be Huszár Tibornak: „*sose gondoltam, hogy én a szemben levő házba megyek föl a hátsó bejáraton, az Ilona utca 18. alá, ahonnan, ha elhúztuk az ablakfüggönyöket, átláttunk a Ferenc József Intézetbe, ahol egy speciális SS-zászlóalj volt beszállásolva, azzal a megbízatással, hogy bennünket fogjon el, semmisítsen meg.*” Huszár Tibor: *Beszélgetések*. Magvető, Budapest, 1983 (továbbiakban Huszár 1983), 191.

⁴⁷⁵ Kenessey Pongrác ny. főispán mentette meg...

⁴⁷⁶ Huszár Tibor (1930–2019): Széchenyi-díjas szociológus. Fő kutatási területe: az erkölcsi tudat kérdései; értelmiségszociológia és történelemszociológia.

⁴⁷⁷ Pfeiffer Zoltán (1900–1981): ügyvéd, politikus, parlamenti képviselő. 1931-ben lépett be a Kisgazdapártba. 1947. márc. 12-én a baloldali pártok nyomására lépett ki az FKGP-ből, azonban mandátumát megtartva az év augusztusában létrehozta a Magyar Függetlenségi Pártot (az általa vezetett 50 fős „jobbszárnyból”), amelynek elnöke lett. 1947-ben a párt 49 mandátumot ért el, de eredményétől – a kommunisták fellépésére, csalásra hivatkozva – megfosztották. Az év novemberében családjával elhagyni kényszerült az országot. Az emigrációban részt vett a Magyar Nemzeti Bizottmány munkájában. Érdeklődés, hogy Pfeiffernek tulajdonítják a „leszalámizás” kifejezést: „*Úgy mondják, egy alkalommal szalámival a hóna alatt látogat Tildy Zoltánhoz, és miközben falatozik, megjegyzi: »Látod minket is így szeletelnek fel a kommunisták... «*” Feitl István: *Ki volt Rákosi Máttyás?* Napvilág, Budapest, 2020 (továbbiakban Feitl 2020), 164.

⁴⁷⁸ Huszár 1983, 191.

⁴⁷⁹ Högye Mihály: *Utolsó csatlós? Magyarország sorsa a második világháború végén*. Püski, Budapest, 1989 (továbbiakban Högye 1989), 55–56.

⁴⁸⁰ Simonffy-Tóth Ernő (1911–1980): vezérkari százados, majd őrnagy.

oroszfővárosba történő utazása előtt, átvegye tőle a Magyar Front memorandumát. Tildy nyomtatékosította számára, hogy a legfőbb üzenet a szovjetek felé az, hogy a Szálasi-féle puccs egyáltalán nem a magyar nép akaratából történt, azt a német katonai megszállás erőltette rá az országra. A magyarok jelentős többsége a Magyar Front demokratikus pártjaival ért egyet, jelszül a Kisgazdapárttal, a Szociáldemokrata Párttal és a Kommunista Párttal. „*Tildy megbízottja, Simonffy-Tóth Ernő [...], miután a küldöttség polgári tagjai autóbaleset következtében nem érkezhettek meg a megbeszélrt időpontra, felhatalmazás nélkül utazott november 13-án a szovjet fővárosba, ahol bekapcsolódott a Farago-féle küldöttség munkájába. Az ellenállási mozgalom vezérkarának lebukása nem tette lehetővé, hogy a magyar hazafias erők jelentősebb mértékben részt vehessenek az ország felszabadításában.*”⁴⁸¹ Simonffy-Tóth Ernő kapcsán, M. Kiss Sándor felteszi a kérdést: „*Hogyan jut el a Horthy-hadsereg egy kvalifikált tisztje addig, hogy egy ellenzéki politikus [Tildy (A. Z. M.)] megbízásából politikai tette vállalkozik? [...]* De van itt a történész számára izgatóbb kérdés is. [...] Tildy nem tudta megmondani: a tervezett repülésben⁴⁸² kik lesznek a társak [Simonffy társai. (A. Z. M.)].”⁴⁸³

A Magyar Front által 1944. november 9-én létrehozott akcióbizottság, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökét, Bajcsy-Zsilinszky Endrét, elfogása után a nyilasok december 24-én Sopronkőhidán kivégezték.⁴⁸⁴ Tildy Zoltán a rejtékhelyén éhezve, sanyarú körülmények között vészelt át Budapest ostromát és szovjetek általi elfoglalását.⁴⁸⁵ A még Debrecenben 1944 decemberében összeült Ideiglenes Nemzetgyűlés és megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány időszakában jött létre 1945. január 21-én,⁴⁸⁶ a Budapesti Nemzeti Bizottság

⁴⁸¹ Vigh 1991, 133–135.

⁴⁸² „*Simonffy-Tóth Ernő vezérkari százados néhány társa közreműködésével a frontvonalakon átrepülve, Tildy Zoltán megbízásából, felvette a kapcsolatot a szovjetekkel.*” M. Kiss Sándor: *Variációk egy fogalom értelmezésére.* Művelődéskutató Intézet, Budapest, 1982 (továbbiakban M. Kiss 1982), 27.

⁴⁸³ Uo.

⁴⁸⁴ Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (szócikk). In: Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarország-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/m-FOB8D/magyar-nemzeti-felkeles-felszabadito-bizottsaga-FOBBB/>, letöltés ideje: 2021. 11. 04.

⁴⁸⁵ Vigh 1991, 136.

⁴⁸⁶ A hivatalos (utólag született) források mind 1945. január 21-re teszik a BNB megalakulását. Azonban más források szerint már korábban létrejött a szervezet a kommunista párt Tisza Kálmán téri [később Köztársaság tér, 2011-től II. János Pál pápa tér (A. Z. M.)] székházában. Ezt támasztja alá az is, hogy az itt szerkesztett *Szabadság* című napilap január 21-i száma már közölt BNB rendeletet. Gáspár Ferenc–Halasi László (szerk.): *A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1946.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1975 (továbbiakban Gáspár–Halasi 1975), 19., 1. j.

(BNB),⁴⁸⁷ amely ülésen Tildy elnököt.⁴⁸⁸ Budapest polgármesterévé Csorba Jánost⁴⁸⁹ választották.⁴⁹⁰ A *Nemzeti Bizottság szűkebb bizottságának* tagjai voltak: Tildy Zoltán (FKgP), Vas Zoltán (MKP), Farkas Ferenc⁴⁹¹ (NPP), Bechtler Péter (SZDP), Kossa István⁴⁹² (Szabad Szakszervezetek Szövetsége).⁴⁹³ A BNB volt hivatva gyakorolni a hatalmat a fővárosban mindaddig, amíg azt a magyar kormány át nem veszi.⁴⁹⁴ A BNB hozta létre a Budapesti Rendőr Főkapitányságot (BRFK), amelynek Politikai Rendészeti Osztálya élére Péter Gábor⁴⁹⁵ került.⁴⁹⁶ 1945.

⁴⁸⁷ A Nemzeti Bizottságok a helyi hatalom átvételére és gyakorlására alakított szervek voltak. Hivatalosan 1945. január 4-én intézkedtek felállításukról, *a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. M. E. számú rendelettel*. Rendeleték Tára 1945, 4–5. Vezették a helyi közigazgatást, irányították a politikai életet, szervezték az újjáépítést, illetve felléptek a régi politikai rendszer maradványai ellen. A Belügyminisztérium alá tartoztak, azonban mint politikai szervek a helyi pártszervezetek szövetségeiként működtek. Közigazgatási hatáskörüket az 1030/1945. M. E. számú rendelettel szüntették meg. Működésük 1949. február 5-én fejeződött be véglegesen. Nemzeti Bizottságok (szócikk). In: Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/n-ny-F0C34/nemzeti-bizottsagok-F0C55/>, 2022. 04. 26.

⁴⁸⁸ Megalakult a Budapesti Nemzeti Bizottság. In: *Szabadság*, 1945. január 24. (1) 4., címlap. A cikkben úgy írták, hogy „tegnap” (vagyis január 23-án) alakult meg a BNB.

⁴⁸⁹ Csorba János (1897–1986): kisközgazdász, ügyvéd. 1941 és 1944 között az FKgP országgyűlési képviselője. 1945 januárja és júniusa között Budapest polgármestere. 1950-ig a Közigazgatási Bíróság elnöke. 1950–1953 között, mint kitelepített Dévaványán élt. 1956-ban részt vett az FKgP újjászervezésében, az Ideiglenes Intézőbizottság tagja volt. A fővárosban 1954 és 1956 között kialakult kisközgazdapárti csoportosulások, asztaltársaságok közül, Németh Imre mellett az ún. Pilvax-kör másik oszlopos tagja volt.

⁴⁹⁰ *Szabadság*, 1945. január 24. (1) 4., címlap.

⁴⁹¹ Farkas Ferenc (1903–1966): könyv- és lapkiadó, közgazdász, politikus. A Nemzeti Parasztpárt egyik alapító és vezetőségi tagja, nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő (1945–1951).

⁴⁹² Kossa István (1904–1965): politikus, miniszter. 1923-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba. 1945–48 között a Szakszervezeti Tanács főtitkára, 1945-től a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségének tagja, országgyűlési képviselő. Később az MKP Politikai Bizottságában is helyet kapott. Iparügyi (1948. aug. 5.–1949. febr. 20.), majd pénzügyminiszter (1949. jún. 11.–1950. febr. 24.) volt.

⁴⁹³ *Szabadság*, 1945. január 24. (1) 4., 4.

⁴⁹⁴ Gáspár–Halasi 1975, 19.

⁴⁹⁵ Péter Gábor (1906–1993): kommunista politikus. Szabómunkásként dolgozott, majd 1920-ban bekapcsolódott a munkásmozgalomba. 1931-től a kommunista párt tagja. 1943-ban tagja lett a Békepárt vezetőségének. 1945 januárjától a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai Rendészeti Osztályának, majd az ÁVO-nak, illetve ÁVH-nak a vezetője. Kiemelkedő szerepe volt a koncepciós perek előkészítésében, a törvénysértő eljárások végrehajtásában. 1952-ben leváltották tisztségéből, és kizárták a pártból. 1953. január 3-án letartóztatták, a Katonai Felsőbíróság 1954-ben életfogytiglani, majd új eljárásban a Legfelsőbb Bíróság Katonai Tanácsa 1957-ben 14 év börtönbüntetésre ítélte. 1959 januárjában egyéni kegyelemmel szabadult. Nyugdíjazásáig könyvtárosként dolgozott. Életéről és pályafutásáról részletesen lásd: Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor. Az ÁVH vezetőjének élete*. Jaffa, Budapest, 2017 (továbbiakban Müller 2017).

⁴⁹⁶ „A debreceni ideiglenes kormány Tömpe András, a Szovjetunióból hazatért partizánparancsnok vezetésével nyomozócsoportot irányított Budapestre, a fasisztaellenes tisztogatások előkészítésére. A csoport Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztálya néven 1945. február 7-étől működött Budapesten. Ugyanakkor a fővárosban – Péter Gábor vezetésével – január 17-étől ugyanazzal a feladattal már dolgozott egy szervezőcsoport, amely február 2-án alakította meg a saját politikai rendőrségét. Február elejétől az Andrássy út 60. számú házban a két politikai nyomozószervezet párhuzamosan működött, de nem sokáig. A rivalizálásból Péter Gábor került ki győztesen: az 1945. november 4-én megjelent Magyar Közlöny szerint a miniszterelnök belügyminiszteri előterjesztésre, mint a magyar rendőrség politikai rendészeti osztályának (PRO) vezetőjét visszamenőleges hatállyal, 1945. január 20-tól rendőr vezérőrnaggyá nevezte ki. 1945. február 26-án a debreceni belügyi részleget beolvastották a budapesti politikai osztályba, a már meglevő három nyomozócsoportot megduplázták. A kormány 1945. május 10-én elrendelte a csendőrség feloszlását és az Államrendőrség megszervezését; május 19-én felállították a vidéki főkapitányságot, s annak politikai osztálya élére Tömpe Andrást nevezték ki. A Tömpe-féle politikai rendészeti osztály azonban csak 1946. október 4-ig működött, majd megszüntették. A politikai rendőrség teljes állományát [Péter Gábor] irányítása alá rendelték: ezzel létrejött a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO).”

március 28-án Tildy Zoltán nyitotta meg a módosított létszámú BNB első ülését. Indítványozta, hogy új elnöknek Szakasits Árpádot, új titkárnak Kállai Gyulát⁴⁹⁷ válasszák meg. A Bizottság ezt egyöntetűen elfogadta.⁴⁹⁸

Meg kell említeni, hogy az 1945-ös évben egy pár hónapig Kádár Géza volt Tildy Zoltán személyi titkára.⁴⁹⁹ Kettejük kapcsolatáról azonban meglehetősen hiányos a szakirodalom, ezért mindenképpen érdemes lenne a témát külön kutatásban megvizsgálni.

Tildyt az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőjévé választották 1945. április 2-án, a fővárosban tartott népgyűlésen.⁵⁰⁰ A Független Kisgazdapárt 1945. augusztus 19–20-án tartott nagyválasztmányi ülésén Tildy megkapta a *pártvezéri* tisztséget, Nagy Ferencet pedig országos elnökké választották.⁵⁰¹ Tildy másnap, 1945. augusztus 21-én az Országos Gazdasági Tanácsnak lett elnöke, miután Oltványi Imre,⁵⁰² a pénzügyminiszterre történt kinevezése után lemondott erről a tisztségről.⁵⁰³ 1945. szeptember 4-én tartotta alakuló nagygyűlését⁵⁰⁴ az Országos Nemzeti Bizottság (ONB), amelynek elnökévé szintén Tildyt választották.⁵⁰⁵ Székfoglaló beszédében Tildy kijelentette: „*Az Országos Nemzeti Bizottság a politikai élet útmutató szerve kíván lenni. Ezt a feladatát teljesítenie is kell a közeljövőben, mert a választójogi törvény az*

Péter Gábor (szócikk). In: Történelmi Tár. Forrás: https://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5519&catid=84:p&Itemid=67, 2022. 04. 26.

⁴⁹⁷ Kállai Gyula (1910–1996): kommunista politikus, országgyűlési képviselő, miniszter. 1944 szeptemberében részt vett az illegális kommunista párt hazai központi bizottságának újjáalakításában. A párt megbízottjaként bekapcsolódott az antifasiszta egységmozgalom, a Magyar Front Intézőbizottságának munkájába. 1945-től, az MKP vezetőségi tagja, illetve nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. A Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala főnöke (1948. nov. 17.–1949. aug. 23.?). Az Elnöki Hivatal vezetése mellett külügyminiszter is (1949. jún. 11.–1951. máj. 12.) volt. 1949. június 13-án Dobi István miniszterelnök előterjesztésére „*a Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának vezetése terén tanúsított kiválóan érdemes és eredményes munkássága elismeréséül*” Szakasits Árpádtól megkapta a Köztársasági Elnök Elismerésének Ezüst Koszorúját. *Magyar Közlöny*, 1949. június 16., 126. Budapest, 1. 1965 és 1967 között a Minisztertanács elnöke volt.

⁴⁹⁸ *Szabadság*, 1945. március 29. (1) 60., címlap.

⁴⁹⁹ Kádár Géza (1920–2013): már igen fiatal korában kapcsolatba került a Soli Deo Gloria (SDG) református diákmozgalommal. Egyetemistaként Balatonszárszón volt üdülőtítkár. 1942-ben szerezte meg jogi doktorátusát. Ebben az évben a Külügyminisztérium Kulturális Osztályába került, munkatársa volt Soós Gézának. Részt vett a vezérkari tisztek által szervezett titkos ellenállási mozgalomban. „*1945 elején 3-4 hónapig személyi titkárként segítette Tildy Zoltán, akkori miniszterelnök [sic! Megj.: Tildy az 1945-ös év végétől volt kormányfő (A. Z. M.)] magántitkársága vezetését.*” Anonymous (nem ellenőrzött): Kádár Géza (szócikk), 2014. április 15. In: SDG. Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom honlapja. Forrás: <https://sdg.org.hu/irasok/kadar-geza>, 2024. 03. 21.

⁵⁰⁰ Tildy Zoltán (szócikk). In: Történelmi Tár. Forrás: https://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6185&catid=88:t&Itemid=67, 2022. 04. 26.

⁵⁰¹ *Kis Ujság*, 1945. augusztus 22. (59) 115., címlap.

⁵⁰² Oltványi Imre (1893–1963): politikus. 1945–46-ban a Nemzeti Bank elnöke, 1945 júliusa és novembere között pénzügyminiszter volt. 1945 és 1947 között az FKGP nemzetgyűlési képviselője volt.

⁵⁰³ *Szabad Nép*, 1945. augusztus 22. (3) 121., 3.

⁵⁰⁴ Ezen jelen volt többek között Kodály Zoltán és Szent-Györgyi Albert is. Szent-Györgyi a felszólalásában méltatta a Bizottság jelentőségét.

⁵⁰⁵ Tildy mellett társelnök lett Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Kossa István, illetve Kovács Imre. A szervezet főtitkárává Rajk Lászlót választották. *Szabad Nép*, 1945. szeptember 5. (3) 133., címlap.

Országos Nemzeti Bizottságra bizza annak elbírálását, melyek azok a pártok, amelyek a választáson indulhatnak.”⁵⁰⁶

II/1.3. Tildy Zoltán miniszterelnöksége (1945. november 15.–1946. február 1.)

Az 1945. november 4-én megtartott nemzetgyűlési választásokat fölényesen, 57%-al nyerte a kisgazdapárt. A szociáldemokratákra a választók 17,41%-a, a kommunistákra 16,95%-a, a Nemzeti Parasztpártra 6,87%-a voksolt. A Polgári Demokrata Pártra mindössze 1,62%-a. A Magyar Radikális Párt nem szerzett mandátumot. Az új kabinet összetétele és a tárcák elosztása kapcsán még a választások előtt megkezdődtek az egyeztetések. Tildy miniszterelnökké jelölésében a pártok egyetértettek, így ő válhatta 1945. november 15-én a kormányfői tisztségben dálnoki Miklós Bélát.⁵⁰⁷ Tildy személyét a szovjetek ekkor a következőképpen értékelték 1945. december 14-én: „*Tildy Zoltán, a független kisgazdapárt vezetője, 1889-ben született, Angliában tanult. Végzettsége szerint református pap. Jó szónok és újságíró, agrárszakértő. 1930-ban a kisgazdapárt egyik alapítója volt. 1935 óta parlamenti képviselő. Részt vett a németellenes mozgalomban, majd 1944 októberétől az »ellenállási mozgalomban«, jelenleg a kisgazdapárt balszárnyának vezetője. A Szovjetunióval való együttműködés híve.*”⁵⁰⁸ Még 1945. augusztus 6-án Gerő Ernő a következő tájékoztatást adta Moszkvának Tildyről: „*A [kisgazda]párt vezetője Tildy Zoltán, akinek van politikai koncepciója, de nem igazi vezér, nem tud harcolni a jobboldaliak ellen. Amíg pártunk nem lépett fel nyíltan e párt jobbszárnya ellen, a vezetőség baloldali elemei, köztük Tildy sem mertek szembeszállni saját jobboldalukkal. Ennek következtében a vezetőségen belül jelentősen meggyengült a baloldali elemek pozíciója. De azonnal szilárdulni kezdett az ő helyzetük is, amint ők maguk is kezdtek – a mi befolyásunkra s a kisgazdapárt jobboldala ellen indított nyílt harcunk hatására – szembeszállni saját pártjuk jobbszárnyával, és kezdtek szervezeti rendszabályokat foganatosítani.*”⁵⁰⁹

A két polgári értékrendet valló pártra, a Kisgazdapártra és a Polgári Demokrata Pártra leadott, közel 60%-nyi szavazat azt jelezte, hogy a magyar választók döntő többsége nyugati

⁵⁰⁶ Lásd: Az Országos Nemzeti Bizottság alakuló ülése. 1945 szeptember, Magyar Központi Híradó R.T. heti_hirek-07-01. Filmhíradók Online. Magyar Nemzeti Filmalap – Filmarchívum Igazgatóság (Magyar Nemzeti Filmarchívum). Forrás: <https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=5929>, 2022. 04. 26.

⁵⁰⁷ G. Vass 2005, 8–10.

⁵⁰⁸ Izsák Lajos–Kun Miklós (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948.* Századvég, Budapest, 1994 (továbbiakban Izsák–Kun 1994), 87.

⁵⁰⁹ Uo. 70.

típusú parlamenti demokráciát és magántulajdonra épülő piacgazdaságot kívánt bevezetni Magyarországon. Kormányt azonban csak a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB)⁵¹⁰ számára elfogadható nagykoalícióval lehetett alakítani. A tárcák tekintetében fele-fele arányban osztott a Kisgazdapárt a három másik párttal. A szovjet nyomásra bevezetett, a magyar közjogban addig ismeretlen miniszterelnök-helyettesi tisztség⁵¹¹ bevezetését, amelyet Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád kaptak meg,⁵¹² Tildy erősen kifogásolta. Ez ugyanis lényegesen csorbította a kormányfő hatáskörét és tekintélyét.⁵¹³ A 18 kormánytag⁵¹⁴ közül 9-en voltak kisgazdák,⁵¹⁵ 4-en kommunisták, 4-en szociáldemokraták és 1 képviselő volt parasztpárti. A Magyar Kommunista Párt ugyanakkor kiereszkolta az ún. Gazdasági Főtanács (GF)⁵¹⁶ létrehozását, amely gyakorlatilag gazdasági csúcsminisztériumként funkcionált, természetesen kommunista dominanciával.⁵¹⁷ Tildy a GF létrehozásában nem látott különösebb veszélyt. Annak ellenére sem, hogy ezt még a szociáldemokrata Ries István igazságügyminiszter is elfogadhatatlannak tartotta alkotmányjogi szempontból. A minisztertanácson felmerült aggályokra válaszolva Tildy kijelentette, hogy „a Gazdasági Főtanács nem akarja átvenni az egyes szaktárcák feladatkörét, hanem

⁵¹⁰ Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt magyar–szovjet fegyverszüneti egyezmény betartásának ellenőrzésére létrejött szerv. A fegyverszüneti egyezmény szövegét lásd: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/fszunet.html>, 2020. 06. 11. A SZEB 1945 és 1947 között tartott konferenciáit lásd: Cseh Gergő Bendegúz (szerk.): *Documents of the Meetings of the Allied Control Commission for Hungary 1945–1947*. Cold War History Research Center, Budapest, 2018 (továbbiakban Cseh 2018). Forrás: http://www.cold-war.hu/main_pubs/documents_meetings_ACC_hungary.pdf, 2019. 07. 02.

⁵¹¹ Korábban miniszterelnök-helyettesek csak két alkalommal voltak hivatalban. A Sztójay-kormányban Rácz Jenőt, Sztójay Döme szívbetegsége miatt nevezték ki helyettesének. A Szálasi-kormányban Szöllösi Jenő töltötte be ezt a tisztséget.

⁵¹² Mindketten államminiszterként voltak miniszterelnök-helyettesek. A kormány harmadik államminisztere, Dobi István már nem viselte ezt a tisztséget.

⁵¹³ G. Vass 2005, 11–16.

⁵¹⁴ A Tildy-kormány tagjairól készült csoportfényképet lásd hátul az 1-es számú képmellékletben.

⁵¹⁵ Közülük Dobi István a párt balszárnyának volt vezéralakja. Kinevezett miniszterként, a következőket vallotta: „Miniszter vagyok, s életem ezután két párhuzamosan elképzelt vágányon fog haladni, a parasztpolitika és az állami szolgálat vonalán. [...] Becsületos koalíciót akarok, s azután mielőbb szocializmust. Most gyors romeltakarítást minden értelemben – a társadalomban is –, a termelőmunka újjászervezését, a dolgozó milliók egyetértését az építőmunkában, az ország és a nép talpraállítását. Azután a felszabadulással megindult forradalom gyors továbbfejlesztését. [...] Várom a széles körű államosítási kezdeményezéseket, és szeretném, ha a parasztság öntudatosan és határozottan támogatná a szocialista reformokat, [...] közben pedig arra is felkészülne, hogy a falvakban, a mezőgazdaságban befogadja és maga is munkálja a szocialista átalakulást. [...] szeretném, ha a Kisgazdapárt ebből a munkából becsületosan kivenné részét. A párt képviselő-csoportja, központi szervezete erre a munkára 1945–1946-os állapotában tökéletesen alkalmatlan.” Dobi István: *Vallomás és történelem*. 2. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962 (továbbiakban Dobi 1962), 445.

⁵¹⁶ A GF tagjai: elnöke Tildy Zoltán miniszterelnök (FKgP), főtitkára Vas Zoltán (MKP), tagja Bán Antal iparügyi miniszter (SZDP) és Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter (MKP). A szervezet legfőbb céljai: „az infláció megfékezése, a közellátás biztosítása és a széntermelés fokozása” voltak. G. Vass 2005, 41. De a GF járt el például a magyarországi német tulajdonok Szovjetunió részére történő átadása, illetve a jóvátételi ügyek kapcsán is. Uo. 50. Ezenkívül hatáskörébe tartozott a pénz- és anyaggazdálkodás irányítása, illetve az árak és bérek szabályozása is. Egyéb állami szervek 1944–1949. Forrás: http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/7_6.htm, 2020. 06. 17.

⁵¹⁷ G. Vass 2005, 17–20.

egészséges gazdaságpolitikát kíván megvalósítani.”⁵¹⁸ 1946. február 8-án, Sulyok Dezső a Nemzetgyűlésben nyíltan kijelentette, hogy a Gazdasági Főtanács lényegében a kormány felett áll, illetve az ország gazdaságán tartja a kezét, amely kicsúszott a Kisgazdapárt irányítása alól. Mellékkormány képződéséhez vezető folyamatnak tartotta a GF létrehozását. Utalt arra, hogy a történelmi materializmus egyik tétele az, hogy a hatalom azok kezébe tolódik át, akik gazdasági téren irányító erővel bírnak. Szükségesnek tartotta tehát, hogy ezt a szervet leépítsék, majd felszámolják.⁵¹⁹

Az 1946. február 4-ig fennállott Tildy-kormány kitűzött feladatai között szerepelt a közellátás javítása, a *földreform*⁵²⁰ lezárása, a feketézők és árdrágítók elleni fellépés, a pénzromlás megállítása, az államháztartás egyensúlyának javítása, a termelés fokozása, a bányák és erőművek államosítása, a *reakció* elleni harc továbbvitele és a biztonság megszilárdítása. A Tildy-kabinet időszakára estek olyan súlyos kérdések is, mint Magyarország felvétele a segélyezendő államok közé az ENSZ segélyezési szervezete, az UNRRA⁵²¹ által;⁵²² a magyar–szlovák lakosságcsere; a magyarországi németek kitelepítése;⁵²³ illetve az államformaváltás törvényi szabályozása. Az 1945-ös földreform kapcsán, Nagy Ferenc a visszaemlékezéseiben leírt egy tanulságos történetet, amely rámutat a már ekkor létező „leplezett kommunista diktatúrára”:⁵²⁴ (A Debrecenben történt tanácskozáson) „*Nagy Imre, a kommunista földművelésügyi miniszter felolvasta a kormány földreformtervezetét, amelynek két jellegzetessége volt: radikalizmusa és felületessége. [Miután Nagy Ferenc követeléseit – amelyben kritikáit fogalmazta meg – leszavazták (A. Z. M.)] Megdöbbenve fordultam [mármint Nagy Ferenc (A. Z. M.)] Tildy Zoltánhoz*

⁵¹⁸ Uo. 144.

⁵¹⁹ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 395–397.

⁵²⁰ Ö. Kovács József a következőképpen világitja meg ennek a kifejezésnek a mögöttes tartalmát: „*a történetkutatásban fel lehetne tárnni, hogy a politikai mítoszképzés részét képező »földreform« korabeli tartalmi jelentése nem felel meg egy reform kritériumainak. [...] Maga a kifejezés a radikális politikai célt, a gazdasági alapjától, az egzisztenciájától megfosztott, megroppantott korábbi elitek és az egyházak, valamint intézményrendszerük társadalmi kiiktatását leplezte. [...] A földkérdés az MKP számára nyilvánvalóan az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb hatalmi kérdés volt, tehát olyan eszköz, amellyel radikális társadalmi-hatalmi átrendezést vihettek véghez.*” Ö. Kovács József: A földosztástól a magyar paraszti társadalom felszámolásáig. In: Galambos István–Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Magyar Dúlás. Tanulmányok a kényszerkollektivizálásról*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2019, [13–27.] (továbbiakban Ö. Kovács 2019), 16–17.

⁵²¹ United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Egyesült Nemzetek Segélyező és Rehabilitációs Igazgatósága).

⁵²² 1946. április 17-én Tildy már köztársasági elnökként fogadta kihallgatáson Stanley el Sommert, az UNRRA magyarországi főmegbízottját, akivel megbeszélést folytatott az UNRRA által Magyarországnak szánt segélyről. MNL OL XXVI-A-14-b-0032 MTI Napi Hírek. 1946.04.17.

⁵²³ Erre az 1945. augusztus 2-i potsdami határozat alapján kerülhetett sor. A három hatalom (amerikai, szovjet, brit) potsdami közleményének szövegét lásd: http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/potsdami_kozlemeny.html, 2020. 06. 19.

⁵²⁴ Lásd ehhez és a „kényszerkollektivizálás” folyamatához: Ö. Kovács 2019.

és kérdeztem: – *Mi van itt? Miért nem lehet itt egyetlen ésszerű javaslatot sem elfogadtatni?* Tildy Zoltán halkán válaszolt: – *Tegnap magához kéretett bennünket Vorosilov marsall, s előírta a földreform mértékét és végrehajtásának időtartamát is.*”⁵²⁵

Tildy Zoltán miniszterelnöki tevékenysége a minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján inkább negatívnak mondható. Népszerűsége is csökkent ekkor. Bár, ha hinni lehet a korabeli közvélemény kutatásoknak, így is a legnépszerűbb magyar politikus volt. A Magyar Közvéleménykutató Intézet által 1946. január 26-án, az MTI-ben közzé tett jelentés szerint, a három legnépszerűbb magyar politikus közül, 61,2%-al Tildy Zoltán volt az első, a második Rákosi Mátyás és a harmadik Szakasits Árpád előtt. A kutatás szerint Tildy közel egyforma arányban volt népszerű a munkásság, a kispolgári és az értelmiségi réteg körében. A munkáspárti miniszterelnök-helyettesek inkább a munkásság, mint az értelmiség számára voltak kedvelt politikusok.⁵²⁶ Föglein Gizella megállapítása szerint, azonban ez a közvéleménykutatás inkább arra szolgált, hogy az államfőválasztásnál Tildy esélyei növekedjenek⁵²⁷ (Nagy Ferencsel szemben). Tildy kormányfőként nem állt ellen erélyesen a szovjet és kommunista nyomásnak. Számos esetben hamarabb tudott megegyezni a kommunista párti miniszterekkel, mint a saját pártjához tartozókkal.⁵²⁸ 1946. január 23-án, Révai József a következőket mondta róla, a kommunista párt nemzetgyűlési frakciója előtt, amikor a köztársasági elnökjelölésről döntöttek: „*Valószínűleg Tildy mellett foglalunk állást. [...] Célszerűség szempontjából jobb volna, ha Tildy miniszterelnök maradna, mert vele lehet dolgozni, a legértelmesebb kispazda, és tényleg baloldali demokrata. [Ugyanakkor] ha nem Tildy lesz az elnök, akkor ez kifelé a balszárny vereségét jelentené.*”⁵²⁹

⁵²⁵ Nagy F. 1., 144–145.

⁵²⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-0026 MTI Napi Hírek. 1946.01.26.

⁵²⁷ Föglein 2001, 96.

⁵²⁸ G. Vass 2005, 72.

⁵²⁹ Idézi: Föglein 2005, 225–226., 16. j. Eredeti forrás: MNL OL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a. A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve.

II/2. Tildy államfő és hivatala 1946 és 1948 között

A már létrejött Köztársasági Elnöki Hivatal működésének általános irányelve a következő volt: „Az Elnöki Hivatal feladata az államfő ténykedéseivel kapcsolatos ügykezelés ellátása, Elnök Ur rendelkezései és utasításai alapján.”⁵³⁰

A Hivatal szervezeti felépítését és munkatársait részletesen lásd az első számú függelékben. Röviden, a munka- és személyzeti⁵³¹ beosztás a következőképpen nézett ki:

a) Elnöki titkárság:⁵³²

2 titkár (V–VIII. fizetési osztály)

2 titkárnök (VII–XI. fizetési osztály), egyikőjük az elnök hitvесе szolgálatára rendelve

b) Hivatal:

főnök⁵³³ (II–III. fizetési osztály)

főnökhelyettes⁵³⁴ (IV–V. fizetési osztály)

3 előadó (V–X. fizetési osztály): jogi és közigazgatási előadó,⁵³⁵ gazdasági előadó,⁵³⁶ beosztott előadó⁵³⁷

1 személyi titkár a hivatal főnöke mellé beosztva

1 segédhivatali⁵³⁸ vezető

4 kezelő: közülük ketten a segédhivatalba, egy a hivatal főnöke és helyettese mellé, egy pedig az idegen nyelvű levelezésekre.⁵³⁹

Az ügykezelést a következőképpen határozták meg: „A kihallgatásra jelentkező magánfeleket a személyi titkárság fogadja és terjeszti elő Elnök Urnak. A hivatalhoz kérelemmel és panasszal forduló magánfeleket a hivatal főnökének titkára fogadja és az illetékes előadóhoz utasítja. A

⁵³⁰ RETÖRKIL X.3.1: Kiszgazda Levéltár, „Ó állag”, 12. doboz, 87. ó. e.

⁵³¹ „Összesen 15 tisztviselő, részben fogalmazási, részben a kezelői szakról.” Uo.

⁵³² „Elnök Ur közvetlen szolgálatára rendelt személyi titkárság [...] feladata Elnök Ur közvetlen, bizalmas utasításainak végrehajtása, levelezésének ellátása, az "R" irattár kezelése s esetleges személyi megbízások teljesítése Elnök Ur és hitvесе részére.” Uo.

⁵³³ „A hivatal vezetője az Elnöki Hivatal főnöke. Fegyelmi hatásköre alá tartoznak a hivatal összes tisztviselői, alkalmazottai és beosztottai. [...] Az Elnöki Hivatal főnöke közvetlenül Elnök Urnak tartozó felelősség mellett vezeti a hivatalt. Különösen saját hatáskörében látja el a politikai jellegű ügyeket, a kormány tagjaival, egyéb állami főhatóságokkal, valamint a külképviseletekkel való érintkezést.” Uo.

⁵³⁴ „A hivatal főnökének helyettese szükség esetén helyettesíti a főnököt, utasításai alapján vezeti a hivatal ügykezelését, referálja a kegyelmi és kinevezési ügyeket, valamint a hivatal költségvetési és személyzeti ügyeit.” Uo.

⁵³⁵ „A jogi és közigazgatási előadó akadályoztatása esetén ellátja a hivatal főnöke helyettesének ügyeit, referálja a minisztériumok átiratait és a magánfelek beadványait.” Uo.

⁵³⁶ „A gazdasági előadó referálja a hivatal gazdasági ügyeit, gondoskodik a szükséges beszerzésekről, ellátja a Köztársaság Házának fenntartásával és kezelésével kapcsolatos teendőket.” Uo.

⁵³⁷ „Beosztott előadó a referenseket munkájukban kíségeti, a szükséges helyettesítéseket ellátja.” Uo.

⁵³⁸ „A segédhivatal, pénztár és a számvevőség a törvényekben és hivatali gyakorlatban szokásos teendőket végzik.” Uo.

⁵³⁹ Uo.

*hivatal postáját és minden beadványt a segédhivatal vezetője vesz át s a hivatal főnöke által megbízott előadóval együtt bontja fel. Minden beérkező ügydarab iktatandó. Az iktatás után az összes ügydarabokról napi kimutatás készítendő. [...] A hivatal által küldött ügyiratokat a hivatal főnöke, vagy a főnök helyettese, vagy a titkárság vezetője írja alá, illetve kiadványozza. [...] A hivatal irodai órákat reggel 1/2 9-től délután 3 óráig tart. Hétköznap reggel 8 órától 1/2 9-ig és délután 3-tól 7 óráig a hivatalban ügyeletes szolgálatot kell tartani. Vasárnap és ünnepnapokon az ügyeletes szolgálat reggel 9 órától délután 7 óráig tart.*⁵⁴⁰

1946. augusztus elsején a forint bevezetésével sikerült megállítani a pengőt ért hiperinflációt. Az év augusztusában a bérek kapcsán úgy számoltak, hogy egy szakmunkás átlagos bére „óránként egy forint lesz, ami 48 órás munkahelyet feltételezve, a dolgozók széles rétegei számára heti 48 forint bevételt jelent.”⁵⁴¹ Ez tehát 52 héttel számolva, évi 2.496 Ft átlagos jövedelem. Ehhez viszonyítva érdemes megnézni az állam kiadásait az új államfő és hivatala vonatkozásában. Az 1946–1947-es évről készült állami zárszámadás szerint, abban az esztendőben 54.000 Ft volt a köztársasági elnök tiszteletdíja. Az Elnöki Hivatal költségei pedig 1.647.298 Ft 53 fillér rendes kiadást, 1.163.242 Ft 43 fillér újjáépítési átmeneti kiadásokat, illetve 1.244.542 Ft 15 fillér beruházási költséget jelentettek a magyar állam számára.⁵⁴² A tényleges, egyben utalványozott kiadás tehát összesen 4.055.083 Ft 11 fillér volt, pedig az előirányzat mindössze 3.120.000 Ft-ról szólt. Fontos kiemelni, hogy a köztársasági elnök előirányzott rendelkezési alapja 192.000 Ft volt, amely összeget túllépve ezen a címen 252.000 Ft kiadást utalványoztak. Az Elnöki Hivatal főnöke (Jékely László) is túllépte a számára előirányzott 72.000 Ft-os rendelkezési alapot 24.000 Ft-tal.⁵⁴³ Érdemes még megemlíteni, hogy a köztársasági elnökségnél volt egy ún. *Mária Terézia tiszti testőrségi alap*, amely az államfő elhatározása folytán, az ő környezetében szolgálatot teljesítő alkalmazottak számára hivatott szociális támogatást nyújtani. Ennek összege 24.000 Ft volt.⁵⁴⁴ Az 1946. évi II. törvénycikk alapján pedig, Károlyi Mihály egykori köztársasági elnök kártalanítására kerekén 2.000.000 Ft-ot fordítottak az állami költségvetésből.⁵⁴⁵ Egyébként az Elnöki Hivatal főnökének rendelkezési alapját, a „*hivatal reprezentációs céljaira és az alkalmazottak szociális támogatására*” szánták.⁵⁴⁶

⁵⁴⁰ Uo.

⁵⁴¹ Az árak és bérek új viszonya. In: *Közgazdaság*, 1946. augusztus 18. (1) 5., 15.

⁵⁴² *A Magyar Állam Zárszámadása az 1946/47. évről*. Budapest, 1948 (továbbiakban Állami zárszámadás 1946–1947), 10.

⁵⁴³ Uo. 14.

⁵⁴⁴ Uo. 341.

⁵⁴⁵ Uo. 26.

⁵⁴⁶ RETÖRKIL X.3.1: Kiszgazda Levéltár, „Ó állag”, 12. doboz, 87. ő. e.

1947 júliusában egy cikk szerint a szakmunkásoknak a megállapított órábéra már 1 Ft 70 fillér és 1 Ft 88 fillér, sőt 2 Ft-ot meghaladó is lehetett. Bár írtak 1 Ft 16 filléres szakmunkás keresetről is.⁵⁴⁷ Ha az 1,70-es bért vesszük alapul és szintén a *48 órás munkahellyel* számolunk, akkor ez évi 4.243 Ft 2 fillér keresetet jelent egy átlagos szakmunkás esetében. Az 1947–1948-as évben – amelyben már a Szakasits elnökség kezdete is benne van – 170.000 Ft volt a köztársasági elnök tiszteletdíja. A Köztársasági elnökség rendes és átmeneti kiadásai pedig összesen 4.920.992 Ft 28 fillért jelentettek.⁵⁴⁸ Az államfő ebben az évben is túllépte a számára előirányzott 651.667 Ft rendelkezési alapját, hiszen ezen a címen ténylegesen 879.868 Ft-ot utalványoztak. Ugyanakkor az 1947. augusztus 1-től 1948. december 31-ig terjedő számadási időszak során hivatalban volt Elnöki Hivatal főnökei – Mihályfi Ernő és Kállai Gyula – nem lépték át a számukra összesen előirányzott 85.000 Ft rendelkezési alapot.⁵⁴⁹ A nevében Mária Terézia királynő említését már elhagyó, ún. *Tiszti testőrségi alap* kerete 48.000 Ft volt abban az évben.⁵⁵⁰ Károlyi Mihály egykori államfő kártalanítására pedig ekkor már 3.968.374 Ft 45 fillért költöttek.⁵⁵¹

Külön tanulmányt is megérne, a Köztársasági Elnöki Hivatal, illetve a kormányzat egyes szereplői közötti lakásigényléssel kapcsolatos ügyek megvizsgálása. A Köztársasági Elnöki Hivatal levéltári anyaga között, a következő pócsmegyeri ingatlanokról találhatóak iratok. Pócsmegyer község elöljárósága, mint lakáshivatal, Haggemacher Ottóné és társai lakóháza kapcsán a következő véghatározatot hozta 1946. április 20-án: „*Haggemacher Ottóné sz[ületett]. Pekár Emma és társait [sic!] tulajdonát képező, Pócsmegyer községben, Visegrádi-út 73. hsz. alatt levő 15 lakrészből és 6 mellékhelyiségből álló lakóházat a Köztársasági Elnök Ur mellé rendelt Rendőr Gárda és Testőrség Nagy Ferenc miniszterelnök Urat jelöljük ki.*” A megokolás szerint: „*A rendelkező rész értelmében kellett határoznunk, mert a járási Főjegyző Úr a 1235/1946.kig. számú véghatározattal jogerősen utalta ki a lakóházat a Köztársasági Elnök Ur mellé rendelt Rendőrség és Testőrség részére, ez azonban bérleti jogát Nagy Ferenc miniszterelnök Urnak átengedte, vagyis a hivatkozott jogerős véghatározat szerinti bérlő jogaiba a most kijelölt bérlő jutott, így a lakóház bérleti jogviszonyának átvételét tudomásul kellett vennünk.*”⁵⁵²

⁵⁴⁷ *Közgazdaság*, 1947. július 6. (2) 27., 15.

⁵⁴⁸ *Állami Zárszámadás az 1947. évi augusztus hó 1-től 1948. évi december hó 31-ig terjedő 1947/48. számadási időszakról*. Budapest, 1949 (továbbiakban *Állami zárszámadás 1947–1948*), 10.

⁵⁴⁹ Uo. 14.

⁵⁵⁰ Uo. 423.

⁵⁵¹ Uo. 26.

⁵⁵² MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek.

1946. április 29-én pedig a következő véghatározat született: „*Özv. Hüttner Jánosné tulajdonát képező, Pócsmegyer községben, Visegrádi-ut 18. hsz. alatt levő 7 szobából és mellék-helyiségekből és Padányi Gulyás Jenő tulajdonát képező, Pócsmegyer községben Mátyás király-utca 5. hsz. alatt levő 6 szobából és 12 mellék-helyiségből álló lakást a Köztársasági Elnöki Hivatal részére kiutaljuk.*” A megokolás szerint, „*A Köztársasági Elnöki Hivatal és személyzete elhelyezésére a hivatal főnöke kérelmet nyújtott be lakáskiutalás iránt a községi elöljárósághoz, mint lakáshivatalhoz, s igényét a kiutalt lakásokra jelentette be, amelyek háborús viszonyok következtében elhagyottak, tehát kiutalhatók.*” Azonban május 2-án, a Pócsmegyer, Visegrádi út 18. szám alatt lévő házról, az Elnöki Hivatal lemondott Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettes javára.⁵⁵³

Már a Szakasits elnökség idején, 1949. április 7-én Pócsmegyer község elöljáróságától, mint I. fokú lakáshivaltól a következő véghatározat érkezett: „*Hivatkozással a 6000/1948. Korm. sz. rendeletben kapott felhatalmazásra Marschalkó Teófil budapesti / Magyar ucca [sic!] 46 I/6.sz./ lakosnak a Leányfalu községben Móricz Zsigmond ucca [sic!] 8 szám alatt levő lakóházából 2 szoba és 3 mellék-helyiséget a Köztársasági Elnök örszemélyzete [sic!] részére a népjóléti miniszteriumnak 76. 42/V.-3./ 1949. számú engedélye alapján a község elöljárósága mint I. fokú lakáshivatal kiutalja.*”⁵⁵⁴

II/2.1. Az államfő hivatalának felállítása, vezetősége, néhány munkatársa, illetve Szeleczy Gyula története

II/2.1.1. A Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala létrejötte

A Tildy-kormány 1946. január 31-én tartott minisztertanácsi ülésén hozzájárultak, hogy a pénzügyminiszter előlegeket folyósíthasson, a működését megkezdő államfői hivatal személyi és dologi kiadásainak fedezésére.⁵⁵⁵ Megválasztották továbbá a hivatal vezetőjévé Jékely Lászlót.⁵⁵⁶ A köztársasági elnök hivatala, illetve lakosztálya kezdetben ideiglenes jelleggel az Andrássy út 96. szám alatti épületben volt,⁵⁵⁷ ahol Tildy már, mint miniszterelnök is lakott. Az államfő és hivatala 1946. február elsejétől, egészen az év közepéig itt kapott helyet.⁵⁵⁸ Az épület Csornoky Viktor nagybátyjának, Bún József bankigazgatónak volt a tulajdona. Ifj. Tildy Zoltán

⁵⁵³ Uo.

⁵⁵⁴ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz.

⁵⁵⁵ G. Vass 2005, 610.

⁵⁵⁶ Uo. 623.

⁵⁵⁷ Lásd hátul a 3-as számú képmellékletet.

⁵⁵⁸ Rác 1995, 23.; 27.

elmondása szerint: „*Bún József valósággal könyörgött, hogy költözzünk be a házba, mert félt, hogy elveszik tőle, és ki tudja, kiket költöztetnek bele.*”⁵⁵⁹

A Nemzetgyűlés tehát 1946. február 1-én közfelkiáltással megválasztotta Tildy Zoltánt köztársasági elnöknek, amely tisztségre egyedül őt ajánlották. A küldöttség – amely meghívta őt a Nemzetgyűlésbe, hogy esküjét letegye – tagjai voltak: Tamási Áron,⁵⁶⁰ Rácz Lajos,⁵⁶¹ Prieszol József,⁵⁶² Szeder Ferenc, Szabó Pál, Szent-Iványi Sándor és Eckhardt Sándor, vezetőjük Bartha Albert.⁵⁶³ Tildy eskütétele után,⁵⁶⁴ Nagy Ferenc házelnök beszédet intézett. Mint mondta: „*Új lap nyílt meg a mai nappal Magyarország ezeresztendős történelmében, amikor a magyar nép elemi erejű megnyilatkozással szakított a királyság intézményével, lerázta magáról a feudalizmus százados bilincseit, csatlakozott a demokratikus népek nagy családjához, [...] Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott nemzetgyűlés közfelkiáltással megnyilvánuló bizalma Önt iktatta be Kossuth Lajos örökébe. Magyar embert ennél nagyobb megtiszteltetés nem érhet, magyar emberre ennél súlyosabb örökség nem hárulhat.*”⁵⁶⁵ Még aznap este Tildy és felesége megjelentek az Opera díszelőadásán,⁵⁶⁶ amelynek közönsége lelkesen ünnepelte őket.⁵⁶⁷ Ez volt Tildynek az első nyilvános megjelenése államfőként. Rácz Erzsébet írja, hogy este, az Opera után, *Tildy kabinetirodájának leendő titkársága*, vagyis Fábry

⁵⁵⁹ A kétemeletes bérházban, a földszinti lakásban laktak Bún Józsefék, az első emeleti nagy lakásban voltak Tildy Zoltánék, mint miniszterelnöki, később köztársasági elnöki rezidenciában. A második emeleten pedig három kisebb lakás volt. Haas György: *Fénylő csillagok. Interjúkötet*. Kairosz, Budapest, 2005 (továbbiakban Haas 2005), 277.

⁵⁶⁰ Tamási Áron (1897–1966): erdélyi író.

⁵⁶¹ Rácz Lajos (1900–1983): kisparaszt, kispártfunkcionárius politikus. 1944. dec. 21-től az ideiglenes nemzetgyűlés tagja, 1945-től nemzetgyűlési képviselő. 1946. szept. 7-től az FKgP PB tagja, a balszárnyhoz tartozott. 1948. ápr. 17-től a párt alelnöke. 1949. febr. 1-jén lemondva mandátumáról és pártfunkcióiról, otthon gazdálkodást folytatott.

⁵⁶² Prieszol József (1906–1965): szociáldemokrata, majd kommunista politikus, országgyűlési képviselő, az Elnöki Tanács tagja, a közlekedésügyi miniszter első helyettese.

⁵⁶³ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 350.

⁵⁶⁴ Az eskü szövege a következő volt: „*Én, Tildy Zoltán esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen.*” Uo. 352.

⁵⁶⁵ Uo. 352.

⁵⁶⁶ A *Bánk bánt* nézték meg.

⁵⁶⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-0027 MTI Napi Hírek. 1946.02.03.

Pál⁵⁶⁸ a köztársasági elnöki iroda helyettes vezetője, Mara Miklós⁵⁶⁹ az elnök személyi titkára, Zánkainé[?] és Rác Erzsébet Bárándy Györgyékhez⁵⁷⁰ voltak hivatalosak.⁵⁷¹ Az Andrassy úti épületben hamar „kettéoszlott az Elnöki Hivatal: a titkárságra és alagsorra. Engem [Rác Erzsébetet] levezényelt Jékely, mondván: ők is jönnek. [...] Varga Gizi⁵⁷² fennmarad. Legyen kéznél, ha az Elnök úrnak szüksége van valamire. Mindenféle fondorlattal Csornoky bizalmasát akarják az Elnök úr mellé.”⁵⁷³ 1946. február 13-án este, a frissen megválasztott köztársasági elnök vendégül látta egykori bűjtatóit. „Ott volt Bereczky Albert és felesége (ő szervezte egész idő alatt a rejtegetést), Jéhl Frigyesék (amerikai állampolgár létére vállalta 44. október 15-e után a bűjtatást), Péter Jánosék (átengedték üres lakásukat a Bethesda kórházban, s mikor itt gyanakodni kezdtek, került hozzánk), Bereczky Mici és férje: Sófalvi vendége is volt néhány napig, s velük együtt ott voltunk mi: Bandi és én [Rácz Endre és Erzsébet]. A vendéglátás bensőséges és rangos volt. Kállay miniszterelnök egykori szakácsa: Subasits⁵⁷⁴ különleges csemegéket készített.”⁵⁷⁵

Nagy Ferenc kormányának 1946. február 15-én tartott minisztertanácsi ülésén, Balogh István államtitkár előterjesztette javaslatát, a köztársasági elnök hivatalának, illetve lakosztálya helyiségeinek rendbehozatalára történő 800.000.000 pengő hitel folyósítására. Erre Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács főtitkára kijelentette, hogy az „Elnöki Hivatal részére dologi kiadások fedezésére már a Gazdasági Főtanács engedélyezett hitelt és ezt a pénzügyminiszter már folyó-

⁵⁶⁸ Fábry Pál (1919–2018): 1944-ben tartalékos tisztként részt vett az ellenállási mozgalomban, belépett a Független Kisgazdapártba. 1945-től a Külügyminisztériumban titkár volt, november 15. után Tildy Zoltán miniszterelnöki kabinetirodájának vezetője. A köztársaság kikiáltását követően a köztársasági elnöki iroda helyettes vezetője. 1945. november 4-én a nagy-budapesti választókerületben pótképviselővé választották, 1947. január 24-én hívták be a Nemzetgyűlésbe, de mandátumáról február 11-én lemondott, mert kinevezték az ankarai magyar követség titkárává. 1947. június 14-én távozott posztjáról, az emigrációt választotta. 1949-ben az USA-ban telepedett le, 1950 és 1953 között a Szabad Európa Rádió New York-i magyar irodájának vezetője volt, majd 1962-ig a Du Pont Co. propaganda tanácsadója Wilmingtonban. 1989-ig a new orleansi Külkereskedelmi Központ vezérigazgatója volt; 1982 és 1992 között Belgium tiszteletbeli konzulja az USA déli államaiban. 1989-ben szülőhazájában megalapította a magyar Pulitzer-díjat. Történelmi Tár.

⁵⁶⁹ Mara Miklós (1915–?): 1942-től szerződéses sajtóelőadó volt a Külügyminisztériumban és a quirináli (római) magyar követséghez osztották be. 1944-ben titkárrá, 1945 augusztusában pedig miniszteri segédtitkárrá nevezték ki. Tolmács, illetve a köztársasági elnök személyi titkára volt (1946. febr. 1.–1947. márc. 17.).

⁵⁷⁰ Bárándy György (1919–2014) ügyvéd.

⁵⁷¹ Rác 1995, 23.

⁵⁷² Varga Gizella (?–?): Előbb Csornoky Viktor, majd Tildy Zoltánné titkárnője volt. A Miniszterelnökségen dolgozott az Elnöki Hivatal előtt. I. osztályú irodatiszt, X. fizetési osztály (1946. jún. 6.–1946. szept. 1.?). Beszámított szolgálati ideje: 1945. nov. 19-től 1949. március 31-ig. MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 1949 évi 557/Eln. Hiv. számhoz. Szolgálati és végkielégítési kimutatás Varga Gizella elnöki I. o. irodatiszt c. irodafőtiszt részére.

⁵⁷³ Rác 1995, 25.

⁵⁷⁴ Subasitz Jenő (?–?): Az Elnöki Hivatal szakácsa. Szakaltiszt, X. fizetési osztály 3. fokozata (1946. júl. 14.–?).

⁵⁷⁵ Rác 1995, 25–26.

sította is.” Erről Balogh nem tudott, ezért amíg a kérdést ki nem vizsgálta, levette előterjesztését a napirendről.⁵⁷⁶ Szűcs László itt megjegyzi, hogy a „*Gazdasági Főtanács először 1946. január 31-én foglalkozott a köztársasági elnöki lakás és hivatal helyiségeinek kérdésével – s a miniszterelnök [akkor még Tildy Zoltán (A. Z. M.)] javaslata alapján az Esterházy-palota törzépületét jelölte ki erre a célra – költségeiről azonban nem határozott.*”⁵⁷⁷ Szintén még 1946. február 15-én, a Minisztertanács az Elnöki Hivatal részére 900.000.000 pengő⁵⁷⁸ hitel folyósításához járult hozzá. Balogh István államtitkár még megjegyezte, hogy mivel az Elnöki Hivatal kiadásait a Miniszterelnökség költségvetésén keresztül biztosítják, szükséges, hogy „*az ilyen költségek iránti kérelmek már előzetesen a Miniszterelnökség tudomásával kerüljenek a minisztertanács elé.*”⁵⁷⁹

A Miniszterelnökség bár még 1946. február 6-án a Reviczky u. 1. számú épületet jelölte ki az Elnöki Hivatal és rezidencia részére, ezt a rendelkezést február 19-én hatályon kívül helyezték, Jékely László közlése és a Gazdasági Főtanács értesítése után.⁵⁸⁰ A végleges helyszín tehát a Tildyék által kért Esterházy-palota⁵⁸¹ lett, az Esterházy u. 40. szám alatt. Ide hivatalosan 1946 áprilisában költözött át a hivatal, de akkor még lényegében csak Jékely dolgozószobája volt készen.⁵⁸² Teljesen az Elnöki Hivatal és a Tildy-család 1946. augusztus 26–29-én⁵⁸³, illetve 30-án⁵⁸⁴ vehette birtokba az épületet.

1946. február 25-én, az összeült Gazdasági Főtanács 4 milliárd pengőt engedélyezett az államfő hivatalának dologi és reprezentációs költségeire, illetve átmeneti kiadásaira.⁵⁸⁵ A Minisztertanács 1946. március 8-án hozzájárult, „*a köztársasági elnök személyi biztonságával kapcsolatban két rendőrtiszt, 42 főnyi őrszemélyzet és 5 nyomozótiszt ruházattal és felszereléssel, továbbá két személygépkocsival való ellátására tízmilliárd pengő hitel*” folyósításához.⁵⁸⁶ 1946. március 14-én pedig újabb „*húszmilliárd háromszázmillió pengő hitel folyósításához*”

⁵⁷⁶ Szűcs 2003a, 130.

⁵⁷⁷ Uo. 7. j.

⁵⁷⁸ 300 millió pengőt személyi kiadásra, 300 millió pengőt dologi kiadásra és 300 millió pengőt a rendelkezési alap céljára.

⁵⁷⁹ Szűcs 2003a, 145.

⁵⁸⁰ Föglein 2001, 176.; Uo. 490. j.

⁵⁸¹ Lásd hátul a 4-es számú képmellékletet.

⁵⁸² Rác 1995, 27–28.

⁵⁸³ Uo. 55.

⁵⁸⁴ „*Ma [1946. augusztus 30.] volt az átköltözés az Andrássy útról az Esterházy-palotába, a végre kész elnöki lakosztályba.*” Uo. 56.

⁵⁸⁵ Szűcs 2003a, 262., 6. j.

⁵⁸⁶ Uo. 285.

járult hozzá a Kormány. Nagy Ferenc ugyanakkor ennek kapcsán sürgette a végleges költségvetés elkészítését.⁵⁸⁷

Az 1946. május 24-én tartott minisztertanácsi értekezleten került elfogadásra Balogh István előterjesztett javaslata, a *Magyar Köztársasági Elnök Hivatalának státusa tárgyában*. Elfogadták továbbá, hogy az államfő tiszteletdíja „*a miniszterelnök mindenkori fizetésének háromszorosa, a Rendelkezési Alapja pedig tiszteletdíjának kétszerese, vagyis a miniszterelnöki illetmények hatszorosa legyen.*” Balogh ehhez még megjegyezte, hogy „*a megelőző rezsim udvartartásával szemben a mostani létszám annak 20-30%-át éri csak el.*”⁵⁸⁸ Ebben az ügyben egyébként a Gazdasági Főtanács már 1946. április 12-én határozott.⁵⁸⁹ 1946. július 12-én a Minisztertanács hozzájárult ötmilliárd adópengő folyósításához, a köztársasági elnöki palota helyreállítási költségeire,⁵⁹⁰ július 26-án pedig további 15 milliárd adópengő hitelt engedélyezett.⁵⁹¹ Az elnök hivatalának 48 fős létszáma szintén július 26-án került jóváhagyásra, „*a következő megoszlásban: Fogalmazási szak 9 fő; Kezelési szak (Segédhivatal) 13 fő; Műszaki segédtszti szak 6 fő; altiszti szak 20 fő.*”⁵⁹² Az államfő 1946 nyarán Leányfalun pihent, a Sorg-villában.⁵⁹³ 1947-ben pedig Balatonlellén utaltak ki nyaralót a számára.⁵⁹⁴

II/2.1.2. Az Elnöki Hivatal vezetősége

A Tildy elnökségen belüli Jékely-időszakot (1946. február 1.–1947. június 20.) Rác Erzsébet a következőképpen jellemezte 1947 márciusának végén: „*Az emberek érvényesülésének rendje az Elnöki Hivatalban: Jékely-garnitúra (Moór gk. referens kinevezése, [Varga] Gizi, Gyur-sánszky [Ferenc] és saját titkársága előbbrehelyezése); aztán B. [Tildyné] emberei. Az elnök érdekeit szolgálók örüljenek, hogy az intrikák közepette létezhetnek. Persze, egyre kevesebben*

⁵⁸⁷ Uo. 294.

⁵⁸⁸ Uo. 702.

⁵⁸⁹ Uo. 9. j.

⁵⁹⁰ Uo. 948.

⁵⁹¹ Szűcs 2003b, 1030.

⁵⁹² Föglein 2001, 177.

⁵⁹³ Lásd: Rác 1995, 28.

⁵⁹⁴ Rác Erzsébet feljegyzése 1947. ápr. 2-án: „*Ma nézték meg a lellei villát.*” Rác 1995, 183.

vannak.”⁵⁹⁵ A Csornoky-ügy kapcsán (lásd később) egyébként Dr. Timár István⁵⁹⁶ rendőr ezredes 1948. július 27-én írt jelentést Péter Gáborhoz, amely szerint Tildy már 1946 közepétől teljesen bizalmatlan volt Jékely személye iránt és el akarta őt távolítani.⁵⁹⁷

Az 1947. május 8-án tartott minisztertanácsi ülésen elfogadták Gyöngyösi külügyminiszter jelöltjét, Jékely Lászlót a hágai követség⁵⁹⁸ élére.⁵⁹⁹ Az Elnöki Hivatal vezetését Mihályfi Ernő vette át, akinek neve először 1947. május 12-én jött szóba. Erről Rác Erzsébet így írt: „*Ma merült fel, hogy Mihályfi lehetne Jékely utóda (hisz annyira igyekszik). Jékely hat hét múlva mégis távozik!... Jékely Bojta [Béla]⁶⁰⁰ admin. államtitkárt szeretné utódjául. Mihályfi-nak az is előnye, hogy nem Jékely ajánlja. Mihályfiék különben elkezdték a család meghódítását. Az ő ötletük a Kossuth-Tildy plakett; a Tildy Zoltán Művészeti Alap; a legújabb pedig: Filo,⁶⁰¹ (a feleség) a Kis Képes legújabb számát B. [Tildyné] amerikai útjáról akarja összeállítani. Tegnap Mihályfi kísérte E.-t [Tildyt] Miskolcra.*”⁶⁰² Jékely Lászlóval nemcsak Szeleczy Gyula⁶⁰³ (erről lásd később), hanem Rác Erzsébet sem jött ki jól. Ráctól 1947. május 13-án búcsúzott Jékely: „*Az első kihallgatás előtt Jékely telefonált: menjek át hozzá. »Mi nem voltunk jó barátai egymásnak – kezdte kis beszédét. – De búcsúzóul gondoltam magára.« Egy levelet*

⁵⁹⁵ Rác 1995, 179.

⁵⁹⁶ Timár István (1913–1991): 1945 januárjában a Tömpe András vezette politikai nyomozócsoporttal érkezett a fővárosba, 1948 decemberéig a politikai rendőrségen teljesített szolgálatot, 1947 decemberétől Péter Gábor helyettese volt. A BM ÁVH-tól ezredesi ranggal távozott. Ő hallgatta ki Szálasi Ferencet és a főbb háborús bűnösöket, később vezető szerepet játszott a Magyar Közösség- és a MAORT-ügy vizsgálatának lefolytatásában. 1948-tól az Igazságügyi Minisztérium büntetőjogi és ügyészi főosztályának volt vezetője. 1953-ban letartóztatták, a Péter Gábor és társai elleni perben jogerősen 11 évi börtönre ítélték. 1956. október közepén szabadult.

⁵⁹⁷ Horváth Ibolya–Solt Pál–Szabó Győző–Zanathy János–Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. I. kötet.* Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1992 (továbbiakban Horváth I. et al. 1992), 140.

⁵⁹⁸ A hágai magyar követség Hollandiával és Belgiummal egyidejűleg tartotta a diplomáciai kapcsolatot.

⁵⁹⁹ Szűcs László (szerk.): *Nagy Ferenc második és harmadik kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. november 22. – 1947. május 31. B. kötet,* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008 (továbbiakban Szűcs 2008b), 1193.

⁶⁰⁰ Bojta Béla (1899–1969): ügyvéd, a Népbíróságok Országos Tanácsának (NOT) elnöke (1949-ig). 1944–45-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnökségének adminisztratív államtitkára volt.

⁶⁰¹ Filo-Fischer Ilona (1910–1986): plakátművész, tervezőgrafikus.

⁶⁰² Rác 1995, 211.

⁶⁰³ Szeleczy Gyula (1907–?): Miniszterelnökségi miniszteri tanácsos volt az Elnöki Hivatalba való kinevezése előtt. *Magyar Közlöny*, 1946. szeptember 17., 211. Budapest, 1. 1946. június 7-én Szeleczy vette át Jékely Lászlótól a rendelkezési alapot, illetve a gazdasági ügyeket. Rác 1995, 32. Jékely folyamatosan próbálta akadályozni Szeleczy hivatalos kinevezését Bojta Béla miniszterelnökségi államtitkáránál. „*Egy telefon lendítette előre a dolgot.*” Szeleczy egyúttal megbízást kapott az utazások, programok előkészítésére is. Uo. 63. Az államfő hivatalában elnöki tanácsos lett, V. fizetési osztály (1946. aug. 1-i hatállyal – ?); 1947. április 1-től az elnöki titkárságra helyezték át. Rác 1995, 182.; *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1947–1948. évre*, 6. Rác Erzsébet így jellemezte: „*Szeleczy érti a dolgát, iskolázott protokollfőnök.*” Rác 1995, 189. A recski munkatábor foglya lett. Uo. 5. „*Titkos dolog ez az állítólagos Magyar Közösség. Szeleczy azt mondja: régebben felkereste őt Héder és Arany Bálint. Ő akkor azt felelte: a férfiakat most hadifoglyoknak kell tekinteni, akiknek nincs joguk a megszólalás alatt semmiféle szervezkedésre.*” Uo. 191. Szeleczy sógora volt Fiala Dezső, akinek GPU tisztekkel volt üzleti kapcsolata a „felszabadulás” után. Uo. 264.

adott át, amelyben Feketét (titkárát),⁶⁰⁴ a VIII., engem [Rácz Erzsébetet] a IX. fizetési osztályba neveztek ki.”⁶⁰⁵ Jékely 1947. június 12-én, csütörtökön reggel utazott el feleségével és Heltai tanácsossal⁶⁰⁶ a Külügyminisztériumból. „Állítólag Rákosi megbízásából ment ki. Utolsó pillanatig úgy volt, hogy feleségét nem viszi magával. Az új autót átvette és a sofőrt a határról visszaküldte. Titkára, Fekete Laci, Bécsig kísérte. Titkárnőjétől: Csendes Katitól⁶⁰⁷ úgy búcsúzott, mintha hosszabb ideig lenne távol. Pedig állítólag kedden visszajön.”⁶⁰⁸ Jékely 1947. június 20-án táviratban mondott le tisztségéről, illetve többé már nem tért haza Magyarországra. A hírről aznap reggel Péter János tájékoztatta Rácz Erzsébetet: „Reggel átmentem a titkárságra. Péter János izgatottan kérdezte: tudom-e az újságot? Vass [Sándor]⁶⁰⁹ most kapta meg Jékely táviratát, amelyben lemond. [...] Átejtette kísérőjét, Heltait, a Külügyet, Rákosit – és mellesleg az államfőt. Vagyonát, feleségét hivatalos segítséggel, hivatalos kísérettel kivitte. [...] Az amerikai rádió mint Reuter-jelentést mondta be, hogy a köztársasági elnök »titkára«: Jékely szerint Tildy lemondott, és csak néhány napig marad még hivatalában.”⁶¹⁰ Ezt követően a Hivatalban volt egy kisebb felmondás-hullám.⁶¹¹ Jékely László még az emigrálása előtti napon, vásárolt egy Chrysler Plymouth típusú gépjárművet, természetesen az Elnöki Hivatal számlájára. A MOGÜRT (Magyar Országos Gépkocsiüzemi Részvénytársaság) felé azonban a Hivatal részéről nem történt meg a kifizetés, ezért az ügyben 1949-ben levelezés folyt a Gazdasági Főtanács felé.⁶¹²

Mihályfi Ernőnek, aki 1947 márciusától tájékoztatásügyi miniszter, májusától ideiglenesen külügyminiszter is volt, június 20-tól még a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala vezetését

⁶⁰⁴ Fekete László (?-?): elnöki fogalmazó, IX. fizetési osztály (1946. jún. 6.–1947. máj. 13.); VIII. fizetési osztály (1947. máj. 13. – beszámított szolgálati ideje: 1949. márc. 31-ig.). MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 566. szám. Ér. 1949. III. 2. Tárgy: Fekete László elnöki segédtitkár végkielégítése.

⁶⁰⁵ Rácz 1995, 212.

⁶⁰⁶ Heltai György (?-?): külügyminisztériumi miniszteri osztálytanácsos (1945–1948), majd az igazságügyminisztérium fogalmazási karának miniszteri tanácsosa.

⁶⁰⁷ Csendes Katalin (?-?): Jékely László titkárnője. II. osztályú irodatiszt, XI. fizetési osztály (1946. jún. 6.–?).

⁶⁰⁸ Rácz 1995, 231.

⁶⁰⁹ Vass Sándor (?-?): elnöki osztálytanácsos, VI. fizetési osztály (1946. jún. 6.–1947. márc. 24–25.?); elnöki osztályfőnök (1947. márc. 24–25.? – ?). 1949. március 31-én nyugdíjazták.

⁶¹⁰ Rácz 1995, 234–235.

⁶¹¹ Uo. 238.

⁶¹² Novák Károly elnöki osztályfőnök írt az ügy kapcsán Vas Zoltánnak, a Gazdasági Főtanács főtitkárának, 1949. április 21-én: „Az Elnöki Hivatalnak nincs meg a lehetősége annak elbírálására, hogy a MOGÜRT akkori vezetősége a szükséges elővigyázattal járt el a kocsik eladásánál és átadásánál. Amennyiben Miniszter Úr a körülmények alapján szükségesnek tartja fenti kocsinak az Elnöki Hivatal által való kifizetését, úgy kérem Ft. 46.093 póthitelnek az Elnöki Hivatal rendelkezésére való bocsátását azzal, hogy a MOGÜRT fenti számláját kiegyenlíthessem.” MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 2. Köztársasági Elnöki Hivatal 900 – 1196/1949, 1036 szám. Ér. 1949. IV. 21. Tárgy: Jékely László által vásárolt gépkocsi kifizetése tárgyában.

is át kellett vennie.⁶¹³ Az Elnöki Hivatal főnökeként hivatalosan 1947. szeptember 24-én nevezték ki,⁶¹⁴ majd 1948. november 17-én saját kérésére felmentették ebből a tisztségéből.⁶¹⁵ Miután Tildy vejét, Csornoky Viktort miniszteri rangban, kairói követnek kinevezték, 1947 júliusában Szelezky Gyulát bízták meg az utazás lebonyolítására.⁶¹⁶ Mihályfi Ernő hivatalvezetői ideje alatt történt a Csornoky-ügy kapcsán Tildy lemondása (erről lásd később). Már 1947 őszén az a szóbeszéd járta, hogy az elnöki tisztségre többen is igényt tartottak.⁶¹⁷ Ekkor kezdődött a vizsgálat az ún. „Szentirmay-ügyben”⁶¹⁸ is, amely kapcsán több hivatali dolgozót kihallgattak.⁶¹⁹

A Tildy lemondását követő időszak érdekesebb eseményeiről Rác Erzsébet a következőket írta. 1948. augusztus 15-i feljegyzése: „*Bandi [Rác Endre, Rác Erzsébet férje] beszélt [Gajzágó] Karolával.*⁶²⁰ *Kiderült: kik voltak kommunista párttagok: Faragóné,*⁶²¹ *Császár,*⁶²²

⁶¹³ Rác Erzsébet erről 1947. június 25-én feljegyezte: „*Mihályfi [...] felesége panaszkodik, hogy nem fogja sokáig bírni a három tárcát (tájékoztató, külügy, Jékely utódként Elnöki Hivatal.)*” Uo. 237.

⁶¹⁴ Uo. 290–291.

⁶¹⁵ *Magyar Közlöny*, 1948. november 18., 254. Budapest, 1.

⁶¹⁶ Rác 1995, 252.

⁶¹⁷ Rác feljegyzése 1947. szeptember 10-én: „*Péter János szerint az elnökségre több aspiráns van. Szakasitsnak régi álma. Az idén már ő nyaralt Leányfalun. [...] De este már azt is hallottam, hogy a Válasz szerkesztősége Veres Pétert is elnöknek szánja – hogy a pártyja megszabaduljon tőle.*” Uo. 275.

⁶¹⁸ Valószínűleg Szentirmay Tibor magyar állami erdőtanácsosról van szó, akit a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek Központi Igazgatósága 1944. január 1-i hatállyal az állami erdőmérnökök személyzeti létszámába (VI. fizetési osztály I. fokozata) a magyar állami főerdőtanácsosok közé sorolt be. *Magyar Közlöny*, 1946. december 15., 287. Budapest, 2. A *Világ* című lapban, 1948 májusában a következőket írták egy bizonyos Szentirmay Tiborról: „*Szentirmay Tibor foglalkozás nélküli egyén ellen többrendbeli közokirathamítás és csalás büntette miatt elfogató parancsot bocsátott ki a budapesti államügyészség.*” *Világ*, 1948. május 23., 892., 2.

⁶¹⁹ Rác feljegyzése 1947. november 17-én: „*A Szentirmay-ügyben folyik a vizsgálat. Vass vezeti. Péter János és [Gajzágó] Karola átmentek »vallani«. Nekem [Rác Erzsébetnek] ívet küldött, hogy »ne fáradjak«. Írásban bevallottam, hogy háromszor kezet fogtam az illetővel.*” Rác 1995, 317. Feljegyzés 1948. április 13-án: „*Karola feljött és rengeteget mesélt. Szelezky és Gyursánszky kivételével mindenki belépett a Szakszervezetbe [Magyar Közalkalmazottak Szabad Szakszervezete]. Tisztikart is jelöltek. Gyursánszky példálózik: el kellene mennie. Allítólag nyakig benne van a Szentirmay-féle fa-ügyben. Elfogadott ajándékba 20 mázsa fát, vacsorákat, stb. Feje fölött lóg a fegyelmi.*” Uo. 395–396.

⁶²⁰ Gajzágó Carola (?-?): irodaigazgató, VIII. fizetési osztály (1946. júl. 5.–1946. szept. 1.); I. osztályú irodatiszt, Fogalmazási szak (1946. szept. 1.–1948. aug. 3.?); Tildy 1946. november 26-án Péter János mellé osztotta be. Uo. 107.

⁶²¹ Faragó Pálné Réday Piroska (?-?): Kállai Gyula titkárnője (1949. jan. 21.?-?); elnöki fogalmazó, IX. fizetési osztály 3. fokozata (1949. május 6.-?). Orosz tolmács volt Tildy elnöksége idején a Hivatalban. Uo. 46. Külügyminisztériumi II. osztályú irodatiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt. *Magyar Közlöny*, 1949. május 6., 96. Budapest, 1. Rác Erzsébet feljegyzése 1949. jan. 21-én: „*Faragóné végre kifészkelte magának a hõn vágyott pozíciót: õ az új hivatalfõnök-miniszter: Kállay [sic!] titkárnõje.*” Rác 1995, 452. Rác 1949. márc. 11-i feljegyzése: „*Pár perc múlva megjelent Kállai, s behívták Novákot, Bakót, Faragónét, Eggertet, Bajnokot. Faragóné nagy nõ lett. Ő intézi a külüggyel való kapcsolatot, tolmács és a miniszter titkára – és vezeti a konyhát. Tulajdonképpen az E.H. háziasszonya.*” Uo. 460.

⁶²² Császár Károly (?-?): irodafõtiszt, IX. fizetési osztály (1946. júl. 5.-?); elnöki irodaigazgató, VIII. fizetési osztály 3. fokozata (gyakorlatban: címzetes irodaigazgató ?-?; hivatalosan kinevezve: 1948. dec. 14.-?). Irodatiszt volt elõtte. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5., 149. Budapest, 1. Rác feljegyzése 1949. jan. 21-hez: „*A hivatali bizalmi: Császár. Órá meg Latesznéra [Lates(z) Sándorné irodafõtiszt, IX. fizetési osztály (1946. júl. 5.-?)] szük-ség van; õk fogalmazzák az aktákat.*” Rác 1995, 452.

Mészáros.⁶²³ ⁶²⁴ Mihályfi Ernő távozása után Kállai Gyula lett az Elnöki Hivatal főnöke.⁶²⁵ Rácz Erzsébet 1949. február 16-án ment be utoljára az Elnöki Hivatal épületébe. Így írt erről: „Utoljára mentem be fizetésemért az Elnöki Hivatalba. [...] A miniszter [Kállai Gyula] titkárságát Lenin képe díszíti. Ez már egy másik Hivatal...”⁶²⁶

II/2.1.3. Szeleczy Gyula, Tildy protokollfőnökének története

Rácz Erzsébet igen részletesen írja le az Elnöki Hivatalon belüli viszonyokat, hatalmi játszmákat, illetve munkatársainak viselkedését. A hivatali dolgozók közül az egyik legérdekesebb szereplő, az államfő és feleségének utazásait szervező Szeleczy Gyula, akiről egy 2011-es újságcikkben úgy fogalmaztak, hogy „az egész Tildy családról jelentett az ÁVH-n, s vallomásaiban igen gyászos szerepet osztott Tildynének.”⁶²⁷ Azonban itt valószínűleg csak arról a beszámolójáról van szó, amely dokumentum, a Csornoky Viktor elleni eljárás iratai között lévő „Csornoki Viktor dr. és tsai.” című dossziében található.⁶²⁸ Ebben Szeleczy a következőket nyilvánította ki: Jékely Lászlónak „minden ügyet referálnom kellett, akinek sok dolgába beleláthattam. Raffinált [sic!] ember volt, s a nála lévő nagy magánfél forgalomból és igen fényűző életmódjából arra következtettem, hogy üzleti ügyeket bonyolít le, Tildyékkel, főleg Tildynével a legbizalmasabb viszonyban volt s olyan dolgokat engedett meg magának Tildynével szemben, amin magam is csodálkoztam.”⁶²⁹ 1946 szeptember közepén Szeleczy bejutott kihallgatásra Tildyhez, akinek elpanaszolta surlódásait Jékely Lászlóval. Tildy ezért beosztotta őt személyi titkárságához azzal, hogy a vidéki utazásokat készítse elő. „Így kapcsolódtam be lassankint a család ügyeibe, bár soha sem intéztem komolyabb anyagi dolgokat, [...] Tudok azonban egyéb anyagi ügyekről,

⁶²³ Mészáros Sándor (?-?): sofőr; műszaki segédtsízt, X. fizetési osztály 1. fokozata (1946. júl. 14.–1949. április 12.). A Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalában megalakult fegyelmi bizottság (1949. ápr. 12-i) indokolása szerint, azért követelt el „legsúlyosabb szolgálati vétséget”, mert: „az Elnöki Hivatal B 7 jelzésű személygépkocsiján 165 liter bort akart Budapestre becsempészni a Kerepesi úti vámnál azt a látszatot kelteve és tudatosan azt a felvilágosítást adva, hogy a bor a Köztársasági elnök úr részére van.” MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 990 szám. Ér. 1949.IV./13, Tárgy: Mészáros Sándor műszaki segédtsízt szolgálatból való elbocsájtása.

⁶²⁴ Rácz 1995, 421.

⁶²⁵ Rácz 1948. november 13-i feljegyzése: „Mihályfi lemondott. Utóda: Kállay [sic!] Gyula. Mihályfinál esetleg szóba kerültek a Viktorral közös üzletek?... Ketten zsebelték be a Bandi [Rácz Endre] nevén működő »Demokrácia« kiadó jövedelmét. Mi nem is tudtunk róla...” Uo. 438.

⁶²⁶ Uo. 456.

⁶²⁷ Kurcz Béla: Hóhétkézen az államfő veje. In: *Népszabadság*, Hétféje, 2011. február 12. (69) 36., 9. Azonban ehhez meg kell jegyezni, hogy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) található iratok között, bár Szeleczy több dokumentumban is szerepel, kifejezetten hálózati anyaga (6-os karton, beszerzési dosszié, munkadosszié) az eddigi feltárások során nem került elő. Ezúton is köszönöm Orbán-Schwarzkopf Baláznak, hogy erről tájékoztatást adott.

⁶²⁸ ÁBTL 3.1.9.-V-77282/1, „Csornoki Viktor dr. és tsai.”, 135–145.

⁶²⁹ Uo. 135.

amiket azonban nagyrészt dr. Csobányi⁶³⁰ nevű ügyvéd intézett, egy villavétel a Nagyboldogasszony úján, villa eladása, kölcsön a kereskedelmi bankból, majd újabb öröklakásvétel a Mátyóki úton. Én intéztem egyideig [sic!] Tildy Zoltán száshalombattai [sic!] gazdaságának ügyét, amit igen gyorsan és simán az állami birtokok vettek bérbe, és intéztem Tildy Zoltán magán autó vásárlásának ügyét.”⁶³¹ Tildyék pénzügyeiről is részletesen beszámolt,⁶³² sőt még azt is hozzátette, hogy „Tildyné állandóan azt hangoztatta, hogy ő milyen puritán lélek, hozzá gyanúnak semmi árnya sem fér, de közben mindent meg akart szerezni, beszéltek róla, hogy a királyi várbeli ezüstökből sokat elvitetett Csornokyval Kairóba, [...] Tildyékét jellemezte az, hogy minden emberük a nagyobb állásúaktól a legkisebbig halálosan megsértve és megbántva hagyta el szolgálatát, [...] tele elkeseredéssel, főleg a család /: Tildy család :/ iránt.”⁶³³

A Szeleczy és Jékely László között meglévő ellenszenvet, illetve viszályaikat is végig kíséri könyvében Rác Erzsébet. Szeleczy Gyula elnöki tanácsos, 1946. június 7-én vette át Jékelytől a rendelkezési alapot, illetve a gazdasági ügyeket.⁶³⁴ Jékely folyamatosan próbálta akadályozni Szeleczy hivatalos kinevezését Bojta Béla miniszterelnökségi államtitkárnál. Rác írja, hogy „egy telefon lendítette előre a dolgot.” Szeleczy egyúttal megbízást kapott az utazások, programok előkészítésére is.⁶³⁵ Rác a következőket jegyezte fel 1947. február 17-én: „Hogy létezését igazolja: Jékely is újabb és újabb árnyékharcot provokál. Megint nekironított Szeleczynek; a portások csizmáját megbízás nélkül csináltatta. Ez volt az utolsó csepp, ami már nem fért Szeleczy poharába. Kitört belőle a sok elfojtott harag, megaláztatás, keserűség, és alaposan megmondta a véleményét. Talán túl erősen is. Legalábbis Vass [Sándor], a tekintélytisztelő alattvaló, nagyon meg volt rökönnyödvé. Javaslatomra a sajnálkozását fejezte ki a hangnemért. Nem szabad lesüllyedni Jékely színvonalára, elvégre az ország első hivataláról van szó. Szeleczy ismét fel van függesztve.”⁶³⁶

⁶³⁰ Csobányi Zoltán (?-?): a Tildy család ügyvédje.

⁶³¹ ÁBTL 3.1.9.-V-77282/1, „Csornoki Viktor dr. és tsai.”, 136.

⁶³² „Tildy Zoltánt szóltan, magabazárkózott embernek ismertem meg, akinek odahaza nem sok szava volt. [...] A hivatal által Tildy rendelkezésére bocsájtott rendelkezési összegből a hó elején 20.000 Forintot maga Tildy Zoltán vett fel és odaadta minden esetben feleségének. Ezenfelül volt még mintegy 10–15.000 Forint rendelkezési alap, amiről Vass Sándor elnöki osztályfőnök számolt el. Ez az összeg is nagyrészt Tildyék magánszükségeinek fedezésére szolgált. Volt továbbá 10.000 Forint havonta, ez volt a havi elnöki tiszteletdíj, ezt is Tildy Zoltán vette fel. Vas[s] Sándor számolt továbbá az elnöki rendelkezési alap póthiteleiről, az utóbbi hónapokban havi 20–20.000 Forintra rúgott. Ezt is nagyrészt Tildyék magánszükségletére lett fordítva. [...] Mindezen felül volt ez év elejéig a miniszterelnökségről kapott havi 10.000 Forint, ebből fedezte Tildy Zoltán közvetlen szükségleteit. [...] A hivatal jellemezte az, hogy dacára a sok pénznek, végtelen spórolás folyt, egy 50 Forintos számla kifizetésekörül [sic!] sokszor napokig tartó raport volt Tildynénél.” Uo. 141.

⁶³³ Uo. 142.

⁶³⁴ Rác 1995, 32.

⁶³⁵ Uo. 63.

⁶³⁶ Uo. 150.

1947. április 1-én viszont már azt írta Rácz Erzsébet: „*Jékely igen barátságosan bemosolygott hozzám – bár szerettem volna látni: mit gondol. Szeleczyt ugyanis E. [Tildy] áthelyezte a titkárságra. Így teljesen kikerült Jékely hatalmi köréből. Jegyzőkönyveinek, fegyelmi-jeinek, agyafúrt manipulációinak ez lett az eredménye. Szeleczy azonnal átköltözött, s elhelyezte az egyik sarokban vadászpuskáját: »Ezzel védem meg a helyemet!...« Tréfásan mondta, de komolyan gondolta. E. [Tildy] jót derült rajta. Kedvenc témája a vadászat.*”⁶³⁷ 1947. április 14-én Szeleczy vendégül látva közvetlen kollégáit ünnepelte meg áthelyezését: „*Este vacsora Szeleczyknél. A [Gyula] névnappal együtt ünnepeltük a titkársági honfoglalást. Szeleczy érti a dolgot, iskolázott protokollfőnök. A vendéglátás figyelmes, szakszerű és gondos volt. A sofőr a konyhában várt ránk. Mindnyájunkat hazavitt. Péter János és [Gajzágó] Karola volt rajtam [Rácz Erzsébeten] kívül, tehát a legszűkebb titkárság. A beszélgetés lényege az a néhány mondat volt, ami E. [Tildy] politikai ösztönére és magatartására vonatkozott. Teljesen tisztában van például azzal, hogy »jog nélküli államfő«.*”⁶³⁸

Szeleczy Gyula 1948-ban a recski internálótábor foglya lett.⁶³⁹ Ennek miertjét – hogy politikai oka,⁶⁴⁰ vagy más indoka⁶⁴¹ volt – érdemes lenne egy önálló kutatásban kifejteni, ahogyan a filmbe illő kapcsolatát Domonyi Katalin kolléganőjével is. Szövődő románcukról Rácz Erzsébet itt–ott elejt pár mondatot feljegyzéseiben. Rácz 1948. november 2-ához jegyezte fel: „*Találkoztam Domonyi Katalinnal. Boldogan közölte, hogy Szeleczy, a recski [sic! A helyszínt illetően rosszul emlékezett (A. Z. M.)] internálótáborban, feleségül veszi.*”⁶⁴² Utánam ő ment be

⁶³⁷ Uo. 182.

⁶³⁸ Uo. 189.

⁶³⁹ Uo. 5. Lásd még: „1491. Szeleczy Gyula.” (A recski internáltak névsora). Bank Barbara–Gyarmati György–Palasik Mária: „Állami titok” – Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953. ÁBTL–L’Harmattan, Budapest, 2014 (továbbiakban Bank–Gyarmati–Palasik 2014), 116.

⁶⁴⁰ Rácz Erzsébet a következőt jegyezte fel 1947. április 18-án: „*Titokzatos dolog ez az állítólagos Magyar Közösség. Szeleczy azt mondja: régebben felkereste őt Héder és Arany Bálint. Ő akkor azt felelte: a férfiakat most hadifoglyoknak kell tekinteni, akiknek nincs joguk a megszállás alatt semmiféle szervezkedésre.*” Rácz 1995, 191.

⁶⁴¹ Rácz 1947. augusztus 28-án tett feljegyzése: „*A Hivatal szociális ügyeinek megszervezéséről beszélgettünk. Szeleczy említette, tudna szerezni 3 mázsa cukrot, de nem meri, mert utólag ráfognak, hogy érdekből tette. [...] Az a gyanúm, Szeleczy erősen üzletel. Sógorával, Fiala Dezsővel – akinek GPU-tisztekkkel volt üzleti kapcsolata a felszabadulás után – most villát keresnek Lellén is, Pesten is.*” Uo. 264.

⁶⁴² A recski kényszermunkatáborat csak 1950 júliusában kezdték el építeni, így itt a házasságkötés helyszínét illetően nyilvánvaló tévedésről van szó. Szeleczy Gyula később valóban volt a kistarcsai és a recski internálótáborban, azonban előtte – másokhoz hasonlóan ő is – a Buda-déli központi internálótáborban lehetett. Ezen a helyszínen történhetett meg az 1948 telén kötött esküvő, mivel az országban ekkor ez volt az egyetlen működő internálótábor. Ugyanakkor Buda-délen, a későbbi viszonyokhoz képest emberi körülmények voltak, így itt képzelhető el egy délutáni látogatás keretében megtartott esküvő. Kistarcsára csak 1949 márciusában vitték át az internáltakat, mert az épületben addig a Rajk László Laktanya működött. Ezúton is köszönöm Marschal Adriennnek és Szeker Nórának, hogy erre külön is felhívták figyelmemet. A témáról összefoglalóan lásd: Marschal Adrienn: Munkatáborok rendszere Magyarországon. In: Nagy Gabriella–Szabó-Princz Viktória–Józsa Teodóra (szerk.): *Kényszermunka Magyarországon - a szögesdrót két oldalán*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó–Gulág Emlékbizottság, Budapest, 2017, 33–46 (továbbiakban Marschal 2017).

Novákhöz⁶⁴³ érdeklődni: *hogyan áll Szeleczy elleni fegyelmi. Császárnak⁶⁴⁴ az volt a legfontosabb: hogyan tudják technikailag lebonyolítani a házasságkötést – távúton? »Már csak egy lombikbébi kell, és Gyuszt kiengedik« – mondta az ifjú feleség. Az internálásból egyedül neki van haszna: sikerült férjé tenni szegény Szeleczyt, akinek mindeddig sikerült aranyifjúnak maradni. Kati egyáltalán nem restelli, h[o]gy férjét internálták. [Gajzágó] Karola azt mondta, mikor kihallgatták Szeleczyt, kérdezték: miért nem jelentette, hogy miket tud az államfő családja készülő terveiről, azt felelte: Csak nem jelenti fel az államfő családját... Internálás előtt egy hónapig be volt csukva. Nagy Imre [alezredes] kiszabadult. – Kati be akart menni Mihályfihoz, aki Matolcsy⁶⁴⁵ útján gratulált neki – és Novákhöz irányította. Úgy látszik: Novák a lerakat...⁶⁴⁶ A minden bizonnyal a Buda-déli központi internálótáborban (és nem Recsken) kötött házasságról Rác 1949. január 21-én így írt: „De az igazi szenzáció: Szeleczy esküvője a recski [sic!] internálótáborban. A család nőtagjai voltak jelen. A sógorok jobbnak látták távolmaradni... Fiala [Dezső] volt már huzamosabb ideig az oroszok »vendége« és igyekszik elkerülni az internálótáborok környékét is. Az alkalomhoz illően, porcelánt és ezüstöt vittek be. Az egyházi esküvő az udvaron volt. Sok jó ismerőse – akik közelben vannak – részt vett a szertartáson. Az ebéden a táborparancsnok is. Az ifjú párt Kapócs Ferenc⁶⁴⁷ – Nagy Ferenc volt titkára – szintén a tábor lakója – köszöntötte. Szeleczy az érdeklődés középpontjába került, s az élelmes új asszony megkérte a parancsnokot: adjon férjének irodai beosztást. Így kapott íróasztalt. Vidám és romantikus történet: akár egy operettben... Bezzeg aki szabadon van, sokkal nehezebben jut íróasztalhoz.»⁶⁴⁸*

⁶⁴³ Novák Károly (?–?): elnöki osztályfőnök, IV. fizetési osztály (1948. okt. 2.–?). Vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. október 2., 220–221. Budapest, 1.; Ő írta alá az elnöki hivatal főnöke helyetteseként az utalványokat (Pl.: 2 db. címeres zászló vételezése gépkocsira. MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz. 6. Gazdasági Hivatal iratai 1948.).

⁶⁴⁴ Császár Károly (?–?): irodafőtiszt, IX. fizetési osztály (1946. júl. 5.–?); elnöki irodaigazgató, VIII. fizetési osztály 3. fokozata (gyakorlatban: címzetes irodaigazgató ?–?; hivatalosan kinevezve: 1948. dec. 14.–?). Irodatiszt volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5., 149. Budapest, 1. Rác Erzsébet 1949. január 21-i feljegyzése: „A hivatali bizalmi: Császár. Órá meg Latesznéra szükség van; ők fogalmazzák az aktákat.” Rác 1995, 452.

⁶⁴⁵ Matolcsy Károly (?–?): elnöki segédtitkár, VIII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. júl. 8.–1949. márc. 31.). Külügyminisztériumi miniszteri segédtitkár volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. július 8., 152. Budapest, 1. Mihályfi titkára. Rác 1995, 314.

⁶⁴⁶ Uo. 436.

⁶⁴⁷ Kapócs Ferenc (1920–1977): 1946–1947 között Nagy Ferenc miniszterelnök személyi titkára és a Miniszterelnökség titkárságának vezetője.

⁶⁴⁸ Rác 1995, 452–453.

II/2.2. Tildy elnök az események sodrásában (1946–1948)⁶⁴⁹

Érdemesnek tartom áttekinteni Tildy köztársasági elnöki működését a magyarországi eseménytörténetet követve annak fényében is, hogy az országban jelenlévő idegen hatalmak képviselőivel milyen kapcsolatban állt. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság⁶⁵⁰ (SZEB) Magyarországon a Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény megkötésétől, a párizsi békeszerződés ratifikálásáig (1945. január 20.–1947. szeptember 15.) működött. A győztes nagyhatalmak képviselőiből létrehozott testület ellenőrizte a fegyverszüneti szerződés betartását. Beleszólásuk volt a magyar állam kül- és belpolitikájába. A magyarországi SZEB elnöke Vorosilov marsall volt, akit miután 1946 februárjában visszatért Moszkvába, Szviridov⁶⁵¹ altábornagy helyettesített ügyvezető elnökként.⁶⁵² A brit misszió élén Oliver P. Edgcumbe vezérőrnagy állt.⁶⁵³ Az amerikaiak vezetője kezdetben William S. Key⁶⁵⁴ tartalékos altábornagy volt, majd 1946 júliusától George Hatton Weems⁶⁵⁵ dandártábornok.⁶⁵⁶ A csehszlovák missziót Dalilov Krno vezette. A SZEB teljes apparátusának ellátását (lakhatást, ételmezést, közlekedést, szórakozást; „*még a barátnőknek küldött virágszámlákat is*”) a magyar költségvetésből finanszírozták.⁶⁵⁷

A tárgyalt időszakban az Egyesült Államok rendkívüli követei és meghatalmazott miniszterei (Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary) a következők voltak: 1946. január 26-tól 1947. június 1-ig Hans Frederick Arthur Schoenfeld;⁶⁵⁸ 1947. július 9-től 1949. február 11-

⁶⁴⁹ Tildy államfői működésének rövid összefoglalását, különös tekintettel a hivatalos útjaira lásd: Albert Zoltán Máté: Tildy Zoltán köztársasági elnöksége (1946–1948). In: Bank Barbara–Berek Patrícia–Domján Dániel–J. Újváry Zsuzsanna (szerk.): „*Múlt nélkül nincs jövő*” Doktorandusz-konferenciák 2019–2020. Szent István Társulat, Budapest, 2022, 336–351. (továbbiakban Albert 2022a).

⁶⁵⁰ Allied Control Commission.

⁶⁵¹ Szviridov, Vlagyimir Petrovics (1897–1963): a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökhelyettese. 1945 közepétől gyakorlatilag ő vezette a SZEB munkáját, mert Vorosilovot a szovjet állami és katonai vezetésben betöltött funkciói kötötték le. 1946 februárjától, Vorosilov hazautazásától már ténylegesen vezette a SZEB-et, annak 1947. szept. 15-i megszűnéséig, elnökhelyettesi státusza azonban megmaradt.

⁶⁵² További szovjet SZEB tagok: M. M. Sztahurszkij gárda altábornagy, B. P. Oszokin pol. tanácsadó, P. A. Trajin altengernagy, J. J. Levuskin, a SZEB vezérkari főnöke, A. N. Kondratov vezérőrnagy, katonai szakértő; illetve a vármegyék élén lévő szovjet meghatalmazottak.

⁶⁵³ Fontosabb brit SZEB tagok: M. Gascoigne politikai tanácsos, G. A. C. MacNab dandártábornok, C. Branson, C. Simpson, P. Barnett ezredes.

⁶⁵⁴ Key, William Shaffer (1889–1959): az amerikai hadsereg kitüntetett tisztje, üzletember (olajvállalkozó).

⁶⁵⁵ Weems, George Hatton (1891–1957): az amerikai hadsereg kiváló kitüntetéssel rendelkező tisztje, dandártábornok.

⁶⁵⁶ Az amerikai misszió tagjai: Arthur Schoenfeld politikai megbízott, P. J. Townsend és F. W. Gillespie ezredesek, W. F. Dietrich sorhajókapitány, illetve további 42 tiszt, 1 altiszt és 30 alkalmazott. Létszámuk később 130 főre emelkedett. Az őket érintő kérésekben jugoszláv misszió is működött.

⁶⁵⁷ Szövetséges Ellenőrző Bizottság (szócikk). In: Magyar Katolikus Lexikon. Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%B6vets%C3%A9ges%20Ellen%C5%91rz%C5%91%20Bizotts%C3%A1g.html>, 2022. 09. 29.

⁶⁵⁸ Schoenfeld, Hans Frederick Arthur (1889–1952): rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt Bulgáriában (1928-tól), majd Costa Ricában (1929-től), majd a Dominikai Köztársaságban (1931-től), majd Finnországban (1937-től), végül Magyarországon (1945-ben nevezték ki, a megbízó levelét 1946-ban kapta meg).

ig Selden Chapin;⁶⁵⁹ illetve, Nathaniel Penistone Davis⁶⁶⁰ 1949. október 21-től 1951. május 18-ig.⁶⁶¹

II/2.2.1. Az 1946-os év és az új államfő

Azt követően, hogy az új államfő és az új kormányfő elfoglalta hivatalát (1946. február 1. és 4.), 1946. február 5-én a Nemzetgyűlésben Tildy Zoltán, illetve Tildy Zoltánné megüresedett képviselői helyére, Eckhardt Emil⁶⁶² és Benkő András⁶⁶³ pótképviselőket hívták be. Bejelentették továbbá Nagy Ferenc lemondását a Nemzetgyűlés elnöki tisztségéről, miniszterelnökké történt kinevezése miatt.⁶⁶⁴ Varga Béla 1946. február 7-én foglalta el helyét házelnökként.⁶⁶⁵ Az 1946. február 4-én megalakult Nagy Ferenc-kormány kezdetben lényegében a Tildy-kabinet folytatása volt. Egyedül a miniszterelnök személye változott, Rákosi és Szakasits államminiszterekként továbbra is miniszterelnök-helyettesek maradtak. Azonban már 1946. február 23-án sor került a változtatásra. Az 1945. évi földbirtokreform egyes túlzásainak rendezésére törekvő, másrészt a mezőgazdasági érdekképviseleti szerv kidolgozását napirendre tűző Kovács Béla helyett,⁶⁶⁶ Dobi István kapta a földművelésügyet. Március 20-án a Belügyminisztérium élére, Nagy Imrét váltva Rajk László került. Július 20-án leváltották Antall József újjáépítési minisztert, helyette Mistéth Endre hidépítészt nevezték ki. További változást Tombor Jenő honvédelmi miniszter július 25-én bekövetkezett halála okozott. Utóda ideiglenesen a miniszterelnök, majd augusztus 21-én Bartha Albert lett. A Magyar Nemzeti Bank vezetőinek leváltásával

⁶⁵⁹ Chapin, Selden (1899–1963): Magyarországi rendkívüli megbízottnak és meghatalmazott miniszternek nevezték ki 1947. április 10-én, megbízó levelét júliusban vehette át. A Magyar Kormány 1949. február 11-én persona non gratává nyilvánította. 1949. február 17-én távozott a posztról.

⁶⁶⁰ Davis, Nathaniel Penistone (1895–1973): Costa Ricában volt rendkívüli és meghatalmazott nagykövet (1947-től), majd magyarországi rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter lett (1949. szeptember 1-én nevezték ki, októberben kapta meg megbízó levelét).

⁶⁶¹ Chiefs of Mission for Hungary. Office of the Historian. Forrás: <https://history.state.gov/department-history/people/chiefs-of-mission/hungary>, 2021. 10. 29.

⁶⁶² Eckhardt Emil (1898–1946): 1937-től a Független Kisgazdapárt tagja, 1944-ben a polgári ellenállási mozgalom résztvevője. 1945-től az FKgP Budapest XIV. kerületi szervezetének elnöke. 1945. november 4-től nemzetgyűlési pótképviselő, 1946. február 5-től képviselő.

⁶⁶³ Benkő András (1899–1959): 1945 júniusától a Független Kisgazdapárt tagja, majd a budapesti X. kerületi szervezet elnöke. 1945. november 4-től nemzetgyűlési pótképviselő, majd 1946. február 5-től képviselő.

⁶⁶⁴ Nemzetgyűlés naplója. I. 1945, 357.

⁶⁶⁵ Uo. 361–362.

⁶⁶⁶ A Kisgazdapárt vezetése visszahívta a tárca éléről, hogy Tildytől és Nagy Ferenctől átvegye a párt központi apparátusának irányítását.

együtt, augusztus 26-án lemondatták Gordon Ferencet⁶⁶⁷ is,⁶⁶⁸ így Rácz Jenő⁶⁶⁹ kapta a pénzügyi tárcát.⁶⁷⁰

Gordon Ferenc svájci követ lett, akinek 1946 szeptemberében, az elutazása előtti napon Tildy a kezébe adott egy „*sebtében készült, láthatóan befejezetlen feljegyzést, amely politikai felfogását és a helyzetről vallott véleményét tartalmazta.*”⁶⁷¹ Ezt, az *Irány és teendők* című írást Gordon 1962-ben, az egykori államfő halála után egy évvel adta közre a müncheni *Új Látóhatár* című lapban. Ebben Tildy egy rövid történelmi bevezető, illetve a háború utáni politikai viszonyok leírása után a következőket fogalmazta meg: „*csak egy helyes út lehetséges: olyan politikát folytatni, amely lehetővé teszi a belső magyar helyzet fejlődés útján való kibontakozását és elveszi a lehetőséget, az alkalmat, még az ürügyeket is, minden forradalmi, vagy ellenforradalmi kísérletezés elől. Ennek érdekében meg kell szilárdítani a tiszta demokrácia politikai, társadalmi és gazdasági intézményeit.*” Tildy hangsúlyozta az egyházakat, illetve az ifjúsági szervezeteket, akikre alapozva kellene a demokratikus átalakulást véghez vinni. Az általános politikai nevelő feladat elvégzéséhez, egy erre a célra képzett agitációs garnitúra létrehozását vizionálta. Mint írja: „*A Kisgazdapártnak mindent meg kell tennie, hogy vezetőiből, de tömegeiből is eltüntesse azt a hitet, hogy a régi, úgynevezett polgári világ a maga egészében fenn tartható, vagy visszahozható.*”⁶⁷² Gordon a következőképpen értékelte egykori barátja politikai tevékenységét: „*Tildy Zoltán megkísérelte, hogy az eseményeket arra az útra terelje, amelyen Finnország haladt és nem rajta múltott, hogy ezek a próbálkozások hajótörést szenvedtek.*”⁶⁷³ Szűcs László röviden úgy foglalta össze az akkori állapotokat, hogy „*míg a legfontosabb politikai, szervezési, személyi kérdésekben a kormány döntését a pártközi értekezlet, addig a legfontosabb gazdasági döntéseit a részleteket tekintve is, a Gazdasági Főtanács készítette elő - s*

⁶⁶⁷ Gordon Ferenc (1893–1971): részvénytársasági igazgató, kisgazdapárti politikus, miniszter, diplomata. 1943-ban közreműködött a kisgazda–szociáldemokrata pártszövetség megkötésének előkészítésében. Tildy szűkebb baráti köréhez tartozott. 1945-től az FKgP gazdasági osztályának vezetője. A Pesti Hazai Első Takarékpénztár ügyvezető igazgatója (1945. aug.). Nemzetgyűlési képviselő (1945–46). Pénzügyminiszter (1945–46), majd berni követ (1946–1947). Lemondott állásáról, nyugaton maradt. Később Argentínában telepedett le.

⁶⁶⁸ A magyar gazdasági élet több vezetőjéhez hasonlóan, adatokat bocsátott a nyugati szakemberek rendelkezésére remélve, hogy onnan gazdasági támogatást kaphat az ország.

⁶⁶⁹ Rácz Jenő (1907–1981): 1945-től a Független Kisgazdapárt tagja. 1947 febr.–márc. között ideiglenes építés- és közmunkaügyi miniszter, 1946. aug.-tól pénzügyminiszter, 1947. márc.–ápr. között ideiglenes pénzügyminiszter volt. 1947-ben visszavonult a politikai élettől. 1956. novemberben az FKgP egyik képviselőjeként részt vett a K. P. S. Menon moszkvai indiai nagykövethoz, mint közvetítőhöz eljuttatott, a szovjet kormányhoz forduló kibontakozási javaslat elkészítésében.

⁶⁷⁰ Szűcs 2003a, 12–15.

⁶⁷¹ Gordon Ferenc: Megjegyzések Tildy Zoltán emlékiratához. In: *Új Látóhatár*, 1962. január–február (5) 1., [79–80.] (továbbiakban Gordon 1962), 80.

⁶⁷² Tildy Zoltán: Irány és teendők. In: *Új Látóhatár*, 1962. január–február (5) 1., [72–79.] (továbbiakban Tildy 1962).

⁶⁷³ Gordon 1962, 80.

*mindkettő tulajdonképpen kommunista irányítás alatt működött.*⁶⁷⁴ M. Kiss Sándor meglátása szerint a Kisgazdapártnak, mint demokratikus úton hatalomra jutott politikai erőnek az volt ekkor a legfontosabb feladata, hogy a szovjetek által megszállt országban hatalmi pozícióban tudjon maradni a kommunisták ellenében, amíg a háborút lezáró ratifikációs procedúrák véget érnek. Nemcsak a kisgazdák, de a magyar társadalom többsége is azt remélte, hogy a békekötés után a szovjet csapatok elhagyják az országot, így visszaáll a szuverenitás. Nagy Ferenc természetesen tisztában volt azzal, hogy állandósulhat a szovjet katonai jelenlét, de a magyar külpolitika számára a háborút lezáró békekötésen kívül más alternatíva nem volt.⁶⁷⁵

Rákosi Mátyásnak már 1946. március 12-én sikerült elérnie, hogy a Kisgazdapárt elnöksége 20 „reakciónak” minősített nemzetgyűlési képviselőjét kizárja a párt soraiból. A „leszámított” Sulyok-csoport megalakította a Magyar Szabadság Pártját, amely a független magyar államiságot, a keresztény hitelveket és az erkölcsi törvényeket tűzte ki zászlajára.⁶⁷⁶ 1946. március 23-án hirdették ki, az 1946. évi VII. törvénycikket, amely alapján elkezdtek többek között a Magyar Testvéri Közösséggel szembeni peres eljárások sorozatát is. A törvény szövegében egyébként az szerepel az államfő kapcsán, hogy *„büntetendő, aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul, hogy a köztársasági elnököt életétől, testi épségétől, személyes szabadságától, vagy alkotmányos hatalmától megfossza, avagy jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja.”*⁶⁷⁷ Tildy telefonon beszélt Schoenfeld amerikai követtel a Sulyok-csoport eltávolítása kapcsán, aki olyan jelentést kapott a washingtoni magyar külképviselettől, hogy az amerikai külügyminisztériumban aggasztónak találták, hogy a másként gondolkodó kisgazda képviselőket kizárták a pártból. Az amerikaiak kifogásolták a választáson többséget szerzett párt gyengeségét, amiért engedett a baloldali nyomásnak. Tildy ezt taktikai lépésként magyarázta, amely késlelteti a koalíciós pártok közötti nyílt szakítást. Elmondása szerint a kizárt 20 képviselőből ketten voltak régóta a Kisgazdapárt tagjai, a többiek csak az utóbbi időben csatlakozott opportunisták voltak. Tildy tisztázni akarta a helyzetet, mert véleménye szerint az amerikai kormány nem kapott kellő tájékoztatást a helyzetről. A Kisgazdapárt továbbra is képviseli a magyarság döntő többségének óhaját Magyarország politikai és gazdasági függetlenségének megőrzésére és a kommunisták

⁶⁷⁴ Szűcs 2003a, 43.

⁶⁷⁵ M. Kiss Sándor: A várva várt ratifikáció. In: *Magyar Szemle*, 1999. január 1., Új folyam (8) 1–2., [77–93.] (továbbiakban M. Kiss 1999).

⁶⁷⁶ Romsics 2010, 193–194.

⁶⁷⁷ 1946. évi VII. törvénycikk.

belügyekbe való beavatkozásának határozott elhárítására. Ezt támasztja alá például, hogy a közelmúltban a kiszagdák kifejezésre juttatták igényüket a rendőrség feletti irányítás visszaszerzésére.⁶⁷⁸

1946. május 21-én a Kiszagdapárt írásban ultimátumot intézett a kormánykoalíció többi pártjához, elsősorban a kommunistákhoz, amelyben követelték a helyhatósági választások megtartását, illetve a Belügyminisztériumon belül a rendőrség feletti felügyelet 50%-át, valamint a politikai rendőrség önkényes fellépéseinek leállítását.⁶⁷⁹ Az önkormányzati választások megtartását Nagy Ferenc személyes ügyének is tekintette. Azonban erről, a még márciusban megalkotott Baloldali Blokk⁶⁸⁰ ellenségesen foglalt állást, ami miatt 1946. június 4-én a kormányfő bejelentette lemondását a köztársasági elnök felé. A Tildy vezetésével folytatott tárgyalások során bár született egy kompromisszum, amely alapján a baloldali pártok belementek az önkormányzati választások megtartásába, ez később mégsem teljesült. Ugyanakkor a kiszagdák vállalták, hogy folytatják a soraikban lévő „konzervatív, koalícióellenes jobboldali elemek” eltávolítását. Nagy Ferenc visszavonta a lemondását. A Kiszagdapárton belül azonban viták robbantak ki. Ugyanakkor a baloldali pártok számára jó alkalmat adott az 1946. június 17-én, a budapesti Oktogonnál (Teréz körútnál) történt gyilkosság arra, hogy követeljék a kiszagdaktól a párt jobboldala elleni határozottabb fellépést. Bár a szovjet katonák halála, a közöttük kitört veszekedés következménye volt, a szovjetek úgy állították be a történeteket, mintha az a magyar jobboldal merénylete lett volna.⁶⁸¹ Az 1946. június 18-án tartott minisztertanácsi értekezleten Rajk az eset kapcsán a következőket mondta: *„Amikor a köztársasági elnök Jékelyi miniszter, az elnöki hivatal főnöke útján tegnap távbeszélőn érdeklődött az eset után, Jékelyi miniszter közölte vele, hogy délután 3 órakor az elnök úr lakásából valakivel beszélgetett telefonon. Közben egy kattánás hallatszott, s bekapcsolódott valaki ezen szavakkal »itt az antibolsevista liga, halál minden hazaárulóra«. Este 6 órakor a kattogás és bekapcsolódás megisméltődött. Tehát vannak, akik terrorizálnak és irányítják ezeket a cselekményeket.»*⁶⁸²

⁶⁷⁸ S. Everett Gleason (főszerk.): *Foreign Relations of the United States, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume VI*. United States Government Printing Office, Washington, 1969 (továbbiakban Gleason VI. 1946). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d212#fnref:1.5.4.20.8.86.14.8>, 2021. 10. 26., 299–300.

⁶⁷⁹ Uo. 7. j.

⁶⁸⁰ A Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szakszervezeti Tanács által 1946. március 5-én kötött politikai szövetség.

⁶⁸¹ Szűcs 2003a, 66–67.

⁶⁸² Uo. 829–830.

1946. március 22-én az államfőhöz érkezett egy 13 oldalas memorandum, az internálók táborokban sínylődek hozzátartozóitól, amelyben ezen embertelen intézmény megszüntetését kérték. Úgy fogalmaztak: „Nem egyeztethető össze tehát a demokrácia követelményeivel és az emberi szabadságjogokkal az, hogy a politikai rendőrség őrizetbe vegyen embereket mielőtt ki nem nyomozná azt, hogy vajjon [sic!] letartóztatásukra szükség van-e, vagy pedig sem. [...] A legnagyobb sérelme az internáltaknak az, hogy a rendeletek nem adnak lehetőséget arra és nem kötelezik az eljáró hatóságokat arra, hogy bizonyítékaikat előterjeszthessék, tanúikat kihallgassák és általában az internálás kimondásánál ne csak [sic!] a vád, hanem a védelem is figyelembe vétessék, és ne csak [sic!] a terhelő momentumok, hanem az internáltak érdemei is elbiráltassanak. [...] A bosszúállások, az anyagi érdekek bő teret kapnak olyan irányban, hogy a bosszúállók internáltathatják áldozataikat és anyagi érdekekből is sokakat internáló táborokba lehet juttatni.”⁶⁸³ „Helyes intézkedés-e az internálás?, amely lehetővé teszi azt, hogy semmiféle bűnnel nem vádolt emberek hosszú hónapokon, esetleg éveken keresztül ingyen dolgoztassanak a minimálisnál is kevesebb táplálék szolgáltatása mellett, lehetetlen lakás és elhelyezési viszonyok mellett, mialatt családjukat megfosztják kenyérkeresőjüktől, eltartójuktól.”⁶⁸⁴ Tildytől tehát azt kérték, hogy: „Méltóztassék az internáltakat széleskörű köztársasági elnöki amnesztia rendelettel szabadonbocsátani, ami annál is inkább indokolt, mert sem karácsonykor, sem a köztársaság kikiáltásának [sic!] alkalmával, sem március 15-én a szabadság emlékkünnepén a lelkek megbékélését jelentő első lépés mindezig nem történt meg.”⁶⁸⁵ Ehhez hozzátették, hogy amennyiben politikai okokból nem adhat amnesztiát, legalább méltányos eljárásban részesüljenek az internáltak.⁶⁸⁶ A kényszermunkabüntetés végrehajtásának szabályozásával kapcsolatban 1946. december 21-én jelent meg a *Magyar Közlönyben* a 78.000/1946. I. M. számú rendelet.⁶⁸⁷ „A népbíróságokat 1948 és 1950 között felszámolták, hatáskörük átszállt a rendes bíróságokra.”⁶⁸⁸

1946. június 14-én a Sorg-villában Tildy fogadta Nagy Töhötöm⁶⁸⁹ jezsuita szerzetest, aki Varga Bélával ment ki Leányfalura. Nagy erről így írt könyvében: „A fogadtatás egyszerű

⁶⁸³ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1.doboz, 5. vegyes ügyek, az internáltak hozzátartozóinak memorandumja az államfőhöz, Budapest, 1946. március 22., 4.

⁶⁸⁴ Uo. 6.

⁶⁸⁵ Uo. 12.

⁶⁸⁶ Uo. 12–13.

⁶⁸⁷ *Magyar Közlöny*, 1946. december 21., 292. Budapest, 1–3.

⁶⁸⁸ Szűcs 2003a, 1000., 49. j.

⁶⁸⁹ Nagy Töhötöm (1908–1979): római katolikus pap, jezsuita szerzetes. Szegeden a Katolikus Legények Országos Testülete (KALOT) mozgalom egyik megszervezője volt Kerkai Jenő mellett. A második világháború végén próbált a szovjet hatóságok és a Vatikán között kapcsolatot teremteni és ennek keretében a magyar egyház és a

keretek között zajlott le, megéreződött az egészen, hogy Tildy régi kedves ismerősöm. Nem is tapasztaltam újat nála, csak megerősödtem abban, hogy egy rendkívül egyszerű lelki alkatú ember, aki egész hosszú kihallgatás alatt egyetlenegy értékes, komoly gondolatot sem mondott. A nunciatúrával kapcsolatban ígérte, a ma este a nála látogatást tevő Puskin⁶⁹⁰ előtt szót fog emelni, beszélni fog Szakasits Árpáddal, aki a jelenleg Amerikában időző miniszterelnököt helyettesíti hivatalában. Nem szívesen szól – úgymond – Szakasitsnak erről az ügyről, nehogy ő arassa le a siker babérjait. Mosolyogtam magamban: ez az ember azt hiszi, hogy itt hónapokon belül eredményt fog elérni. Hazajövet, amikor kértem Varga Bélát, hogy tartsa fenn a kérdést, azt válaszolta: Látogass meg minden második nap reggel, és rugdossál meg, hogy ne felejtsem el. Sokat mulattunk P. Kerkaival⁶⁹¹ ezen a tipikus és kedves Varga Béla-i mondáson.”⁶⁹² 1946. július 3-án Varga riadtan mesélte Nagy Töhötömnek, hogy „Szvirodov orosz katonai főparancsnoktól átirat érkezett a kormányhoz, amelyben felszólítja a kormányt, hogy erőteljesebb ütemben számolja fel a reakciót, különösen azt, amelyik az egyház mögött húzódik meg. Felsorol több katolikus egyesületet, köztük elsősorban és külön hosszan megokolva a KALOT-ot⁶⁹³ is, és kéri ezek feloszlátását. A KALOT elleni vádak megszővegezése világosan mutatta, hogy a magyar kommunistáktól ered az egész akció. Ezt hamarosan le is ellenőriztük, és információink szerint a magyar kommunisták újabb támadási trükkjével állunk szemben: beugratták a katonai főparancsnokot az átirat megszerkesztésébe. [...] Varga Béla szerint Tildy keze is benne van az átiratban, aki botrányos családi panamáit után immár testét és lelkét is eladta a bolsevikoknak. Azért vették csak elő a lépésnek a megtevésére a katonai főparancsnokot, mert egyedül ennek van hatalma saját jogkörében ilyen átiratot megszerkeszteni. Egyébként ez csak egy fázisa a most kezdődő kegyetlen harcnak, amellyel a kommunisták fel akarják számolni az egész primási vonalat. Elkerülhettük volna ezt a kultúrharcot, ha a primás másképp viselkedik.”⁶⁹⁴ 1946. szeptember 30-án Kerkai a következő feliratot tartalmazó cédulát dobott be Nagy Töhötöm levelezékreányébe: „Egy gondolat: háromféle módszerrel lehet ma szerepelni a történelemben:

népi demokratikus rendszer között. Emiatt ellentétbe került Mindszenty Józseffel. Rómából Dél-Amerikába küldték. Uruguayban végzett papi munkát 1949-ig, ekkor kilépett a rendből, majd megnősült.

⁶⁹⁰ Puskin, Georgij Makszimovics (1909–1963): szovjet diplomata, az SZKP felső vezetésének tagja; magyarországi akkreditált rendkívüli és meghatalmazott nagykövet.

⁶⁹¹ Kerkai Jenő (1904–1970): jezsuita szerzetes, a KALOT mozgalom társalapítója.

⁶⁹² Nagy Töhötöm: *Napló 1945-46 kapcsolódó dokumentumokkal*. Keresztes András (szerk.), EFO Nyomda és Kiadó, Százhalombatta, 2019 (továbbiakban Nagy T. 2019), 119.

⁶⁹³ Katolikus Agrárfűzési Legényegyesületek Országos Testülete. Az 1938/1946-tól 1988-ig működő országos szervezet, a földművesek és földmunkások legényegyleteit, vagyoni helyzet és vallásfelekezetre való tekintet nélkül volt hivatott összefogni.

⁶⁹⁴ Nagy T. 2019, 127.

mereven, mint a fal (prímás), puhán, mint a viasz (Tildy) és rugalmasan, mint az acél (KALOT)”.⁶⁹⁵

Tildy Zoltán számára államfőként kiemelt fontosságú ügynek számított az oktatás, illetve a paraszti társadalom felkarolása. Az 1946. augusztus 6-án mondott rádióbeszédében, államfőként vállalta a Demokratikus Népi Kollégiumokat Építő Mozgalom fővédnökségét. A mozgalom célkitűzése volt a népi származású gyermekek iskolázottságának, műveltségének növelése. Ezt kollégiumok alapításával, a szegény otthonokból kikerülő ifjúság étkeztetésével, ruháztatásával, tandíjak kifizetésével, tankönyvekkel történő ellátásával kívánták elérni.⁶⁹⁶ 1946. szeptember 5-én ünnepség keretében emléktáblát avattak a Ráday utca 54. számú házban arra emlékezve, hogy Tildy 119 napon át Rácz Endre református lelkész lakásában talált menedéket a német megszállás elől.⁶⁹⁷ 1946. november 16-án az államfő a dolgozószobájában fogadta a Magyar Távirati Iroda munkatársát, akinek a magyar szellemi élet legégetőbb kérdéseiről nyilatkozott. Mint mondta, *„a szellemi élet kibontakozásának legfőbb akadálya mégis az, hogy demokráciánk megadta ugyan a szellem szabadságának feltételeit, de eddig az anyagi lehetőségeket nem tudta biztosítani a szellemi munka kibontakozása számára. Íróink, művészeink, tudósaink tekintélyes része a puszta életfenntartással küszködik.*” Az irodalmi élet felkarolására az volt a víziója, hogy egy központi szerv alakuljon, amely felhívást intézve azok jelentkezését várja, akik előfizetéssel vállalják, hogy egy év alatt 12 darab könyvet vásárolnak.⁶⁹⁸ Tildy Zoltánné, az államfő felesége még nyáron, 1946. július 30-án Párizsban részt vett, a nők nemzetközi demokratikus federációjának értekezletén.⁶⁹⁹

Az államfő 1946. december 2-án elvállalta Juhász László gyári munkás tizenötödik, Katalin nevű gyermekének keresztapaságát. A keresztelőt a budafoki református templomban tartották. A gyermeket Jékely László tartotta a keresztvíz alá.⁷⁰⁰ Tildy december 7-én részt vett a

⁶⁹⁵ Uo. 171.

⁶⁹⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-0039 MTI Napi Hírek. 1946.08.06.

⁶⁹⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-0041 MTI Napi Hírek. 1946.09.05.

⁶⁹⁸ MNL OL XXVI-A-14-b-0046 MTI Napi hírek. 1946.11.16.

⁶⁹⁹ MNL OL XXVI-A-14-b-0038 MTI Napi Hírek. 1946.07.30.

⁷⁰⁰ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. A hír megjelent a *Kis Ujság*ban is. A köztársasági elnök egy gyárimunkás 15. gyermekének keresztapja. In: *Kis Ujság*, 1946. december 4. (60) 275., 3.

Partizánbarátok Szövetsége által rendezett Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékünnepélyen.⁷⁰¹ December 11-én pedig, a nemzeti ellenállás vértanúi halálának évfordulója alkalmából, megkoszorúzta dr. Tartsay Vilmos⁷⁰² sírját,⁷⁰³ majd részt vett az Operaházban tartott gyászünnepélyen.⁷⁰⁴

II/2.2.2. Az 1947-es év és a „gyenge” államfő

A magyar belpolitikában, illetve a Kisgazdapárt életében is jelentős változásokat hozott az 1947-es év. Eddigre ugyanis már a végső fázisához ért a kormányzópárt felbomlásának kommunista akciója. Palasik Mária⁷⁰⁵ ezt egy ötlépcsős folyamatként írja le. Első lépésként – az 1945. november 4-i választások után – megosztották a Kisgazdapártot azzal, hogy annak jobboldalinak ítélt csoportjai ellen keményen felléptek; illetve a párt centrumát rávették az államosítások, a földreform és a B-lista bevezetése melletti kiállásra. Második lépésként folyamatosan hivatkoztak a reakció ellentámadásának veszélyére. Ez az időszak, az 1946. június 5-én tett megállapodásig tartott,⁷⁰⁶ amely az önkormányzati választások megtartásáról szólt. A referendum azonban elmaradt. Harmadik lépésként a SZEB segítségét is igénybe vették. Ehhez tartoztak például a *szovjet katonák ellen elkövetett merényletek* ügyei is. A negyedik lépés az összeesküvés tézisekre volt. A „köztársaságellenes összeesküvésről” szóló első hivatalos tájékoztatás 1947. január 5-én jelent meg a *Szabad Népben*.⁷⁰⁷ Ezt követően a kommunista sajtó sorra rágalmozdított kisgazda politikusokat, mint akik „részt vettek” az összeesküvésben, vagy

⁷⁰¹ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 3. Köztársasági elnök protokoll programjainak tervezetei 1946–1948, Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékünnepély a Partizánbarátok Szövetségének rendezésében, 1946. december 7-én.

⁷⁰² Tartsay Vilmos (1901–1944): „*A budapesti I. hadtest anyagi vezérkari osztályának főnöke (1938–1940), a nagyváradi önálló huszárezred parancsnoka (1940–1941), politikai okokból a katonai szolgálattól megválva nyugdíjaztatta magát (1941). A gazdasági életben helyezkedett el, egy konzervüzem vezetője lett. Az ország német megszállását követően illegálisba vonult, bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, a nyilas hatalomátvétel után megalakult Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága Katonai Vezérkarában a személyi toborzás irányításával bízták meg (1944). A nyilas hatóságok a budapesti Andrassy úti lakásán titkos találkozóra érkező Kiss Jánossal és Nagy Jenővel együtt letartóztatták (1944. nov. 22.). A Hadbíróóság halálra ítélte (1944. dec. 7.) és kivégezték. A II. világháború után posztumusz ezredessé léptették elő (1945. márc. 15.).*” Nemzeti Örökség Intézete honlapja. Nemzeti Sírhelyek. Tartsay Vilmos. Forrás: <https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/tartsay-vilmos/>, 2023.03.06.

⁷⁰³ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 3. Köztársasági elnök protokoll programjainak tervezetei 1946–1948, A nemzeti ellenállás vértanúi halálának évfordulója alkalmából dr. Tartsay Vilmos sírjának megkoszorúzása, 1946. december 11-én.

⁷⁰⁴ MNL OL XXVI-A-14-b-0047 MTI Napi Hírek. 1946.12.11., Bajcsy-Zsilinszky emlékest az Operában, 53.

⁷⁰⁵ Palasik Mária: történész. Fő kutatási területe: Magyarország politika- és társadalomtörténete a II. világháború után; az 1951. évi budapesti kitelepítések története; az 1956-os magyar menekültek története.

⁷⁰⁶ Nagy Ferenc 1946. június 4-én jelentette be lemondási szándékát.

⁷⁰⁷ *Szabad Nép*, 1947. január 5. (5) 4., címlap.

„kapcsolatot tartottak” ennek során. Végül ötödik lépésként kompromittálni tudták Kovács Bélát és Nagy Ferencet is.⁷⁰⁸

Még 1947. január 14-én Tildy egy brüsszeli lapnak tett nyilatkozatában kiemelte a magyarországi újjáépítés nagyszerű lendületét, illetve ebben Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter érdemeit. „*A megszállással kapcsolatosan a külföldön terjesztett rágalmakat [pedig] határozott szavakkal cáfolta.*”⁷⁰⁹ Január 20-án már Rákosi és Szakasits azt követelte Nagy Ferencről, hogy Kovács Béla távozzon a Kisgazdapárt főtitkári pozíciójából.⁷¹⁰ Az MKP PB január 30-i ülésén a „horthysta összeesküvés” kapcsán, Kovács Béla felelősségét is felvetették abban, hogy szerintük a Kisgazdapárt „a magyar parasztság esküdt ellenségeinek menedékévé” vált.⁷¹¹ Révai József 1947. február 6-án a Nemzetgyűlésben már Kovács bíróság elé állításának szükségességét ecsetelte. Február 6-án és 7-én a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályán, a Budapesti Népügyészségen, illetve a Budapesti Népbíróságon is foglalkoztak a kisgazda pártfőtitkár mentelmi jogának felfüggesztésével.⁷¹² Az MKP PB február 7-én tartott ülésén megbízták Rákosit, hogy másnap beszéljen Tildyvel a kisgazda főtitkár kiadatásának kérdéséről.⁷¹³ Rác Erzsébet még ehhez a naphoz jegyezte fel a következőt: „*Délben Rákosi. Sokáig.*”⁷¹⁴ Február 8-hoz pedig: „*Kovács Bélát a kisgazda, illetve parasztpárti képviselők nem adják ki. Már ő is »összeesküvő«?...*”⁷¹⁵ Még szintén február 7-én, a Nemzetgyűlésben felolvasták Kovács István képviselő és társai indítványát, egy 25 fős bizottság kiküldésére a Magyar Közösséggel kapcsolatos ügyek kivizsgálására.⁷¹⁶ Ezt bár a képviselők nagy többséggel megszavazták, a kommunista párt következetesen elutasította ennek életbe lépését azzal érvelve, hogy az illetékes igazságügyi és egyéb hatóságoknak kell kivizsgálnia. Ugyanakkor a kommunistáknak Tildyt is sikerült rávenniük arra, hogy meggyőzze a kisgazda parlamenti frakciót az indítvány visszavonásáról.⁷¹⁷ Taktikai megfontolásból a kommunisták beleegyeztek egy pártközi vizsgá-

⁷⁰⁸ Palasik Mária: A Kisgazdapárt felbomlására irányuló kommunista taktika lépései. In: Standeisky Éva–Kozák Gyula–Pataki Gábor–Rainer János (szerk.): *A fordulat évei 1947–1949*. 1956-os Intézet, Budapest, 1998, [113–128.] (online változat) (továbbiakban Palasik 1998). Forrás: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/palasik.htm>, 2022. 09. 26.

⁷⁰⁹ MNL OL XXVI-A-14-b-0049 MTI Napi hírek. 1947.01.14.

⁷¹⁰ Palasik 1998.

⁷¹¹ *Szabad Nép*, 1947. január 31. (5) 25., címlap.

⁷¹² Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Napvilág, Budapest, 2000 (továbbiakban Palasik 2000), 212.

⁷¹³ Uo. 211.

⁷¹⁴ Rác 1995, 146.

⁷¹⁵ Uo.

⁷¹⁶ Nemzetgyűlés naplója. V. 1945., 253–254.

⁷¹⁷ Palasik 2000, 213–214.

lóbizottság felállításába, amely a mentelmi bizottság szerveként foglalkozhat az ügygel. Ez február 8-án alakult meg két taggal, a szociáldemokrata Ries István igazságügy-miniszterrel és a kisgazda igazságügyi államtitkárral, Hompola Mihálllyal.⁷¹⁸ Ők azonban „*elsősorban a rendőrségen felvett, Kovács Bélára vonatkozó terhelő jegyzőkönyveket tanulmányozhatták, de tanúkihallgatásokat nem folytathattak. A jegyzőkönyvek összegzéseként egy jelentés készült, amelynek tartalma szerint Kovács Bélának az összeesküvésben játszott szerepe nem bírálható el egyértelműen, és hogy ezt meg lehessen tenni, szükség van Kovács kiadatására. Az ajánlás, amellyel Hompola nem értett egyet, a mentelmi bizottságnak készült volna. Az MKP PB február 13-i ülésén döntött a jelentésben foglaltak nyilvánosságra hozásáról.*”⁷¹⁹ Rákosi hatására Ries nyilatkozatot adott ki, amely szerint az ügy tisztázása érdekében fontos Kovács Béla kiadása, azonban ezt Hompola nem írta alá. Így őt kompromittálták, amely lemondását és visszavonulását eredményezte.⁷²⁰ „*Február 14-én Rajk László belügyminiszter Nagy Ferenc és Balogh István jelenlétében ismertette a kisgazdapárti képviselő-testület különértekezletén a Kovács Bélával szemben emelt hivatalos vádakat. [...] A miniszteri beszámoló után az értekezleten megjelent Kovács Béla, akit a képviselőtársai feltűnően lelkes rokonszenvvel fogadtak. Az FKGP főtitkára felszólalt, elismerte politikai felelősségét a történetek miatt, de tagadta azt, hogy az összeesküvésről tudott, ill. abban részt vett volna.*”⁷²¹ Február 17-én reggel kisgazda tárgyalás volt a köztársasági elnök hivatalában. Megállapodtak abban, hogy Kovács Béla lemondását követően Bognár József⁷²² látja majd el a főtitkári⁷²³ teendőket.⁷²⁴ Másnap, egy fogadás után Tildy a következőt jegyezte meg Rácz Erzsébetnek: „*Szegény Kovács Béla sok jó tervet megakadályozott, de meg is issza a levét.*”⁷²⁵ A kommunista párt február 18-án tartott politikai bizottsági ülésén határozottan leszögezték, hogy Kovács Bélát bűnösnek tartják, illetve a baloldalnak egyenesen kell követelnie a leváltását, majd kiadatását.⁷²⁶ Aznap délután Tildynél megjelentek a

⁷¹⁸ Hompola Mihály (1900–1967): ügyvéd, kisgazdapárti politikus, államtitkár, nemzetgyűlési képviselő. Nagy Ferenc és Kovács Béla baráti köréhez tartozott. 1947. szept. 16-án, lemondva minden pártbeli tisztségéről visszavonult a politikai élettől.

⁷¹⁹ Palasik 2000, 214.

⁷²⁰ Uo.

⁷²¹ Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976 (továbbiakban Vida 1976), 262.

⁷²² Bognár József (1917–1996): közgazdász, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1945 és 1990 között országgyűlési képviselő, 1946 és 1947 között tájékoztatásügyi miniszter. 1947-től 1949-ig Budapest polgármestere. 1948-tól az FKGP alelnöke. Bel-, illetve külkereskedelmi miniszter (1949–54, 1954–56), miniszterelnök-helyettes (1956. okt. 28.–nov. 4.). 1959 és 1990 között a Magyarok Világszövetségének elnöke. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának alelnöke (1972–89).

⁷²³ Végül Balogh István lett az új pártfőtitkár.

⁷²⁴ Rácz 1995, 149.

⁷²⁵ Uo. 151.

⁷²⁶ Palasik 2000, 215.

pártok vezetői, hogy a *Kovács Béla-ügyről* tárgyaljanak. A kisgazda álláspont az volt, hogy: „*az összeesküvés valamennyi bűnösét bíróság elé kell állítani és a legszigorúbban meg kell büntetni, a Kovács Béla ellen felsorakoztatott nyomozati adatok azonban nem elégségesek ahhoz, hogy a Kisgazda Párt főtitkárát az összeesküvés részesének lehessen tekinteni.*”⁷²⁷ A nyomásnak engedve végül Nagy Ferencék megkérték pártfőtitkárukat, hogy mondjon le.⁷²⁸ Február 20-án Kovács Béla, a miniszterelnöknek szánt levélben adta fel főtitkári pozícióját, a Kisgazdapárt politikai bizottsági tagságát, illetve a *Kis Újság* főszerkesztői állását.⁷²⁹ Már aznap telefonált Rákosi az Elnöki Hivatalba és kemény hangon kijelentette: „*ha Kovács Bélát nem adja ki a párt, minden felborul.*”⁷³⁰

A Nemzetgyűlés február 21-én összeült mentelmi bizottsága kétnapos vita után „*ügy döntött, hogy nem adja ki a rendőri szerveknek Kovács Bélát.*”⁷³¹ „*Február 23-án a miniszterelnökségen folytak tovább Rákosi, Szakasits és Nagy Ferenc között a tárgyalások Kovács Béla sorsáról. Az MKP ragaszkodott hozzá, hogy Kovács Béla vallomást tegyen a rendőrségen. Erre ő hajlandónak is mutatkozott, de csak mentelmi joga birtokában. A tárgyalásra Rákosi már előre elkészített megállapodástervezettel érkezett, amelynek lényege éppen az lett volna, hogy Kovács Béla önként mondjon le mentelmi jogáról, három-három napra álljon a politikai rendőrség és a népügyészség rendelkezésére, hogy kihallgathassák. Ezután a népfőügyész vádat emelhet Kovács Béla ellen.*”⁷³² Végül is abban állapodtak meg, hogy Kovácsot az ÁVO kihallgathatja, azonban őrizetbe nem veheti és nem tartóztathatja le; illetve a népügyészség az átadott anyagok alapján folytassa le a vizsgálatot, ami alatt legyen lehetősége szabadon védekeznie.⁷³³ Rácz Erzsébet 1947. február 24-éhez jegyezte fel, hogy állítólag Jékely László ötlete volt az, hogy „*Kovács Béla önként mondjon le mentelmi jogáról, és jelentkezzen a rendőrségen kihallgatásra*”⁷³⁴, illetve az erről szóló megegyezés szövegét is ő diktáltatta le.⁷³⁵ Rácz még azt is felírta ehhez a naphoz, hogy: „*A Kovács Béla-ügy kezdete az volt, hogy E. [Tildy] javaslatára Rákosi megegyezett volna azzal, ha Kovács Béla lemond a főtitkárságról, és a lap [Kis Újság] főszerkesztéséről. Meg is csinált egy közleményt az MTI részére, de Nagy Ferenc Kovács Bélá-*

⁷²⁷ *Kis Újság*, 1947. február 18. (61) 40., címlap.

⁷²⁸ Palasik 2000, 215.

⁷²⁹ A levél szövegét lásd: *Kis Újság*, 1947. február 22. (61) 44., 2.

⁷³⁰ Rácz 1995, 152.

⁷³¹ Palasik 2000, 215.

⁷³² Uo. 216.

⁷³³ Uo. 217.

⁷³⁴ Rácz 1995, 159.

⁷³⁵ Uo. 160.

val elment vadászni, és Varga Béla – mint a párt itthon maradt egyetlen felelős vezetője, [Dernői] Kocsis Lászlóval⁷³⁶ úgy döntött, hogy nem járulnak hozzá.”⁷³⁷ Ahogyan Palasik Mária is írja, a visszaemlékezések között ellentmondások vannak azzal kapcsolatban, hogy Kovács Béla miként viszonyult a rá váró feladathoz.

Azonban tény, hogy 1947. február 25-én reggel Kovács Béla bement az Andrássy út 60-ba. Aláírt nyilatkozatában kijelentette, hogy ragaszkodik mentelmi jogához, illetve nincs szándékában lemondani, azonban kihallgatásához hozzájárul az Államvédelmi Osztályon és a Népbiztonságon is.⁷³⁸ Délelőtt 10 órakor meg is kezdődött a lelki megtörését célzó kíméletlen színjátékkal egybekötött kihallgatása. Időközben dél körül megjelent ügyvédje, Pfeiffer Zoltán is, aki Péter Gáborral szembeni határozott fellépése és szóváltása után elhozta onnan a kisgazda pártfőtitkárt. Azonban még aznap délután Kovács – pártja vezetőségének javaslatára – ismét bement a politikai rendőrséghez vallomást tenni, hogy aztán a tervek szerint lemondjon és félreálljon. Ismét kijelentette, hogy „az összeesküvésről nem tudott, abban részt nem vett.” Este azonban megjelentek „a szovjet államvédelem katonái az Andrássy út 60.-ban”, akik hivatkozva a fegyverszüneti szerződés által biztosított jogukra, letartóztatták őt. Váci utcai lakására elkísérve házkutatást is tartottak.⁷³⁹ Aznap este Tildy a Fórum Klub embereivel – Oltványi, Mihályfi, Ortutay, Barcs Sándor – folytatott megbeszélést. Rácz Erzsébet úgy írja, hogy az időközben megérkező Kapócs Ferenc, a miniszterelnök titkára hozta a hírt, illetve Ortutayt át is kérték a Rádióba. 11-kor pedig már ezt be is mondták adásban.⁷⁴⁰ Pfeiffer Zoltán beszámolója szerint, miután Ortutay visszaért a Rádióból, sápadtan felolvasta Szviridov levelét, amelyben az a felhívás szerepelt, hogy az éjféle adásban kell közölnie a Rádiónak Kovács Béla letartóztatásának tényét.⁷⁴¹ A Magyar Távirati Iroda még 23:45-kor azt jelentette, hogy Kovács kihallgatása másnap reggel folytatódni fog.⁷⁴² Tíz perc múlva viszont a magyarországi Szovjet Megszálló Hadsereg főparancsnokságának közleményét volt köteles ismertetni, amely szerint: „A szovjet megszálló hatóságok 1947. február 25-én Budapesten földalatti szovjetellenes fegyveres terrorista csoportok alakításában és a Szovjet Hadsereg ellen irányuló kémkedés szervezésében való aktív részvétele miatt letartóztatták Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt volt főtitká-

⁷³⁶ Dernői Kocsis László (1903–1970): újságíró. 1946 és 1952 között a *Kis Újság* szerkesztője, 1946 és 1949 között az FKgP sajtófőnöke.

⁷³⁷ Rácz 1995, 159–160.

⁷³⁸ Palasik 2000, 217–219.

⁷³⁹ Uo. 219–221.

⁷⁴⁰ Rácz 1995, 161.

⁷⁴¹ Palasik 2000, 221.

⁷⁴² MNL OL XXVI-A-14-b-0052 MTI Napi hírek. 1947.02.25. 23:45.

*rát–. Kovács Béla tevékenyen vett részt oly földalatti szovjetellenes fegyveres csoportok megalakításában, melyeknek tagjai terrorcselekményeket, gyilkosságokat követtek el Magyarországon területén a Szovjet Hadsereg tagjai ellen.*⁷⁴³

Kovács Béla csak 1956 tavaszán szabadulhatott. Részéről teljes joggal neheztelt Tildyre és Nagy Ferencre is azért, amiért „cserben hagyták” őt. Ugyanakkor ifj. Tildy Zoltán a következőkről számolt be Haas Györgynek, beszélgetésük során: Mikor már kezdtek rászállni Kovács Bélára, „akkor apám azt mondta neki, hogy vonuljon félre, Rákosi megigérette, nem fogják tovább bántani. Egypár sort apám megszövegezett, hogy Kovács Béla visszavonul; ezt viszont Varga Béla áthúzta, és ráírta, hogy megtiltja a közlését. Miután ez nem jelent meg, Rákosi azt mondta az apámnak, »Vannak nekünk más eszközeink is.« Ezek után vitték el a szovjetek Kovács Bélát. [...] Jó, apám úgy gondolta, hogy ha Kovács Bélát kivonja, akkor talán megmenti a jövő számára. De ez egyáltalán nem biztos. Mert lehet, hogy pontosan azért követelték ezt, hogyha nincs a színen, hanem elmegy a falujába, akkor olyan szép csöndesen tudják elvinni, hogy senki sem veszi észre. Azért mondom, itt, ebben a dologban nem lehet még azt sem mondani, hogy Varga Bélának volt igaza, vagy apámnak.”⁷⁴⁴

1947. április 12-én Tildy beszélt Schoenfeld amerikai követtel, akivel közölte, hogy a következő egy-két hónapon belül újabb politikai válságra számít Magyarországon, amelynek kiobbantására a Kommunista Párt bizonyára talál majd valami ürügyet. Már az év tavaszára ki akartak kényszeríteni új választásokat a kommunisták, amely azonban meghiúsult. Tildy emlékeztette a követet arra a nehézségre, hogy az amerikaiak nem értik meg igazán a magyarországi helyzetet. A valós hatalmat ugyanis a kommunisták és a mögöttük álló szovjetek gyakorolják, amely helyzeten az 1945 novemberi választások sem változtattak, csupán némi lehetőséget kínáltak arra, hogy a nem marxista erők fékezze a kommunisták teljes hatalomátvételét, míg az ország visszanyeri autonómiáját. Ennek a politikának a sikere és az ország fölötti irányítás visszaszerzésének esélye nagyban függ az amerikaiak fellépésétől. A magyar államfő fokozódó nyomásra számított a szovjetek részéről, amiért a térségben Magyarországon ekkor még nem épült ki teljesen a szovjet mintájú berendezkedés.⁷⁴⁵ Tildy reményét fejezte ki, hogy az Egyesült Államok mielőbb ratifikálja Magyarországgal a békeszerződést, ugyanis a késlekedés havonta

⁷⁴³ Uo. 23:55.

⁷⁴⁴ Haas, 2005, 286.

⁷⁴⁵ The Minister in Hungary (Schoenfeld) to the Secretary of State, Budapest, April 14, 1947—10 a. m. (864.00/4–1447: Telegram). In: S. Everett Gleason (főszerk.): *Foreign Relations of the United States, 1947, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume IV*. United States Government Printing Office, Washington, 1972 (továbbiakban Gleason IV. 1947). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v04/d214>, 2021. 10. 26., Document 214, 608.

50 millió forinttal terheli meg a magyar államkasszát.⁷⁴⁶ A békeszerződést ratifikáló törvényt Tildy 1947. augusztus 7-én írta alá.⁷⁴⁷

1947 áprilisában–májusában az *államfő hitvесе* 6 hetes amerikai körutazást tett, amely során érintette Pennsylvania-t, New York-ot, Bridgetown-t⁷⁴⁸ és Cleveland-et. 1947. május 18-án Tildyné rádióbeszédet mondott,⁷⁴⁹ amelyet a New York-i WWRL rádióállomás magyar délutánja adott le. A háborús pusztítás okozta nehézségek, illetve a magyarországi árva gyerekek helyzetének említése után a következőképpen zárta beszédét: „*Búcsúzásul hadd hívjak meg mindenkit Magyarországra 1948-ra, mikor megünnepeljük a magyar nép hősi szabadságharcának 100.-ik évfordulóját és bemutatjuk az újjáéledt nemzet munkájának minden eredményét.*”⁷⁵⁰ Az államfő felesége 1947. május 25-én, vejevel Csornoky Viktorral és egy küldöttséggel Clevelandbe utazott, ahová másnap 1947. május 26-án érkeztek meg. A város legrégebbi templomában, ahol Kossuth Lajos is imádkozott, beszédet mondott. Ezután éjjel vonattal tértek vissza New Yorkba.⁷⁵¹ Tildyné 1947. május 30-án érkezett vissza Budapestre. A magyar határhoz kiment érte férje és két fia, ifj. Tildy Zoltán felesége Bereczky Katalin, illetve Mihályfi Ernő tájékoztatásügyi miniszter. Jékely László és Tildy Erzsébet már előző nap Bécsbe utaztak fogadására. A köztársasági elnök feleségét hatalmas tömeg várta, köztük több miniszter, államtitkár és polgármester, még Supka Géza is köszöntötte őt, a Szabadkőműves Nagypáholy nevében.⁷⁵²

Az 1947. május 16-án megalakult Magyar Mezőgazdasági Iparfejlesztési Társaság fővédnökségét Tildy vállalta. Az alakuló közgyűlésen beszédet is mondott. A Társaság elnöke, Csejkey Ernő⁷⁵³ a felszólalásában hangsúlyozta, hogy a Társaságnak meg kell értetnie a magyar közvéleménnyel, a mezőgazdaság átállításának életbevágó fontosságát. Tildy a beszédében elmondta: „*az újjáépítés szót lassan fel kell váltania az országépítés szónak. [...] Ez azt jelenti,*

⁷⁴⁶ The Minister in Hungary (Schoenfeld) to the Secretary of State. Budapest, April 14, 1947—11 a. m. (740.0011 EW (Peace)/4–1447: Telegram). In: S. Everett Gleason (főszerk.): *Foreign Relations of the United States, 1947, The British Commonwealth, Europe, Volume III*. United States Government Printing Office, Washington, 1972 (továbbiakban Gleason III. 1947). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d323>, 2021. 10. 26., Document 323, 609.

⁷⁴⁷ The Minister in Hungary (Chapin) to the Secretary of State. Budapest, August 8, 1947—4 p. m. (740.0011 EW (Peace)/8–847: Telegram) In: Uo. Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d345>, 2021. 10. 26., Document 345, 1332.

⁷⁴⁸ A bridgetown-i református egyházköztség Tildyt tiszteletbeli lelkipásztorává választotta.

⁷⁴⁹ Az erről készült fényképet lásd a 6-os számú képmellékletben.

⁷⁵⁰ MNL OL XXVI-A-14-b-0058 MTI Napi hírek. 1947.05.20.

⁷⁵¹ MNL OL XXVI-A-14-b-0058 MTI Napi hírek. 1947.05.28.

⁷⁵² MNL OL XXVI-A-14-b-0058 MTI Napi hírek. 1947.05.30.

⁷⁵³ Csejkey Ernő (1887–1969): ügyvéd, politikus, a Magyar Nemzeti Bank elnöke (1946–1949).

hogy tervszerűségekre kell törekednünk, meg kell határoznunk a helyes sorrendet. Engem örömmel töltött el az, hogy a kormányzat, a magyar közélet vezető férfiai, gazdasági szakemberek, a politikai pártok tervet készítettek az ország építésére három esztendőre előre. [...] A magyar mezőgazdaság nem tudja eltartani a maga dolgozóit, ha nem tud több értéket kihozni a rendelkezésre álló földből. [...] Ezen a téren ez a Társaság nagyon komoly munkára hivatott.”⁷⁵⁴

Május–júniusban lemondatták az éppen Svájcban tartózkodó Nagy Ferencet, azzal vádolva, hogy ő is részt vett a „köztársaság-ellenes összeesküvésben”. Előzőleg, 1947. április 29-én Rákosi azt mondta Molotovnak, hogy: *„Minden kétséget kizáróan tudjuk, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök is részese volt az összeesküvésnek. A letartóztatottak tanúvallomásaiból kiderül, hogy Nagy Ferenc az összeesküvők csoportjának egyik vezetője. Nincs kizárva, hogy Tildy Zoltán, a köztársaság elnöke úgyszintén belekeveredett az összeesküvésbe. Jellemző, hogy Tildy felesége jelenleg Amerikában tartózkodik. Azért utazott oda, hogy adományokat gyűjtsön a szükségét szenvedő magyar protestánsok, kálvinisták megsegítésére. Ez persze csak ürügy. Hozzá kell tennünk ehhez azt is, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök veje [sic! (valószínűleg Csornokyról, Tildy vejéről van szó)]⁷⁵⁵ az Egyesült Államokbeli magyar misszió első tanácsosaként dolgozik, s most ő is, éppúgy, mint Tildy felesége, tárgyalásokat folytat az USA-ban.”⁷⁵⁶*

Nagy Ferenc a lemondása kapcsán 1947. május 31-i keltezéssel a következőket írta Tildy Zoltánnak: *„Elnök Úr! Szabadságom letöltése közben május 28-án du. 6^h Locarnóban értesültem arról, hogy az orosz letartóztatásban levő Kovács Béla nemzetgyűlési képviselőnek magyar hatóságok kezére való átengedése ügyében válasz jött az ellenőrző bizottság elnökétől, amelyben Kovács Béla átadását megtagadják, a vallomásáról készült saját kezű jegyzőkönyvet azonban megküldötték, s ebben reám nézve olyan adatok vannak, amelyek az összeesküvésben való részvételemlre mutatnak.”* Ezután említi, hogy Kapócs Ferenc, Balogh István, Bárányos Károly, Gyöngyösi János, sőt Tildy is kérték, hogy térjen haza. *„Azonnal megtettem intézkedéseimet a hazautazásra. 29-én délelőtt éppen hazaindulásom pillanatában Gordon Ferenc követ úr felhívott Bernből, s telefonon közölte velem Gyöngyösi külügyminiszternek azt az üzenetét, hogy semmi szín alatt el ne hagyjam Svájc területét, amíg [Mihályfi Ernő] tájékoztatási miniszter ide nem érkezik informálásomra. [...] 30-án délelőtt Balogh [István] államtitkár azt telefonálta*

⁷⁵⁴ MNL OL XXVI-A-14-b-943 Magyar Országos Tudósító (MOT). 1947.05.16.

⁷⁵⁵ Nagy Ferenc miniszterelnök veje Piski-Schmidt Frigyes [Piski, Frederic S.] szociáldemokrata újságíró volt. Ő azonban Nagy Júliát (Nagy Ferenc lányát), már a lemondott és Amerikába emigrált miniszterelnökkel való találkozásuk utáni időben vette feleségül. Ezért itt valószínűleg Csornoky Viktorról, Tildy Zoltán vejéről van szó, aki a washingtoni követség első titkáráként dolgozott még 1945 decemberétől, 1946 decemberéig. Tildy Zoltán feleségét is ő kísérte, annak amerikai útja során.

⁷⁵⁶ Izsák–Kun 1994, 195.

*Gordon követ úrnak, hogy helyes lenne, ha nem mennék haza, hanem ártatlanságom hangoztatása mellett elküldeném lemondóleveletem. Ezekből a figyelmeztetésekből arra kellett következtetnem, hogy személyes szabadságom forog kockán, ha hazamegyek Budapestre. [...] Hogy azonban a magyar politikai élet pillanatnyi kibontakozását ne hátráltassam, miniszterelnöki állásomról ezennel lemondok. [...] Hangoztatnom kell, hogy semmiféle összeesküvésről soha nem tudtam, sem a koalíció, sem a megszálló hatalom ellen sem szóval, sem tettel nem vétettem; [...] Mellékelem Elnök úrhoz lemondóleveletem, ”.⁷⁵⁷ 1947. június 1-jei keltezéssel pedig megírta, a szintén az államfőhöz címzett hivatalos lemondólevelét is, amelyben külön hangsúlyozta titkárának, Kapócs Ferencnek szabadon bocsátását.⁷⁵⁸ A miniszterelnök feltételei tehát a következők voltak: 200–300 ezer svájci frank biztosítása a megélhetéséhez; ne gázoljanak becsületébe; Kapócs Ferencet engedjék szabadon; kabinetfőnökének, Híves Henriknek ne essen bántódása; birtokát ne konfiskálják el. A legfontosabb azonban, amelyhez minden körülmények között ragaszkodott, hogy gyermekét (legkisebb fiát) engedjék ki hozzá. „Ezzel szemben az MTI Balogh államtitkártól származó hírként leadott egy közleményt, hogy a miniszterelnök már 30-án délelőtt lemondott. Ezt este – súlyos hibaként – megerősítette a svájci magyar követség is a kormány utasítására. A lemondólevelért 31-én ment el Száll József követségi titkár, de Nagy Ferenc közölte, hogy kisfia kiérkezéséhez köti annak átadását, s erről tárgyalni sem hajlandó. Végül június 2-án este történt meg a gyermek és a lemondólevél kicserélése.”⁷⁵⁹ Tehát Nagy Ferenc *de facto* 1947. június 2-án mondott le kormányfői tisztségéről.⁷⁶⁰ A június 2-án kelt átvételi jegyzőkönyv szövegében – amelyet gépkocsija sárhányóján írt – még említést tett arról, hogy Kapócs Ferenc szabadon bocsátását a magyar kormány megtagadta.⁷⁶¹*

Június 2-án Varga Béla házelnök lemondás nélkül titokban emigrált, illetve a '47-es év során számos más politikus is külföldre távozott, pl. Sulyok Dezső (Szabadság Párt), Pfeiffer Zoltán (Függetlenségi Párt), Peyer Károly⁷⁶² (Szociáldemokrata Párt, szakszervezeti tanács), Kovács Imre (Nemzeti Parasztpárt) stb.⁷⁶³ Miután június 3-án Balogh István az FKgP főtitkári

⁷⁵⁷ Nagy Ferenc levele Tildy Zoltán köztársasági elnökhöz. Bern, 1947. május 31. In: Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 2. kötet. Európa–História, Budapest, 1990 (továbbiakban Nagy F. 2. 1990), 247–248.

⁷⁵⁸ Uo. 251.

⁷⁵⁹ Feitl István: *Politikasakk. Rákosi Mátyás és Kádár János játszmái*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2022 (továbbiakban Feitl 2022), 89.

⁷⁶⁰ Uo. 90.

⁷⁶¹ Nagy F. 2. 1990, 252.

⁷⁶² Peyer Károly (1881–1956): jobboldali szociáldemokrata vezető, miniszter, vasmunkás. 1927-től a Szakszervezeti Tanács főtitkára volt. 1947 nyarán kizárták a Szociáldemokrata Pártból, amely után a Magyar Radikális Párt-hoz csatlakozott. Hamarosan az Egyesült Államokba emigrált.

⁷⁶³ Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. Bern, EPMSZ, 1985. (Az interneten elérhető változat: Hága – Budapest, Mikes International – Országos Széchényi Könyvtár, 2006) (továbbiakban Borbándi 2006), 52–53. Forrás: <https://mek.oszk.hu/03400/03472/html/>, 2021. 08. 25.

pozíciójáról lemondott, kizárták a Kisgazdapártból Nagy Ferencet és Varga Bélát. Palasik Mária leírja, hogy ezek után Tildy annak árán maradhatott a helyén, hogy a nyilvánosság előtt elmarasztalta őket. Az államfő 1947. június 10-én részt vett az FKgP politikai bizottsági ülésén, ahol erősen bírálta Nagyot és Vargát azért, hogy a pártot ilyen nehéz helyzetbe juttatták.⁷⁶⁴

Még június 2-án, délben ülést tartott a történelmi emlékbizottság, az 1848/49 centenáriusmának megünneplése tárgyában, amelyen jelen volt Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos, Szakasits Árpád, Ortutay Gyula, Rajk László, Mihályfi Ernő, Veres Péter és Jékely László.⁷⁶⁵ Tildy innen a két munkáspárt könyvsátrához sietett, a Nemzeti Színház mellé, ahol a Szikra könyvkiadó és a Népszava könyvkiadó rendezett könyvvásárt. Itt beszédében kijelentette: „*A magyar demokráciának szép ünnepe ez a mai nap [...] amikor a magyar szellem új alkotásai megjelennek a színen, utat keresnek az egész magyar nép szíve felé. [...] ezen a könyvnapon szabad utat kap az a magyar szellem, amely eddig bujdosó volt ebben a hazában, vagy bujdosásra kényszerült a haza határain kívül.*”⁷⁶⁶ 1947 júniusában egy kisebb országjárásra indult az államfő. Június 5-én megtekintette a XV. Szegedi Ipari Vásárt,⁷⁶⁷ június 15-én Győrbe utazott Dinnyés Lajossal és Ortutay Gyulával, hogy országos ünnepség keretében leleplezzék a deportálásban és munkaszolgálatban mártír-halált halt győri zsidók emlékművét.⁷⁶⁸ Június 16-án Tildy a köztársasági érdemrend nagykeresztje a csillaggal kitüntetésben részesítette Dinnyés Lajos miniszterelnököt és honvédelmi minisztert, a demokratikus magyar honvédség fejlesztése terén elért eredményeiért,⁷⁶⁹ akit 1947. június 20-án este Balatonlellén fogadott kihallgatáson, hogy hosszasan megbeszélést folytasson az időszerű politikai kérdésekről.⁷⁷⁰ Lellén június 22-én Tildy fogadta az angol és francia sajtó képviselőit is. A tudósítók kérdéseire válaszolva határozottan cáfolta azt a külföldön terjedő hírt, miszerint lemondásra készül és erről a jelenlétében rendkívüli minisztertanácsot is tartottak.⁷⁷¹ A köztársasági elnök 1947. június 29-én és 30-án debreceni programokon vett részt. Beszédet mondott a debreceni kenyérünnepen, amelyben kijelentette: „*Tudjuk, hogy parasztságunk és a föld között örök szövetség van. A föld népe mindig hűséges volt, s mindig hűséges marad a barázdákhoz, s a rendelt időben mindig készen áll a munkára. Ezt a szövetséget új magyar világunk, demokráciánk csak megerősítette azzal, hogy a termő magyar*

⁷⁶⁴ Palasik Mária: Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból. In: *Társadalmi Szemle*, 1996 (51) 8–9. Dokumentum, [152–160] (továbbiakban Palasik 1996), 152.

⁷⁶⁵ MNL OL XXVI-A-14-b-0059 MTI Napi Hírek. 1947.06.02.

⁷⁶⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-944 MOT. 1947.06.02.

⁷⁶⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-0059 MTI Napi Hírek. 1947.06.05.

⁷⁶⁸ MNL OL XXVI-A-14-b-0059 MTI Napi Hírek. 1947.06.12.

⁷⁶⁹ MNL OL XXVI-A-14-b-0060 MTI Napi Hírek. 1947.06.16.

⁷⁷⁰ MNL OL XXVI-A-14-b-0060 MTI Napi hírek. 1947.06.21.

⁷⁷¹ MNL OL XXVI-A-14-b-0060 MTI Napi Hírek. 1947.06.22.

földet örök és változhatatlan tulajdonul azok kezére adta, akik azt két kezükkel megművelik.” Ezt követően a debreceni Magyar-Jugoszláv Társaság alakuló ülésén is felszólalt: „*a magyar-jugoszláv barátság, együttműködés és testvériség ügyét az egész magyar nép a magáénak vallja. [...] Népünk levonta a múlt [...] tanulságait. [...] a dunavölgyi tájon élő népek nem értették meg egymást, hanem külső befolyás és népellenes vezetők alatt egymás ellen küzdöttek. [...] visszatér népünk igazi lelkiületéhez, amelyben nincs gyűlölet, nincs ellenségeskedés.*” A Kisgazdapárt debreceni szervezete zászlóavató ünnepséget rendezett, amelyen özv. Bajcsy-Zsilinszky Endréné⁷⁷² volt a zászlóanya, így ő verte be az első szöveget a zászló rúdjába. Őt követte Tildy, majd Dinnyés Lajos miniszterelnök, Dobi István államminiszter, illetve az egyes kisgazda-szervezetek képviselői. Tildy látogatást tett a debreceni hadifogoly-elbocsátó állomáson is. Itt az államfő több ezer cigarettát osztott szét a hadifoglyok között.⁷⁷³ Egy debreceni villában átadták a Tildy Zoltán Kollégiumot, amely az ország egyik legjobban berendezett kulturális intézményeként a paraszt-munkás fiatalok szolgálatára volt hivatva.⁷⁷⁴ Az intézmény azonban egy teljes évig sem működhetett az eredeti elképzeléseknek megfelelően. Az épület tulajdonosa, a Magyar Kollégiumi Egyesület (MAKE) beolvadt a Népi Kollégiumok Országos Szövetségébe (NÉKOSZ), majd a szakosítást követően jogász és bölcsész népi kollégistákat helyeztek el benne. Maga az intézmény pedig a Ságvári Endre⁷⁷⁵ Népi Kollégium nevet vette föl.⁷⁷⁶ 1947. július 7-én Dinnyés Lajos Balatonboglárra utazott, onnan pedig Balatonlellére ment Tildyhez kihallgatásra.⁷⁷⁷ Másnap, 1947. július 8-án Szabó Árpád,⁷⁷⁸ a Nemzetgyűlés újonnan megválasztott elnöke is tisztelgő látogatást tett Tildynél a balatonlellei nyaralóban.⁷⁷⁹

Az 1947. augusztus 31-én tartott „kékcédulás választások” során az MKP 22,3%-ot szerzett. 1947. szeptember 17-én Mihail Mihailov, a moszkvai rádió külföldi tudósítója a következőképpen jelentette be az új magyar országgyűlés megalakulását: „*Bátran el lehet mondani, hogy*

⁷⁷² Bajcsy-Zsilinszky Endréné Bende Mária (1900–1974): köztisztviselő. 1944. aug. 22-én kötött házasságot Bajcsy-Zsilinszky Endrével a Gestapo börtönében, a német börtönparancsnokság engedélyével. 1945-től nemzetgyűlési képviselő, az év augusztusától az FKgP Országos Intéző Bizottságának tagja. A párt női szervezetének fontos alakja. 1947 őszétől visszavonultan élt, férje szellemi hagyatékának gondozásával foglalkozott haláláig.

⁷⁷³ MNL OL XXVI-A-14-b-944 MOT. 1947.06.29.

⁷⁷⁴ MNL OL XXVI-A-14-b-0060 MTI Napi Hírek. 1947.06.29.

⁷⁷⁵ Ságvári Endre (1913–1944): jogász. Belépett a Szociáldemokrata Pártba, 1942-től illegálisban élt. Az ifjúság körében antifasiszta egységek létrehozására törekedett. 1944-ben ő szerkesztette a Békepárt *Béke és Szabadság* című illegális lapját. 1944 júliusában a letartóztatására küldött csendőrnnyomozókkal tűzharcba keveredett, amely során életét vesztette.

⁷⁷⁶ *Magyar Nemzet*, 1948. október 1. (4) 226., 3.

⁷⁷⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-945 MOT. 1947.07.06.

⁷⁷⁸ Szabó Árpád (1878–1948): kisgazdapárti politikus. Parlamenti képviselő, 1947 júliusától szeptemberig a nemzetgyűlés elnöke, 1947 szeptembere és októbere között az országgyűlés alelnöke. Földművelésügyi (1947. szept. 24.–1948. ápr. 16.), majd közellátásügyi miniszter (1947. szept. 24.–dec. 31.) volt.

⁷⁷⁹ MNL OL XXVI-A-14-b-0061 MTI Napi Hírek. 1947.07.08.

sohasem volt Magyarországon ilyen szabadon és a nép ilyen nagyarányú részvételével megválasztott parlament. [...] A képviselőház üléstermében 10 magyar politikai párt képviselői foglaltak helyet. A legnépesebbek a baloldali szektorok. Itt ül a kommunista párt 100 képviselője, mellettük a szociáldemokraták, majd a paraszt párt és a független kisgazdapárt foglal helyet. Ez a négy párt alkotta eddig a magyar kormány-koalíciót és választási szövetségük az augusztus 31-i választásokon a leadott szavazatoknak több mint 60%-át kapta meg. A nép ezzel hitet tett a koalíciós politika mellett. [...] Tildy Zoltán beszédét érintve a tudósító kiemelte: Tildy elnök felhívta a képviselők figyelmét arra a tényre, hogy az országgyűlés megnyitása egybeesik a békeszerződés életbelépésével és a magyar szuverenitás teljes visszanyerésével. Tildy elnök hátláját fejezte ki a szövetséges nagyhatalmak, elsősorban a Szovjetunió iránt, amely – Tildy elnök szavai szerint – nagylelkűen lehetőséget adott arra, hogy Magyarország megkezdje független életét még a békeszerződés életbelépése előtt.”⁷⁸⁰ 1947. november 17-én Tildy a Ganz gyárat látogatta meg. Erről Rácz Erzsébet a következőket jegyezte fel: „Péter János mesélte: a gyárból kijövet a munkások könyöktávolságra álltak E.-től [Tildytől]. Az egyik munkás jó hangosan odaszólt: »Na ezt sem merete volna Horthy megcsinálni!...« (Péter János megjegyezte: Rákosi se...) E. [Tildy] odament a munkáshoz, kezet fogott vele. Mire az felbátorodva ezt mondta: »Csak legyen továbbra is ilyen igazságos...«”⁷⁸¹

Az ekkori magyarországi közvéleményről és hangulatról szemléletesen írt Kovács Imre Szegedy-Maszák Aladárnak,⁷⁸² az 1947. december 15-én kelt levelében. Ebben egy jellemző és megtörtént esetet is említ: „Teherautók gördülnek a parlament elé csepegi munkásokkal. Leugrálnak és rövid tanácskozás után beállítanak Rákosi előszobájába. Feszítővasak, reszelők és kalapácsok a kézben: én láttam. – Hol a Rákosi? – Beteg. – Hol a Szakasits? – Beteg. – Nem érdekel bennünket, valamelyikkel beszélni akarunk, húzzák elő az ágyból őket. Félnék talán, azért betegek? A titkár csitítja a társaságot, valaki elszalad Dinnyésért, Lajos megérkezik. – Mi a baj emberek? – Miniszterelnök úr, magával nincs dolgunk. Menjen vissza a szobájába, maga a választások előtt nem ígért semmit, nincs is mit betartania. Röhögés, aztán kórusban: – Hol a Rákosi? – Hol a Szakasits? – A választások előtt azt ígérték, hogy több szavazat több kenyér: hol a több kenyér? Magasra emelik az ismert plakátot az idézett jelszóval és egyre sokasodó

⁷⁸⁰ MNL OL XXVI-A-14-b-0066 MTI Napi hírek. 1947.09.17.

⁷⁸¹ Rácz 1995, 317.

⁷⁸² Szegedy-Maszák Aladár (1903–1988): diplomata. 1943–44-ben a Külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője, majd vezetője volt. Jelentős szerepe volt a Kállay-kormány különbéke megkötésére irányuló titkos tárgyalásában. 1944. március 19. után a Gestapo letartóztatta, majd Dachauba deportálták. 1945-ben tért vissza. 1945 és 1947 között magyar követ volt Washingtonban. Miután lemondott követi tiszteről, az amerikai fővárosban telepedett le. 1950 és 1969 között az Amerika Hangja rádió munkatársaként dolgozott.

*fehér cipókkal. Néha Csepelen emelgetik is az emelvényt alattuk: ilyen a munkásság hangulata.*⁷⁸³

II/2.2.3. Az 1948-as év és a még hivatalban hagyott államfő

Az 1948-as év együtt volt 1848 centenáriuma és Petőfi Sándor születésének 125. évfordulója, így január 1-én, a Köztársaság Házában történt újévi üdvözlések után, Tildy és felesége Kiskőrösre utaztak, az országos Petőfi-ünnepségre.⁷⁸⁴ A következő hónapban a magyar államfő már a Szovjetunióba utazott Dinnyés Lajossal és a magyar kormányküldöttséggel⁷⁸⁵ együtt. A Moszkvába 1948. február 16-én megérkezett magyar delegáció utazásának célja, a magyar–szovjet barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés⁷⁸⁶ aláírása volt.⁷⁸⁷ Délben Svernyik,⁷⁸⁸ a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének elnöke fogadta Tildyt és a küldöttséget. Délután a Kremlt tekintették meg, ahol Sztálinnal és Molotovval találkoztak.⁷⁸⁹ Február 20-án meglátogatták a Vörös Október csokoládégyárat. Délben Szekfű Gyula⁷⁹⁰ moszkvai magyar követ, a tiszteletükre ebédet adott a követségen, este már Sztálin látta őket vendégül vacsorán a Kremlben.⁷⁹¹ A kormányküldöttség másnap, 21-én indult el hazafele külön vonattal,⁷⁹² amely február 23-án érkezett meg a záhonyi magyar határállomáshoz.⁷⁹³ Tildy és felesége, illetve Mihályfi Ernő hazafele még Kijevbe látogattak, a szovjet ukrán kormány meghívására. A magyar elnök és kísérete tiszteletére az ukrán operában díszelőadás volt. Tildyék megnézték Kijev legnagyobb kenyérgyárat, látogatást tettek az ukrán kormánynál, megtekintették a szovjet hatalom 30 évének ukrainai eredményeit bemutató művészeti kiállítást és a Sevcsenko⁷⁹⁴ Múzeumot, illetve részt vettek a szovjet hadsereg fennállásának 30. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen is. Viszonzásul Tildy meghívta az ukrán kormányküldöttséget

⁷⁸³ A washingtoni, Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeum Levéltára – United States Holocaust Memorial Museum Archives (USHMM), Aladár Szegedy-Maszák papers, RG-10.436. 6. doboz, 5. mappa, 14. lap. Forrás: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn517909#?rsc=192443&cv=13&c=0&m=0&s=0&xywh=-664%2C656%2C4059%2C2659>, 2021. 11. 09.

⁷⁸⁴ MNL OL XXVI-A-14-b-0076 MTI Napi Hírek. 1948.01.01.

⁷⁸⁵ A küldöttség tagjai voltak még Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Molnár Erik, Veres Péter és Dobi István.

⁷⁸⁶ Ezt 1948. február 18-án írták alá.

⁷⁸⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-0080 MTI Napi Hírek. 1948.02.17.

⁷⁸⁸ Svernyik, Nyikolaj Mihajlovics (1888–1970): politikus, a Szovjetunió „államfője” (1946–1953).

⁷⁸⁹ MNL OL XXVI-A-14-b-0080 MTI Napi Hírek. 1948.02.18.

⁷⁹⁰ Szekfű Gyula (1883–1955): történész, publicista, egyetemi tanár, az MTA tagja. A második világháború után Magyarország első moszkvai követe, majd nagykövete (1946–1948). 1953-tól országgyűlési képviselő, 1954-től az Elnöki Tanács tagja volt.

⁷⁹¹ MNL OL XXVI-A-14-b-0080 MTI Napi Hírek. 1948.02.20.

⁷⁹² MNL OL XXVI-A-14-b-0081 MTI Napi Hírek. 1948.02.21.

⁷⁹³ MNL OL XXVI-A-14-b-0081 MTI Napi Hírek. 1948.02.23.

⁷⁹⁴ Sevcsenko, Tarasz Hrihorovics (1814–1861) ukrán költő, prózaíró, festő, grafikus.

március 15-re, Budapestre. Az államfőt szállító vonat február 25-én érkezett vissza Magyarországra.⁷⁹⁵ A szovjet hírközlő szervek széleskörű nyilvánosságot adtak Tildy, a 48-as történelmi emlékbizottság március 1-i ülésén elmondott beszédének, amelyben kiemelte a moszkvai fogadtatást, illetve a Sztálinnal és a szovjet vezető férfiakkal történt találkozását.⁷⁹⁶

1948. április 4-én adta vissza Magyarországnak az 1848-as szabadságharc és más régebbi hadjárat 203 lobogóját a Szovjetunió 100 tagú tiszti küldöttsége, élükön Kuraszov⁷⁹⁷ vezérezredessel.⁷⁹⁸ Az ünnepségen jelen volt Tildy is, aki a hónap végén feleségével és unokájával néhány napi pihenésre utazott a dalmát tengerpartra, az akkor még baráti Jugoszláviába.⁷⁹⁹ Május elsejére Tildy táviratot küldött Dubrovnikból Dinnyés Lajos miniszterelnöknek: *„A baráti és szövetséges Jugoszlávia csodálatos szépségű tengerpartjáról küldöm a munka ünnepén együttérző forró köszöntésem népünk dolgozó millióinak. Gyárakban, földeken, bányák mélyén, műhelyekben, a szellemi élet területén hősi munkát végző magyar dolgozók nyugodt öntudattal tekinthetnek az eddigi eredményekre és teljes bizalommal nézhetnek a jövő felé.”*⁸⁰⁰ Dubrovnikból hazafelé utazva, a magyar államfő 1948. május 4-én Zágrábban a Horvát Népköztársaság kormányának vendége volt. A zágrábi pályaudvaron Smodlaka,⁸⁰¹ a jugoszláv külügyminisztérium protokollfőnöke üdvözölte a magyar államfőt, aki meglátogatta Tito⁸⁰² tábornagy szülőházát is.⁸⁰³

Balatonlellén, 1948. május 31-én Tildy a legmagasabb kitüntetést, a köztársasági elnöki elismerés arany koszorúját adományozta Dinnyés Lajos kormányfőnek, *„a miniszterelnöksége egy esztendeje alatt a demokrácia megszilárdítása és a kormány vezetése terén szerzett kiváló érdemei elismerése jeléül.”* Az államfő külön kiemelte a Szovjetunióval kötött barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést, amelyet a közös moszkvai út alkalmával kötött meg a magyar

⁷⁹⁵ MNL OL XXVI-A-14-b-0081 MTI Napi Hírek. 1948.02.25.

⁷⁹⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-0082 MTI Napi Hírek. 1948.03.04.

⁷⁹⁷ Kuraszov, Vlagyimir Vasziljevics (1897–1973): szovjet vezérezredes, a Központi Hadseregsoport parancsnoka.

⁷⁹⁸ Lásd: A Szovjetunió 203 történelmi lobogót adott vissza Magyarországnak. UMFÍ Magyar Filmhíradó 4. 1948. április. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6692>, 2020. 07. 13.; Ünnepség - 48-as zászlók átadása a Hősök terén. Budapest, 1948. április 4. Készítette: Valner. MTVA Sajtó- és Fotóarchívum. Azonosító: MTI-FOTO-FRATH19482467008. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-V11JNjkzU-HJkcG5VRXY5TGdLejNhbK5oMnN6L2xFc3g1R0FGS1RPV3dGMD0>, 2022. 10. 04.

⁷⁹⁹ Tildy Zoltán családjával a dalmát tengerpartra utazik. UMFÍ Magyar Filmhíradó 7. 1948. április. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6722>, 2020. 07. 13.

⁸⁰⁰ MNL OL XXVI-A-14-b-0086 MTI Napi Hírek. 1948.04.30.

⁸⁰¹ Smodlaka, Sloven (1907–1977): jogász, Jugoszlávia diplomatája.

⁸⁰² Tito, Josip Broz (1892–1980): kommunista forradalmár és politikus. A második világháborúban délszláv partizánvezér, majd Jugoszlávia első számú vezetője 1980-ig, haláláig.

⁸⁰³ MNL OL XXVI-A-14-b-0087 MTI Napi Hírek. 1948.05.05.

és a szovjet kormány.⁸⁰⁴ 1948. június 12-én, a szociáldemokraták és a kommunisták fúziójával létrejött a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), amelyet az „*új magyar történelem egyik legnagyobb eseményeként*” hirdettek.⁸⁰⁵ Tildy államfőként eltöltött utolsó hónapja, 1948 júliusa még az egyházi élet és a sport jegyében kezdődött. Július 4-én örömteli eseményen vehetett részt, hiszen egykori lelkészi helyén, Szeghalmon a jelenlétében felavatták a református templom új orgonáját.⁸⁰⁶ Július 7-én meglátogatta a tatai olimpiai edzőtábort.⁸⁰⁷ A hónap 11. napján Mihályfi Ernővel Salgótarjánban részt vettek a református egyházközség harangszentelési ünnepségén. Távozóban még látogatást tettek a baglyasaljai bányatelepen és a zagyvapálfalvai üveggyárban is.⁸⁰⁸ Másnap Budapesten, 1948. július 12-én a Centenáris Stadion⁸⁰⁹ építésének megkezdésére szervezett ünnepség keretében, Tildy végezhette el az első kapavágást.⁸¹⁰ Az MDP azonban hamarosan igényt tartott az államfői tisztség betöltésére is.

II/2.3. Tildy Zoltán és a református püspökök kapcsolata, illetve az államfőhöz írt kegyelmi kérvények

Érdekes és érdemes megvizsgálni, hogy a fiatalon református lelkésznek induló, majd politikussá váló Tildynek, milyen volt a kapcsolata egyházának akkori püspökeivel, amikor ő politikai pályájának csúcán volt. A vizsgált időszakban a Magyarországi Református Egyház egyházkerületeinek püspökei, a Dunántúli Egyházkerületben: Győry Elemér⁸¹¹ (1943. március 24.⁸¹²–1961. október 19.⁸¹³); a Dunamelléki Egyházkerületben: Ravasz László⁸¹⁴ (1921. június 27.⁸¹⁵ [október 1-én iktatták be]⁸¹⁶–1948. május 11.⁸¹⁷), majd Bereczky Albert (1948. július

⁸⁰⁴ MNL OL XXVI-A-14-b-0088 MTI Napi Hírek. 1948.05.31.

⁸⁰⁵ A két munkáspárt egyesülése. UMFÍ Magyar Filmhíradó 14. 1948. június. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6771>, 2019. 11. 07.

⁸⁰⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-0091 MTI Napi Hírek. 1948.07.04.

⁸⁰⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-0815 MTI Sportkiadás. 1948.07.07.

⁸⁰⁸ MNL OL XXVI-A-14-b-0091 MTI Napi Hírek. 1948.07.11.

⁸⁰⁹ Később Népstadion, ma Puskás Ferenc Stadion.

⁸¹⁰ MNL OL XXVI-A-14-b-0815 MTI Sportkiadás. 1948.07.12.

⁸¹¹ Győry Elemér (1891–1978): teológiai tanulmányait Pápán és Genfben végezte. A dunántúli református egyházkerület püspöke (1943–1961).

⁸¹² *A Veszprémi Református Egyházmegye 1943. augusztus 25-én Veszprém városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*. Kiadta: Kovács Lajos egyházmegyei lelkészi főjegyző, Pápa, 1944 (továbbiakban Veszprémi Református Egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyve 1944), 6.

⁸¹³ Molnár Sándor Károly: Magyar református püspökök adattára a 20. században. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2019 (20) 1. [154–166] (továbbiakban Molnár S. K. 2019), 158.

⁸¹⁴ Ravasz László (1882–1975): a Horthy-korszakban a magyarországi református egyház meghatározó személyisége volt. A dunamelléki református egyházkerület püspöke (1921–1948).

⁸¹⁵ Molnár S. K. 2019, 157.

⁸¹⁶ Balogh Margit–Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon, 1790–1992*. Kronológia. História, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993 (továbbiakban Balogh–Gergely 1993), 183.

⁸¹⁷ Uo. 273.

27.⁸¹⁸–1958. december 18.⁸¹⁹); a Tiszáninneri Egyházkerületben: Enyedy Andor⁸²⁰ (1942–1951. január);⁸²¹ illetve a Tiszántúli Egyházkerületben: Révész Imre (1938. október 3.⁸²²–1949. szeptember 1.⁸²³), majd Péter János (1949. december 15.⁸²⁴–1956. október 31.⁸²⁵) voltak.

Az Egyetemes Zsinat és Konvent püspök-elnöke 1936-tól 1948-ig Ravasz László,⁸²⁶ majd 1948 és 1949 között Révész Imre volt.⁸²⁷ 1949 szeptemberétől Bereczky Albert töltötte be a református egyház Egyetemes Konventjének lelkeszi elnöke tisztségét.⁸²⁸ Az Országos Református Lelkészegyesület (ORLE) elnöki tisztéről Ravasz László 1947 tavaszán mondott le. A Konventi Elnökségi Tanács Szabó Imrében⁸²⁹ egyezett meg, hogy átvegye az ORLE vezetését, azonban őt csak 1948. szeptember 2-án választották meg. Az elnöki tisztelet a két időpont között Enyedy Andor, mint ORLE-alelnök töltötte be. Szabó Imrét – aki az Országos Református Presbiteri Szövetség (ORPSZ) lelkeszelnöke is lett – az 1949. szeptember 2-án Debrecenben tartott közgyűlésen újból megválasztották, azonban az év december 4-én kelt levelében felmentését kérte a két tisztség alól.⁸³⁰ Döntését a következőképpen indokolta: „*a Konventi Elnökségi Tanács négy tagjában azóta [1947 óta] változás állott be, [...] Akkor bírtam az Elnökségi Tanács egészének bizalmát. Ma erről – több ténynek összefüggését látva – szívemben más gondolatok vannak.*”⁸³¹

II/2.3.1. A magyarországi református egyház helyzete a háború után

A háború utáni időszakban történt hatalom körüli személycserék kapcsán, Földváryné Kiss Réka⁸³² a következőképpen foglalta össze Ravasz László álláspontját: „*[Ravasz] elfogadta,*

⁸¹⁸ Molnár S. K. 2019, 157.

⁸¹⁹ Balogh–Gergely 1993, 325.

⁸²⁰ Enyedy Andor (1888–1966): egyházi író, a református katekéziskönyvek jelentős szakértője. A tiszáninneri református egyházkerület püspöke (1942–1951).

⁸²¹ Molnár S. K. 2019, 159.

⁸²² Balogh–Gergely 1993, 222.

⁸²³ Uo. 287.

⁸²⁴ Uo. 288.

⁸²⁵ Uo. 314.

⁸²⁶ Ravasz László (szócikk). In: Sipos 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/r-F0D11/ravasz-laszlo-F0D26/>, 2022. 06. 20.

⁸²⁷ Révész Imre (szócikk). In: Történelmi Tár. Forrás: https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5676&catid=85:r&Itemid=67, 2022. 06. 20.

⁸²⁸ Balogh–Gergely 1993, 287.

⁸²⁹ Szabó Imre (1891–1955): az első budapesti református esperes, egyházi író. Teológiát Pápán végzett 1914-ben.

⁸³⁰ Szabó Imréné Szabó Éva (szerk.): *Ég, de meg nem emésztetik. Szabó Imre a Budapesti Református Egyházmege első esperese. Naplók 1914–1954.* Budahegyvidéki Református Egyházközség, Budapest, 2001 (továbbiakban Szabó I. 2001), 431–432.

⁸³¹ Uo. 431.

⁸³² Földváryné Kiss Réka: történész, néprajzkutató. Fő kutatási területe: protestáns egyháztörténet; 1945 utáni magyar történelem.

*hogy az új rendszer új embereket visz a hatalom közelébe, s miután a fiatalabb lelkésznevezékből, egykori közeli munkatársai kerültek befolyásos posztokra, [...] igyekezett – amíg lehetett, és az illetékesek hajlottak rá – kihasználni s az egyház javára mozgósítani ezeket a kapcsolatokat. Különösen Bereczkyre és Péter Jánosra támaszkodott, akiket püspöksége alatt különféle formában segített, és a munkatársaivá emelt; úgy tekintett rájuk, mint akiknek jó kapcsolataik épültek ki az új hatalmi centrumok felé, s akik a kormányon belül az egyházzal ellenséges erőkkel szemben az egyházi érdekek hathatós képviselőjeként, védelmezőjeként tudnak fellépni.*⁸³³

Az 1944. december 21-én megalakuló Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítésében kiemelkedő szerepe volt Révész Imre tiszántúli református püspöknek. Miután Debrecen elfoglalták a szovjet csapatok, a városparancsnok elsőként Bánáss László⁸³⁴ debreceni katolikus prépost-plébánossal és Révész Imrével vette fel a kapcsolatot, akik sokat tettek a nagy pusztítást elszenvedett város életének normalizálásáért.⁸³⁵ Révész 1944. december 5. és 12. között szerepet vállalt a debreceni Nemzeti Bizottság megalakításában, előkészítette a debreceni kollégium oratóriumát, hogy helyszíne legyen az Ideiglenes Nemzetgyűlés üléseinek, részt vett a kormányalakítási tárgyalásokon, illetve maga is tagja lett a megalakult Nemzetgyűlésnek,⁸³⁶ majd Debrecen város törvényhatósági bizottságának.⁸³⁷ A pártonkívüli Révész Imrén kívül, a másik hét református képviselő az INGY-ben, a Kisgazdapárt részéről Tildy Zoltán szeghalmi, Bereczky Albert budapesti, Márton Árpád⁸³⁸ hódmezővásárhelyi és Zákányi József homokszentgyörgyi lelkész; a polgári demokrata párti Haypál Béla⁸³⁹ budapesti lelkész; illetve a parasztpárti Józán László⁸⁴⁰ alcsúti és Szijs Rezső⁸⁴¹ sárvári lelkész voltak.⁸⁴²

⁸³³ Kiss Réka: A diktatúra szorításában. Ravasz László egyházpolitikai útkeresése a második világháborút követő esztendőkből (1945–1948). In: *Századvég*, 2003 (29) 3. [39–68.] (továbbiakban Kiss 2003), 53–54.

⁸³⁴ Bánáss László (1888–1949): veszprémi római katolikus apostoli kormányzó (1945), majd püspök (1946–1949).

⁸³⁵ Gergely Jenő: Az egyházak Magyarországon az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakában (1944. december – 1945. november). In: Feitl István (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945. Politikátörténeti Alapítvány*, Budapest, 1995, [189–212.] (továbbiakban Gergely 1995), 192–193.

⁸³⁶ „A későbbiekben kiegészülő Ideiglenes Nemzetgyűlés 501 tagja közül akkori foglalkozását tekintve 15 volt egyházi személy. Felekezete szerint 8 református, 5 katolikus, egy evangélikus és egy unitárius pap. Pártállás szerint 7 volt kisgazdapárti (ebből 4 református és 3 katolikus), 2 nemzeti parasztpárti (mindketten református lelkészek), 2 polgári demokrata párti (egyik református, a másik unitárius), és 4 fő pártonkívüli (két katolikus, egy református és egy evangélikus). Rangsorban a legmagasabb Révész püspök, ...” Uo. 194.

⁸³⁷ Uo. 193–194.

⁸³⁸ Márton Árpád (1879–1953): hódmezővásárhelyi református lelkész, 1944-től a város képviselőjében az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja.

⁸³⁹ Haypál Béla (1899–1988): református lelkész, esperes, az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja.

⁸⁴⁰ Józán László (1900–1981): református lelkész, 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja.

⁸⁴¹ Szijs Rezső (1915–2006): református lelkész. Teológiai tanulmányait Pápán végezte. 1945-től a Nemzeti Parasztpárt sárvári vezetője, az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja.

⁸⁴² Gergely 1995, 194. 17. j.

Nagy Károly Zsolt⁸⁴³ megfogalmazása szerint, az 1940-es évek második felében a református egyház „egy – többé-kevésbé jól körülhatárolható – köre megpróbálta az egyház és a kiépülő diktatúra viszonyát, előbb a legitim egyházvezetéssel fokozatosan szembefordulva, majd annak helyére állva újrafogalmazni.”⁸⁴⁴ Hivatkozik Gombos Gyulára,⁸⁴⁵ aki szerint 1945-től három nagy véleményformáló csoport különböztethető meg a református egyházon belül. Elsőként a régi egyházi elit, amely a legnagyobb, ám legpasszívabb volt. Másodikként az úgynevezett ébredési reformerek csoportja, különös tekintettel a Bethánia Egyletre. Ehhez tartozott kezdetben Bereczky Albert is, akit még Ravasz László karolt fel, azonban később szembe fordult segítőjével, illetve 1948-ban a püspöki székét is átvette tőle. Az 1946. augusztus 14–17. között, Nyíregyházán alakult Országos Református Szabad Tanács alkalmával első ízben lépett fel, az addigra már különváló és a harmadik nagy csoportosulást jelentő Bereczky és köre,⁸⁴⁶ akiket Gombos *balszárnynak* nevezett el. Ezeken kívül Nagy Károly Zsolt még az úgynevezett „perifériákat” is külön említi.⁸⁴⁷ A Szabad Tanács működése⁸⁴⁸ azonban református egyházszakadást is előidézhetett volna, amellyel többen, köztük Tildy Zoltán is számolt.⁸⁴⁹ Nagy Károly Zsolt összefoglalása szerint, Bereczky Albert második világháború utáni gondolkodásának alapállása az volt, hogy „1945 után Isten igazságos ítélete teljesedett be rajtunk a korábban elkövetett közösségi bűnökért. [...] Az egyháznak hálával kell tudomásul vennie, hogy Isten az ítélettel nem elpusztítani, hanem magához téríteni akart bennünket; [...] A bűnbánat része az Isten ítéleteként előállt új hatalmi helyzet elfogadása, az, hogy az egyház felajánlja magát az Isten céljai és tervei számára eszközül.”⁸⁵⁰ Ravasz László a következőképpen jellemezte Bereczky Albertet, illetve értékelte szerepét: „Bereczkynek áldott igehirdetői karizmája, rendkívüli pásztori művészete, szintetikus és kiegyensúlyozó ereje, továbbá az a körülmény, hogy a Tildyvel való igen benső viszony őt a háború után az élre vetette, nagy befolyást adott neki és a

⁸⁴³ Nagy Károly Zsolt: antropológus, református teológus. Fő kutatási területe: református vallási identitás; teológiai antropológia.

⁸⁴⁴ Nagy Károly Zsolt: „Hozd vissza, Uram, a mi foglyainkat...” Teológiai reflexiók a fogság kérdésére. In: Erdős Kristóf–Kiss Réka–Zila Gábor (szerk.): *Szovjet fogságba hurcolt reformátusok a Kárpát-medencében*. Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, Debrecen, 2017, [51–61.] (továbbiakban Nagy K. Zs. 2017), 52.

⁸⁴⁵ Gombos Gyula (1913–2000): irodalomtörténész, újságíró, író, esszéíró.

⁸⁴⁶ Ez volt akkor a legtudatosabb és legszervezettebb egyházi csoportosulás, amelynek Bereczky mellett Békefi Benő volt a másik kulcsfigurája. Lapjuk a *Magyar Református Ébredés* címet viselte. Kiss 2003, 54–55.

⁸⁴⁷ Nagy K. Zs. 2017, 52–53.

⁸⁴⁸ A szabad tanács esetenként az egyház hivatalos szerveit megkerülve adott ki állásfoglalásokat az egyház nevében, illetve „kváziszinatként”, vagy „reformzsinatként” járt el. „A szabad tanács végletesen kiélezte az egyházban régóta meghúzódó egyházpolitikai, kegyességi és teológiai ellentéteket.” Kiss 2003, 60.

⁸⁴⁹ Uo.

⁸⁵⁰ Nagy K. Zs. 2017, 54–55.

*magyar közéletben kivételes súlyt biztosított számára. Ezt én a magam részéről tőlem telhetőleg előmozdítottam...*⁸⁵¹

Ravasz László visszaemlékezésében írja, hogy Buda ostromának befejezése után, a bemutatkozó látogatását Csernyisev tábornoknál, a város parancsnokánál, Tildy és Bereczky készítették elő. Az 1945. február 22-én létrejött kihallgatásra Ravaszt Muraközy Gyula,⁸⁵² Szabó Imre és Bereczky kísérték el. Ravasz kérte a városparancsnoktól a lelkészek számára menlevelek kiadását, az egyházi és iskolai épületek lefoglalás alóli mentesítését, az egyházi élet kiterjesztett formában történő biztosítását, szabad gyűléstartást, illetve az egyházi sajtóorgánumok szabad megjelentetését. A tábornok illetékesség okán a polgármesterhez irányította.⁸⁵³ Révész Imre püspök 1945. július 7-én levélben fordult Bereczky Alberthez,⁸⁵⁴ közbenjárva a „*rendőri vagy népbíróági eljárás alá vont lelkésztestvéreink érdekében, akiknek száma csak magában a tiszántúli egyházkerületben – bár természetesen folyton fluktuálva – a 30 körül jár.*”⁸⁵⁵ Műtán konkrét eseteket említett nevekkkel, hogy milyen kínokat kell kiállniuk az ártatlanul letartóztatottnak, hozzátette, hogy „*az így bekövetkező halálesetek óriási mértékben meg fogják növelni a már amúgy is épp eléggé meglévő lelki forrongást a rendszer ellen.*”⁸⁵⁶

A magyarországi keresztény egyházak 1945 júliusában Vorosilov marsallhoz fordultak azzal, hogy az ország területén lévő fogolytáborokban papok és lelkipásztorok rendszeres istentiszteletet mutathassanak be. Azonban erre nem érkezett válasz.⁸⁵⁷ Magának Ravasz Lászlónak és Révész Imrének is bizonytalan volt a helyzete, amelyet ők maguk is nagyon jól tudtak. Eljárást azonban egyikőjük ellen sem indítottak.⁸⁵⁸ Ahogyan Földváryné Kiss Réka megfogalmazta a háború utáni helyzetről: „*Az egyházak számos tehertétellel érkeztek az új korszak küszöbéhez, s ez az egyházak vezetőit igencsak nehéz és kényes feladat elé állította. A református egyház pozícióit tovább nehezítette, hogy püspökeik már a háború előtt is az egyház vezetői*

⁸⁵¹ Ravasz László: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1992 (továbbiakban Ravasz 1992), 320.

⁸⁵² Muraközy Gyula (1892–1961): református lelkész, szerkesztő, író, műfordító. 1932-től a budapesti Kálvin téren volt lelkipásztor, 1957-től a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának volt főtitkára.

⁸⁵³ Ravasz 1992, 314–315.

⁸⁵⁴ Bereczky 1945. április 2-től az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett. 1945. május 1-től államtitkári tisztséget kapott a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban, illetve tagja lett a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság vezetőségének és a Magyar–Jugoszláv Társaság elnöki tanácsának is. Bereczky Albert (szócikk). In: *Történelmi Tár*. Forrás: https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3521&catid=43:b&Itemid=67, 2022. 06. 14.

⁸⁵⁵ Révész Imre: *Vallomások. Teológiai önéletrajz és válogatott kiadatlan kéziratok 1944–1949*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1990 (továbbiakban Révész 1990), 81.

⁸⁵⁶ Uo. 82.

⁸⁵⁷ Ravasz 1992, 315.

⁸⁵⁸ Kiss 2003, 42.

voltak.”⁸⁵⁹ 1945. augusztus 18-án a négy református egyházkerület püspökei közös pásztorlevelet bocsátottak ki, amelyben az ország rombadőlésének okául az erkölcsi romlást nevezték meg. A hatalomtól azt várták, hogy a demokrácia által valósítsa meg az evangélium ígérését. Ugyanakkor bizonyosságot tettek arról, hogy a megszálló Vörös Hadsereg biztosította a vallás szabad gyakorlását. Lényeges, hogy hangsúlyozták a demokratikus berendezkedés és a református egyház közötti történelmi rokonságot, azonosságot.⁸⁶⁰

1945 és 1946 között, a magyarországi református egyházon belül hatalmi harcok zajlottak. Tildy is közreműködött, hogy Révész Imrével szemben Békefi Benőt⁸⁶¹ válasszák püspökké, azonban ez a kísérlet meghiúsult. 1945 őszén Révész ellen röplap- és sajtóhadjárat indult, illetve azt híresztelték, hogy kiszolgálta az 1919-es fehérterrort, majd a nyilas diktatúrát is. Ennek az információnak Bereczky Albert volt a forrása. Tildy lemondásra szólította fel Révészt, illetve utasítására még egy kisczardapárti körlevél is készült, Békefi megválasztásának támogatására.⁸⁶² 1945 októberében Bereczky Albertnél, aki már kultusz államtitkár lett, megjelent Szabó Imre budapesti esperes. Szabó leírja: „*a beszélgetésben kitűnt, hogy alkalmatlannak tart az esperességre, mert csak a régit folytatom tovább. [...] Pesten esperesnek olyan ember kellene, aki neki vagy Tildynek bizalmasa.*”⁸⁶³ Szabót a „*fiatal lelkészek közössége nevében*”⁸⁶⁴ *Éliás József*,⁸⁶⁴ *Farkas József*⁸⁶⁵ és *Nagy Gyula* szólították fel” lemondásra.⁸⁶⁶ Külön támadási pontot jelentett Lázár Andor⁸⁶⁷ megválasztása a Dunamelléki Egyházkerület új főgondnokának. Lázár ugyanis Gömbös Gyula⁸⁶⁸ kormányának igazságügyminisztere volt. Helyette az akkor

⁸⁵⁹ Uo. 44.

⁸⁶⁰ Gergely 1995, 207.

⁸⁶¹ Békefi Benő (1909–1964): református teológiai tanár, egyházi író. A dunántúli református egyházkerület püspöke (1962–1964).

⁸⁶² Kiss 2003, 55. 51. j.

⁸⁶³ Szabó I. 2001, 139.

⁸⁶⁴ Éliás József (1914–1995): „*vallását nem gyakorló zsidó családban született. Tizenhat-tizenhét évesen eljutott a krisztusi hithez, megkeresztelkedett, és lelkész a református egyházban. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Jó Pásztor Missziói Albizottsága 1942 nyarán Éliás József református lelkész vezetésével alakult a protestáns hitre áttért zsidók gyámolítására.*” Éliás József rövid életrajza. In: HJMA – Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár honlapja. Forrás: <http://archives.milev.hu/index.php/elias-jozsef;isad>, 2022. 10. 06.

⁸⁶⁵ Farkas József (1914–1999): református lelképásztor. 1941-ben a budapesti „*Kálvin téri Egyházköztségbe került Ravasz László püspök mellé, aki a Református Zsinat missziós lelkészévé nevezte ki. [...] A Soli Deo Glória (SDG) református diákszervezet missziói lelkészeként is tevékenykedett, részt vett a balatonszárszói konferenciák szervezésében.*” Farkas József életrajza. In: több az élet... Farkas József ígéhirdetéseinek hangtára. Forrás: <https://tobbazelet.hu/farkas-jozsef/>, 2022. 10. 06.

⁸⁶⁶ Kiss 2003, 56.

⁸⁶⁷ Lázár Andor (1882–1971): politikus, ügyvéd, gazdasági szakíró, igazságügyminiszter (1932. okt. 1.–1938. márc. 9.). A dunántúli református egyházkerület jogtanácsosa, később a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka volt.

⁸⁶⁸ Gömbös Gyula (1886–1936): miniszterelnök (1932. okt. 1.–1936. okt. 6.).

már a Nemzetgyűlés elnöki tisztét betöltő Nagy Ferenc neve merült fel, azonban ezt a lehetőséget Ravasz László elutasította.⁸⁶⁹

Miután 1946. február 1-én Tildy Zoltán köztársasági elnök lett, február 4-én Révész Imre levélben a következő szavakkal üdvözölte az államfőt: „*Istennek csodálatosan kegyelmes vezetését kell látnunk abban, hogy a nemzeti önállóság és a valódi demokrácia új útjain elinduló Magyarország államfői székébe Krisztus reformált magyar egyházának egy alázatos szolgáját ültette.*”⁸⁷⁰ Szabó Imre a következőképpen számolt be az eseményről: „*A köztársasági elnök-választás az arról írott esperesi jelentésem a másik nagy esemény az életemben. Tildy Zoltán lett az államfő, köztársasági elnök. Együtt nőttünk Pápán. Együtt versenyeztünk a Képzőtársaságban. Még pár hónapja is, maga sem gondolt rá – és most neve a történelemben kerül. Nem tudjuk, mi lesz még a vége. Bár átvezethetné népünket ezen a válságos időszakon, [...] Február 3-án prédikációmban is megemlékeztem a köztársaság kérdéséről.*”⁸⁷¹ 1946. március 26-tól 28-ig Szabó Imre esperes Szolnokon, egy lelkészkonferencián vett részt előadóként. Március 27-én Bereczky Alberttel hosszasan beszélgetett. Szóba kerültek az előző rendszer elítélt politikusainak kivégzései. Bereczky megvallotta, hogy ezek miatt nagyon gyötrődik. Szabó megkérdezte: „*hogyan áll Tildy a kivégzésekkel? Elmondotta, hogy Csia [Sándor]*⁸⁷² *ügyében volt nála. Érte nagyon fáj a szíve [Bereczkynek]. Azt válaszolta Tildy, hogy úgymint elhurcolják az oroszok, és felkötik az első fára. »Hadd kössék, de ne te!« – felelte B [Bereczky]. Tildy vállalta a felelősséget.*”⁸⁷³ Ehhez tartozó fontos adalék a Földváryné Kiss Réka által idézett részlet, Révész Imre 1946. augusztus 4-én kelt, Ravasz Lászlóhoz írt leveléből: „*Fő megállapításom: a Mindszenty*⁸⁷⁴ *-complexum*⁸⁷⁵ *dühöng még ezen a majdnem kálvinista vidéken is. Miért nem »álltunk ki« mi is úgy, ahogyan ő! Ezt kérdezik száz változatban – meg azt, hogy Tildy miért akasztat.*”⁸⁷⁶ A református és evangélikus egyház kegyelmi kérvénnyel fordult az államfőhöz

⁸⁶⁹ Kiss 2003, 56–57.

⁸⁷⁰ Révész 1990, 84.

⁸⁷¹ Szabó I. 2001, 151.

⁸⁷² Csia Sándor (1894–1946): középiskoláját a kolozsvári református kollégiumban végezte. 1939-ben országgyűlési képviselő lett a Nyilaskeresztes Párt tagjaként. A Szálasi-perben ítélték kötélt általi halálra. Szabó Imre készítette fel lelkileg a kivégzése előtti napokon. Utolsó találkozásukról lásd: Szabó I. 2001, 154–155.

⁸⁷³ Uo. 156.

⁸⁷⁴ Mindszenty József (1892–1975): esztergomi érsek, bíboros (1946. febr. 18.–1975. máj. 6.), Magyarország hercegprímása, politikai meggyőződése szerint legitimista volt.

⁸⁷⁵ Földváryné Kiss Réka megállapítása szerint: „*Ravaszra érezhető nyomás nehezedett, hogy Mindszenty bíboros újszerű, rendkívül jelentős tömegeket maga mögé állító, harcok politikai katolicizmusához hasonlóan a református egyházvezetés is radikálisabban álljon ki a törvénysértésekkel, az egyre magabiztosabb diktatórikus politikai törekvésekkel szemben.*” Kiss 2003, 52.

⁸⁷⁶ Uo. A levél eredetije: Ráday Levéltár A/1.c. Püspöki levéltár: Elnöki iratok 1921–1988. 96. db. 878–1946. Uo. 43. j.

Bárdossy László,⁸⁷⁷ Imrédy Béla,⁸⁷⁸ Jány Gusztáv,⁸⁷⁹ Szombathelyi Ferenc⁸⁸⁰ érdekében is.⁸⁸¹ Az Országos Levéltárban őrzött, a Köztársasági Elnöki Hivatal (1946–1949) iratai között, a következő bírósági ügyekből találhatóak dokumentumok: Tasler Lajos, Mistéth Endre és társai-ügy, Bárdossy László, Szálasi Ferenc és társai.⁸⁸²

II/2.3.2. A Jány-, a Bilkey-Papp-, illetve a Halmaji-ügy

Jány Gusztáv esetében, a népügyész többek között azt a vádat fogalmazta meg, hogy tudtával és beleegyezésével, a megszállt orosz területen 1942 nyaratól 1943 márciusáig, a 2. magyar hadsereg – amelynek Jány parancsnoka volt – kettős bíraskodást folytatott, amely alapján tömegesen végeztek ki orosz polgári lakosokat. „*A Népbíróság 1947. október 4-én hirdette ki a halálos ítéletet, a kegyelmi tanács ugyanaznap ült össze. [...] A Fővárosi Népbíróság azonban nem osztotta a népügyész véleményét, s Jány Gusztávot kegyelemre terjesztette fel.*⁸⁸³ Az MKP, az SZDP és a Szakszervezeti Tanács képviselői nem tartották kegyelemre méltónak a vádlottat, de mivel a PDP képviselője »átszavazott« (az ítélethozatalnál még golyó általi halálra voksolt), patthelyzet alakult ki. Ez az egyetlen eset, amikor a tanácsvezető bíró is szavazhatott, s dr. Pálosi Béla a kegyelem mellett döntött. [...] A NOT [Népbíróságok Országos Tanácsa] október 18-án foglalt állást a kegyelemről, s 3:2 arányban kegyelemre méltónak minősítette Jányt.”⁸⁸⁴ Megdöbbenő, hogy bár a háborús bűntett miatt golyó általi halálra ítélte Jány ügyében kegyelmi kérvényt terjesztettek fel Tildyhez,⁸⁸⁵ az államfő hivatalától a következő szövegezéssel érkezett elutasító válasz: „*A Magyar Köztársaság elnöke 1947. évi november hó 22. napján M.K.E.*

⁸⁷⁷ Bárdossy László (1890–1946): politikus, közhivatalnok, Gömbös Gyula sógora. Miniszterelnök (1941. ápr. 3.–1942. márc. 7.). Kormányfői ideje alatt került Magyarország hadiállapotba a Szovjetunióval, Nagy-Britanniával és az USA-val.

⁸⁷⁸ Imrédy Béla (1891–1946): politikus, miniszterelnök (1938. máj. 14.–1939. febr. 16.). Nevéhez fűződik többek között az első zsidótörvény (1938: XV. tc.) is.

⁸⁷⁹ Jány Gusztáv (1883–1947): vezérezredes. A 2. hadtestnek – amely 1942–1943-ban a Donnál (Szovjetunió) került bevetésre – volt parancsnoka. 1946-ban önként jött haza Nyugatról. A Népbíróság 1947-ben háborús bűnösnek ítélte halálra, majd kivégezték. A Legfelsőbb Bíróság 1993-ban mentette fel a vádak alól.

⁸⁸⁰ Szombathelyi Ferenc (1887–1946): vezérezredes, a honvéd vezérkar főnöke (1941–1944).

⁸⁸¹ Kiss 2003, 52–53.

⁸⁸² MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 4. Bírósági, Népbírósági ügyek.

⁸⁸³ Fontos megjegyezni, hogy Jány nem kért magára kegyelmet, mert azzal, mint hangsúlyozta: „*bűnösségemet ismerném el*”. Szakály Sándor: Golyó által, törvénytelenül. Hetven esztendeje végezték ki vitéz Jány Gusztáv volt vezérezredesét. *Gondola*, 2017. november 25. 17:23 (továbbiakban Szakály 2017). Forrás: https://gondola.hu/cikkek/108069-Golyo_atal_torvenytelenul.html, 2023. 01. 17.

⁸⁸⁴ Varga László: „Forradalmi törvényesség” – Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon. In: *Beszélő*, 1999. november (III), (4) 11. [57–73.] (továbbiakban Varga 1999), 65.

⁸⁸⁵ „*a népbíróság kegyelmi kérelmét az államfőnek felterjeszteni rendelte.*” BFL VII.101.c – fegyenc. III – 1421, Jány (Hautzinger) Gusztáv fegyencörtzkönyve, 1947. Lásd: <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Fogoly/711099/?list=eyJxdWVyeSI6ICJqXHUwMGUxbnkgZ3VzenRcdTAwZTF2In0>, 2023. 01. 16.

5018/1947. szám alatt kelt legfelsőbb elhatározásával megengedte, hogy a Budapesti Népbíróság által háborús bűntettek miatt jogerősen főbüntetésül golyó által végrehajtandó halálbüntetésre ítélt Jány (Hauzinger) Gusztáv elítélttel szemben a törvény és igazságszolgáltatás rendes menete akadálytalanul bekövetkezzék. Erről Elnök urat az ügyiratok visszaküldése mellett további intézkedések végett értesítem. Budapest, 1947. november 25.”⁸⁸⁶ Még aznap, délután fél 2-kor kihirdették az elítélt előtt, a köztársasági elnöktől érkezett elutasító döntést.⁸⁸⁷ Ennek alapján Jányt 1947. november 26-án kivégezték.⁸⁸⁸

Egy átfogó, külön álló kutatás keretében azonban érdemes lenne jobban megvizsgálni az államfőhöz írt kegyelmi kérvények sorsát – a lehetőségekhez mérten minél jobban – rekonstruálva a döntéshozatal menetét. Vajon mennyire dönthetett szabadon a köztársasági elnök, hogy gyakorolhassa az államfői kegyelem intézményét? Vajon a hivatalon belül konkrétan kik és hogyan foglalkoztak az ügyekkel?⁸⁸⁹

Ismert tény például, hogy bár Bilkey-Papp Zoltán⁸⁹⁰ (bogyiszlói születésű, huszonéves, volt orvostanhallgató) esetében Tildy kegyelmet adott a halálbüntetés alól, ennek ellenére kivégezték. 1951-ben Molnár Erik,⁸⁹¹ igazságügyminiszter levélben kérte a Népköztársaság El-

⁸⁸⁶ Közli: Kolarovszki Tamás: Jány Gusztáv Népbírósági pere 1947. Jogi Fórum publikáció, 2014. november (továbbiakban Kolarovszki 2014), 52. Forrás: https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kolarovszki_tamas_jany_gusztav_nepbirosagi_pere_1947%5Bjogi_forum%5D.pdf, 2023. 01. 16. Jány Gusztáv ügyének büntetőperes iratait lásd: BFL XXV.1.a - 2613 – 1947.

⁸⁸⁷ MNL OL XXVI-A-14 b 948 1947.11.25. Magyar Országos Tudósító

⁸⁸⁸ BFL VII.101.c – fegyenc. III – 1421, Jány (Hauzinger) Gusztáv fegyencörzskönyve, 1947.

⁸⁸⁹ A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában lévő, az Igazságügyi Minisztérium Büntető és Kegyelmi Ügyek Osztálya (levéltári törzsszáma: MNL OL XIX-E-1-f) állag iratai között, az 1946-os évhez 3 doboznyi, az 1947-es évhez 4 doboznyi, az 1948-as évhez szintén 4 doboznyi, az államfőhöz címzett kegyelmi felterjesztést őriznek. A Tildy Zoltánhoz beadott kegyelmi kérvények számát, az ügymenet alakulását, illetve az ügyek kimenetelét az összesen 11 doboznyi ügyirat egyenként való megszámlálásával, megvizsgálásával lehet csak megtudni, amely azonban jócskán meghaladná jelen értekezés keretét. A Levéltárnak sajnos nem áll rendelkezésére olyan kimutatás, amelyből az előbbi kérdésekre számszerű válaszokat kaphatnánk. Ezúton is köszönöm Weinacht Tamás főlevéltáros és Cservenka Ferdinánd ebben a kérdésben nyújtott segítségét.

⁸⁹⁰ Bilkey-Papp Zoltán egyébként Szabó Lőrinc ismerősének és szomszédjának, Bilkey-Papp Lajosnak volt unokatestvére. Szabó Lőrinc: *Vallomások. Naplók, beszélgetések, levelek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008 (továbbiakban Szabó L. 2008), 809., 771. j.

⁸⁹¹ Molnár Erik (1894–1966): történész, közgazdász, filozófus, kezdetben szociáldemokrata, majd kommunista politikus, az MTA rendes tagja. Népjeléti miniszter (1944. dec. 25.–1947. szept. 4.); tájékoztatási miniszter (1947. szept. 24.–1948. márc. 5.); külügyminiszter (1947. szept. 24.–1948. aug. 5.); moszkvai magyar nagykövet (1948–49). Igazságügyminiszter (1950. júl. 17.–1952. nov. 14.); külügyminiszter (1952. nov. 14.–1953. júl. 2.); a Legfelsőbb Bíróság elnöke (1953–1954); igazságügyminiszter (1954. okt. 30.–1956. nov. 3.). Az MKP és az MDP Központi Bizottságának volt tagja. 1944-től parlamenti képviselő, 1949-től egyetemi tanár volt az ELTE-n.

nöki Tanácsát az ügy újbóli megvizsgálására, illetve Bilkey-Papp Zoltán esetében a halálbüntetés végrehajthatóságát.⁸⁹² Rónai Sándor,⁸⁹³ a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke (kvázi államfő) ennek alapján a következő felterjesztést tette az Elnöki Tanácshoz: „*A budapesti népbíróság, majd a Népbíróságok Országos Tanácsa Bilkey Papp Zoltán [...] budapesti lakost háborús bűntett és demokrácia elleni összeesküvés miatt jogerősen halálra ítélte. A bíróságok ítélezésük alapján a következő tényállást fogadták el: Elítélt 1944 őszén, október 15. napját követően a Prónay különítménynél karhatalmi szolgálatra jelentkezett. Később a Vannay különítményhez nyert beosztást. Ebben a beosztásban a Donáti utcában volt u.n. defenzív osztálynál teljesített szolgálatot⁸⁹⁴ és ott sorozatos erőszakos cselekményben vett részt,⁸⁹⁵ [...] 1945. júliusában Bilkey Papp Zoltán szervezkedést kezdeményezett, amelynek célja a demokratikus államrend megdőntése volt. [...] Elítéltet úgy az elsőfokú mint a fellebbezési bíróság [...] halálra ítélte. [...] Elítélt kegyelemért folyamodott. Az igazságügyminisztérium 1947. július 29-én előterjesztést tett Tildy Zoltán akkori köztársasági elnökhöz a kegyelmi kérelem elutasítására és a halálos ítélet végrehajtására. A Köztársasági Elnöki Hivatal 1947. augusztus 12-én 3578/1947. Sz. alatt az előterjesztést a bűnügyi iratokkal együtt az igazságügyminiszterhez azonnal küldötte vissza, hogy előterjesztését újból fontolja meg és ennek eredményeként tegyen újból javaslatot. Az igazságügyminisztérium 1947. szeptember 23-án újabb előterjesztést tett és ebben kifejtette, hogy Bi[l]key Papp Zoltán elítéltnak a legfelsőbb kegyelemben való részesítése jogpolitikailag is helytelen lenne, [...] Tildy Zoltán akkori köztársasági elnök azonban 1947. október 23-án az igazságügyminisztérium újabb felterjesztése dacára Bilkey Papp Zoltán halálos ítéletét életfogytig tartó kényszermunkára változtatta át. Az igazságügyminisztérium kétszeri felterjesztésével szem [sic!] elfoglalt ellentétes álláspont és egyéb közismert tények nyilvánvalóvá teszik, hogy Tildy Zoltán akkori köztársasági elnöknel elítélt érdekében illetéktelen befo-*

⁸⁹² Földesi Margit: A dr. Kádár–Bilkey-féle „összeesküvés”. In: *Valóság*, 2004. június (47) 6., [32–36.] (továbbiakban Földesi 2004), 36.

⁸⁹³ Rónai Sándor (1892–1965): miniszter, eredetileg kőműves. 1910-től a Szociáldemokrata Párt tagja. 1945-ben közellátási, majd 1945 és 1949 között kereskedelmi és szövetkezeti, 1949-től 1950-ig külkereskedelmi miniszter. Az Elnöki Tanács elnöke (1950–1952), majd az Országgyűlés elnöke.

⁸⁹⁴ Földesi Margit ismertette, hogy a bíróság előtt Bilkey és Homolay Zoltán a következőket vallotta ezzel kapcsolatban: „*»A nyilas kormány rendeletei minket egyetemi tanulmányaink megszakítására kényszerítettek, s hármas választási lehetőség elé állottak. Vagy kimegyünk Németországba, vagy frontszolgálatra, vagy karhatalmi szolgálatra jelentkeznünk.«* Hosszú tépelődés után az első kettőt elvetették, s a harmadikat választották. A karhatalmi szolgálaton belül különböző csoportok voltak; őket a Prónay-különítményhez osztották be, azon belül is a Vannay-ászlóaljhoz, s a Donáti utcában levő defenzív osztályon kellett szolgálatot teljesíteniük.” Földesi 2004, 34.

⁸⁹⁵ „*A két fiatalember mint katonaköteles magyar állampolgár alig több mint egy hónapig volt beosztva a defenzív osztályra. Az itt kapott feladatok azonban nem voltak felfogásukkal összeegyeztethetők, »szerfelett visszatetszt« váltottak ki belőlük. Ezért kérték, hogy inkább helyezték őket frontszolgálatra, ami meg is történt, csakhogy mindjárt az első bevetés alkalmával, 1944. december 27-én fogságba estek.*” Uo. 35.

lyás érvényesült. Minthogy pedig elítélt társadalmi veszélyessége úgy az elkövetett cselekmények természete, mint a személyében rejlő okok miatt is változatlanul fennáll és a számára nyújtott kegyelem a hasonló cselekmények miatt bünvádi eljárás alá vont tett[...]. Jeseken végrehajtott halálbüntetést tekintve viszonylagos igazságtalanságot is eredményezett, azt az előterjesztést teszem, hogy a tisztelt Elnöki Tanács az ügyet vizsgálja újból felül és annak eredményként engedje meg Bilkey Papp Zoltánon a halálbüntetés végrehajtását.” Az Elnöki Tanács helyben hagyta az ügy felülvizsgálatát, hogy „a Budapesti Népbíróság és a Népbíróságok Tanácsa által jogerősen halálraítélt Bilkey Papp Zoltánnal szemben a törvény és az igazságszolgáltatás rendszer lefolyása akadálytalanul bekövetkezzék.”⁸⁹⁶

Az államfőhöz érkezett kegyelmi kérvények közül, Halmaji Bor László⁸⁹⁷ üzemi főellenőr ügyében még Révész püspök is közbenjárt. H. Bor Lászlót 1945. június 8-án helyezték előzetes letartóztatásba, majd a Budapesti Népbíróság 1945. december 18-án szabadlábra helyezte, miután a főtárgyaláson kihallgatta a tanúkat. Felesége⁸⁹⁸ elnöki kegyelmet kérő levélben fordult Tildyhez 1946. augusztus 15-én, amiért H. Bor Lászlót 1946. június 6-án ismét előzetes letartóztatásba helyezték.⁸⁹⁹ H. Bor Lászlóék friss házaspár voltak, 1946 januárjában volt az esküvőjük.⁹⁰⁰ Az Elnöki Hivatalhoz került fennmaradt iratokból nem derül ki, hogy pontosan mivel vádolták H. Bor Lászlót,⁹⁰¹ illetve kapott-e elnöki kegyelmet. Az állambiztonsági iratok

⁸⁹⁶ Kegyelem visszavonása, Rónai Sándor, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, Budapest, 1951. január 24. In: Mezey Barna (szerk.): *A magyar állam- és jogtörténet forrásai. Szöveggyűjtemény.* Osiris, Budapest, 1998, 722–723.

⁸⁹⁷ Halmaji Bor László (1898–?): századosként a Honvédelmi Minisztérium keretén belül látta el üzemi főellenőri tisztségét. 1918-ban Juhász Nagy Sándor (aki 1919-ben igazságügyi miniszter lett) kultusz államtitkárként maga mellé nevezte ki tisztviseelővé. MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. H. Bor Lászlóné kegyelmi kérelme a köztársasági elnökhöz, férjének ügyében, Keszthely, 1946. augusztus 15.

⁸⁹⁸ H. Bor Lászlóné szül.: Polozgay Margit, keszthelyi lakos.

⁸⁹⁹ „annak ellenére, hogy a bpesti Népjárványügyi rendelőhelye alatt állott és a bpesti Politikai rendőrség ujbpesti csoportjának parancsára Ujbpestre, onnan Bpestre az Andrássy út 60. sz. alá szállították és csak 22 nap múlva adták át ismét a nyomozati iratokkal együtt a bpesti Népjárványügyi rendelőhelynek. Az iratok betekintése után megállapítottam, hogy férjem ellen lefolytatott újabb nyomozás során, melyet a Politikai rendőrség folytatott le, csaknem ugyanazok a tanúk lettek kihallgatva, azonban ez az újabb nyomozás semmiféle olyan konkrét eredményre nem vezetett, amely miatt a férjem terhére rótt cselekmény súlyosabb beszámítás alá kerülne. Végeredményében tehát az történt, hogy férjem szabadsága népjárványügyi intézkedés nélkül, a Politikai rendőrség kezdeményezésére, újabb terhelő adat nélkül, meglett szüntette.” H. Bor Lászlóné kegyelmi kérelme...

⁹⁰⁰ Uo.

⁹⁰¹ Egy kis lapon kézzel írt feljegyzés található: „H. Bor László. 1944 jun. 2-án állítóan [?] az ő összeállítására alapján vitték el. Egyesült Izzónál volt. Az ügyet megvizsgáltatni! Borágh vörgey.” MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek.

szerint, háborús bűnösséggel gyanúsították.⁹⁰² Ezt azonban sem vallomásában,⁹⁰³ sem feleségének mondott szavaiban nem ismerte el, ahogyan H. Bor Lászlóné írta levelében: „*Elhalt édes Anyja emlékére megesküdött nekem, hogy teljes mértékben ártatlan és az ellene emelt vádak mesterségesen gyártott valótlanságok, semmiféle konkrét bizonyítékokkal alátámasztva nincsenek, következtetéseken és egyéni elgondoláson alapulnak.*”⁹⁰⁴ Ártatlansága mellett szólnak az őt támogató nyilatkozatok is,⁹⁰⁵ amelyek közül jelen téma szempontjából a legfontosabb Révész Imre közbenjáró levele: „*Mélyen tisztelt Köztársasági Elnök Úr, kedves Barátom! Alázattal kérek, hogy Halmaji Bor Lászlónét és sógornőjét, [?Dr. ...?] Árpádné Halmaji Bor Jolánt a Halmaji Bor László érdekében leendő előterjesztésük meghallgatására személyesen fogadni kegyeskedjél. A megnevezettekkel régi jó baráti, sőt egy másodfokú sógorsági vonalon rokoni kapcsolatban állok. Úgy hiszem azonban, nem az elfogultság beszél belőlem, midőn tisztelettel kifejezem azt a véleményemet, hogy H. Bor László a neki tulajdonított súlyos cselekményeket sem gondolkozása, sem jelleme alapján nem követhette el. Egyben legyen szabad azt is tisztelettel kijelentennem, hogy H. Bor Lászlónak és néhai édesatyjának, H. Bor Jánosnak – aki a*

⁹⁰² „Állandó kapcsolatot tartott fenn a csendőrnnyomozókkal, akiket mindenről informált. Az üzemben eltöltött ideje alatt több letartóztatás történt, amiben nevezettnek, mint D.tisztnak, okvetlenül szerepe volt. Cselekedeteivel segítséget nyújtott a háboru meghosszabbításához és zavartalan folytatásához. Működése erősen akadályozta a háboru-ellenes és baloldali szervezkedéseket.” ÁBTL 3.1.9. – V-92689 Halmai Bor László. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya. Ujpesti csoport. 405/1946.sz. Tárgy: Halmaji Bor László háborus bűnössége. Javaslat. Ujpest, 1946. június hó 22., 29.

⁹⁰³ Az 1946. június 20-án készült jegyzőkönyv alapján, Halmaji a következőket vallotta: „A gyanúsítást megértetem, nem érzem magam bűnösnek. [sic!] 1942 május 2.-án kerültem az Egyesült Izzolámpa R-t.-hez mint üzemi titkár és mint VKF/2 D. megbízottja. Feladatom a termelés zavartalan biztosítása, szabatázs elleni védekezés, ipari kémelek elhárítása és a baloldali szervezkedések megakadályozása volt. A gyárban minden egyénről ugynevezett priusz lapokat fektettem fel, amelyeket VII.D. csoporthoz amely a Hadik laktanyában volt elhelyezve. Utasításokat a hadtest parancsnokságtól, a hadügyminisztériumtól és VKF.2 osztálytól kaptam. A VKF.2 d. ipari alosztály utasítására bizalmi embereket kallett [sic!] tartanom a gyárban, egyéni elgondolásom alapján a gyár alkalmazottjai közül.” ÁBTL 3.1.9. – V-92689 Halmai Bor László. Jegyzőkönyv. M. állami rendőrség. Ujpesti csoport. 3 kapitánysága/kirendeltsége. Ujpest, 1946. június. 20., 4–5.

⁹⁰⁴ H. Bor Lászlóné kegyelmi kérelme...

⁹⁰⁵ „a Debreceni Timártársulat képviselői igazoljuk, és kihallgatásunk esetén esküvel is bizonyítjuk, hogy H. Bor László szds. üzemi főellenőr Debrecenben közvetlen a felszabadulás és a Magyar Kormány megalakulása után 40 timármester üzemének újbéli üzembehelyezése érdekében hathatós és értékes tevékenységet fejtett ki. [...] Szociális, demokratikus gondolkodásu egyénnek ismertük meg. [...] Az újjáépítés terén H. Bor László szds. tehát ezzel a munkájával jelentős érdemeket szerzett és 100–150 munkásnak kenyeret adott.” MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. A Debreceni Timártársulat nyilatkozata H. Bor László érdekében, Debrecen, 1946. augusztus 16. „ezennel leigazolom és kihallgatásom esetén eskü alatt is tanusítom, hogy H. Bor László szds. üzemi főellenőr egyedül és kizárólagos munkásságának és tevékenységének tudható be, hogy a háború behatásának következtében elpusztult gyáram újjáépült és üzem képessé vált. [...] Az Ő tevékenységének tudható be a fentiek alapján tehát az is, hogy 30-35 munkás rövid idő alatt kenyérhez jutott.” Uo. Pikó József, a Pikó József és Fia Bőrgyára tulajdonosának nyilatkozata H. Bor László érdekében, Debrecen, 1946. augusztus 16. „Alulírott ujpesti munkások igazoljuk, hogy Halmaji Bor László szds. üzemi titkár gyári működése alatt mindenkor a munkásság érdekeit védte. Demokratikus, szociális érzelmű, munkás szerető ember volt, akihez mindig úgy mentünk, mint atyai jó barátunkhoz.” Uo. Ujpesti munkások nyilatkozata H. Bor László érdekében, Ujpest, 1946. szeptember 2.

*tiszántúli református tanítóság egyik legbecsültebb alakja volt – a néhai Dr. Juhász Nagy Sándorral való kapcsolata a valóságnak megfelelően van a kérvényben előadva. Legmélyebb tisztelettel maradok alázatos híved és szolgád Révész Imre*⁹⁰⁶ Juhász Nagy Sándor kapcsán fontos megemlíteni, hogy ő volt Révész Imre jelöltje a Tiszántúli Református Egyházkerület világi vezetésére. Azonban „*Juhász Nagyot súlyosbodó betegsége, majd halála megakadályozta abban, hogy betöltse a főgondnoki tisztelet. Helyébe végül Szentpéteri Kun Bélát választották, aki 1946-tól haláláig, 1950-ig töltötte be*” ezt a tisztséget.⁹⁰⁷ Halmaji népbírói tárgyalására 1946. július 1-én került sor.⁹⁰⁸ További sorsáról érdemes lenne külön kutatást végezni.

II/2.3.3. Az állam és a református egyház kapcsolata a Tildy-elnökség idején

1946. augusztus 11-én, a köztársasági elnök jelenlétében Ravasz László püspök felszentelte a pestszentimrei református barakk templomot, amely a németek által 1944 decemberében lerombolt eredeti templom helyén épült. A 155 mázsás szétszedhető és összeállítható barakktemplom alkotórészei Svájcból érkeztek, az Egyházak Világtanácsának ajándékaként.⁹⁰⁹ Az első külföldi adományokból épült református templom felszentelésére, Ravaszt Tildy vitte ki autóval.⁹¹⁰ 1946. november 7-én Tildy „*Nagy Miklós*⁹¹¹ *kultuszállamtitkárral várta a püspököt [Ravasz Lászlót]. Az egy órás megbeszélésen Nagy Ferenc is részt vett.*”⁹¹² Másnap, november 8-án Tildynél megjelent a négy református egyházkerület püspöke. A köztársasági elnök közölte a véleményét Ravasz Lászlóval a püspökök hozzá intézett memoranduma⁹¹³ kapcsán, amelyet Rác Erzsébet lejegyzett: „*Megdöbbenő látástalanság és tájékozatlanság, s nem utolsó sorban elfogultság, a jóindulat hiánya érzik a memorandumból. [...] Az internálótáborokról elmondta, hogy nem »demokratikus találmány«. Divatban volt Bethlen István*⁹¹⁴ *óta, csakhogy régebben a munkás és paraszt internálása senkinek nem fájt. Csak most, az »urak« üldözése. Ravasz erre azt felelte: »azok társadalomfelforgató« elemek voltak. »Igen, mert azt a*

⁹⁰⁶ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. Révész Imre tiszántúli református püspök kézzel írt levele Tildy Zoltánnak, H. Bor László érdekében, Debrecen, 1946. november [?] 23.

⁹⁰⁷ Kiss 2003, 58. 62. j.

⁹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. – V-92689 Halmai Bor László. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya. Ujpesti csoport. 405/1946.sz. Tárgy: Halmaji Bor László háborús bűnössége. Jelentés, Ujpest, 1946 június 22.-én., 31.

⁹⁰⁹ *Kis Ujság*, 1946. augusztus 13. (60) 181., 3.

⁹¹⁰ Rác 1995, 49–50.

⁹¹¹ Nagy Miklós (1893–1975): pedagógus, iskolaigazgató, államtitkár. 1926-tól a szeghalmi gimnázium igazgatója volt. 1945-ben tagja lett a Kisgazdapártnak. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára volt (1947. aug.–1948. jún.).

⁹¹² Rác 1995, 90.

⁹¹³ „*1946 szeptemberében a négy református püspök közös nyílt levélben tiltakozott Tildy Zoltán köztársasági elnöknel az [egyházakat ért] atrocitások miatt.*” Szabó András Péter: Révész Imre „Az idők viharában” (1944–1967) In: *Protestáns Szemle*, 2003 (45) 2, [66–84.] (továbbiakban Szabó A. 2003), 72.

⁹¹⁴ Bethlen István, gr. (1874–1946): miniszterelnök (1921. ápr. 14.–1931. aug. 24.).

társadalmat akarták felforgatni, amelyben te nagyon jól érezted magad!... Akkor, békeviszonyok között, eltűrtétek az internálást és a politikai rendőrséget; most azt kívánjátok, hogy forradalom alatt érzjük el az eszményi állapotot... « A kegyelmezési jog háttéréről is felvilágosításra volt szükség. A másik három püspök bólogatott, és helyeselt; érzett, hogy ők csupán csatlakoztak az aláíráshoz. Ravaszon át-átfutott az indulat és a düh. Azt is bevallotta, hogy a nyár elején készült az írás, azóta sok tekintetben javulás mutatkozik. »⁹¹⁵

Révész Imre 1947. február 7-én azért fordult levéllel Tildyhez, hogy vonja vissza a neki szánt köztársasági érdemrendet, amelyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány és Nemzetgyűlés létrehozatalában tett közreműködéséért ítéltek meg számára. Azt írta: „*Debrecenben egyre növekvő bizalmatlanság sőt néhol gyűlölködés veszi körül személyemet és működésemet. Ha most én a köztársaság és a demokrácia létesítése körüli szolgálatokért államfői kitüntetésben részesülök, egyházam közvéleménye előtt semmivel nem fogom magamat attól a gyanútól megszabadítani, hogy minden állásfoglalásom tulajdonképpen csak ezért történt. Ez pedig számomra olyan elviselhetetlen lelki teher lesz, amelynek a püspökségről való azonnali lemondás lesz a következménye.*”⁹¹⁶ Így az érdemrendet nem adták át neki.

1947. február 8-i keltezéssel Tildynek címezték egy szívszorító levelet. A szovjet hadifogságba került, református lelkész felmenőkkel rendelkező Csúcs György⁹¹⁷ hazahozatalának érdekében, anyai nagyanja a következő sorokat vetette papírra a köztársasági elnöknek: „*Mélyen tisztelt Elnök Úr! Egykori szeghalmi tanítványa Csúcs György orosz fogoly elárvált, és teljesen kifosztott hadiözvegy édes anyja özv. Csúcs Jánosné egyetlen gyermeke hazahozataláért esedezik mélyen tisztelt Államelnök Úrhoz. [...] Szegény leányom tüdőbeteg és bánatbeteg. Jó férje eleste után rövidesen egyetlen gyermeke és mindene elveszett. [...] Egyetlen támaszunk hazahozataláért esedezünk mint egyetlen reményünkhöz mélyen tisztelt Államelnök Úrhoz. Hallottuk, hogy többen részesültek ebben a szerencsében. Esdve kérjük. Személyi adatait mellékeltem. Mély és igaz tisztelettel özv. Csapó Péterné*”.⁹¹⁸ Február 11-i keltezéssel a Köztársasági Elnöki Hivatal részéről az ügy kapcsán válaszoltak Csúcs György édesanyjának, özv. Csúcs Jánosnénak, amelyben kérték fiának politikai igazolását. „*Hivatásos tisztről lévén szó legheylesebb, ha multbeli politikai magatartását két olyan személy igazolja, akik a közéletben nagy*

⁹¹⁵ Rác 1995, 90–91.

⁹¹⁶ Révész 1990, 100.

⁹¹⁷ Csúcs György (1921–?): főhadnagy. 1945. április 4-én esett szovjet hadifogságba, Alsólendván. 1947. július 18-án érkezett haza.

⁹¹⁸ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 1. Köztársasági Elnökhöz intézett hadifogolyhazahozatali kérelmek. 1946–47. Özv. Csapó Péterné levele, Csúcs György hazahozatalának ügyében. Székesfehérvár, 1947. február 8.

szerepet játszanak, mert hivatásos tisztelnél csak kivételes esetben fordulhatunk a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz.”⁹¹⁹ A szükséges igazolásokat február 23-án meg is küldte az édesanya egy köszönő levél kíséretében, amelyben a következőket is leírta: „Bár reményünk van rá, hogy tavasszal megindulnak a hazaszállítások, de mivel az én fiam Moszkvától 1600 km az Uralon túl, észak Szibériában van, csak úgy kerülhet haza hamarosan, ha mélyen tisztelt Elnök úr kegyeskedik közbenjárni érdekében”.⁹²⁰ Csúcs György az 531. számú Kamensk táborban⁹²¹ volt hadifogságban, ahonnan 1947. július 16-án adták át a 36. sz. táborba.⁹²² Innen július 18-án érkezett haza.⁹²³

1947 tavaszán külön nézetkülönbséget eredményezett a református egyházon belül, a válástánítás mikéntjének kérdése az iskolákban. Ravasz László álláspontja a kérdésben az volt, hogy: „az legyen fakultatív, hogy valaki ne tanuljon vallást, ne a vallás tanulása legyen fakultatívva téve.”⁹²⁴ Ugyanis, mint mondta az egyházak maguk kívánják tanítani igazságaikat.⁹²⁵ Tehát azok a szülők, akik nem akarják gyermekeiket válástánításban részesíteni, kaphassanak felmentést ez alól, de ne magát a válástánítást tegyék választhatóvá.⁹²⁶ A hitoktatás fakultatívva tételének kísérlete kudarcba fulladt, azonban mivel Ortutay Gyula miniszterként képviselte az ügyet, ez károsan hatott magára a Kisgazdapártra.⁹²⁷ Ravasz László értékelése szerint, „a megrokkant koalíció orvoslása során a kisgazdapárt keresett egy világnézeti engedményt a baloldal számára. Úgy találta, hogy a fakultatív válástánítás református szempontból nem kifogásolható, alkalmas arra, hogy a katolikusok és a reformátusok között ellentétet támasszon s így előre kielégítse a baloldal étvágyát. Valószínűnek tartom, hogy ezt magukévá tették Tildy, Bereczky s a párt neves lelkész tagjai. Erre vállalkozott Nagy Ferenc a törvényjavaslat benyújtására. Csak ez lehet az oka annak, hogy Tildy károsnak tartja a püspökök elutasító magatartását, Bereczky kártékony győzelemnek nevezte előttem az egyházi felfogás győzelmét.”⁹²⁸ 1947. április 15-én Ravasz, Radvánszky Albert⁹²⁹ és Pap László,⁹³⁰ a sváb kitelepítések és a szlovákiai

⁹¹⁹ Uo. Válaszlevél özv. Csúcs Jánosné úrnőnek, Budapest, 1947. február 11.

⁹²⁰ Uo. özv. Csúcs Jánosné levele a köztársasági elnökhöz, Székesfehérvár, 1947. február 23.

⁹²¹ Szverdlovszki régió, Oroszországi SZSZSZK.

⁹²² MNL OL X 10874 Csúcs György – hadnagy, Szeged, 1921. Azonosító: 881959.

⁹²³ MNL OL XIX-C-11. Csúcs György – főhadnagy. Folyószám: 43134.

⁹²⁴ Ravasz László: ...ellensége vagyok a szellemi monopóliumnak! (interjú Ravasz Lászlóval) In: *Új Ember*, 1947. március 2. (3) 9., 5.

⁹²⁵ Uo.

⁹²⁶ Ravasz 1992, 326.

⁹²⁷ Bolyki–Ladányi 1999, 108.

⁹²⁸ Ravasz 1992, 326.

⁹²⁹ Radvánszky Albert (1880–1963): nagybirtokos, a felsőház alelnöke, koronaőr. 1923-tól az evangélikus egyház egyetemes egyházi és iskolai felügyelője.

⁹³⁰ Pap László (1908–1983): református lelkész, teológiai tanár.

magyarok ügyében voltak Tildynél. „*Péter János szerint igen jó eredménnyel távoztak.*”⁹³¹ 1947 májusában a négy református egyházkerület elnöksége napokon át zsinati ülést tartott. „*Kivette a munkából a maga részét [...] Győry Elemér, Enyedy Andor, [Szentpéteri] Kun Béla, főképpen Révész Imre*”, sőt még Makkai Sándor⁹³² is.⁹³³ A zsinat elé került javaslatot Ravasz László fogalmazta meg. Mint írja: „*Ezt tekintem egyházépítő munkám csúcspontjának, mert azokat a gondolatokat foglalja össze, amelyeknek meglátására Isten negyvenévi szolgálatom látásai, tévedései és revíziói során elvezetett.*”⁹³⁴ Az 1947. május 7–8-án tartott V. budapesti református zsinat hetedik ülészsaka szerint, „*az egyház végzete az lett, hogy a »roppant gazdasági harcban nem állt gyökeres elszántsággal a szegények, elnyomottak és kiuzsorázottak mellé.*”⁹³⁵

1948. március 22. és április 5. között, 1936 óta másodszor járt Magyarországon a svájci Karl Barth,⁹³⁶ világhírű protestáns teológus. Március 25-én érkezett Debrecenbe, ahol rögtön felkereste Révész Imrét. Március 27-én előadást tartott „A valóságos egyház” címmel, amelyet Révész köszöntése vezetett be.⁹³⁷ Érdekesség, hogy Révész, Barthnak Ravasz Lászlóhoz írt leveléből is vett idézetet, amelyet ő Ravasztól hallott: „*Nem vagyok próféta, csak egy professzor, aki Isten terveibe bizonyosan nincs beavatva és ezért éppenséggel nem leszek abban a helyzetben, hogy Önöknek néhány nagyon korlátozott mérlegelésnél és kitekintésnél többet nyújtsak.*”⁹³⁸ 1948. március 31-én „*Veres Péter honvédelmi miniszter és Dobi István, a kisgazdapárt vezetője fölkereste Ravasz Lászlót, a dunamelléki református egyházkerület püspökét, a református egyház Egyetemes Konventjének és Zsinatának elnökét, hogy az »összes pártok és a kormány nevében« lemondásra szólítsák föl.*”⁹³⁹ Veres Péter közölte, hogy az egyház vezetőségéből azoknak az embereknek a távozását kívánják, „*akik a régi rendszerhez tartoztak és az új rendszernek nem tudnak elég személyi biztosítékot nyújtani.*” Ekkor megmondták Ravasznak, hogy konkrétan rá gondolnak, mire a püspök közölte velük: „*már régen elhatároztam, hogy 1948 végén a püspöki szolgálattól visszavonulok.*”⁹⁴⁰ Április elsején Bereczky Albert és Victor János⁹⁴¹ is felkereste Ravaszt, hogy figyelmeztessék Veres és Dobi érkezésére, akik a Kormány

⁹³¹ Rác 1995, 189.

⁹³² Makkai Sándor (1890–1951): erdélyi református püspök, egyetemi tanár, író.

⁹³³ Ravasz 1992, 320.

⁹³⁴ Uo.

⁹³⁵ Balogh–Gergely 1993, 265.

⁹³⁶ Barth, Karl (1886–1968): svájci protestáns teológus, a dialektikus teológia alapítója.

⁹³⁷ Révész 1990, 152. 57. j.

⁹³⁸ Uo. 102–103.

⁹³⁹ Balogh–Gergely 1993, 270.

⁹⁴⁰ Ravasz 1992, 332.

⁹⁴¹ Victor János (1888–1954): református lelkész, teológiai tanár, szerkesztő.

megbízásából fogják felszólítani a visszavonulásra. Ravasz közölte velük, hogy elkéstek, illetve a nyár elején le fog mondani a konventi és zsinati elnökségről. Az utódlás kapcsán Muraközy Gyula, Szabó Imre, Bereczky Albert, Benkő István és Makkai Sándor neve vetődött fel először, azonban mindegyikkel szemben kétségek is voltak.⁹⁴² Április 4-én, a hazautazása előtti napon maga Karl Barth is fölkereste Ravaszt, Bereczky Albert országgyűlési képviselő, a Külügyi Bizottság elnökével, hogy távozásra bírják a püspöki székéből.⁹⁴³ Barth Péter Jánost javasolta utódnak. Ravasz említette neki Veres Péterék látogatását, mire a neves teológus elsápadt és felindultan közölte: „*Ez brutális beavatkozás! Nem lehet túrni!*”⁹⁴⁴

1948. április 8-án Tildy Zoltán köztársasági elnöknel megjelent a négy református magyarországi egyházkerület püspöke, illetve Makkai Sándor, Bereczky Albert, Victor János, Péter János, a politikai pártok részéről Házi Árpád,⁹⁴⁵ Veres Péter, Dobi István és Mihályfi Ernő. „*Veres Péter honvédelmi miniszter ismét lemondásra szólította fel Ravasz püspököt.*”⁹⁴⁶ A tárgyalás fő témája az állam és egyház viszonya volt. Tildy a megnyitó beszédében közölte: „*a református egyház a jelenlegi rendszertől sajnálatosan eltávolodott s ezért az a veszély fenyegeti, hogy segélycsapata lesz a Mindszenty József hercegprímás vezetése alatt álló politikai katolicizmusnak, melynek intranzingens [meg nem alkuvó] magatartása beláthatatlan következményekkel járhat az egyházra és nemzetre egyaránt.*”⁹⁴⁷ Ravasz László felvetette: „*Nem lehetne-e döntő lépést tenni annak az elvnek kimondásával, hogy mi szabad egyházat akarunk szabad állam mellett, szabad társadalomban?*” Ravasz rámutatott többek között arra is, hogy amennyiben az állam államosítani akarná az egyházi iskolákat, „*szembe találná magát azzal a magyar társadalommal, amely oly nagyra becsüli a keresztyén iskolákat, hogy szélső baloldali szülők is különös előszeretettel viszik gyermekeiket református vagy szerzetes iskolákba.*”⁹⁴⁸ Ravasz rögtönözve össze is foglalta egy leendő megegyezés politikai esszenciáját: A református egyház üdvözli a demokráciát; elismeri a köztársaságot; engedelmeskedik az államhatalom mindenkori képviselőjének, kivéve, ha az „*hasonlatossá válnék [...] az Antikrisztushoz*”; helyesli a földbirtokreformot; ellenszegül a reakciónak, ugyanakkor a pártpropagandáknak is; az egyház nem mond le *prófétai tisztének teljesítéséről*; illetve arról, hogy segítséget nyújtson „*a*

⁹⁴² Ravasz 1992, 333–334.

⁹⁴³ Balogh–Gergely 1993, 271.

⁹⁴⁴ Ravasz 1992, 334–335.

⁹⁴⁵ Házi Árpád (1908–1970): 1945–49-ben Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye alispánja volt. a tanácsok megalakulásáig irányította a vármegye életét. Az Állami Ellenőrzési Központ elnöke (1949–51, 1952–55), belügyminiszter (1951–1952), illetve az állami ellenőrzés minisztere (1955–1956. okt. 27.) volt.

⁹⁴⁶ Balogh–Gergely 1993, 271.

⁹⁴⁷ Ravasz 1992, 336.

⁹⁴⁸ Uo. 337.

rendszerváltozás folytán végső nyomorúságba jutott tagjaival szemben”. Ravasz javaslatát senki sem ellenezte, Enyedy Andor, Győry Elemér és Makkai Sándor még ki is egészítették. Veres Péter szükségesnek tartotta a sajtó útján leközölni, amelyet Tildy is fontosnak tartott.⁹⁴⁹ Azonban április 11-én Ravaszt felkereste Péter János, hogy közölje, a Tildynél tartott megbeszélésen született hallgatolagos megállapodást Rákosi nem hagyja jóvá, illetve ragaszkodik az azonnali lemondáshoz. *„Muraközyt, Szabó Imrét, Makkait nem akceptálja. Csak Bereczky Alberttel szándékozik az egyház és az állam viszonyának rendezésénél tárgyalni. Az elnök szívesen venne valami áthidaló megoldást, amely az ő közreműködésével létrejött megállapodás látszólagos megtartását biztosítaná.”*⁹⁵⁰

1948. április 14-én Ravasz – Bereczky Albert közvetítésével – találkozott Rákosi Mátyással. A püspök előadta, hogy az állam és egyház viszonyának rendezése tárgyában készített egy kis memorandumot Révész Imrével, Szentpéteri Kun Bélával, amelyet Enyedy Andor és Győry Elemér is elfogadtak, illetve amelyet megküldtek Ortutay Gyula miniszternek is. Rákosi közölte a püspökkel, hogy 1945-ben vele is el akartak bánni, mint *„aki az elmúlt rendszernek egyházi tekintetben legjelentősebb embere”* volt, azonban akkor Tildyék kérték, hogy álljanak el ettől, hiszen Ravasz már egyrészt beteg, másrészt okos ember lévén hátha még szolgálatára lehet a *demokráciának*. Ravasz László megjegyzi: *„Erre ő [Rákosi] Tildy útján megüzente, amit Tildy bizonyára megmondott nekem [Ravasznak], hogy ilyen feltétel mellett békeességben maradhatok. (Tildy ezt nem mondotta nekem, én meg nem mondtam Rákosi Mátyásnak, hogy ezt nem mondták nekem.)”*⁹⁵¹ *„Rákosi burkoltan megfenyegette a püspököt, célozván arra, hogy Túróczy Zoltán⁹⁵² evangélikus püspököt kisebb hibákért 10 évi szabadságvesztésre ítélték.”*⁹⁵³ Révész Imre ezen a napon levelet írt Ravasznak, aki a Tildy Zoltánnál lefolyt értekezlet után megemlítette, hogy külföldre kell utaznia,⁹⁵⁴ azonban „a zsinati tanács által teendő deklaráció” megtervezésével Révészt és Szentpéteri Kun Béla, tiszántúli egyházmegyei gondnokot kérte meg.⁹⁵⁵ 1948. április 28–29-én a *„református Egyetemes Konvent ülése állást foglalt számos tanügyi kérdésben. (Minden erejével igyekszik megőrizni az elődök alkotásait, megtartani*

⁹⁴⁹ Uo. 338–339.

⁹⁵⁰ Uo. 340.

⁹⁵¹ Uo. 341–342.

⁹⁵² Túróczy Zoltán (1893–1971): evangélikus püspök. 1939-től volt püspöke a Tiszai Evangélikus Egyházkerületnek. 1945 májusában őrizetbe vették, júniusban a Nyíregyházi Népbíróság háborús bűntettek vádjával 10 év fegyházra büntette. 1946 márciusában szabadlábra helyezték. 1948-ban a Dunántúli Evangélikus Egyházkerületnek lett püspöke. 1952-ben nyugdíjazták, de 1956 őszén rövid időre az Északi Evangélikus Egyházkerület püspöke lett.

⁹⁵³ Balogh–Gergely 1993, 271.

⁹⁵⁴ Ravasz öt hétig Locarnóban pihent, majd hazajövetele után augusztusban a genfi Panpresbiterianus kongresszusra és Amsterdamba, az Egyházak Világtanácsának alakuló közgyűlésére látogatott. Ravasz 1992, 350.

⁹⁵⁵ Révész 1990, 105.

és fejleszteni iskoláit.) Az ülés első napján Ravasz László bejelentette: lemond a konvent elnöki tisztéről.”⁹⁵⁶

1948. április 30-án a „református egyház Zsinati Tanácsa ülést tartott. A Tanács deklarációt fogadott el a magyar államhoz való viszonyáról. (Főbb megállapításai: elismerte a Magyar Köztársaságot, a nagybirtokrendszer megszüntetését, a teljes vallásegyenlőség megvalósítása felé tett lépéseket, az újjáépítési munka eredményeit, s hangsúlyozta, hogy kész a tárgyalásokra.) Ez a deklaráció lett az elvi-teológiai alapja az állammal kötött egyezménynek. [október 7.]” Az ülésen Ravasz lemondott a Zsinat lelkeszi elnöki tisztéről, illetve levélben közölte Bereczkyvel, hogy őt tartaná méltó utódjának.⁹⁵⁷ 1948. május 11-én „A dunamelléki református egyházkerület rendkívüli közgyűlése elfogadta Lázár Andor főgondnok és Ravasz László református püspök lemondását. (Ravasz lemondásával személyi változás történt az Egyetemes Konvent és Zsinat élén is, az addigi alelnök: Révész Imre lépett a helyére. [1953. március 1.]”⁹⁵⁸ 1948. május 13-án Tildy a református egyházkerületek elnökségeivel folytatott tárgyalást az egyház és az állam között kötendő megegyezésről.⁹⁵⁹ A református egyház vezető személyiségeinek Tildynél történt tárgyalásait Szabó Imre a következőképpen értékelte: „Tárgyalás az elnökkel kétszer. Rákosi, Veress P., Ortutay is ott van, Makkai S. is. Péter János itt lép előtérbe. Ő a zsinati tanács deklarációja első szövegének szerzője. Pontosabban: a zsinati tanács ülésének reggelén 8 óra előtt Révész Imrének (elnök volt) Péter János zárt borítékban vitte az egyezmény szövegét. Révész I., miután P. J. elment, bosszúságát így fejezte ki: »Ez a taknyos hozza nekem az egyezmény szövegét?« A püspökök is jelen vannak. Tildy mindent ígér: hogy a tárgyalásoknál, meg suba alatt, az ő befolyására még sok előnyhöz jutunk.”⁹⁶⁰

1948. május 20-án Révész Imre megnyitotta a Konvent elnökségi tanácsulását. Hivatkozott a Tildynél folyt tárgyalásra, amelynek kapcsán kaptak egy tervezetet. Ennek átbeszélése a tanácsülés fő feladata. Említette, hogy „az Államfő és a kormány részéről [...] igen nyomatékos kívánság hangzott el a tárgyalások sürgős megindítására.”⁹⁶¹ Összefoglalóan jegyezte meg: „Isten a legnehezebb próba elé állított bennünket. [...] Feladatunk súlyát az teszi emberileg szólva csaknem elviselhetetlenné, hogy a kormányzat részéről a megegyezésnek mondhatni

⁹⁵⁶ Balogh–Gergely 1993, 272.

⁹⁵⁷ Uo.

⁹⁵⁸ Uo. 273.

⁹⁵⁹ Uo.

⁹⁶⁰ Szabó I. 2001, 179–180.

⁹⁶¹ Révész 1990, 107–108.

alapfeltételeként az egyetemes és azonnali iskolaállamosításba való belenyugvásunk van oda-állítva. [...] Nemleges válasz esetén [...] vállalnunk kell azt, hogy a megegyezés megghiúsulásáért az államhatalom az irányított közvélemény előtt azonnal minden felelősséget ránk hárítson s ennek gyakorlati következményeit is – az összes egyházi és iskolai, személyi és dologi államsegélyeknek valószínűleg átmenet nélküli megszüntetésével – azonnal levonja.”⁹⁶²

A Köztársasági Elnöki Hivatal fennmaradt iratai között, 1948 májusából 121 db., katolikus egyházközségektől, szülőktől, szervezetektől származó petíció másolata, összefoglalása található az egyházi iskolák államosítása ellen, amelyeket az ország legkülönbözőbb részéből írtak a kultuszminiszternek, Ortutay Gyulának.⁹⁶³ Az ügyben protestáns részről fontos negatív mérőföldkő volt, a Magyar Köztársaság kormánya és a Magyarországi Református Egyház zsinati tanácsa közötti egyezmény megkötése 1948. október 7-én,⁹⁶⁴ amely már a Tildy-elnökség után jött létre. Figyelemre méltó az Egyesült Államok fő szövetségi hírszerző szervezetének, a CIA-nek (Central Intelligence Agency) egy 1948. május 26-án keltezett jelentése, amelyben az szerepel, hogy a kommunista nyomásgyakorlásba belefáradt Tildy, a Ravasz László lemondása után megüresedő „magyar református egyház püspöke” tisztséget szeretné megkapni. Elnöki állását pedig átadná a szociáldemokrata Szakasits Árpádnak, amely „helycserét” állítólag a Magyar Kommunista Párt is teljes mértékben támogat.⁹⁶⁵

⁹⁶² Uo. 108–109.

⁹⁶³ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 5. Vegyes ügyek. Petíciók, az iskolák államosítása ellen. 1948. V. (fedőlapon ceruzával ráírva).

⁹⁶⁴ Aláírói voltak: Ortutay Gyula kultuszminiszter, Révész Imre püspök, a zsinat lelkészi elnöke és Balogh Jenő a zsinat világi elnöke. Az egyezmény főbb pontjai: közös bizottság az új vallásügyi törvények kidolgozására; az állam garantálja a vallás szabad gyakorlását, a református egyház pedig elismeri, hogy ez eddig is így volt; jog biztosítása a szeretetadományok gyűjtésére; készség egyházi államsegély folyósítására; a református egyház tudomásul veszi a nem állami jellegű iskolák és a velük szervesen összefüggő internátusok törvényhozási úton történő államosítását. Az állam ugyanakkor hozzájárul ahhoz, hogy a „*legerősebb történelmi hagyományokkal rendelkező református kollégiumok közül az alábbiak az eddiginél nem nagyobb keretben továbbra is egyházi iskolák maradjanak: a sárospataki református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, liceum és tanítóképző-intézet, a debreceni református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, liceum és tanítóképző-intézet, valamint a Dóczy leánynevelőintézet leánygimnáziuma, leányliceuma és tanítónőképző-intézete, a pápai református kollégium szervezetébe tartozó gimnázium, a budapesti IX. kerületi Lónyay utcai református gimnázium és mint ennek szerves része a Baár Madas református leánygimnázium.*” *Magyar Közlöny*, 1948. október 9. 227. Budapest, 2–3. Bár az Egyezmény szerint, a sárospataki iskolát meghagyták az egyháznak, a tiszáninneri kerületnek fel kellett volna azt ajánlania. Enyedy Andor püspök azonban ezt nem vállalta. Kóris Lajos írja: „*Vállalták helyette Bereczkyék. És attól kezdve mindjobban háttérbe szorították, és büntetésül a tiszáninneri egyházkerületet Péter János és Bereczky együttese – mint rebellis kerületet – megszüntette, illetve [...] odacsatolták a tiszántúli egyházkerülethez.*” Kóris Lajos: A Tiszáninnen lemondott püspöke, dr. Enyedy Andor. In: *Confessio* (14) 1990/3, [123–127.] (továbbiakban Kóris 1990), 123–124. A tiszáninneri egyházkerület nagyobb részét 1952-ben a tiszántúliba csatolták, létrehozva ezzel a „Tiszavidéki Református Egyházkerületet”, csupán egy egyházmegyéje került a Dunamelléki Egyházkerülethez. Barcza József–Dienes Dénes (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház története 1918-1990 – Tanulmányok*. Sárospatak, 1999 (továbbiakban Barcza–Dienes 1999), 120.

⁹⁶⁵ Tildy may become next reformed bishop. CIA-RDP82-00457R001500720003-7. Forrás: <https://archive.org/details/CIA-RDP82-00457R001500720003-7>, 2021. 11. 16.

II/3. Tildy államfő a nemzetközi térben

II/3.1. Magyar emigráns szervezetek viszonyulása az államfői tisztséghez 1945 után

A második világháborút követően emigrált politikusok kapcsán, két fontos évszámot kell említeni: 1945-öt és 1947-et. A döntő különbség az ún. „45-ösök” és a „47-esek” között az volt, hogy előbbiek a politikai és jogi felfogásukban főként az 1939-ben összehívott országgyűlés alapján álltak, illetve a szovjet megszállást követő változásokat nem ismerték el. Az utóbbiak azonban a köztársasági berendezkedés és a demokrácia alapján politizáltak, ugyanakkor a szovjet típusú kommunista diktatúra kiépülése ellen ők is felléptek.

A második világhégyést követően, a győztes szövetséges hatalmak (Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország és a Szovjetunió) négy megszállási övezetre osztották Németországot és Ausztriát. Bajorország az USA zónájába került. 1946. május 17-én, a bajorországi Starnberg melletti Mühltal-ban, egykori magyar katonák, politikusok és lelkészek („45-ösök”) megalakították az úgynevezett Magyar Szabadság Mozgalom (MSZM) nevű szervezetet.⁹⁶⁶ „*Ez a csoport kisbarnaki Farkas Ferenc⁹⁶⁷ körül tömörült, akinek tekintélyét nagymértékben emelte, hogy 1944 őszén Horthy Miklós bizalmasának számított és a kormányzó miniszterelnök-jelöltje volt arra az esetre, ha az október 15-i kiugrás sikerül és Lakatos Géza⁹⁶⁸ nem vállalja tovább a kormány vezetését. Farkas azonban nem maradt hű legfelső hadurához, átállt a nyilas kormányhoz és esküt tett Szálásira, aki vezérezredessé léptette elő.*”⁹⁶⁹ Borbándi Gyula⁹⁷⁰ értékelése szerint, „*kisbarnaki Farkas Ferencet és a vele tartó politikusokat elsősorban az általuk észlelt közjogi űrnek a kitöltése, vagyis a megszűnt régi állami apparátusnak*

⁹⁶⁶ Farkas Ferenc, vitéz kisbarnaki: *Az Altöttingi országgyűlés története*. Mikes Kelemen Kiadóvállalat, München, 1969 (továbbiakban Farkas 1969), 18.

⁹⁶⁷ Kisbarnaki Farkas Ferenc (1892–1980): katonatiszt. 1943-ban altábornagy, 1944. október 31-től vezérezredes lett. „*Farkas még a kapituláció előtt vezetője lett a Honvédelmi Minisztérium egy négyes bizottságának, amely azt a feladatot kapta, hogy az amerikai megszállás után a szövetséges katonai főhadiszálláson a magyar honvédség érdekeit képviselje. A bizottság el is jutott a franciaországi Sedan melletti Revinbe, ahol az amerikai főparancsnokság székelt Patton tábornok vezetésével. Farkasék megfogalmaztak egy memorandumot, amelyben adatokat szolgáltatottak a katonák és polgári személyek elhelyezéséről, kérték a Szent Korona és a Szent Jobb méltó megőrzését, a Nemzeti Bank aranykészletének megóvását, a Magyarországról kihozott javak nyugaton tartását és azt, hogy a magyar honvédeket, mivel nem harcoltak a nyugati szövetségesek ellen, ne vigyék hadifogolytáborba.*” Borbándi 2006, 18. Németországban 1946-ban megalakította az ún. Magyar Szabadság Mozgalmat, amelynek vezetője lett.

⁹⁶⁸ Lakatos Géza (1890–1967): vezérezredes, miniszterelnök (1944. aug. 29.–okt. 16.).

⁹⁶⁹ Borbándi 2006, 18.

⁹⁷⁰ Borbándi Gyula (1919–2014): Széchenyi-díjas író, történész, szerkesztő. Svájcban, 1951-ben részt vett a *Látóhatár* (1958-tól *Új Látóhatár*) című folyóirat megindításában. A nyugati magyar emigráció vezető alakja volt.

idegenben történő újjáteremtése foglalkoztatta.”⁹⁷¹ Kisbarnaki csoportosulása az 1939-es törvényhozás jogfolytonosságát hirdette. Álláspontjuk szerint: „Az utolsó magyar békerendszerű, demokratikus és alkotmányos parlament, az 1938. évi XIX. t.-c. alapján, általános és titkos választással 1939-ben alakult meg. Az időközben kitört 2. világháború miatt az alkotmányosan meghozott 1944. évi VII. t.-c.⁹⁷² az országgyűlés élettartamát a békekötés ratifikálásától számított további félévre meghosszabbította és ugyanilyen törvényes módon lehetővé tette, hogy kényszerhelyzetben külföldön is ülésezhet. [...] Az országgyűlés a háborús események következtében 1944 végén Sopronba tette át székhelyét, majd az ország legnyugatibb területeinek elvesztése után 1945 március 29-én elhagyta az országot és Nyugat-Németországban és részben Ausztriában telepedett le. Ezzel azonban léte nem szűnt meg, mert az országgyűlést senki sem oszlatta fel, nem napolta el, tehát működése csak kényszerből szünetelt. Ebben az időben, mivel az ÁLLAMFŐ tisztség üresedésben volt, egyedül az országgyűlés volt a magyar nép egyetlen emigrációban élő alkotmányos és jogfolytonos szerve.”⁹⁷³

1947-ben Szent István-napi magyar zarándoklatra került sor a bajorországi Altöttingben, amelynek élén Habsburg–Lotaringiai József Ágost főherceg, az MSZM „díszelnöke” haladt.⁹⁷⁴ Kisbarnaki Farkas Ferenc a következőképpen fogalmazott könyvében: „A nyugatra menekült »Magyar Parlament« is ezen a napon tartotta meg nagyjelentőségű alkotmányos országgyűlését Schloss Guttenburgban és Altötting városában.”⁹⁷⁵ Bokor Pál, az MSZM egykori társelnöke a könyv előszavában megírta, hogy kisbarnaki Farkas Ferencet „az 1947 augusztus 20-án Altöttingben (Bajorországban) összeült Magyar Országgyűlés együttes ülésén magyar királyi miniszterelnökké” megválasztották, illetve tudomásul vették kormánya tagjainak kinevezését is. „Az pedig e ténynek külön jelentőséget adott, hogy az akkori németországi megszálló amerikai katonai és politikai hatóság – a magyar alkotmányjogi döntéseket is – tudomásul vette! [...] Az a kínos és meglepő jogi helyzet alakulása, hogy alig pár héttel később a magyar exilkormány működését az úgynevezett »Kontrollrat« – Ellenőrző Tanács – határozatára hivatkozva az amerikai megszálló parancsnokság tovább nem engedélyezte...”⁹⁷⁶

⁹⁷¹ Uo.

⁹⁷² Helytelenül szerepel a törvény száma, amely valójában VIII. Lásd: 1944. évi VIII. törvénycikk az 1939. évi június hó 10. napjára összehívott országgyűlés tartamának kivételes meghosszabbításáról. (Kihirdetve: 1944. jún. 6.). A törvény szövegében ugyanakkor egy éves meghosszabbításról van szó.: „1. § Az 1939. évi június hó 10. napjára összehívott országgyűlésnek [...] az 1944. évi június hó 9. napján lejáró tartama egy évvel meghosszabbítatik.” Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94400008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 11. 08.

⁹⁷³ Farkas 1969, 25.

⁹⁷⁴ Uo. 24.

⁹⁷⁵ Uo.

⁹⁷⁶ Bokor Pál: Előszó. In: Farkas 1969, [6–9.] (továbbiakban Bokor 1969), 6–7.

Az altöttingi országgyűlésen kisbarnaki Farkas Ferencet a kormányfői tisztség mellett, az államfői jogok ideiglenes gyakorlásával is megbízták.⁹⁷⁷ Politikai összetétel szerint: „a törvényhozók többsége a korábbi kormánypárt [Magyar Élet Pártja] soraiból került ki, a létrehozott kormányban pedig összesen egy fő, Incze Antal közegészségügyi miniszter volt szélsőséges párt tagja, de ő sem volt nyilas, hanem Imrédy Béla némileg mérsékeltebb csoportjához tartozott.”⁹⁷⁸ „A megválasztott kormány kijelentette, hogy nem fog aktívan politizálni, elsősorban a jogfolytonosság miatt érezte szükségesnek létrejöttét [...] Farkast már 1947. szeptember 3-ra berendelték a müncheni generálkonzulátusra, hogy a megszálló amerikai hatóságok képviselőinek beszámoljon az altöttingi eseményekről.” Közölték vele, hogy „semmilyen menekült kormány nem tűrhető az amerikai megszállási övezetben”, ezért azonnal szüntesse be a tevékenységét. A továbbiakban kisbarnaki Farkas Ferenc nem állam- vagy kormányfőként dolgozott, hanem mint a Magyar Szabadság Mozgalom elnöke.⁹⁷⁹ „A hosszas téltlenség után 1949. május 29-re Farkas minisztertanácsot hívott össze Münchenbe, ahol – miután három miniszter már kilépett – kormányával együtt lemondott.”⁹⁸⁰

Nyári Gábor⁹⁸¹ értékelése szerint: „Az altöttingi országgyűlés híre nagy port kavart a politizáló menekültek köreiben. A Magyar Nemzeti Bizottmány teljesen elítélte az altöttingi országgyűlést, amelyet egy »nyilas banda« politizálásának tartott. A még csak alakulófélben lévő Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK) vezető katonái bár elviekben az 1939-es alapon álltak, és ők maguk sem ismerték el a budapesti kormányt, az altöttingi országgyűlést egy jó szándékú, szerencsétlen eseménynek tartották, amely többet ártott a magyar menekültek ügyének, mint használt.”⁹⁸² Borbándi Gyula azzal magyarázza az altöttingi országgyűlés létrehozásának értelmét, az azon résztvevők szempontjából, hogy: „a kezdeményezők egy közeli háborúra számítottak és abban reménykedtek, hogy ebben az esetben a nyugatiak partnerévé válhatnak. Ezt indokolhatta az a fogadkozás is, hogy az Altöttingben összegyűlt törvényhozók egy

⁹⁷⁷ Borbándi 2006, 24.

⁹⁷⁸ Nyári Gábor: Az 1947-es Altöttingi Országgyűlés eseményei és hatása a magyar menekültekre. In: *Acta Hungarica*, 2014, 2., [88–96] (továbbiakban Nyári 2014), 93.

⁹⁷⁹ Uo. 94.

⁹⁸⁰ Uo. 95.

⁹⁸¹ Nyári Gábor: történezművész. Fő kutatási területe: Teleki Pál második miniszterelnöksége; a Horthy-korszak diplomácia- és politikatörténete; emigráns magyar politikusok munkássága a második világháború alatt; az 1944–1956 közötti magyar emigráció politika- és társadalomtörténete; ifj. Antall József élete és politikai pályája.

⁹⁸² Uo. 94.

*Szovjetunió elleni háborúban a nyugati hatalmak oldalán állnak, azokkal együtt kívánják Magyarország felszabadulását előmozdítani. Az országgyűlés kiáltványát Farkasék megküldték valamennyi nyugati külügyminisztériumnak.*⁹⁸³

A Magyar Nemzeti Bizottmány 1947. november 15-én alakult meg Washingtonban. Nagy Ferencen és Varga Bélán kívül, az emigrálásukat követően több más neves magyar politikus⁹⁸⁴ is az Egyesült Államokban tűnt fel („47-esek”). Az általuk, a magyarság *szabad világban* való képviselőre megalakított Bizottmány elnöke – az emigrációban lévő politikusok közül, a legmagasabb közjogi tisztséget viselő – Varga Béla lett,⁹⁸⁵ mint a szabadon választott Nemzetgyűlés le nem mondott elnöke.⁹⁸⁶ A szerv közjogi alapját úgy konstruálták meg, hogy bár hivatkoztak az *1946-os alkotmányra*, az 1945-ös Nemzetgyűlés mellett a részvételi jogot az 1939-es Országgyűlés (képviselőházi és felsőházi), illetve az 1947-es parlament volt tagjaira is kiterjesztették. 1948. június 10-én Varga Béla bejelentette, hogy megteszi az előkészületeket a magyar parlamentet helyettesítő szerv életre hívására. Jogalapként arra hivatkozott, hogy amennyiben a köztársasági elnök a tisztsége ellátására tartósan képtelenné válik, az új elnök megválasztásáig az államfői jogkört a Nemzetgyűlés elnöke gyakorolja.⁹⁸⁷ Hangsúlyozta, hogy 1947. május 28–31. között, a törvényes magyar kormányt a szovjetek erőszakkal és a köztársasági elnök megfélemlítésével mozdították el, így a magyar törvényhozás szerepét ideiglenesen a Magyar Nemzeti Bizottmánynak kell betöltenie. Varga 1949. július 21-én nyilvánította megalakultnak a Bizottmányt. Annak ellenére, hogy soha nem hívták össze, az amerikai kormány kezdettől fogva politikai és anyagi támogatásáról biztosította ezt a szervet. A Bizottmány vezetésére megválasztott Végrehajtó Bizottság székhelye 1951. október 15-től megszűnéséig, a New York-i 72. utcában volt. A végrehajtó bizottsági tagok⁹⁸⁸ – akik egyébként mindvégig megtartották menekült státusukat, idegen állampolgárságot nem vettek fel – egy-egy szakbizottságot is, mint *potenciális minisztériumokat* vezettek. A washingtoni kormány azonban nem

⁹⁸³ Borbándi 2006, 25.

⁹⁸⁴ Eckhardt Tibor (még 1940-ben), Bakach-Besseney György, Sulyok Dezső, Nagy Vince, Peyer Károly, Kovács Imre, Barankovics István (1951-ben) és mások. Auer Pál és Közi Horváth József Európában maradtak.

⁹⁸⁵ Borbándi 2006, 53–59.

⁹⁸⁶ Varga Béla helyére itthon, 1947. július 4-én Szabó Árpádot választották meg házelnöknek, majd szeptember 16-tól Nagy Imre töltötte be a tisztséget. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. VIII. kötet*, 1947. június 24. – 1947. július 25. Athenaeum, Budapest, 1952 (továbbiakban Nemzetgyűlés naplója. VIII. 1945), 397; 402–403.; *Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés naplója. I. kötet*, 1947. szeptember 16. – 1949. november 21. Athenaeum, Budapest, 1948 (továbbiakban Országgyűlés naplója. I. 1947), 9–10.

⁹⁸⁷ 1946. évi I. t.c. 15.§. (2).

⁹⁸⁸ Varga Béla elnök, Nagy Vince és Dombay János alelnökök, Auer Pál, báró Bakach-Besseney György, Barankovics István, Eckhardt Tibor, Kállay Miklós, Fábián Béla, Közi Horváth József, Nagy Ferenc, Peyer Károly, Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső.

tekintette emigráns parlamentnek a Bizottmányt, illetve annak Végrehajtó Bizottságát sem ismerte el menekült kormánynak.⁹⁸⁹

II/3.2. Tildy Zoltán külföldre juttatásának kísérletei, lemondatása és vejének, Csornoky Viktornak büntetőügye⁹⁹⁰

Az 1948. július 8-án 50. születésnapját ünneplő Gerő Ernőnek, a Köztársasági Érdemrend nagykeresztje, a babérkoszorúval kitüntetést átadó Tildy,⁹⁹¹ a hónap végén már saját lemondó nyilatkozatát (illetve nyilatkozatait) vehette át. Palasik Mária az államfő megbuktatásának előkészületeit összefüggésbe hozza a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform) 1948. június 29-én közzétett határozatával, amely elmarasztalta a jugoszláv parasztpolitikát, ahol „burzsoá befolyást” vélt felfedezni.⁹⁹² 1948 őszén Nagy Kázmér⁹⁹³ interjút készített Tildyvel, aki a következőkről tájékoztatta. Az év júliusának elején Rákosi Mátyás felkereste őt, hogy a Kominform határozatát értelmezve a következőket jelentse ki: „»nekünk magyaroknak is szól a Kominform nyilatkozata, és ennek következtében nálunk is keményebb kézzel kell hozzálatni a parasztság és a falu terén jelentkező feladatoknak.« Tildy kérdezte Rákosit, hogy ez alatt a kollektivizálást érti-e. A kommunista vezető erre úgy válaszolt: »Nem mondanám így. [...] Mindenesetre jelenti a szövetkezeti közös művelési ágak bevezetésének fokozását.«” Tildy ekkor egy mondatban összefoglalta a világháborút követő időszakban folytatott politikáját: „1945 óta a magyar demokrácia minden intézkedését nemcsak helyeseltem, hanem szükségesnek is tartottam, de múltamat hazudtolnám meg, nevetségessé tenném magamat, ha húsz éven át hirdetett elveimet és elgondolásaimat egy szabad kisparaszti országról most megmásítanám. Határozottan közöltem vele, hogy erre soha nem fogok vállalkozni.” Tildy elmondta, hogy ezután sorra találkozott Dinnyés Lajossal, Ortutay Gyulával, Bognár Józseffel, Katona Jenővel,⁹⁹⁴ azonban közölte velük, amikor ők szóba hozták az engedmények szükségességét, hogy „ha a parasztság és a mezőgazdaság kérdésében is engedünk, a [Kisgazda]párt önmagával fordul szembe, és én ebben egy kézmozdulattal sem tudok közreműködni. Inkább lemondok az elnöki

⁹⁸⁹ Borbándi 2006, 56–62.

⁹⁹⁰ Ezt, és a következő alfejezetet tágabb kontextusba helyezve, önálló tanulmányként lásd: Albert Zoltán Máté-Bandi István: Tildy Zoltán államfő külföldre juttatásának kísérletei és megbuktatásának külföldi visszhangja a román titkosszolgálati források tükrében. In: *Magyar Szemle*, 2023 (32) 1–2., 85–100 (továbbiakban Albert–Bandi 2023).

⁹⁹¹ MNL OL XXVI-A-14-b-0091 MTI Napi Hírek. 1948.07.07.

⁹⁹² Palasik 1996, 153.

⁹⁹³ Nagy Kázmér (1920–1985): író, újságíró.

⁹⁹⁴ Katona Jenő (1905–1978): író, újságíró, politikus. 1945–46-ban a Kisgazdapárt sajtófőnöke. Nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő (1945–1953). 1949 és 1953 között az Elnöki Tanács tagja.

posztról.”⁹⁹⁵ Rákosi Mátyás a következőképpen emlékezett vissza erre az időszakra: „*A helyzet akkor az volt, hogy úgy a köztársasági elnök [Tildy], mint a miniszterelnök [Dinnyés] [a] kiszagz[ák] soraiból került ki, ami semmiképpen nem felelt meg a változott politikai erőviszonyoknak. Ezt tudta Tildy is, s ezért igyekezett velünk jól együttműködni akkor is, amikor egyes intézkedéseink vagy javaslataink nem voltak ínyére.*”⁹⁹⁶ Az államfő elmozdításához, ahogyan Rákosi fogalmazott, az „*események menete maga hozta a megoldást*”.⁹⁹⁷ A kulcsembert, Tildy veje, Csornoky Viktor lett, aki kétszer is megpróbálkozott a magyar államfő külföldre szöktetésével. Őt azonban nem ezért, hanem a *nyugati kapcsolatai felé tett államellenes cselekedetei* miatt ítélték el.

Szűcs András, aki távoli rokona Csornokynak, úgy értékelte könyvében⁹⁹⁸ az egész esetet, hogy a Tildy család kihátrált a meghurcolt diplomata mögül. Csornoky, Magyarország egyiptomi követeként 1948. július 21-én érkezett haza jelentéstételre.⁹⁹⁹ Másnap, miután a külügyminiszter fogadta, a minisztérium épületében letartóztatták.¹⁰⁰⁰ 1948. július 23-án vették fel első vallomását,¹⁰⁰¹ amelyben az szerepelt, hogy „*Tildyné [1947 tavaszán tett amerikai] utazásának*¹⁰⁰² *célja nemcsak a tájékozódás, hanem az esetleges »disszidálás« előkészítése is volt. Csornoky szerint Eckhardt Tibor ötlete volt, hogy a funkcionáló köztársasági elnök és családja illegálisan hagyja el az országot. Ebből óriási nemzetközi botrány keveredett volna, melynek a kommunisták és a Szovjetunió látták volna kárát. Erre a látogatásra 1947. április végén került sor, tehát még azelőtt, hogy Szegedy-Maszák Nagy Ferenc magyar miniszterelnök eltávolítása*

⁹⁹⁵ Házi őrizetben. Az utolsó interjú Tildy Zoltánnal. In: *Magyarország*, 1990. március 9. (27) 10., [38–39.], 38.

⁹⁹⁶ Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. 2. kötet, Napvilág, Budapest, 1997 (továbbiakban Rákosi 2. 1997), 667.

⁹⁹⁷ Uo.

⁹⁹⁸ Szűcs András: *Az akasztófa két oldalán. Csornoky Viktor és Szász Béla*. Unicus Műhely, Budapest, 2007 (továbbiakban Szűcs 2007).

⁹⁹⁹ „*1948. július 21-én nem az eltávozási terv [mármint Tildy emigrálásának (A. Z. M.)] részleteinek megbeszélése és végrehajtása céljából jöttem haza, - mint a vádirat mondja, - hanem mert a külügyminisztérium jelentéstételre rendelt haza és mert nem akartam azzal, hogy a külügyminisztérium hazahívó rendelkezését megtagadom, annak nem teszek eleget, apósom helyzetét megnehezíteni és így elvágni a lehetőségét annak, hogy ez eltávozás kérdése kedvező és barátságos politikai atmoszférában legyen felvethető.*” ÁBTL 3.1.9.-V-77282/1 /317. Csornoky Viktor legépelte vallomása (dátum és aláírás nélkül).

¹⁰⁰⁰ Szűcs 2007, 33.

¹⁰⁰¹ Uo. 87.

¹⁰⁰² 1947. április 23-án „*Tildy Zoltánné elnökasszony [...] a Bécs melletti tullni - repülőtérrel a Panamerican-repülőjárat menetrendszerű gépével az amerikai nőszövetségek meghívására Amerikába repült. Kíséretében volt dr. Csornoky Viktor követségi tanácsos, nemzetgyűlési képviselő.*” MNL OL XXVI-A-14-b-0056 MTI Napi Hírek. 1947.04.23., 39.

miatt állásáról lemondott volna.”¹⁰⁰³ Tildy külföldre juttatásának szándékáról Péter János jelentett Rákosiéknak.¹⁰⁰⁴ Már 1947 nyarán megjelentek híresztelések arról, hogy Tildy nincs is az országban, illetve lemondott államfői tisztségéről.¹⁰⁰⁵ Az utóbbit, a magyar köztársasági elnök cáfolta az angol és francia sajtó magyarországi tudósítói előtt, akiket balatonlellei nyaralójában fogadott.¹⁰⁰⁶ Ennek ellenére 1947. június 30-án az amerikai *Time* című lap azt hozta le Tildyről, hogy bár ő határozottan kijelentette, nem fog lemondani és nem is próbálkozott ezzel, valójában megkísérelt külföldre menekülni. A cikk ezenkívül elítélte a magyarországi anti-kommunista elitet, amiért nem lépett fel egységesen a kommunista uralom ellen, amely egyenként leszámolt velük.¹⁰⁰⁷

Charles Gati politológus írta le könyvében, hogy Tildyék külföldre távozása ügyében Csornoky Viktor 1947. szeptember 22-én felkereste James McCargar¹⁰⁰⁸ amerikai diplomatát, hogy segítsen. Azonban McCargar nem vállalta, hogy az egész, tizennégy tagú családot ki tudja juttatni Ausztriába, csak maximum nyolc főt.¹⁰⁰⁹ Charles Stuart Kennedy amerikai történész 1995-ben készített interjút James McCargar-ral, aki úgy emlékezett vissza az esetre, hogy az 1947-es augusztusi választások után, amelyet a kommunisták jelentősen befolyásoltak, Csornoky kora ősszel előzetes bejelentés nélkül felkereste őt házában. McCargar lakásán azonban vendége, egy bizonyos Bob Low is jelen volt, aki a *Time-Life* prágai tudósítójaként dolgozott. Csornoky előadta kérését apósa szöktetésével kapcsolatban. Időközben Tildy a nyilvánosságban már elismerte a választások eredményét.¹⁰¹⁰ Low-tól, aki így értesült a tervről, McCargar szigorú titoktartást kért. Miután McCargar megtette a szükséges előkészületeket az akcióhoz, jelezte Csornokynak, hogy Tildynek a Balatonnál lévő elnöki villába kellene utaznia és eltöltenie tíz napot, mert Budapestről esélytelen a szöktetés. Az amerikai diplomata emberei figyelték a helyszínt és bár kockázatosnak ítélték, megvalósíthatónak tartották az akciót maximum nyolc fős létszámmal. McCargar előadta a tervet Csornokynak, aki beszélt erről Tildyvel. Az államfő

¹⁰⁰³ Szűcs 2007, 89.

¹⁰⁰⁴ M. Szebeni Géza: Nyitott dossziék. Szemelvények a francia-magyar kapcsolatok történetéből. In: *Külgügyi Szemle*, 2006 (5) 3–4., [264–308.] (továbbiakban M. Szebeni 2006), 277.

¹⁰⁰⁵ Lásd: Pánik r. t. In: *Világ*, 1947. június 24., 618., címlap.

¹⁰⁰⁶ Tildy elnök Balatonlellén fogadta az angol és francia sajtó képviselőit. In: *Világ*, 1947. június 24., 618., címlap.

¹⁰⁰⁷ Hungary: Next! 1947. június 30., hétfő. In: *Time*. Forrás: <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,854725,00.html>, 2021. 11. 16.

¹⁰⁰⁸ James McCargar [Christopher Felix] (1920–2007): Diplomata, hírszerző tiszt, tanácsadó és szerző. Az Amerikai Egyesült Államok külügyi szolgálatának egykori kémje a második világháború alatt és az azt követő időszakban.

¹⁰⁰⁹ Charles Gati: *Vesztett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006 (továbbiakban Gati 2006), 82–83.

¹⁰¹⁰ Az új Országgyűlés megalakulásakor Tildy ünnepi beszédében a békeszerződés ratifikálásáról és a szuverenitás helyreállításáról emlékezett meg. *Szabad Nép*, 1947. szeptember 17. (5) 210., címlap.

azonban ragaszkodott az egész család kimenekítéséhez. Közben Low nem tartotta magát ígéretéhez és továbbította az információt a tervezett szöktetésről a New York-i *Time* magazinnak. Az újság le is hozott egy rövid rovatot a magyar elnök menekülési próbálkozásáról. Tildy ezután cáfoló nyilatkozatot tett a sajtóban.¹⁰¹¹ Low azzal hárított, hogy kérte a *Time*-től, hogy ne hozzák nyilvánosságra a dolgot, tehát ez csupán valamelyik szerkesztő hibája lehetett. McCargar elmondta, hogy kapott egy levelet Csornokytól, miután kairói magyar követ lett, amelyben kérte, hogy maradjanak kapcsolatban. Az amerikai nem adott választ, mert tudta mekkora veszélyben van a magyar diplomata. Ő azonban dacára a figyelmeztetéseknek, kapcsolatokat keresett a nyugati hírszerző ügynökségekkel.¹⁰¹² McCargar visszaemlékezése még 1993-ban magyarul is megjelent könyv formájában, amelyben szintén kitért Csornokyval történő egyeztetéseire Tildy szöktetését illetően.¹⁰¹³ Állításainak valóságtartalma azonban Szűcs András értékelése szerint erősen megkérdőjelezhető. Csornoky például a vallomásában azt mondta, hogy McCargar akarta felvenni vele a kapcsolatot és nem fordítva.¹⁰¹⁴ Felmerül a kérdés, hogy ha valójában nem úgy történtek az események, ahogyan McCargar leírta és interjúban elmondta, vajon tudatosan állított mást, vagy egyszerűen csak rosszul emlékezett? Mindenesetre tett egy megjegyzést könyvének végén, miszerint bár 25 ember kimentésére (külföldre juttatására) kapott engedélyt, ő ezt jócskán túllépve 67 veszélyeztetett személy mentésében vett részt, amiért igaz, hogy nem kapott szemrehányást, de még későbbi elismerést sem, amit furcsállt és soraiból érezhető, hogy nehezményezett is.¹⁰¹⁵

Az 1948. szeptember 27-én kelt Csornoky elleni vádirat szerint,¹⁰¹⁶ a kairói követ még 1947 február folyamán Schoenfeld amerikai követhoz fordult támogatásért Kovács Béla kiadásaival kapcsolatban, illetve ebből a célból érintkezésbe lépett McCargar és Carson követségi titkárokkal,¹⁰¹⁷ illetve Bigelow követségi tanácsossal is.¹⁰¹⁸ A vádirat szerint, a köztársasági

¹⁰¹¹ Az említett cikket, illetve Tildy azt cáfoló nyilatkozatát nem találtam meg a fellelhető források között (A. Z. M.).

¹⁰¹² James McCargar. Interviewed by: Charles Stuart Kennedy. The Association for Diplomatic Studies and Training Foreign Affairs Oral History Project, 1998. Forrás: <https://www.adst.org/OH%20TOCs/McCargar,%20James.toc.pdf>, 2021. 11. 09., 69–70.

¹⁰¹³ Lásd: Christopher Felix (James McCargar): *A titkos háború*. Európa, Budapest, 1993 (továbbiakban McCargar 1993), 297–305.

¹⁰¹⁴ Szűcs 2007, 95.

¹⁰¹⁵ McCargar 1993, 325–327., 2. j.

¹⁰¹⁶ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /18–39. Csornoky vádirata, 1948. szeptember 27.

¹⁰¹⁷ McCargarnál a vádirat egy másik példányánál még megjegyzik: „*az amerikai kémszervezet budapesti vezetője*” ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /41. Csornoky elleni vádemelés, 1948. szeptember 27. Csornoky azonban tagadta, hogy tudomása lett volna arról, hogy McCargar kémszervezeti vezető. ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /108. Csornoky beismerő nyilatkozata. Vádirat mutató.

¹⁰¹⁸ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /20. Csornoky vádirata, 1948. szeptember 27.

elnök külföldre juttatása ügyében 1947 áprilisa–májusa folyamán, Washingtonban „*érintkezésbe lépett az amerikai titkos szolgálat kötelékében álló Eckhardt Tiborral*”.¹⁰¹⁹ „*Ugyane célból segítségét kérte Dorsy Kerekes György [sic! helyesen: Borshy-Kerekes György]¹⁰²⁰ (A. Z. M.) és felesége mindketten washingtoni lakosok, Daróczy Mátyás¹⁰²¹ református lelkész clevelandi, - Szegedy Masszák [sic!] Aladár washingtoni lakoshoz, ki e segélykérésre Mc. Carger [sic!] útján [sic!] válaszként közölte Eckhardt Tibornak azt az üzenetét, hogy amennyiben a magyar Köztársaság Elnöke valahogyan el tudna jutni Bécsig, ott bármelyik amerikai katonai parancsnokságnál jelentkeznek »Toe« /lábujj/ jelszóval, akkor továbbjutásáról gondoskodni fog, mert erre nézve a bécsi amerikaiak már utasítást is kaptak.*”¹⁰²² Az irat szerint Csornoky Viktor – akivel McCarger ismertette azt az amerikai kívánságot, hogy Tildynek lemondás nélkül kellene elhagynia Magyarországot – 1948. június 16-án Genfben „*érintkezésbe lépett az amerikai hírszerző szolgálat kötelékébe tartozó Francis Deákkal,¹⁰²³ kinek segítségét kérte a magyar Köztársaság elnökének és családjának külföldre juttatásához.*”¹⁰²⁴ Csornoky beismerő nyilatkozatában az szerepel, hogy az ellene felhozott bűncselekmények *időben és tárgyilag* két csoportra oszthatóak. Egyrészt a Kisgazdapárt politikai befolyásának növelése érdekében kifejtett tevékenységei (1945-től 1947 júniusáig); másrészt a magyar köztársasági elnök külföldre távozását előkészítő tevékenysége (1947 elejétől, nagyobb intenzitással Nagy Ferenc lemondása után, de főleg kairói követi működésétől.)¹⁰²⁵ Rákosi a visszaemlékezésében azt írta, hogy Tildyné vetette fel neki, hogy küldjék diplomáciai munkára Csornokyt. Pártban való egyeztetések alapján született a döntés arról, hogy Kairóba küldik.¹⁰²⁶

¹⁰¹⁹ Uo.

¹⁰²⁰ Borshy-Kerekes György (1892–1971): református lelkész, szerkesztő. Az I. világháborúban frontszolgálatot teljesített (1914–1918), kivándorolt az USA-ba (1924). Pennsylvániában a mckeesporti (1924–1927), majd Ohio-ban a youngstowni gyülekezet lelképásztora (1928–1935) volt. A Független Magyar Református Egyház megalapítója, nyugati egyházmegyéjének esperese (1928–1952), t. főesperese (1952-től). A Független Magyarorszáért mozgalom elindítója (1940). Az Amerikai Magyar Református Egyesület titkára (1936–1956), elnöke (1956–1964). Jelentős szerepet játszott az amerikai magyarság művelődési mozgalmában, írásaiban elsősorban az amerikai reformátusok sajátos helyzetével foglalkozott. Szociográfiai és hitéleti munkákon kívül verseket is írt. Forrás: <https://www.nevpont.hu/palyakep/borshy-kerekes-gyorgy-5227b>, 2022. 02. 02.

¹⁰²¹ Daróczy Mátyás (1898–1978): református lelkész. Fiaaton vándorolt ki Amerikába. 1935-ben lett a clevelandi West Side-i Magyar Református Egyház lelkésze. *Amerikai Magyar Népszava*, 1978. január 27. (79) 4., 10.

¹⁰²² ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /21. Csornoky vádirata, 1948. szeptember 27.

¹⁰²³ Deák Ferenc, Francis (1899–1972): jogász, diplomáciatörténész, egyetemi tanár. A II. világháború idején a Független Magyarorszáért Mozgalom amerikai bizottságának volt titkára. Később az USA külügyi szolgálatában volt polgári légügyi attasé 1944 és 1959 között (Svájc, Jugoszlávia, Bulgária, Magyarország, Ausztria, Csehszlovákia, Franciaország, Olaszország).

¹⁰²⁴ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /21. Csornoky vádirata, 1948. szeptember 27.

¹⁰²⁵ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /105. Csornoky beismerő nyilatkozata. Vádirat mutató; ÁBTL 3.1.9.-V-77282/1 /313. Csornoky Viktor legépelte vallomása (dátum és aláírás nélkül).

¹⁰²⁶ Rákosi 1997, 667–668.

Az új kairói magyar követ végig tisztában volt azzal, hogy figyelik. Erről többször beszámolt egykori főnökének, Szegedy-Maszák Aladárnak is.¹⁰²⁷ A Kommunista Párt Nagy Pétert¹⁰²⁸ delegálta a kairói magyar követségre, hogy szemmel tartsa Tildy vejét. Katona Ferenc történész 2006-ban készített interjút Nagy Péterrel, amelynek szövegét és Nagy emlékiratának¹⁰²⁹ Csornoky-üggyel foglalkozó részét együtt közölte 2014-ben.¹⁰³⁰ Csornoky és felesége, Tildy Erzsébet 1947. december 17-én érkezett meg Alexandriába, ahonnan másnap utaztak tovább Kairóba.¹⁰³¹ A szintén Csornoky miatt kiküldött Kallós Ödön¹⁰³² 1948. február 11-én érkezett Egyiptom fővárosába.¹⁰³³ Az államfő felesége, Tildy Zoltánné 1948. május 22-én látogatta meg lányát és vejét Kairóban. Egészen június 16-ig ott tartózkodott.¹⁰³⁴ Nagy Péter azt írta visszaemlékezésében, hogy Kallós összebarátkozott Csornokyék házvezetónőjével, akinek a magyar követ szokásosan átadta leveleit, hogy azokat postázza. Ezek között voltak azok is, amelyeket Eckhardt Tibornak írt, Amerikába. Kallósnak sikerült elérnie, hogy az asszony egyszer-egyszer átadja neki a leveleket, hogy majd ő feladja azokat. Közben Nagy Péternek is sikerült hozzáférnie néhány Csornokynak érkező levélhez. Arra a megállapításra jutott, hogy az államfő veje minden Budapestről érkezett táviratot, utasítást, tájékoztatást lemásolva tovább küld amerikai kapcsolatainak. Tildy vejének terve Nagy Péter szerint az volt, hogy: „*Tildyné a következő őszön megint kijön hozzájuk látogatóba, itt Kairóban »súlyosan megbetegszik«, s azt kéri, hogy még egyszer láthassa a férjét. Ezt nem tagadhatják meg neki, s ha Tildy kijött, itt megtagadja a közösséget az otthoni viszonyokkal, s mint aktív köztársasági elnök, új, emigráns kormányt alakít.*”¹⁰³⁵ Katona Ferenc ehhez hozzáteszi, hogy bár Csornoky valóban azt tervezte és próbálta megszervezni, hogy apósa hivatalban lévő államfőként emigráljon, az nem bizonyítható, hogy a köztársasági elnök ezt jóváhagyta volna, vagy egyáltalán tudott volna róla.

¹⁰²⁷ Levelezésük jó része megtalálható Szegedy-Maszák Aladárnak, a washingtoni Holokauszt Emlékmúzeum Levéltárában őrzött irathagyatékában. USHMM Aladár Szegedy-Maszák papers, RG-10.436. Forrás: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn517909#?rsc=192426&cv=0&c=0&m=0&s=0&xywh=-2082%2C-253%2C7716%2C5055>, 2021. 11. 09.

¹⁰²⁸ Nagy Péter (1920–2010): irodalomtörténész, az MTA rendes tagja, szakterülete a magyar és francia irodalomtörténet volt. 1944-ben lépett be a kommunista pártba. 1943 és 1945 között posztgraduális képzésen vett részt a Genfi Egyetemen. Hazatérve a Külügyminisztérium munkatársa lett. Az államvédelem szolgálatában 1951-től 1962-ig „Borisz” fedőnéven adta jelentéseit.

¹⁰²⁹ Katona hivatkozik: Nagy Péter: Levelek Piroskának: Emlékeim, kéziratban. Az eredeti dokumentum a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában (MTA KIK Kt.) található: Ms 2588/1., 143. Katona 2014, 53.

¹⁰³⁰ Lásd: Katona 2014, 52–74.

¹⁰³¹ Uo. 54., 2. j.

¹⁰³² Kallós Ödön (1917–1989): közgazdász. 1945 és 1947 között az apja tulajdonában lévő Elzett Vasárugyár Rt. kereskedelmi tevékenységének volt irányítója. 1948 és 1955 között Magyarország kairói kereskedelmi kirendeltségének vezetője. 1959 és 1981 között a Magyar Kereskedelmi Kamara elnöke, majd társelnöke volt.

¹⁰³³ Katona 2014, 54., 5. j.

¹⁰³⁴ Uo. 55., 16. j.

¹⁰³⁵ Uo. 55.

2014-ben Katona és Palasik Mária találkoztak az akkor 98 éves Rác Erzsébettel, aki kijelentette: „*Tildy Zoltán tudott róla, hogy ki akarták vinni, és határozottan szembeszállt.*”¹⁰³⁶

Nagy Péter eljuttatott Rákosinak egy Csornoky által New Yorkba szánt levelet,¹⁰³⁷ amelynek kapcsán hazahívták jelentéstételre a kairói követet. Rákosi a következőket írja arról, amikor az ügyről beszámolt az államfőnek: „*Tildy elsápadt, s kérte, hogy elolvashassa a szóban forgó levelet. [...] Elolvasott néhány sort belőle, aztán bánatosan visszaadta. Lemondóan legyintett: »Ez ő« – csak ennyit mondott. Megmondtam neki, hogy Chornokyt [sic!] átadjuk a bíróságnak, s előreláthatóan nagyon súlyos büntetést fog kapni. [...] Ez felveti az ő elnökségének kérdését is. Tildy ezt maga is belátta, okosan viselkedett, közölte, hogy ezek után lemond, s ezt egy levélben, melynek tartalmát mindjárt megbeszéltük, közli a kormánnyal.*”¹⁰³⁸ Rác Erzsébet a naplójában 1948. július 27-hez feljegyezte: „*Elnök úr nem jár le, fogadások nincsenek. Zammercsev¹⁰³⁹ városparancsnok volt az utolsó, akit fogadott. [Gajzágó] Karola nagyon nyugtalanító dolgokat hallott; Viktort állítólag hazaárulással vádolják. Feleségének haza kell jönni. Ha elválnak, valószínűleg futni hagyják. Péter János a kapcsolattartó. Látszólag mindkét oldal bizalmasa, de csak egyiknek dolgozik. Az elnököt mindenki cserbenhagyta.*”¹⁰⁴⁰

1948. július 28-án a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Politikai Bizottsága megbízta Rákosit, hogy másnap beszéljen Tildyvel a lemondásáról, illetve ezzel kapcsolatban két nyilatkozatot kérjen tőle. „*A lemondást a környezetében tapasztalt, a demokráciával össze nem egyeztethető tényekkel indokolja. Ezt a nyilatkozatot nyilvánosságra hozzuk, a másikat egyelőre félretesszük.*” Úgy határoztak, hogy az MDP igényt tart az elnöki pozícióra.¹⁰⁴¹ 1948. július 29-én Rákosi tehát találkozott Tildyvel, illetve aláíratatta vele a (július 30-cal dátumozott) két nyilatkozatot. A nyilvánosságnak szánt változatban a lemondás bejelentését követően a következő sorok szerepelnek: „*teljes mértékben egyetértettem és egyetértek a magyar népi demokrácia egész eddigi politikájával [...] Nem politikai nézeteltérés vezet tehát akkor, amikor az általam eddig viselt magas közjogi méltóságról lemondok. [...] ennek oka az, hogy közvetlen*

¹⁰³⁶ Uo. 55., 22. j.

¹⁰³⁷ A Csornoky elleni vádiratban az szerepel, hogy mielőtt hazatért volna, Szegedy-Maszák Aladárral kidolgoztak egy „virágnyelvet”, amelyen leveleztek egymással. „*A táviratokat 2 vagy 3 előre megbeszélt new-yorki, illetve washingtoni személy címére kellett küldenie, Árpád aláírással, mire a választ Korda Árpád, vagy Szegedi-Maszák [sic!] Lili címére kellett küldeni. E módon küldött is egy táviratot Árpád aláírással Szegedi Masszák [sic!] Aladárnak, melyben az amerikai segítséget sürgette. Szegedi-Maszák Aladár pedig két alkalommal küldött Magda aláírással részére táviratot, melyben ellenállást sürgetett.*” ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /30. Csornoky vádirata, 1948. szeptember 27.

¹⁰³⁸ Rákosi 1997, 668.

¹⁰³⁹ Zamercev, Ivan Tyerentyevics (1899–1981): vezérőrnagy. Budapest első szovjet városparancsnoka (1945–1948).

¹⁰⁴⁰ Rác 1995, 415.

¹⁰⁴¹ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 3. ö. e. MDP PB ülés jegyzőkönyve. 1948. július 28.

*környezetemhez tartozó személy súlyosan vétkezett a magyar állam, a Köztársaság, népünk érdekei ellen...*¹⁰⁴² Ez a rész azért volt fontos, mert így nem a kommunista hatalomátvétel elleni kiállást tükrözi a lemondás, hanem saját összeférhetetlenségét hangsúlyozza. A másik, nyilvánosságra nem hozott lemondó nyilatkozat kevésbé hivatalos, inkább személyes hangvételű. A Rákosinak címzett, kézzel írt levélben a megszólítás: „*Kedves Barátom!*” A szövegben lényegében ugyanaz szerepel, mint a nyilvános verzióban. Azonban itt már konkrétan megnevezi vejét: „*Tudomásom van azonban arról, hogy családomhoz tartozó vőm milyen súlyos vétket követett el és hozzá állami szolgálatban, a magyar demokrácia ellen.*”¹⁰⁴³

1948. július 30-án Rákosi beszámolt a Tildyvel folytatott megbeszélésekről, az MDP PB ülésén. Elhatározták, hogy az aznap tartott pártközi értekezleten Rákosi ismerteti Tildy leveleit, illetve Rajk László beszámol a Csornoky-ügyről, továbbá már ekkor felvetik, hogy igényt tartanak az elnöki pozícióra. A párt jelöltje Szakasits Árpád lett.¹⁰⁴⁴ A délelőtt 10 órakor, a Miniszterelnökségen tartott pártközi értekezleten az MDP „*képviselőjében Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Rajk László és Gerő Ernő, a Független Kisgazdapárt képviselőjében Dobi István, Dinnyés Lajos, Bognár József és Mihályfi Ernő, a Nemzeti Parasztpárt képviselőjében Erdei Ferenc, Veres Péter és Darvas József jelent meg.*” A pártközi értekezlet, miután tudomásul vette és elfogadta az államfő lemondását, felkérte Nagy Imre házelnököt, hogy augusztus másodikára hívja össze az Országgyűlést.¹⁰⁴⁵ Az Országgyűlés elnökéhez intézett, kézzel írt, július 30-ával dátumozott lemondó levél szövege a „nyilvánosságnak szánt” verzióéval egyezik meg, hozzátéve utolsó mondatként: „*Ismételten kérve lemondásom tudomásulvételét, Isten áldását kérem népünkre, hazánkra, az országgyűlés tagjaira és munkájára.*”¹⁰⁴⁶ A Kisgazdapárt Politikai Bizottságának ülésére, már a pártközi értekezlet után került sor. Dobi István pártelnök bejelentette Tildy lemondását, illetve tájékoztatást adott a délelőtti pártközi értekezletről, ahol felolvasták az elnök levelét. Közölte, hogy Tildy az elnöki palotában szóbelileg is megismételte nyilatkozatát a koalíciós pártok vezetői előtt. Szentiványi Lajos indítványára a politikai bizottság kizárta a Kisgazdapárt sorából Csornoky Viktort.¹⁰⁴⁷ Tildy vejének őrizetbe vételére még ezen a napon utasítást adtak.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴² A nyilatkozat szövegét közli: Palasik 1996, 155–156.

¹⁰⁴³ A levelet lásd: Uo. 158–159.

¹⁰⁴⁴ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 4. ö. e. MDP PB ülés jegyzőkönyve. 1948. július 30.

¹⁰⁴⁵ Horváth J. et al. 2003, 1065.

¹⁰⁴⁶ *Szabad Nép*, 1948. július 31. (6) 174., címlap.

¹⁰⁴⁷ MNL OL XXVI-A-14-b-0091 MTI Napi Hírek. 1948.07.30.

¹⁰⁴⁸ „*Utasítom a rendőri fogda kezelőjét, hogy dr. Csornoky Viktor [...] v. rk. követ foglalkozású Klein Stefánia miatt előállított [sic!] az úrlapon a „miatt előállított” nyomtatott rész előtti pontozott részre edesanyja nevét irták*

1948. július 31-én reggel fél 9 körül, a Köztársasági Elnöki Hivatalban, illetve az épület körül a következő volt a helyzet: „*a Múzeum-kertben géppisztolyos rendőrök tömege. A testőrség tegnap kivonult. A kapu alatt detektívek. Az elnöki szoba előtt is géppisztolyos rendőr. 3/4 9-kor Péter Jánost keresik Rákosi titkárságáról. Meghagyták, hogy előbb oda menjen.*”¹⁰⁴⁹ Tildy Zoltán még előző nap átadta a hivatali kulcsait Mihályfi Ernőnek. Rácz Erzsébet feljegyzése szerint: „*Hallatlan nyugalommal és önuralommal búcsúzott. Szakasitsot emlegetik utódjául. A lapokban megjelent a lemondólevél. Az Elnöki Ház emeleti ablakainak rolója lehúzva...*”¹⁰⁵⁰ Az aznapi MDP PB ülésen Rákosi kijelentette, hogy a PB tudomásul veszi Szakasits Árpádnak, a kibővített Központi Vezetőség előtt tett nyilatkozatát. Az augusztus 1-én tartandó pártközi értekezlet feladata, hogy „*a parlament egyhangúan tudomásul vegye Tildy lemondását és lehetőleg ne állítsanak ellenjelöltet. [...] A választást augusztus 3-án egy ülésben feltétlenül meg kell ejteni.*”¹⁰⁵¹ A július 31-én tartott MDP kibővített Központi Vezetőségi ülésen Szakasits hangot adott meghatottságának a jelölés kapcsán. Kijelentette, hogy köztársasági elnökként is az MDP határozatait fogja követni, munkáját kommunista öntudattal fogja végezni: „*a köztársasági elnöki székben is pártszerűen akarok viselkedni.*” Hozzátette még: „*hogy a Tildy-ügy családi vonatkozásainak minden tanulságait is szigorúan szem előtt akarom tartani és minden családi vonatkozást szigorúan el fogok rekeszteni attól a helytől, ahova a Párt bizalma engem állított.*”¹⁰⁵² A Parlamentben tehát 1948. augusztus 2-án felolvasták Tildy lemondó nyilatkozatát.¹⁰⁵³ Másnap, augusztus 3-án az Országgyűlés hivatalosan is hozzájárult a lemondáshoz. A néppárt, a nőitábor és a pártonkívüliek ezután elhagyták az üléstermet. Majd Szakasits Árpád államfői megválasztása következett. Öt tagú küldöttség¹⁰⁵⁴ hívta meg az új elnököt a fogadalomtételre. Szakasits a felszólalásában külön kiemelte, hogy számára, mint egykori kőfaragó munkásnak nagy megtiszteltetés ez a tisztség.¹⁰⁵⁵

1948 augusztusában Péter János Kairóba utazott, hogy hazahozza Csornokynét. Akciója azonban sikertelennek bizonyult. Egyiptomból egyedül érkezett haza.¹⁰⁵⁶ Közben Tildy veje

be (A. Z. M.)] Eszte[r]házy utca 30. sz. alatti lakost vegye őrizetbe, a rendőrségi fogdában helyezze el...” Budapest, 1948. július 30. ÁBTL 3.1.9.-V-77282/10. dr. Décsi r.alez. utasítása Csornoky őrizetbevételéről.

¹⁰⁴⁹ Rácz 1995, 415.

¹⁰⁵⁰ Uo. 416.

¹⁰⁵¹ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 5. ő. e. MDP PB ülés jegyzőkönyve. 1948. július 31.

¹⁰⁵² Uo. Jegyzőkönyvi kivonat a Magyar Dolgozók Pártja 1948. július 31-i kibővített Központi Vezetőségi ülésének jegyzőkönyvéből.

¹⁰⁵³ *Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés naplója. IV. kötet*, 1948. március 15. – 1948. december 10. Athenaeum, Budapest, 1949 (továbbiakban Országgyűlés naplója. IV. 1947), 705–706.

¹⁰⁵⁴ Ennek tagjai voltak: Harustyák József, Dögei Imre, Szabó Pál, Csizmadia Lajos és Kende Zsigmond.

¹⁰⁵⁵ Országgyűlés naplója. IV. 1947, 709–712.

¹⁰⁵⁶ Katona 2014, 72.

házi őrizetben volt az Elnöki Hivatal épületében. Erről így írt Rácz Erzsébet 1948. augusztus 5-én: „*Csornokynak eleinte mindent vittek, amit kívánt. Mondták is, hogy igen szereti a gyomrát. Mától kezdve rabkoszton van. A sofőrök nem szerették, mert nem köszönt vissza.*”¹⁰⁵⁷ Közben az új elnök, Szakasits Árpád hivatalba lépése első hónapjaiban jóformán végig szabadságon volt.¹⁰⁵⁸ Szeptember közepén Péter János is fél éves fizetéses szabadságot kapott.¹⁰⁵⁹

Csornoky Viktor előzetes letartóztatására csak 1948. november 4-én került sor.¹⁰⁶⁰ Katona Ferenc közli, hogy a Rajk László által aláírt feljelentésen 1948. november 11. dátum szerepel, míg magán a vádiraton november 5.¹⁰⁶¹ A Budapesti Népbíróság november 15-én hozott halálos ítéletet az ügyben,¹⁰⁶² amelyet a Népbíróságok Országos Tanácsa 1948. december 6-án másodfokon megerősített.¹⁰⁶³ Vádiratát részleteiben közölte a Távirati Iroda 1948. november 15-i száma.¹⁰⁶⁴ Bodonyi Márton,¹⁰⁶⁵ a népügyészség vezetője bejelentette, hogy a vizsgálat során kihallgatta Tildy Zoltánt és állítása szerint „*nem tudott arról, hogy Csornoki [sic!] az ő és családja külföldre disszidálását készíti elő, de ha tudott volna róla, ő lett volna az első, aki megteszi a feljelentést a hatóságoknál.*”¹⁰⁶⁶ Tildyt 1948. november 6-án hallgatták ki tanúként. Az erről szóló jegyzőkönyv szerint, a vádlott apósa kijelentette: „*Dr. Csornoky Viktor azon előadása, hogy én beleegyezésemet adtam azon tervhez, hogy engem, illetőleg családomat az országból kiszöktessen, nem felel meg a valóságnak. Ilyen tervről nem tudtam és ilyen tervhez nem járultam hozzá. De nem is lett volna okom arra, hogy ilyen tervet támogassak, mert miként nyilatkozataimban ezt hangsúlyoztam [sic!], a magyar kormány politikájával teljes mértékben egyetértettem. Ezen politika vitele és megvalósítása [sic!] tekintetében magam is őszinte meggyőződéssel munkálkodtam, semmiféle indokom tehát nem lehetett volna arra, hogy az országból távozzam. Amennyiben ilyen tervről tudomásom lett volna, úgy [sic!] én magam lettem volna az, aki mindent elkövettem volna, hogy az illető méltó büntetését elnyerje.*”¹⁰⁶⁷ A mindössze 29 éves Csornoky Viktort 1948. december 7-én végezték ki.¹⁰⁶⁸ Tildy Zoltánt és családját

¹⁰⁵⁷ Rácz 1995, 418.

¹⁰⁵⁸ 1948. augusztus 17.: „*A helyzet teljesen kialakulatlan. Az új elnök esetleg meghosszabbítja szabadságát.*” Uo. 421.; 1948. szeptember 11.: „*Szakasitsék ma mentek egy hónapra Leányfaluba.*” Uo. 425.

¹⁰⁵⁹ Uo. 427.

¹⁰⁶⁰ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /51. Ítéletek (Csornoky Viktor ügyében), 1948. november 15.

¹⁰⁶¹ Katona 2014, 63., 106. j.

¹⁰⁶² ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /52. Ítéletek (Csornoky Viktor ügyében), 1948. november 15.

¹⁰⁶³ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /84. A Népbíróságok Országos Tanácsának ítélete Csornoky Viktor ügyében, 1948. december 6.

¹⁰⁶⁴ MNL OL XXVI-A-14-b-0096 MTI Napi Hírek. 1948.11.15.

¹⁰⁶⁵ Bodonyi Márton (?-?): 1948 júniusában lett népügyész. *Kossuth Népe*, 1948. június 29. (4) 147., 3.

¹⁰⁶⁶ MNL OL XXVI-A-14-b-0096 MTI Napi Hírek. 1948.11.15.

¹⁰⁶⁷ ÁBTL 3.1.9.-V-77282/1 /282. Tildy Zoltán nyilatkozatáról jegyzőkönyv, 1948. november 6.

¹⁰⁶⁸ ÁBTL 3.1.9.-V-77282 /126. Feljegyzés (dátum nélkül) Belügyminisztérium III/2 Osztály.

1948. augusztus 16-án¹⁰⁶⁹ költöztették el az Esterházy-palotából, a Búzavirág utcába,¹⁰⁷⁰ majd a Budakeszi útra.¹⁰⁷¹ Az egykori államfő 1956. május 1-én szabadulhatott ki a házi őrizetből.¹⁰⁷²

II/3.3. Tildy Zoltán lemondása a külföldi sajtó tükrében, a román titkosszolgálatok iratai alapján

A korabeli román titkosszolgálat irattáraiból előkerült román sajtófigyelő igazgatóság anyaga¹⁰⁷³ alapján elmondható, hogy Románia hírszerzése rendkívül részletesen és átfogóan vizsgálta a magyarországi politikai életet. A korabeli román politikai vezetés tehát jól informált volt a magyar bel- és külpolitikát illetően. Az említett forrásból érdekes képet kaphatunk arról, hogy a külföldi sajtó miképpen tudósított a magyar államfő lemondásáról. A magyar-román kapcsolatok második világháborút követő alakulása már egy másik kutatás témája lenne. Itt most csak megemlítés szintjén fontos, hogy az egyébként külpolitikai téren passzív magatartású Tildy, magyar államfőként felvállalta a két ország kapcsolatának javítását.¹⁰⁷⁴ 1947. május 1. és 6. között tartották meg az ún. román-magyar hét ünnepsorozatát. Ennek részeként, május 3-án felavatták a Mocsáry Lajos Kollégiumot is, ahol a felszólalók között ott volt Tildy, illetve Petru Groza¹⁰⁷⁵ román miniszterelnök is.¹⁰⁷⁶

Az amerikai ellenőrzés alatt lévő *Tagesspiegel* újság 1948. július 31-én, Tildy lemondását a Moszkva által vezényelt politikai leszámolások utolsó jeleneteként értékelte, párhuzamba állítva Edvard Beneš¹⁰⁷⁷ és Jan Masaryk¹⁰⁷⁸ esetével. Értékelésük szerint Moszkva azt a taktikát

¹⁰⁶⁹ Rácz 1995, 421.

¹⁰⁷⁰ Tildy egykori bújtatója, Rácz Endre (Rácz Erzsébet férje) látogatta meg őket először 1948. október 1-én. Rácz 1995, 430.

¹⁰⁷¹ Budakeszi út 46. Tildy Zoltán (szócikk). In: Történelmi Tár.

¹⁰⁷² Vida István: *Fejezetek a Független Kisgazdapárt történetéből 1930–1956. Tanulmányok*. Budapest, Akadémiai nagydoktori thesis, 2001 (továbbiakban Vida 2001), 196.

¹⁰⁷³ A Securitate Irattárai Vizsgáló Országos Tanács Levéltára – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS) Fond D 014580 *Problema maghiară (comentarii ale agențiilor de presă și radio străine)*. Ezúton is köszönöm Bandi Istvánnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a továbbiakban hivatkozott, Tildyről szóló romániai levéltári források magyar fordítását. (A. Z. M.).

¹⁰⁷⁴ Egy forrás szerint, már kormányfőként is igyekezett jó kapcsolatot ápolni román kollégájával: „*Gróza miniszterelnök megemlítette, hogy a közelmúltban kapott Tildy miniszterelnök irtól egy román nyelven irt levelet, melyre ő magyar nyelven válaszolt és mely levélváltás igen szivélyes volt. Arra kéri azonban Tildy miniszterelnök urat, hogy ne hagyja magát a reakció által befolyásolni és ne hagyja ezek által újból felvetni Erdély kérdését, mert ebből »katasztrófa« származhat.*” RETÖRKIL X.3.1: Kisgazda Levéltár, „Ó állag”, 17. doboz, 174. ő. e., Erdély 6 Mással. Aláírás: ?Pöör?

¹⁰⁷⁵ Groza, Petru (1884–1958): Románia miniszterelnöke (1945. márc. 6.–1952. jún. 2.), majd az Államtanács elnöke (1952. jún. 12.–1958. jan. 7.).

¹⁰⁷⁶ Albert–Bandi 2023, 91.

¹⁰⁷⁷ Beneš, Edvard (1884–1948): cseh politikus. Az első világháború után létrejött Csehszlovákia külügyminisztere (1918–1935). A második világháború során, a csehszlovák emigráns kormány miniszterelnöke (1940–1945), majd a háború utáni Csehszlovákia köztársasági elnöke 1946-tól.

¹⁰⁷⁸ Masaryk, Jan (1886–1948): csehszlovák diplomata, politikus, külügyminiszter. A létrejött Csehszlovákia első köztársasági elnöke. 1948-ban tisztázatlan körülmények között vesztette életét, mikor kizuhant irodája ablakából.

folytatta Tildyvel, hogy egészen addig, míg hasznukra volt, kihasználták, majd kíméletlenül likvidálták. A lap kiemelte, hogy Magyarország volt az utolsó a keleti blokkban, amelyiknek még nem-kommunista volt az elnöke, illetve az oroszok Tildyt nem az erőssége, hanem a gyengesége miatt likvidálták.¹⁰⁷⁹

A Tildy-Csornoky ügyel kapcsolatban Varannai Aurélt,¹⁰⁸⁰ a Reuter hírügynökség budapesti tudósítóját 1948. július 31-én tartóztatta le a magyar politikai rendőrség, az állam demokratikus rendje elleni „szüntelen rágalmazás” és „ismételt uszítás” miatt. Román állambiztonsági irat szerint, azonban a fő vád ellene az volt, hogy 1948. július 29-én üzenetet küldött arról, hogy Csornokyt – mialatt őrizetben volt – a magyar rendőrség lábba lőtte szökési próbálkozása alatt. A vádirat szerint, ezt a „megalapozatlan” információt Varannai azért küldte, hogy „mártírnak állítson be egy köztörvényes bűnözőt, azzal az egyetlen céllal, hogy a külföld szemében kisebbitse a magyar köztársaság presztízsét.”¹⁰⁸¹ A *France Presse* az ügy kapcsán arról számolt be 1948. augusztus 3-án, hogy a magyar hatóságok nem árulták el a letartóztatás valódi okát, „de jól tájékozott körökből származó információk szerint, Varannai-t egyrészt azzal vádolják, hogy állítólag hamis híreket továbbított, másrészt pedig bizonyos olyan tevékenységeket fejtett ki, melyeknek semmi közük sincs a szakmájához.”¹⁰⁸² Vezér Erzsébet¹⁰⁸³ 1981. szeptember 13-án készített interjút Varannai Auréllal, aki arra a kérdésre, hogy „Meddig volt a Reuter tudósítója?”, a következőt válaszolta: „48. augusztus 2-3-ig. A Tildy lemondása utáni napon fogtak el. Akkor engem Rákosi föl akart akasztatni hűtlenség címén. [...] Csakhogy szerencsés véletlen folytán ugyanakkor angol-magyar pénzügyi tárgyalások folytak Budapesten. Lejött a Reuteréktől egy háromtagú küldöttség, magával a Reuter elnökével. [...] Reuterék egyezséget kötöttek a külügyminiszterrel – aki akkor Rajk László volt hogy ne hűtlenség, hanem sajtó útján elkövetett rágalmazás legyen a vád, és ne kötél, hanem nyolc hónap legyen az ítélet, ami után kiadják az útlevelemet, és a Reuterék engem áthelyeznek Londonba. [...] Rendeztek egy kirakat pert, amin itt volt az egész diplomácia, az egész külföldi sajtó, az angol, a svájci, a

¹⁰⁷⁹ ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. A „Tagesspiegel” újság találgatásai Zoltan Tildy lemondása kapcsán. 1948. 08. 01., 346.

¹⁰⁸⁰ Varannai Aurél (1900–1989): író, műfordító. Varannait a második világháború alatt internálták, de katonai fegyházban és büntetőtáborokban is raboskodott. Behívták a hírhedt 417-es büntetőszázadba is. „Ez volt a legsúlyosabb, mert akit kivittek Ukrajnába, az majdnem mind elpusztult. Szakasits is ott volt, meg egy csomó ember: politikusok, görög katolikus papok, újságírók. Ezeket behívták februárban vagy márciusban.” „... én nem hamisítom meg a történelmet” Varannai Auréllal beszélget Vezér Erzsébet in: *Mozgó Világ* (15) 1989/11, [30–44.], 35.

¹⁰⁸¹ ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. A külföldi hírügynökségek és rádiók kommentárjai. 1948. 10. 13., 285.

¹⁰⁸² ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. A „Reuter” budapesti tudósítójának letartóztatása. 1948. 08. 03., 351.

¹⁰⁸³ Vezér Erzsébet (1915–2003): irodalomtörténész. Fő kutatási területe: Ady Endre élete és munkássága.

francia és a nyugatnémet rádió. Boldizsár Iván¹⁰⁸⁴ vigyázott arra, hogy minden úgy menjen, mintha itt tökéletes jog és törvényesség uralkodna mindenk fölött.” Varannai leülte a büntetését, 1949 áprilisában szabadult, azonban útlevelét nem adták ki: „ittragadtam mint első számú közellenség.”¹⁰⁸⁵

A Reuter 1948. augusztus 1-én tudósította, hogy Károlyi Mihály „elmondások szerint, visszautasította, hogy átvegye Tildy köztársasági elnök helyét, miután péntek reggel [1948. július 30.] megbeszéléseket folytatott a pártjában. Ennek ellenére folytatódnak a tárgyalások Károlyi gróffal. [...] Péntek este az a szóbeszéd terjedt Budapesten, hogy a köztársasági elnök veje, Victor Csornoky arról próbálta meggyőzni Tildy urat és a családját, hogy hagyják el Magyarországot. Csornoky múlt héten tért vissza Budapestre, miután lemondott Magyarország kairói miniszteri tisztségéből.”¹⁰⁸⁶ Az Egyesült Királyság sajtóhíreiről 1948. augusztus 1-én a következő román feljegyzés készült: „A brit sajtó a most befejeződő héten megjelent cikkeiben két elég fontos eseménnyel foglalkozik: a magyar küldöttség részvétele a belgrádi dunai konferencián és a magyar köztársasági elnök, Tildy nemrég történt lemondása. A brit újságok általában véve egyetértenek abban, hogy a volt köztársasági elnök levelében szereplő magyarázat egyáltalán nem felel meg a valóságnak és sokkal inkább bizonyos kommunista nyomásgyakorlások álcájának tartják, akik veje letartóztatását ürügyül használták fel, hogy végképp eltávolítsák a magyar politikai életből. A »Daily Mail«, a »Manchester Guardian« és a »Daily Telegraph« szerint, Tildyt akadálynak tartották – és az is volt – a parasztsággal kapcsolatos gondokra vonatkozó kommunista tervek megvalósításában. Akár azt is ki lehet jelenteni, hogy mindaddig, míg Tildy a Magyar Köztársaság élén maradt volna, a nemrég földhöz juttatott parasztság földjének kolhozosítása lehetetlen lett volna. A Szovjetunió – mert valójában tőle indult a kezdeményezés – a kormányzati válságot és a legutóbbi politikai nyugtalanságokat használta fel e nagyon kevésbé kényelmes akadály eltávolítására. Okot könnyű volt találni és Tildy Zoltan Beneš elnök sorsában osztozott. Ezzel a lépéssel a kisgazdapárt elveszíti az utolsó erős képviselőjét a politikai osztályban és effektív politikai erőként eltűnik. Ha ehhez még hozzáveszik, hogy Tildy utóda valószínűleg az lesz, aki Gottwald¹⁰⁸⁷ szerepét játszotta el Magyarországon – Szakasits –, akkor bármilyen más kommentár felesleges.”¹⁰⁸⁸ Az ankarai adó a lemondásról

¹⁰⁸⁴ Boldizsár Iván (1912–1988): író, publicista. 1947-ben külügyi államtitkár, majd újra a sajtóban dolgozott.

¹⁰⁸⁵ „... én nem hamisítom meg a történelmet”... 37–38.

¹⁰⁸⁶ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Tildy el akarta hagyni Magyarországot? 1948. 08. 01., 346.

¹⁰⁸⁷ Gottwald, Klement (1896–1953): cseh kommunista politikus. Csehszlovákia miniszterelnöke (1946–1948), majd államelnöke (1948–1953).

¹⁰⁸⁸ ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Tildy lemondásával a kisgazdapárt effektív politikai erőként eltűnik, állítja a brit sajtó. 1948. 08. 01., 346.

1948. augusztus 1-én a következőket tudósította: „Közismert, hogy lemondott a Magyar Köztársaság elnöke. Ezt a lemondást az indokolja, hogy vejét, a volt kairói [...] követet kémkedéssel vádolják. Elsősorban fontosnak tartjuk emlékeztetni arra, hogy Zoltan Tildy kiscgazdapárti. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy oly sokat szenvedett a nácik idejében és – nagy áldozatokkal – sikerült Svájcba szöknie [sic!],¹⁰⁸⁹ akkor rájöhethetünk lemondása igazi okára. Ugyanakkor emlékeznünk kell a Beneš-sel kapcsolatos legutóbbi csehszlovákiai történésekre, hogy láthassuk, Zoltan Tildy lemondásával a kommunisták eltávolították az utolsó hazafi vezetőt is a szovjet uralom alatt álló országokból. Magyarország számára Zoltan Tildy úr eltávolítása a politikai életből nagy nemzeti veszteség. Ő maradt utolsóként a kiscgazdák, valamint az egész demokratikus nép érdekeinek védelmére.”¹⁰⁹⁰ Az amerikai Unipress 1948. augusztus 1-én megírta: „összegyűlt az összes magyar párt vezetője és elfogadták, hogy Arpad Szakasits, az Egységes Munkáspárt elnöke kövesse az elnöki tisztségben Zoltan Tildy-t. Egyelőre még nem adtak ki közleményt Tildy veje, Victor Csornoky letartóztatásának okairól és a kormányzati hivatalosságok a legnagyobb titokban tartják ezt az ügyet. Az újságok a belső oldalakban írnak a »Tildy-incidensről«, [...] Még nem ismertek a lemondás következményei. A kormányzati hivatalosságok, melyek visszhangja megjelenik az ellenőrzés alatt álló újságokban azt állítják, hogy a kormányban nem lesznek változások. Az itteni megfigyelők mégis úgy gondolják, hogy lesz egy változás a kabinetben a kiscgazdapárt rovására. A megfigyelők szerint, Szakasits elnökké választása annak köszönhető, hogy jutalmat akart a szociáldemokrata párt kommunistákkal lezajlott fúziójának érdekében tett lépéseier. Szakasits 1947-ben ellenezte a fúziót. Ez év elején Moszkvába látogatott. Közben a pártjából kitisztogatták a jobboldali elemeket és amikor visszatért kijelentette, hogy támogatja a fúziót.”¹⁰⁹¹

A washingtoni *United Press* cikke 1948. augusztus 2-án közölte Nagy Ferenc kijelentését Tildy lemondásáról: „Ferencz Nagy, Magyarország volt miniszterelnöke kijelentette, a kommunisták által a kelet-európai nem-kommunista vezetők körében végzett tisztogatások azt jelentik, hogy Oroszország egy Nyugattal szembeni esetleges háborúra készíti fel a szatellitjeit. Azt mondta, hogy Zoltan Tildyt minden kétséget kizáróan a kommunisták kényszerítették lemondásra, ugyanúgy, mint néhány hónappal ezelőtt Eduard Beneš csehszlovákiai elnököt. Ferencz

¹⁰⁸⁹ Érdekes, hogy a német megszállás idején bujkálni kényszerülő Tildyról az az álhír terjedt, miszerint a svájci követ segítségével sikerült külföldre szöknie. Lásd ehhez: Szekér 2021, 510.

¹⁰⁹⁰ ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Zoltán Tildy lemondásának „igazi oka”. – az ankarai adó szerint. 1948. 08. 01., 347.

¹⁰⁹¹ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Szakasits lesz Zoltan Tildy utóda. 1948. 08. 02., 348.

Nagy hozzátette: »Nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió olyan külpolitikát készít elő, melyben elengedhetetlen, hogy Kelet-Európa országaiban minden kulcsfontosságú politikai tisztséget kipróbált és megbízható kommunisták töltsenek be. Ez a külpolitika a demokráciák és az Egyesült Államok elleni háborúra való felkészülésbe illeszkedik bele.«¹⁰⁹²

A London Adó értékelései Tildy lemondásáról, 1948. augusztus 3-án: „A Kominform nyilatkozata, melynek Tito és a jugoszláv kommunista párt volt a fő célpontja, sok más vezetőre is lesújtott Európa keleti részében. A nyilatkozata jelzés volt az összes kommunista országnak és főleg a vezetőknek, mellyel a tudomásukra hozták, hogy a Szovjetek, a kommunizmus bölcsője nem engednek semmilyen eltérést a marxista ortodoxiától és hogy azokat, akik bekapcsolódtak ebbe a rezsimbe, nemcsak arra kényszerítik, hogy átítatódjanak ezzel az igazsággal, hanem az eldöntötteknek megfelelően kell cselekedniük is. A Kominform nyilatkozata azonnal felkeltette a magyarországi vezetők figyelmét, akik azzal, hogy tulajdonjogot adtak a parasztnak, ugyanabba a hibába estek, mint Tito. [...] A magyarországi helyzet csúcspontja Tildy elnök lemondása volt. Azt mondták, e lemondás fő oka családi jellegű. De leveléből látható, hogy rákényszerítették a lemondásra, mert nem vezetett be új megszorításokat az agrárreform terén. Hogyan tehetné volna ezt meg, amikor 40 évig a kisgazdapártban harcolt?»¹⁰⁹³ „Tildy lemondását összekapcsolják a Mezőgazdasági Minisztérium tömeges megtisztítását a kisgazdák ellenőrzésétől. Nagy számú tisztviselőt távolítottak el nyugati hatalmak javára végzett gazdasági kémkedés vádjával.»¹⁰⁹⁴ „A »Times« újság tudósítója Budapestről jelenti, nagyon furcsa, hogy az összes magyar újság tele van olyan táviratokkal, melyekben a kormányt üdvözlük a gazdasági terv évfordulója alkalmából és csak nagyon kevés szó esik Tildy elnök lemondásáról. Az eseményt egyáltalán nem kommentálják. Ezután a Szakasits Arpad úr személyében megválasztott új elnökkel foglalkozva, akit a dolgozók pártja javasolt, a »Times« tudósítója arról számol be, hogy a változtatásra akkor kerül sor, amikor a kommunisták kijelentették, hogy a parasztságnak követnie kell a munkásságot. Ez nagyon nehéz lesz a parasztnak számára. Tildy Zoltan nagyon támogatta őket és az agrárreform egyik szorgalmazója volt. Tisztségéből megvédte a mezőgazdasági tulajdont és a parasztnak nagyon jó véleménnyel voltak róla. A volt elnök távozásával

¹⁰⁹² ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Miként értelmezi Ferencz Nagy a kelet-európai nem-kommunista vezetők „kisztoztatását”. 1948. 08. 02., 349.

¹⁰⁹³ ACNSAS D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. A magyarországi helyzet Tildy lemondásának fényében. 1948. 08. 03., 334.

¹⁰⁹⁴ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Tildy lemondásával csökkenni fog a kisgazdák befolyása. 1948. 08. 03., 334.

sorra el fogják veszíteni minden jogukat, kivéve akkor, ha Tildy Zoltan mégis vállal valamilyen másik szerepet a magyar politikai életben.”¹⁰⁹⁵

A *France Presse*-ben a következőket közölték 1948. augusztus 4-én: „Szakasits köztársasági elnökké választásával véget ért az új Magyarország életének az az epizódja, melyet el-
tűlozva »politikai válságnak« neveztek. Kétségtelen, hogy Zoltan Tildy lemondását veje, Victor Csornoky, Magyarország kairói miniszterének tettei váltották ki, aki úgy tűnik, hogy a magyar kormány titkos jelentéseit adta át az angol szász hatalmaknak. Következésképpen a köztársasági elnök lemondása nem hasonlít Beneš elnök lemondására, vagy Mihály¹⁰⁹⁶ román király lemondására. Kijelenthető, hogy Tildy, a kiscgazdapárt tagja sohasem került nézeteltérésbe a kommunista párttal. A kommunista párt nagyon jól megértette magát a volt elnökkel és nem gondolkodott azon, hogy kommunisztát állítson a helyére. Szakasitsot azért jelölték, mert ma a magyar munkáspárt a legnagyobb létszámú és legaktívabb párt a Parlamentben. Ezen kívül Szakasits a szociáldemokrata párt volt vezetője és nem mindig támogatta a fúziót a kommunista párttal.”¹⁰⁹⁷ A berni adóban 1948. augusztus 4-én Pierre Corday a „Magyarországi elnökváltás” című külpolitikai kommentárjában azt hangsúlyozta, hogy ennek nagy jelentősége lesz a magyar állam teljes kommunizálásában. „Tildy lemondásának okairól azt mondták, hogy vejét politikai bűncselekménnyel vádolják. Hozzá tették, hogy hazaárulással vádolják, mert állítólag egy idegen hatalomnak eladta a csehszlovák állam által használt titkosító kódot. [...] Tény, hogy Tildynek már nem volt keresnivalója a vezetésben és nagyon hatékony eszközzel eltávolították. Veje letartóztatása megmaradhatott volna egyszerű családi botránynak, amivel a francia politikai életben is találkozhatunk. De Tildy eltávolítása volt a cél. Ezáltal a szovjet befolyás alatt álló államokban nemrég lezajlott események megismétlődésének vagyunk a tanúi. Tildy lemondása az 1947-ben az ipar államosításával és az iskolák világivá változtatásával elkezdődött változások logikus folytatása. Ez nem más, mint egy mérsékelt elem eltávolítása. Szerepe – mely ahhoz hasonló volt, mint Benešé – véget ért. Tildy legnagyobb hibája az volt, hogy nem kommunista. Így tehát, ő teljesítette a küldetését; közömbösen asszisztált a Nagy [Ferenc] lemondását kiváltó eseményekhez és a kiscgazdák támogatóinak peréhez. Számos engedménye feleslegesnek bizonyult.”¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁵ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. 1948. 08. 03., 350.

¹⁰⁹⁶ Hohenzollern–Sigmaringen Mihály, I. (1921–2017): Románia királya (1927–1930; 1940–1947).

¹⁰⁹⁷ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. „Szakasits úr megválasztása nem hoz majd semmilyen változást Magyarország politikai életében”. 1948. 08. 04., 332–333.

¹⁰⁹⁸ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Magyarország lépéseket tesz a népi demokrácia felé. Pierre Corday kommentárja. 1948. 08. 04., 323.

Honti Ferenc (François Honti)¹⁰⁹⁹ magyar származású francia diplomata, újságíró, aki egyébként szintén Losoncon született, mint Tildy Zoltán, cikket írt 1948. augusztus 4-én a *Gazette de Lausanne* című lapban a magyar államfő lemondásáról. Ő is párhuzamba állította Edvard Beneš és a magyar államfő lemondását. Szerinte utóbbi a szervezői képességének, kitartásának és óvatosságának köszönheti karrierjét. Véleménye szerint Tildy úgy állhatott a Kiszgadzapárt élére a világháború végén, hogy Eckhardt Tibor megtagadta a visszatérést a megszállás alá került Magyarországra, illetve Bajcsy-Zsilinszky Endrét a *nyilaskeresztesek* meggyilkolták. Honti megjegyzte: *„Tildy az ellenzéki időszak alatt a parasztság érdekeinek védelmezőjeként és a nyugati demokrácia, valamint a politikai és egyéni szabadságok heves támogatójaként tűnt ki. Ha a német megszállás alatt együttműködött a kommunistákkal és aztán az oroszokkal, akkor ezt nem a szovjet rezsim iránti szimpátiából tette, hanem mert azt remélte, hogy így jobban megvédheti a saját elképzeléseit. [...] Sokan akkor azt hitték, hogy az orosz bizalmatlanság lefegyverzésével több minden megmenthető a belpolitika területén és a békekonferencián. [...] Oroszország kezdeti viselkedése valójában csak taktika volt, mellyel meg akarták könnyíteni ezen államok hozzászokását a bolsevik politikai, társadalmi és gazdasági rendszerhez. A kormányba ideiglenesen beengedett nem-kommunista elemeknek csak »útitársi« szerepük volt, akiknek a kommunisták javára kellett dolgozniuk. Azokat, akik nem így értelmezték a dolgokat, előbb, vagy utóbb likvidálták. Tildynek sikerült tovább kitartania, mint volt politikai barátainak, Francisc Nagy-nak, Bela Kovacs-nak, Zoltan Pfeiffer-nak, Sulyoknak, akiket börtönbe zártak, vagy az ország elhagyására kényszerítettek. A realistább és rugalmasabb Tildy azonban már a legelején átállt a párt balszárnyához és nem hagyta magát befolyásolni az 1945-ös választási győzelem által, mely megerősítette a párt vezetőinek többségében az antikommunista ellenállást. A párt Tildy által vezetett balszárnya a közügyekben elismerte a megszálló által támogatott kommunista kisebbség elsőbbségét, azt a benyomást keltve, hogy a kommunistáknak való behódolás az alapelv. [...] közülük néhányan nem skrupulusok nélküli aktivisták voltak, hanem az volt a meggyőződésük, hogy az e nagyobb erőnek való behódolás az egyetlen módszer arra, hogy időt nyerjenek és megmentsenek bizonyos értékeket és személyiségeket. Következésképpen a kiszgadzák 1947. novemberi választási veresége után úgy gondolták, hogy csak az ügyességükkel tudtak megmenteni olyan jelentős pozíciókat, mint amilyen a köztársasági elnöki, a [miniszter-]tanácsi elnöki, a köznevelési miniszteri és a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság elnöki tisztsége. Az biztos, hogy Tildy személyes hozzájárulása nem volt idegen ezektől a dolgoktól.*

¹⁰⁹⁹ Honti Ferenc [François Honti] (1900–1974): diplomata, újságíró.

[...] A közvélemény nagy többsége nem értékelte ezt a politikai ügyességet, mert csak a kommunistáknak tett engedményeket látta és nem tudott a kulisszák mögötti gyenge sikerekről. A közvélemény csak a kommunistákat támogató szavakat hallotta és nem fogta fel igazi értelmüket. Egyesek, akik Tildyt már a háború előtt is ismerték, éppenséggel opportunizmussal és jellemtelenséggel is megvádolták az új politikai viselkedése miatt.”¹¹⁰⁰ Honti még megjegyezte: „Mindenesetre, meg kell említenünk két fontos tény: Tildy úr lemondására a felekezeti iskolák államosítása után került sor, vagyis miután a – volt lelkes – tanácselnök már nagy hasznára volt a kommunistáknak, a kálvinista egyházzal szemben képviselve az iskolák államosítását; másodsorban a lemondásra pontosan akkor került sor, amikor a magyar kommunisták, a Kominform utasításainak megfelelően megtámadják a »kulákokat«, vagyis a 7, vagy 8 hektárnál többel rendelkező parasztokat.”¹¹⁰¹

A berni rádió 1948. augusztus 5-én Tildy lemondásának jelentőségét tárgyalta: „Tildy úrnak a Magyar Népköztársaság [sic!] elnöki tisztségéből történt lemondását kommentálva a »La Suisse« újság ezt írja: »Tildy úr, akárcsak Beneš elnök, ráébredt, hogy a mérsékeltek ellenállása a kérdéses országokban érvényesülő politika alakulásával szemben csak polgárháborúhoz vezetne. Moszkva a befolyási övezetében mindenhol a mérsékelteket használta fel céljai eléréséhez, hogy aztán azonnal eltávolítsa őket, miután már nem volt rájuk szükség.«”¹¹⁰² 1948. augusztus 5-én Tildy lemondásával kapcsolatosan az ankarai rádió a következőket fejtette. „Az Isztambulban megjelenő »EU San Dakika« a következőképpen kommentálja a magyarországi politikai eseményeket: »Van egy nagyon bölcs török közmondás: 'Aki nem cselekszik az elején előrelátó módon, az később megbánja'. Így jártak a magyarok Tildy esetében. Bár látták, hogy mi történt Titoval és Beneš-sel, a magyarok nem tettek időben lépéseket. Persze, az a kémtevékenység, amivel Tildy vejét vádolják nem egyéb, mint a kommunisták manővere, hogy lemondásra kényszerítsék Tildyt. Mit tehetett volna Tildy Moszkva utasításaival szemben? Persze, Tildyhez képest Tito sokkal jobban kötődik Moszkvához. Ha Tito nem tudott semmit sem tenni a moszkvai gazdákkal szemben, akkor mit tehetett volna szegény Tildy? A magyarországi kommunista párt összeesküvésre készült Tildy és a kisgazdapárt ellen. A kommunisták azzal,

¹¹⁰⁰ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. „A „vasfüggöny” mögött”. „Zoltan Tildy lemondása” François Honti cikke (a „Gazette de Lausanne”-ból). Kézírásos keltezés: 1948. 08. 11., 316–318.

¹¹⁰¹ Uo. 320–324.

¹¹⁰² ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Tildy lemondásának jelentősége a berni rádió szerint. 1948. 08. 05., 330.

hogy kémkedéssel vádolták meg Tildy vejét, magára az elnökre mérték csapást. Nem csodálkoznánk, ha maga Tildyt is megvádolnák kémkedéssel.»¹¹⁰³

1948. augusztus 7-én, szombaton a kairói *Akhabar el Yom Pojjilar* hetilap azt írta, hogy a magyar hatóságok által a Csornokyval, Magyarország volt kairói „miniszterével” szemben felhozott kémkedési és hazaárulási vádak miatt találták ki a kommunisták, hogy apósát, Tildyt eltávolítsák államfői tisztségéből. *„Egy Párizsból keltezett cikkben a folyóirat azt írja, hogy a következők voltak a valódi körülmények: a magyarországi Kommunista Párt meg volt arról győződve, hogy Tildy elleni országa Oroszország befolyása alá helyezését és külföldről kér majd segítséget. A párt úgy ítélte meg, hogy eltávolításához az a legjobb eszköz, ha bebizonyítják, hogy kapcsolatban áll az amerikaiakkal. Tildy azonban nem tette lehetővé a kommunisták számára, hogy bármilyen bizonyítékhoz jussanak ellene és akkor úgy döntöttek, a vejét vádolják meg. A magyar külügyminisztériumot irányító kommunisták megrendeztek egy összeesküvést Csornoky ellen és akinek az elnököt is maga után kellett volna rántania. Magyarország kairói ügyvivője, Nagy [Péter] úr olyan utasításokat kapott, hogy helyezzen el a minisztérium aktáiba olyan iratokat, melyek szerint eladtak egy titkos kódot a kairói amerikai nagykövetségnek. Nagy [Péter] július folyamán azt táviratozta Budapestre, hogy ez sikerült és a miniszter visszarendelését kérte. Csornoky július 15-én visszahívták, megérkezésekor letartóztatták, csomagjait pedig átkutatták.»¹¹⁰⁴*

1948. augusztus 8-án a brit sajtó is kiemelten foglalkozott a magyarországi elnökváltással, illetve *„a kommunisták azon erőfeszítésével, mellyel határozottan marxistább irányvonálúvá akarják változtatni az átalakított kormányt. Az egyes minisztériumokban bekövetkezett változások is felkeltették a brit napilapok és különösen a Közép- és Kelet-Európa ügyeire szakosodott kommentátorok figyelmét. Ennek megfelelően az ismert újságíró Delmer a »Daily Express« újság hasábjain az új magyar kabinet agrárpolitikájával és a kommunisták által maguk elé tűzött célok megvalósításával szemben a parasztság által – néha még hozzá nyíltan – kimutatott ellenállásával foglalkozik. [...] Delmer nagyon sok tisztviselővel, munkással és főleg paraszttal beszélt. Tildy leváltása után ez utóbbiak felfogták, hogy eltávolították azt a támaszt, akire számíthattak volna és hogy az utóda, bár nem »tisztá kommunista«, mégis támogatni fogja azokat a lépéseket, melyeket a Kominform a mindenki által nagyon jól ismert határozatában*

¹¹⁰³ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Az ankarai rádió találgatásai Tildy lemondásával kapcsolatban. 1948. 08. 05., 330–331.

¹¹⁰⁴ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. Tildy lemondásának okai egy egyiptomi hetilap szerint. 1948. 08. 08., 326.

megemlített. [...] A »Manchester Guardian« az »irányvonal« külpolitikai szintű megerősítéseként értelmezi Rakosy kinevezését a külügyek élére. Rakosy Titoval szembeni kemény kezét jelent és azt, hogy Moszkva jelentősebb szerepet szán Magyarországnak. [...] A magyar fővárosban kitartóan azt beszélnek, hogy a kommunisták helyzetének megszilárdulása nyomán Magyarország ősszel új alkotmányt kap, melybe román mintára bekerül egy »elnökség«. A »Times« szintén foglalkozik a közép- és kelet-európai helyzettel és cikke dokumentálására nagyon sok magyarországi adatot használ fel: »A Kominform politikája – írja az újság – egyértelműen azt mutatja, hogy a Szovjetunió egyáltalán nem tűnik elégedettnek a népi demokráciákon belüli események alakulásával. A Tildy–Szakasits váltás annak a jele, hogy úgy döntött, olyan határozott pozíciókat biztosít magának, melyek túl sok izgalom nélkül biztosítják minden terv végrehajtását. [...] A Magyarországon már három éve megtett lépések mind ideiglenesek.« [...] A »Times« végül Magyarország keleti tömbön belüli helyzetével foglalkozik és kihangsúlyozza, hogy a Jugoszláviával kialakult konfliktus nyomán nagyon fontos küldetést teljesít. Moszkva nem támaszkodhat Dimitrov¹¹⁰⁵ parasztjaira, vagy a csehszlovákokra, akik rosszízű vicceket engedtek meg maguknak a szokolok ünnepein. Egy Rakossy sokkal megbízhatóbb és értékeesebb. A fontossága tudatában lévő magyar kormány pedig egy intelligens politikával szolgálhatja meg a bizalmat, melyben a külpolitikai harciasság ügyesen ötvöződik a Kominform által belpolitikai téren főleg a parasztsággal szemben kért dolgok teljesítésében mutatott kitartással.«¹¹⁰⁶

A fenti sajtóhírekből – különösen a brit és török tudósításokból – Tildyről egy olyan kép bontakozik ki, mint aki Magyarország, sőt az egész kelet-közép-európai térség egyik utolsó, még hatalmon maradt demokratikus politikusa volt. Az ő személye egyfajta végső akadály volt ahhoz, hogy az újonnan földhöz jutott parasztsággal szemben véghez lehessen vinni az erőszakos kolhozosítást. A kisgazda köztársasági elnököt valóban körülvette a korszakban egy olyan várakozás, sőt elvárás, hogy segítse és felemelje a társadalom földművelő rétegét. Itt érdemes megemlíteni Cséry Dezső¹¹⁰⁷ 1946-os kiadású, *Tildy Zoltán* című rövid kis könyvét, amely tulajdonképpen az új államfőt dicsőítő, irodalmi stílusban megírt politikusi hősköltemény. A következő sorok a műből, önmagukért beszélnek: „Nyugodt volt és komoly [mármint Tildy (A. Z.

¹¹⁰⁵ Dimitrov Mihajlov, Georgi (1882–1949): bolgár kommunista politikus. 1935-től a Kommunista Internacionálé vezetője, 1945-től haláláig Bulgária első embere.

¹¹⁰⁶ ACNSAS, D 014580 Magyar kérdés 1948–1949. A brit újságok kommentálják a legutóbbi magyarországi politikai eseményeket. 1948. 08. 08., 326–329.

¹¹⁰⁷ Cséry Dezső (1905–1969): újságíró. 1939 és 1950 között a *Kis Újság* riportere volt.

M.), mint az Alföld, mint a szeghalmi táj, ahonnét jött, de az erő villámai, a cselekvés izzószikrái feszültek benne, mint az alkonyra barnuló nyári estében a távoli villámok.”¹¹⁰⁸ „Tildy Zoltán ezekben az agyafaló, lelket és figyelmet emésztő pillanatokban szinte a túl fokán egyensúlyozta az egész magyar politikai életet. [...] Hogy ez sikerülhetett neki [abban keresendő (A. Z. M.)], hogy mindig [sic!] olyan volt, mint a föld, amelyért harcolt...”¹¹⁰⁹

¹¹⁰⁸ Cséry Dezső: *Tildy Zoltán*. Griff Kultúrvállalat, Budapest, 1946 (továbbiakban Cséry 1946), 6.

¹¹⁰⁹ Uo. 8.

III. TÍZ ÉVVEL A KÖZTÁRSASÁG LÉTREJÖTTE UTÁN (1956)

„Amikor a berlini felkelésről hallottunk: főként az emberek elszántságát bámultam, hogy a tankoknak – a mai hatalom pissenést sem tűrő eszközeinek – neki menjenek; Magyarországon ilyesmi nem fordulhatna elő, – mondtuk még a poznańi események után is. [...] S most mégiscsak nekimentek a falnak. Ez elképesztő volt és szívet fagyasztó! [...] S most Pesten forradalom...” (Részlet Németh László megfogalmazott gondolataiból, aki a forradalom kitörésekor Szigligeten tartózkodott).¹¹¹⁰

A forradalom és szabadságharc negyvenedik évfordulóján, egyik írásában M. Kiss Sándor a következő megállapítást tette: *„Az évtizedek során kialakult a magyar társadalom zömében egy gyönyörű szép mítosz ötvenhatról. Ma is számtalanszor halljuk: akkor összetartottak az emberek, mindenki egyet akart, boldog és felszabadult volt az ország, mindenki ízlelgette a szabadság új és eddig ismeretlen ízét. [...] Ez a kép szinte törvényszerűen született. A forradalom önmagát tisztelte meg azzal, hogy tömegnyi igazat teremtett és maréknyi Judást.”*¹¹¹¹

¹¹¹⁰ Németh László: *A magyar forradalomról*. Nap Kiadó, 2011 (továbbiakban Németh 2011), 27.

¹¹¹¹ M. Kiss Sándor: Az 56-os forradalomról. In: Kocsis Gyula (szerk.): *'56 Cegléden. (Visszaemlékezések, dokumentumok)*. Ceglédi füzetek 32., Cegléd, 1996, [7–18.] (továbbiakban M. Kiss 1996), 7.

III/1. A Kossuth-címer visszatérése 1956–57-ben¹¹¹²

Ahogy az ún. *koalíciós időszak* néhány politikusa visszatért a közéletbe, úgy az ekkor használt állami jelkép, az ún. Kossuth-címer is feltűnt, majd az 1956-os forradalom és szabadságharc jelképévé vált. Már '56 nyarán voltak olyan hangok a néphadseregben, amelyek magyaros egyenruha és a Kossuth-címer újbóli bevezetését óhajtották.¹¹¹³ A forradalom ötvenedik évfordulóján ismertette Gyarmati György, Galbicsek Károly, a Váci Kötöttárugyár igazgatójának egy figyelemre méltó megjegyzését, amely az 1958. február 10-én tett tanúvallomásáról készült jegyzőkönyvében olvasható. Eszerint, Galbicsek még a forradalom kitörése előtt 2-3 héttel találkozott Lehőcz Jánossal, aki *többféle*, saját kezűleg rajzolt címert mutatott neki. „Ezen címerek között volt a Kossuth-címer is. Kérdeztem tőle, hogy az minek neki? Erre ő azt felelte, hogy a Kossuth-címerre még szükség lesz.”¹¹¹⁴

Az 1956-os forradalom „forgatókönyve” országszerte hasonlóan zajlott és mindenhol az első számú követelések között szerepelt a diktatúra jelképeinek (Sztálin képeknek, a vörös csillagoknak, szovjet emlékműveknek stb.) eltávolítása, illetve a nemzeti jelképek újbóli szabad használata.¹¹¹⁵ 1956. október 22-én egyetemi diákgyűléseket tartottak az ország nagyvárosaiban, amelyeknek résztvevői csatlakoztak az október 16-án, a szegedi egyetemen megalakult MEFESZ-hez.¹¹¹⁶ Az egyetemisták követeléseinek kezdeti tíz,¹¹¹⁷ tizenkét,¹¹¹⁸ illetve tizennégy¹¹¹⁹ pontja, végül tizenhatra bővült. Mindegyik listán kezdettől fogva szerepelt a Kossuth-címer visszaállításának követelése.¹¹²⁰

¹¹¹² A fejezet önálló tanulmányként 2023-ban megjelent angolul. Albert, Zoltán Máté: Short History of the so-called Kossuth Coat of Arms after 1956. In: *Ephemeris Hungarologica*, 2023 (3) 2, 5–19. DOI: <https://doi.org/10.53644/EH.2023.2.5> (továbbiakban Albert 2023).

¹¹¹³ Pl. a budapesti PF. 1227 számú alakulat tisztjei. Gosztonyi Péter: A néphadsereg a forradalomban. In: Borbándi Gyula–Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, Hága, 2006, [55–105.] (továbbiakban Gosztonyi 2006b), 70., 73. j.

¹¹¹⁴ Idézi Gyarmati György a jegyzőkönyv részletét. Gyarmati György: Kossuth-címeres forradalom 1956-ban. In: *Új Holnap*, 2006 (51) 5–6., [8–14.] (továbbiakban Gyarmati 2006a), 8.; Gyarmati György: Kossuth-címeres forradalom 1956-ban. Ikonográfiai sajtótükör, október-november napjaiból. In: 2000, 2006 október (18) 10., [13–25.] (továbbiakban Gyarmati 2006b), 13.

¹¹¹⁵ Galambos István: *Adalékok az 1956-os forradalom és szabadságharc várpalotai eseményeihez*. Krúdy Gyula Városi Könyvtár, THURY-VÁR Nonprofit Kft., Várpalota, 2016 (továbbiakban Galambos 2016), 8.

¹¹¹⁶ Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége.

¹¹¹⁷ *Jövő Mérnöke*, 1956. október 23. (4) 18., címlap.

¹¹¹⁸ 1956. X. 22. – egyetemi naggyűlés [sic!] határozati javaslata (röplap). Forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_1024.html, 2021. 01. 27.

¹¹¹⁹ Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Naggyűlése. 1956. október 22. MEFESZ. Határozat (röplap). Forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0127.html, 2021. 01. 27.

¹¹²⁰ A 16 pontos listán a 14.: Kossuth-címer visszaállítása, a honvédségnek magyaros egyenruha bevezetése, március 15. nemzeti, október 6. nemzeti gyászünneppé nyilvánítása. Lásd: Másold le és terjeszd a magyar dolgozók között! A MEFESZ Építőip. Műszaki Egyetemi diáknaggyűlés [sic!] határozatának főbb politikai, gazdasági és

1956. október 23-án a műegyetemisták a budai Duna-parton vonultak fel, majd a Bem térhez érve¹¹²¹ kivágták a magyar zászlóból a szovjet mintájú címet. Így született meg az 1956-os forradalom egyedi szimbóluma, a lyukas közepű nemzeti zászló.¹¹²² Ez, az 1848-as kokárda létrejöttéhez fogható esemény volt. A jelképek akkori értelmezésének szempontjából fontos megemlíteni Bíró András visszaemlékezését. *„Délután ott voltam a Petőfi-szobornál, ahol Sinkovits¹¹²³ szavalt. Onnan a Tanács körúton mentünk az Országház felé. [...] És jöttek elő a rég látott zászlók [...] Megjelentek a 48-as címeres magyar zászlók, és koronás címeresek is. Nem vettem nagy örömmel, hogy ilyen keresztes-koronás címer jön elő, mi ezt nem akartuk. Aztán persze láttunk kivágott közepű, lyukas magyar zászlókat is. Végül is fél négy tájékan odaértünk a Kossuth térre. Szemben álltam azzal a balkonnal, ahol aztán Nagy Imre beszélt. [...] Egyszerre csak meggyújtották a piros csillagot a Parlament kupolájának csúcsán. A nép elkezdett ordítani, hogy oltsák el. Hát nekem a csillag ellen semmi kifogásom nem volt. Megkérdeztem a körülöttem álló fiúktól, hogy miért zavarja őket. Erre az volt a válasz, hogy az oroszok hozták ezt a csillagot, ez nem magyar. Erre én elkezdtem nekik magyarázni, hogy ez az öt világrész munkásszolidaritását jelzi, és a nemzetköziség szimbóluma. [...] Egyszer csak megjelent Nagy Imre, és elkezdett beszélni. Úgy kezdte, hogy: »Eltársak!« Amire borzalmas tiltakozó ordítás lett a válasz, ami őt nagyon megszeppentette, és meg is állt egy pillanatra.»¹¹²⁴ M. Kiss Sándor a következőképpen értelmezi ezt a perdöntő pillanatot, amikor eldőlt, hogy a másnap újra kormányfővé¹¹²⁵ váló Nagy Imrét nem tekinthetjük a forradalom miniszterelnökének: *„Amikor a kihunyó fények és a recsegő hangszórók sugárzásában kiejtette az első szót: »Eltársak«, abban a tudatban lehetett, hogy az őt ünnepelve váró tömeg az '53-as reformer kommunistát várja, [...] A tér népe és a szónok együtt élte meg a közös csalódás keserű pillanatát. A magyar társadalom téren összegyűlt népe [...] mást és többet várt a hajdani miniszterelnöktől, a valahai hithű reformer kommunista magyar miniszterelnök viszont elvei foglyaként nem értette, mit is várnak tőle. A radikalizálódó utca s a kommunista reformer [...]**

eszmei pontjai (róplap). Forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0556.html, 2021. 01. 27.

¹¹²¹ „A Bem téren több mint százezer boldog ember kiáltotta, hogy »Esküszünk. Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.« Emberek tolongtak, hogy segítsenek megtisztítani a magyar zászlót az idegen címertől.” Berki Mihály: *A forradalom „kis” története*. Gálos Nyomdász Kiadói és Kereskedelmi Kft., Budapest, 2002 (továbbiakban Berki 2002), 8.

¹¹²² Varga László (szerk.): *1956. A forradalom kronológiája és bibliográfiája*. Századvég Kiadó, Atlanti Kiadó, 1956-os Intézet, Budapest, 1990 (továbbiakban Varga 1990), 46–47.

¹¹²³ Sinkovits Imre (1928–2001): színművész.

¹¹²⁴ Molnár Adrienne–Körösi Zsuzsanna–Keller Márkus (szerk.): *A forradalom emlékezete. Személyes történelem*. 1956-os Intézet, Budapest, 2006 (továbbiakban Molnár–Körösi–Keller 2006), 63–64.

¹¹²⁵ Nagy Imre második miniszterelnöksége: 1956. okt. 24-től nov. 4-ig. Bölöny 1987. 113. Bibó István államminiszter még egészen november 6-ig a Parlamentben volt. Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?* Püski–Kortárs, Budapest, 1997 (továbbiakban Kahler–M. Kiss 1997), 147.

*a döntő pillanatban nem talált egymásra.*¹¹²⁶

Október 24-én a forradalomhoz csatlakozó harci járműveken is megjelent általában fehér színű festékkel a Kossuth-címer. A Corvin-közben lévő páncélosokra és páncéltörő lövegekre például Varga József felkelő festette fel a forradalom jelképét.¹¹²⁷ Október 25-én magára a Kilián laktanyára is kirakták a Kossuth-címert, az addigra már levert, gipszből öntött Rákosi-féle címer helyére.¹¹²⁸ Október 25-én a Parlament előtt összegyűlt tömegben voltak olyan zászlók, amelyre a Kossuth-címert varrták fel. A Magyar Rádió homlokzatára is ekkortájt rakták fel azt az ikonikussá váló zászlót, amelynek közepén a Kossuth-címer szerepelt.¹¹²⁹

1956. október 23-tól tehát az utcákon két fél állt egymással szemben. A kommunista jelképeket használó hatalom szolgálatában lévők, illetve a nemzeti szimbólumokat használó forradalmárok, szabadságharcosok. A jelképek tehát legősibb funkciójuknak tettek eleget ekkor, vagyis megkülönböztető jelzésként szolgáltak mindenki számára, hogy tudni lehessen ki melyik oldalon áll. Éppen ezért érthető, ha olyan esetek is előfordultak, mint amelyet Kahler Frigyes¹¹³⁰ és M. Kiss Sándor említenek a *Kinek a forradalma?* című könyvükben. Mint írják, október 26-án Győrben a Határőrségnél Feksz László alezredes, a győri határőrkerület parancsnoka időnyerés céljából javasolta, hogy egy 5 fős küldöttség menjen ki a Forradalmi Munkástanácshoz és jelentse be a szerv csatlakozását. A Városi Tanácsháza előtt lévő tömeg nagy éljenzéssel fogadta a küldöttséget, illetve a Határőrség csatlakozását az Ideiglenes Munkástanácshoz, majd ellátták őket nemzetiszínű karszalaggal és igazolványokkal. A szerzőpáros megállapítja, hogy „Feksz magatartása ebben az időben nem volt példa nélküli. Sokan kötöttek taktikai szövetséget időnyerés céljából a forradalommal, hogy aztán ellene forduljanak.”¹¹³¹ Az újságok közül legelőször – október 26-án – az *Északmagyarország* tüntette fel címlapján a Kossuth-címert, méghozzá annak 1946-os változatát (lásd: 15-ös ábra), amely a *Magyar Közlöny* címlapján szerepelt '46 és '49 között.¹¹³²

¹¹²⁶ Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor–Riba András: *A snagovi tükör*. Magyar Napló, Budapest, 2019 (továbbiakban Kahler–M. Kiss–Riba 2019), 83.

¹¹²⁷ A Kilián laktanya főbejáratához érkező, illetve azt eltorlaszoló Maléter Pál T–34-es tankjára is felkerült nem-sokára egy nemzetiszínű zászló és a Kossuth-címer. Horváth Lajos: A magyar állam címere 1956–1957. In: *Levéltári Szemle*, 1993 (43) 4, [26–32.] (továbbiakban Horváth L. 1993), 28.; ill. Pongráz Gergely: *Corvin köz – 1956*. A szerző kiadása, Budapest, 1982 (továbbiakban Pongráz 1982), 85.

¹¹²⁸ Gosztonyi Péter: A forradalom tábornoka. In: Borbándi Gyula–Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, Hága, 2006, [140–153.] (továbbiakban Gosztonyi 2006a), 142.

¹¹²⁹ Horváth L. 1993. 28.

¹¹³⁰ Kahler Frigyes: Széchenyi-díjas jogtörténész, nyugalmazott törvényszéki büntetőkollégium-vezető bíró. Fő kutatási területe: jogtörténet; az 1956-os forradalom és szabadságharc története.

¹¹³¹ Kahler–M. Kiss 1997, 79–80.

¹¹³² *Északmagyarország*, 1956. október 26. (12) 253., címlap.

15. ábra. Kossuth-címer „A” változata (cser- és olajággal övezve, hármashalmos koronával, teljes színjelöléssel).¹¹³³

Október 27-én a Tildy Zoltánnal és Kovács Bélával kiegészült új nemzeti kormány már döntött többek között „az ÁVH megszüntetéséről, azzal párhuzamosan az új karhatalom felállításáról, a Kossuth-címer bevezetéséről, március 15-e nemzeti ünnepé nyilvánításáról.”¹¹³⁴ Október 28-án 17 óra 25 perckor a rádióban Nagy Imre több más intézkedés mellett ezeket is bejelentette, illetve nemzeti demokratikus mozgalomnak nevezte az előző napok megmozdulásait.¹¹³⁵ A *Szabad Nép* aznap vezércikkben¹¹³⁶ ítélte el az eseményeknek „ellenforradalmi, fasiszta puccskísérletnek” minősítését, azonban a cikk szövege egyértelművé tette a kommunisták igényét arra, hogy innentől ők határozzák meg kit nyilvánítanak győztesnek és kit ellenségnek.¹¹³⁷ Janza Károly¹¹³⁸ honvédelmi és Münnich Ferenc¹¹³⁹ belügyminiszter közös október 28-i parancsa értelmében, a honvédségnél és a rendőrségnél az új sapkajelvény bevezetéséig a népköztársasági címer helyett nemzetiszínű szalagsávot tűztek fel.¹¹⁴⁰ Október 29-én a lapok már közölték, hogy ismét használatos a Kossuth-címer. A *Szabad Nép* a címlapján¹¹⁴¹ ezt rajzzal is feltüntette (16. ábra). Ugyanez a címerrajz megjelent a *Szabad Szó* 1956. október 31-i számában is,¹¹⁴² illetve ez szerepelt fél éven át a *Honvédségi Közlöny* címlapján.¹¹⁴³ A Kossuth Rádió

¹¹³³ Kép forrása: Uo.

¹¹³⁴ M. Kiss Sándor: Így győztünk. 1956. október 28. In: *Magyar Szemle*, 1997 november (6) 9–10., Budapest, [5–6.] (továbbiakban M. Kiss 1997), 5.

¹¹³⁵ Varga 1990, 56.

¹¹³⁶ Híven az igazsághoz. In: *Szabad Nép*, 1956. október 28. (14) 296., címlap.

¹¹³⁷ M. Kiss 1997, 5–6.

¹¹³⁸ Janza Károly (1914–2001): 1945-től a Magyar Kommunista Párt tagja. Honvédelmi miniszter (1956. okt. 26.–31.).

¹¹³⁹ Münnich Ferenc (1886–1967): jogász, kommunista politikus. Belügyminiszter (1956. okt. 26.–31.). 1956 novemberétől az MSZMP Intéző Bizottságának, majd Központi Bizottságának haláláig és a Politikai Bizottságnak 1956-tól 1966-ig tagja; illetve a Kádár-kormány fegyveres erők minisztere, belügyminisztere, majd kormányfőhelyettese. 1958 és 1961 között a Minisztertanács elnöke, 1961 és 1965-ben államminiszter.

¹¹⁴⁰ Horváth L. 1993. 29.

¹¹⁴¹ *Szabad Nép*, 1956. október 29. (14) 297., címlap.

¹¹⁴² *Szabad Szó*, 1956. október 31. (24) 1., címlap.

¹¹⁴³ 1956. dec. 6-tól 1957. ápr. 27-ig. *Honvédségi Közlöny*, 1956. december 6., 8., címlap; ill. *Honvédségi Közlöny*, 1957. április 27., 5., címlap.

október 29-i adásában a Kossuth-címer jelentőségét tárgyalták: „*nemzetiszínű lobogóinkon az új címer a független Magyarország jelvénye. [...] Nem tudtuk és nem is akartuk magunkénak elismerni azt a címert, amelyet a szolgálai utánczás korában Rákosiék próbáltak népünkre erőszakolni.*”¹¹⁴⁴ A Forradalmi Karhatalmi Bizottságnak, amelynek fő feladata volt az ÁVH feloszlatását követően egy új fegyveres szervezet létrehozása, az 1956. október 30-án tartott ülésén, a nemzetőrség szervezeti szabályzatának összeállításakor leszögezték, hogy minden nemzetőr Kossuth-címeres jelvényt köteles viselni.¹¹⁴⁵

A forradalom győzelmének szimbólumává emelkedett Kossuth-címer megjelent a sport világában is. Csikós László 1992-ben készített interjút Jeney László vízilabdázóval, aki kapusként tagja volt az 1956-os melbourne-i olimpiai csapatnak. Jeney elmondta, hogy: „*Október 30-án indultunk el Pestről, abban a tudatban, hogy győzött a forradalom. [...] És a melegítőinkre a vörös csillagos címer helyett a Kossuth-címert varrtuk fel, ugyanúgy az edzőtábor lobogóját is a Kossuth-címer díszítette már. [...] November 4-e után a melegítőinken és a táborzászlón lévő Kossuth-címerre fekete szalagot varrtunk. Kint az olimpiai faluban is ez a zászló lengett az árbocon.*”¹¹⁴⁶

16. ábra. Kossuth-címer „B” változata (két olajággal¹¹⁴⁷ övezve, hármashalom korona nélkül, részben színjelöléssel).¹¹⁴⁸

Nagyon érdekes a Kossuth-címernek, mint állami jelképnek a továbbélése 1956 végén és 1957 elején. 1956. november 9-én az Elnöki Tanács módosította az alkotmányt aszerint, hogy

¹¹⁴⁴ Juhász Vilmos: A forradalom követelései. In: Borbándi Gyula–Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, Hága, 2006, [183–238.] (továbbiakban Juhász 2006). 229.

¹¹⁴⁵ *Párttörténeti Közlemények*, 1957 szeptember (3) 1., 144.

¹¹⁴⁶ Csikós László: Fekete szalag a Kossuth-címeren. In: *Ring*, 1992. október 21. (4) 42., [4–5.], 5.

¹¹⁴⁷ Esetleg babérággal? De inkább olajágaknak tűnnek. (A. Z. M.).

¹¹⁴⁸ Kép forrása: *Szabad Nép*, 1956. október 29. (14) 297., címlap.

az államigazgatás legfőbb szerve a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, illetve törvényesítette a Kossuth-címert.¹¹⁴⁹ November 11-én Kádár János,¹¹⁵⁰ pártjának központi bizottsági ülésén elismerte, hogy hibás volt a korábbi szimbólumpolitika: „*Vannak más természetű kérdések is, mint a nemzeti kérdés, a Kossuth címer, a katonák egyenruhája és több más kérdés is, amiről nyilvánvaló, hogy ahogyan eddig csináltuk, helytelen volt, mélyen sértette a nemzeti érzéseket.*”¹¹⁵¹

A *Magyar Közlöny* 1956. november 12-i számában hirdették ki, hogy az Országgyűlés alkotmánymódosításáig, a Magyar Népköztársaság címere a „Kossuth-címer.”¹¹⁵² Baráth Magdolna¹¹⁵³ azonban rámutat arra, hogy: „*a NET határozata alkotmánysértő volt, mivel egy közös határozattal megváltoztatta az Alkotmányt.*” Az Elnöki Tanács bár gyakorolhatta az Országgyűlés jogkörét, ha az nem ülésezik, de az alkotmányon nem változtathatott volna.¹¹⁵⁴ 1956. november 27-én a Kormány elfogadta Münnich Ferenc előterjesztését a fegyveres erőknél új rendfokozati jelzés rendszeresítésére. Így engedélyezték a nemzeti hagyományokat tükröző, hímzett sűjtással való szegélyezést, illetve a társasági sapkán a Kossuth-címer alkalmazását.¹¹⁵⁵ Közben egyes megyei lapok már arról számoltak be, hogy nagy számban árusítanak Kossuth-címeres jelvényeket,¹¹⁵⁶ illetve néhol a keresztretjvény rovatban is feltettek a jelképhez kapcsolódó kérdéseket.¹¹⁵⁷ 1956. december 21-én, a *Zalai Hírlap* egyik szerzője bár örömteli

¹¹⁴⁹ Varga 1990, 71–72.

¹¹⁵⁰ Kádár János (1912–1989): kommunista politikus, pártvezető. 1943 júniusától a feloszlatott Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) utódjaként létrejött Békepárt vezetője. 1945-től parlamenti képviselő, illetve az MKP Központi Vezetősége titkárságának tagja. Belügyminiszter (1948. aug. 5.–1950. jún. 23.). 1949-ben részt vett a Rajk-per előkészítésében. 1951-ben őt is letartóztatták, 1954-ben szabadult. 1956. okt. 30-tól az MSZMP Intéző Bizottságának tagja. 1956. nov. 2-3-án Münnich Ferencsel Moszkvában tárgyalt több kommunista ország állami és pártvezetőivel a magyarországi helyzetről. Hruscsov szovjet pártvezető Tito javaslatát elfogadva, Kádárt jelölte meg, hogy a szovjet fegyveres beavatkozás eredményeként hatalomra kerülő rendszer vezetője legyen. Kádár 1956. nov. 4-én Szolnokon alakította meg az ún. forradalmi munkás-paraszt kormányt. Ezt követően Magyarország elsőszámú vezetője lett. 1958-ban „*hozzájárult Nagy Imre perbefogásához, elítéléséhez és kivégzéséhez*”. 1988-ban kihagyták az MSZMP Politikai Bizottságából és nem választották meg a párt főtitkárának. A hatalommal nem járó pártelnöki tisztséget kapta meg. 1989-ben pártelnöki tisztségéből és központi bizottsági tagságából is felmentették. Kádár János (szócikk). In: Magyar életrajzi lexikon. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kadar-janos-76117/>, 2023. 08. 21.

¹¹⁵¹ MNL OL M-KS 288. f. 4/1. ő. e. MSZMP KB jegyzőkönyv, 1956. november 11., 11.

¹¹⁵² A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 26. sz. határozata. In: *Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93., Budapest, 568.

¹¹⁵³ Baráth Magdolna: történész, levéltáros. Fő kutatási területe: Magyarország II. világháború utáni története; magyar–szovjet kapcsolatok 1945 után.

¹¹⁵⁴ Baráth Magdolna (szerk.): *Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei 1956. november 7.–1958. január 25.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2009 (továbbiakban Baráth 2009), 11., 14. j.

¹¹⁵⁵ Uo. 73., 44. j.

¹¹⁵⁶ Pl. *Vas Népe*, 1956. november 29. (1) 9., 4.

¹¹⁵⁷ „*1918. november 26-án ki írta elő ismét a Kossuth-címer használatát? [...] Van-e az eredeti Kossuth-címer hármashalmán korona?*” *Csongrádmegyei Hírlap*, 1956. december 24. (1) 31., 6.

eseményként fogadta a Kossuth-címer bevezetését, a Kossuth-címeres kitűzők árusítását elítélte, arra hivatkozva, hogy így áruba bocsátják a nemzeti érzést, illetve a nemzet szent jelképéből bővít csinálnak. Felvetette, hogy a rendőri szervek segítségével kellene megakadályozni, hogy „a nemzeti érzés kufárkodói ne kovácsoljanak maguknak hasznot a magyarságukat jelvény viselésével is kinyilvánítani akarók érzelmeiből.”¹¹⁵⁸ 1956. december 19-én az *Élet és Tudomány* a címlapján szerepeltette a Kossuth-címert, amelyről Erdős Jenő írt egy rövid összefoglaló cikket.¹¹⁵⁹

Érdemesnek tartom végigkövetni a *Magyar Közlöny* címlapján megjelenő Kossuth-címer ábrázolásokat 1956. november 12-től, 1957. május 11-ig. Már elsőre is feltűnik, hogy nem egységes a címerkép. Az 1956-os évben, az ország hivatalos lapján feltüntetett Kossuth-címereket csoportosíthatjuk azáltal, hogy mennyire „teljes” vagy „hiányos” az ábrázolás (lásd: „A–D” változatokat). November 12-én díszítés nélkül szerepel a címer, illetve a kettős kereszt háttére üres mező (18. ábra).¹¹⁶⁰ November 20-án olyan címert helyeztek a *Magyar Közlöny* címlapjára,¹¹⁶¹ mint amilyen a *Szabad Népb*ben szerepelt október 29-én, tehát díszítéssel ellátott, de a hármaskorona hiányzott róla (16. ábra). November 24-től az 1946-os változatot használták,¹¹⁶² vagyis cser- és olajág díszítéssel, valamint hármaskoronával (15. ábra). December 11-én és 12-én ismét a november 12-i változat (18. ábra),¹¹⁶³ december 13-ától 24-ig újra az 1946-os változat (15. ábra) szerepelt címlapon.¹¹⁶⁴ 1956. december 29-től 1957. február 1. között pedig a Kossuth-címer díszítés nélkül, de teljes színjelöléssel látható (17. ábra).¹¹⁶⁵

¹¹⁵⁸ *Zalai Hírlap*, 1956. december 21. (1) 9., 3.

¹¹⁵⁹ Erdős Jenő: A nemzeti lobogó és a Kossuth-címer. In: *Élet és Tudomány*, 1956. december 19. (11) 44., 1389–1390.

¹¹⁶⁰ *Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93., Budapest, címlap.

¹¹⁶¹ *Magyar Közlöny*, 1956. november 20., 94., Budapest, címlap.

¹¹⁶² *Magyar Közlöny*, 1956. november 24., 95., Budapest, címlap.

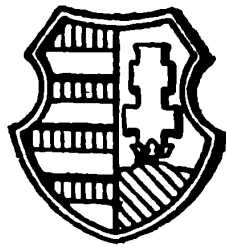
¹¹⁶³ *Magyar Közlöny*, 1956. december 11., 100., Budapest, címlap; *Magyar Közlöny*, 1956. december 12., 101., Budapest, címlap.

¹¹⁶⁴ *Magyar Közlöny*, 1956. december 13., 102., Budapest, címlap; *Magyar Közlöny*, 1956. december 24., 105., Budapest, címlap.

¹¹⁶⁵ *Magyar Közlöny*, 1956. december 29., 106., Budapest, címlap; *Magyar Közlöny*, 1957. február 1., 13., Budapest, címlap.

17. ábra. Kossuth-címer „C” változata (díszítés nélkül, hármass halom koronával, teljes színjelöléssel).¹¹⁶⁶

18. ábra. Kossuth-címer „D” változata (díszítés nélkül, hármass halom koronával, részben színjelöléssel).¹¹⁶⁷

Ezt követően azonban érdemes az 1957. év februárjában megjelenő *Magyar Közlöny* címlapjait jobban is szemügyre vennünk. A színezetlen címerrajzok kapcsán, a legelterjedtebb színjelölő eljárás a vöröset függőleges, a kéket vízszintes, a zöldet (heraldikailag) jobbról bal felé haránt húzott vonalazás jelöli. Az aranyat pontokkal, az ezüstöt üres mezővel mutatják.¹¹⁶⁸ Ha eszerint nézzük végig a tárgyalt címerképeket, akkor látható, hogy 1957. február 2-től¹¹⁶⁹ május 11-ig¹¹⁷⁰ a címer második mezeje vörösről kékre váltott, a hármass halom pedig színezetlen maradt (19. és 20. ábra). Felmerül a kérdés, hogy ez mennyire volt tudatos, vagy egyszerűen csak hanyagság, illetve más ok áll-e a háttérben. Mindenesetre ennek a címerváltozatnak a használata következetes maradt egészen addig, míg az új népköztársasági címer le nem váltotta. Egy alkalommal még módosult is, 1957. február 10-től ugyanis elhagyta a hármass halom koronáját, ugyanakkor a kék szín változatlan maradt.¹¹⁷¹ Újabb furcsaság, hogy a későbbi köznyelv által „Kádár-címernek” nevezett jelkép (21. ábra) bár hivatalosan csak 1957. május 23-án, vagyis

¹¹⁶⁶ Kép forrása: *Magyar Közlöny*, 1956. december 29., 106., címlap.

¹¹⁶⁷ Kép forrása: *Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93., címlap.

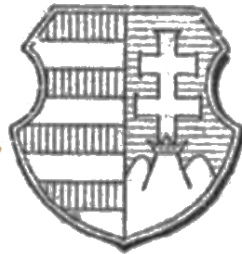
¹¹⁶⁸ Bertényi 2003, 26.

¹¹⁶⁹ *Magyar Közlöny*, 1957. február 2. 14., Budapest, címlap.

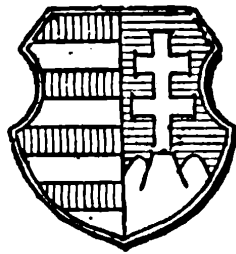
¹¹⁷⁰ *Magyar Közlöny*, 1957. május 11. 54., Budapest, címlap.

¹¹⁷¹ *Magyar Közlöny*, 1957. február 10. 19., Budapest, címlap.

kihirdetését követően lépett hatályba,¹¹⁷² ezt megelőzően már címlapra került május 15-én¹¹⁷³ és 18-án.¹¹⁷⁴ Ugyanakkor Horváth Lajos történész-levéltáros említ példát arra is, hogy „a Katonai Főügyészség 1957. május 29-én még Kossuth-címeres pecséteket használt [...] éppen a forradalmárok és szabadságharcosok elleni vádemeléskor.”¹¹⁷⁵

19. ábra. A „kék színezetű” Kossuth-címer hármashalom koronával.¹¹⁷⁶

20. ábra. A „kék színezetű” Kossuth-címer hármashalom korona nélkül.¹¹⁷⁷

Visszatérve a kék színezetű Kossuth-címerre, ez a változat 1957. február 21-én megjelent az *Igazságügyi Közlöny* címlapján is,¹¹⁷⁸ illetve használata ugyanúgy következetes maradt egészen 1957. április 21-ig.¹¹⁷⁹ 1957. február 7-én a minisztertanácsi ülésen a Magyar Népköztársaság címerének megváltoztatása tárgyában előadó volt Dobi István, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, illetve meghívottként jelen volt Kristóf István,¹¹⁸⁰ az Elnöki Tanács titkára is. Felismerték azt a problémát, amelyet az okozott, hogy 1956. november 12-én az ideiglenesen

¹¹⁷² 1957. évi II. tv. a Magyar Népköztársaság Alkotmányának módosításáról. In: *Magyar Közlöny*, 1957. május 23. 57., Budapest, 328.

¹¹⁷³ *Magyar Közlöny*, 1957. május 15. 55., Budapest, címlap.

¹¹⁷⁴ *Magyar Közlöny*, 1957. május 18. 56., Budapest, címlap.

¹¹⁷⁵ Horváth L. 1993, 31.

¹¹⁷⁶ Kép forrása: *Magyar Közlöny*, 1957. február 2., 14., címlap.

¹¹⁷⁷ Kép forrása: *Magyar Közlöny*, 1957. február 10., 19., címlap.

¹¹⁷⁸ *Igazságügyi Közlöny*, 1957. február 21. (66) 4., címlap.

¹¹⁷⁹ *Igazságügyi Közlöny*, 1957. április 21. (66) 8., címlap.

¹¹⁸⁰ Kristóf István (1912–1979): politikus. Az MDP Központi Vezetősége (KV) szervezési osztályának vezetője (1949–1951), majd a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkára (1951–1953) volt. 1954-től 1956-ig az MDP KB elnöke. 1952 és 1961 között az Elnöki Tanács tagja volt, 1956-tól mint annak titkára.

hivatalossá váló Kossuth-címer pontos leírását nem határozták meg.¹¹⁸¹ Az ülésen az előterjesztett javaslatokat nem fogadták el, ezért a Kormány felkérte „*a Népköztársaság Elnöki Tanácsának titkárát, hogy a címer tervezetét 2-3 variánsban készítse el, és azt terjessze állásfoglalás végett az Országgyűlés illetékes szakbizottsága elé.*” Átmenetileg azt a belső határozatot hozták, hogy az „*állam hivatalos pecsétjében használatos címerlenyomatként addig is, amíg az Országgyűlés a címer kérdésében az Alkotmányt nem módosítja, a beterjesztett minták közül a 2. minta szerinti címert fogadja el.*”¹¹⁸² [...] *a Magyar Népköztársaság zászlajaként a piros- fehér-zöld színű zászlót címer nélkül kell használni. [...] A fegyveres erők minisztere tegyen intézkedéseket aziránt, hogy a fegyveres testületek egyenruháin a gombokon és sapkarózsán a Kossuth-címer vörös csillag alapon legyen.*”¹¹⁸³ Ezeket az 1957. február 9-én kelt 3064/1957. számú határozatban szögezték le.¹¹⁸⁴ A határozat három pontja közül, a zászlóra vonatkozó bizonyult maradandónak, hiszen mai napig a címer nélküli piros-fehér-zöld trikolor az állam hivatalos zászlaja, illetve lobogója. A fegyveres testületek egyenruháin használatos jelképek terén már február 22-én történt módosítás.¹¹⁸⁵

A címer kérdésének megoldása sem volt egyszerű feladat a Kádár-kormány számára. Dobi az 1957. február 5-én kelt javaslatában leírta, hogy: „*Az új címer alakjára különböző [sic!] művészek tervezetét készítették.*”¹¹⁸⁶ A február 7-én tartott minisztertanácsi ülésen a beterjesztett minták közül a másodikat fogadták el az Országgyűlés döntéséig, azonban ezt nem mellékeltek. Felmerül a kérdés, hogy ez a kék háttérű Kossuth-címer volt-e, amely azonban már február 2-án megjelent a *Magyar Közlöny* címlapján, ugyanakkor hármaskorona nélküli változata csak február 10-től jelent meg. Február 14-én Kádár János jelezte, hogy „*A kormány az újabban elkészített címerterveket még nem tartja kielégítőnek és ezért további tervek elkészítésére adott utasítást.*”¹¹⁸⁷ Az említett tervezeteket itt sem csatolták a jegyzőkönyv-

¹¹⁸¹ Dobi az 1957. február 5-én kelt javaslatában megállapította: „*Mivel a címernek a leírására csak később, az Alkotmányt módosító törvényben fog sor kerülni, így jelenleg a címer pontos leírása körül bizonytalanság van, különböző, nem hivatalos formában állítják elő és használják Népköztársaságunk új címerét.*” MNL OL XIX-A-83-b 3064/1957. A Magyar Népköztársaság zászlójáról.

¹¹⁸² Baráth Magdolna közli, hogy nem mellékeltek a jegyzőkönyvhöz címerrajzot.

¹¹⁸³ Baráth 2009, 224.

¹¹⁸⁴ MNL OL XIX-A-83-b 3064/1957. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3064/1957. sz. határozata a Magyar Népköztársaság zászlójáról.

¹¹⁸⁵ A néphadseregben a tiszti és tiszthelyettesi sapkákon jelvényül a bocskai sapkán használatban volt sapka rózsát rendszeresítették, illetve a néphadsereg egyenruha gombjait a Kossuth-címeres kivétel helyett, az egymást keresztező puskák díszítésre cserélték. MNL OL XIX-A-83-b 3102/1957. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957. február 22-én kelt, 3102/1957. sz. határozata sapka rózsza és egyenruha gombok rendszeresítése a néphadseregben.

¹¹⁸⁶ MNL OL XIX-A-83-b 3064/1957. A Magyar Népköztársaság zászlójáról.

¹¹⁸⁷ Baráth 2009, 236.

höz. Február 21-én Dobi István közölte: „*A kormány a bemutatott tervrajzok közül az Országgyűlés elé terjeszti azt a változatot, amelyben a Kossuth-címert két oldalról szalaggal átfont, tömött búzacoszorú veszi körül.*”¹¹⁸⁸ Ez az elképzelés már kezdett hasonlítani az új népköztársasági címer végleges és hivatalossá váló formájára. A Légrády Sándor festőművész és grafikus által készített¹¹⁸⁹ jelkép (21. ábra) történetének ismertetése már jelentősen meghaladná az értekezés kereteit, ezért itt most csak a Kossuth-címert érintő pontokra hívnám fel a figyelmet. 1957. április 11-én a kormányülésen Kristóf István ismertette az Országgyűlés Jogügyi Bizottságának állásfoglalását, akik azt a kiegészítést javasolták, hogy a címer felső részén helyet kapjon a vörös csillag. „*A Kormány a bemutatott címerterveket nem tartotta kielégítőnek, ezért javasolta a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, hogy újabb terveket készítsen el és ezeket a legközelebbi kormányülésen mutassa be. Az újabb tervek értelmében a címerpajzs kontúrja a Kossuth-címer kontúrnak felel meg, belső mezeje három egyforma részben piros-fehér-zöldre tagozódjék, a címert búza-koszorú vegye körül, egyik oldalán piros, másik oldalon piros-fehér-zöld szalaggal átfonva és a búzacoszorú találkozó pontjánál vörös csillag legyen.*”¹¹⁹⁰ Április 18-án Dobi István előadását követően egy izgalmas vita bontakozott ki Kiss Árpád, Apró Antal,¹¹⁹¹ Kállai Gyula, Mekis József, Kossa István és Csergő János között, amelynek eredményeképpen a Kormány az új népköztársasági címerben szerepeltetni kívánta a „Rákosi-címer” két alapelemét, a búzakaralászt és a kalapácsot is.¹¹⁹² Április 25-én azonban már elvetve az előző korszak jelképére való utalást, véglegesült az új népköztársasági címer kinézete, megörökölve a Kossuth-címer pajzsának alakját.¹¹⁹³ A Kormány titkársága 1957. május 2-án használta pecsétjén utoljára a Kossuth-címert,¹¹⁹⁴ majd ezt követően címer nélküli bélyegzőt használt.¹¹⁹⁵

¹¹⁸⁸ Uo. 255.

¹¹⁸⁹ Légrády jó pár címerterve szerepeltette a Kossuth-címert, azonban végül az elfogadott változat már csak a pajzs jellegzetes kontúrját őrizte meg. Az 1957-es címerterveket közölte: <http://www.legradymus.hu/cimer>, 2013. 08. 21. (A webhely már nem elérhető.).

¹¹⁹⁰ Baráth 2009, 351–352.

¹¹⁹¹ Apró Antal (1913–1994): kommunista politikus. 1945-től nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. 1949-ben tagja lett az Elnöki Tanácsnak. 1956-ban a Hazafias Népfront Országos Tanácsának lett elnöke. Az 1956. október 23–24-én zajlott éjszakai MDP KV-ülésen megalakított katonai bizottságnak lett vezetője. „*Október 31-én Nagy Imre meghívta a kabinetülésre, de Tildy Zoltán tiltakozására a tanácskozás színhelyét el kellett hagynia.*” Apró Antal (szócikk). In: Történelmi Tár. Forrás: https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=3341&catid=42:a&Itemid=67, 2022. 10. 20.

¹¹⁹² „*A Kormány a vita alapján a bemutatott címer tervét alapul elfogadta azzal, hogy a címer fehér mezejében keresztberakott búzakaralász és kalapács szerepeljen. A búzakaralász és a kalapács átnyúlhat a piros és a zöld mezőbe is. A címerpajzsot körülvevő búzacoszorú és a címerpajzs közötti hézagot sugárnyalábok berajzolásával kell kitölteni.*” Baráth 2009, 363.

¹¹⁹³ Baráth 2009, 392.

¹¹⁹⁴ Az 1957. május 2-án kelt, az 1957. évi népgazdasági tervről szóló 3200/1957. korm. sz. határozat kiegészítéséről szóló 3201/1957. sz. határozatnál. MNL OL XIX-A-83-b 3201/1957.

¹¹⁹⁵ 1957. május 14-től (Hazai Jenő kinevezéséről. MNL OL XIX-A-83-b 3202/1957.) május 23-ig (Katona János kinevezése. MNL OL XIX-A-83-b 3213/1957.).

Elgondolkodtató Kádár János május 7-én, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) KB ülésén mondott beszéde. *„Ismeretes az, hogy a Kossuth-címer bekerült az ellenforradalmárok [...] követeléseibe. A novemberi kormány nyilatkozat is ezt szentesítette. Az elmúlt 6 hónap a közvéleményt megváltoztatta, a Kossuth-címer hívei nem láthatók és nem hallhatók nyilvánosan. A Népköztársaság-címere mellett azonban [...] a legkülönbözőbb állásfoglalások vannak. [...] A mi álláspontunk a kormányon belül és az Elnöki Tanácsnál is, és amennyire ismerem a parlament jogi bizottságának a véleményét az, hogy ne a Kossuth-címer és ne a régi címer [vagyis a Rákosi-féle címer (A. Z. M.)] legyen. [...] a Kossuth-címert mégis[s]csak az ellenforradalom hozta. [...] Nekünk elvi alapon nyugvó, de mégis kielégítő megoldást kell találni.”*¹¹⁹⁶ Kádár május 9-én, az Országgyűlésben ismertette álláspontját címerügyben,¹¹⁹⁷ május 11-én pedig elfogadásra került a Népköztársaság új jelképe (21. ábra).¹¹⁹⁸ Az ún. Kádár-címer 1957. május 23-án már megjelent a Kormány bélyegzőjén is.¹¹⁹⁹

21. ábra. Népköztársasági címer 1957-től 1990-ig.¹²⁰⁰

Az ún. Kossuth-címer és a koronás kiscímer a rendszerváltáskor tértek vissza a politikai közéletbe. Érdekes, hogy az előbbi jelkép pontos leírására sem 1946-ban, sem 1956-ban, hanem csak 1989-ben került sor, amikor népszavazást terveztek arról, hogy a rendszerváltás utáni magyar állam a koronás kiscímert, vagy az ún. Kossuth-címert használja-e (22. ábra). Az ekkor készült szövegezés szerint a Kossuth-címer: *„Enyhén ívelt oldalú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott, második, vörös mezejében zöld hármashalomnak kiemelkedő, középső, aranykoronás részén ezüst talpas kettős kereszt.”*¹²⁰¹ A tervezett népszavazás azonban elmaradt, így címerügyben a szabadon választott Országgyűlés képviselői döntöttek

¹¹⁹⁶ MNL OL M-KS 288. f. 4/8. ö. e. MSZMP KB jegyzőkönyv, 1957. május 7., 5–6.

¹¹⁹⁷ *Az 1953. évi július hó 3-ára összehívott Országgyűlés naplója. II. kötet*, 1956. július 30. – 1958. szeptember 26. Budapest, 1967, 1687.

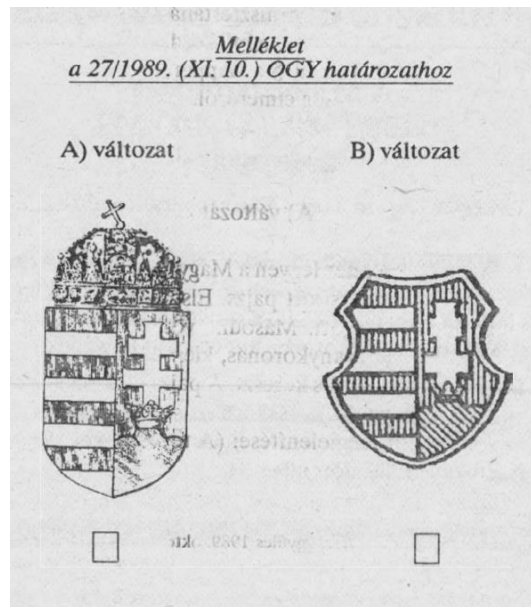
¹¹⁹⁸ Uo. 1808.

¹¹⁹⁹ MNL OL XIX-A-83-b 3215/1957. Magyar kormányküldöttségeknek népi demokratikus országokban teendő látogatásáról.

¹²⁰⁰ Kép forrása: *Magyar Közlöny*, 1957. május 23., 57., Budapest, 329. [fekete-fehérben].

¹²⁰¹ *Magyar Közlöny*, 1989. november 10., 82., Budapest, 1375.

1990. július 3-án. A koronás kiscímer 258 szavazattal, 28 ellenében, 35 tartózkodás mellett nyilvánított Magyarországi állami címerévé,¹²⁰² kifejezésre juttatva azt, hogy a Szent Korona államformától függetlenül az ezeréves magyar államiság szimbóluma.

22. ábra. Az 1990. január 7-ére tervezett címerről történő népszavazáshoz mellékelt két címerváltozat.¹²⁰³

¹²⁰² Országgyűlési napló. 1990. évi nyári rendkívüli ülészak, 1990. július [3.]* kedd, a nyári rendkívüli ülészak 6. napjának korrigált kiadása. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_1990-1994_003/?pg=289&layout=s, 2021. 01. 28. [*Megj.: Tévesen július 6. szerepel a forrás címében, amely elírás, tehát helyesen: július 3.], 337.

¹²⁰³ Kép forrása: Magyar Közlöny, 1989. november 10., 82., Budapest, 1375.

III/2. Tildy, a kisgazdák és az emigráció 1956-ban¹²⁰⁴

Az 1945 utáni Független Kisgazdapárt négy legmeghatározóbb politikusa¹²⁰⁵ közül ketten, Nagy Ferenc és Varga Béla már 1947 óta Nyugaton tartózkodtak. Az abban az évben a szovjetek által elhurcolt Kovács Bélát csak 1955 novemberében adták át a magyar hatóságoknak, aki 1956. április 2-án szabadulhatott, Dobi István és Bognár József többszöri közbenjárására. Pártay Tivadar¹²⁰⁶ és B. Szabó István 1956 májusának végén utaztak el hozzá Baranya megyébe. Kovács Béla elítélő véleménnyel volt Tildy Zoltánról és Nagy Ferencről, amiért bár állam- és kormányfők voltak, 1947-ben nem akadályozták meg elhurcolását. A Kisgazdapárt kapcsán még nem tartotta időszerűnek az újjászervezést. Látogatóit meglepte azzal, hogy a termelőszövetkezetekről elismerően szólt, csupán azoknak erőszakosan történő szervezését, illetve az önkéntesség hiányát kifogásolta.¹²⁰⁷ Kovácsot még sokan felkeresték, köztük Koszér Nándor,¹²⁰⁸ Samu László,¹²⁰⁹ Bencsik Gyula,¹²¹⁰ illetve id. Antall József volt kisgazda nemzetgyűlési képviselők is.¹²¹¹ Pártay Tivadar Kovács Béla figyelmeztetése ellenére összeköttetést keresett a Magyar Dolgozók Pártja belső ellenzékével, különösen Nagy Imre környezetével. Többször találkozott Vásárhelyi Miklóssal, aki 1956 augusztusában szervezett neki egy rövid találkozót Nagy Imrével.¹²¹²

¹²⁰⁴ A fejezet 2021-ben megjelent tanulmányként. Lásd: Albert Zoltán Máté: Tildy Zoltán, a Kisgazdapárt és a nyugati magyar emigráció 1956-ban. In: M. Kiss Sándor–Nagymihály Zoltán (szerk.): *Sorsok és horizontok: Tanulmányok a magyar forradalom hatvanötödik évfordulóján*. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum Nonprofit Kft., Budapest, 2021, 241–272. (továbbiakban Albert 2021).

¹²⁰⁵ Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla.

¹²⁰⁶ Pártay Tivadar (1908–1999): politikus. 1945 és 1948 között nemzetgyűlési képviselő. 1947 márciusában kilépett a pártból, majd júniusban visszalépett. Ebben az évben rövid ideig a párt főtitkára volt. 1948-ban lemondatták mandátumáról. 1949-ben letartóztatták, Kistarcsára, majd Recskre került, ahol 1953-ig raboskodott. 1956-ban részt vett a Kisgazdapárt újjászervezésében. 1957 májusában letartóztatták, 1958 júniusában szabadult. 1988-ban ismét részt vett az FKgP újjászervezésében, ez év novemberétől a párt alelnöke, 1989-től tiszteletbeli elnöke. 1991-ben kilépett a pártból.

¹²⁰⁷ Vida 2001, 196.

¹²⁰⁸ Koszér Nándor (1904–1979): kisgazda politikus, nemzetgyűlési képviselő. 1931-től a Független Kisgazdapárt tagja, 1941-ben a Magyar Parasztszövetség alapító tagja.

¹²⁰⁹ Samu László (1914–1998): kisgazda politikus. Jelen volt, mikor 1947. február 25-én Kovács Bélát elhurcolták a lakásából a szovjet hatóságok. „1956. november 1-jén - a kisgazdapárt intézőbizottsága megbízásából, Czövek Jenővel együtt Pécsre utazott, és Kovács Bélát felkísérték Budapestre.” Samu László (szócikk). In: Történelmi Tár. Forrás: https://www.tortnelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5737&catid=86:s&Itemid=67, 2022. 10. 18.

¹²¹⁰ Bencsik Gyula (1898–1986): kisgazda politikus, nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő.

¹²¹¹ ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /66. BM. IV. Osztály Ért és Tájé. csoport: Jelentés. Értesítéseink a volt burzsoá pártok és szervezetek vezető tagjainak köreiből. 1956. 06. 05.

¹²¹² Vida 2001, 197.

Tildy Zoltán államfői hivatalának egykori két vezetője közül Jékely László, miután 1947-ben emigrált, bár formálisan tagja lett a Magyar Nemzeti Bizottmánynak, távol maradt a közélettől, amelynek nyomós oka lehetett a személyét ért éles támadások sorozata.¹²¹³ Mihályfi Ernő azonban egészen haláláig tagja volt az 1949-ben létrehozott Népköztársaság Elnöki Tanácsának.¹²¹⁴ Tildyt a házi őrizetének feloldása után elsőként Dernői Kocsis László, majd Dobi István kereste fel, de meglátogatta őt Bognár József és Ortutay Gyula is. Ők tájékoztatták a kül- és belpolitikai helyzetről, illetve előkészítették közéletbe való visszatérését.¹²¹⁵ Már szabadulása másnapján arról értesítették, hogy az új szovjet vezetők szívesen találkoznának vele, hogy beszéljen a magyarországi állapotokról, illetve saját terveiről.¹²¹⁶ Tildy találkozott Hegedüs András¹²¹⁷ kormányfővel és Gerő Ernővel, az MDP első titkárával is, akikkel a népfrontmozgalomban való szerepvállalásáról tárgyalt. Tildy első nyilvános szereplésére 1956 augusztusában, Szentiványi Lajos temetésén került sor.¹²¹⁸ Tildy Zoltán annak feltételül, hogy visszatérjen a politikába, követelte Péter János lemondását a tiszántúli református egyházkerület püspöki tisztségéről.¹²¹⁹ Az év szeptemberében meglátogatta az Országos Mezőgazdasági Kiállítást, amely után úgy nyilatkozott: „Az egész nemzeti gazdaság megerősödése várható a termelőszövetkezeti forma fejlődésétől.”¹²²⁰ Tildy a Hazafias Népfront alelnöke is lett.¹²²¹ 1956. október 7-én, a *Magyar Nemzet*ben megjelent interjújából megtudható, hogy miután szabadult, az ország különböző részein megtekintette a *mezőgazdaság eredményeit*, illetve az *ipar fejlődését* is. A Hazafias Népfrontról úgy vélekedett: „*élő összeköttetés biztosítása a kormányzat és a nép között, az ország javáért és népünk felemelkedéséért dolgozó hazafiak között.*” Az őt ért igazságtalanságokról kijelentette: „*Semmi sértődöttséget nem érzek. Szeretem a hazámat, minden erőmmel*

¹²¹³ Borbándi 2006, 70.

¹²¹⁴ Vida 2001, 195.

¹²¹⁵ Uo. 197.

¹²¹⁶ Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* Gondolat, Budapest, 1965 (továbbiakban Z. Nagy 1965), 340.

¹²¹⁷ Hegedüs András (1922–1999): kommunista politikus. 1951-től a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnöke (1955. ápr. 18.–1956. okt. 24.).

¹²¹⁸ Vida 2001, 197.

¹²¹⁹ A Szabad Európa Rádió 1956. szeptember 26-án jelentette: „*Forrás szerint Tildy hamarosan ismét »a közélet porondjára lép« és valószínűleg Kovács Bélával együtt vezető szerepet kap egy névleg feltámasztandó Független Kisgazda Párt szervezésében. Tildy a közéletbe való visszatérés feltételül Péter János debreceni református püspök »fejét követeli.« Péter annak idején Tildy személyi titkára volt és a kommunistákkal való összejátszása tette lehetővé Tildy félretételét és vejének Csornoky Viktornak bitófára juttatását. Péter János e szolgálatok jutalmaként kapta meg a behódolt református egyház legfontosabb püspöki tisztségét. Az árulást Tildy sohasem tudta megbocsátani és ünnepélyes közéleti rehabilitációjának előestjét alkalmas pillanatnak tartotta a Péter Jánossal való számadásra. [...] igen valószínű, hogy Tildy Zoltán feltételét a rezsím teljesíteni fogja, ami egyben Tildy lekötését is jelenti.*” Open Society Archives (OSA) 300-1-2-75245. Ex-President Tildy Demands Dropping of Bishop Peter as Condition of Return to Politics. München, 1956. szeptember 26. Forrás: <http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/ii/300-40-4--1-15-3.pdf>, 2022. 10. 14.

¹²²⁰ Tildy Zoltán nyilatkozata. In: *Magyar Nemzet*, 1956. szeptember 16. (12) 219., 3.

¹²²¹ ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /24 „Róka”: Jelentés. Tildy Zoltán. 1957. 04. 20.

és képességgel továbbra is szolgálni akarom.”¹²²² Másnap, október 8-án a Szabad Európa Rádióban elítélték Tildy megnyilvánulását, illetve azt, hogy „*el akarja adni a népnek a Haza-fias Népfrontot*”. Még egy börtönverset is közöltek, ami akkor keletkezett, amikor „*gyáva magatartása miatt tízezrek kerültek börtönbe. [...] »Átok hangzik minden portán, megáll, megállj Tildy Zoltán.«*”¹²²³ Tildy október 17-én, a Petőfi Kör által *Kertmagyarország* címmel rendezett vitán, a szövetkezeti gazdálkodás mellett foglalt állást. Október 19-én, Kaposváron meghökkent a Márkus István¹²²⁴ *Somogyi összegzés* című tanulmányának vitáján kialakult kormányellenes hangulaton. A jelenlévőket mérsékletre intette. Az országban tapasztalt feszültségekről Hege-düs András kormányfőnek is beszámolt.¹²²⁵

Közben az Egyesült Államokban 1956 legelején Kovács Imre, a Parasztpárt egykori főtitkára a realitásokat figyelembe véve röviden a következőképpen foglalta össze a már egy évtizede külföldre kényszerült magyar politikai körök helyzetét: „*elég régóta vagyunk emigránsok. [...] Az első tény, amit tudomásul kell venni, hogy mindannyiunk mandátuma lejárt. A politikai képviselőket, a feltételezett megbízatásokat kegyetlenül szétszakította az idő.*” Megállapította ugyanakkor, hogy az elmúlt évek alatt a magyar társadalom is, illetve a nyugaton élő magyarok is megváltoztak.¹²²⁶ Kovács Imre, illetve később Borbándi Gyula írása¹²²⁷ is nagy felháborodást keltett a nyugati magyar emigráció köreiből. A Magyar Nemzeti Bizottmány Végrehajtó Bizottsága 1956. június 5–6.-i ülésén foglalkozott *az egyes emigrációs körökben legújabbban felmerült téves nézetekkel*. Borbándi erről megjegyezte: „*Sokan mulattatónak tartották, hogy mind New Yorkban, mind Budapesten szinte egy időben igyekeztek elnémítani azokat, akik merészeltek önállóan gondolkodni és a megszokottól eltérő nézeteket vallani. Három héten belül egyaránt felső határozattal ítélték el a Látóhatár szerzőit és a Petőfi Kör vitaestjének felszólalóit.*”¹²²⁸ A változásokkal és realitásokkal egyébként Nagy Ferenc is tisztában volt, ezért a vitához hozzászólva kijelentette: „*Mi nem vezetésre akarunk hazamenni. Aki régi pozíciójába akar visszatérni, önmaga előtt vágja el a hazatérés útját.*”¹²²⁹

¹²²² Lontay László: „A Népfront legyen a nemzeti közvélemény tükré”. Beszélgetés Tildy Zoltánnal. In: *Magyar Nemzet*, 1956. október 7. (12) 237., 5.

¹²²³ MNL OL XXVI-A-14-b 1079 1956.10.09. Magyar Távirati Iroda. Bizalmas kiadványok. Szigorúan bizalmas. Szigorúan bizalmas. Szabad Európa Rádió. „Szélszövegzetek”, 1956. 10. 08., 13.

¹²²⁴ Márkus István (1920–1997): szociográfus, történész. 1956 szeptemberében publikált tanulmánya az agrárpolitikai helyzetről nagy vihart kavart. A forradalom bukása után a Kardos László és társai per másodrendű vádlottjaként 1958-ban tíz év börtönbüntetésre ítélték, 1961-ben szabadult.

¹²²⁵ Vida 2001, 197.

¹²²⁶ Kovács Imre: Kijózanult emigráció. In: *Látóhatár*, 1956 január–február (7) 1., [4–11.], 4.

¹²²⁷ Borbándi Gyula: Az emigráns politika új útjai. In: *Látóhatár*, 1956 március–április (7) 2., 113–118.

¹²²⁸ Borbándi 2006, 150–154.

¹²²⁹ Nagy Ferenc: Új feladatok. In: *Látóhatár*, 1956 május–augusztus (7) 3–4., [145–151.], 151.

Magyarországon, 1956. október 23-án Bencsik Gyula és Z. Nagy Ferenc¹²³⁰ felkeresték Tildy Zoltánt a lakásán,¹²³¹ akinek beszámoltak a városban zajló tüntetésekről. Aznap a Kossuth Rádióban, délután 5 órakor leadták Tildynek a Petőfi Kör október 17-i vitáján elmondott beszédét, amelyben kijelentette: „*most meglátogatva az országot arra a meggyőződésre jutottam, hogy a jövő útja a szövetkezés útja.*”¹²³² Október 24-én, már Dernői Kocsis László telefonon közölte vele, hogy zavargások és fegyveres összetűzések is vannak. Nagy Imre kormányfővé történt kinevezését követően, október 24–25-én nem hivatalos tárgyalások kezdődtek az új kormány összetételéről. Dobi István és Bognár József felvetették Gerőnek, Nagy Imrének, majd Kádár Jánosnak is, hogy Tildyt és Kovács Bélát be kellene vonni a kormányzatba. Ez ellen Gerőnek és Kádárnak sem volt kifogása, azonban Nagy Imre Tildyvel kapcsolatban tartózkodóbb volt.¹²³³ Október 24-én, 12 óra 22 perckor leadták, majd többször megismételték a rádióban Tildy nyilatkozatát, amelyet Kállai Gyula kérésére adott. Ennek üzenete az volt, hogy: „*Minden, hazáját igazán szerető magyar ember legfőbb kötelessége most önkéntes fegyellemmel visszaszerezni az ország nyugalalmát, hozzájárulni a belső béke helyreállításához. [...] Új kormányunk*¹²³⁴ számára, hogy cselekedhessék, a nemzetnek meg kell adnia a munkához elengedhetetlenül szükséges nyugalmat, belső rendet és az egész magyarságot összetartó békeséget.”¹²³⁵ Az éppen a pécsi klinikán betegen fekvő Kovács Béla nem adott ki nyilatkozatot, de Nagy Imrével és az új pártvezetőséggel kapcsolatban sem emelt kifogást.¹²³⁶ Október 25-én, Pártay Tivadar szervezett egy kisebb kisgazda összejevetelt Győr Zoltán¹²³⁷ lakásán. Jelen volt

¹²³⁰ Z. Nagy Ferenc (1899–1977): földműves, politikus. 1945 és 1967 között nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, 1947 júliusától szeptemberéig az FKgP ügyvezető alelnöke. 1956-ban részt vett a párt újjászervezésében. 1960 és 1968 között a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának alelnöke.

¹²³¹ Budapest, XII. ker. Budakeszi u. 46.

¹²³² Varga László (szerk.): *A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások, 1956. október 23 – november 9.* Századvég – Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989 (továbbiakban Varga 1989), 22.

¹²³³ Vida 2001, 199.

¹²³⁴ Vida István megjegyzi, hogy a Nagy Imre-per anyagában megmaradt Tildy eredeti fogalmazványa, amelyben „kormány” és nem „kormányunk” szerepelt. Uo. 252. 1149. j.

¹²³⁵ Varga 1989, 33.

¹²³⁶ Vida 2001, 200.

¹²³⁷ Győr Zoltán (?–?): kisgazdapárti újságíró. Horváth Dénes újságíróval együtt 1954 és 1956 között, a fővárosi kisgazda tömörülések közül Pártay Tivadar csoportjához tartozott. Az 1956-ban újjászervezett FKgP Ideiglenes Intéző Bizottsága háromtagú Titkárságának egyik tagja.

még rajtuk kívül Csorba János,¹²³⁸ Kiss Sándor,¹²³⁹ Horváth Dénes, Mátéffy Géza,¹²⁴⁰ B. Rác István,¹²⁴¹ B. Szabó István és Szemes József¹²⁴² is. Megegyeztek, hogy amint lehetőség nyílik rá, felújítják a párt teljes körű politikai tevékenységét.¹²⁴³

Az október 26-án hajnalban ülésező MDP Politikai Bizottsága elfogadta azt a kormánylistát, amelyen Tildy Zoltán és Kovács Béla neve is helyet kapott. Az állampárt délelőtt ülésező Központi Vezetősége számára ezt Nagy Imre előterjesztette, amelyet jóváhagytak.¹²⁴⁴ Október 27-én, 11 óra 18 perckor elhangzott a rádióban az új kormány névsora. Kovács Bélánál jelezték, hogy a Kisgazdapárt egykori főtitkára volt, azonban Tildynél nem tettek a pártra való utalást.¹²⁴⁵ Maga Tildy is a rádióból értesült először hivatalosan arról, hogy szerepel az új kormányban.¹²⁴⁶ Október 28-án délelőtt, Dobi telefonon kereste fel Tildyt, akit meggyőzött, hogy fogadja el a tisztséget. Ebéd után egy katonatiszt kocsival a Parlamentbe vitte a hivatali eskü letételére.¹²⁴⁷ Még aznap Budapest egykori polgármestere, Kővágó József¹²⁴⁸ bement az Országház épüle-

¹²³⁸ Csorba János (1897–1986): politikus, ügyvéd. 1941 és 1944 között az FKgP országgyűlési képviselője. A Magyar Front által 1944. nov. 9-én létrehozott Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökhelyettese. 1945 januárja és júniusa között Budapest polgármestere. 1950-ig a Közigazgatási Bíróság elnöke. 1956-ban részt vett az FKgP újjászervezésében, az Ideiglenes Intézőbizottság tagja volt. A fővárosban 1954 és 1956 között kialakult kisgazdapárti csoportosulások, asztaltársaságok közül, Németh Imre mellett az ún. Pilvax-kör másik oszlopos tagja. Csorba János kapcsán meg kell jegyezni, hogy polgármesterként, polgárilag ő adta össze Tildy Erzsébetet és Csornoky Viktort, illetve ifj. Tildy Zoltánt és Bereczky Katalint, Bereczky Albert lányát. Szűcs 2007, 32.

¹²³⁹ Kiss Sándor (1918–1982): politikus. 1945 és 1947 között az FKgP nemzetgyűlési képviselője, 1945 augusztusától a Magyar Parasztszövetség igazgatója. 1947 januárjában a Magyar Közösség-ügy kapcsán letartóztatták, 1948-ban három év börtönbüntetésre ítélték. 1956-ban részt vett az FKgP és a Parasztszövetség újjászervezésében. A második szovjet intervenció után elhagyta az országot. Az emigrációban részt vett az emigráns Kisgazdapárt szervezésében, a Magyar Forradalmi Tanács, majd a Magyar Bizottság munkájában.

¹²⁴⁰ Mátéffy Géza (1900–1980): politikus. 1945 és 1948 között nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő az FKgP színeiben, 1945 és 1947 között közellátásügyi államtitkár.

¹²⁴¹ B. Rác István (1923–1994): politikus. 1945 júniusa és 1947 februárja között az FKgP ifjúsági szervezete, a Független Ifjúság elnöke, 1945 és 1947 között nemzetgyűlési képviselő. 1950-ben Kistarcsára, majd Recskre internáltak, 1953-ban szabadult. Részt vett az FKgP újjászervezésében, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága és a forradalom alatti Petőfi Kör tevékenységében. 1956 decemberében hagyta el az országot, az emigrációban az emigráns Kisgazdapárt, a Magyar Forradalmi Tanács és a Politikai Üldözöttek Világszövetségének tagja.

¹²⁴² Szemes József (1897–1977): asztalos, politikus. 1945 és 1947 között kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselő. 1946 és 1947 között a párt országos iparos tagozatának az elnöke. 1947-ben visszatért szakmájához. 1956. okt. 30-án beválasztották az újjáalakult FKgP Intéző Bizottságába. 1957-ben rendőri felügyelet alá helyezték. Később visszaköltözött falujába, Isztimérre, ahol folytatta mesterségét.

¹²⁴³ Vida 2001, 203.

¹²⁴⁴ Uo. 200.

¹²⁴⁵ Varga 1989, 99–100.

¹²⁴⁶ Az időközben Zoltán fiához, a XII. kerületi Tóth Lőrinc u. 4. szám alá beköltöző Tildyt Dernői Kocsis László kereste fel, Dobi megbízásából azzal, hogy tájékoztassa: „Dobi és Bognár József közbenjárására vették számításba és ők vállaltak kezességet azért, hogy elfogadja a tisztséget.” Beszélgetésük közben mondták be a rádióban a kormánylistát. Vida 2001, 201.

¹²⁴⁷ Uo.

¹²⁴⁸ Kővágó József (1913–1996): katonatiszt, kisgazdapárti politikus. 1944. okt. 15. után bekapcsolódott a katonai ellenállási mozgalomba. Részt vett a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága munkájában. 1945. máj. 15-től Budapest alpolgármestere. 1945 decembere és 1947 júniusa között Budapest polgármestere és nemzetgyű-

tébe, hogy beszéljen Dobi Istvánnal és Tildy Zoltánnal, elsősorban az FKgP mielőbbi újjászervezéséről. Tildy érezte, hogy az újjáalakuló pártban csökkenhet a befolyása, ezért a halasztás mellett foglalt állást. Az sem tetszett neki, hogy régi híve egyértelműen Kovács Bélát tekintette a párt jövőendő vezetőjének.¹²⁴⁹ Utóbbi szintén telefonon kereste fel Dobi. Kovács vállalta, hogy a Kormány tagjaként átveszi a földművelésügyi tárcát. Azonban miután a rádióban meghallotta, hogy a kormányban helyet kaptak régi, Rákosit is kiszolgáló politikusok, felháborodásában október 28-án lemondó levelet írt, amelyben megfogalmazta ellenvetését a Kormány összetételével kapcsolatban. Koszér Nándornak, Kertész Endrének¹²⁵⁰ és másoknak azonban sikerült lebeszélniük a levél elküldéséről. A Kisgazdák Baranya megyei szervezetének október 30-i pécsi alakuló ülésén Kovács kijelentette, hogy a Kisgazdapárt „*fő célja a semleges, »tiszta, demokratikus Magyarország« megteremtése kell, hogy legyen*”.¹²⁵¹

A Nemzeti Kormány első, október 28-án tartott ülésén Tildy javaslatára egészült ki Nagy Imre felhívása az ország népéhez azzal, hogy a Kormány a *harcos munkásosztályon* kívül, „*természetesen támaszkodni kíván az egész dolgozó magyar népre*” is. Amikor szóba került a Vöröskereszt által nyújtott segítség, illetve a szervezet és a magyar kormány közötti kapcsolat, Tildy felszólított: „*A külügyminisztert kérjük fel, hogy minden ilyen ajánlatra azonnal válaszoljon és köszönettel vegye a segítségét. Azt is szeretném, ha ez a dolog a magyar sajtóban, rádióban le lenne közölve.*” Ezt azért tartotta fontosnak, mert mint mondta: „*Bizonyos, hogy megindul az agitáció. Főleg azokra a szempontokra gondolok, amelyekkel lehet a néphangulatot befolyásolni. Eddig az történt, hogy a tömegek vezettek, a kormány ment a tömegek után.*”¹²⁵² Tildy a kormányülésen azt is kijelentette: „*A tömeg előtt engedményeknek kell látszani a döntéseknek. Könnyen ki akarják használni, hogy ma ezt megkaptam, holnap azt kérem, hisz úgymint megkapom. [...] Rendkívül nyugtalanítja a vidéki embereket, amit fel akarok vetni, amit láttam az országban. Forradalmat megállítani akkor hasznos a nemzet számára, ha békés*

lési képviselő. 1950-ben koholt vádak alapján letartóztatták, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1956 szeptemberében szabadult. Októberben részt vett az FKgP újjászervezésében. 1956. nov. 1-én újra a főváros polgármesterévé választották. A forradalom leverése után nov. 30-án külföldre távozott, az Egyesült Államokban telepedett le. 1960-ig az emigráns Magyar Bizottság alelnöke.

¹²⁴⁹ Vida 2001, 203–204.

¹²⁵⁰ Kertész Endre (1906–1991): ügyvéd, politikus. 1932 és 1948 között az FKgP tagja, 1945 és 1947 között Baranya vármegye főispánja. A forradalom idején a Baranya megyei munkástanács vezetőjévé választották. A forradalom bukása után bíróság elé állították, de felmentették a vádak alól.

¹²⁵¹ Vida 2001, 201–202.

¹²⁵² Jegyzőkönyv a Nemzeti Kormány 1956. október 28-i első üléséről. In: *História*, 1989 (11) 4–5., [40–46.] (továbbiakban Nemzeti Kormány első ülésének jegyzőkönyve 1956. 10. 28.), 41.

*eszközökkel és nem vérrel állítjuk meg.*¹²⁵³ A nyilvánosság tájékoztatására szolgáló kommunikáció esetleges kiadása kapcsán Nagy Imre azt mondta: „*Nem tartom helyesnek. Nem kell minden belső intézkedésünket nyilvánosság elé vinni.*” Tildy erre úgy reagált, hogy: „*Abban nem értek egyet Nagy Imrével, hogy nem kell az embereket tájékoztatni a dolgokról. Szerintem elsőrendű dolog. Vagy mi tájékoztatunk, vagy más.*”¹²⁵⁴

Az október 29-i minisztertanácson felosztásra kerültek a miniszterelnöki és államminiszteri felügyeleti jogkörök. Tildy felügyelete alá helyezték a népművelési és az oktatásügyi minisztériumot, illetve az Állami Egyházügyi Hivatalt. Titkárságát Hámori Zoltán, egykori kisgazdapárti újságíró vezette, s október 31-től Tildy kisebbik fia, László is itt segédkezett. Tildy Zoltánné is férje stábjának tagja lett október 29-től. A politikus fő tanácsadói Bognár József és Erdei Ferenc lettek.¹²⁵⁵ Még szintén október 29-én, Pesta László¹²⁵⁶ pártigazgató felkérte Varga Istvánt¹²⁵⁷ egy 30 fős lista összeállítására, az FKgP legtekintélyesebb tagjaiból, akiknek részvételével másnap bizottságot lehet alakítani a párt újjászervezésére.¹²⁵⁸ Aznap többen¹²⁵⁹ megjelentek a *Magyar Nemzet* szerkesztőségében, ahova megérkezett Balogh György¹²⁶⁰ is, akit telefonon hívott meg Pártay. Balogh javasolta, hogy a Kisgazdapárt hivatalos központjában, a Rómer Flóris u. 58-ban kellene folytatni a tanácskozást. Ezt többen elleneztek, így Pártay is. Erre „*Balogh közölte, hogy mint a párt országos főtítkárhelyettese, [...] másnapra október 30- [á]ra, reggel 9 órára véleményazonosítás és a helyzet kiértékelése céljából értekezletet hív egybe a II. Rómer Flóris utcai hivatalos pártközpontba. Közölte azt is, hogy véleménye szerint*

¹²⁵³ Uo. 44.

¹²⁵⁴ Uo. 45.

¹²⁵⁵ Vida 2001, 201.

¹²⁵⁶ Pesta László (1902–1998): orvos, politikus: 1937 és 1947 között Újpest tisztiorvosa. 1945-ben lépett be a Kisgazdapártba, 1947-ig az újpesti szervezet vezetője. 1945-től nemzetgyűlési képviselő. 1946–1947-ben a *Független Nemzet* felelős szerkesztője és kiadója. 1947 áprilisától a miniszterelnökség politikai államtitkára, egyúttal a Jótéteti Hivatal vezetője. 1947-től országgyűlési képviselő. 1948. ápr. 17-étől az FKgP Politikai Bizottsága tagja. 1949-től az FKgP pártigazgatója, illetve a Pénzügyminisztérium államtitkára. 1949 és 1990 között végig országgyűlési képviselő volt. 1954-től a Hazafias Népfront Országos Tanácsa tagja, majd a budapesti bizottságának alelnöke. 1976-ban belépett a Magyar Szocialista Munkáspártba.

¹²⁵⁷ Varga István (1897–1962): közgazdász. 1927 és 1949 között a Magyar Gazdaságkutató Intézet alapító igazgatója. 1944 márciusában a megszálló németek letartóztatták, Magyarországon, Ausztriában és Németországban is raboskodott. 1945 júniusában térhetett haza. 1946-tól az újjáépítésügyi, az iparügyi és az építésügyi minisztériumban is fontos tisztségeket töltött be. 1956-ban több gazdasági szakértői anyag és politikai kibontakozási javaslat elkészítésében vett részt. 1957-ben a Közgazdasági Szakértő Bizottság vezetője.

¹²⁵⁸ Vida 2001, 204.

¹²⁵⁹ Pártay Tivadar, Adorján József, Kiss Sándor, B. Szabó István, B. Rác István, Szolnoki István, Futó Dezső, Mátéffy Géza, Győr Zoltán és mások.

¹²⁶⁰ Balogh György (1919–2006): politikus. 1946 és 1948 között az FKgP országos főtítkárhelyettese, az 1947-es kisgazda kampány irányítója. A forradalom, majd a rendszerváltás idején is részt vett a párt újjászervezésében. 1956–57-ben az FKgP Ideiglenes Intéző Bizottsága Titkárságának vezetője, 1989 és 1992 között országos ügyvezető alelnök. 1990 és 1994 között országgyűlési képviselő.

a Magyar Nemzet szerkesztőségében ilyesfajta tanácskozásokat nem lehet folytatni, mert ez özszeesküvés. [...] többen tiltakoztak, hogy nem mennek a kollaboráns Kisgazda Párt hivatalos központjába.” Balogh György telefonon tájékoztatta a történetekről Dobi Istvánt, aki hozzájárult az értekezlet összehívásához.¹²⁶¹

Október 30-án reggel, Balogh György még felhívta Dobit, akivel megállapodott abban, hogy meg kell akadályozni a párt kettészakadását, illetve egy új tisztikar megválasztását. Mintegy 60–80 fős értekezlet jött össze.¹²⁶² Kiss Sándor nem volt jelen, mert ellenezte a Rómer Flóris (Zárda) utcai¹²⁶³ gyűlés összehívását. Egyesek élesen támadták Bognár Józsefet, Ortutay Gyulát, illetve különösen Dobit és Tildyt. Néhányan még Kovács Bélát is bírálták, amiért a párt megkérdezése nélkül belépett a Kormányba. Pártay Tivadar új tisztikart akart választani, amely leválthatja a párt vezetését.¹²⁶⁴ Ez ellen Balogh György élesen tiltakozott, illetve közölte, hogy az értekezlet célja a vélemények felmérése és a helyzet kiértékelése. B. Rác István azonban követelte az új vezetés megválasztását. Balogh György felfüggesztette az értekezletet, és megbeszélésre külön szobába hívta Pártayt, Kővágó Józsefet, Németh Imrét,¹²⁶⁵ Csorba Jánost, illetve Adorján Józsefet.¹²⁶⁶ Balogh közölte, hogy ígéretet tett Dobinak, hogy nem lesz tisztújítás. Ebben megegyeztek, azonban szükségesnek ítélték az események figyelésére és kiértékelésére egy ideiglenes bizottság létrehozását. Ennek tagja lett Csorba János, Adorján József, Kővágó József, B. Rác István, Szemes József, B. Szabó István, Németh Imre és Pártay Tivadar.

¹²⁶¹ ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1/141–142. „Róka”: Jelentés. FKP. 1957. 07. 20.

¹²⁶² Ott volt: Kővágó József, Zsarnay Kálmán, Pásztor Tamás, Berend György, Nehéz Posony József, Frei Endre, Dárdai Gábor, Szabó Ferenc, Adorján József, B. Rác István, Németh József, Szemes József, Szolnoki István, B. Szabó István, Zeőke Pál, Mátéffy Géza, Győr Zoltán, Csorba János, Szakonyi László, Beke János, Bejczy Sándor, Moldoványi Lajos, Pártay Tivadar, Németh Imre és mások.

¹²⁶³ 1949. április 12-ét, az Országgyűlés feloszlását követően tartotta meg a Kisgazdapárt az utolsó képviselői értekezletét a Semmelweis utcai pártházban. Ezt követően a párt először a Benczur utcába, onnan a Rómer Flóris (régebbi nevén Zárda) utcába költözött. Itt 1952 és 1958 között működött. Z. Nagy 1965, 305.

¹²⁶⁴ Eszerint B. Szabó István elnök, Pártay Tivadar főtitkár, Balogh György főtitkárhelyettes, Németh Imre titkár lett volna.

¹²⁶⁵ Németh Imre (?–?): politikus. 1948 és 1949 között az FKgP nagy-budapesti pártszervezetének ügyvezető al-elnöke. A fővárosban 1954 és 1956 között kialakult kisgazdapárti csoportosulások, asztaltársaságok közül, Csorba János mellett az ún. Pilvax-kör másik oszlopos tagja. 1956-ban a Fővárosi Tanács osztályvezetője. A Független Kisgazdapárt Ideiglenes Intéző Bizottsága 1956. okt. 31-én megbízta a közigazgatás felügyeletével és a fővárosi pártélet beindításával.

¹²⁶⁶ Adorján József (1900–1975): politikus. 1930-ban belépett a Független Kisgazdapártba. 1939-ben részt vett a Nemzeti Parasztpárt alakuló ülésén is, ahol ellenezte a baloldali paraszti párt megalakítását. 1943-ban részt vett a szárszói konferencián. 1945-ben az FKgP országos központjában titkár. 1945-től nemzetgyűlési képviselő. 1946 novemberétől az FKgP Országos Intézőbizottságának tagja. Miután ellenezte az iskolák államosítását, pártjának vezetése lemondásra szólította fel, aminek 1948 júliusában eleget tett. 1950 márciusában koholt vádak alapján letartóztatták, 1956-ban szabadult, rehabilitálták. 1956. okt. 30-án beválasztották a FKgP Ideiglenes Intézőbizottságába. 1956. nov. 4. után emigrált, Bécsben a rövid életű Független Kisgazdapárt Intéző Bizottságának elnöke. 1957-ben a strasbourgi Magyar Forradalmi Tanács, 1958-tól a Magyar Bizottság tagja volt. Ausztriában, Franciaországban és a kanadai Torontóban élt. Halála előtt visszatért Magyarországra.

Felvették az Ideiglenes Intéző Bizottság (IIB) nevet, illetve Pártay javaslatára a Magyar Parasztszövetség képviselőjében a távollévő Kiss Sándort is kooptálták. Elhatározták, hogy az Intéző Bizottság mellé Titkárságot szerveznek, amelynek vezetésére Balogh Györgyöt kéri fel.¹²⁶⁷ Végül létrejött a háromtagú¹²⁶⁸ Titkárság. Kovács Bélát továbbra is a párt legitim főtitkárának tekintették, B. Szabó István lett az IIB elnöke, viszont a gyakorlatban Csorba János elnökölt a testületi üléseken, illetve szerepelt nyilvánosan. Balogh a fejleményekről telefonon beszámolt Dobinak.¹²⁶⁹ Fura helyzet alakult ki, amikor még aznap B. Rác István elment a Semmelweis utcába, hogy az IIB határozatának értelmében lefoglalja a párt régi székházát. Az épületben ugyanis már ott voltak páran Tildy felhatalmazásából,¹²⁷⁰ akik szintén az FKgP szervezése és a régi székház lefoglalása miatt érkeztek. B. Rác ingerülten közölte velük, hogy az intézőbizottság megalakulásával Tildynek már nincs joga a párt nevében intézkedni. Pártay közbenjárására Erdei Ferenc hivatalosan is kiutalta az épületet a kisgazdáknak.¹²⁷¹

Szintén október 30-án, az egypártrendszer megszűnések¹²⁷² a rádióban elmondott beszédében Tildy egyebek mellett azt is kijelentette, hogy október 23-át nemzeti ünnepé kell nyilvánítani: *„A nemzet akarata, a nemzeti forradalom győzött! Ezt az akaratot képviselte az ifjúság, a maga hősiességével, az írók, a munkások, a parasztok, a földművelők százezrei, az egész ország. [...] a magyar kormány nem tehet mást, minthogy az ő harcaiknak az emlékére nemzeti ünnepé nyilvánítja azt a napot, amelyen harcukat megkezdték. [...] arra kérem a harcoló egyetemi ifjúság képviselőit, hogy a maga küldötteit küldje el hozzám a Parlament épületébe. Várom őket és várja őket Nagy Imre miniszterelnök, hogy hivatalos megbízást is adhasunk nekik az egyetemi nemzeti karhatalmi zászlóalj megalakítására...”* Tildy a szabad választások előkészítéséről is beszélt, illetve felszólította a Független Kisgazdapárt vezetőit, hogy azonnal szervezzék újra a pártot.¹²⁷³ Tildy felhívására már október 30-án délután több egykori

¹²⁶⁷ Balogh időközben elment az értekezletről, mert páran megvádolták, hogy Dobi István beépített embere. A Titkárság vezetésére ezért Pártay telefonon kérte fel. Balogh kifogásolta, amiért nem lett bizottsági tag.

¹²⁶⁸ Balogh György, Győr Zoltán, Szentiványi József.

¹²⁶⁹ Jelentés. FKP... 141–144; Vida 2001, 205–206.

¹²⁷⁰ Az államvédelmi jelentés szerint, a Semmelweis utca 1. sz. alatti ház átvételével Tildy írásban bízta meg Futó Dezsőt, Sós Istvánt, Czeceziné Boriskát és Potoczky Kálmánt. Vida István Futó Dezsőt és Cseh Zoltánné titkárnőt nevezi meg. Jelentés. FKP... 144.; Vida 2001, 206.

¹²⁷¹ Vida 2001, 205–206.

¹²⁷² A Minisztertanács az „1945-ös koalíció alapján engedélyezi a pártok szervezkedését és ezzel letér az egypártrendszer újtjáról.” Jegyzőkönyv a Kormány Kabinet első üléséről, 1956. október 30-án. In: *História*, 1989 (11) 4–5., 46–47. (továbbiakban Kormány Kabinet első ülésének jegyzőkönyve 1956. 10. 30.).

¹²⁷³ Varga 1989, 226–228. Tildy beszédét érdemes összevetni az október 28-án, a *Szabad Népb*ben megjelent „Híven az igazsághoz” című írással. M. Kiss Sándor rámutat ennek a cikknek az egyértelmű, világos üzenetére, vagyis: *„Győztesnek nyilvánítjuk azt, aki a győztesse nyilvánításhoz szükséges feltételeinket elfogadja. Akik ezek után nem teszik le a fegyvert, azok továbbra is rossz elemek, hiszen népi demokráciánk ellen lépnek fel.”* M. Kiss 1997, 5–6.

kisgazdapárti újságíró érkezett a parlamentbe: Futó Dezső,¹²⁷⁴ Kertész Róbert és Klamár Gyula.¹²⁷⁵ Tildy előbbit bízta meg a *Kis Újság* szerkesztésével. A Kisgazdapárt új központi napilapjának tartalmába sem az FKgP Ideiglenes Intéző Bizottsága, sem Kovács Béla, sem Tildy Zoltán nem szólt bele, így az főleg Futó és társainak politikai véleményét tükrözte. A lap első számának *Tiszta párt, tiszta újság, tiszta út* című belső vezércikke a korábbi baloldali vezetőség tagjainak eltávolítását követelte. Tildy ezt Dobi István elleni kirohanásnak értékelte, amiért kemény hangon számon kérte Futót.¹²⁷⁶ Tildy október 30-án jelen volt Nagy Imre és a szociáldemokrata Kéthly Anna¹²⁷⁷ és Kelemen Gyula¹²⁷⁸ találkozásánál, amelynek témája a Kormány és a Szociáldemokrata Párt közötti viszony rendezése volt. A kisgazdapárti vezetők külön nem találkoztak a szociáldemokratákkal, csak a Petőfi Párttal (újjáalakult Nemzeti Parasztpárt) kezdődtek előzetes megbeszélések a szorosabb együttműködésről, sőt egy lehetséges pártegyesítésről. Feszültséget teremtett azonban a két párt viszonyában, amikor Tildy a kormány koalíciós alapon történő átalakításának tárgyalásakor, a pozíciók elosztásánál megakadályozta, hogy a Petőfi Párt is három tárcához jusson, mint a kisgazdák.¹²⁷⁹ Figyelemre méltó egy *aláíratlan visszaemlékezés*, amely az államvédelemhez került. Eszerint október 30-án VIII. és IX. kerületi „ellenforradalmi” csoportok vezetői felkeresték Kádár Jánost, akivel több kérdésben is meg egyeztek. Ezeket pontokba szedve be akarták olvasni a rádióban. Azonban ezt legépelve előzetesen Maléter Pál bemutatta Tildynek, „*aki a »Népköztársaság« szót kijavította »köztársaság«-ra, a »szocialista célt« kijavította »Nagy célunk«-ra, kihúzta az »ellenforradalmárook« szót, a »független szuverén szocialista Magyarországért«-ből a szocialista szót kihúzta.*”¹²⁸⁰ Az államvédelmi iratok között megtalálható egy őrnagy visszaemlékezése is, amelyben az áll, hogy október 30-án éjfél körül egy 40 főből álló tiszti csoport érkezett a Parlament védelmére, akik

¹²⁷⁴ Futó Dezső (1916–1994): Az FKgP delegáltjaként tagja volt 1944 decemberétől az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek. 1945-től a *Kis Újság* belső munkatársa volt.

¹²⁷⁵ Klamár Gyula (1906–1979): újságíró, lapszerkesztő. A *Kis Újság* szerkesztője volt 1956-ban, a forradalom idején. Ausztriába emigrált, ahol 1958-tól rovatvezetője, majd 1962-től haláláig szerkesztője volt Bécsben a *Magyar Híradó* című lapnak.

¹²⁷⁶ Vida 2001, 209.

¹²⁷⁷ Kéthly Anna (1889–1976): politikus. 1945 és 1948 között a nemzetgyűlés alelnöke, a Szociáldemokrata Párt egyik vezetője. 1948-ban kizárták a pártból, 1950-ben letartóztatták, 1954 őszéig börtönben tartották. 1956. október 31-én az újjáalakuló SZDP elnökévé választották, november 2. és 4. között a negyedik Nagy Imre-kormány államminisztere. A szovjet csapatok bevonulásakor a Szocialista Internacionálé kongresszusán, Bécsben tartózkodott, innen nem tért haza. 1956 végétől az új emigráció egyik vezető alakja, 1957-ben a Magyar Forradalmi Tanács vezetője, részt vett az ENSZ magyar forradalomról szóló jelentésének elkészítésében.

¹²⁷⁸ Kelemen Gyula (1897–1973): politikus. 1945-től az SZDP országos elnökségi tagja, 1945 és 1948 között országgyűlési képviselő. 1948 januárjában letartóztatták, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1956 júniusában szabadult. A forradalom idején részt vett az SZDP újjászervezésében, október 31-étől a párt főtitkára. A negyedik Nagy Imre-kormány államminisztere.

¹²⁷⁹ Vida 2001, 219.

¹²⁸⁰ ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /7 BM. II. Főosztály. VIII. Osztály: Vizsgálati terv. 1957. 05. 29.; ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /4 BM. ORFK. Politikai Nyomozó Főosztály. Vizsgálati Osztálya: Jelentés. 1957. 03. 29.

először Nagy Imre, majd Tildy titkárságán is jelentkeztek. Tildy érdeklődött a hangulatról, illetve a megjelent tisztek harcértékéről. A vele beszélgető D. alezredes megkérdezte, hogy mi a programja. Tildy röviden azt válaszolta, hogy „széleskörű kisiparosság, kis birtok, kiskereskedelem”. A részletekért tovább irányította őket jogtanácsosához. H. jogtanácsos¹²⁸¹ kifejtette Tildy programját a mezőgazdaságról. Az alezredes érdeklődött, hogy pontosan mit jelent Tildy államminisztersége, illetve mi az ő szerepe. Erre H. azt válaszolta, hogy valószínűleg az ország hivatalos megnevezése másnap már Magyar Köztársaság lesz, illetve államminiszterként Tildy már eddig is köztársasági elnöki funkciókat gyakorolt. Majd kijelentette: „*A Köztársaság nyilvánkoztatása után Tildy hivatalosan is Köztársasági Elnök lesz*”, az ország berendezkedése pedig *polgári demokráciává* fog alakulni.¹²⁸² Az legalábbis kérdéses, hogy Tildynek voltak-e akkor komoly ambíciói az államfői tisztség újbóli betöltésére, mindenesetre egy másik államvédelmi jelentés arról számolt be, hogy egyszer Maléter Pál „elnök úrnak” szólította őt. Tildy erre közölte: „*ő nem elnök, amire Maléter azt válaszolta, hogy reméli ismét az lesz*”.¹²⁸³ Az idézett jelentések valóságtartalmát természetesen fenntartásokkal kell kezelni.

Mindenesetre érdekes, hogy az '56-os „Tildy-titkárság” valamelyest visszahozta a '46-os államfői hivatal hangulatát. Abod László¹²⁸⁴ erről így számolt be, amikor október 30-án Göncz Árpáddal¹²⁸⁵ és más küldöttekkel a Parlamentbe mentek azzal, hogy tájékoztassák Nagy Imrét a forradalmárok követeléseiről:¹²⁸⁶ „*Könnyen bejutottunk, a titkárságon jelentkezünk, várakozni kellett. Várakozás közben Gönczcel átmentünk a szomszéd szobába, ahol a Tildy-titkárság volt, hiszen régről ismertük Tildy Zoltánt. Véletlenül éppen kijött az előszobába Tildy Zoltán és a felesége is, lekezeltünk egymással, elmondtuk, hogy miért vagyunk ott. Ő természetesen he-*

¹²⁸¹ Valószínűleg Hámori Zoltán, Tildy titkárságának vezetője.

¹²⁸² ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /13–14. Aradi Ede örgy.: Ez is a parlamentben történ[t]. (dátum nélkül).

¹²⁸³ ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /33. „Kovács Éva”: Jelentés. Maléter, Kopácsi, Tildi [sic!] és társairól. 1957. 04. 15.

¹²⁸⁴ Abod László (1924–2001): teológiát (Református Teológiai Akadémia) és szociológiát (Pázmány Péter Tudományegyetem) hallgatott. 1945-ben belépett a Kisgazdapártba. 1946-tól a Magyar Kollégiumi Egyesület főtitkára, 1948-tól a NÉKOSZ alelnöke, illetve a József Attila Népi Kollégium igazgatója lett. Az 1956-os forradalom alatt, az óbudai 2. Számú Épületelemgyárban a munkástanács elnöke lett, majd gyárigazgató és a Nagy-budapesti Központi Munkástanács tagja. 1958-ban 8 év szabadságvesztésre ítélték, 1961-ben szabadult. A rendszerváltáskor a Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) tagjaként részt vett Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének szervezésében.

¹²⁸⁵ Göncz Árpád (1922–2015): író, műfordító, politikus. 1945 és 1947 között Kovács Béla személyi titkára volt. 1956-ban a Parasztszövetségben dolgozott, november 4. után részt vett a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom memorandumainak elkészítésében. 1958-ban a Bibó-per vádlottjaként életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban amnesztiával szabadult. A Magyar Köztársaság elnöke volt 1990 és 2000 között.

¹²⁸⁶ Kozák Gyula–Molnár Adrienne–Körösi Zsuzsanna (szerk.): „*Szuronyok hegyén nem lehet dolgozni!*” *Válogatás 1956-os munkástanács-vezetők visszaemlékezéseiből.* Századvég Kiadó–1956-os Intézet, Budapest, 1993 (továbbiakban Kozák–Molnár–Körösi 1993), 123.

lyeselte. Nagyon érdekes volt, hogy Tildy szárnysegéde [Maléter Pál] ugyanolyan ezredesi ruhában volt, amilyenben 1948-ban teljesített szolgálatot a Köztársasági Elnöki Palotában. Úgy éreztem, mintha megint a köztársasági elnökkel beszélnék. Így telt az idő, és egyre gyűlt a társaság, jöttek számomra ismeretlen személyek, jött egy házaspár is, Dudás József és a felesége.”¹²⁸⁷ Szenes Imre, a *Népszabadság*ban 1957 májusától megjelenő cikksorozatában a következőkről számolt be, Tildy titkárságáról: „Tildy Zoltán államminiszter például azt az utasítást adta a kapuőröknek, hogy a hozzá igyekvő küldöttségeket mind eresszék fel. Ezek be is jutottak, de csak az előszobájáig, közülük azonban főleg a kisgazdapárti küldötteket fogadta.”¹²⁸⁸ „Tildy Zoltán előszobájában egyébként rendszerint hasonló vagy még nagyobb nyüzsgés volt, mint Nagy Imre várótermében.”¹²⁸⁹

Október 31-én délelőtt, a Semmelweis utcai pártközpontban tartotta meg első ülését a Független Kisgazdapárt Ideiglenes Intéző Bizottsága, amelyen szervezeti kérdésekről és a pártapparátus felállításáról döntöttek.¹²⁹⁰ Balogh György ezen nem vett részt, mert Dobinál volt a Parlamentben. Még aznap délután is tartottak bizottsági ülést, amelyen a párt belső felépítését Baloghra bízták.¹²⁹¹ Tildy, akit egyébként érzékenyen érintett, hogy nem került be a Kisgazdapárt vezető testületébe, október 31. délutánján *ismerkedés céljából* magához kérte az FKgP IIB tagjait. Ezzel valódi célja az volt, hogy felmérhesse a pártban lévő támogatottságát. Tildy értékelte a politikai helyzetet, illetve ismertette Mikojással¹²⁹² folytatott tárgyalásainak eredményét.¹²⁹³ A Szovjetunió Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettesével való tárgyalás pusztán ténye is meglepte a kisgazdapárti politikusokat.¹²⁹⁴ Pártay, mint kisgazda sajtófőnök felvetette, hogy a párt szeretné megkapni a *Magyar Nemzetet*. Tildy ígéretet tett, hogy ebben az ügyben megbeszéléseket fog folytatni, azonban később a Kormány ezt elvető álláspontjához tartotta magát.¹²⁹⁵ Az IIB tagok kifejezték azt a kívánságukat is Tildynek, hogy 1945-ös alapon alakuljon új koalíciós kormány, amelyben az FKgP-nek többsége van, és be tudja vonni az IIB tagjait.

¹²⁸⁷ Uo. 124.

¹²⁸⁸ Szenes Imre: Az utolsó napjuk... In: *Népszabadság*, 1957. május 25. (2) 122., 2.

¹²⁸⁹ Szenes Imre: Az utolsó napjuk... (2. folytatás.) In: *Népszabadság*, 1957. május 29. (2) 125., 6.

¹²⁹⁰ Vida 2001, 207.

¹²⁹¹ Jelentés. FKP... 144.

¹²⁹² Mikojan, Anasztaz Ivanovics (1895–1978): szovjet kommunista politikus. A Szovjetunió Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese (1937–1964), majd első elnökhelyettese. 1964-ben a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke lett.

¹²⁹³ Maléter Pál november 2-án, pénteken az öt felkereső nyugati újságíróknak elmondta, hogy: „Tildy Zoltán szerdán [1956. október 31-én (A. Z. M.)] Mikojan úrral tárgyalt, aki megígérte, hogy azokat a csapatokat, amelyek nem a Varsói Szerződés alapján tartózkodnak hazánk földjén, kivonják az országból. [...] Tildy közölte Mikojannal, hogy a Varsói Szerződést minden körülmények között felmondjuk.” Varga 1989, 423–424.

¹²⁹⁴ Vida 2001, 216–217.

¹²⁹⁵ Uo. 210–211.

A követelések között volt a kollektív államfői testület, az Elnöki Tanács megszüntetése is. Tildy ezeket a kéréseket visszautasította, hiszen a kispapok hatalmi ambícióinak képviselése nehezítette volna együttműködését Nagy Imrével és csoportjával. Később, mikor beszámolt a miniszterelnöknek, ő helyeselte Tildy elutasító magatartását. Az Elnöki Tanács megszüntetésének kívánalmában Tildy felismerte Dobi István hatalomból való kiszorításának célját.¹²⁹⁶ Közben megalakult a Parasztszövetség is, melynek igazgatója Kiss Sándor lett. Államvédelmi jelentés szerint Tildy a parlamentben átvette az irányítást, illetve *rendelkezett* a Kisgazdapárttal, melőlözve annak hivatalos elnökét, Dobi Istvánt. Jellemző esetként említették Tildy egyik megjegyzését, miszerint Erdei és Bognár „jó emberei”. Mikor azonban észrevette a társaságukban szintén jelenlévő, a kijelentésre felfigyelő Dobit, hozzátette: „persze Te, Pista szintén”. Dobi és a párt között Balogh volt a kapcsolattartó. Az Intéző Bizottság ugyanakkor magán kívül nem ismert el más vezetőt, sem Tildyt, sem Dobit, egyedül Kovács Béla tekintélyét fogadta el.¹²⁹⁷

November 1-jén, a kormánykabinet harmadik ülésén Losonczy Gézá¹²⁹⁸ bízták meg, hogy szerezze vissza a *Magyar Nemzetet* a Kisgazdapárttól, és kormánylapként jelentesse meg. Tildynek ezt külön is támogatnia kellett.¹²⁹⁹ Az FKgP Intéző Bizottsága egész nap értekezett a Semmelweis utcában: élesedett az ellentét Balogh és a bizottság között, mivel előbbi szavátette, hogy lényegében őt megkerülve születnek döntések. Csorba és Kővágó igazat adott Baloghnak, azonban kifogásolták nyers megfogalmazásait. Kővágó este külön találkozott Baloghhallal, kérve, hogy legyen türelemmel, ugyanakkor hozzátette, hogy ő is lát valamiféle szervezett beépülést a pártba. Ezután Balogh Pártayval is külön egyeztetett, aki szintén igazat adott neki, hozzátéve, hogy „*B. Ráczék a »magyar közösség« embereit akarják behozni az apparátusba.*¹³⁰⁰ Ugyanakkor figyelmeztette Baloghot, hogy Kővágó viszont a szabadkőműveseket igyekszik behozni.”¹³⁰¹ November 1-jén délben Kéthly Anna, a szociáldemokraták elnöke

¹²⁹⁶ Uo. 216–217.

¹²⁹⁷ Jelentés. FKP... 146.

¹²⁹⁸ Losonczy Géza (1917–1957): újságíró, politikus, államminiszter. 1945-ben a *Szabad Nép* belpolitikai rovatvezetője volt. 1956. október 31-én tagja lett a megalakult MSZMP Intéző Bizottságának. Október 30-ától a Nagy Imre-kormány államminisztere lett. November 4-én, a Jugoszláv Követségen kért menedéket családjával együtt. A Nagy Imre-per másodrendű vádlottja lett volna, azonban tárgyalás előtt a börtönben meghalt.

¹²⁹⁹ Jegyzőkönyv a Kormány Kabinet harmadik üléséről, 1956. november 1-jén. In: *História*, 1989 (11) 4–5., [48–49.] (továbbiakban Kormány Kabinet harmadik ülésének jegyzőkönyve 1956. 11. 01.), 48.

¹³⁰⁰ B. Rácz István az 1943-ban, a Magyar Testvéri Közösség háttérével megalapított Szórvány Kalácska Mozgalom szervezőgárdájához tartozott. Székér Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*. Jaffa, Budapest, 2017 (továbbiakban Székér 2017), 127.

¹³⁰¹ Jelentés. FKP... 147.

Bécsbe érkezett a II. Szocialista Internacionáléra, ahol többek között Helmer¹³⁰² osztrák belügyminiszter is fogadta.¹³⁰³ Aznap a Kormány megbízásából – Maléter Pál kíséretében – Tildy felkereste Mindszenty Józsefet a primási palotában. Négyszemközti megbeszélésükön kérte a hercegprímást, hogy tervezett rádióbeszédében a békesség, a rend helyreállítása és a munka felvétele mellett foglaljon állást, a kabinet kívánságát azonban, miszerint Mindszenty tegyen nyilatkozatot a Nagy-kormány mellett, már nem terjesztette elő.¹³⁰⁴ Tildy külön kérte az egyházfőt, hogy a beszédben ne érintse a földbirtokkérdést, illetve kíméletesen szóljon az oroszokról. A találkozó alatt Tildy egyszer hirtelen rosszul lett, Mindszenty hozott számára gyorsan egy pohár vizet.¹³⁰⁵ November 1-jén este érkezett meg Kovács Béla a Semmelweis utcai párt-helyiségbe. Mivel érzelmileg még nem tudta feldolgozni az 1947-ben történeteket, a párt főtitkári tisztét sem volt hajlandó elfogadni.¹³⁰⁶ A Parlamentben először Nagy Imrét kereste fel. Tildyt ez kissé sértette, de mikor sor került beszélgetésükre – amelyen jelen volt Kővágó József és Bognár József is –, a hűvös viszonyuk megmaradása ellenére sikerült félretenniük személyes ellentéteiket: a kül- és belpolitikai kérdésekben, illetve a politikai rendszer demokratizálásában nagyjából egyetértettek.¹³⁰⁷

A szűkebb Kormány – Nagy Imre, Tildy Zoltán, Erdei Ferenc és Losonczy Géza – november 2-án délelőtt tartott ülése után, Tildy magához kérte a kisközgazdasági bizottság tagjai közül Adorján Józsefet, Kiss Sándort, Kővágó Józsefet, Németh Imrét és B. Szabó Istvánt,¹³⁰⁸ illetve kezdeményezésére Kovács Béla is bekapcsolódott tárgyalásukba. Tildy közölte, hogy a Kormány koalíciós alapon átalakult, amelyben négy párt (Magyar Szocialista Munkáspárt – MSZMP –, SZDP, Petőfi Párt, FKgP) képviselteti magát. A felosztás szerint három-három kommunista, szociáldemokrata és kisközgazdapárti, egy parasztpárti, illetve egy pártonkívüli miniszter kap helyet a kormányzatban. Tildy a Kisközgazdapárt által delegált harmadik tagnak B. Szabó Istvánt ajánlotta. Szavai után kemény vita alakult ki. Kővágó azt javasolta, hogy inkább az 1945-ös Tildy-kormányhoz hasonló kormányzat alakuljon, tehát a tárcák felét kisközgazdasági és pártonkívüli kapja, másik felét kapják a kommunisták és a szociáldemokraták. Ebben Kiss Sán-

¹³⁰² Helmer, Oskar (1887–1963): osztrák nyomdász, szociáldemokrata politikus. 1945-től 1959-ig Ausztria belügyminisztere.

¹³⁰³ Kéthly Anna: Magyarország szocialista állam lesz. In: *Népszava*, 1956. november 3. (77) 3., 2.

¹³⁰⁴ Vida 2001, 220.

¹³⁰⁵ Mindszenty József: *Emlékirataim*. Helikon, Budapest, 2015 (továbbiakban Mindszenty 2015), 458.

¹³⁰⁶ Vida 2001, 208.

¹³⁰⁷ Uo. 217.

¹³⁰⁸ „Csorba Jánost, Pártay Tivadart, B. Rácz Istvánt, akiktől tartott, s akikkel nem volt jóban, valamint Szemes Józsefet, akit nem ismert, nem hívta meg.” Uo. 218.

dor is egyet értett, B. Szabó helyett Kővágót jelölve meg lehetséges harmadik kispap miniszternek. Tildy a kispapártsági többségű koalíciós kormány tervét a külpolitikai bonyodalmak miatt elutasította. Ebben Kovács Béla is egyet értett vele. Végül a jelenlévők elfogadták a Kormány tervezett összetételét: Kővágó kezdeményezésére a kispap intéző bizottság határozatot hozott a nemzeti kormány és Tildy támogatásáról. A dokumentumot Kővágó átadta Tildynek, aki örült a gesztusnak.¹³⁰⁹

Nagy Ferenc a forradalom kitörésének hírére Párizsból Münchenbe, majd október 30-án Bécsbe érkezett. Onnan Bázélbe repült, ahonnan november 2-án sikerült telefonon beszélnie Tildy Zoltánnal. Tudatta, hogy a nyugati sajtó már szovjet katonai felvonulásról ír. Kérdezte Tildyt, hogyan segíthetne, mire ő csak annyit válaszolt: „*Szakítsatok meg minden kapcsolatot a reakcióval!*”, illetve „*el kellene hallgattatni a Szabad Európa Rádiót, mert onnan a reakció beszél*”. Nagy Ferenc ezek után Auer Pál jelenlétében kérte, hogy „*a kormány bízna meg Magyarország képviselőjével az ENSZ-nél. »Nem tudjuk elintézni« – volt Tildy válasza, hozzáfűzve, hogy Kéthly Anna Bécsben van, majd ő képviseli a kormányt, megbízatása van rá. Nagy ismételt hangszúlyozta, hogy »jönnek az oroszok«. Tildy: »Akkor meghalunk«. Nagy Ferenc másnap próbálkozott újból szót váltani Tildyvel, de eredmény nélkül, nem sikerült elérnie.*”¹³¹⁰ Tildy kirohanása a Szabad Európa Rádió (SZER) ellen nem meglepő, hiszen személyéről végig elítélően, sőt sértően fogalmaztak a forradalom napjaiban sugárzott adásokban. Néhány példa ezekre: „levitézlett köztársasági elnök”,¹³¹¹ „hitvány Tildy”,¹³¹² „a magyar nép bűnös áru-lója”,¹³¹³ „a nemzetáruló Tildy Zoltán”,¹³¹⁴ „Tildyre szót is kár vesztegetni, őt már régen mindenki kommunistának tart[ja]”,¹³¹⁵ „a kispapártsági nevében Budapesten egy illetéktelen ember fecseg össze-vissza: Tildy Zoltán”.¹³¹⁶ Azonban fontos kiemelni, hogy a rádió nem a magyar

¹³⁰⁹ Uo. 218–219.

¹³¹⁰ Gosztonyi Péter 1976-os Nagy Ferencsel készített interjújából közöl részletet: Borbándi 2006, 157.

¹³¹¹ Thury Zoltán (szerk.): Szélszövegek. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 24. 20:53. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=611406660&n=szeljegyzetek>, 2019. 10. 09.

¹³¹² „Janus” [Vámos Imre]: Nyilvánosságra hozták az új kormánylistát. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 27. 13:40. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=974411152&n=nyilvanossagra-hoztak-az-uj-kormanylistat>, 2019. 10. 09.

¹³¹³ Fábrián Károly: Kit terhel a felelősség a magyarországi öldöklés és pusztítás miatt? – Károly atya világít rá az égető kérdésre. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 27. 19:40. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=889568856&n=kit-terhel-a-felelosseg-a-magyarorszag-i-oldokles-es-pusztitas-miatt-karoly-ata-vilagit-ra-az-egeto-kerdesre>, 2019. 10. 09.

¹³¹⁴ „Vasvári Gergely” [Csonka Emil]: Összefoglaló. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 27. 20:40. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=971304656&n=vasvari-gergely-osszefoglaloja>, 2019. 10. 09.

¹³¹⁵ „Janus” [Vámos Imre]: Az új kormány sürgős megalakításáról. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 31. 13:10. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=420938026&n=az-uj-kormany-surgos-megalakitasarol>, 2019. 10. 09.

¹³¹⁶ „Janus” [Vámos Imre]: A Kovács Bélával kapcsolatos rejtély. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 31. 14:30. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=1700400239&n=a-kovacs-belaval-kapcsolatos-rejtely>, 2019. 10. 09.

emigráció, hanem az amerikai külpolitika, tájékoztatás és propaganda intézménye volt.¹³¹⁷ Borbándi Gyula elsősorban abban látta a SZER tévedését vagy vétkét, hogy „1955-től kezdődően az amerikai külpolitikai cselekvés kettősségét, az eredendően politikai tevékenység és a propaganda egymástól való eltávolodását nem ismerte fel”.¹³¹⁸

November 3-án reggel Illyés Gyula megírta *A világ minden országának íróihoz és irodalmi szerveihez* című francia nyelvű kiáltványt, amelyet ő maga szeretett volna beolvasni a parlamentben működő rádióban. Tildy ezt nem engedélyezte, annak „túl erős” tartalma miatt.¹³¹⁹ Miután Kovács Bélát sikerült meggyőzni arról, hogy vegye át a Kiszgazdapárt irányítását, november 3-án késő este, Szentiványi József¹³²⁰ lakásán tartott intézőbizottsági ülésen Kővágó József javaslatára megválasztották az FKgP elnökévé. Kővágó lett a főtitkár, akinek első helyettese és a párt sajtófőnöke Pártay Tivadar, második helyettese Vidovics Ferenc¹³²¹ lett. Id. Antall Józsefet pártigazgatónak nevezték ki, helyettesének pedig Szolnoki Istvánt¹³²² választották.¹³²³ Megvitatták a kormányalakítási tárgyalásokat, illetve jóváhagyták B. Szabó kinevezését. November 3-án tehát megalakult a pártok képviselőivel bővített Kormány, azonban időhiány miatt az új tagok, így B. Szabó sem tehetek miniszteri esküt az Elnöki Tanács előtt.¹³²⁴ A Kormányba bekerült Kéthly Anna még külföldön volt, és később sem tért már haza. Még aznap este a nemzeti kormányzat sajtókonferenciát tartott, ahol Tildy Zoltán azt válaszolta a nyugati újságírók kérdésére, hogy az ország vezetése a szovjet csapatok lehető leggyorsabb kivonását óhajtja.¹³²⁵

¹³¹⁷ Amerikai magánemberek 1949. június 1-én alakították meg a Szabad Európa Országos Bizottságát, amelynek célja a kelet-közép-európai kommunista rendszerű országok menekült demokrata politikusainak támogatása, illetve az ezekben az országokban élők demokráciába vetett bizalmának ébren tartása volt. A szervezet legjelentősebb intézménye, a Szabad Európa Rádió 1951-ben indította meg rendszeres napi adásait Münchenből. A rádió magyar részlege, a Szabad Magyarország Hangja 1951. október 6-án kezdte meg működését. Ennek első vezetője Dessewffy Gyula kiszgazdapárti politikus, a *Kis Újság* hajdani főszerkesztője volt. Borbándi 2006, 63–67.

¹³¹⁸ Uo. 158–159.

¹³¹⁹ Illyés Gyula: *Naplójegyzetek, 1956–1957 – Atlantisz sorsára jutottunk*. Illyés Mária–Horváth István (szerk.), Magyar Művészeti Akadémia, Magyar Szemle, Budapest, 2016 (továbbiakban Illyés 2016), 43., 88. j.

¹³²⁰ Szentiványi József (?–?): ügyvéd. Kővágó Józseffel 1944-ben, az ellenállási mozgalom időszakában kötött barátságot. Az 1956-ban újjászervezett FKgP Ideiglenes Intéző Bizottsága háromtagú Titkárságának lett egyik tagja.

¹³²¹ Vidovics Ferenc (1900–1976): politikus. 1945-ben az FKgP főtitkárhelyettese. 1945 novemberétől nemzetgyűlési képviselő, 1946-ban Somogy vármegye főispánja. 1946 decemberében letartóztatták, és a népbíróság elítélte. 1956-ban részt vett az FKgP újjászervezésében, a forradalom bukása után emigrált.

¹³²² Szolnoki István (1908–1986): politikus. 1945 és 1948 között nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, az FKgP gazdaságpolitikai osztályának vezetője és gazdasági bizottságának tagja. 1948 áprilisában lemondott mandátumáról. 1956-ban részt vett a párt újjászervezésében, pártigazgató-helyettesként.

¹³²³ Vida 2001, 208.

¹³²⁴ Uo. 219.

¹³²⁵ Varga 1989, 469.

November 4-én hajnalban, a szovjet invázió megkezdésekor Tildy Zoltán és felesége, illetve B. Szabó István is a parlamentben tartózkodtak. Ott volt még rajtuk kívül Dobi István, Rónai Sándor, Bibó István, sőt egy időre feltűnt Mindszenty József is. Kovács Béla az amerikai követségre ment, azonban nem kapott menedékjogot. Tildy hozzájárult, hogy Nagy Imre elmondja később ikonikussá váló rádiószózatát,¹³²⁶ illetve az Írószövetség nyilatkozatának beolvasásához is. Nagy Imre hamarosan a jugoszláv követségre menekült – Tildy és az ott maradtak azt hitték, hogy Nagy a szovjet követségre ment. Az MTI tudósítását megdöbbenve fogadták az új, Kádár János vezetésével megalakult kormányról. Miután Tildyvel közölték a Parlament szovjet páncélosok általi körbevetését, a vérontás megakadályozása érdekében utasítást adott a kormányőrségnek az ellenállás beszüntetésére.¹³²⁷ Azt követően, hogy a szovjet csapatok elfoglalták az Országház épületét, Tildy feleségével és László fiával, illetve néhány munkatársával együtt elhagyta az épületet. A hidak lezárása miatt nem jutottak át Budára, így nem haza, hanem először a Trefort utcai orvosi rendelőbe mentek, ahonnan néhány nap múlva jutottak el ifj. Tildy Zoltán lakásába. Ebben a házban lakott dr. Johan Pasch¹³²⁸ osztrák diplomata, Ausztria követségének titkára is, aki 1955-ben került Budapestre, és aki jó barátságot ápolt ifj. Tildy Zoltánnal. Pasch, mivel érdekelte az idősebb Tildy,¹³²⁹ november 13-án és 14-én meglátogatta és beszélgetett vele. Tildy még november folyamán Pasch lakásán találkozott dr. Walther Peinsipp¹³³⁰ osztrák követtel is.¹³³¹ A Leopold Figl¹³³² osztrák külügyminiszternek Peinsipp követ által küldött, 1956. november 17-én kelt jelentés szerint¹³³³ Tildy negatívan értékelte Mindszenty november 3-án, este 8-kor a rádióban elhangzott beszédét,¹³³⁴ illetve 4-ei amerikai követségre menekülését is. Kerülte, hogy véleményt mondjon Kádár Jánosról, ugyanakkor megemlítette Kádár és Tito baráti viszonyát. Tildy hangsúlyozta, hogy Nagy Imre kormánya jogszerűen jött létre, amelyen belül a legfontosabb ügyek intézésére egy hat fős kabinet alakult

¹³²⁶ Charles Gati közli Donáth Ferenc beszámolóját erről a szövegről, 1957. július 27-i kihallgatási jegyzőkönyvéből. „*Eszerint Tildy javasolta, hogy a kormány bocsásson ki nyilatkozatot; a szöveget Nagy Imre diktálta, és Donáth gépelte le.*” Gati 2006, 196., 100. j.

¹³²⁷ Vida 2001, 220–221.

¹³²⁸ Pasch, Johan (?-?): osztrák diplomata. 1955-ben lett Ausztria budapesti követségének titkára.

¹³²⁹ Tildy Zoltán „*feltűnéséről és a termelőszövetkezeti mozgalommal kapcsolatos propagandisztikus szerepvállalásáról Peinsipp követ október 23-án kelt jelentésében számolt be.*” Geccsényi Lajos–Vida István: Tildy Zoltán Kádár Jánosról, Nagy Imréről. In: *História*, 1996 (18) 4., [31–33] (továbbiakban Geccsényi–Vida 1996), 31.

¹³³⁰ Peinsipp, Walther (1906–1990): osztrák diplomata. 1956 és 1962 között Ausztria magyarországi követe.

¹³³¹ Geccsényi–Vida 1996, 31.

¹³³² Figl, Leopold (1902–1965): osztrák kereszténydemokrata politikus. Ausztria második világháború utáni első szövetségi kancellárja (1945–1953), majd külügyminisztere (1953–1959).

¹³³³ Közli: Geccsényi Lajos–Vida István: A budapesti osztrák követség titkárának beszélgetése Tildy Zoltánnal (1956. november 13–14.). In: *Történelmi Szemle*, 1995 (37) 1., [117–121.] (továbbiakban Geccsényi–Vida 1995), 118–120.; Geccsényi–Vida 1996, 31–33.

¹³³⁴ Geccsényi–Vida 1995, 120., 7. j.

(Nagy Imre, Kádár János, Losonczy Géza, Tildy Zoltán, Kovács Béla, Erdei Ferenc), illetve idővel kiegészült a szociáldemokraták, a parasztpártiak és a forradalmi erők képviselőivel is.¹³³⁵ Megjegyezte, hogy a Szovjetunió által is elismert magyar kormány nem mondott le.¹³³⁶

A Nagy-kormány tagjai közül Bibó István államminiszter még egészen november 6-ig a Parlamentben maradt, amikor is az államvédelmi alakulatok elfoglalták az épületet.¹³³⁷ Bibó még itt kezdett hozzá, a *Tervezet a magyar kérdés kompromisszumos megoldására* című dokumentum¹³³⁸ kidolgozásához, amelyet hazatérte után véglegesített, de meghagyta az eredeti, 6-i dátumot. Ezt sikerült eljuttatnia a francia, az angol és valószínűleg az indiai követségre is.¹³³⁹ A Kádár János vezetésével megalakult Kormány tagjai 1956. november 7-én tették le hivatali esküjüket Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke előtt.¹³⁴⁰ Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának november 11-én tartott ülésén Kádár a következőket mondta arról, hogy miként nézett ki a Nagy Imre-kormány belülről: „*Nekem személyes meggyőződésem, hogy Nagy Imre, Losonczy [sic!] Géza és a többi elvtársak, akik a kormány tagjai voltak, az ellenforradalmat segíteni nem akarták. Ténylegesen az intézkedésekbe beleszólása a kormány tagjai közül Nagy Imrének, Losonczinak [sic!] és nekem volt, csak ez a kabinet volt, a Minisztertanács nem dolgozott egész héten. A Minisztertanácson belül a hangadó a valóságban nem Nagy Imre volt, hanem elsősorban Tildy, Losonczy [sic!] és bizonyos mértékig Erdei Ferenc. Ahogyan mentek előre az események, ezek az emberek mindinkább élesebben olyan álláspontra helyezkedtek, amit nem lehet másként minősíteni, mint nacionalista álláspontnak.*”¹³⁴¹ A Magyar Közlöny 1956. november 12-i számában jelent meg, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa Nagy Imrét, Tildy Zoltánt, Kovács Bélát, B. Szabó Istvánt, Kéthly Annát, Kelemen Gyulát, Fischer Józsefet, Bibó Istvánt, Farkas Ferencet, Losonczy Gézát, Kádár Jánost és Maléter Pált felmenti a Nagy-kor-

¹³³⁵ „A forradalmi katonaságot a kabinetben Maléter Pál képviselte, míg a többi felfegyverzett csoport: a rendőrség, a fiatalok, és a munkások Király Béla ezredes parancsnoksága alatt álltak.” Uo.

¹³³⁶ Uo. 118–120.

¹³³⁷ Kahler–M. Kiss Sándor, 1997, 147.

¹³³⁸ Az írás főbb elemei a következők: A szovjet megszállás által hivatalba léptetett kormány a szovjet csapatok kivonása után azonnal összeomlana. Az egypártrendszer fenntarthatatlan. Nagy Imre az egyetlen kommunista, akinek tekintélye maradt. „Kormányzati kiindulópont a november 3-án megalakult utolsó törvényes magyar kormány, Nagy Imre elnöklete alatt. A kormány törvényességét az 1956. október 23-i magyar forradalomból vezeti le...” A Varsói Szerződésből való kilépés. Magyarország államformája köztársaság, kormányformája parlamentáris demokrácia, társadalmi formája a kizsákmányolás tilalmán alapuló társadalmi rend (szocializmus) legyen. Közlő: Vida István: Bibó István kibontakozási tervezete. In: *História*, 1988 (10) 6., 15–16. (továbbiakban Vida 1988).

¹³³⁹ Uo. 15.

¹³⁴⁰ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány fontos határozatai. In: *Szabad Nép*, 1956. november 9., címlap.

¹³⁴¹ MNL OL M-KS 288. f. 4/1. ő. e. MSZMP IIB jegyzőkönyv, 1956. 11. 11., 1.

mányban betöltött tisztségük alól. Ugyanakkor az Elnöki Tanács 1956. évi 28. számú határozatát is közzétették, amely szerint a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökévé Kádár Jánost, elnökhelyettesévé Münnich Ferencet, tagjaivá Marosán Györgyöt,¹³⁴² Horváth Imrét,¹³⁴³ Kossa Istvánt, Apró Antalt, Dögei Imrét¹³⁴⁴ és Rónai Sándort választották.¹³⁴⁵

1956. november 4-ét követően a kisgazdákat a várakozás és a politikai passzivitás jellemezte, tartottak a velük szembeni retorziótól. Idővel azonban újrakezdődtek a tanácskozások. Többen Dobi Istvánnál is megjelentek, illetve kialakultak párton belüli frakciók. Ezek közül a legjelentősebbek a Tildy-féle, Dobi-féle, Pártay-féle, illetve az id. Antall József-féle csoportosulások voltak.¹³⁴⁶ 1956 novemberében Kovács Béla, Antall lakásán¹³⁴⁷ lakott ideiglenesen és együtt dolgoztak a párt új programján, amely végül nem készült el. Elhatározták az FKGP elnöki tanácsának létrehozását, a következő tagokkal: Kovács Béla, Tildy Zoltán és Kővágó József. Tildy egy memorandumot készített és küldött a Kormányhoz az FKGP nevében (felhatalmazás nélkül),¹³⁴⁸ amelynek másolatát eljuttatta Kovács Bélához. Kovács ezt ismertette az Intéző Bizottság előtt, amelybe szintén be akarta választani Tildyt. Ez nagy vitát váltott ki. Főleg Csorba János és Pártay Tivadar emelt kifogást, kizáró okként fogalmazva meg Tildy tevékenységét a forradalom idején, tömegbázisának hiányát, népszerűtlenségét és *diktatori egyéniségét*. Kovács Béla azonban ragaszkodott hozzá. 1956 novemberének közepén két élesen megkülönböztethető vonal létezett a párton belül. Egyrészt Kovács Béláé, amely Tildy szerepeltetése mellett foglalt állást. Az ő tervük az volt, hogy elszigeteljék Dobi Istvánt a párttól. A másik vonalat a Dobi körül csoportosuló alkották, amelyben érdekes módon főleg olyanok voltak, akiket korábban Dobi, mint a kisgazdák elnöke kizárt a pártból. November közepén az FKGP polgári tagozatából többen (pl. Ortutay Gyula) bejelentették, hogy az Intéző Bizottsággal hajlandóak együttműködni, de Dobival már nem.¹³⁴⁹ Államvédelmi jelentés szerint, bár az Intéző Bizottság hallani

¹³⁴² Marosán György (1908–1992): szociáldemokrata, majd kommunista politikus. Könnyűipari miniszter (1949–1950), államminiszter (1957–1960). Az 1956-os forradalom idején tőle származott a hírhedt „Mától kezdve lövünk” mondat.

¹³⁴³ Horváth Imre (1901–1958): kommunista politikus, külügyminiszter (1956–1958).

¹³⁴⁴ Dögei Imre (1912–1964): 1944-től kommunista párttag. 1946-tól az MKP, majd az MDP, 1956-tól 1960-ig az MSZMP Központi Bizottságának volt tagja.

¹³⁴⁵ *Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93., Budapest, címlap.

¹³⁴⁶ ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /49. Névtelen: Jelentés. Az FKP újjászervezéséről és 1956. október 31.–1957. január 15. közötti helyzetéről. (dátum nélkül).

¹³⁴⁷ Budapest, Ferenciek tere 5-7. Itt zajlottak a politikai tárgyalások (más pártok képviselőivel is), ülésezett a Kisgazdapárt intéző bizottsága és elnöki tanácsa. Itt találkozott Kovács Béla, Tildy Zoltán és B. Szabó István, illetve Antall József, Csorba János, Kővágó József, Pártay Tivadar és mások. Itt fogadta Kovács Béla többek között Varga Istvánt és Rác Jenőt is. Antall József–Göncz Árpád–Vörös Vince: Független Kisgazdapárt 1956. november 16. In: *História*, 1988 (10) 6., [17–19.] (továbbiakban Antall–Göncz–Vörös 1988), 17.

¹³⁴⁸ ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /31. Névtelen: Kivonat. „Budai” fedőnevű ügynök jelentéseiből. (dátum nélkül).

¹³⁴⁹ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 49–51.

sem akart Tildyről, Kővágó József kardoskodása miatt bevették a párt elnökségébe. Kővágó Tildy melletti kiállításának okaként említi az irat szerzője: „*feltehetően Kővágóval egy szabadkőműves páholyban vannak...*”¹³⁵⁰ Ez a megjegyzés valószínűleg csak Tildy lejárására szolgált.

November 14-én délután, az Egyesült Izzóban megalakult a Nagy-budapesti Központi Munkástanács, amelynek küldöttsége este felkereste Kádár Jánost a Parlamentben, hogy tolmácsolja a budapesti és több vidéki üzem dolgozóinak követeléseit. Kádár ekkor a pártokat illetően kijelentette: „*Feladjuk a párt monopol helyzetét, több pártrendszer [sic!], tiszta, becsületes választásokat akarunk.*”¹³⁵¹ Kádár tárgyalásra hívta az Országházba Kovács Bélát, amely találkozó november 10–15. között valósult meg, Dobi István közvetítésével. Ezen részt vett Marosán György is. Kádár egy újabb, második tárgyalást helyezett kilátásba, ezért Kovács Béla az erre való felkészüléshez szükségesnek tartotta az alapelvek összegzését. Kovács arról tájékoztatta a kisgazdapárti politikusokat és a koalíciós partnereket, hogy Kádár a többi párttal való együttműködés fontosságát hangsúlyozta. Megbízást adott egy kompromisszumos kibontakozási terv elkészítésére, a korábbi kisgazdapárti és más pártok tervezetei alapján, amely alapjául szolgálhat egy esetleges érdemi tárgyalásnak. A második Kádár–Kovács-találkozóra november 20. körül került sor, azonban az összeállított tervezet¹³⁵² nem képezhetette érdemi tárgyalás alapját, hiszen Kádárék külpolitikai okokból sem fogadhatták el a tényleges többpártrendszeren alapuló kibontakozást. Kádár azt javasolta Kovács Bélának, hogy utazzon haza a családjához és kezeltesse Pécsen megromlott egészségét.¹³⁵³

1956. november 16-án Kádár János az MSZMP Politikai Bizottságának ülésén elmondta: „*Az a veszély, amelyet először vázoltam, hogy Magyarországon két kormány lesz, tényné vált. Ezt több jel mutatja: [...] Kéthly Anna az ENSZ-ben fellépett, mint a törvényes magyar kormány képviselője. [...] Mindszenty – aki az Egyesült Államok budapesti követségén tartózkodik – követeli a Nagy Imre-kormányt. [...] Munkásküldöttségek tömegesen kérik Nagy Imrét a kor-*

¹³⁵⁰ ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /25. „Róka”: Jelentés. Tildy Zoltán. 1957. 04. 20.

¹³⁵¹ Szilárd népi hatalom: független Magyarország. A budapesti központi munkástanács küldöttségének tárgyalása Kádár Jánossal. In: *Népszabadság*, 1956. november 15., címlap.

¹³⁵² Az 1956. november 16. dátumot viselő, „A Független Kisgazdapárt tervezete a politikai kibontakozás biztosítására” című dokumentum főbb pontjai: szovjet csapatok kivonása, amnesztia a forradalom és szabadságharc résztvevőinek, a Szovjetunióba deportáltak hazaszállítása és szabadon bocsátása, a szabad, általános és titkos választások biztosítása, az ÁVH teljes felszámolása, illetve a magyar politikai kibontakozás közjogi és kormányzati jogforrása az 1946-os alkotmányos status quo és az 1956. október 23-i forradalom legyen. Közli: Antall–Göncz–Vörös 1988, 18–19.

¹³⁵³ Uo. 17–18.

mányba. [...] *A jugoszláv elvtársak támogatnak minket, de a budapesti követség de facto segítséget nyújt Budapesten, az ország fővárosában az ellenkormány működéséhez.*"¹³⁵⁴ Közben a Kisgazdapárton belül egyre többen bírálták Kovács Bélát, „mert az még ebben az időben is a szocializmus építéséről beszélt a magyar viszonyoknak megfelelően”. Kovács november 24-én próbálta megszüntetni az ellentétes csoportokat pártján belül, azonban a véleménykülönbségek inkább mélyültek a későbbiek során. Tárgyalt Dobi Istvánnal is, hogy engedélyezzék az FKgP újjáalakulását. Az 1956. november 26-i Kádár-beszéd után azonban, amelyben elhangzott, hogy a népi demokratikus rendszer Magyarországon „demokrácia a demokraták számára, de diktatúra az ellenforradalmárok és fasiszták számára”,¹³⁵⁵ a kisgazdák jelentős része bujkálni és emigrálni próbált (például Kővágó). A beszéd után már Dobi is határozottan elutasította a Kisgazdapárt újjászervezését. Kovács a szociáldemokratákkal is tárgyalt, sőt december első napjaiban az Amerikai Egyesült Államok magyarországi követével is, hogy az FKgP részére politikai támogatást és anyagi segítséget kaphasson. A követ azonban közölte, hogy az amerikaiak a magyar népet támogatják, de politikai pártokat, így a kisgazdákat már nem. Kovács Béla a kudarcoknak is köszönhetően december 6–7. körül hazautazott Baranyába.¹³⁵⁶

Ezt megelőzően még Kovács Béla, illetve Kővágó József megbízta Szolnoki Istvánt, hogy egy *kibontakozást* lehetővé tévő alkotmánytervezet kidolgozását készítse elő. A tervezetet el akarták fogadtatni a pártokkal (FKgP, SZDP, Petőfi Párt) és a demokratikus forradalmi szervezetekkel. Szolnoki a tervezet kidolgozásával Varga István egyetemi tanárt, az Anyag- és Árhivatal volt elnökét, az FKgP volt államtitkárát, Rácz Jenő volt kisgazda képviselőt és pénzügyminisztert, illetve Nizsalovszky Endre jogtudóst, egyetemi tanárt kérte fel. Az elkészült dokumentumot¹³⁵⁷ a következő pártok és szervezetek írták alá: FKgP, SZDP, Petőfi Párt, Írószövetség,

¹³⁵⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5/2. ő. e. MSZMP IB jegyzőkönyv, 1956. 11. 16., 3–4.

¹³⁵⁵ Egyedül rajtunk múlik, hogy szociális kérdéseinket, a nemzeti szuverenitásunkkal kapcsolatos kérdéseket mennyi idő alatt tudjuk megoldani. Kádár János rádióbeszéde az időszerű politikai kérdésekről. In: *Népszabadság*, 1956. november 27., 1–2.

¹³⁵⁶ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 52–53.

¹³⁵⁷ Ennek főbb irányelvei voltak: „a./ Magyarország a demokrácia elvein alapuló szocialista köztársaság. b./ Az állam legfőbb szerve a nép képviseletében összeülő országgyűlés [...] c./ Az állami főhatalmat a köztársaság elnöke gyakorolja. [...] d./ A végrehajtó hatalmat a köztársaság elnöke által kinevezett, az országgyűlésnek felelős kormány gyakorolja. e./ A helyi igazgatás a tanácsi szervezeten alapul. [...] f./ A birói függetlenséget [...] alkotmányosan biztosítani kell. [...] g./ A[z] [...] alkotmánybíróság pártok felett állóságát és alkotmányhűségét külön rendelkezésekkel kell az alkotmány keretében biztosítani. h./ Az ügyészi szervezetre vonatkozó alkotmányos rendelkezések nagyjából a jelenleg érvényben lévő jogszabályokat követheti. [...] i./ A szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési és egyesülési szabadságot, a munkához való jogot, a munkások sztrájkjogát, a nők teljes egyenjogúságát, az egyenlő bérezés elvét, a vallásszabadságot, az alkotmányban reális garanciákkal kell biztosítani. [...] j./ A szakszervezetek alakításának szabadságát, teljes érdekvédelmi jogkörüket, [...] alkotmányosan kell biztosítani: úgyszintén biztosítani kell a parasztság számára is a szakszervezetekhez hasonló érdekképviseleti szervezetek szabad alakítását és valamennyi ilyen szervezet közös országos tanácsba való kötelező képviseletét.” ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /80–81. „12”2”: Jelentés. FKP. részéről készített megvitandatós tervezet. 1956. 12. 13.

Újságírók Szövetsége, szakszervezetek és más demokratikus forradalmi szervek. A tervezet javasolta, hogy a köztársasági elnök megválasztásáig, az Elnöki Tanács mellett alakítsák meg az ún. Forradalmi Néptanácsot, amelyben helyet foglalt volna a munkásság demokratikusan megválasztott forradalmi szerveinek 20 és a parasztság hasonló szerveinek 10-10 tagja. Ennek a szervnek a többségi határozata kellett volna az Elnöki Tanács határozatainak érvényesítéséhez. A tervezett átmenet lépései a következők lettek volna: a Forradalmi Néptanács ideiglenes kormányt alakít, amelynek elnökét és államminisztereit a politikai pártok és tömegszervezetek jelöltjei közül nevezi ki, míg a szaktárcák vezetésével politikailag független szakembereket bíz meg ideiglenesen, államtitkári rangban. Ennek a kormánynak a hivatalba lépésétől számított két hónapon belül kellett volna kihirdetni törvényerejű rendeletként a választási jogszabályokat. Ennek kihirdetésétől számított újabb két hónapon belül választották volna meg az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjait. A választáson a tervezetet aláíró politikai pártokon kívül, csak azok vehettek volna részt, amelyek működését a Forradalmi Néptanács előzetesen engedélyez. Az ideiglenes kormány az alkotmányozó nemzetgyűlés összeülésétől számított nyolc napon belül a nemzetgyűlés elé terjesztette volna az alkotmány törvényjavaslatát. Az alkotmányozó nemzetgyűlés az alkotmány törvénybeiktatása után nyolc napon belül választotta volna meg a köztársasági elnököt, aki átvéve az állami főhatalmat az Elnöki Tanácstól, kinevezte volna az ideiglenes kormány helyébe lépő új kormányt. Ezután már a Forradalmi Néptanács is befejezte volna működését.¹³⁵⁸ A tervezet részletesen foglalkozott gazdasági és társadalmi kérdésekkel, illetve a szovjet kivonulással is.¹³⁵⁹ A Petőfi Párt részéről Bibó István és Farkas Ferenc, a Kisgazdapárt részéről Varga István és Rácz Jenő által aláírt *Nyilatkozat Magyarország állami, társadalmi és gazdasági rendjének alapelveiről és a politikai kibontakozás útjáról* című memorandum „a különböző pártok és társadalmi szervezetek közös állásfoglalásaként született, első sorban a Petőfi Párt és a Független Kisgazdapárt tervezeteinek összegzéseként”. Ennek nyilvánosságra hozott példányán 1956. december 8. szerepelt dátumként, Bibó István és Göncz Árpád azonban már december 4-én átadta K. P. S. Menon¹³⁶⁰ indiai nagykövetnek, aki, miután a hónap végén visszatért Moszkvából, negatív választ adott a szovjet vezetőkkel történt tárgyalásáról.¹³⁶¹ Az ekkori történések „indiai vonala” utólag különösnek tűnhet, azonban Németh László hangsúlyozta az 1956-os forradalmat értelmező művében, hogy: „*A magyar értelmiség*

¹³⁵⁸ Uo. 81–82.

¹³⁵⁹ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 53–54.; Jelentés. FKP részéről... 83.

¹³⁶⁰ Menon, Kumara Padmanabha Sivasankara (1898–1982): A független India első külügyminisztere (1948–1952), majd 1952 és 1961 között a Szovjetunió, Magyarország és Lengyelország indiai nagykövete volt.

¹³⁶¹ Antall–Göncz–Vörös 1988, 17–18.

egy részére – amely érezte országunk gyarmati helyzetét – Gandhi példája nagy hatást gyakorolt. [...] Természetesen nagyon jól tudom, hogy Gandhi mozgalma Indiából, a hinduizmus szemléletéből nőtt ki – s hogy a mai gandhisták, Nehru¹³⁶² is, elég messze állnak tőle – maga az alapelv: az erkölcs visszaállított elsősége a politikában, s a magát meg nem adó elszenvetés szembeállítását az erőszakkal: úgy éreztem – egyaránt köti India mai vezetőit, s irányítja a mi magyar mozgalmunkat.”¹³⁶³ Így már az is érthetővé válik, hogy a kisgazdák egy része „passzív ellenállást” hirdetett a Kádár-kormánnyal szemben.

Varga István december 12-én részt vett a Kossa István pénzügyminiszter elnökletével megtartott értekezleten, a különböző bizottságok összeállítása kapcsán, amelyek a Kormány gazdaság–politikai programjának kidolgozására voltak hivatva. Varga december 14-én adta át a kibontakozási tervezetet Kossa Istvánnak.¹³⁶⁴ Érdekes, hogy Tildy Zoltán, aki felhatalmazást kapott a hazautazó Kovács Bélától, hogy távollétében nevében is tárgyalhat, a Kisgazdapárt képviselőjében először aláírta a memorandumot, majd ezt másnap visszavonta.¹³⁶⁵ Varga István a dokumentum sorsáról 1956. december 31-én feljegyzésben tájékoztatta Kovács Bélát. Ebben felvetette, hogy ha valóban létrejönnek koalíciós tárgyalások, az ezekre való felkészüléshez szükséges lenne a Kisgazdapárt saját politikai és gazdasági programjának kidolgozására egy 8–10 tagból álló „árnyékkabinetet” megalakítani.¹³⁶⁶ Szintén még mielőtt Kovács visszautazott volna Baranyába, ismét nagy vita bontakozott ki amiatt, hogy ragaszkodott Tildy szerepeltetéséhez a pártban. Több kisgazda politikus inkább Dobi Istvánt látta volna szívesen, az FKGP elnöki tanácsában. Végül a Tanácsot kiegészítették Dobival és Pártay Tivadarral. A Petőfi Párt részéről is elleneztek Tildy szerepeltetését, amelyet a szociáldemokraták is *aggodalommal* néztek. *„Véleményük szerint Tildy egy »hamiskártyás«, aki szövetségeseit, párthíveit is feláldozza, csak hogy ő érvényesüljön. Nemzeti Paraszt Párt [Petőfi Párt (A. Z. M.)] december óta azon az állásponton van, hogy Tildyvel, Ortutayval nem hajlandó együtt működni. Bibó István [...] kijelentette »új életben csak tisztességes politikusok kellenek és tisztességtelenek nem« – értette ezt Tildy Zoltánra és társaira.*”¹³⁶⁷

¹³⁶² Nehru, Dzsaváharlál (1889–1964): a független India első miniszterelnöke (1947–1964).

¹³⁶³ Németh 2011, 123–124.

¹³⁶⁴ Varga István: Feljegyzés Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt elnöke részére, 1956. december 31. Közli: Vörös Vince–Vida István: Kibontakozás keresése a magyar politikában. In: *História*, 1989 (11) 6., [31–33.] (továbbiakban Vörös–Vida 1989), 31.

¹³⁶⁵ Uo.; Vida 2001, 221.

¹³⁶⁶ Vörös–Vida 1989, 31–32.

¹³⁶⁷ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 55.

Visszatérve a nyugati emigrációhoz, Csorba János Intéző Bizottság-i tag ajánlásával még 1956. november 2-án Franciaországba utazott Pásztor Tamás¹³⁶⁸ kispárti országgyűlési képviselő, hogy erkölcsi, politikai és anyagi segítséget szerezzen a párt számára. Az FKgP Intéző Bizottságából 1956 végén érkezett külföldre Adorján József, B. Rácz István, Kővágó József, illetve Kiss Sándor. Ők voltak hivatva megalakítani az ún. Európai Magyar Nemzeti Bizottmányt¹³⁶⁹ (más néven: Európai Nemzeti Bizottságot), amelynek elsődleges feladatául a Kéthly Annával való kapcsolat felvételét, illetve az USA-ban lévő Magyar Nemzeti Bizottmánnyal szembeni ellenpólus képzését jelölték meg. Id. Antall József 1956. december 17-én közölte a vele tárgyaló FKgP-politikusokkal, hogy az itthoni kispártiaknak támogatniuk kell a szervezetet.¹³⁷⁰ Közben a jelentős létszámú 1956-os magyar menekülthullámtól a Magyar Nemzeti Bizottmány irányítói azt várták, hogy szervezetük tekintélyét és befolyását növelhetik az emigráns ötvenhatos politikusokkal. Az ötvenhatosok azonban kezdetben nemigen akartak részt venni a Bizottmányban. A realitásokat elsőként Nagy Ferenc és Kovács Imre vette észre, akik igyekeztek alkalmazkodni az új helyzethez. Miután hajdani kispárti, szociáldemokrata, illetve a forradalmi eseményekben részt vett politikusok egy csoportja Bécsbe érkezett, megkezdték a *forradalom eszméi* alapján történő szervezkedést. Megegyeztek, hogy az új szervezet a Magyar Forradalmi Bizottmány nevet fogja kapni. Ennek kapcsán ideiglenes intéző bizottságot alakítottak, amelynek tagja lett: Kiss Sándor, Horváth János, B. Rácz István, Szabó Miklós,¹³⁷¹ Benjámín Olivér,¹³⁷² Szabó György (a győri Nemzeti Bizottság elnöke), illetve Rakásnyai Árpád, aki vállalta az alakuló kongresszus franciaországi megszervezését, amelynek helyszínéül Strasbourgot, az Európa Tanács székvárosát jelölték ki. Idővel a szervezet nevét Magyar Forradalmi Tanácsra változtatták, hogy ne lehessen összetéveszteni a Magyar Nemzeti

¹³⁶⁸ Pásztor Tamás (1911–1979): 1943-ban lett tagja az FKgP-nek. 1946-ban bekerült az FKgP Országos Intéző-bizottságába is. 1947-ben miután csatlakozott a Magyar Függetlenségi Párthoz, kilépett a Kispártból. Pár hónap után onnan is kilépett. 1948-ban letartóztatták, 1949-ben hűtlenség vádjával életfogytiglani fegyházra ítélték. 1955-ben kapott kegyelmet. 1956-ban újjászervezte a Független Kispárt Budapest II. kerületi szervezetét. „November 1-jén Bécsbe távozott, ahol az emigránsokat tömörítő Magyar Forradalmi Tanács első nyilatkozatának egyik aláírója.” Pásztor Tamás (szócikk). In: Történelmi Tár. Forrás: https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5486&catid=84:p&Itemid=67, 2022. 10. 20.

¹³⁶⁹ Ez az elnevezés a szervezet „munkacímének” tekinthető, amely utal arra, hogy az Amerikában lévő Magyar Nemzeti Bizottmány európai változatának/konkurensének szánták.

¹³⁷⁰ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 61.

¹³⁷¹ Szabó Miklós (1922–): politikus. 1945-ben az FKgP propagandaosztályának helyettes vezetője. A kommunista bosszútól tartva sokáig bujkált, 1949-ben fogták el, és internálták. Az internálótáborban az állambiztonság ügynöke lett, majd 1955 decemberében hírszerzőként hagyta el az országot. 1956 novemberében a Magyar Forradalmi Tanács alapítója. 1957-ben hazatért Magyarországra, ahol több, az emigráció tevékenységét gyalázó könyvet jelentetett meg.

¹³⁷² Benjámín Olivér (1903–1991): rendőrtiszt, politikus. 1945-től az SZDP delegáltjaként budapesti rendőrfőkapitány-helyettes. 1950-ben perbe fogták, és augusztusban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1956 márciusában szabadult. A forradalom alatt részt vett a párt újjászervezésében, annak bukása után emigrált. Tagja lett az emigráns szociáldemokrata pártnak és a Magyar Forradalmi Tanácsnak.

Bizottmánnyal. A szervezet első nyilatkozata 1956. november 19-én jelent meg, amelyet Kiss Sándor, Horváth János, Pásztor Tamás, Szabó Miklós, Nyeste Zoltán, Benkő Zoltán,¹³⁷³ Szarka Gábor és Rédey Gábor írt alá, a Független Kisgazdapárt, a Magyar Parasztszövetség, a volt Politikai Üldözöttek Szövetsége, a MEFESZ, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága és a Kilián laktanya harcosai képviselésében. Az új emigránsok közé tartozott Kővágó József, illetve Adorján József is, aki megalakította az emigráns Kisgazdapártot.¹³⁷⁴ „*Bécsbe érkezett Király Béla tábornok, a Nemzetőrség volt parancsnoka, Heltai György, a Nagy Imre-kormány külügyi államtitkára, a kisgazda Vidovics Ferenc [...], Jónás Pál, a Petőfi Kör elnöke, Osváth György, Boros Lajos, Füzessi István, Sztáray Zoltán,*¹³⁷⁵ Dénes Tibor. Az ötvenhatos menekült politikusok, csalódván az Egyesült Államok magatartásában, arra törekedtek, hogy szervezetük ne amerikai patronátus alatt jöjjön létre. Inkább a nyugat-európai kormányokra kívántak támaszkodni és ennek jele volt, hogy Strasbourgot választották kongresszusuk színhelyéül, Párizst pedig a szervezet állandó székhelyéül.” Nagy Ferenc támogatta az ötvenhatosokat, illetve kezdeményezte, hogy a Bizottmány vállalja a forradalmi követeléseket, illetve az új emigráns képviselést a '45-ös pártok és a szabadságharcos csoportok képviselőiből alakuljon meg. Hasonló véleményen volt Kiss Sándor, Kovács Imre és a parasztpártiak is. Pfeiffer Zoltán ellenezte a külön úton járó szervezetet. A Magyar Forradalmi Tanács¹³⁷⁶ alakuló kongresszusát 1957. január 5-én tartották Strasbourgan. Megerősítették a forradalomban kifejezésre jutott elveket, elítélték Kádár Jánost és társait, elnökké választották Kéthly Annát, mint a Nagy Imre-kormány egyetlen

¹³⁷³ Benkő Zoltán (1923–2005): közgazdász, politikus. Részt vett az ellenállásban, ennek ellenére a szovjetek azonnal elfogták, és átadták a politikai rendőrségnek. 1945 tavaszán szabadult. A Nemzeti Parasztpárt és ifjúsági szervezete, a Népi Ifjúsági Szövetség vezetőségi tagja. 1948-ban letartóztatták, de nem fogták perbe, hanem internálták: Buda-délen, Kistarcsán, majd Recskén raboskodott. 1953-ban szabadult. A forradalom idején a Politikai Foglyok Szövetségének társelnöke, emellett részt vett a Petőfi Kör újjászervezésében. A szabadságharc bukása után emigrált. Bővebben lásd: Benkő Zoltán (életrajz). In: Magyar Gulag – Táborvilág Magyarországon, 1945–1953. Forrás: <https://gulag.neb.hu/biographies/victims>, 2021. 08. 31.

¹³⁷⁴ Ennek Adorján lett az elnöke, Szabó Miklós a titkára.

¹³⁷⁵ Sztáray Zoltán (1918–2011): közgazdász, író, szerkesztő. 1948 októberében az Államvédelmi Osztály (AVO) letartóztatta, és az Andrassy út 60-ba vitte. Miután az AVO által megszóvegezett hamis vádak nem ismerte el, az év decemberében átszállították a buda-déli internálótáborba. Ezután 1949 tavaszán átvitték Kistarcsára, ahonnan 1950 októberében, az akkor még építés alatt álló recski kényszermunkatáborba szállították, ahol három évig tartott meghurcoltatása. 1956-ban részt vett a forradalomban, majd Párizsba emigrált. 1957–1958 között a strasbourgi Magyar Forradalmi Tanács gazdasági vezetője volt. 1981-ben megalapította a Recski Szövetséget.

¹³⁷⁶ „A Tanácsban 8–8 taggal képviseltették magukat a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt, a Keresztény Demokrata Párt, a Petőfi Párt, a Parasztszövetség, a munkástanácsok és szakszervezetek, valamint a fegyveres erők, 4–4 taggal vett részt a Petőfi Kör, a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa, az egyetemi ifjúság, a politikai üldözöttek szervezete és az Írószövetség. [...] A Tanács európai központja Párizsban, a Champs Élysées melletti rue Vernet 16. szám alatti irodaházban rendezkedett be.” Államvédelmi feljegyzés szerint, a Forradalmi Tanács Intézőbizottságának tagjai voltak: az FKgP vonaláról: Adorján József, Auer Pál, B. Rác Imre, Nagy Ferenc; a Petőfi Párt vonalán: Benkő Zoltán, Kovács Imre; a Keresztény Pártok vonalán: Hajdu-Németh Lajos; a Parasztszövetség vonalán: Kiss Sándor; végül Ignótus [sic!] Pál. [Megj.: A feljegyzésben nincs nagyobb hely kihagyva Kiss Sándor és Ignótus között, de valószínűleg őt nem sorolták a Parasztszövetséghez. (A. Z. M.)] Lásd: Borbándi 2006, 167.; ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /139. II/3-a. alosztály: Feljegyzés. Emigrációról. 1957. 03. 22.

külföldre került tagját, a társelnök Kővágó József, az alelnök pedig Király Béla lett.¹³⁷⁷ A Kéthly–Kővágó–Király hármas elsősorban a Nagy Imre-kormányt képviselte az Egyesült Nemzetek Szervezete és a nyugati országok előtt, így hárman megalakították az ún. Kormányképviseletet, amely a Forradalmi Tanács támogatását is élvezte. Bár a nyugati hatalmak széles körben elítélték a Kádár-kormányt, a Kormányképviseletet nem ismerték el.¹³⁷⁸

Itthon, 1956 decembere és 1957. január eleje között az FKgP-ban három nagy irányzat különült el egymástól. Az elsőhöz a Dobi István körül csoportosulók (Dancs József,¹³⁷⁹ Z. Nagy Ferenc, Szabó Elek stb.), a másodikhoz Tildyék (Ortutay Gyula, Oltványi Imre, Bognár József, Barcs Sándor, Pesta László, Szemes József és Bencsik Gyula) tartoztak, akiknek többsége október 23. előtt még Dobi köré csoportosult, azonban bíztak abban, hogy Tildy lesz *a jövő embere*. A harmadik vonalat Pártay Tivadarék (B. Szabó István, Csorba János, Balogh György, Győr Zoltán, Németh Imre stb.) alkották. Rajtuk kívül azonban, külön kört képzett id. Antall József volt újjáépítési miniszter társasága, amelyhez fia, ifj. Antall József, a rendszerváltás utáni első miniszterelnök és barátai is tartoztak. Id. Antall József a Kisgazdapárton belüli történésekről folyamatosan tájékoztatta Kovács Bélát, akit mindegyik csoportosulás elismert a párt vezetőjének.¹³⁸⁰ Kovács Béla, id. Antall József és Tildy Zoltán javasolta az FKgP Intéző Bizottságának 30–40 főre történő bővítését, belevéve a második vonal vezetőinek ellenfeleit, mint szakembereket (Varga, Szolnoki és a két Pongrácz).¹³⁸¹ Az Intéző Bizottság elnökévé Csorba Jánost, a második vonal vezetőjévé pedig Pártay Tivadart javasolták, aki tanácsokért Tildyhez fordulhat. Az államvédelmi jelentés szerint „Kovács Béla és társai azért tartózkodnak a szerepléstől, mert Menon indiai követ azt mondta nekik, hogy a »passzív ellenállás eredményekre vezet«. A passzív ellenállást, szerepléstől való tartózkodást szervezi Antal[!] József, Oltványi, Tildy, Kovács Béla is.” A három nagy csoportosuláson és az asztaltársaságokon kívül, még jelentős volt az FKgP polgári tagozata, az ún. „O” csoport, Oltványi Imre vezetésével. Ebbe a körbe tartozott még Ortutay Gyula, Bognár József, Varga István, Rácz Jenő, Pál Ferenc. Őket Tildy megbízásából 1957. január 7-én felkereste id. Antall József, és érdeklődött véleményükről a kormánnyal való együttműködés kapcsán. Ezen a napon Tildy is találkozott Ortutayval, Bognár Józseffel és Barcs Sándorral, és nem tanácsolta a szerepvállalást.¹³⁸² Dobi csoportja¹³⁸³ a Kádár-

¹³⁷⁷ Borbándi 2006, 165–166.

¹³⁷⁸ Uo. 167–168.

¹³⁷⁹ Dancs József (1908–2004): újságíró. 1939-től a *Kis Újság* belső munkatársa. 1945 és 1949 között az FKgP nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselője.

¹³⁸⁰ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 56–57.

¹³⁸¹ Pongrácz Tibor és Pongrácz Aladár.

¹³⁸² Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 57–58.

¹³⁸³ Dernői Kocsis László, Dancs József, Pesta László, Barcs Sándor, Ortutay Gyula és mások.

kormány feltétlen támogatása mellett volt, a Tildyvel egyetértők¹³⁸⁴ azonban azt vallották, hogy amennyiben a Kormány nem hajlandó a Kisgazdapártot koalíciós partnernek elismerni, politikai és gazdasági passzivitást folytatnak. Pártay Tivadar és társasága¹³⁸⁵ hajlandónak mutatkozott a kormányzattal való együttműködésre.¹³⁸⁶

Kovács Béla 1957. január 3-án, egyrészt betegsége, másrészt Kádár és kormánya nyilatkozatának hatására lemondott pártja elnöki tisztségéről. Ez nagy zavart idézett elő a kisgazdák-nál, ugyanis politikájuk teljes egészében az ő személyén alapult. Kovács megállapodást kötött a szociáldemokratákkal és a parasztpártiakkal, tárgyalt a Kormánnyal, azonban mindezt az FKgP Intéző Bizottságának megkérdezése nélkül. 1957. január 14-én Kovács Béla a vele beszélgető FKgP politikusok előtt állást foglalt a proletárdiktatúra, illetve a Kormány nyilatkozatának politikai része ellen. Mivel személye körül egyfajta személyi kultusz is kialakult a kisgazdák körében, lemondása után tanácstalanság lett úrrá a csoportok között, hogy kezdeményezzenek-e tárgyalásokat a kormányzattal. A tárgyalni hajlandó kisgazdákat (Tildy, id. Antall, Oltványi stb.) egyesek árulónak tartották.¹³⁸⁷ A Kisgazdapárton belüli megoszlást elsősorban a Kádárékkal való viszony határozta meg a továbbiakban. Eszerint két nagyobb csoport alakult ki, az egyiknek Pártay Tivadar volt a vezetője, akit továbbra is a párt főtitkárának tekintettek. Pártay összetartotta az Intéző Bizottságot, amely heti rendszerességgel ülésezett a Zárda utcai székházban. Ők azt vallották, hogy a kisgazdák részt vehetnek a gazdasági vagy politikai életben. Miután a Kormány felkérte Bognár Józsefet, Varga Istvánt és Rácz Jenőt, hogy különböző gazdasági bizottságok elnökeiként dolgozzanak, a megbízás elfogadásáról id. Antall József és Tildy igyekeztek lebeszélni őket. Az Intéző Bizottság véleménye ezzel szemben az volt, hogy vállalják el a feladatot. A másik nagyobb kisgazda csoport Pesta László körül jött létre, aki elvitatta Pártay és az Intéző Bizottság illetékességét a párt vezetésére. Pesta és Pártay csoportja is rendszeresen folytatott megbeszéléseket Dobi Istvánal.¹³⁸⁸

Nagy Imre politikáját és Tildy 1956-os felbukkanását Németh László a következőképpen értékelte: *„A kiáltványok pontjai közt természetesen a szabad választások is felbukkantak, mint egy elrabolt jog, a melyet a nép visszakövetel. Ez azonban aligha jelentette azt, hogy a nép Tildy Zoltánt vagy akár a szocdem vezetők jó részét is viszont akarta látni. – Ő csak azt akarta, hogy*

¹³⁸⁴ Kovács Béla, Varga István, Rácz Jenő, id. Antall József, Szentiványi József és mások.

¹³⁸⁵ Főleg az intézőbizottság tagjai: Csorba János, Németh Imre, Szemes József, B. Szabó István, Mátéffy Géza, Balogh György, Győr Zoltán és mások.

¹³⁸⁶ ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /136. II/3-a. alosztály: Jelentés. Polgári pártok helyzetéről. 1957. 02. 16.

¹³⁸⁷ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 60–61.

¹³⁸⁸ Jelentés. Polgári pártok... 136–137.

róla s nélküle ne dönthessenek. Az is érthető, hogy Nagy Imre a parlament házában gyengének és árvának érezhette magát – a régi Központi Vezetőségéből néhány ember maradt meg mellette, a nép emlékezete azok egy részét is elzavarta: a munkástanácsok, forradalmi bizottságok rendszere még nem szilárdult meg annyira, hogy azokból vehetett volna munkatársakat. A tíz év előtt levitézlett pártok segítségül hívása látszott az ország megnyugtatósára a legegyszerűbbnek.”¹³⁸⁹ Tildy Zoltán politikai elképzeléseiről Vida István a következőket jegyzi meg: „Tildy az új parlamenti választásokig a kabinetrendszert fenn kívánta tartani, s államminisztersége az első percétől kezdve erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a Nagy-kormány a polgári kormányzás gyakorlatához térjen vissza. Azt szerette volna, hogy a kormány legyen a végrehajtó hatalom feje, a döntések ott szülessenek, ne az MDP-ben.”¹³⁹⁰ Említésre méltó, hogy a forradalom idején fennállt kormányzatot nevezték Nagy–Tildy-kormánynak is.¹³⁹¹ Tildy igen aktív politikai szerepet vállalt államminiszterként, lényegében Nagy Imre helyettes miniszterelnökeként,¹³⁹² ugyanakkor Bognár Józsefet nevezték hivatalosan „elnökhelyettesnek”.¹³⁹³ A Belügyminisztérium III/III-as osztálya úgy értékelte, hogy a Nagy Imre-kormányba delegált Tildy Zoltán és B. Szabó István jelentős szerepet játszottak abban, hogy az események, sőt maga a kormányzat is *jobbra tolódjanak*. Tildy megjelenése a Kormányban szerintük utat nyitott „az ellenforradalmi restaurációs erőknek”.¹³⁹⁴

¹³⁸⁹ Németh 2011, 102.

¹³⁹⁰ Vida 2001, 214–215.

¹³⁹¹ Lásd: MNL OL XXVI-A-14-b 0536 Magyar Távirati Iroda. Külföldi Hírek, 1956.12.04.; MNL OL XXVI-A-14-b 0537 Magyar Távirati Iroda. Külföldi Hírek, 1956.12.16.

¹³⁹² Mindszenty is így nevezte őt emlékirataiban. Mindszenty 2015, 458.

¹³⁹³ Lásd: Jegyzőkönyv a Kormány Kabinet negyedik üléséről, 1956. november 1-jén. In: *História*, 1989 (11) 4–5., 49. (továbbiakban Kormány Kabinet negyedik ülésének jegyzőkönyve 1956. 11. 01.).

¹³⁹⁴ Jelentés. Az FKP újjászervezéséről... 45.

III/3. Tildy Zoltán sorsa 1956 után

Nagy Imre és társai ügyében, akiket *az október 23-án bekövetkezett események megszervezésével és irányításával* gyanúsítottak, 1957. április 14. óta folytattak vizsgálatot. Tildy Zoltánt 1957. május 23-án vették őrizetbe a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló bűntett *alapos gyanújával*.¹³⁹⁵ Őt tartóztatták le legkésőbb az elítéltek közül.¹³⁹⁶ 1958. június 15-én, a Nagy Imre-per negyedrendű vádlottjaként hat év börtönre ítélték.¹³⁹⁷

Még az 1958-as évben barátja, Bereczky Albert püspök levélben fordult a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetőségéhez, hogy Tildyt amnesztia útján helyezték szabadlára. Az MSZMP PB ezt egyelőre nem tartotta időszerűnek, azonban belső határozatként felhívták a Belügyminisztériumot annak megvizsgálására, hogy április 4-e alkalmából nyújtható-e *részleges, kétirányú amnesztia*.¹³⁹⁸ Tildyt rendkívül megviselték a börtönkörülmények, illetve a reá nehezedő lelki terhek. 1958 májusában agyvérzés gyanújával szállították orvoshoz. Kórlapja szerint, vontatottan beszélt és csak támogatással tudott járni. Mély és erős kötődését családjához, a kórlapjára írt feljegyzések is megerősítik: „*Továbbra is sokszor sír, ha a családjára gondol, bár tegnap kapott levelet otthonról.*”¹³⁹⁹ Továbbra is erősen dohányzott, napi 25 szál cigarettát szívott.¹⁴⁰⁰ 1959 februárjában cellatársat kapott, amely jelentősen javította közérzetét, egészségügyi panaszai is mérséklődtek.¹⁴⁰¹ Márciusban orvosa feljegyezte: „*...hízott az eltelt hónap alatt. Közérzete igen sokat javult. Gyakorlatilag panaszmentes.*”¹⁴⁰² Végül azonban 1959. április 4-én rossz egészségi állapotára való tekintettel kiengedték.¹⁴⁰³

1961. április 29-én Bereczky Albert levelet írt Kádár Jánosnak, amelyben megköszönte Tildy szabadon bocsátását, illetve a hatóságok által barátja számára biztosított lakást. Ugyanakkor kérelmet is megfogalmazott: „*Miniszter Úr! Tildy Zoltánnak meg volt állapítva az Állami*

¹³⁹⁵ ÁBTL 3.1.9.- V-150000/4 /6. BM. II. Főosztály. VIII. Osztály: Vizsgálati terv. 1957. 05. 29.

¹³⁹⁶ Kenedi János (szerk.): *Az igazság a Nagy Imre ügyben*. Századvég füzetek 2., Századvég Kiadó–Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989 (továbbiakban Kenedi 1989), 15.

¹³⁹⁷ Adatbázis az 1956-os megtorlás során halálra ítélték pereiről. Nagy Imre és társai pere. Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Forrás: https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:20468250262853::NO:RP,2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81519, 2021. 04. 30.

¹³⁹⁸ MNL OL M-KS 288. f. 5/102. ő. e. 1958. november 5. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1958. november 5-én megtartott üléséről, Kádár János bejelentése személyi kérdéstről (Tildy Zoltán).

¹³⁹⁹ BFL XXV-101-c-1958-0325 Tildy Zoltán dossziéja, 1958 (Ügyirat), Belgyógyászati kórlap. Tildy Zoltán kórlapja. (Felvéve: 1958. máj. 21.; Elbocsátva: 1958. máj. 31.), 1958. május 30., utolsó oldal.

¹⁴⁰⁰ BFL XXV-101-c-1958-0325 Tildy Zoltán dossziéja, 1958 (Ügyirat), Belgyógyászati kórlap. Tildy Zoltán kórlapja. (Felvéve: 1958. aug. 16.; Elbocsátva: 1959. apr. 1.), feljegyzés a borító belső lapján.

¹⁴⁰¹ Uo. Betétlap 4., Feljegyzés, 1959. február 20.

¹⁴⁰² Uo. Feljegyzés, 1959. március 3.

¹⁴⁰³ Tildy Zoltán (szócikk). In: Történelmi Tár.

Nyugdíjintézetnél a nyugdíja, amit természetesen elítéltetése következtében megszüntettek. Azóta – közel három éve – gyermekei segítségével él ő és felesége. Hetvenkettedik éves életkorban levő embernél ez a »kegyelemkenyéren való élés«, még ha még olyan szívesen áldozzák is, csak nehezen esik. Ezenkívül a nyugdíja nem folyósítása miatt sem ő, sem felesége nem tagja az SZTK-nak,¹⁴⁰⁴ ami ilyen életkorban levő embereknél igen komoly terhet, esetleg megoldhatatlan helyzetet is teremthet. [...] Ha lehetséges, tegye meg, hogy Tildy Zoltán számára a megszakadt nyugdíját újra folyósítsa.»¹⁴⁰⁵ Kádár a következő választ adta Bereczkynek május 25-én: „Az Ön által javasolt nyugdíjfolyósítás az adott esetben fennálló kizáró okok miatt nem lehetséges. Ellenben lehetséges Tildy Zoltán részére az eddigi címen rendszeresen folyósított összeg számottevő felemelése. Lehetséges továbbá a díjtalan orvosi kezelés biztosítása Tildy Zoltán és felesége részére. E két dologban – a lehetőség szerint – 1961. június 1-jei határidővel intézkedés történik.»¹⁴⁰⁶ Tildy Zoltán azonban még abban az évben, augusztus 3-án szívgörcs következtében meghalt.¹⁴⁰⁷ Kádár lehetővé tette Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet számára, hogy az Egyesült Államokban találkozzon lányával, Tildy Erzsébettel. Ezt Tildyné 1964. június 4-én levélben köszönte meg, az akkor kormányfői tisztséget is viselő pártfőtitkárnak: „Pár napja jöttem haza nyolc hónapos távollét után Washingtonból, leányomtól. Nem tudom eléggé megköszönni Miniszterelnök Úrnak, hogy ezt a találkozást segítette lehetővé tenni. Egyetlen leányomat és fiú unokámat több mint 15 év után láttam viszont. Boldog vagyok, hogy láthattam leányom első, nehéz házassága után, mostani csendes, békés családi életét és jó jellemű, tehetséges fia örvedetes fejlődését s valóban megnyugodva térhettem haza.»¹⁴⁰⁸

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnökségi Tanácsa 1989. július 6-án helyezte hatályon kívül a Nagy Imre-per során hozott ítéleteket.¹⁴⁰⁹ Tildy Zoltán a budapesti Farkasréti temetőben nyugszik.¹⁴¹⁰ Egykori államfői hivatalának épülete, az Esterházy-palota falán 2006-ban avatta fel emléktábláját Tőkés László református püspök. Ezen Varga Béla Tildyre emlékező szavai is olvashatók: „Ő volt köztünk az első. Maradt halálában is”.¹⁴¹¹

¹⁴⁰⁴ Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központja.

¹⁴⁰⁵ Huszár Tibor (szerk.): *Kedves, jó Kádár elvtárs! Válogatás Kádár János levelezéséből 1954–1989*. Osiris, Budapest, 2002 (továbbiakban Huszár 2002), 184.

¹⁴⁰⁶ Uo. 185.

¹⁴⁰⁷ Vigh 1991, 176.

¹⁴⁰⁸ Huszár 2002, 259.

¹⁴⁰⁹ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöki Tanácsának határozata. Eln. Tan. B. törv. 660/1989/6. szám. Forrás: <https://www.ogyk.hu/uploads/ogyk/dokumentumok/Nagy-Imre-02.pdf>, 2021. 05. 05.

¹⁴¹⁰ Tildy Zoltán sírhelye a Farkasréti temetőben. 49/7 parcella, N/A szakasz, 2. sor, 6. sír. 2002 óta védett. Forrás: <http://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/farkasreti-temeto/tildy-zoltan-id/>, 2019. 10. 07.

¹⁴¹¹ Tildy Zoltán emléktábla, az egykori Köztársasági Elnöki Hivatal épületén. Forrás: https://www.kozterkep.hu/14641/tildy_zoltan_emlektabla_budapest_2009.html#vetito=83311, 2019. 10. 21.

ÖSSZEGZÉS

Végezetül egy, a korszakot jellemző már-már tragikomikus esetet említenék. Tildyék már fél éve házi őrizetben voltak, mikor 1949. március 21-én – a magyarországi Tanácsköztársaság megalakulásának 30. évfordulóján – Kiss József, akinek Pozsonyi út 48. számú házában volt kétszoba-hallos lakása teljes berendezésével együtt, még 1945. június 4-én *Tildy Zoltán használatába* került, visszakapta, ha nem is minden egykori tulajdonát, de legalább a perzsa ebédlőszőnyegét. Nyilatkozatában kijelentette: „*Hálás köszönettel elismerem, hogy a mai napon a Gondnoki Hivataltól átvettem a tulajdonomat képező, D.XII.3.530/1947.–41.701/1946. szám E.J.K. határozattal visszautalt nagyméretű magyar perzsa ebédlőszőnyegemet, középső tükre sötétkék: apró virágmintával. [...] Hálásan köszönöm, hogy szőnyegemet számomra megőrizték és kijelentem, hogy használatáért semmiféle használati díjra nem tartok igényt. Megkülönböztetett tisztelettel: Kiss József*”.¹⁴¹²

Az értekezés Tildy Zoltán és a Kossuth-címer második világháború utáni történetét tárgyalja, az 1949-es alkotmány létrejöttéig. Zárásként kitekintést ad az 1956-os forradalom és szabadságharc Tildyt és a címert érintő történéseire. A vizsgálódás tárgya az államfői szerep alakulása a háborút követő bizonytalan helyzetben, amelyhez szorosán igazodik az állami címer kinézetét övező tanácstalanság, illetve érdektelenség is. A forrásokból látszik, hogy azért volt egyfajta törekvés arra, hogy február elsejét megtegyék a *köztársaság ünnepének*. Sok államilag kitüntetett hivatali dolgozó például 1948. február 1-jén részesült elismerésben. Ugyanakkor árulkodó, hogy 1945 és 1949 között nem rendezték hivatalosan az állam címerét, illetve a köztársasági elnöki tisztség is csupán ideiglenesen megtúrt állapot volt. Tildy Zoltán szerepe is ehhez viszonyult. A kommunista diktatúra kiépülésének, illetve Magyarország szovjet szatellitállammá válásának időszakában, tulajdonképpen mindhárom közjogi méltóság (államfő, kormányfő, házelnök) szerepe pusztán formalitássá vált, valódi jelentőséggel nem bírt.

A kutatás során előkerültek olyan témák, amelyek további részletes vizsgálódásra érdekesek. Ilyen például a Köztársasági Elnöki Hivatal, illetve a kormányzat egyes szereplői közötti lakásigényléssel kapcsolatos ügyek (pl. egyes pócsmegyeri ingatlanok). Ugyanígy, az ál-

¹⁴¹² MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 2. Köztársasági Elnöki Hivatal 900 – 1196/1949.

lamfőhöz írt kegyelmi kérvények sorsát is érdemes lenne átfogó, külön tanulmányban megvizsgálni, a lehetőségekhez mérten minél jobban rekonstruálva a döntéshozatal menetét. Kifejezetten érdekes és sok tanulsággal szolgálhat még Szeleczy Gyula élettörténete, amely szintén megérne önálló értekezést. Hiánypótló lenne Szakasits Árpád államfői idejének részletes vizsgálata, amely magában foglalja a köztársasági elnöki intézmény megszűnését, majd az elnöki tanács létrejöttét. A disszertáció az eddigi kutatás számára legnagyobb újdonsággal, az egyes számú függelékben található összeírással szolgálhat. Az elnöki hivatalban dolgozókról – követve a szervezeti felépítést – készített segédlet bizonyára hasznára lehet, illetve kiindulási alapot is jelenthet további vizsgálódásoknak. Fontos adalékkal szolgálnak még a témához a magyar emigrációs szervezetek megalakulásának történetei, a Független Kisgazdapárt állásfoglalásai, illetve Tildy és a református egyház közötti viszony alakulása is.

Az értekezésből Tildy személyére nézve, a következő kép bontakozik ki. Szeleczy szólan, magába zárkózott embernek jellemezte őt, akinek odahaza nem sok szava volt. Nagy Töbötöm szerint rendkívül egyszerű lelki alkatú ember volt. Rác Erzsébet megállapította, hogy Tildy teljesen tisztában volt azzal, hogy „jog nélküli államfő”. Maga Tildy is úgy vallott titkár-nőjének, hogy szíve szerint gazdálkodó ember lett volna, a városi életet és a politikai ranglétrán való feljebb jutást inkább felesége erőltette. Ugyanakkor az is látszik a visszaemlékezésekből, jellemzésekből, hogy Tildy számára fontos volt, hogy adjanak a szavára, illetve tényezőként ismerjék el. Államfőként az oktatás, illetve a paraszti társadalom felkarolását tekintette kiemelt ügyének. Magyarország számára Finnország példáját tartotta követendőnek, illetve ódzkodott mindenfajta radikalizmustól. *A belső magyar helyzet fejlődés útján való kibontakozását* vizionálta, miközben ő maga is tisztában volt az ország valós helyzetének kétségbeejtő realitásával. Habitusához és politikájához inkább békésebb történelmi időszak illett volna.

FÜGGELÉK

1. Az államfői hivatal épülete, szervezeti felépítése és munkatársai

A Köztársasági Elnöki Hivatal és az elnöki lakosztály helyszínei (1946-ban)

- *Ideiglenes helyszín:* Budapest, Andrásy út 96. sz. (1946. febr. 1.–április)¹⁴¹³
- *Kijelölt helyszín:* Budapest, VIII. Reviczky u. 1. sz. (1946. febr. 6-tól febr. 19-ig)¹⁴¹⁴
- *Végleges helyszín:* Esterházy-palota, Budapest, VIII. Esterházy u. 40. sz. (1946. febr. 19-től)¹⁴¹⁵ 1946 áprilisában átköltözött a hivatal ide, de még csak Jékely László dolgozó szobája volt készen.¹⁴¹⁶ Teljesen a hivatal és a Tildy-család 1946 augusztus 26–29-én¹⁴¹⁷, illetve 30-án¹⁴¹⁸ költözött be.

Az elnöki nyaralók, nyaralások helyszínei (1946–1948)

- *Sorg villa*, Leányfalu.¹⁴¹⁹ Tildyék 1946 nyarán pihentek itt.¹⁴²⁰
- *Tildy villa*, Balatonlelle.¹⁴²¹ Tildyék 1947¹⁴²² nyarán pihentek itt.¹⁴²³
- *Jugoszlávia tengerpartján* pihentek Tildyék 1948-ban.¹⁴²⁴

¹⁴¹³ Rácz 1995, 23.; 27.

¹⁴¹⁴ Föglein 2001, 176.

¹⁴¹⁵ Uo.

¹⁴¹⁶ Rácz 1995, 27–28.

¹⁴¹⁷ Uo. 55.

¹⁴¹⁸ Uo. 56.

¹⁴¹⁹ Címe: 2016 Leányfalu, Móricz Zsigmond út 113. Jelenleg főleg rendezvényhelyszíneként működik. (A. Z. M.).

¹⁴²⁰ Rácz 1995, 28.

¹⁴²¹ Címe: 8638 Balatonlelle, Napospart u. 6. Jelenleg hotel működik benne. (A. Z. M.).

¹⁴²² 1947. április 2.: „*Ma nézték meg a lellei villát.*” Rácz 1995, 183.

¹⁴²³ Lásd pl.: Tildy Zoltán olimpiai bajnokokat látott vendégül Balatonlellén. MAFIRT Krónika 81. 1947. augusztus. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6484>, 2023. 02. 23.

¹⁴²⁴ Lásd: Tildy Zoltán családjával a dalmát tengerpartra utazik. UMFÍ Magyar Filmhíradó 7. 1948. április. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6722>, 2020. 07. 13.

A Köztársasági Elnöki Hivatal szervezeti felépítése és munkatársai (1946–1949)¹⁴²⁵

Tildy Zoltán köztársasági elnök (1946. febr. 1.¹⁴²⁶–1948. [júl. 30-cal dátumozott nyilatkozatokkal mondott le] aug. 3.¹⁴²⁷)

- **dr. Mara Miklós**¹⁴²⁸ az elnök személyi titkára¹⁴²⁹ (1946. febr. 1.¹⁴³⁰–1947. márc. 17.¹⁴³¹?).
- **Péter János** köztársasági elnöki titkárság vezetője (1946. nov. 25.¹⁴³²?–?); miniszteri osztálytanácsos¹⁴³³ (1947. aug. 28.¹⁴³⁴?–?).
- **Fábry Pál** a köztársasági elnöki iroda helyettes vezetője (1946. febr. 1.–?).

Szakasits Árpád köztársasági elnök (1948. aug. 3.¹⁴³⁵–1949. aug. 23.¹⁴³⁶).

Nagy Imre házelnök, helyettesítője a köztársasági elnöknek¹⁴³⁷ (1948. aug. 3.?–1948. szept. 1.¹⁴³⁸?).

¹⁴²⁵ A szervezeti felépítést Föglein Gizella közlése alapján vezettem fel. Föglein 2001, 177. A hivatal munkatársait a *Magyar Közlöny*, illetve a levéltári iratok alapján azonosítottam a pozíciókba. Kiegészítésképpen Rácz Erzsébet jellemzéseit is idéztem egyes személyeknél. Színjelölés: zöld (Tildy hivatali idején került állományba), vörös (Szakasits hivatali idején került állományba).

¹⁴²⁶ A Magyarország államformájáról szóló 1946:I. tc. 7. §-ának rendelkezésének értelmében a Nemzetgyűlés 1946. évi február hó 1-én tartott 13. üléséről felvett jegyzőkönyv a köztársasági elnök megválasztásáról és eskütételéről. In: *Magyar Közlöny*, 1946. február 2. 28., 1.

¹⁴²⁷ Országgyűlés naplója. IV. 1947, 709–710.

¹⁴²⁸ Tolmács. Rácz 1995, 52. 1946. november 21. csütörtök: „E. [Tildy] megbeszélte Gyöngyösivel Péter János áthelyezését. Hétfőn [1946. november 25.] kezdi nálunk a munkát. [...] Mara – Péter János érkezése miatt – pozícióját veszélyeztetve látja. Azt mondta: az UNO-hoz szeretne menni, titkárként. Nagy Ferenc, a külügy és Jékely felé már rendben van a dolog.” Uo. 102.

¹⁴²⁹ *Színház*, 1946. november 27-től dec. 3-ig (2) 46., 3.

¹⁴³⁰ 1946. február 1. este, az Opera után: „Este Bárandy Györgyékhez voltunk hivatalosak: Fábry [Pál], Mara [Miklós], Zánkainé és én [Rácz Erzsébet], a kabinetiroda leendő titkársága.” Rácz 1995, 23.

¹⁴³¹ 1947. március 17.: „Marát visszarendelték a Külügybe, a siffre-osztályra. Külföldi kiküldetése előtt ezt kell gyakorolnia.” Uo. 174.

¹⁴³² 1946. november 21. csütörtök: „E. [Tildy] megbeszélte Gyöngyösivel Péter János áthelyezését. Hétfőn [1946. november 25.] kezdi nálunk a munkát. [...] Mara – Péter János érkezése miatt – pozícióját veszélyeztetve látja. Azt mondta: az UNO-hoz szeretne menni, titkárként. Nagy Ferenc, a külügy és Jékely felé már rendben van a dolog.” Uo. 102. 1946. november 24. vasárnap: „Délután 6-kor Péter János és felesége volt nálunk látogatóban. Nyilván informálódni szeretne. Titokzatos, hallgatni tudó, óvatos ember. [...] Megbeszéltük: reggel 9-kor jelentkezzen szolgálattételre.” Uo. 106. 1946. november 26. hétfő: Péter János számára Tildy „kijelölte munkakörét, beosztotta mellé Gajzágó Karolát, aki nagy miniszterelnökségi gyakorlattal rendelkezik, korrekt munkaerő.” Uo. 107.

¹⁴³³ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismerésül [...] Péter János miniszteri osztálytanácsosnak a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét [...] adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁴³⁴ 1947. augusztus 28.: „Mihályfi a miniszterelnökségről telefonált Péter Jánosnak, hogy osztálytanácsosi kinevezése átment a minisztertanácsra.” Rácz 1995, 264.

¹⁴³⁵ Országgyűlés naplója. IV. 1947, 711.

¹⁴³⁶ *Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott Országgyűlés naplója. I. kötet*, 1949. június 8. – 1949. december 22. Athenaeum, Budapest, 1950 (továbbiakban Országgyűlés naplója. I. 1949), 242–243.

¹⁴³⁷ 1948. augusztus 19.: „11-kor hallgattam a tisztavatás közvetítését a Kossuth Akadémiáról. A köztársasági elnököt Nagy Imre házelnök helyettesíti. Neki tették le az esküt a nép köréből kikerült tisztek.” Rácz 1995, 422. Szakasits ekkor még mindig szabadságon volt. (A. Z. M.)

¹⁴³⁸ 1948. augusztus 30.: „Az új elnököt [Szakasitsot] szerdára [1948. szeptember 1.] várják Csehszlovákiából.” Uo. 424.

Fogalmazási szak (9 fő):***II. fizetési osztály – Elnöki Hivatal vezetője (1 állás)***

- **Jékely László** a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala főnöke, II. fizetési osztály (1946. febr. 1.¹⁴³⁹–1947. jún. 20-án külföldről táviratban mondott le, illetve emigrációban maradt¹⁴⁴⁰).
- **dr. Mihályfi Ernő** a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala főnöke, II. fizetési osztály (a gyakorlatban: 1947. jún. 20-tól,¹⁴⁴¹ hivatalosan kinevezve: 1947. szept. 24.¹⁴⁴²–1948. nov. 17.¹⁴⁴³).
- **Kállai Gyula**¹⁴⁴⁴ a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatala főnöke, II. fizetési osztály (1948. nov. 17.¹⁴⁴⁵–1949. aug. 23.?).

IV. fizetési osztály – Elnöki osztály főnök (1 állás)

- **dr. Novák Károly**¹⁴⁴⁶ elnöki osztályfőnök, IV. fizetési osztály (1948. okt. 2.¹⁴⁴⁷–?).

V-X. fizetési osztály – Elnöki tanácsos – segédfogalmazó (7 állás)

- **dr. Szelezcky Gyula** elnöki tanácsos, V. fizetési osztály (1946. aug. 1-i hatállyal¹⁴⁴⁸–?); 1947. ápr. 1-től az elnöki titkárságra helyezték át.¹⁴⁴⁹
- **Komócsin Mihály** elnöki tanácsos,¹⁴⁵⁰ V. fizetési osztály (1948. szept. 1-i hatállyal¹⁴⁵¹–?).
- **Bakó Emil** elnöki tanácsos,¹⁴⁵² V. fizetési osztály (1948. szept. 25.¹⁴⁵³–?).

¹⁴³⁹ *Magyar Közlöny*, 1946. február 5. 29., 1.

¹⁴⁴⁰ Rácz 1995, 234–235.

¹⁴⁴¹ 1947. június 25-én: „Mihályfi [...] felesége panaszkodik, hogy nem fogja sokáig bírni a három tárcát (tájékoztatás, külügy, Jékely utódként Elnöki Hivatal.)” Uo. 237.

¹⁴⁴² Uo. 290–291.

¹⁴⁴³ Saját kérésére 1948. november 17-én felmentették a tisztségéből. *Magyar Közlöny*, 1948. november 18. 254., 1.

¹⁴⁴⁴ Az Elnöki Hivatal vezetése mellett maradt külügyminiszter is. 1949. június 13-án Dobi István miniszterelnök előterjesztésére „a Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának vezetése terén tanúsított kiválóan érdemes és eredményes munkássága elismeréséül” Szakasits Árpádtól megkapta a Köztársasági Elnök Elismerésének Ezüst Koszorúját. *Magyar Közlöny*, 1949. június 16. 126., 1.

¹⁴⁴⁵ *Magyar Közlöny*, 1948. november 18. 254., 1.

¹⁴⁴⁶ Vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. október 2., 220–221., 1.; Ő írta alá az elnöki hivatal főnöke helyetteseként az utalványokat (Pl.: 2 drb. címeres zászló vételezése gépkocsira. MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 1. doboz, 6. Gazdasági Hivatal iratai 1948.

¹⁴⁴⁷ 1948. szeptember 27-i keltezéssel írta alá kinevezését Szakasits Árpád és Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. október 2., 220–221., 1.

¹⁴⁴⁸ *Magyar Közlöny*, 1946. szeptember 17. 211., 1.

¹⁴⁴⁹ 1947. április 1.: „Jékely igen barátságosan bemosolygott hozzám – bár szerettem volna látni: mit gondol. Szelezktyt ugyanis E. [Tildy] áthelyezte a titkárságra. Így teljesen kikerült Jékely hatalmi köréből. Jegyzőkönyvinek, fegyelmijeinek, agyafűrt manipulációinak ez lett az eredménye. Szelezcky azonnal átköltözött, s elhelyezte az egyik sarokban vadászpuskáját: »Ezzel védem meg a helyemet!...« Tréfásan mondta, de komolyan gondolta. E. [Tildy] jót derült rajta. Kedvenc témája a vadászat.” Rácz 1995, 182.; Lásd még: *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1947–1948. évre*, 6.

¹⁴⁵⁰ A Szakszervezeti Tanács megyei titkára volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 11. 204., 1.

¹⁴⁵¹ Uo.

¹⁴⁵² Vállalati tisztviselő volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 25. 215., 1.

¹⁴⁵³ 1948. szeptember 20-i keltezéssel nevezték ki. Uo.

- **dr. Vass Sándor** elnöki osztálytanácsos,¹⁴⁵⁴ VI. fizetési osztály (1946. jún. 6.¹⁴⁵⁵–1947. márc. 24-25. körül?); elnöki osztályfőnök¹⁴⁵⁶ (1947. márc. 24-25. körül¹⁴⁵⁷–?) Nyugdíjazása 1949. márc. 31-én történt.¹⁴⁵⁸
- **dr. Csejdy László** elnöki osztálytanácsos,¹⁴⁵⁹ VI. fizetési osztály (1948. jan. 18.¹⁴⁶⁰–1949. jan. 17.¹⁴⁶¹).
- **Michalkó László**¹⁴⁶² elnöki osztálytanácsos, VI. fizetési osztály 1. fokozata (1948. nov. 21.¹⁴⁶³–?).
- **Bajnok József** elnöki titkár, VII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. szept. 24.¹⁴⁶⁴–?).
- **Lukács Sándor** elnöki titkár,¹⁴⁶⁵ VII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. dec. 8.¹⁴⁶⁶–?).
- **dr. Matolcsy Károly** elnöki segédtitkár,¹⁴⁶⁷ VIII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. júl. 8.¹⁴⁶⁸–1949. márc. 31.¹⁴⁶⁹).
- **Fekete László**¹⁴⁷⁰ elnöki fogalmazó, IX. fizetési osztály (1946. jún. 6.¹⁴⁷¹–1947. máj. 13.); VIII. fizetési osztály (1947. máj. 13-tól,¹⁴⁷² beszámított szolgálati ideje: 1949. márc. 31-ig.¹⁴⁷³).
- **Őrsödi László**¹⁴⁷⁴ elnöki fogalmazó, IX. fizetési osztály (1946. jún. 6.¹⁴⁷⁵–1949. márc. 31.¹⁴⁷⁶).

¹⁴⁵⁴ Címzetes miniszteri osztálytanácsos volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1. Rác Erzsébet jellemzése róla, 1947. február 17-én, Jékely és Szelezcky konfliktusa kapcsán: „Vass [Sándor], a tekintélytisztelő alattvaló” Rác 1995, 150.

¹⁴⁵⁵ *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1.

¹⁴⁵⁶ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismerésül dr. Vass Sándor elnöki osztályfőnöknek a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét [...] adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁴⁵⁷ 1947. március 24-25.: „Vass jött megköszönni osztályfőnöki kinevezését.” Rác 1995, 179.

¹⁴⁵⁸ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 938 szám. Érk.: 1949.IV.7. Magyar Központi Illetményhivatal, E. 2. szám. Tárgy: Dr. Vass Sándor elnöki osztályfőnök nyugdíjazása.

¹⁴⁵⁹ Miniszterelnökségi miniszteri titkár volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. január 18. 14., 1.

¹⁴⁶⁰ Uo. 1.

¹⁴⁶¹ 1949. jan. 17-től helyezték nyugállományba. Beszámított szolgálati ideje: 1931. szept. 4-től 1949. március 31-ig. MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 902/1949. Érk.: 1949.III.2.

¹⁴⁶² Csepeli lakos. *Magyar Közlöny*, 1948. november 21. 257., 1.

¹⁴⁶³ Uo.

¹⁴⁶⁴ *Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 24. 214., 1.

¹⁴⁶⁵ Statisztikai felügyelő volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. december 8. 269–270., 1.

¹⁴⁶⁶ Uo.

¹⁴⁶⁷ Külügyminisztériumi miniszteri segédtitkár volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. július 8. 152., 1. Mihályfi Ernő titkára volt. Rác 1995, 314.

¹⁴⁶⁸ *Magyar Közlöny*, 1948. július 8. 152., 1.

¹⁴⁶⁹ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 564 szám. Érk. 1949. III. 2. Tárgy: Dr. Matolcsy Károly elnöki segédtitkár végkielégítése.

¹⁴⁷⁰ Jékely László titkára volt. Rác 1995, 23.

¹⁴⁷¹ *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1.

¹⁴⁷² 1947. május 13.: „Az első kihallgatás előtt Jékely telefonált: menjek át hozzá. »Mi nem voltunk jó barátai egymásnak – kezdte kis beszédét. – De búcsúzóul gondoltam magára.« Egy levelet adott át, amelyben Feketét (titkárát), a VIII., engem [Rác Erzsébetet] a IX. fizetési osztályba neveztek ki.” Rác 1995, 212.

¹⁴⁷³ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 566. szám. Érk. 1949. III. 2. Tárgy: Fekete László elnöki segédtitkár végkielégítése.

¹⁴⁷⁴ Jékely László titkára volt. Rác 1995, 23. „Tegnap [1947. április 14.] kipattant a titok. Őrsödi – a miniszter [Jékely László] egyik pribékje, a hivatal legfiatalabb tagja (21 éves) – megnősült. Egy darabig a Pannonia Szállóban lakott az ifjú pár. A szülőknek nem merték megmondani. Most, hogy kiderült, Meixner mama (Őrsödi anyja) magukhoz hívta a gyermeket váró asszonyt, aki szívós ragaszkodással apává tette a nagyreményű ifjút.” Uo. 190.

¹⁴⁷⁵ *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1.

¹⁴⁷⁶ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 904/1949. Érk.: 1949.III.2.

- **dr. Faragó Pálné Réday Piroska**¹⁴⁷⁷ Kállai titkárnője¹⁴⁷⁸ (1949. jan. 21.?-?); elnöki fogalmazó, IX. fizetési osztály 3. fokozata (1949. máj. 6.¹⁴⁷⁹-?).
- **Varga Gizella** I. osztályú irodatiszt,¹⁴⁸⁰ X. fizetési osztály (1946. jún. 6.¹⁴⁸¹–szept. 1.¹⁴⁸²). Beszámított szolgálati ideje: 1945. nov. 19-től 1949. márc. 31-ig.¹⁴⁸³
- **Rácz Endréné Botos Erzsébet** Tildy Zoltán személyi titkára (1945. nov. 15.–1948. aug. 16.¹⁴⁸⁴); Miniszterelnökségi II. osztályú irodatiszt, XI. fizetési osztály (1945. nov. 22.¹⁴⁸⁵–1946. febr. 1.); Az Elnöki Hivatal I. osztályú irodatisztje, X. fizetési osztály (1946. jún. 6.¹⁴⁸⁶–1947. máj. 13.); IX. fizetési osztály (1947. máj. 13.¹⁴⁸⁷–1948. aug. 3.¹⁴⁸⁸). Beszámított szolgálati ideje: 1945. nov. 17-től 1949. márc. 31-ig.¹⁴⁸⁹
- **Csendes Katalin**¹⁴⁹⁰ II. osztályú irodatiszt, XI. fizetési osztály (1946. jún. 6.¹⁴⁹¹-?).

Kezelési szak /Segédhivatal/ (13 fő):

VII-XII. fizetési osztály

segédhiv. főigazgató – irodasegédtsiszt (13 állás)

(köztük 2 irodaigazgató, 6 gépirónő – titkárnő, 2 irattáros)

- **Gajzágó Carola** irodaigazgató,¹⁴⁹² VIII. fizetési osztály (1946. júl. 5.¹⁴⁹³–1946. szept. 1.); ?I. osztályú irodatiszt, Fogalmazási szak (1946. szept. 1.¹⁴⁹⁴–1949. márc. 31.¹⁴⁹⁵).

¹⁴⁷⁷ Orosz tolmács volt Tildy elnöksége idején a Hivatalban. Rácz 1995, 46. Külügyminisztériumi II. osztályú irodatiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt. *Magyar Közlöny*, 1949. május 6. 96., 1.

¹⁴⁷⁸ 1949. január 21.: „Faragóné végre kifejlesztelte magának a hön vágyott pozíciót: ő az új hivatalfőnök-miniszter: Kállay [sic!] titkárnője.” Rácz 1995, 452. 1949. március 11.: „Pár perc múlva megjelent Kállai, s behívták Novákot, Bakót, Faragónét, Eggertet, Bajnokot. Faragóné nagy nő lett. Ő intézi a külüggyel való kapcsolatot, tolmács és a miniszter titkára – és vezeti a konyhát. Tulajdonképpen az E.H. [Elnöki Hivatal] háziasszonya.” Uo. 460.

¹⁴⁷⁹ *Magyar Közlöny*, 1949. május 6. 96., 1.

¹⁴⁸⁰ Csornoky Viktor titkárnője volt. Rácz 1995, 24. Miniszterelnökségi I. osztályú irodatiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt. *Magyar Közlöny*, 1945. november 22. 182., 1.

¹⁴⁸¹ *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1.

¹⁴⁸² 1946. szeptember 1.: „Karola [Gajzágó Carola] kerül Gizi helyére.” Rácz 1995, 58.

¹⁴⁸³ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 1949 évi 557/Eln. Hiv. számhoz. Szolgálati és végkielégítési kimutatás Varga Gizella elnöki I. o. irodatiszt c. irodafőtiszt részére.

¹⁴⁸⁴ A Tildy család 1948. augusztus 16-án költözött be a számukra kijelölt rózsadombi villába, házi őrizetük helyszínére. Rácz 1995, 421.

¹⁴⁸⁵ *Magyar Közlöny*, 1945. november 22. 182., 1.

¹⁴⁸⁶ *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1.

¹⁴⁸⁷ Rácz 1995, 212.

¹⁴⁸⁸ 1948. augusztus 3.: „Emlékezetes marad ez a nap. Két mozzanat örökre rögzítődött bennem: Amikor Mihályfi kinyitotta a dolgozószoba ajtaját az új elnök előtt... és amikor utoljára végignéztam a szobámon...” Uo. 417. 1949. március 5.: „Bodnár altiszt levelet hozott az Elnöki Hivatalból – az utolsót... A döntés: végkielégítés. Kapok 930 forintot.” Uo. 458.

¹⁴⁸⁹ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 561. szám. Ér. 1949. III. 2. Tárgy: Rácz Endréné eln.irodafőtiszt c. irodaigazgató végkielégítése.

¹⁴⁹⁰ Jékely László titkárnője volt. Rácz 1995, 23.

¹⁴⁹¹ *Magyar Közlöny*, 1946. június 6. 127., 1.

¹⁴⁹² Irodaigazgató volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1.

¹⁴⁹³ Uo.

¹⁴⁹⁴ 1946. szeptember 1.: „Karola kerül Gizi [Varga Gizella] helyére.” Rácz 1995, 58. 1946. november 26-án Tildy beosztotta Péter János mellé. Uo. 107.

¹⁴⁹⁵ 1949. március 7.: „Karolát nyugdíjazták.” Uo. 459. Beszámított szolgálati ideje: 1928. március 3-tól 1949. március 31-ig. (Az 1945. júl. 15-én kelt. 3115/1945 M.E. sz. rendelettel irodafőigazgatóvá nevezték ki.). MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 905/1949. Ér.: 1949.III.2.

- **Gyursánszky Ferenc** irodaigazgató,¹⁴⁹⁶ VIII. fizetési osztály (1946. júl. 5.¹⁴⁹⁷–?).
- **dr. Papp Sándor** irodaigazgató,¹⁴⁹⁸ VIII. fizetési osztály (1946. júl. 5.¹⁴⁹⁹–?); c. irodafőigazgató¹⁵⁰⁰ (?–?).
- **Egger Lajos** irodaigazgató, VIII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. szept. 24.¹⁵⁰¹–?).
- **Sallai Miklósné Riesz Rózsi** irodaigazgató, VIII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. szept. 24.¹⁵⁰²–?).
- **Császár Károly** irodafőtiszt,¹⁵⁰³ IX. fizetési osztály (1946. júl. 5.¹⁵⁰⁴–?); elnöki irodaigazgató, VIII. fizetési osztály 3. fokozata (gyakorlatban:¹⁵⁰⁵ címzetes irodaigazgató¹⁵⁰⁶ ?–?; hivatalosan kinevezve: 1948. dec. 14.¹⁵⁰⁷–?).
- **dr. Lates(z) Sándorné** irodafőtiszt,¹⁵⁰⁸ IX. fizetési osztály (1946. júl. 5.¹⁵⁰⁹–?).
- **Shik Mária** irodafőtiszt,¹⁵¹⁰ IX. fizetési osztály (1948. ápr. 21.¹⁵¹¹–?).
- **Füredi Zoltán**¹⁵¹² I. osztályú irodatiszt, X. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 11.¹⁵¹³–?).
- **Kovács Zoltánné Sándor Anna**¹⁵¹⁴ I. osztályú irodatiszt, X. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 19.¹⁵¹⁵–?).
- **Köteles Mihályné Szedresi Margit**¹⁵¹⁶ I. osztályú irodasegéd-tiszt, XII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. nov. 6.¹⁵¹⁷–?).
- **Schwartz Erzsébet**¹⁵¹⁸ I. osztályú irodasegéd-tiszt, XII. fizetési osztály 3. fokozata (1948. dec. 1.¹⁵¹⁹–?).

¹⁴⁹⁶ Az Elnöki Hivatal gondnoka. Rácz 1995, 57. Irodafőtiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1.

¹⁴⁹⁷ Uo.

¹⁴⁹⁸ Irodafőtiszt volt előtte. Uo.

¹⁴⁹⁹ Uo.

¹⁵⁰⁰ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismeréséül [...] Papp Sándor c. irodafőigazgatónak [...] a Magyar Köztársasági Érdemérem ezüst fokozatát [...] adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵⁰¹ *Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 24., 214., 1.

¹⁵⁰² Uo.

¹⁵⁰³ Irodatiszt volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1. 1949. január 21.: „A hivatali bizalmi: Császár. Órá meg Latesznéra szükség van; ők fogalmazzák az aktákat.” Rácz 1995, 452.

¹⁵⁰⁴ *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1.

¹⁵⁰⁵ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismeréséül [...] Császár Károly irodaigazgatónak a Magyar Köztársasági Érdemérem ezüst fokozatát [...] adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵⁰⁶ *Magyar Közlöny*, 1948. december 14. 274., 1.

¹⁵⁰⁷ Uo.

¹⁵⁰⁸ Irodatiszt volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1.

¹⁵⁰⁹ Uo.

¹⁵¹⁰ Miniszterelnökségi irodafőtiszt volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. április 21. 91–92., 1.

¹⁵¹¹ Uo.

¹⁵¹² Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1949. január 11. 6–7., 1.

¹⁵¹³ Uo.

¹⁵¹⁴ Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1949. január 19. 14., 1.

¹⁵¹⁵ Uo.

¹⁵¹⁶ Csepeli lakos. *Magyar Közlöny*, 1948. november 6. 246., 1.

¹⁵¹⁷ Uo.

¹⁵¹⁸ Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1948. december 1. 265., 1.

¹⁵¹⁹ Uo.

- **Molnár Gyuláné Demény Gizella**¹⁵²⁰ I. osztályú irodasegéd-tiszt, XII. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 19.¹⁵²¹–?).
- **Lévay Magdolna**¹⁵²² I. osztályú irodasegéd-tiszt, XII. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 19.¹⁵²³–?).
- **Horváth Erzsébet**¹⁵²⁴ I. osztályú irodasegéd-tiszt, XII. fizetési osztály (1949. jan. 28.¹⁵²⁵–?).

Műszaki segéd-tiszti szak (6 fő):

X-XII. fizetési osztály – műszaki segéd-tiszt (6 állás)

(köztük: elnök: 2 sofőr, elnök felesége: 1 sofőr, elnök családja: 1 sofőr, hivatal vezetője: 1 sofőr, egyéb hivatali autó: 1 sofőr.)

- **Paulai/y Tivadar** műszaki segéd-tiszt,¹⁵²⁶ X. fizetési osztály 1. fokozata (1946. júl. 14.¹⁵²⁷–?).
- **D(e)és József** műszaki segéd-tiszt,¹⁵²⁸ X. fizetési osztály 1. fokozata (1946. júl. 14.¹⁵²⁹–1949. márc. 31.¹⁵³⁰).
- **Gerlei/y Ferenc** műszaki segéd-tiszt,¹⁵³¹ X. fizetési osztály 1. fokozata (1946. júl. 14.¹⁵³²–?).
- **Mészáros Sándor** műszaki segéd-tiszt,¹⁵³³ X. fizetési osztály 1. fokozata (1946. júl. 14.¹⁵³⁴–1949. ápr. 12.¹⁵³⁵).

¹⁵²⁰ Pestszenterzsébeti lakos. *Magyar Közlöny*, 1949. január 19. 14., 1.

¹⁵²¹ Uo.

¹⁵²² Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1949. január 19. 14., 1.

¹⁵²³ Uo.

¹⁵²⁴ Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1949. január 28. 20–21., 1.

¹⁵²⁵ Uo.

¹⁵²⁶ Tildyné sofőrje. Rác 1995, 55.; Műszaki segéd-tiszt volt kinevezése előtt is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.; 1948. február 1-én a Magyar Köztársasági Érdemérem bronz fokozata kitüntetésben részesült. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵²⁷ *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵²⁸ Sofőr. Rác 1995, 36. Műszaki segéd-tiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.; 1948. február 1-én a Magyar Köztársasági Érdemérem bronz fokozata kitüntetésben részesült. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2. 1949. január 21.: „Egyik nap Dész, Elnök úr [Tildy] volt sofőrje volt a szerkesztőségben. Most Péter János szolgálatában van.” Rác 1995, 453.

¹⁵²⁹ *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵³⁰ 1949. január 1-én a IX. fiz. oszt. 3. fokozatába lépett elő. Beszámított szolgálati ideje: 1936. okt. 5-től 1949. márc. 31-ig. MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 903/1949. Érk.: 1949.III.3.

¹⁵³¹ Műszaki segéd-tiszt volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.; 1948. február 1-én a Magyar Köztársasági Érdemérem bronz fokozata kitüntetésben részesült. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵³² *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵³³ Sofőr. Rác 1995, 57. Műszaki segéd-tiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵³⁴ Uo.

¹⁵³⁵ Elbocsájtották szolgálatából. A Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalában megalakult fegyelmi bizottság (1949. ápr. 12-i) indokolása szerint, azért követelt el „legsúlyosabb szolgálati vétséget”, mert: „az Elnöki Hivatal B 7 jelzésű személygépkocsiján 165 liter bort akart Budapestre becsempészni a Kerepesi úti vámnál azt a látszatot kelte és tudatosan azt a felvilágosítást adva, hogy a bor a Köztársasági elnök úr részére van.” MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 990 szám. Érk. 1949.IV./13, Tárgy: Mészáros Sándor műszaki segéd-tiszt szolgálatból való elbocsájtása.

Altishti szak (20 fő):**X-XV. fizetési osztály (20 állás)**

(köztük: 3 elnöki ajtónálló, 1 elnöki inas, 2 hivatalfőnöki ajtónálló, 3 egyéb hivatali altiszt, 2 portás, 1 szakács, 2 kocsimosó.)

- **ifj. Galats István** altiszt. Beszámított szolgálati ideje: 1946. febr. 1.–1949. márc. 31.¹⁵³⁶
- **Kovács László** altiszt,¹⁵³⁷ IX. fizetési osztály 3. fokozata (1946. júl. 14.^{1538–?}); műszaki segédtsízt¹⁵³⁹ (?–?). Tildy személyi altisztje.¹⁵⁴⁰
- **Subasitz Jenő**¹⁵⁴¹ szakaltiszt, X. fizetési osztály 3. fokozata (1946. júl. 14.^{1542–?}).
- **Hartai Sándor**¹⁵⁴³ szakaltiszt, X. fizetési osztály 1. fokozata (1949. márc. 27.^{1544–?}).
- **Simon Gyula** altiszt,¹⁵⁴⁵ XI. fizetési osztály 3. fokozata (1946. júl. 14.^{1546–1946. aug. 3.}¹⁵⁴⁷ ?).
- **Haraszi József** altiszt,¹⁵⁴⁸ XI. fizetési osztály 3. fokozata (1946. júl. 14.^{1549–?}); szakaltiszt¹⁵⁵⁰ (?–?).
- **Papp Ferenc** altiszt,¹⁵⁵¹ XII. fizetési osztály (1946. júl. 5.^{1552–?}).
- **Tor(o)nyi Mihály** altiszt,¹⁵⁵³ XII. fizetési osztály 3. fokozata (1946. júl. 14.^{1554–?}); szakaltiszt¹⁵⁵⁵ (?–?).
- **Keszthelyi József**¹⁵⁵⁶ altiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 11.^{1557–?}).

¹⁵³⁶ MNL OL XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal 1946–1949, 2. doboz, 901/1949. 1949. május.

¹⁵³⁷ Altiszt volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵³⁸ Uo.

¹⁵³⁹ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismeréséül [...] Kovács László [...] műszaki segédtsízt[...]nek [...] a Magyar Köztársasági Érdemérem bronz fokozatát adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵⁴⁰ Rác 1995, 401.

¹⁵⁴¹ Az Elnöki Hivatal szakácsa volt. Rác Erzsébet írja, hogy 1946. február 13-án este, a „bújtatók” (Berezky Albert és felesége, Jehl Frigyesék, Péter Jánosék, „Berezky Mici és férje”, Rácz Endre és Erzsébet) teára voltak hivatalosak Tildyhez. „Kállay miniszterelnök egykori szakácsa: Subasits [sic!] különleges csemegéket készített.” Rác 1995, 25–26. Szakaltiszt volt az Elnöki Hivatalba történő kinevezése előtt is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵⁴² Uo.

¹⁵⁴³ Leányfalui lakos, műszaki segédtsízt volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1949. március 27. 68., 1.

¹⁵⁴⁴ Uo.

¹⁵⁴⁵ Altiszt volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1. „Szelezky védenec.” Rác 1995, 181.

¹⁵⁴⁶ *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵⁴⁷ 1946. augusztus 3.: „... Simon altiszt, a mindentudó, szabadságra ment. Új embert hoztak helyette. Kérdés: kinek az embere.” Rác 1995, 48.

¹⁵⁴⁸ Altiszt volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵⁴⁹ Uo.

¹⁵⁵⁰ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismeréséül [...] Haraszi József [...] szakaltiszt[...]nek [...] a Magyar Köztársasági Érdemérem bronz fokozatát adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵⁵¹ Altiszt volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1. „Papp pénztáros” Rác 1995, 195.

¹⁵⁵² *Magyar Közlöny*, 1946. július 5. 149., 1.

¹⁵⁵³ Altiszt volt előtte is. *Magyar Közlöny*, 1946. július 14. 157., 1.

¹⁵⁵⁴ Uo.

¹⁵⁵⁵ „A miniszterelnök előterjesztésére a Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának létszámában érdemes és eredményes munkásságuk elismeréséül [...] Toronyi Mihály szakaltiszt[...]nek [...] a Magyar Köztársasági Érdemérem bronz fokozatát adományozom.” Kelt, 1948. január 31-én, aláírók: Tildy Zoltán, Dinnyés Lajos. *Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20., 2.

¹⁵⁵⁶ Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1949. január 11. 6–7., 1.

¹⁵⁵⁷ Uo.

- **Tüz Imre**¹⁵⁵⁸ altiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 11.¹⁵⁵⁹–?).
- **Pesti Márton**¹⁵⁶⁰ altiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 11.¹⁵⁶¹–?).
- **Hranyó Antal**¹⁵⁶² altiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1949. jan. 11.¹⁵⁶³–?).
- **Mile Gyula**¹⁵⁶⁴ szakaltiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1948. nov. 6.¹⁵⁶⁵–?).
- **Jenei István**¹⁵⁶⁶ szakaltiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1948. nov. 6.¹⁵⁶⁷–?).
- **Fonyódi János**¹⁵⁶⁸ szakaltiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1948. nov. 6.¹⁵⁶⁹–?).
- **Papp Gyula**¹⁵⁷⁰ szakaltiszt, XIV. fizetési osztály 3. fokozata (1948. nov. 6.¹⁵⁷¹–?).
- **Urbánszky István** szakaltiszt,¹⁵⁷² XIV. fizetési osztály 2. fokozata (1948. dec. 14.¹⁵⁷³–?).

¹⁵⁵⁸ Budapesti lakos. Uo.

¹⁵⁵⁹ Uo.

¹⁵⁶⁰ Budapesti lakos. Uo.

¹⁵⁶¹ Uo.

¹⁵⁶² Budapesti lakos. Uo.

¹⁵⁶³ Uo.

¹⁵⁶⁴ Budapesti lakos. *Magyar Közlöny*, 1948. november 6. 246., 1.

¹⁵⁶⁵ Uo.

¹⁵⁶⁶ Budapesti lakos. Uo.

¹⁵⁶⁷ Uo.

¹⁵⁶⁸ Budapesti lakos. Uo.

¹⁵⁶⁹ Uo.

¹⁵⁷⁰ Budapesti lakos. Uo.

¹⁵⁷¹ Uo.

¹⁵⁷² Altiszt volt előtte. *Magyar Közlöny*, 1948. december 14. 274., 1.

¹⁵⁷³ Uo.

2. A Független Kisgazdapárt országos tisztségviselői (1945–1948; 1956)

1945. augusztus 20. Országos nagyválasztmány:¹⁵⁷⁴

Pártvezér: Tildy Zoltán.

Elnök: Nagy Ferenc.

Ügyvezető alelnök: Varga Béla.

Alelnökök: Dobi István földmunkás, B. Szabó István kisgazda, Szentiványi Lajos értelmiségi, Bencsik Gyula iparos.

Főtitkár: Kovács Béla.

Politikai Bizottság:

Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla, Dobi István, B. Szabó István, Oltványi Imre, Vásáry István, Gyöngyösi János, Szabó Árpád.

Országos Intéző-Bizottság:

a) *értelmiségiek:*

Bajcsy-Zsilinszky Endréné, Dulin Jenő, Sulyok Dezső, Perr Viktor, Meixner Ernő, Dubay István, Pártay Tivadar, Pfeiffer Zoltán, Dessewffy Gyula, Auer Pál, Nagy Vince, Dénes István, Bartha Albert, Veér Imre, Dinnyés Lajos, Acsay László, Bognár József, Csornoky Viktor, Balla Antal, Turóczy Gézané, Saláta Kálmán, Rubletzky Géza, Ortutay Gyula, Gáspár Ervin, Kriváchy Ödön, Jékely László, Gulácsy György, Gyulay László, Kővágó József, Berényi Sándor, Gordon Ferenc, dr. Donászy Kálmán.

b) *a Paraszttagozat részéről:*

Vörös Vince, Koszér Nándor, Kis-Tóth József, Taksonyi János, Guba Mihály, Adorján József, Z. Nagy Ferenc, Szalai András, Kiss Gergely, Sente József, Szántó-Vezekényi István, Rácz Lajos, Vaszkó Mihály, Kovács József, Deczki János, Váci Lajos, Zentai István, Kovács István, Kovács Ferenc, Fehér Kálmán, Dancs József, Polányi István, Gáspár Vince, Babodi György, Györgyi Lajos, Kiss Sándor, Hajdu-Németh Lajos, Filó Sámuel, Madarász János.

1946. február 1-től, Tildy köztársasági elnökké választásától:

Pártvezér: Nagy Ferenc.¹⁵⁷⁵

Elnök: Varga Béla.

1946. szeptember 7. Országos nagyválasztmány:¹⁵⁷⁶

Országos pártigazgató: Antall József, volt újjáépítési miniszter.

Politikai bizottság:

¹⁵⁷⁴ *Kis Ujság*, 1945. augusztus 22. (59) 115., 5.

¹⁵⁷⁵ A *Kis Ujság*ban először 1946. március 13-án írják a neve mellé, hogy pártvezér. *Kis Ujság*, 1946. március 13. (60) 60., 1.

¹⁵⁷⁶ *Kis Ujság*, 1946. szeptember 10. (60) 203., 4.

Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla, B. Szabó István, Dobi István, Szentiványi Lajos, Bencsik Gyula, Antall József, Kiss Sándor, Rátz Lajos, Kovács István, Palotai Elek, Z. Nagy Ferenc, Szabó Árpád, Virág József, Pártay Tivadar, Pfeiffer Zoltán, Bognár József, Kővágó József, Dinnyés Lajos, Gyöngyösi János, Balogh István, Oltványi Imre, Taksonyi János.

1947. szeptember 12. Országos nagyválasztmány:¹⁵⁷⁷

Elnök: Dobi István.

Ügyvezető alelnök: Szabó Árpád.

Alelnökök:

Kisgazda: Taksonyi János.

Földmunkás: Filó Sámuel.

Iparos: Bencsik Gyula.

Kereskedő: Implom Ferenc.

Értelmiségi: Szentiványi Lajos.

Munkás: Brunsvik István.

Országos főtitkár: Gyöngyösi János.

Országos titkárok: dr. Balogh György, Vaszkó Mihály.

Pártigazgató: Antall József.

Főügyész: Pongrácz Tibor.

A Politikai Bizottság főtitkára: Kiss László államtitkár.

Politikai Bizottság:

a) paraszti:

Baráth Endre, Kovács Iván, Szakács József, Patonay Elek, Kálmán Ferenc, Czövek Jenő, Rác Lajos, Csala István.

b) értelmiségi:

Dulin Jenő, Mátéffy Géza, Bognár József, özv. Thuróczy Gézáné, Németh Imre, Bereczky Albert, Róth Pál, Pongrácz Aladár.

c) póttagok:

Cseh-Szombathy László, Dancs József, Öry István, Kovács József, Szigethy Gyula, Vatta Ernő, Balla Dömötör, Padányi Gulyás Béla.

1948. április 18. Országos nagyválasztmány¹⁵⁷⁸

Elnök: Dobi István.

Ügyvezető alelnök: Bognár József.

Társelnökök: Szabó Árpád, Szentiványi Lajos, Mihályfi Ernő, Filó Sámuel, Kálmán Ferenc, Ortutay Gyula.

¹⁵⁷⁷ *Kis Ujság*, 1947. szeptember 14. (1) 67., 2.

¹⁵⁷⁸ *Kis Ujság*, 1948. április 20. (2) 91., 3.

Alelnökök: Csizmadia Lajos, Rácz Lajos, Barcs Sándor, Implom Ferenc, Szabó Ferenc, Gáspár Vince.

Pártigazgatók: dr. Antall József, dr. Offner Alfréd.

Pártügyész: dr. Pongrácz Tibor.

Titkárok: Kiss Gergely, dr. Balogh György.

A Politikai Bizottság tagjai:

Antall József, Barcs Sándor, Bognár József, Csala István, Csizmadia Lajos, Dancs József, Dinyés Lajos, Dobi István, Filó Sámuel, Gyöngyösi János, Györgyi Lajos, Implom Ferenc, Kátona Jenő, Kálmán Ferenc, Kiss Gergely, Mihályfi Ernő, Ortutay Gyula, Offner Alfréd, Patonay Elek, Pesta László, Fésűs László, Pokorny Hermanné, Rácz Lajos, Rubletzky Géza, Szabó Árpád, Szabó Kálmán, Szentiványi Lajos.

1956. november 3. Tisztújítás¹⁵⁷⁹

Elnök: Kovács Béla (1957. január 3-án lemondott).¹⁵⁸⁰

Főtitkár: Kővágó József (1956 végén külföldre emigrált).

Főtitkár-helyettesek: Pártay Tivadar, Vidovics Ferenc (1956 végén külföldre emigrált).

Pártigazgató: id. Antall József.

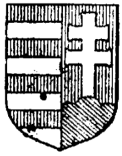
Pártigazgató-helyettes: Szolnoki István.

Titkár: Balogh György.

¹⁵⁷⁹ ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /151. „Róka”: Jelentés. FKP. 1957. 07. 20.

¹⁵⁸⁰ ÁBTL 3.1.5.-O-14820/1 /60. Névtelen: Jelentés. Az FKP újjászervezéséről és 1956. október 31.-1957. január 15. közötti helyzetéről. (dátum nélkül).

3. Magyarország állami címerének változásai (1918–1990)

Koronátlan kiscímer.

Hatályban: 1918. nov. 29.–1920. márc. 21.¹⁵⁸¹

1915-ös koronás középcímer angyalokkal.¹⁵⁸²

Hatályban: 1920. márc. 21-től. Használata: Horthy-korszak idején.

1915-ös koronás középcímer cserfa- és olajággal.¹⁵⁸³

Hatályban: 1920. márc. 21-től. Használata a *Budapesti Közlöny* címlapján: 1920. márc. 23.–1926. dec. 31.

1915-ös koronás kiscímer angyalokkal.¹⁵⁸⁴

Hatályban: 1920. márc. 21-től. Használata: Horthy-korszak idején.

¹⁵⁸¹ 1919. márc. 21-től aug. 1-ig azt is lehetne mondani, hogy nem volt az országnak címere. Mivel a Tanácsköztársaság a fennállása alatt nem foglalkozott az állami címer kérdésével, ezért elméletileg hatályban maradt a Károlyi-féle koronátlan kiscímer, de a gyakorlatban csak alig-alig tűnt fel. Az ötágú vörös csillag, mint az egyik leggyakoribb jelkép ebből az időből, tehát inkább jelképezi a Tanácsköztársaságot, mint a koronátlan kiscímer.

¹⁵⁸² Hatályban először: 1915. nov. 6.–1918. nov. 29.

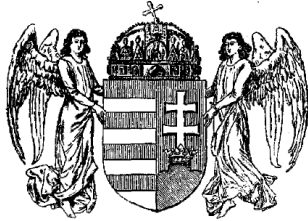
¹⁵⁸³ Hatályban először: 1915. nov. 6.–1918. nov. 29.

¹⁵⁸⁴ Hatályban először: 1915. nov. 6.–1918. nov. 29.

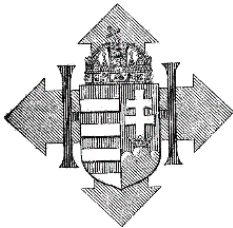
1915-ös koronás kiscímer cserfa- és olajággal.¹⁵⁸⁵

Hatályban: 1920. márc. 21-től. Használata a *Budapesti Közlöny* címlapján: 1927. jan. 1.–1944. dec. 23.

1896-os koronás kiscímer angyalokkal.¹⁵⁸⁶

Hivatalossá tétele az Ideiglenes Nemzeti Kormány által: 1944. dec. 23-án. Használata a *Magyar Közlöny* címlapján: 1945. jan. 4.–1946. jún. 4. „Hatályban hagyva” 1949. aug. 20-ig.

Szálasi-féle címer.

„Hatályban”: 1945. jan. 27-től. Használata a *Sopronban kiadott Hivatalos Közlöny címlapján*: 1945. febr. 8.–márc. 23.

Az ún. Kossuth-címer.

Használata szokásjog alapján, a köztársasági államforma 1946. február 1-i létrejöttét követően: 1946 tavaszától. Használata a *Magyar Közlöny* címlapján: 1946. dec. 1.–1949. aug. 19.

¹⁵⁸⁵ Hatályban először: 1915. nov. 6.–1918. nov. 29.

¹⁵⁸⁶ Hatályban először: 1896. jan. 12.–1915. nov. 6.

Az ún. Rákosi-címer.

Hatályban: 1949. aug. 20.–1956. nov. 12. Használata a *Magyar Közlöny* címlapján: 1949. aug. 20.–1956. okt. 20.

Az ún. Kossuth-címer.

Használata: a forradalom és szabadságharc 1956. október 23-i kitörését követően. Hatályban: 1956. nov. 12.–1957. máj. 23. Használata a *Magyar Közlöny* címlapján: 1956. nov. 12.–1957. máj. 11.

A Magyar Közlöny címlapján megjelenő Kossuth-címer változatok (1956–1957):

(1956. november 12.)

(1956. november 20.)

(1956. november 24.–december 8.)

(1956. december 11–12.)

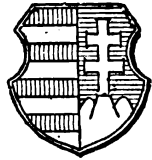
(1956. december 13–24.)

(1956. december 29.–1957. február 1.)

(1957. február 2–8.)

(1957. február 10.–május 11.)

Az ún. Kádár-címer.

Hatályban: 1957. máj. 23.–1990. júl. 11. Használata a *Magyar Közlöny* címlapján: 1957. máj. 15.–1990. júl. 10.

Koronás kiscímer.¹⁵⁸⁷

Hatályban: 1990. júl. 11-től. Használata a *Magyar Közlöny* címlapján: 1990. júl. 11-től.

¹⁵⁸⁷ Kép forrása: *Belügyi Közlöny*, 1990. augusztus 28. (1) 17., 498.

MELLÉKLET

1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról¹⁵⁸⁸

Magyarországon 1918. november 13-án megszűnt a királyi hatalom gyakorlása. A nemzet viszszerzanyerte önrendelkezési jogát. Négyszáz esztendő harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérlete és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról.

Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.

A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezektől a jogoktól egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

E cél megvalósítására Magyarország Nemzetgyűlése mindenekelőtt a következő törvényt alkotja:

1. § Az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosa a magyar nép. A magyar nép a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés útján gyakorolja.

¹⁵⁸⁸ Kihirdetve: 1946. február 20. A törvény szövegének forrása: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 08. 29.

2. § (1) Magyarország köztársaság.

(2) A köztársaság élén elnök áll. A köztársasági elnököt a Nemzetgyűlés négy évre választja.

3. § Köztársasági elnökké minden magyar állampolgár megválasztható, aki harmincötödik életévét betöltötte és akinek nemzetgyűlési képviselői választójogosultsága van.

4. § (1) A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez a Nemzetgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. A jelölést a Nemzetgyűlés elnökénél a szavazás elrendelése előtt kell benyújtani. A Nemzetgyűlés minden tagja csak egy jelöltet ajánlhat. Annak, aki több jelöltet ajánl, mindegyik ajánlása érvénytelen.

(2) Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, ez a Nemzetgyűlés tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében közfelkiáltással köztársasági elnökké választható. Egyébként a választás titkos szavazás útján történik. A szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.

(3) Ha az első szavazás alkalmával ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, az (1) bekezdésnek megfelelő új ajánlás alapján újból szavazást kell tartani. A második szavazás alapján való megválasztáshoz ugyancsak a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazata szükséges.

(4) Ha a második szavazás alkalmával egyik jelölt sem nyerte el a megkívánt többséget, harmadszori szavazást kell tartani. Ez alkalommal csak arra a két jelöltre lehet szavazni, akik a második szavazás alkalmával a legtöbb szavazatot kapták. A harmadik szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki - tekintet nélkül a szavazásban résztvevők számára - a szavazatok többségét elnyerte.

(5) A szavazási eljárást legfeljebb három egymásra következő nap alatt be kell fejezni.

5. § Egymásután két ízben köztársasági elnökké senkit sem lehet megválasztani.

6. § (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.

(2) Az eskü szövege a következő:

„Én, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen”.

(3) A fogadalom szövege a következő:

„Én, becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom”.

7. § A köztársasági elnök megválasztásáról és esküjének, illetőleg fogadalmának letételéről jegyzőkönyvet kell készíteni. Ezt a jegyzőkönyvet a köztársasági elnök is aláírja; aláírását a miniszterelnök ellenjegyzi. A jegyzőkönyvet a hivatalos lapban közzé kell tenni.

8. § Az első ízben megválasztott köztársasági elnök eskü-, illetőleg fogadalomtételével a Nemzeti Főtanács intézménye megszűnik.

9. § A köztársasági elnök tizenöt napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. A kihirdetés elrendelése előtt az említett határidőben a törvényt újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével, egy ízben visszaküldheti a Nemzetgyűlésnek; a Nemzetgyűlés által hozzá másodízben áttett törvényt azonban tizenöt napon belül kihirdettetni köteles.

10. § (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlést egy ülészakban harminc napnál nem hosszabb időre legfeljebb egy ízben elnapolhatja. Az elnapolás tartama alatt a Nemzetgyűlés elnöke legalább száz képviselőnek írásban előterjesztett indítványára az indítvány kézhezvételétől számított nyolc napnál nem távolabbi időpontra a Nemzetgyűlést összehívni köteles.

(2) A köztársasági elnök jogosult a Nemzetgyűlés feloszlatására, ha eziránt a kormány előterjesztést tesz, vagy ha ezt a nemzetgyűlési képviselőknek legalább kétötöd része felterjesztésben kéri.

11. § (1) A köztársasági elnök képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban. Követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki és megadja az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján a külhatalmakkal szerződéseket köthet, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megkötéséhez a Nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges.

(2) A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

12. § (1) A köztársasági elnököt megilleti az államfő kegyelmezési joga, úgyszintén a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés joga. Általános kegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítéseképpen vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek, illetőleg legfőbb állami számvevőszéki elnöknek kegyelmet csak a Nemzetgyűlés adhat.

(2) Háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelékből való elbocsátás felől a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök határoz.

13. § (1) A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja.

(2) A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján pedig a minisztereket.

(3) A kinevezett minisztérium a kinevezéstől számított nyolc nap alatt köteles a Nemzetgyűlés ülésében bemutatkozni. Ennek megtörténte előtt a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést nem oszlathatja fel.

(4) A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök vagy az illetékes felelős miniszter ellenjegyzése szükséges.

14. § (1) A köztársasági elnök nevezi ki az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírakat. A köztársasági elnök tölti be az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére azokat az egyéb tisztségeket, amelyeknek betöltését a törvényes rendelkezések az államfő hatáskörébe utalják.

(2) A köztársasági elnök adományozhatja a Nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit.

15. § (1) A köztársasági elnök tisztségéről csak a Nemzetgyűléshez intézett nyilatkozatban és a Nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le. A Nemzetgyűlés tizenöt napon belül kérheti a köztársasági elnököt, hogy elhatározását újból fontolja meg. Ha a köztársasági elnök elhatározását fenntartja, a Nemzetgyűlés a lemondás tudomásulvételét nem tagadhatja meg.

(2) Ha a köztársasági elnök meghal, a köztársasági elnöki szék más okból megüresedik vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására egyéb okból tartósan képtelenné válik, az új köztársasági elnök megválasztásáig a köztársasági elnöki jogkört a Nemzetgyűlés elnöke gyakorolja, azzal a korlátozással, hogy a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt a Nemzetgyűlésnek újbab

megfontolás végett nem küldheti vissza, a Nemzetgyűlést nem oszthatja fel és a kegyelmezés jogával csak jogerősen elítéltek javára élhet.

(3) Ha a köztársasági elnök szék megüresedik, vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására tartósan képtelenné válik, a Nemzetgyűlés elnöke gondoskodni köteles arról, hogy a Nemzetgyűlés az új köztársasági elnök megválasztása végett harminc napon belül összeüljön. Ha a Nemzetgyűlés megbízatása a köztársasági elnök választását szükségessé tevő körülmény bekövetkezése előtt megszűnt vagy a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést feloszlatta, a minisztérium köteles a választások megtartásáról olyan időpontban gondoskodni, hogy az új köztársasági elnök a választást szükségessé tevő körülmény bekövetkezésétől számított hatvan napon belül megválasztható legyen. Ilyen esetben a köztársasági elnök jogait a (2) bekezdésben meghatározott korlátozással a feloszlalt Nemzetgyűlés elnöke, illetőleg annak a Nemzetgyűlésnek az elnöke gyakorolja, amelynek megbízatása a köztársasági elnöki szék megüresedése előtt megszűnt.

16. § (1) A köztársasági elnök személye sérthetetlen; büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja.

(2) Ha a köztársasági elnök az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, a Nemzetgyűlés öt - legalább százötven tag írásbeli indítványa alapján - összes tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében és a jelenlevők legalább kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. A bíráskodás a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. törvénycikk 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság joga.

17. § (1) A Nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg.

(2) A köztársasági elnöki tisztt ellátására szükséges hivatalt a minisztérium szervezi, e hivatal költségeiről az állami költségvetés keretében kell gondoskodni.

18. § A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat „A Magyar Köztársaság nevében” hozzák.

19. § Ez a törvény a Nemzetgyűlésben való kihirdetésével azonnal hatályba lép. Kihirdetésével hatályukat veszítik a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok.

1946. évi I. törvénycikk indokolása

Magyarország államformájáról¹⁵⁸⁹

Általános indokolás

A jelen javaslat törvényerőre emelkedésével Magyarország az európai köztársaságok sorába lép.

Amikor Magyarország nemzetgyűlése a nemzet képviselőiben évezredes történetének ehhez a fordulópontjához érkezik: elhatározásában nemcsak a jelenlegi politikai helyzet szükségét és célszerűségét veszi fontolóra, hanem visszapillant a nemzet multjára is.

A magyar alkotmány sohasem ismerte az abszolút királyság intézményét. Közjogunk a királyi hatalmat mindig származékosnak tekintette, amelyet a nemzet ruház a királyra. Valahányszor a nemzeti akarat önkorlátozása az uralkodóház trónöröklési jogának megszűnésével végetért, a nemzet mindig élt királyválasztó jogával, amelyet a *pragmatica sanctio* sem szüntetett meg, hanem csupán felfüggesztett. Már pedig a választott és alkotmányos királyság intézménye mintegy középhelyet foglal el egyfelől az abszolút és örökletes királyság, másfelől a köztársasági államforma között.

Alkotmányjogunknak az utolsó évszázadban megnyilatkozó fejlődése a nemzettagoknak a főhatalomban való egyre fokozódó részvételét mutatja. Szemben a régi rendi szervezettel, amely csupán a nemzet egy aránylag szűk rétegét jogosította fel az ország sorsának intézésében való részvételre: az 1848-as történelmi fordulat törvénybe iktatta a közvetlen népképviselői rendszert. E rendszer értelmében a nemzet még megosztotta törvényhozó hatalmát a királlyal. Az 1920:I. törvénycikk - bár a régi rend megmerevítését szolgálta - ebben a tekintetben továbbfejleszti a nemzetnek a törvényhozó hatalomban való részesedését, amennyiben az államfőt nem ruházta fel sem a törvényszentesítés, sem az abszolút vétó jogával. Ennek a fejlődésnek betetőzését jelenti a demokratikus köztársaság, amelyben az állami főhatalom legkiemelkedőbb ágát, a törvényhozó hatalmat egyedül a népképviselő: a Nemzetgyűlés gyakorolja.

1918. évi november hó 13. napján megszűnt Magyarországon a királyi hatalom gyakorlása. Az a közjogi provizórium, amely azóta bekövetkezett, arra utal, hogy a királyság intézményének tényleges visszaállítása 1920-ban sem sikerült s azóta sem volt lehetséges. Jelenlegi, ugyancsak

¹⁵⁸⁹ Kihirdetve: 1946. február 20. A törvény indokolása szövegének forrása: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TVI&searchUrl=/ezer-ev->, 2024. 03. 16.

ideiglenes közbizleti szervezetünk, amely az állam élére államfői jogkörrel a nemzeti főtanácsot állította, világosan jelzi, hogy a monarchia helyreállítása távol áll a nemzeti közakarattól.

Bár a magyarság története során a múltban sohasem nyilatkozhatott meg a köztársasági államforma megvalósítására irányuló közakarattal, történetünk nem egy mozzanata igazolja, hogy hazánk legjobbjaitól a köztársasági államrendszer éppenséggel nem volt idegen. Kossuth Lajos függetlenségi nyilatkozata, a két forradalom kísérlete egyaránt bizonyítja, hogy a köztársasági államrendszer eszméje nemzetünk körében igenis gyökeret vert.

A köztársaság intézménye tehát nem áll ellentétben a helyesen felfogott szerves jogfejlődéssel, a nemzet képviselőre hivatott Nemzetgyűlés akaratának pedig megfelel. Kül- és belpolitikai okok egyaránt sürgetik ennek az államformának hazánkban való megvalósítását.

A különböző köztársasági alkotmányok a köztársasági elnök jogkörét részleteiben lényeges eltérésekkel szabályozzák. A jelen törvényjavaslat egyiket sem veszi mintául, hanem hazánk különleges igényeit veszi figyelembe. A köztársaság elnökére ruházza mindazokat a jogokat, amelyek szükségszerűen következnek az államfői tisztség természetéből és közbizleti jelentőségéből. A köztársasági elnök hivatott a magyar állam képviselőre, ő gyakorolja - természetesen a felelős minisztérium útján - a végrehajtó hatalmat, de a Nemzetgyűléssel nem egyenlő jogú és egyenrangú államhatalmi tényező. Jelesül a törvényhozás körül csupán csekélyebb jelentőségű jogok illetik; nem élhet sem a törvényszentesítés, sem az abszolút vétó jogával, hadüzenetre, békekötésre is csupán a Nemzetgyűlés hozzájárulásával jogosult. Jogállása - a javaslat alább megvilágítandó rendelkezései szerint - megfelel a parlamentáris és demokratikus köztársaságok elnökét megillető jogkörnek.

Amidőn Magyarország a reáúduló legsúlyosabb történelmi katasztrófa után mint a legfiatalabb európai köztársaság lép a világ népei elé: annak a bensőséges meggyőződésnek és reményeknek adok kifejezést, hogy a magyarság nemcsak új közbizleti szervezettel, hanem a demokrácia igaz tartalmától áthatottan folytatja majd az európai népek sorában történelmi hivatását.

Részletes indokolás

Az 1. §-hoz

A törvényjavaslat 1. §-a a népszuverénitást elvét iktatja törvénybe, a magyar népet jelölve meg az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosaként. Az államhatalom legkiemelkedőbb ága

a szuverén állami akaratot kifejezésre juttató törvényhozás; ezt a hatalmat a magyar nép a Nemzetgyűlés útján gyakorolja, amely a demokratikus követelményeknek megfelelően az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján ül össze.

A 2. §-hoz

A 2. § (1) bekezdése kimondja, hogy Magyarország államformája a köztársaság. A köztársasági alkotmányokkal összhangban a (2) bekezdés az államfőt köztársasági elnöknek nevezi.

Mínt hogy alkotmányunk nem ismeri a népszavazás intézményét, mínt hogy továbbá a Nemzetgyűlés az államhatalom legfőbb letéteményese, a népakarat egyedüli megnyilvánulási forrása: ennél fogva az elnökválasztás jogát a Nemzetgyűlés hatáskörébe kellett utalni.

A külföldi alkotmányok különböző időtartamban állapítják meg a köztársasági elnök megbízásának idejét. Sem túl rövid, sem túl hosszú időtartam nem felel meg a közérdeknek. Bár egészséges parlamentáris demokráciában a köztársasági elnök megválasztása nem jelenthet súlyosabb megrázkódtatást, az kétségkívül bizonyos feszültséget, nyugtalanságot okozhat a közéletben. Éppen ezért arra kell törekedni, hogy túlságos sűrűn ne kerüljön sor a köztársasági elnök megválasztására. Másfelől az sem volna kívánatos, hogy a köztársasági elnök megbízása aránytalanul hosszú ideig tartson, mert az ellentétben állna a köztársasági államforma egyik lényeges követelményével.

A törvényjavaslat 2. §-ának (2) bekezdése - míntegy középúton haladva - a köztársasági elnök megbízásának tartamát négy évben szabja meg. Ez a tartam megfelel a Nemzetgyűlési képviselők megbízása tartamának. Természetszerűen egyáltalán nem volna kívánatos, hogy a köztársasági elnök és a Nemzetgyűlés megbízása ugyanabban az időpontban érjen véget. Erre azonban aligha kerülhet sor, mert a köztársaság első elnökének megválasztása jóval később történik, mínt a Nemzetgyűlés összeülése: a köztársasági elnök megbízása tehát minden bizonnyal át fog nyúlni a következő Nemzetgyűlés megbízásának tartamára.

A 3. §-hoz

A törvényjavaslat 3. §-a a köztársasági elnökké választhatóság előfeltételéül csupán két kelléket szab meg, nevezetesen a magyar állampolgárságot és a harmincötödik életév betöltését.

Nem szorul bővebb indokolásra, hogy csak olyan személy állítható az állam élére, akit a honpolgárság és az ebből folyó hűség köteléke fűz az országhoz. A harmincötödik életév betöltése szintén természetesen követelmény, mert az állam képviselőre hivatott elnök tisztségének

ellátásához nagyobb élettapasztalat, higgadt megállapodottság szükséges, ez pedig a harmincötödik életév elérése előtt nem feltétlenül van meg.

A törvényjavaslat tartózkodott egyéb választhatósági kellékek megszabásától. Tette ezt elsősorban azért, hogy az állami akarat minél szabadabban érvényesülhessen az elnökválasztás tereén és mert felfogása szerint minél több feltétele van a megválaszthatóságnak, annál több lehetőség nyílik az elnökválasztás törvényszerűségének vitássá tételére.

A 4. §-hoz

A törvényjavaslat 4. §-a a választási eljárást szabályozza.

A választási eljárás komolyságának biztosítékául kimondja, hogy a választást jelölés előzi meg, amelynek érvényességéhez a Nemzetgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. Minden nemzetgyűlési képviselő csak egy jelöltet ajánlhat; a többes ajánlás mindegyiket érvénytelenné teszi. A szabályozásnak ez a módja kizárja a megválasztás komoly esélye nélkül induló, túlságosan nagy számú jelölt szereplését, ami egyfelől az eljárás komolyságának esnek rovására, másfelől a parlamenti béke megbontására is alkalmas lehetne.

Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, a törvényjavaslat 4. §-ának (2) bekezdése értelmében nincs szükség szavazásra; ebben az esetben a jelölt a Nemzetgyűlés tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében közfelkiáltással választható a köztársaság elnökévé. Egyébként a választás szavazás útján történik.

A választás szabadságának önként értetődő követelménye a szavazás titkossága. Ez felel meg a demokratikus állami rendszer igényeinek és ez áll összhangban a nemzetgyűlési képviselők választásának módjával is. Mindazonáltal elképzelhetők olyan politikai okok, amelyek nyílt szavazást tesznek szükségessé. Éppen ezért a javaslat 4. §-ának (2) bekezdése nem zárja ki feltétlenül a nyílt szavazást, kimondván, hogy a Nemzetgyűlés legalább száz tagjának írásbeli indítványára nyílt szavazást kell tartani. Az indítvány feltételül megszabott nagyszámú aláírás kellő biztosítékot látszik nyújtani arra, hogy nyílt szavazás csak komoly okból, a nemzetgyűlési tagok jelentős részének kívánságára tartassék.

A 4. § további rendelkezései biztosítják, hogy a választás legfeljebb három szavazással, legfeljebb három egymásra következő nap alatt, minden körülmények között eredményesen befejeztessek. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök a (2) bekezdés értelmében az, aki a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri. Ha az első szavazás alkalmával ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, újabb szavazásnak van helye. A

második szavazás eredményességéhez a (3) bekezdés ugyancsak a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát kívánja meg. Ezt a második szavazást új ajánlás előzi meg, amelynek érvényességéhez szintén a Nemzetgyűlés ötven tagjának aláírása szükséges. Új jelölést azért kell a második szavazás előtt megkívánni, mert lehetséges, hogy az első ajánlás során jelölt személyek egyikében sem egyezik meg a Nemzetgyűlés komoly többsége.

Ha azonban a második szavazás sem jár a (3) bekezdésben megkívánt eredménnyel, a következő harmadik szavazásnál már el kell ejteni a minősített többség követelményét, nehogy a választás végkép meghiusuljon. E végből a 4. § kimondja, hogy a harmadik szavazás során csak arra a két jelöltre lehet szavazni, aki a második szavazáskor a legtöbb szavazatot kapta és a harmadik szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki - tekintet nélkül a szavazásban résztvevők számára - a szavazatok többségét elnyerte.

Az 5. §-hoz

A köztársasági államforma természetében rejlik a köztársasági elnökök személyének váltakozása. Ennek biztosítása érdekében a törvényjavaslat 5. §-a kizárja annak lehetőségét, hogy ugyanaz a személy egymásután két ízben a köztársaság elnökévé választassék.

A 6. §-hoz

A törvényjavaslat 6. §-a értelmében a köztársasági elnök a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz, amelyben hitet tesz az ország alkotmánya, törvényei, régi jó és helybenhagyott szokásai mellett és köztársasági elnöki tisztségének a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára való gyakorlását fogadja.

A 7. §-hoz

A köztársasági elnök megválasztása és esküjének, illetőleg fogadalmának letétele az állami életnek olyan kiemelkedő és ünnepélyes mozzanata, amelynek hiteles közhírré tétele kívánatosnak látszik. Éppen ezért a 7. § megkívánja az említett tényeket tartalmazó jegyzőkönyvnek a hivatalos lapban való közzétételét.

A 8. §-hoz

A köztársasági elnök megválasztásával és esküjének, illetőleg fogadalmának letételével véget ér az államfői jogkör gyakorlásával kapcsolatos ideiglenes közjogi állapot. Ennek kifejezésül a törvényjavaslat 8. §-a kimondja, hogy az elsőízben megválasztott köztársasági elnök eskü-, illetőleg fogadalomtételével a Nemzeti Főtanács intézménye megszűnik.

A 9. §-hoz

A törvényjavaslat 9. §-a a köztársasági elnököt a törvényhozás körül megillető jogkört az általános indokolásban vázolt elvek szerint szabályozza. Nem ruházza fel a köztársasági elnököt sem a szentesítés, sem az abszolút vétó jogával, hanem csupán arra hatalmazza fel, hogy a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt tizenöt napon belül újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével egy ízben visszaküldhesse a Nemzetgyűlésnek. Ha azonban a Nemzetgyűlés az általa alkotott törvényt változatlanul fenntartja, vagy a köztársasági elnök észrevételeit részben vagy teljesen magáévá téve a törvényt módosítja: a köztársaság elnöke a Nemzetgyűlés által hozzá másodízben áttett törvényt tizenöt napon belül feltétlenül kihirdettetni köteles.

A 10. §-hoz

A 10. § (1) bekezdése elnapolási, (2) bekezdése pedig felosztatási jogot ad a köztársasági elnöknek, de - ugyancsak az általános indokolásban előadottak figyelembevételével - korlátozott, szűk körben. A köztársasági elnök ugyanis a Nemzetgyűlést egy ülészakban legfeljebb egy ízben napolhatja el, még pedig harminc napnál nem hosszabb időre. Sőt az elnapolás tartama alatt is köteles a Nemzetgyűlés elnöke a Nemzetgyűlés összehívására, ha ezt legalább száz képviselő írásban indítványozza.

Ami a Nemzetgyűlés felosztatását illeti, a köztársasági elnök erre a kormány előterjesztése esetén vagy a nemzetgyűlési képviselők legalább kétötödrészének felterjesztésére jogosult. A parlamentáris demokrácia iratlan szabályai szerint a kormányt megilleti az a jog, hogy a parlament határozatával szemben a nemzethez fellebbezhessen és evégből az államfőnél a parlament felosztatását kérhesse. Viszont a parlament számbavehető kisebbségének is meg kell adni azt a lehetőséget, hogy a nemzet döntéséhez folyamodhassék abban az esetben, ha úgy találja, hogy a parlament összetétele nem fedi többé a nemzeti közakaratot, hanem attól immár eltér.

A 11. §-hoz

Az államfői tisztség természetéből folyik a 11. § (1) bekezdésének az a tétele, hogy a köztársasági elnök képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban. E tétel következményeként mondja ki ugyanez a bekezdés, hogy az elnök követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki és megadja az idegen konzulok részére a működési engedélyt.

Ugyancsak a 11. § (1) bekezdése szabályozza a nemzetközi szerződések kötése terén a köztársasági elnököt megillető jogkört. A főszabály e téren az, hogy a köztársasági elnök a felelős minisztérium útján a külhatalmakkal szerződéseket köthet. Ha azonban a szerződés olyan

tárgyra vonatkozik, amelyet alkotmányunk a törvényhozás hatáskörébe utal, a szerződéshez hozzá kell járulnia a Nemzetgyűlésnek is.

A hozzájárulás közelebbi módjára nézve különböző megoldások kínálkoznak. Egyes alkotmányok szerint a köztársasági elnök a törvényhozás tárgyaira vonatkozóan csupán a parlament előzetes hozzájárulásával köthet nemzetközi szerződést, amelynek megerősítéséhez a parlament utólagos jóváhagyása is szükséges. A szabályozásnak ezt a módját nem tartom megnyugtatónak. Diplomáciai és külpolitikai okok megkívánhatják valamely nemzetközi szerződésnek meghatározott időpontig való megkötését s ennek szüksége olyan időpontban is felmerülhet, amikor a Nemzetgyűlés nem ül együtt. Attól pedig, hogy a köztársasági elnök a minisztérium útján olyan nemzetközi szerződésre lép, amelyhez a parlament nem járul hozzá, aligha kell tartani, mert a kormányok - nemzetközi tekintélyük megóvása érdekében - nyilván tartózkodni fognak olyan szerződés megkötésétől, amelynek kérdésében a parlament utóbb leszavazza őket.

E megfontolásokból kiindulva elegendőnek tartom a törvényhozás tárgyaira vonatkozó nemzetközi szerződés megkötése tekintetében a Nemzetgyűlés egyszeri, de nem előzetes hozzájárulásának megszabását. A megkötés fogalma a fontosabb nemzetközi szerződések rendelkezései értelmében magában foglalja a megerősítő okiratok kicserélését is. Megkötöttek tehát a nemzetközi szerződés rendszerint csupán a megerősítő okiratok kicserélésével lesz tekinthető, ehhez pedig a 11. § (1) bekezdésének harmadik mondata értelmében amúgy is szükséges a Nemzetgyűlés hozzájárulása.

Ehhez képest a köztársasági elnök a felelős minisztérium útján a Nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása nélkül megkötheti a törvényhozás valamely tárgyára vonatkozó nemzetközi szerződést; a minisztérium az aláírt szerződés becikkelyezésére vonatkozó törvényjavaslatot alkotmányos tárgyalás végett benyújtja a Nemzetgyűléshez és ha a törvényjavaslat elfogadása a Nemzetgyűlésben, valamint a megerősítő okiratok kicserélése megtörtént, a köztársasági elnök a 9. § értelmében elrendeli a szerződést becikkelyező törvény kihirdetését.

A javaslat hadügyi téren nem biztosít a köztársasági elnöknek belátása szerint gyakorolható államfői jogokat. Ezzel összhangban a 11. § (2) bekezdése értelmében hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, végül a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés felhatalmazásával jogosult.

A 12. §-hoz

Az államfői jogkör egyik szükségszerű megnyilatkozása a kegyelmezés és felmentés joga. A törvényjavaslat 12. §-ának (1) bekezdése mindkét jogot megadja a köztársasági elnöknek. A

köztársaság elnöke tehát mind a jogerősen elítélt büntettesnek egyéni kegyelmet adhat, mind pedig kegyelemből megakaszthatja a folyamatban levő bünvádi eljárást. Kegyelmi joga azonban nemcsak a büntető igazságszolgáltatás területén, hanem mindazokban a vonatkozásokban is érvényesül, amelyekben ennek törvényes rendelkezéseink értelmében helye van (pl. államfői kegyellemmel való utólagos törvényesítés). Megilleti a köztársasági elnököt a felmentés (diszpenzáció) joga is, de szintén csak a törvényes rendelkezések korlátain belül. Mindkétféle jogkörnek törvényes korlátozottságát a 12. § (1) bekezdésének első mondata azzal fejezi ki, hogy utal az államfő kegyelmezési jogára, illetőleg az államfő részére fenntartott felmentés jogára, kifejezést adva ezzel annak, hogy a köztársasági elnök kegyelmezési és felmentési jogát csupán az eddig is fennállott törvényes rendelkezések korlátai között gyakorolhatja.

E törvényes korlátozásokon túlmenően a 12. § (1) bekezdése határozott rendelkezéssel kizárja a köztársasági elnök kegyelmi jogköréből az általános, tehát a büntettek, illetőleg bünvádi eljárások meghatározott csoportjára kiterjedő kegyelem (amnesztia) jogát, továbbá a jogi felelősségrevonás során vád alá helyezett vagy elítélt miniszter megkegyelmezését. Ugyanez vonatkozik a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökének megkegyelmezésére is. Mindhárom irányban a kegyelmezés gyakorlására csupán a Nemzetgyűlés hivatott.

A 13. §-hoz

Az 1848:III. törvénycikk elveivel összhangban a 13. § (1) bekezdése értelmében a végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja. A köztársasági elnök tehát a végrehajtó hatalom körében nem intézkedik közvetlenül és személyesen, hanem az általa kinevezett és a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján.

A köztársasági elnököt megillető végrehajtó hatalomban szükségszerűen benne foglaltatik a kormány kinevezésére irányuló joga. Ehhez képest a 13. § (2) bekezdése értelmében a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a miniszterelnököt, valamint - a miniszterelnök előterjesztésére - a minisztereket.

A miniszteri felelősségnek alkotmányunkban az 1848:III. törvénycikk óta meggyökeresedett alapelvehez igazodva, a köztársasági elnöknek a végrehajtó hatalom gyakorlása körében tett rendelkezései és intézkedései csupán az illetékes felelős miniszter ellenjegyzésével érvényesek (13. § (4) bekezdés).

A 14. §-hoz

A köztársasági elnök kinevezési jogkörét szabályozó 14. § véget vet az e téren jelenleg fennálló ideiglenes állapotnak, amely a kinevezési jogkört megosztotta a Nemzeti Főtanács és a miniszterelnök között. Tartalmát illetően a 14. § akként rendelkezik, hogy a köztársasági elnök nevezi ki az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket. A régebbi jogállapot szerint már a VI. fizetési osztályba tartozó állami tisztviselők kinevezési jogát is az államfő gyakorolta, az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása érdekében azonban indokoltnak látszik a miniszterek kinevezési jogának egy fizetési osztályra való kiterjesztése. Az ítélebírák kinevezését a 14. § (1) bekezdése - figyelemmel a bíraskodás különleges alkotmányjogi jelentőségére - fizetési osztályra való tekintet nélkül a köztársasági elnök hatáskörébe utalja.

A fennálló rendelkezések értelmében államfői kinevezéssel kerültek betöltésre bizonyos egyéb tisztségek is, amelyeknek viselői nem állami tisztviselők. E tisztségek betöltésére a 14. § (1) bekezdése szintén a köztársasági elnököt jogosítja fel.

Bár a demokratikus állam egyszerűsége törekszik és lehetőleg mellőz minden felesleges külsőséget, az érdemrendek és egyéb kitüntetések intézményét mégsem nélkülözheti teljesen. Valóságos érdemeknek az elismerés külső formájában való erkölcsi megjutalmazása hatékony eszköz lehet a közjó előmozdítására. Valamint az állam büntetéssel sújtja a közérdek és a társadalom ellen vétőket, azonképpen erkölcsi jutalomban és ennek látható jelében: kitüntetésben részesíti a közjó hű és odaadó szolgálóit. A kitüntetések joga tehát mintegy a büntetőjog ellenpárja.

Ebből a megfontolásból kiindulva, a törvényjavaslat 14. §-ának (2) bekezdése feljogosítja a köztársasági elnököt érdemrendek, valamint egyéb kitüntetések alapítására és adományozására. A címek is a kitüntetések fogalma alá tartoznak, ezekre nézve tehát szükségtelennek látszott kifejezett intézkedés. A köztársasági elnök a (2) bekezdés szövegéhez képest nemcsak az általa alapított kitüntetéseket adományozhatja: megilleti tehát az a jog is, hogy hivatali állások címeit arra érdemes személyekre kitüntetésként reáruhazza.

A 15. §-hoz

A törvényjavaslat 15. §-a a köztársasági elnöki tisztség megszűnéséről rendelkezik és szabályozza a köztársasági elnöki jogkörnek az új elnök hivatalbalépéséig tartó gyakorlását.

Ami a lemondást illeti, a 15. § (1) bekezdése értelmében ez csak a Nemzetgyűléshez intézett nyilatkozatban történhetik és csupán a Nemzetgyűlés hozzájárulásával válik hatályossá. Valamint a köztársasági elnök a 9. § értelmében jogosult arra, hogy a Nemzetgyűlés által alkotott

törvényt újabb megfontolás végett a Nemzetgyűléshez egy ízben visszaküldhesse, azonképpen a Nemzetgyűlés is arra kérheti az elnököt, hogy lemondására irányuló elhatározását fontolja meg. Ha azonban a köztársasági elnök elhatározását fenntartja, a Nemzetgyűlés a lemondás tudomásulvételét nem tagadhatja meg (15. § (1) bekezdés).

Az elnöki szék megüresedése esetén, vagy ha a köztársasági elnök tisztségének ellátására egyéb okból tartósan képtelenné válik, az új köztársasági elnök megválasztásáig a köztársasági elnök jogkörét a nemzetgyűlés elnöke gyakorolja. Minthogy a Nemzetgyűlés az állami szuverénitás letéteményese és a köztársasági elnöki szék betöltése is annak útján történik: helyénvaló, hogy a Nemzetgyűlés elnöke lássa el ideiglenesen a köztársasági elnöki jogkört. Ez a szabályozás célszerűbbnek látszik, mint azoknak az alkotmányoknak a rendelkezése, amelyek az elnöki szék üresedése idején az államfői jogkört átmenetileg a kormányra ruházzák. Elvi megfontolások is a törvényjavaslatban foglalt szabályozás mellett szólnak, lévén az államfői jogkör a végrehajtó hatalomtól több tekintetben elkülönült természetű államhatalmi tényező.

Az új köztársasági elnök választásáig tehát a Nemzetgyűlés elnöke gyakorolja a köztársasági elnök jogkörét, de három megszorítással. Nevezetesen a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt újabb megfontolás végett nem küldheti vissza, a Nemzetgyűlést nem oszthatja fel és a pertörlesztés jogával sem élhet. E nagyfontosságú és alkotmányjogi szempontból különösen kiemelkedő jogok gyakorlását ugyanis nem kívánatos az elnöki jogkört ideiglenesen ellátó személyre ruházni és figyelemmel arra, hogy a 15. § (3) bekezdése amúgyis biztosítja az új köztársasági elnök gyors megválasztását, gyakorlati szempontok sem teszik indokolttá, hogy a Nemzetgyűlés elnöke a felsorolt három joggal élhessen.

A 15. § (3) bekezdése értelmében a Nemzetgyűlés elnöke, aki a köztársasági elnök jogkörét ideiglenesen betölti, gondoskodni köteles arról, hogy a Nemzetgyűlés az új köztársasági elnök megválasztása végett harminc napon belül összeüljön. A közjogi intervallum tehát harminchárom nap alatt rendszerint végetér.

Lehetséges azonban, hogy új köztársasági elnök választásának szüksége olyan időpontban merül fel, amikor nincs Nemzetgyűlés. Nincs pedig vagy azért, mert a Nemzetgyűlés megbízatása a választást szükségessé tevő körülmény bekövetkezése előtt megszűnt vagy azért, mert a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést feloszlatta. Erre az esetre két rendelkezés szükséges. Az egyik szerint a minisztérium köteles a nemzetgyűlési választások megtartásáról olyan időpontban gondoskodni, hogy az új köztársasági elnök a megválasztását szükségessé tevő körülmény (elő-

dének halála, lemondása stb.) beálltát követő hatvan napon belül megválasztható legyen. Rendelkezés szükséges továbbá abban az irányban, hogy ilyen esetben ki töltsen be ideiglenesen a köztársasági elnöki jogkört. Az utóbbi kérdést a 15. § (3) bekezdésének utolsó mondata akként rendezi, hogy az elnöki jogokat átmenetileg annak a (korábbi) Nemzetgyűlésnek az elnöke gyakorolja, amely Nemzetgyűlést a korábbi köztársasági elnök feloszlatta, illetőleg amelynek megbízatása a köztársasági elnöki szék megüresedése előtt megszűnt.

A 16. §-hoz

A köztársasági elnök tisztségének jelentősége szükségessé teszi személyének az állampolgárok sorából való bizonyos fokú kiemelését és különleges büntetőjogi védelmét. Ez nem ellentétes a demokratikus jogengyenlőség alaptételével. Minden olyan támadás, amely a köztársasági elnök személye ellen irányul, magát a köztársasági államformát és a demokratikus állami rendszert is veszélyezteti. Ezt a különleges büntetőjogi védelmet külön törvény szabályozza, a jelen törvényjavaslat 16. §-ának (1) bekezdése csupán elvi jelentőséggel hangsúlyozza a köztársasági elnök személyének sérthetetlen voltát.

A demokratikus magyar köztársaság elnöke nem állhat a törvények felett. Biztosítani kell tehát annak lehetőségét, hogy az alkotmány vagy a törvény megszegéséért felelősségre legyen vonható. Erre nyújt módot a 16. § (2) bekezdése, amely azonban ebben a tekintetben komoly biztosítékokat szab meg. Kimondja nevezetesen, hogy a köztársasági elnök csupán a Nemzetgyűlés legalább százötven tagjának írásbeli indítványa alapján, az összes nemzetgyűlési képviselők legalább kétharmadrészének jelenlétében és a jelenlevők legalább kétharmadrészének szavazatával vonható felelősségre. Ez a hármas biztosíték kizárja annak lehetőségét, hogy a Nemzetgyűlés kisebbsége a köztársaság elnökével szembehelyezkedve, őt felelősségrevonás ürügye alatt igyekezzék tisztségétől megfosztani.

A köztársasági elnök és a Nemzetgyűlés egymáshoz való viszonyából következik, hogy a bíráskodásra csupán a Nemzetgyűlés lehet hivatott. A bíráskodást tehát a 16. § (2) bekezdése a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. törvénycikk 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság gyakorolja. Ez annyit jelent, hogy a Nemzetgyűlés tagjai sorából titkos szavazással harminchat tagot választ; ezek közül tizenkettőt a vádlók, tizenkettőt pedig a vád alá helyezett köztársasági elnök visszavethet, míg a megmaradt tizenkét tagból alakul a bíróság.

A 17. §-hoz

A törvényjavaslat 17. §-a a köztársasági elnök tiszteletdíjáról és a tisztségének ellátásához szükséges hivatal szervezéséről gondoskodik.

1946. évi II. törvénycikk
Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról¹⁵⁹⁰
és a törvénycikk indokolása¹⁵⁹¹

1. § Magyarország Nemzetgyűlése Károlyi Mihálynak, a Magyar Népköztársaság volt elnökének kimagasló érdemeit, amelyeket egy emberöltőt meghaladó államférfíúi működése során a magyar népnek az évszázados elnyomatástól való megszabadítása és földhözjuttatása, a magyar állam függetlenségének kivívása, a demokratikus államrendszer megvalósítása, a szabadság, az egyenlőség és az emberiség örökérvényű eszméinek diadalra juttatása érdekében, félelmet és csüggedést nem ismerve, a számkivetés keserű éveiben is lankadatlan lelkesedéssel folytatott munkásságával szerzett: a magyar nép soha el nem múló hálójának kifejezéséül ezennel törvénybe iktatja.

2. § Magyarország Nemzetgyűlése megállapítja, hogy azok a bírói ítéletek, amelyek az ellenforradalmi és néPELLenes rendszer negyedszázados uralma idején Károlyi Mihályt méltatlanul és igaztalanul megbélyegezték, ellenkeznek a történelmi igazsággal és a magyar nép jogi meggyőződésével. Ezeket az ítéleteket ennél fogva hatálytalannak és olyannak kell tekinteni, mintha meg sem hozták volna.

Az említett ítéletek végrehajtásával Károlyi Mihálynak okozott vagyoni sérelmet a magyar köztársaság oly módon igyekszik jóvátenni, hogy részére az államháztartás helyzetéhez képest visszajuttatja azt a vagyont, amelytől méltatlanul megfosztották.

MíNHOGY Károlyi Mihály nemes önzetlenségével ellenkeznék a magyar nép földhözjuttatásának mindennemű csorbítása és az, hogy fekvő jószágait az éppen általa kezdeményezett és az ő szellemében megvalósult földreform elől elvonják, a demokratikus Magyarország földreformja Károlyi Mihály birtokaira is kiterjed. Károlyi Mihály elévülhetetlen érdemeinek méltánylásaként azonban Magyarország Nemzetgyűlése a jelen törvénnyel mentesíti részére azt a legnagyobb kiterjedésű birtokrészt, amelynek kimagasló hazafias érdemek címén való érintetlenül hagyását a fennálló jogszabályok megengedik.

¹⁵⁹⁰ Kihirdetve: 1946. február 20. A törvény szövegének forrása: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42#>, 2020. 07. 02.

¹⁵⁹¹ Kihirdetve: 1946. február 20. A törvény indokolása szövegének forrása: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600002.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51>, 2024. 03. 23.

3. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba, haladéktalan végrehajtásáról és a 2. § második bekezdésében foglalt mérték meghatározásáról a minisztérium gondoskodik.

Általános indokolás

A nemzeti kormány erkölcsi kötelességének tesz eleget, midőn a jelen törvényjavaslatot alkotmányos tárgyalás végett a Nemzetgyűlés elé terjeszti.

Károlyi Mihály elévülhetetlen hazafias érdemeinek, emberi nagyságának, államférfíúi bölcsességének és a rajta esett méltatlan sérelemnek tudata olyan eleven erővel él az igazi nagyjait tisztelő, igazságszerető magyar nép lelkében, hogy a javaslat rendelkezései bővebb indokolást nem igényelnek.

KÉPMELLÉKLET

1. A Tildy-kormány.

Ülnek (balról jobbra): Dobi István, Zsedényi Béla, Tildy Zoltán, Szakasits Árpád, Rákosi Mátyás. Állnak a 2. sorban (balról jobbra): Gyöngyösi János, Ries István, Bán Antal, Keresztury Dezső, Rónai Sándor, Nagy Imre, Gerő Ernő. 3. sor (balról jobbra): Kovács Béla, Balla Antal, Tombor Jenő, Gordon Ferenc, Bárányos Károly, Molnár Erik (1945.11.15.).¹⁵⁹² Az eseményről készült más fotókon látható, hogy Antall József állt Gyöngyösi mellett. Rajk László nem volt jelen (A. Z. M.).

¹⁵⁹² MNM TF / magyar eseménytörténet II/a, 1792/1957 fk. Készítő/Alkotó: Pobuda, Budapest, 1945.11.15., forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1388724>, 2022. 04. 21.

2. Tildy Zoltán beszél a Kossuth hid felavatásakor megtartott gyűlésen (1946.01.20.).¹⁵⁹³

¹⁵⁹³ MNM TF / magyar eseménytörténet II/a, 81.865. Készítő/Alkotó: Pobuda, Budapest, 1946.01.20. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1408862>, 2022. 04. 21.

3. „Andrássy út 96. (ekkor a köztársasági elnök palotája), az erkélyről Tildy Zoltán köszönti a május 1-i felvonulókat.”¹⁵⁹⁴ (1946. május 1.)

¹⁵⁹⁴ Fortepan / Aszódi Zoltán. Képszám: 173984, forrás: <https://fortepan.hu/hu/photos/?donor=Asz%C3%B3di%20Zolt%C3%A1n>, 2023. 02. 05.

*4. Az Esterházy-palota napjainkban.*¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹⁵ Saját (A. Z. M.) készítésű fénykép, 2022. 04. 21.

5. Dr. Petru Groza látogatóban Tildy Zoltánnál, az Esterházy-palotában (1947).¹⁵⁹⁶

Balszélien Jékely László, az Elnöki Hivatal vezetője (A. Z. M.).

¹⁵⁹⁶ MNM Történelmi Fényképtár, 84.1112. Budapest, 1947. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1407485>, 2022. 04. 21.

6. Tildy Zoltánné rádióbeszédet mond az amerikai kormány rövidhullámú állomásán
(1947).¹⁵⁹⁷

¹⁵⁹⁷ MNM Történeti Fényképtár, 63.2255. New York, 1947. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1404932>, 2022. 04. 21.

7. Tildy Zoltán szovjet tisztekkel és Puskin nagykövettel (1948).¹⁵⁹⁸

¹⁵⁹⁸ MNM Történeti Fényképtár, 78.1602 mtkcs. Készítő/Alkotó: Magyar Központi Híradó Rt. Schenk fotó, Budapest, 1948 (körül). Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1562674>, 2022. 04. 21.

8. *Államfői szerep és állami címer a fenyegetett demokrácia idején (borítóterv).*¹⁵⁹⁹

¹⁵⁹⁹ Készítette: Molnár Miklós Máté (Budapest, 2023).

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra. A Kossuth Lajos által 1848-ban használt középcímer.	33
2. ábra. A Magyar Álladalom 1849-es nagycímeres pecsétje.	34
3. ábra. Az 1896-ban szabályozott angyalos kiscímer.	36
4. ábra. Az 1915-ben szabályozott angyalos kiscímer.	36
5. ábra. A Szálasi-féle 1945-ös címer.	37
6. ábra. Az 1918-as Magyar Népköztársaság kiscímere.	39
7. ábra. Kossuth-címer 1946 és 1949 között.	39
8. ábra. Dombornyomott Kossuth-címer Tildy Zoltán aláíró kártyáján.	44
9. ábra. Az 1947. M. sapkajelvény rajza.	50
10. ábra. A zöld ingen alkalmazandó rendfokozati jelzéseknél szereplő címer rajza.	50
11. ábra. Államfői lobogó a honvéd folyami fegyvernem számára.	52
12. ábra. Főlobogó a honvéd folyami fegyvernem számára.	52
13. ábra. Népköztársasági címer 1949-től 1956-ig.	56
14. ábra. Az FKgP, az MKP és az SZDP logói az 1945. november 4-én tartott választás budapesti szavazólapjáról.	56
15. ábra. Kossuth-címer „A” változata (cser- és olajággal övezve, hármassal koronával, teljes színjelöléssel).	168
16. ábra. Kossuth-címer „B” változata (két olajággal övezve, hármassal korona nélkül, részben színjelöléssel).	169
17. ábra. Kossuth-címer „C” változata (díszítés nélkül, hármassal koronával, teljes színjelöléssel).	172
18. ábra. Kossuth-címer „D” változata (díszítés nélkül, hármassal koronával, részben színjelöléssel).	172
19. ábra. A „kék színezetű” Kossuth-címer hármassal koronával.	173
20. ábra. A „kék színezetű” Kossuth-címer hármassal korona nélkül.	173
21. ábra. Népköztársasági címer 1957-től 1990-ig.	176
22. ábra. Az 1990. január 7-ére tervezett címerről történő népszavazáshoz mellékelt két címerváltozat.	177

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

a. m.	délelőtt (angolban, a latin <i>ante meridiem</i> rövidítéseként)
A. Z. M.	Albert Zoltán Máté
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ACNSAS	A Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltára (Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)
admin.	adminisztrációs
ápr.	április
aug.	augusztus
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
ÁVO	Államvédelmi Osztály
B. M.	Belügyminisztérium
B.	Bözsi, vagyis Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet (Rácz Erzsébet könyvében)
BFL	Budapest Főváros Levéltára
BNB	Budapesti Nemzeti Bizottság
br.	báró
BRFK	Budapesti Rendőr Főkapitányság
BTK	Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
CIA	Central Intelligence Agency (magyarul: Központi Hírszerző Ügynökség)
Co.	Company (magyarul: vállalat)
dec.	december
dr.	doktor
drb.	darab
du.	délután
E. H.	Elnöki Hivatal
E.	Elnök úr, vagyis Tildy Zoltán (Rácz Erzsébet könyvében)
Eje.	Ejtőernyős
Eln. Tan.	Elnöki Tanács
Eln.	Elnökség
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
Építőip.	Építőipari

érk.	érkeztetve
febr.	február
FKgP	Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (Független Kisgazdapárt)
FKP	Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (Független Kisgazdapárt)
főszerk.	főszerkesztő
Gestapo	Geheime Staatspolizei (magyarul: Titkos Államrendőrség)
GF	Gazdasági Főtanács
gk.	gépkocsi
GPU	Állami Politikai Igazgatóság (a Szovjetunióban)
gr.	gróf
H. K.	Honvédségi Közlöny
H. M.	Honvédelmi Minisztérium
h.	óra (mint idő, a latin <i>hora</i> szóból)
hird.	hirdetmény
HJMA	Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár (Hungarian Jewish Museum and Archives)
hsz.	helyrajzi szám
IB	Intéző Bizottság
id.	idősebb
ifj.	ifjabb
IIB	Ideiglenes Intéző Bizottság
ill.	illetve
INGY	Ideiglenes Nemzetgyűlés
INK	Ideiglenes Nemzeti Kormány
j.	jegyzet
jan.	január
jkv.	jegyzőkönyv
júl.	július
jún.	június
k.	körül
K. P. M.	Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium
KALOT	Katolikus Legények Országos Testülete
KB	Központi Bizottság
ker.	kerület
Kft.	Korlátolt felelősségű társaság

Kimort	Kisgazda Mozgóképüzemi Rt.
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
Kominform	Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája
kor.	koronázása
korm.	kormány
Közl. M.	Közlekedésügyi miniszteri
KV	Központi Vezetőség
M. E.	Miniszterelnökség
M. K. E.	Magyar Köztársaság Elnöke
M. Kir.	Magyar Királyi
M.	Mintájú
MA	Mesterképzés
MAFIRT	Magyar Film Iroda Rt.
máj.	május
MAKE	Magyar Kollégiumi Egyesület
MAORT	Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság
márc.	március
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MEFESZ	Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége
MFM	Magyar Függetlenségi Mozgalom
MHBK	Magyar Harcosok Bajtársi Közössége
MHSZSZ	Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége
MKP	Magyar Kommunista Párt
MLSZ	Magyar Labdarúgó-Szövetség
MNB	Magyar Nemzeti Bank
MNFF	Magyar Nemzeti Függetlenségi Front
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
MOGÜRT	Magyar Országos Gépkocsiüzemi Részvénytársaság
MOSZK	Magyar Országos Szövetkezeti Központ
MOT	Magyar Országos Tudósító
MSZM	Magyar Szabadság Mozgalom
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MTA KIK Kt.	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattára

MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTI	Magyar Távirati Iroda
MTVA	Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap
NÉKOSZ	Népi Kollégiumok Országos Szövetsége
NET	Népköztársaság Elnöki Tanácsa
NOT	Népbíróóságok Országos Tanácsa
nov.	november
NPP	Nemzeti Parasztpárt
ny.	nyugalmazott
okt.	október
ONB	Országos Nemzeti Bizottság
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
ORLE	Országos Református Lelkészegyesület
ORPSZ	Országos Református Presbiteri Szövetség
OSA	Open Society Archives
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
ő. e.	őrzési egység
örgy.	őrnagy
özv.	özvegy
p. m.	délután (angolban, a latin <i>post meridiem</i> rövidítéseként)
P. M.	Pénzügyminisztérium
P.	Pater (római katolikus pap)
PB	Politikai Bizottság
PDP	Polgári Demokrata Párt
pld.	például
PPKE	Pázmány Péter Katolikus Egyetem
PRO	Politikai Rendészeti Osztály
prot.	protestáns
r.alez.	rendőralezredes
r.k.	római katolikus
ref.	református
Rep.	Repülő
rkv.	rendkívüli
rt.	részvénytársaság
ruh.	ruházati

SDG	Soli Deo Gloria
SS	Schutzstaffel (magyarul: Védőosztag)
stb.	stöbbi
sz.	számú
SZDP	Szociáldemokrata Párt
szds.	százados
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
szept.	szeptember
SZER	Szabad Európa Rádió
szerk.	szerkesztő
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZTK	Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központja
T.	Tisztelt
Taf.	Tafel (magyarul: tábla)
tc.	törvénycikk
TIB	Történelmi Igazságtétel Bizottság
tv.	törvény
u.	utca
UMFI	Új Magyar Film Iroda
ÚMKL	Új Magyar Központi Levéltár
ún.	úgynevezett
UNRRA	Egyesült Nemzetek Segélyező és Rehabilitációs Igazgatósága (United Nations Relief and Rehabilitation Administration)
Uo.	Ugyanott
Uő.	Ugyanő
ur.	uralkodása
USA	Amerikai Egyesült Államok (United States of America)
USHMM	Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeum Levéltára (United States Holocaust Memorial Museum Archives)
v.	volt
VIT	Világifjúsági Találkozó
Vö.	Vesd össze
vörgy.	vezérőrnagy
Zrt.	Zártkörűen működő részvénytársaság

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források

A Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltára – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS):

ACNSAS Fond D 014580 Problema maghiară (comentarii ale agențiilor de presă și radio străine), [Magyar kérdés 1948–1949].

A washingtoni, Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeum Levéltára – United States Holocaust Memorial Museum Archives (USHMM):

USHMM Aladár Szegedy-Maszák papers, RG-10.436. Forrás: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn517909#?rsc=192426&cv=0&c=0&m=0&s=0&xywh=-2082%2C-253%2C7716%2C5055>, 2021. 11. 09.

Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTL):

ÁBTL 3.1.5. O-14820/1 Független Kisgazdapárt.

ÁBTL 3.1.9. V-77282 Csornoki Viktor, dr és tsai.

ÁBTL 3.1.9. V-77282/1 Csornoki Viktor, dr és tsai.

ÁBTL 3.1.9. V-92689 Halmai Bor László.

ÁBTL 3.1.9. V-150000/4 Nagy Imre.

Budapest Főváros Levéltára (BFL):

BFL VII.101.c – fegyenc. III – 1421, Jány (Hautzinger) Gusztáv fegyencörzskönyve, 1947.

BFL VII.176 Stamberger Ferenc közjegyző iratai (1896–1935).

BFL XXV-101-c-1958-0325 Tildy Zoltán dossziéja, 1958 (Ügyirat).

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL):

MNL OL Digitális másolatok gyűjteménye (W12) – Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1922. március 22.

MNL OL K 428 Magyar Távirati Iroda Rt., Könyvnyomtatások (1920–1949).

MNL OL M-KS 276-53 Magyar Dolgozók Pártja, Politikai Bizottság (1948–1956).

MNL OL M-KS 288 Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Szervei (1945–2004).

MNL OL X 10874 Szovjet táborok magyar foglyai.

MNL-OL-XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal (1946–1949).

MNL OL XIX-A-1-j. XV. tétel. – Miniszterelnökség, Címer- és zászlóhasználat (1946–1949).

MNL OL XIX-A-83-a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1944–1990).

MNL OL XIX-A-83-b Előterjesztések és határozatok (1953–1989).

MNL OL XIX-C-11 Debreceni Hadifogoly Átvevő Bizottság (1945–1950).

MNL OL XXVI-A-14-b Magyar Távirati Iroda (MTI), Hírányagok (1944–1980).

Open Society Archives (OSA):

OSA 300-1-2 Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute, General Records, Information Items (1951–1956). Forrás: <https://catalog.osaarchivum.org/catalog/Oo2K2n6k#hierarchy>, 2022. 10. 14.

Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKIL):

RETÖRKIL X.3.1: Kiszegda Levéltár, „Ó állag” ([1897] 1930–1950).

RETÖRKIL X.3.1: Kiszegda Levéltár, „Ó állag”, 7. doboz, 5. ő. e.

RETÖRKIL X.3.1: Kiszegda Levéltár, „Ó állag”, 12. doboz, 87. ő. e.

RETÖRKIL X.3.1: Kiszegda Levéltár, „Ó állag”, 17. doboz, 174. ő. e.

Nyomtatásban megjelent források

Állami zárszámadás 1946–1947. *A Magyar Állam Zárszámadása az 1946/47. évről.* Budapest, 1948.

Állami zárszámadás 1947–1948. *Állami Zárszámadás az 1947. évi augusztus hó 1-től 1948. évi december hó 31-ig terjedő 1947/48. számadási időszakról.* Budapest, 1949.

Baráth 2009. Baráth Magdolna (szerk.): *Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei 1956. november 7.–1958. január 25.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2009.

- Cseh 2018.** Cseh Gergő Bendegúz (szerk.): *Documents of the Meetings of the Allied Control Commission for Hungary 1945–1947*. Cold War History Research Center, Budapest, 2018. Forrás: http://www.coldwar.hu/main_pubs/documents_meetings_ACC_hungary.pdf, 2019. 07. 02.
- Eckhardt 1993.** Eckhardt Tibor: Levél a Kisgazdapárt vezetőihez (1943). In: *Világosság*, 1993 június (34) 6, Kortükör, 57–68.
- G. Vass 2005.** G. Vass István (szerk.): *Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15. – 1946. február 4.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005.
- Gáspár–Halasi 1975.** Gáspár Ferenc–Halasi László (szerk.): *A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1946.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1975.
- Gleason III. 1947.** S. Everett Gleason (főszerk.): *Foreign Relations of the United States, 1947, The British Commonwealth, Europe, Volume III.* United States Government Printing Office, Washington, 1972. Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v03/d323>, 2021. 10. 26.
- Gleason IV. 1947.** S. Everett Gleason (főszerk.): *Foreign Relations of the United States, 1947, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume IV.* United States Government Printing Office, Washington, 1972. Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v04/d214>, 2021. 10. 26.
- Gleason VI. 1946.** S. Everett Gleason (főszerk.): *Foreign Relations of the United States, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume VI.* United States Government Printing Office, Washington, 1969. Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v06/d212#fnref:1.5.4.20.8.86.14.8>, 2021. 10. 26.
- Horváth I. et al. 1992.** Horváth Ibolya–Solt Pál–Szabó Győző–Zanathy János–Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. I. kötet.* Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Horváth J. et al. 2003.** Horváth Julianna–Szabó Éva–Szűcs László–Zalai Katalin (szerk.): *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2003.
- Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója I. 1944.** *Az 1944. évi december hó 21.-ére Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója. I. kötet*, 1944. december 21. – 1945. szeptember 13. Athenaeum, Budapest, 1946.

Kormány Kabinet első ülésének jegyzőkönyve 1956. 10. 30. Jegyzőkönyv a Kormány Kabinet első üléséről, 1956. október 30-án. In: *História*, 1989 (11) 4–5., 46–47.

Kormány Kabinet harmadik ülésének jegyzőkönyve 1956. 11. 01. Jegyzőkönyv a Kormány Kabinet harmadik üléséről, 1956. november 1-jén. In: *História*, 1989 (11) 4–5., 48–49.

Kormány Kabinet negyedik ülésének jegyzőkönyve 1956. 11. 01. Jegyzőkönyv a Kormány Kabinet negyedik üléséről, 1956. november 1-jén. In: *História*, 1989 (11) 4–5., 49.

Mezey 1998. Mezey Barna (szerk.): *A magyar állam- és jogtörténet forrásai. Szöveggyűjtemény.* Osiris, Budapest, 1998.

Nemzetgyűlés naplója I. 1920. *Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója. I. kötet*, 1920. február 16. – 1920. április 16. Athenaeum, Budapest, 1920.

Nemzetgyűlés naplója. I. 1945. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. I. kötet*, 1945. november 29. – 1946. május 9. Athenaeum, Budapest, 1946.

Nemzetgyűlés naplója. II. 1945. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. II. kötet*, 1946. május 10. – 1946. augusztus 9. Athenaeum, Budapest, 1948.

Nemzetgyűlés naplója. III. 1945. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. III. kötet*, 1946. augusztus 13. – 1946. október 4. Athenaeum, Budapest, 1951.

Nemzetgyűlés naplója. IV. 1945. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. IV. kötet*, 1946. október 22. – 1947. január 24. Athenaeum, Budapest, 1952.

Nemzetgyűlés naplója. V. 1945. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. V. kötet*, 1947. február 4. – 1947. február 26. Athenaeum, Budapest, 1952.

Nemzetgyűlés naplója. VIII. 1945. *Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés naplója. VIII. kötet*, 1947. június 24. – 1947. július 25. Athanaeum, Budapest, 1952.

Nemzeti Kormány első ülésének jegyzőkönyve 1956. 10. 28. Jegyzőkönyv a Nemzeti Kormány 1956. október 28-i első üléséről. In: *História*, 1989 (11) 4–5., 40–46.

Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1935. *Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIX. kötet*, 1938. május 18. – 1938. június 17. Athenaeum, Budapest, 1938.

Országgyűlés Képviselőházának naplója XIX. 1939. *Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIX. kötet, 1943. december 10. – 1944. november 9.* Athenaeum, Budapest, 1944.

Országgyűlés naplója. 1990. *Országgyűlési napló. 1990. évi nyári rendkívüli ülészak, 1990. július [3.]* kedd, a nyári rendkívüli ülészak 6. napjának korrigált kiadása.* Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_1990-1994_003/?pg=289&layout=s, 2021. 01. 28. [*Megj.: Tévesen július 6. szerepel a forrás címében, amely elírás, tehát helyesen: július 3.].

Országgyűlés naplója. I. 1947. *Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés naplója. I. kötet, 1947. szeptember 16. – 1949. november 21.* Athenaeum, Budapest, 1948.

Országgyűlés naplója. IV. 1947. *Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés naplója. IV. kötet, 1948. március 15. – 1948. december 10.* Athenaeum, Budapest, 1949.

Országgyűlés naplója. I. 1949. *Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott Országgyűlés naplója. I. kötet, 1949. június 8. – 1949. december 22.* Athenaeum, Budapest, 1950.

Országgyűlés naplója. II. 1953. *Az 1953. évi július hó 3-ára összehívott Országgyűlés naplója. II. kötet, 1956. július 30. – 1958. szeptember 26.* Budapest, 1967.

Rendelekek Tára 1945. *Magyarországi Rendeletek Tára, 1945 (79) I–VI. füzet, Szikra, Budapest, 1946.*

Szűcs 1997. Szűcs László (szerk.): *Dálnoki Miklós Béla Kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1944. december 23. – 1945. november 15. A kötet.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997.

Szűcs 2000. Szűcs László (szerk.): *Dinnyés Lajos első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1947. június 2. – szeptember 19.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2000.

Szűcs 2003a. Szűcs László (szerk.): *Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. február 5. – 1946. július 19. A. kötet, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003.*

Szűcs 2003b. Szűcs László (szerk.): *Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. július 26. – 1946. november 15. B. kötet, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003.*

Szűcs 2008b. Szűcs László (szerk.): *Nagy Ferenc második és harmadik kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1946. november 22. – 1947. május 31. B. kötet, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008.*

Varga 1989. Varga László (szerk.): *A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások, 1956. október 23 – november 9.* Századvég – Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989.

Veszprémi Református Egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyve 1944. *A Veszprémi Református Egyházmegye 1943. augusztus 25-én Veszprém városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.* Kiadta: Kovács Lajos egyházmegyei lelkészi főjegyző, Pápa, 1944.

Jogszabályok

1848. évi XXI. törvény-cikk. A nemzeti színről és ország címeréről. In: Márkus Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1836–1868. évi törvénycikkek.* Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás 8. Franklin – Társulat, Budapest, 1896, 244.

3755/1895. M. E. számú rendelet. Kelt, 1896. január 12. In: *Magyarországi Rendeleték Tára.* 1896 (30), II. kötet. Kiadja a M. Kir. Belügyministerium megbízásából: Az országos törvénytár szerkesztősége, Budapest, 675–677.

3970/1915. M. E. számú rendelet. Kelt, 1915. november 5. In: *Magyarországi Rendeleték Tára.* 1915 (49), Budapest, 1718–1723.

5746/1918. M. E. számú rendelet. Kelt, 1918. november 28. In: *Budapesti Közlöny*, 1918. november 29. (52) 274., Budapest, 5.

1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. In: *Budapesti Közlöny*, 1920. február 29., 49., 1–2.

2.394/1920. M. E. számú rendelet. Kelt, 1920. március 18. In: *Budapesti Közlöny*, 1920. március 21., 67., 1.

1937. évi XIX. törvénycikk a kormányzói jogkör kiterjesztéséről és a kormányzóválasztásról 3. §. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93700019.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41>, 2022. 04. 25.

1944. évi VIII. törvénycikk az 1939. évi június hó 10. napjára összehívott országgyűlés tartamának kivételes meghosszabbításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94400008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 11. 08.

1945. évi XI. törvénycikk az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94500011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 07. 13.

23/1945. M. E. számú rendelet. Kelt, 1945. január 1. In: *Hivatalos Közlöny*, 1945. január 27. 6., Sopron, 2.

14/1945. M. E. számú rendelet. Kelt, 1945. január 4. A közigazgatás ideiglenes rendezéséről. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1945 (79) I–VI. füzet, Szikra, Budapest, 1946, 4–5.

65.137/1945. P. M. számú rendelet. Kelt, 1945. június 14. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1946 (79), Budapest, 522.

190.465. XI. a./1945. P. M. számú rendelet. Kelt, 1945. október 10. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1946 (79), Budapest, 1685–1686.

1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 08. 29.

1946. évi I. törvénycikk indokolása Magyarország államformájáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600001.TVI&searchUrl=/ezer-ev->, 2024. 03. 16.

1946. évi II. törvénycikk. Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2020. 07. 02.

1946. évi II. törvénycikk indokolása Károlyi Mihály érdemeinek törvénybeiktatásáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600002.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51>, 2024. 03. 23.

1946. évi VII. törvénycikk. A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 06.

1946. évi VIII. törvénycikk a „Magyar Szabadság Érdemrend” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

1946. évi XXI. törvénycikk a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600021.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 06. 14.

78.530./1946. P.M. sz. hird. Kelt, 1946. július 31. In: *Pénzügyi Közlöny*, 1946. augusztus 6. (73) 19. 744.

1947. évi VII. törvénycikk a Magyar Köztársaság Elnökének a béke megkötésére való felhatalmazása tárgyában. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

1947. évi XVIII. törvénycikk a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

1947. évi XXXII. törvénycikk a „Magyar Köztársasági Sportérdemérem” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94700032.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, 2022. 09. 07.

440.326/ruh.-1947. sz. körrendelet. Zölding zubbony nélküli viselése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 10. (74) 21., Budapest, 200.

440.340/ruh.-1947. sz. körrendelet. 1947. M. sapkajelvény és 1947. M. gomb rendszeresítése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 3. (74) 20., Budapest, 195.

266.700/1947. Közl. M. számú rendelet. In: *Magyar Közlöny. Rendeletek Tára*. 1947. október 26., 243–244., Budapest, 2844.

1948. évi XV. törvénycikk a „Magyar Munka Érdemrend és Érdemérem” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

1948. évi XVI. törvénycikk a „Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

1948. évi XVII. törvénycikk a „Kossuth Érdemrend” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800017.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

1948. évi XVIII. törvénycikk a „Kossuth-díj” alapításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>, 2022. 09. 07.

396.552/1948. IV. 1. B. M. számú rendelet. In: *Rendőrségi Közlöny*, 1948. április 1. (4) 8., 291.

7500/Elnökség - 1948. számú körrendelet. Honvédségi úszóegységek árbocjelvényei. In: *Honvédségi Közlöny*, 1948. április 1. (75) 10., Budapest, 121.

16.756/el. Kcsf.XI. - 1948. számú körrendelet. Rep. hajózó jelvények rendszeresítése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1948. május 15. (75) 13., Budapest, 186.

457.087. ruh. - 1948. számú körrendelet. Eje. jelvények rendszeresítése. In: *Honvédségi Közlöny*, 1948. július 15. (75) 20., Budapest, 277.

1949. évi XX. törvény. A Magyar Népköztársaság alkotmánya. In: *Magyar Közlöny. Törvények és rendeletek tára*. 1949. augusztus 20. 174., Budapest, 1355–1362.

238.100/1949. (163) K. P. M. számú rendelete. In: *Magyar Közlöny. Törvények és rendeletek tára*, 1949. augusztus 6., 163., Budapest, 1280.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 26. sz. határozata. In: *Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93., Budapest, 568.

1957. évi II. tv. a Magyar Népköztársaság Alkotmányának módosításáról. In: *Magyar Közlöny*, 1957. május 23. 57., Budapest, 328.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957. február 22-én kelt, 3102/1957. sz. határozata sapka rózsza és egyenruha gombok rendszeresítése a néphadseregben. MNL OL XIX-A-83-b 3102/1957.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3064/1957. sz. határozata a Magyar Népköztársaság zászlójáról. MNL OL XIX-A-83-b 3064/1957.

Az 1957. május 2-án kelt, az 1957. évi népgazdasági tervről szóló 3200/1957. korm. sz. határozat kiegészítéséről szóló 3201/1957. sz. határozat. MNL OL XIX-A-83-b 3201/1957.

Könyvek, tanulmányok

Albert 2013. Albert Zoltán Máté: *Magyarországi jelképhasználat a XX. században, különös tekintettel a magyar államcímerre*. Történelem MA szakdolgozat. Konzulens: M. Kiss Sándor, PPKE BTK, Piliscsaba, 2013.

Albert 2014. Albert Zoltán Máté: Az úgynevezett Kossuth-címer használata szokásjog alapján 1946–1949 között. In: *Turul*, 2014 (87) 1, 20–24.

Albert 2015. Albert Zoltán Máté: Március tizenötödike átértékelődése 1945 után és az 1848/49-es zászlók hazatérésének kérdése. In: Szekér Nóra–Nagymihály Zoltán (szerk.): *Jeles napok, jeltelen ünnepek a diktatúrában*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2015, 65–76.

Albert 2021. Albert Zoltán Máté: Tildy Zoltán, a Kisgazdapárt és a nyugati magyar emigráció 1956-ban. In: M. Kiss Sándor–Nagymihály Zoltán (szerk.): *Sorsok és horizontok: Tanulmányok a magyar forradalom hatvanötödik évfordulóján*. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum Nonprofit Kft., Budapest, 2021, 241–272.

Albert 2022a. Albert Zoltán Máté: Tildy Zoltán köztársasági elnöksége (1946–1948). In: Bank Barbara–Berek Patrícia–Domján Dániel–J. Újváry Zsuzsanna (szerk.): *„Múlt nélkül nincs jövő” Doktorandusz-konferenciák 2019–2020*. Szent István Társulat, Budapest, 2022, 336–351.

Albert 2022b. Albert, Zoltán Máté: Short History of the so-called Kossuth Coat of Arms after 1945. In: *Ephemeris Hungarologica*, 2022 (2) 2, 5–26. DOI: <https://doi.org/10.53644/EH.2022.2.5>.

Albert 2023. Albert, Zoltán Máté: Short History of the so-called Kossuth Coat of Arms after 1956. In: *Ephemeris Hungarologica*, 2023 (3) 2, 5–19. DOI: <https://doi.org/10.53644/EH.2023.2.5>.

Albert–Bandi 2023. Albert Zoltán Máté–Bandi István: Tildy Zoltán államfő külföldre juttatásának kísérletei és megbuktatásának külföldi visszhangja a román titkosszolgálati források tükrében. In: *Magyar Szemle*, 2023 (32) 1–2., 85–100.

Antall–Göncz–Vörös 1988. Antall József–Göncz Árpád–Vörös Vince: Független Kisgazdapárt 1956. november 16. In: *História*, 1988 (10) 6., 17–19.

Balogh–Gergely 1993. Balogh Margit–Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon, 1790–1992*. Kronológia. História, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993.

Bank–Gyarmati–Palasik 2014. Bank Barbara–Gyarmati György–Palasik Mária: *„Állami titkok” – Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953*. ÁBTL–L'Harmattan, Budapest, 2014.

Baráth 2013. Baráth Magdolna: A Szovjetunióról alkotott kép változása (1945–1950). In: Erdődy Gábor (főszerk.): *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 251–256.

Barcza–Dienes 1999. Barcza József–Dienes Dénes (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház története 1918-1990 – Tanulmányok*. Sárospatak, 1999.

Bereczky 1965. Bereczky Albert: A gyülekezetekben él az egyház. In: *Református Egyház*, 1965 január (17) 1. 14–17.

- Berki 2002.** Berki Mihály: *A forradalom „kis” történetei*. Gálos Nyomdász Kiadói és Kereskedelmi Kft., Budapest, 2002.
- Bertényi 1996.** Bertényi Iván: *A Magyar Szent Korona*. Kossuth, Budapest, 1996.
- Bertényi 1999.** Bertényi Iván: Az ún. Kossuth-címer 1848/49-ben. In: *Századok*, 1999 (133) 2, 373–381.
- Bertényi 2003.** Bertényi Iván: *Magyar címertan*. Osiris, Budapest, 2003.
- Bertényi 2010.** Bertényi Iván: *A címertan reneszánsza. Tanulmányok*. Argumentum, Budapest, 2010.
- Bertényi 2015.** Bertényi Iván: A „Szálasi-címer”. In: *Rubicon Történelmi Magazin*, 2015 (26) 281., 71–73.
- Bertényi 2017.** Bertényi Iván: A „Kossuth-címer”. In: *Kárpát-Haza Szemle* 12., 2017, 44–47.
- Bertók et al. 2021.** Bertók Krisztina–Bódi-Schubert Anikó–Iványiné Mészáros Krisztina–Tóth Csaba (szerk.): *75 éves a forint–75 év 75 történet*. Magyar Nemzeti Bank, 2021, 136. Forrás: <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/mnb-szakkonyvsorozat/75-eves-a-forint-75-ev-75-tortenet>, 2022. 10. 19.
- Bélay 1993.** Bélay Vilmos: Komjáthy Miklós (1909–1993). In: *Levéltári Közlemények*, 1993 (64) 1–2, Krónika, 221–222.
- Bokor 1969.** Bokor Pál: Előszó. In: Farkas Ferenc, vitéz kisbarnaki: *Az Altöttingi országgyűlés története*. Mikes Kelemen Kiadóvállalat, München, 1969, 6–9.
- Bolyki–Ladányi 1999.** Bolyki János–Ladányi Sándor: A református egyház 1918–1948 között. In: Barcza József–Dienes Dénes (szerk.): *A Magyarországi Református Egyház története 1918–1990. Tanulmányok*. Sárospataki Református Kollégium Teológiai Akadémiája, Sárospatak, 1999, 7–139.
- Borbándi 2006.** Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985*. Bern, EPMSZ, 1985. (Az interneten elérhető változat: Hága – Budapest, Mikes International – Országos Széchényi Könyvtár, 2006). Forrás: <https://mek.oszk.hu/03400/03472/html/>, 2021. 08. 25.
- Bölgöny 1987.** Bölgöny József: *Magyarország Kormányai 1848–1987*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Cséry 1946.** Cséry Dezső: *Tildy Zoltán*. Griff Kultúrvállalat, Budapest, 1946.

- Csűrös 2019.** Csűrös András: A Somogyi Lelkészszakszervezet (1919). In: Kiss Réka–Lányi Gábor (szerk.): *HIT 2018. Hagyomány, Identitás, Történelem*. Reformáció Öröksége Könyvek 1., L'Harmattan, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2019, 315–320.
- Dán–Makra 2021.** Dán Vanda–Makra Mónika (sajtó alá rendezték, előszóval és jegyzetekkel látták el): Megtört sorsok a Magyar Köztársaság Elnöki Hivatal Néphivatalához benyújtott útlevélkérelmek tükrében: 1949. január – augusztus. In: *Aetas*, 2021 (36) 3, 152–172.
- Dobi 1962.** Dobi István: *Vallomás és történelem*. 2. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962.
- Eckhardt, 2008.** Eckhardt Tibor: *Visszaemlékezések 1941–1943*. Kádár Lynn Katalin (szerk.), L'Harmattan, Budapest, 2008.
- Farkas 1969.** Farkas Ferenc, vitéz kisbarnaki: *Az Altöttingi országgyűlés története*. Mikes Kelemen Kiadóvállalat, München, 1969.
- Feitl 2020.** Feitl István: *Ki volt Rákosi Mátyás?* Napvilág, Budapest, 2020.
- Feitl 2022.** Feitl István: *Politikasakk. Rákosi Mátyás és Kádár János játszmái*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2022.
- Föglein 1991.** Föglein Gizella: A Magyar Köztársaság állami címere (1946–1947). In: *Levéltári Közlemények*, 1991 (62) 1–2, 3–8.
- Föglein 1995.** Föglein Gizella: Az államfő intézménye és az Ideiglenes Nemzetgyűlés. In: Feitl István (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945*, Politikatörténeti Alapítvány, Budapest, 1995, 137–151.
- Föglein 2001.** Föglein Gizella: *Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Föglein 2005.** Föglein Gizella: Az államfő „intézménye” 1944 és 1949 között. In: *Múltunk*, 2005 (50) 2, 221–230.
- Földesi 2004.** Földesi Margit: A dr. Kádár–Bilkey-féle „összeesküvés”. In: *Valóság*, 2004. június (47) 6., 32–36.

Fürj 2012. Fürj Zoltán: „... minden vasárnap lement Szeghalomra prédikálni...” In: Koncz István (szerk.): *Megtartó – fenntartó nép*. Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület, Budapest – Szeghalom, 2012, 16–41.

Galambos 2016. Galambos István: *Adalékok az 1956-os forradalom és szabadságharc várpalotai eseményeihez*. Krúdy Gyula Városi Könyvtár, THURY-VÁR Nonprofit Kft., Várpalota, 2016.

Gati 2006. Charles Gati: *Vesztett illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Gecsényi–Vida 1995. Gecsényi Lajos–Vida István: A budapesti osztrák követség titkárának beszélgetése Tildy Zoltánnal (1956. november 13–14.). In: *Történelmi Szemle*, 1995 (37) 1., 117–121.

Gecsényi–Vida 1996. Gecsényi Lajos–Vida István: Tildy Zoltán Kádár Jánosról, Nagy Imréről. In: *História*, 1996 (18) 4., 31–33.

Gergely 1995. Gergely Jenő: Az egyházak Magyarországon az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakában (1944. december – 1945. november). In: Feitl István (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945*. Politikátörténeti Alapítvány, Budapest, 1995, 189–212.

Germuska–Horváth 2020. Germuska Pál–Horváth Miklós: *A magyar honvédelmi igazgatás története 1945–1990*. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2020.

Glant 2018. Glant Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja és hazatérése*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2018.

Gordon 1962. Gordon Ferenc: Megjegyzések Tildy Zoltán emlékiratához. In: *Új Látóhatár*, 1962. január–február (5) 1., 79–80.

Gosztonyi 2006a. Gosztonyi Péter: A forradalom tábornoka. In: Borbándi Gyula–Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, Hága, 2006, 140–153.

Gosztonyi 2006b. Gosztonyi Péter: A néphadsereg a forradalomban. In: Borbándi Gyula–Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, Hága, 2006, 55–105.

- Gyarmati 2006a.** Gyarmati György: Kossuth-címeres forradalom 1956-ban. In: *Új Holnap*, 2006 (51) 5–6., 8–14.
- Gyarmati 2006b.** Gyarmati György: Kossuth-címeres forradalom 1956-ban. Ikonográfiai sajtótükör, október-november napjaiból. In: *2000*, 2006 október (18) 10., 13–25.
- Gyarmati 2011.** Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. ÁBTL – Rubicon, Budapest, 2011.
- Haas 2000.** Haas György: *Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete*. Magyar Napló, Budapest, 2000.
- Haas 2005.** Haas György: *Fénylő csillagok. Interjúkötet*. Kairosz, Budapest, 2005.
- Hatos 2018.** Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság – Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa, 2018.
- Hatos 2021.** Hatos Pál: Rend és rendetlenség 1918-1919-ben. In: *Magyar Rendészet*, 2021 (21) 1, 169–202.
- Horváth L. 1993.** Horváth Lajos: A magyar állam címere 1956–1957. In: *Levéltári Szemle*, 1993 (43) 4, 26–32.
- Horváth M. 2002.** Horváth Miklós: *Maléter Pál*. H&T Kiadó, Budapest, 2002.
- Högye 1989.** Högye Mihály: *Utolsó csatlós? Magyarország sorsa a második világháború végén*. Püski, Budapest, 1989.
- Huszár 1983.** Huszár Tibor: *Beszélgetések*. Magvető, Budapest, 1983.
- Huszár 2002.** Huszár Tibor (szerk.): *Kedves, jó Kádár elvtárs! Válogatás Kádár János levelezéséből 1954–1989*. Osiris, Budapest, 2002.
- Illyés 2016.** Illyés Gyula: *Naplójegyzetek, 1956–1957 – Atlantisz sorsára jutottunk*. Illyés Mária–Horváth István (szerk.), Magyar Művészeti Akadémia, Magyar Szemle, Budapest, 2016.
- Izsák–Kun 1994.** Izsák Lajos–Kun Miklós (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948*. Századvég, Budapest, 1994.
- Juhász 2006.** Juhász Vilmos: A forradalom követelései. In: Borbándi Gyula–Molnár József (szerk.): *Tanulmányok a magyar forradalomról*. Mikes International, Hollandia, Hága, 2006, 183–238.
- Kahler–M. Kiss 1997.** Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma?* Püski–Kortárs, Budapest, 1997.

Kahler–M. Kiss–Riba 2019. Kahler Frigyes–M. Kiss Sándor–Riba András: *A snagovi tükör*. Magyar Napló, Budapest, 2019.

Katona 2014. Katona Ferenc: „Tevőleges részese voltam...” Nagy Péter akadémikus két emlékezése 1948-ra. In: *2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap*, 2014 december (26) 12., 52–74.

Kenedi 1989. Kenedi János (szerk.): *Az igazság a Nagy Imre ügyben*. Századvég füzetek 2., Századvég Kiadó–Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989.

Kertész 1995. Kertész István: *Magyar békeillúziók 1945–1947*, Európa-História, Budapest, 1995.

Kiss 2003. Kiss Réka: A diktatúra szorításában. Ravasz László egyházpolitikai útkeresése a második világháborút követő esztendőkből (1945–1948). In: *Századvég*, 2003 (29) 3. 39–68.

Kolarovszki 2014. Kolarovszki Tamás: Jány Gusztáv Népbírósi pere 1947. Jogi Fórum publikáció, 2014. november, 52. Forrás: https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kolarovszki_tamas__jany_gusztav_nepbirosagi_pere_1947%5Bjogi_forum%5D.pdf, 2023. 01. 16.

Komjáthy 1956. Komjáthy Miklós: Tűzvész az Országos Levéltárban. In: *Levéltári Híradó*, 1956 (6) 4, 3–6.

Kóris 1990. Kóris Lajos: A Tiszáninnen lemondott püspöke, dr. Enyedy Andor. In: *Confessio* (14) 1990/3, 123–127.

Kozák–Molnár–Körösi 1993. Kozák Gyula–Molnár Adrienne–Körösi Zsuzsanna (szerk.): „Szuronyok hegyén nem lehet dolgozni!” *Válogatás 1956-os munkástanács-vezetők visszaemlékezéseiből*. Századvég Kiadó–1956-os Intézet, Budapest, 1993.

Kumorovitz 1947–50. Kumorovitz Bernát: Nemzeti jelvényeink 1848–49-ben. In: *A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye*, 1947–50 (61–64) 5–12.

M. Kiss 1982. M. Kiss Sándor: *Variációk egy fogalom értelmezésére*. Művelődéskutató Intézet, Budapest, 1982.

M. Kiss 1983. M. Kiss Sándor: A politizálgatástól az ellenállásig – A Szent-Györgyi Albert vezette politikai mozgalom és ellenállási csoport történetéből. In: *Mozgó Világ*, 1983 november (9) 11., 113–128.

M. Kiss 1996. M. Kiss Sándor: Az 56-os forradalomról. In: Kocsis Gyula (szerk.): *'56 Ceglédén*. (Visszaemlékezések, dokumentumok). Ceglédi füzetek 32., Cegléd, 1996, 7–18.

- M. Kiss 1997.** M. Kiss Sándor: Így győztünk. 1956. október 28. In: *Magyar Szemle*, 1997 november (6) 9–10., Budapest, 5–6.
- M. Kiss 1999.** M. Kiss Sándor: A várva várt ratifikáció. In: *Magyar Szemle*, 1999. január 1., Új folyam (8) 1–2., 77–93.
- M. Kiss–Raffay–Salamon 2011.** M. Kiss Sándor–Raffay Ernő–Salamon Konrád: *Magyarország sorstragédiái a 20. században*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- M. Kiss 2016.** M. Kiss Sándor: Magyar ellenzéki kapcsolatok a Kárpát-medencében 1956–1989 között és a magyar–magyar kapcsolatok a Határon Túli magyarok Hivatalának kialakulásáig. Adalékok egy témához. In: *Kárpát-Haza Szemle* 10., 2016, 90–114.
- M. Szebeni 2006.** M. Szebeni Géza: Nyitott dossziék. Szemelvények a francia-magyar kapcsolatok történetéből. In: *Külügyi Szemle*, 2006 (5) 3–4., 264–308.
- Marschal 2017.** Marschal Adrienn: Munkatáborok rendszere Magyarországon. In: Nagy Gabriella–Szabó-Princz Viktória–Józsa Teodóra (szerk.): *Kényszermunka Magyarországon - a szögesdrót két oldalán*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó–Gulág Emlékbizottság, Budapest, 2017, 33–46.
- McCargar 1993.** Christopher Felix (James McCargar): *A titkos háború*. Európa, Budapest, 1993.
- Mezey–Gosztonyi 2020.** Mezey Barna–Gosztonyi Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Osiris, Budapest, 2020.
- Mikó 2017.** Mikó Zsuzsanna: *Államszervezet és közigazgatás Magyarországon 1945-től napjainkig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Mindszenty 2015.** Mindszenty József: *Emlékirataim*. Helikon, Budapest, 2015.
- Molnár J. 1986.** Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1986 (33) 1., 154–173.
- Molnár J. 1988.** Molnár József: Kossuth érdemrend. 1. rész. In: *Az Érem*, 1988 (44) 2., 29–37.
- Molnár J. 2009.** Molnár József: A Magyar Szabadság Érdemrend I. (ideiglenes) változatának első példánya, és adalékok az érdemrend történetéhez. In: *Az Érem*, 2009 (65) 2., 45–50.
- Molnár S. K. 2019.** Molnár Sándor Károly: Magyar református püspökök adattára a 20. században. In: *Egyháztörténelmi Szemle*, 2019 (20) 1. 154–166.

- Molnár–Kőrösi–Keller 2006.** Molnár Adrienne–Kőrösi Zsuzsanna–Keller Márkus (szerk.): *A forradalom emlékezete. Személyes történelem*. 1956-os Intézet, Budapest, 2006.
- Müller 2017.** Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor. Az ÁVH vezetőjének élete*. Jaffa, Budapest, 2017.
- Nagy F. 1. 1990.** Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 1. kötet. Európa–História, Budapest, 1990.
- Nagy F. 2. 1990.** Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 2. kötet. Európa–História, Budapest, 1990.
- Nagy K. Zs. 2017.** Nagy Károly Zsolt: „Hozd vissza, Uram, a mi foglyainkat...” Teológiai reflexiók a fogság kérdésére. In: Erdős Kristóf–Kiss Réka–Zila Gábor (szerk.): *Szovjet fogságba hurcolt reformátusok a Kárpát-medencében*. Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, Debrecen, 2017, 51–61.
- Nagy T. 2019.** Nagy Töhötöm: *Napló 1945-46 kapcsolódó dokumentumokkal*. Keresztes András (szerk.), EFO Nyomda és Kiadó, Százhalombatta, 2019.
- Németh 2011.** Németh László: *A magyar forradalomról*. Nap Kiadó, 2011.
- Nyári 2014.** Nyári Gábor: Az 1947-es Altöttingi Országgyűlés eseményei és hatása a magyar menekültekre. In: *Acta Hungarica*, 2014, 2., 88–96.
- Ö. Kovács 2017.** Ö. Kovács József: Földindulás. A leplezett kommunista diktatúra társadalmi gyakorlata a vidéki Magyarországon 1945-ben. In: Csikós Gábor–Kiss Réka–Ö. Kovács József (szerk.): *Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017, 19–65.
- Ö. Kovács 2019.** Ö. Kovács József: A földosztástól a magyar paraszti társadalom felszámolásáig. In: Galambos István–Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Magyar Dúlás. Tanulmányok a kényszerkollektivizálásról*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2019, 13–27.
- Ö. Kovács 2020.** Ö. Kovács József: 1948 a fordulat éve? 1945 értelmezése a társadalomtörténeti események tükrében. In: *Levéltári Közlemények*, 2020 (89), 41–55.
- Palasik 1996.** Palasik Mária: Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból. In: *Társadalmi Szemle*, 1996 (51) 8–9. Dokumentum, 152–160.

- Palasik 1998.** Palasik Mária: A Kisgazdapárt felbomlásztására irányuló kommunista taktika lépései. In: Standeisky Éva–Kozák Gyula–Pataki Gábor–Rainer János (szerk.): *A fordulat évei 1947–1949.* 1956-os Intézet, Budapest, 1998, 113–128. (online változat). Forrás: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/palasik.htm>, 2022. 09. 26.
- Palasik 2000.** Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949.* Napvilág, Budapest, 2000.
- Pandula 2003.** Pandula Attila: Állami kitüntetések a történelemben. In: *História*, 2003 (25) 7., 30–35.
- Pandula 2018.** Pandula Attila: A magyar államcímer története 1848–1990. In: Kollega Tarsoly István–Kovács Eleonóra (szerk.): *Heraldika.* Tarsoly Kiadó, Budapest, 2018, 91–112.
- Pongráz 1982.** Pongráz Gergely: *Corvin köz – 1956.* A szerző kiadása, Budapest, 1982.
- Rác 1995.** Rác Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra.* Ráday Gyűjtemény, Budapest, 1995.
- Rákosi 2. 1997.** Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956.* 2. kötet, Napvilág, Budapest, 1997.
- Ravasz 1992.** Ravasz László: *Emlékezéseim.* Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1992.
- Révész 1990.** Révész Imre: *Vallomások. Teológiai önéletrajz és válogatott kiadatlan kéziratok 1944–1949.* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1990.
- Romsics 2010.** Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* 2010, (online változat). Forrás: https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/romsics_magyarország_tortenete.pdf, 2023. 08. 09.
- Schmidt 2010.** Schmidt Mária: „Most majd mindent úgy csinálnak, mint az oroszoknál”. A kommunizmus kiépülése Magyarországon. In: Lőrinc, László (szerk.): *Egyezünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszainkról, tévhiteinkről.* Történelemtanárok Egylete, Budapest, 2010, 90–101.
- Schöpflin 1991.** Schöpflin Gyula: *Szélkiáltó,* Magvető Kiadó, Pontus Kiadó, Budapest, 1991.
- Selmezi Kovács 1999.** Selmezi Kovács Attila: A Kossuth-címer – Legenda és valóság. In: *Ethnographia*, 1999 (110) 1, 3–23.
- Sulyok 2004.** Sulyok Dezső: *Két éjszaka nappal nélkül.* Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2004.

- Szabó A. 2003.** Szabó András Péter: Révész Imre „Az idők viharában” (1944–1967) In: *Protestáns Szemle*, 2003 (45) 2, 66–84.
- Szabó I. 2001.** Szabó Imréné Szabó Éva (szerk.): *Ég, de meg nem emésztetik. Szabó Imre a Budapesti Református Egyházmegye első esperese. Naplók 1914–1954.* Budahegyvidéki Református Egyházközség, Budapest, 2001.
- Szabó L. 2008.** Szabó Lőrinc: *Vallomások. Naplók, beszélgetések, levelek.* Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- Szekér 2017.** Szekér Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története.* Jaffa, Budapest, 2017.
- Szekér 2019.** Szekér Nóra: Egy fegyverszüneti küldöttség története. Faust Imre – Dudás József – Atzél Ede moszkvai küldetése. In: Galambos István–Németh Máté–Wirth Gábor (szerk.): *Krónikalapok Horváth Miklós tiszteletére.* Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, Budapest, 2019, 61–73.
- Szekér 2021.** Szekér Nóra (szerk.): *Miniszter a frontvonalban. Zsindely Ferenc naplója 1941. február 25. – 1946. március 9.* ÁBTL–Kronosz, Budapest–Pécs, 2021.
- Szücs 2007.** Szücs András: *Az akasztófa két oldalán. Csornoky Viktor és Szász Béla.* Unicus Műhely, Budapest, 2007.
- Tildy 1962.** Tildy Zoltán: Irány és teendők. In: *Új Látóhatár*, 1962. január–február (5) 1., 72–79.
- Tilkovszky 1985.** Tilkovszky Lóránt: Szálasi és az alkotmányosság. In: *História*, 1985 (7) 5–6, 60–61.
- V. Bálint 2020.** V. Bálint Éva (szerk.): *Damjanich utca 26/B. Történetek – történelem.* Balassi Kiadó, Budapest, 2020.
- Varga 1990.** Varga László (szerk.): *1956. A forradalom kronológiája és bibliográfiája.* Századvég Kiadó, Atlanti Kiadó, 1956-os Intézet, Budapest, 1990.
- Varga 1999.** Varga László: „Forradalmi törvényesség” – Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon. In: *Beszélő*, 1999. november (III), (4) 11. 57–73.
- Vida 1976.** Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

Vida 1982. Vida István: Tildy Zoltán. In: *Társadalmi Szemle*, 1982. november (37), 11., Politikus-pályák, 58–66.

Vida 1988. Vida István: Bibó István kibontakozási tervezete. In: *História*, 1988 (10) 6., 15–16.

Vida 2001. Vida István: *Fejezetek a Független Kisgazdapárt történetéből 1930–1956. Tanulmányok*. Budapest, Akadémiai nagydoktori thesis, 2001.

Vigh 1991. Vigh Károly: *Tildy Zoltán életútja*. Tevan, Békéscsaba, 1991.

Vörös–Vida 1989. Vörös Vince–Vida István: Kibontakozás keresése a magyar politikában. In: *História*, 1989 (11) 6., 31–33.

Z. Nagy 1965. Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* Gondolat, Budapest, 1965.

Zsiros–Menyhárt 2018. Zsiros Mária–Menyhárt Ferenc: *Az élet sava-borsa. Horváth János életregénye*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018.

Folyóiratok, cikkek

„... én nem hamisítom meg a történelmet” Varannai Auréllal beszélget Vezér Erzsébet in: *Mozgó Világ* (15) 1989/11, 30–44.

A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főiskolájának Értesítője az 1915–16. iskolai évről. Kiadták: Csizmadia Lajos–Faragó János, Főiskolai Nyomda, Pápa, 1916.

A köztársasági elnök egy gyárimunkás 15. gyermekének keresztapja. In: *Kis Ujság*, 1946. december 4. (60) 275., 3.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány fontos határozatai. In: *Szabad Nép*, 1956. november 9., címlap.

A magyar kormányküldöttség megérkezett Moszkvába. In: *Magyar Nemzet*, 1948. február 17. (4) 39., címlap.

Állam és Közigazgatás, 1949. július–augusztus (1) 3–4.

Amerikai Magyar Népszava, 1978. január 27. (79) 4.

Az árak és bérek új viszonya. In: *Közgazdaság*, 1946. augusztus 18. (1) 5.

Belügyi Közlöny, 1990. augusztus 28. (1) 17.

Borbándi Gyula: Az emigráns politika új útjai. In: *Látóhatár*, 1956 március–április (7) 2., 113–118.

Csikós László: Fekete szalag a Kossuth-címeren. In: *Ring*, 1992. október 21. (4) 42., 4–5.

Csongrádmegyei Hirlap, 1956. december 24. (1) 31.

Délmagyarország. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lapja. 1944. november 19. (1) 1, Szeged.

Dunántúli protestáns lap, 1917. április 15. (28) 15.

Egyedül rajtunk múlik, hogy szociális kérdéseinket, a nemzeti szuverenitásunkkal kapcsolatos kérdéseket mennyi idő alatt tudjuk megoldani. Kádár János rádióbeszéde az időszerű politikai kérdésekről. In: *Népszabadság*, 1956. november 27., 1–2.

Erdős Jenő: A nemzeti lobogó és a Kossuth-címer. In: *Élet és Tudomány*, 1956. december 19. (11) 44., 1389–1390.

Északmagyarország, 1956. október 26. (12) 253.

Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1947–1948. évre. *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1947–1948. évre*, 1947 augusztus (20) 1. kötet, kiadó: Kallós Albert, Budapest.

Házi őrizetben. Az utolsó interjú Tildy Zoltánnal. In: *Magyarország*, 1990. március 9. (27) 10., 38–39.

Hivatalos Közlöny, 1945. január 6., 1., Sopron.

Hivatalos Közlöny, 1945. január 27., 6., Sopron.

Hivatalos Közlöny, 1945. február 8., 9., Sopron.

Hivatalos Közlöny, 1945. március 23., 21., Sopron.

Híven az igazsághoz. In: *Szabad Nép*, 1956. október 28. (14) 296., címlap.

Honvédségi Közlöny, 1956. december 6., 8.

Honvédségi Közlöny, 1957. április 27., 5.

Igazságügyi Közlöny, 1947. február 28. (56) 2.

Igazságügyi Közlöny, 1957. február 21. (66) 4.

Igazságügyi Közlöny, 1957. április 21. (66) 8.

Jövő Mérnöke, 1956. október 23. (4) 18.

Kéthly Anna: Magyarország szocialista állam lesz. In: *Népszava*, 1956. november 3. (77) 3., 2.

Kis Ujság, 1945. augusztus 22. (59) 115.

Kis Ujság, 1946. március 13. (60) 60.

Kis Ujság, 1946. augusztus 13. (60) 181.

Kis Ujság, 1946. szeptember 10. (60) 203.

Kis Ujság, 1947. február 18. (61) 40.

Kis Ujság, 1947. február 22. (61) 44.

Kis Ujság, 1947. szeptember 14. (1) 67.

Kis Ujság, 1948. április 20. (2) 91.

Kossuth Népe, 1948. június 29. (4) 147.

Kovács Imre: Kijózanult emigráció. In: *Látóhatár*, 1956 január–február (7) 1., 4–11.

Közgazdaság, 1947. július 6. (2) 27.

Kurcz Béla: Hóhétkézen az államfő veje. In: *Népszabadság*, Hétvége, 2011. február 12. (69) 36., 9.

Lontay László: „A Népfront legyen a nemzeti közvélemény tükre”. Beszélgetés Tildy Zoltánal. In: *Magyar Nemzet*, 1956. október 7. (12) 237., 5.

Magyar Közlöny Rendeletek Tára, 1947. augusztus 10. 180–181.

Magyar Közlöny, 1945. január 4. 1. Debrecen.

Magyar Közlöny, 1945. április 22. 16. Budapest.

Magyar Közlöny, 1945. november 22. 182. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. február 2. 28. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. február 5. 29. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. június 4. 125. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. június 6. 127. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. július 5. 149. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. július 14. 157. Budapest.

Magyar Közlöny, 1946. július 31. 172/b. Budapest.

- Magyar Közlöny*, 1946. szeptember 17. 211. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1946. december 1. 275. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1946. december 15. 287. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1946. december 21. 292. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1946. december 28. 296. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. január 18. 14. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. február 1. 20. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. március 10. 58. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. április 21. 91–92. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. július 8. 152. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 11. 204. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 24. 214. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. szeptember 25. 215. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. október 2. 220–221. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. október 9. 227. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. november 6. 246. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. november 18. 254. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. november 21. 257. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. december 1. 265. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. december 8. 269–270. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1948. december 14. 274. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1949. január 11. 6–7. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1949. január 19. 14. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1949. január 28. 20–21. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1949. március 27. 68. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1949. május 6., 96. Budapest.

- Magyar Közlöny*, 1949. június 16., 126. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93. Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. november 20., 94., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. november 24., 95., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. december 11., 100., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. december 12., 101., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. december 13., 102., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. december 24., 105., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1956. december 29., 106., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1957. február 1., 13., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1957. február 2. 14., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1957. február 10. 19., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1957. május 11. 54., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1957. május 15. 55., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1957. május 18. 56., Budapest.
- Magyar Közlöny*, 1989. november 10., 82., Budapest.
- Magyar Nemzet*, 1946. május 23. (2) 113.
- Magyar Nemzet*, 1946. szeptember 17. (2) 207.
- Magyar Nemzet*, 1948. március 23. (4) 68.
- Magyar Nemzet*, 1948. október 1. (4) 226.
- Magyarország fegyverszünetet kért. In: *Virradat*, 1944. október 16. (9) 42, címlap.
- Marczius Tizenötödike*, 1848. december 2., 224, Pest.
- Marczius Tizenötödike*, 1848. december 4., 225, Pest.
- Marczius Tizenötödike*, 1848. december 9., 230, Pest.
- Megalakult a Budapesti Nemzeti Bizottság. In: *Szabadság*, 1945. január 24. (1) 4., címlap.
- Munkások Ujsága*, 1848. október 13. (1) 5.

- Nagy Ferenc: Új feladatok. In: *Látóhatár*, 1956 május–augusztus (7) 3–4., 145–151.
- Pánik r. t. In: *Világ*, 1947. június 24., 618., címlap.
- Párttörténeti Közlemények*, 1957 szeptember (3) 1.
- Ravasz László: ...ellensége vagyok a szellemi monopóliumnak! (interjú Ravasz Lászlóval) In: *Új Ember*, 1947. március 2. (3) 9., 5.
- Rendeletek Tára a Magyar Posta részére*, 1946. február 16., 11.
- Szabad Nép*, 1945. augusztus 22. (3) 121.
- Szabad Nép*, 1945. szeptember 5. (3) 133.
- Szabad Nép*, 1947. január 5. (5) 4.
- Szabad Nép*, 1947. január 31. (5) 25.
- Szabad Nép*, 1947. szeptember 17. (5) 210.
- Szabad Nép*, 1948. július 31. (6) 174.
- Szabad Nép*, 1949. augusztus 7. (7) 182.
- Szabad Nép*, 1956. október 29. (14) 297.
- Szabad Szó*, 1956. október 31. (24) 1.
- Szabadság*, 1945. március 29. (1) 60.
- Szenes Imre: Az utolsó napjuk... (2. folytatás.) In: *Népszabadság*, 1957. május 29. (2) 125., 6.
- Szenes Imre: Az utolsó napjuk... In: *Népszabadság*, 1957. május 25. (2) 122., 2.
- Szilárd népi hatalom: független Magyarország. A budapesti központi munkástanács küldöttségének tárgyalása Kádár Jánossal. In: *Népszabadság*, 1956. november 15., címlap.
- Színház*, 1946. november 27-től dec. 3-ig (2) 46.
- Tildy elnök Balatonlellén fogadta az angol és francia sajtó képviselőit. In: *Világ*, 1947. június 24., 618., címlap.
- Tildy Zoltán nyilatkozata. In: *Magyar Nemzet*, 1956. szeptember 16. (12) 219., 3.
- Vas Népe*, 1956. november 29. (1) 9.
- Világ*, 1948. május 23., 892.
- Zalai Hírlap*, 1956. december 21. (1) 9.

Internetes források

„Andrássy út 96. (ekkor a köztársasági elnök palotája), az erkélyről Tildy Zoltán köszönti a [1946.] május 1-i felvonulókat.” Fortepan / Aszódi Zoltán. Képszám: 173984, forrás: <https://fortepan.hu/hu/photos/?donor=Asz%C3%B3di%20Zolt%C3%A1n>, 2023. 02. 05.

„Az ország névjegye” Légrády Sándor (1906-1987), <http://www.legradyzmus.hu/cimer>, 2013. 08. 21. (A webhely már nem elérhető.).

„Janus” [Vámos Imre]: A Kovács Bélával kapcsolatos rejtély. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 31. 14:30. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=1700400239&n=a-kovacs-belaval-kapcsolatos-rejtely>, 2019. 10. 09.

„Janus” [Vámos Imre]: Az új kormány sürgős megalakításáról. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 31. 13:10. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=420938026&n=az-uj-kormany-surgos-megalakitasarol>, 2019. 10. 09.

„Janus” [Vámos Imre]: Nyilvánosságra hozták az új kormánylistát. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 27. 13:40. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=974411152&n=nyilvanossagra-hoztak-az-uj-kormanylistat>, 2019. 10. 09.

„Vasvári Gergely” [Csonka Emil]: Összefoglaló. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 27. 20:40. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=971304656&n=vasvari-gergely-osszefoglaloja>, 2019. 10. 09.

10.000 adópengő, pénztárjegy, 1946. június 29. Forrás: <https://papierpenz.hu/reszletek/458>, 2021. 08. 31. [A webhely már nem elérhető.].

100 forint, 1946. június 3. Forrás: <https://papierpenz.hu/reszletek/130>, 2020. 09. 02. [A webhely már nem elérhető.].

100 Pengő, 1944. Forrás: papierpenz.hu – A magyar bankjegyek online katalógusa. <https://papierpenz.hu/reszletek/127>, 2020. 08. 12. [A webhely már nem elérhető.].

20 forint, 1947. február 27. Forrás: <https://papierpenz.hu/reszletek/132>, 2020. 09. 02. [A webhely már nem elérhető.].

A két munkáspárt egyesülése. UMFH Magyar Filmhíradó 14. 1948. június. Forrás: <https://filmhivadokonline.hu/watch.php?id=6771>, 2019. 11. 07.

A Köztársasági Elnök Testorségének parancsnoka, Papp-Kökényesdy Sándor vezérőrnagy öltözete, 1947–1948. Forrás: <https://www.parlament.hu/web/orszaggyulesi-muzeum/koalicio-testorseg>, 2022. 04. 05.

A magyar adópengő pénzjegyei. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_magyar_ad%C3%B3peng%C5%91_p%C3%A9nzjegyei, 2022. 11. 10.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöki Tanácsának határozata. Eln. Tan. B. törv. 660/1989/6. szám. Forrás: <https://www.ogyk.hu/uploads/ogyk/dokumentumok/Nagy-Imre-02.pdf>, 2021. 05. 05.

A magyar pengő pénzjegyei. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/A_magyar_peng%C5%91_p%C3%A9nzjegyei, 2023. 02. 01.

A Szovjetunió 203 történelmi lobogót adott vissza Magyarországnak. UEFI Magyar Filmhíradó 4. 1948 április. Forrás: <https://filmhiraadokonline.hu/watch.php?id=6692>, 2020. 07. 13.

Adatbázis az 1956-os megtorlás során halálra ítélték pereiről. Nagy Imre és társai pere. Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Forrás: https://pererek56.hu/ords/f?p=1051:2:20468250262853::NO:RP,2:P2_PER_ID,P2_SZE-MELY_ID:81519, 2021. 04. 30.

Adópengők, 1946. Forrás: <https://papirpenz.hu/reszletek/112>, 2020. 08. 12. [A webhely már nem elérhető.]

Anonymous (nem ellenőrzött): Kádár Géza (szócikk), 2014. április 15. In: SDG. Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom honlapja. Forrás: <https://sdg.org.hu/irasok/kadar-geza>, 2024. 03. 21.

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt magyar–szovjet fegyverszüneti egyezmény szövege. Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/fsznet.html>, 2020. 06. 11.

Az 1945. augusztus 2-i potsdami határozat szövege. Forrás: http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/potsdami_kozlemeny.html, 2020. 06. 19.

Az Operaház a budapesti VIT idején. Budapest, 1949. augusztus 14. A Világ Ifjúsági Találkozó alkalmából a résztvevő nemzetek zászlóival fellobogózott Operaház, Vlagyimir Iljics Lenin, Rákosi Mátyás és Joszif Visszarionovics Sztálin képeivel kiegészítve. MTI Fotó: Szécsényi József. MTI Zrt. Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-UIZ3dHozNUFiRjJOU3IPU0RRUmg5dz09>, 2019. 05. 28.

Az Országos Nemzeti Bizottság alakuló ülése. 1945 szeptember, Magyar Központi Híradó R.T. heti_hirek-07-01. Filmhíradók Online. Magyar Nemzeti Filmalap – Filmarchívum Igazgatóság (Magyar Nemzeti Filmarchívum). Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5929>, 2022. 04. 26.

Chiefs of Mission for Hungary. Office of the Historian. Forrás: <https://history.state.gov/departmenthistory/people/chiefsmission/hungary>, 2021. 10. 29.

Egyéb állami szervek 1944-1949. Forrás: http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/7_6.htm, 2020. 06. 17.

Egymillió Milpengő, 1946. május 24. MNM Éremtár D, 50.1946.6., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828319>, 2021. 08. 12.

Emlékbélyeg Tildy Zoltánról. Győr, 1947. március 14. MTI Fotó. MTI-FOTO-757646. MTI Zrt. Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-VGpEWmtaYkp4VWtOTkJ3UmVLS3dndz09>, 2020. 07. 08.

Emlékérmek a Kossuth-híd építőinek. MAFIRT Krónika 27. 1946. május. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6144>, 2023. 08. 16.

Fábián Károly: Kit terhel a felelősség a magyarországi öldöklés és pusztítás miatt? - Károly atya világít rá az égető kérdésre. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 27. 19:40. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=889568856&n=kit-terhel-a-felelosseg-a-magyarorszagi-oldokles-es-pusztitas-miatt-karoly-atelya-vilagit-ra-az-egeto-kerdesre>, 2019. 10. 09.

HJMA – Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár honlapja. Forrás: <http://archives.milev.hu/index.php/magyar-zsido-leveltar;isdiah>, 2022. 10. 06.

Hungary: Next! 1947. június 30., hétfő. In: *Time*. Forrás: <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,854725,00.html>, 2021. 11. 16.

James McCargar. Interviewed by: Charles Stuart Kennedy. The Association for Diplomatic Studies and Training Foreign Affairs Oral History Project, 1998. Forrás: <https://www.adst.org/OH%20TOCs/McCargar,%20James.toc.pdf>, 2021. 11. 09.

Kádár János (szócikk). In: Magyar életrajzi lexikon. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kadar-janos-76117/>, 2023. 08. 21.

Károlyi Mihály hazatérése. Készítette: Adorján Rezső. MTI-FOTO-FMAFI1946_76606A. MTI Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-T2puV24xMUk4YlIjcXFkUHIwZfZ1TVNraDRxUVpHbi9aNWI4emdYbC9YUT0>, 2020. 09. 03.

Kenessey Pongrác ny. főispán mentette meg az országszerte hajszolt Szakasits Árpád főszerkesztőt. In: *Huszedik Század*. Forrás: <http://www.huszedikszazad.hu/1945-aprilis/bulvar/kenessey-pongrac-ny-foispan-mentette-meg-az-orszagszerte-hajszolt-szakasits-arpad-foszerkesztot>, 2023. 01. 19.

Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon A–Z*. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/>, 2022. 09. 08.

Kitüntetések az árvíz sújtotta terület mentésében részt vevő rendőröknek. MAFIRT Krónika 107. 1948. február. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6641>, 2023. 08. 16.

Kossuth Lajos hites nyilatkozata, 1861. március 16. (Affidavit.). In: uő.: *Irataim az emigrációból III*. Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kossuth-kossuth-lajos-osz-szes-munkai-1/irataim-az-emigraciobol-iii-18D1/a-remeny-es-csapasok-kora-18601862-18D4/otodik-fejezet-a-harmadik-csapas-penzjegy-por-2052/v-kossuth-lajos-hites-nyilatkozata-affidavit-218A/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiT-kZPX0tPTlIfS29zc3V0aF8xIl19LCAicXVlcnkIOiAiY3ppbWVyIn0>, 2021. 01. 07.

Magyar Gulag – Táborvilág Magyarországon, 1945–1953. Forrás: <https://gulag.neb.hu/>, 2021. 08. 31.

Magyar Katolikus Lexikon. Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/>, 2022. 09. 21.

Május elsejei ünnepségek Budapesten, 1946. MAFIRT felvétel. MTI-FOTO-755977. MTI Fotóarchívum. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-Nnl2WktIM2FFM2FUMXd5UXFxSUo3dz09>, 2020. 09. 02.

Nagy Imre 1945. november 15-i belügyminiszteri kinevezése. MNM Iratgyűjtemény, 92.66.1., Budapest, 1945. november 15. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1458313>, 2022. 04. 21.

Nemzeti Örökség Intézete honlapja. Nemzeti Sírhelyek. Tartsay Vilmos. Forrás: <https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/tartsay-vilmos/>, 2023.03.06.

Névpont. Forrás: <https://www.nevpont.hu/>, 2022. 02. 02.

Révai József (szócikk). In: Nemzeti Emlékezet Bizottsága honlapja, Tudástár, Pártvezetők. Forrás: <https://neb.hu/asset/phphS3Ay1.pdf>, 2023. 05. 02.

Röplap: 1956. X. 22. – egyetemi naggyűlés [sic!] határozati javaslata, 1956. okt. 22., Apró.1956/1024, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteménye. Forrás:

http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_1024.html, 2021. 01. 27.

Röplap: A MEFESZ Építőip. Műszaki Egyetemi diáknaggyűlés [sic!] határozatának főbb politikai, gazdasági és eszmei pontjai, 1956. okt. 22., Apró.1956/556, OSZK 1956-os különgyűjtemény. http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0556.html, 2021. 01. 27.

Röplap: Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Naggyűlése. 1956. október 22. MEFESZ. Határozat. Apró.1956/127, OSZK Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteménye. Forrás: http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/roplap/roplap1956_0127.html, 2021. 01. 27.

Signum Laudis – Falerisztikai szakmai fórum és közösségi oldal. Képtár. Forrás: <http://signum-laudis.hu/keptar/4-tildy-kori-kituntetesek>, 2022. 04. 04.

Sipos 1997. Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-ZS.* PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 1997. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/>, 2022. 08. 31.

Szakály 2017. Szakály Sándor: Golyó által, törvénytelenül. Hetven esztendeje végezték ki vitéz Jány Gusztáv volt vezérezredest. *Gondola*, 2017. november 25. 17:23. Forrás: https://gondola.hu/cikkek/108069-Golyo_által__torvenytelenul.html, 2023. 01. 17.

Százezer Milpengő, 1946. április 29. MNM Éremtár D, 50.1946.5., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828314>, 2021. 08. 25.

Százmillió B.-Pengő, 1946. június 3. MNM Éremtár D, 50.1946.14., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828377>, 2021. 08. 25.

Százmillió Milpengő, 1946. június 3. MNM Éremtár D, 50.1946.8., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828326>, 2021. 08. 12.

Százmillió Pengő, 1946. március 18. MNM Éremtár D, 50.1946.2., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828279>, 2021. 08. 12.

Thury Zoltán (szerk.): Széljegyzetek. Szabad Európa Rádió, 1956. 10. 24. 20:53. Forrás: <http://szer.oszk.hu/felvetel?i=611406660&n=szeljegyzetek>, 2019. 10. 09.

Tildy may become next reformed bishop. CIA-RDP82-00457R001500720003-7. Forrás: <https://archive.org/details/CIA-RDP82-00457R001500720003-7>, 2021. 11. 16.

Tildy Zoltán családjával a dalmát tengerpartra utazik. UEFI Magyar Filmhíradó 7. 1948. április. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6722>, 2020. 07. 13.

Tildy Zoltán emléktábla, az egykori Köztársasági Elnöki Hivatal épületén. Forrás: https://www.kozterkep.hu/14641/tildy_zoltan_emlektabla_budapest_2009.html#ve-tito=83311, 2019. 10. 21.

Tildy Zoltán olimpiai bajnokokat látott vendégül Balatonlellén. MAFIRT Krónika 81. 1947. augusztus. Forrás: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6484>, 2023. 02. 23.

Tildy Zoltán sírhelye a Farkasréti temetőben. 49/7 parcella, N/A szakasz, 2. sor, 6. sír. 2002 óta védett. Forrás: <http://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/farkasreti-temeto/tildy-zoltan-id/>, 2019. 10. 07.

Tízezer B.-Pengő, 1946. június 3. MNM Éremtár D, 50.1946.10., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828341>, 2021. 08. 25.

Tízezer Milpengő, 1946. április 29. MNM Éremtár D, 50.1946.4., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828301>, 2021. 08. 25.

Tízmillió B.-Pengő, 1946. június 3. MNM Éremtár D, 50.1946.13., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1828351>, 2021. 08. 12.

Tízmillió Milpengő, 1946. május 24. MNM Éremtár D, 50.946.7., <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1816753>, 2021. 08. 31.

több az élet... Farkas József igehirdetéseinek hangtára. Forrás: <https://tobbazelet.hu/>, 2022. 10. 06.

Történelmi Tár. Digitális História Adatbázis. Névtár. Forrás: https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=section&id=7&Itemid=67, 2022. 09. 08.

Ünnepség - 48-as zászlók átadása a Hősök terén. Budapest, 1948. április 4. Készítette: Valner. MTVA Sajtó- és Fotóarchívum. Azonosító: MTI-FOTO-FRATH19482467008. Forrás: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-V11JNjKzUHJkcG5VRXY5TGdLej-NhbK5oMnN6L2xFc3g1R0FGS1RPV3dGMD0>, 2022. 10. 04.

Varga Béla (szócikk). In: Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány honlapja, 2000. Forrás: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/biograf/vargab.htm>, 2023. 01. 06.

Yad Vashem – The World Holocaust Remembrance Center honlapja. Forrás: <https://www.yad-vashem.org/>, 2022. 11. 25.

Ábrák forrásai

1. ábra. A Kossuth Lajos által 1848-ban használt középcímer. Ungarns Staats-Wappen Während des Freiheitskampfes 1848–49. In: Bárczay, Oszkár–Csergheő, Géza–Reichenauer von Reichenau, Constantin: *Der Adel von Siebenbürgen*. Verlag von Bauer und Raspe. (E. Küster.), Nürnberg, 1898, 315., Taf. 5.

2. ábra. A Magyar Álladalom 1849-es nagycímeres pecsétje. Márki Sándor–Beksics Gusztáv: *A modern Magyarország (1848–1896)*. In: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története. 10. kötet*. Athenaeum, Budapest, 1898, 285.

3. ábra. Az 1896-ban szabályozott angyalos kiscímer. 3755/1895. M. E. számú rendelet. Kelt, 1896. január 12. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1896 (30), II. kötet. Kiadja a M. Kir. Belügyministerium megbízásából: Az országos törvénytár szerkesztősége, Budapest, 675.

4. ábra. Az 1915-ben szabályozott angyalos kiscímer. 3970/1915. M. E. számú rendelet. Kelt, 1915. november 5. In: *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1915 (49), Budapest, 1718.

5. ábra. A Szálasi-féle 1945-ös címer. 23/1945. M. E. számú rendelet. Kelt, 1945. január 1. In: *Hivatalos Közlöny*, 1945. január 27. 6., Sopron, 2.

6. ábra. Az 1918-as Magyar Népköztársaság kiscímere. *Pénzügyi Közlöny*, 1918. (45), Budapest, címlap.

7. ábra. Kossuth-címer 1946 és 1949 között. *Honvédségi Közlöny*, 1947. (74), Budapest, címlap.

8. ábra. Dombornyomott Kossuth-címer Tildy Zoltán aláíró kártyáján. MNL-OL-XVIII-8 Köztársasági Elnöki Hivatal, 1946–1949. 1. doboz. 5. Vegyes ügyek. Gyursánszky Ferenc belső feljegyzése, 1946. május 27. Saját (A. Z. M.) készítésű fénykép, 2022. 03. 03.

9. ábra. Az 1947. M. sapkajelvény rajza. *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 3. (74) 20., Budapest, 194., 1. sz. melléklet a 440.340/ruh.-1947. számú körrendeletéhez.

10. ábra. A zöld ingen alkalmazandó rendfokozati jelzéseknél szereplő címer rajza. *Honvédségi Közlöny*, 1947. július 21. (74) 22., Budapest, 216. melléklet a H. K. 1947. évi 21. számában közzétett 440.326/ruh.-1947. sz. körrendeletéhez.

11. ábra. Államfői lobogó a honvéd folyami fegyvernem számára. *Honvédségi Közlöny*, 1948. április 1. (75) 10., Budapest, 128., melléklet a H. K. 1948. évi 10. számában megjelent 7500 Elnökség - 1948. számú körrendeletéhez.

12. ábra. Főlobogó a honvéd folyami fegyvernem számára. *Honvédségi Közlöny*, 1948. április 1. (75) 10., Budapest, 128., melléklet a H. K. 1948. évi 10. számában megjelent 7500 Elnökség - 1948. számú körrendeletéhez.

13. ábra. Népköztársasági címer 1949-től 1956-ig. *Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott Országgyűlés irományai. I. kötet.* 25. sz. Athenaeum, Budapest, 1951, 89.

14. ábra. Az FKgP, az MKP és az MSZDP logói az 1945. november 4-én tartott választás budapesti szavazólapján. Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Nemzetgy%C5%B1%C3%A9si_k%C3%A9pvisel%C5%91-v%C3%A1laszt%C3%A1s_budapesti_szavaz%C3%B3lapja_1945._november_4-%C3%A9n.jpg, 2021. 10. 27.

15. ábra. Kossuth-címer „A” változata (cser- és olajággal övezve, hármás halom koronával, teljes színjelöléssel). *Északmagyarország*, 1956. október 26. (12) 253., címlap.

16. ábra. Kossuth-címer „B” változata (két olajággal övezve, hármás halom korona nélkül, részben színjelöléssel). *Szabad Nép*, 1956. október 29. (14) 297., címlap.

17. ábra. Kossuth-címer „C” változata (díszítés nélkül, hármás halom koronával, teljes színjelöléssel). *Magyar Közlöny*, 1956. december 29., 106., címlap.

18. ábra. Kossuth-címer „D” változata (díszítés nélkül, hármás halom koronával, részben színjelöléssel). *Magyar Közlöny*, 1956. november 12., 93., címlap.

19. ábra. A „kék színezetű” Kossuth-címer hármás halom koronával. *Magyar Közlöny*, 1957. február 2., 14., címlap.

20. ábra. A „kék színezetű” Kossuth-címer hármás halom korona nélkül. *Magyar Közlöny*, 1957. február 10., 19., címlap.

21. ábra. Népköztársasági címer 1957-től 1990-ig. *Magyar Közlöny*, 1957. május 23., 57., Budapest, 329. [fekete-fehérben].

22. ábra. Az 1990. január 7-ére tervezett címerről történő népszavazáshoz mellékelt két címerváltozat. *Magyar Közlöny*, 1989. november 10., 82., Budapest, 1375.

Képmelléklet forrásai

1. A Tildy-kormány (1945.11.15.). MNM TF / magyar eseménytörténet II/a, 1792/1957 fk. Készítő/Alkotó: Pobuda, Budapest, 1945.11.15., forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1388724>, 2022. 04. 21.

2. Tildy Zoltán beszél a Kossuth híd felavatásakor megtartott gyűlésen (1946.01.20.). MNM TF / magyar eseménytörténet II/a, 81.865. Készítő/Alkotó: Pobuda, Budapest, 1946.01.20. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1408862>, 2022. 04. 21.

3. „Andrássy út 96. (ekkor a köztársasági elnök palotája), az erkélyről Tildy Zoltán köszönti a május 1-i felvonulókat.” (1946. május 1.). Fortepan / Aszódi Zoltán. Képszám: 173984, forrás: <https://fortepan.hu/hu/photos/?donor=Asz%C3%B3di%20Zolt%C3%A1n>, 2023. 02. 05.

4. Az Esterházy-palota napjainkban. Saját (A. Z. M.) készítésű fénykép, 2022. 04. 21.

5. Dr. Petru Groza látogatóban Tildy Zoltánnál, az Esterházy-palotában (1947). MNM Történeti Fényképtár, 84.1112. Budapest, 1947. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1407485>, 2022. 04. 21.

6. Tildy Zoltánné rádióbeszédet mond az amerikai kormány rövidhullámú állomásán (1947). MNM Történeti Fényképtár, 63.2255. New York, 1947. Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1404932>, 2022. 04. 21.

7. Tildy Zoltán szovjet tisztekkel és Puskin nagykövettel (1948). MNM Történeti Fényképtár, 78.1602 mtkcs. Készítő/Alkotó: Magyar Központi Híradó Rt. Schenk fotó, Budapest, 1948 (körüli). Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1562674>, 2022. 04. 21.

8. Államfői szerep és állami címer a fenyegetett demokrácia idején (borítóterv). Készítette: Molnár Miklós Máté (Budapest, 2023).

Lábjegyzetben lévő életrajzi adatok forrásai

A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárának honlapja. Forrás: <https://zsinatileveltar.hu/>, 2024. 04. 06.

Bölöny 1987. Bölöny József: *Magyarország Kormányai 1848–1987*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon A–Z*. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/>, 2022. 09. 08.

Magyar Katolikus Lexikon. Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/>, 2022. 09. 21.

Névpont. Forrás: <https://www.nevpont.hu/>, 2022. 02. 02.

Történelmi Tár. Digitális História Adatbázis. Névtár. Forrás: https://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=section&id=7&Itemid=67, 2022. 09. 08.

Wikimedia Commons. Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page, 2021. 10. 27.

NÉVMUTATÓ

- Abod László, 188
 Acsay László, 219
 Adorján József, 185, 191, 201, 202, 219
 Antall József, 203, 219, 220, 221, 244
 Antall József, id., 69, 98, 178, 193, 196, 201, 203, 204
 Apró Antal, 175, 196
 Árpád-házi (Szent) István, I., 54
 Atzél Ede, 13
 Auer Pál, 192, 219
 B. Rác István, 182, 185, 186, 190, 201
 B. Szabó István, 71, 178, 182, 185, 186, 191, 192, 193, 194, 195, 203, 205, 219, 220
 Babodi György, 219
 Bajcsy-Zsilinszky Endre, 71, 73, 75, 105, 159
 Bajcsy-Zsilinszky Endréné, 115, 219
 Bajnok József, 213
 Bakó Emil, 212
 Balla Antal, 219, 244
 Balla Dömötör, 220
 Balogh György, 184, 185, 186, 189, 190, 203, 220, 221
 Balogh István, 17, 59, 87, 88, 89, 107, 112, 113, 220
 Bán Antal, 244
 Bánáss László, 121
 Bárándy György, 87
 Baranyai Lipót, 70
 Bárányos Károly, 25, 48, 112, 244
 Baráth Endre, 220
 Baráth Magdolna, 170
 Barcs Sándor, 71, 109, 203, 221
 Bárdossy László, 126
 Barth, Karl, 134, 135
 Bartha Albert, 58, 86, 98, 219
 Bartolf Márton, 68
 Bechtler Péter, 42, 44, 76
 Békefi Benő, 124
 Bencsik Gyula, 72, 178, 181, 203, 219, 220
 Beneš, Edvard, 153, 155, 156, 158, 159, 160
 Benjámín Olivér, 201
 Benkő András, 98
 Benkő István, 135
 Benkő Zoltán, 202
 Bereczky Albert, 65, 67, 73, 87, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 133, 134, 135, 136, 137, 206, 207, 220
 Bereczky Katalin, 111
 Beregfy Károly, 15
 Berényi Sándor, 219
 Bertényi Iván, 37
 Bethlen István, 131
 Bibó István, 194, 195, 199, 200
 Bigelow követségi tanácsos, 146
 Bilkey-Papp Zoltán, 127, 128, 129
 Bíró András, 166
 Bodonyi Márton, 152
 Bognár József, 107, 143, 150, 178, 179, 181, 184, 185, 190, 191, 203, 204, 205, 219, 220, 221
 Bojta Béla, 90, 94
 Bokor Pál, 140
 Boldizsár Iván, 155
 Borbándi Gyula, 139, 141, 180, 193
 Boros Lajos, 202
 Borshy-Kerekes György, 147
 Bölöny József, 8
 Brencsán János, 53
 Brunsvik István, 220
 Bún József, 85, 86
 Carson követségi titkár, 146
 Chapin, Selden, 98
 Chorin Ferenc, 70
 Clementis, Vladimír, 39
 Corday, Pierre, 158
 Czövek Jenő, 220
 Csala István, 220, 221
 Csapó Péterné, 132
 Császár Károly, 92, 96, 215
 Cseh-Szombathy László, 220

- Csejdy László, 213
 Csejkey Ernő, 111
 Csendes Katalin, 91, 214
 Csergő János, 175
 Csernyisev tábormok, 123
 Cséry Dezső, 162
 Csia Sándor, 15, 125
 Csikós László, 169
 Csizmadia Lajos, 221
 Csobányi Zoltán, 94
 Csorba János, 76, 182, 185, 186, 190, 196, 201, 203
 Csornoky László, 66
 Csornoky Viktor, 60, 66, 85, 87, 92, 93, 94, 111, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 156, 158, 161, 219
 Csúcs György, 132, 133
 Csúcs Jánosné Csapó Piroska, 132
 Csűrös András, 67
 D(e)és József, 216
 D. alezredes, 188
 Dálnoki Miklós Béla, 16, 17, 19, 21, 23, 78
 Dancs József, 203, 219, 220, 221
 Daróczy Mátyás, 147
 Darvas József, 27, 150
 Davis, Nathaniel Penistone, 98
 Deák Ferenc, Francis, 147
 Deczki János, 219
 Delmer újságíró, 161
 Dénes István, 219
 Dénes Tibor, 202
 Dernői Kocsis László, 109, 179, 181
 Dessewffy Gyula, 219
 Dimitrov Mihajlov, Georgi, 162
 Dinnyés Lajos, 48, 49, 50, 114, 115, 116, 117, 118, 143, 144, 150, 219, 220, 221
 Dobi István, 68, 71, 98, 115, 134, 135, 150, 173, 174, 175, 178, 179, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 219, 220, 221, 244
 Domonyi Katalin, 95, 96
 Donászy Kálmán, 219
 Dögei Imre, 196
 Dubay István, 219
 Dudás József, 13, 189
 Dulin Jenő, 219, 220
 Eckhardt Emil, 98
 Eckhardt Sándor, 27, 86
 Eckhardt Tibor, 69, 72, 144, 147, 148, 159
 Edgcumbe, Oliver P., 60, 97
 Egger Lajos, 215
 Éliás József, 124
 Enyedy Andor, 120, 134, 136
 Erdei Ferenc, 17, 47, 150, 184, 186, 190, 191, 195
 Erdős Jenő, 171
 Erőss János, 27
 Fabriczy Emma, 65
 Fábry Pál, 87, 211
 Faragho Gábor, 14, 35, 75
 Faragó Pálné Réday Piroska, 92, 214
 Farkas Ferenc, 76, 195, 199
 Farkas Ferenc, kisbarnaki, 139, 140, 141, 142
 Farkas József, 124
 Faust Imre, 13
 Fehér Kálmán, 219
 Fekete László, 91, 213
 Fekszti László, 167
 Fenyő Miksa, 74
 Fésűs László, 221
 Fiala Dezső, 96
 Figl, Leopold, 194
 Filó Sámuel, 219, 220, 221
 Filo-Fischer Ilona, 90
 Fischer József, 195
 Fonyódi János, 218
 Föglein Gizella, 8, 19, 81
 Földváryné Kiss Réka, 120, 123, 125
 Futó Dezső, 187
 Füredi Zoltán, 215
 Füzessi István, 202
 Gajzágó Carola, 92, 95, 96, 149, 214
 Galats István, ifj., 217
 Galbicsek Károly, 165
 Gandhi, Mahatma, 200
 Gáspár Ervin, 219
 Gáspár Vince, 219, 221
 Gati, Charles, 145
 Gerlei/y Ferenc, 216
 Gerő Ernő, 21, 26, 78, 106, 143, 150, 179, 181, 244
 Glässer Aladár, 13
 Gombos Gyula, 122
 Gordon Ferenc, 99, 112, 113, 219, 244
 Gottwald, Klement, 155
 Gömbös Gyula, 124
 Göncz Árpád, 188, 199
 Groza, Petru, 153, 248

- Guba Mihály, 219
 Gulácsy György, 219
 Gyarmati György, 165
 Gyenis Antal, 67
 Gyöngyösi János, 42, 47, 90, 112, 219, 220, 221, 244
 Győr Zoltán, 181, 203
 Györgyi Lajos, 219, 221
 Györy Elemér, 119, 134, 136
 Gyulay László, 219
 Gyursánszky Ferenc, 44, 89, 215
 Haas György, 110
 Habsburg Mária Terézia, 83, 84
 Habsburg–Lotaringiai Ferdinánd, V., 32
 Habsburg–Lotaringiai Ferenc József, I., 32
 Habsburg–Lotaringiai József Ágost főherceg, 14, 140
 Hagenmacher Ottóné, 84
 Hajdu-Németh Lajos, 219
 Halmaji Bor János, 130
 Halmaji Bor Jolán, 130
 Halmaji Bor László, 129, 130, 131
 Halmaji Bor Lászlóné Polozgay Margit, 130
 Hámori Zoltán, 184, 188
 Haraszi József, 217
 Hartai Sándor, 217
 Hatos Pál, 29
 Haypál Béla, 121
 Házi Árpád, 135
 Hegedüs András, 179, 180
 Helmer, Oskar, 191
 Heltai György, 91, 202
 Hitler, Adolf, 13, 70
 Híves Henrik, 113
 Hohenzollern–Sigmaringen Mihály, I., 158
 Hompola Mihály, 107
 Honti Ferenc, 159, 160
 Horthy Miklós, 13, 14, 69, 73, 74, 75, 116, 139
 Horváth Dénes, 182
 Horváth Erzsébet, 216
 Horváth Imre, 196
 Horváth János, 7, 201, 202
 Horváth Lajos, 173
 Hranyó Antal, 218
 Huszár Tibor, 74
 Hüttner Jánosné, özv., 85
 Idrányi Zoltán, 57
 Illyés Gyula, 193
 Implom Ferenc, 220, 221
 Imrédy Béla, 126, 141
 Incze Antal, 141
 Jancsecz Imre, 47
 Janza Károly, 168
 Jány Gusztáv, 126, 127
 Jéhl Frigyes, 66, 87
 Jékely László, 28, 41, 42, 43, 60, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 101, 104, 108, 111, 114, 179, 210, 212, 219, 248
 Jenei István, 218
 Jeney László, 169
 Jónás Pál, 202
 Józán László, 121
 Juhász László, 104
 Juhász Nagy Sándor, 18, 20, 131
 Kádár Géza, 77
 Kádár János, 170, 174, 176, 181, 187, 194, 195, 196, 197, 198, 202, 204, 206, 207
 Kahler Frigyes, 167
 Kállai Gyula, 77, 84, 93, 175, 181, 212, 214
 Kállay Miklós, 71, 72, 87
 Kallós Ödön, 148
 Kálmán Ferenc, 220, 221
 Kapócs Ferenc, 96, 109, 112, 113
 Károlyi Mihály, 28, 29, 43, 44, 83, 84, 155
 Károlyi Mihályné Andrássy Katalin, 43
 Katona Ferenc, 148, 149, 152
 Katona Jenő, 143, 221
 Kelemen Gyula, 187, 195
 Kenessey Pongrác, 74
 Kennedy, Charles Stuart, 145
 Kerekes Béla, 60
 Keresztes-Fischer Ferenc, 70
 Keresztury Dezső, 244
 Kerkai Jenő, 103
 Kertész Endre, 183
 Kertész István, 39
 Kertész Róbert, 187
 Keszthelyi József, 217
 Kéthly Anna, 27, 187, 190, 192, 193, 195, 197, 201, 202
 Key, Wiliam S., 97
 Király Béla, 202, 203
 Kiss Árpád, 175
 Kiss Gergely, 219, 221
 Kiss Géza, 65
 Kiss József, 208
 Kiss László, 220

- Kiss Roland, 42
 Kiss Sándor, 182, 185, 186, 190, 191, 192, 201, 202, 219, 220
 Kis-Tóth József, 219
 Klamár Gyula, 187
 Komjáthy Miklós, 9
 Komócsin Mihály, 212
 Kornfeld Móríc, 70
 Kossa István, 76, 175, 196, 200
 Kossuth Lajos, 8, 19, 32, 33, 34, 41, 43, 47, 62, 86, 111
 Koszér Nándor, 178, 183, 219
 Kovács Béla, 71, 98, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 146, 159, 168, 178, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 219, 220, 221, 244
 Kovács Ferenc, 219
 Kovács Imre, 68, 74, 113, 116, 180, 201, 202
 Kovács István, 106, 219, 220
 Kovács Iván, 220
 Kovács József, 219, 220
 Kovács László, 217
 Kovács Zoltánné Sándor Anna, 215
 Köteles Mihályné Szedresi Margit, 215
 Kővágó József, 182, 185, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 201, 202, 203, 219, 220, 221
 Kövér Sándor, 73
 Közi Horváth József, 16
 Kristóf István, 173, 175
 Kriváchy Ödön, 219
 Krno, Dalilov, 97
 Kumorovitz Lajos Bernát, 31
 Kuraszov, Vlagyimir Vasziljevics, 118
 Kuznyecov vezérezredes, 13
 Lakatos Géza, 139
 Lates(z) Sándorné, 215
 Lázár Andor, 124, 137
 Légrády Sándor, 175
 Lehőcz János, 165
 Lenin [Uljanov, Vlagyimir Iljics], 55, 93
 Lévy Magdolna, 216
 Implom Ferenc, 221
 Losonczy Géza, 190, 191, 195
 Low, Bob, 145, 146
 Lukács Sándor, 213
 M. Kiss Sándor, 6, 11, 75, 100, 164, 166, 167
 Madarász János, 219
 Makkai Sándor, 134, 135, 136, 137
 Maléter Pál, 59, 60, 187, 188, 189, 191, 195
 Mara Miklós, 43, 87, 211
 Márkus István, 180
 Marosán György, 196, 197
 Marschalkó Teófil, 85
 Márton Árpád, 121
 Masaryk, Jan, 153
 Máté Lajos, 67
 Mátéffy Géza, 182, 220
 Matolcsy Károly, 96, 213
 McCargar, James, 145, 146, 147
 Meixner Ernő, 219
 Mekis József, 175
 Menon, K. P. S., 199, 203
 Mészáros Sándor, 93, 216
 Michalkó László, 213
 Mihailov, Mihail, 115
 Mihályfi Ernő, 71, 84, 90, 91, 92, 93, 96, 109, 111, 112, 114, 117, 119, 135, 150, 151, 179, 212, 220, 221
 Mikó Zsuzsanna, 22, 30
 Mikojan, Anasztaz Ivanovics, 189
 Mile Gyula, 218
 Mindszenty József, 125, 135, 191, 194, 197
 Mistéth Endre, 98, 126
 Molnár Erik, 127, 244
 Molnár Gyuláné Demény Gizella, 216
 Molnár József, 61, 62
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics, 16, 112, 117
 Moór Gyula, 45, 46
 Móríc Zsigmond, 67
 Muraközy Gyula, 123, 135, 136
 Münnich Ferenc, 168, 170, 196
 Nagy Ferenc, 18, 19, 21, 22, 43, 46, 58, 68, 70, 71, 77, 80, 81, 84, 86, 87, 89, 96, 98, 100, 101, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 125, 131, 133, 142, 144, 147, 156, 157, 158, 159, 178, 180, 192, 201, 202, 219, 220
 Nagy Gyula, 124
 Nagy Imre [miniszterelnök], 35, 80, 98, 150, 166, 168, 178, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 190, 191, 194, 195, 197, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 211, 244
 Nagy Imre [rendőrezredes], 58, 96

- Nagy Károly Zsolt, 122
 Nagy Kázmér, 143
 Nagy Miklós, 131
 Nagy Péter, 148, 149, 161
 Nagy Töhötöm, 102, 103, 209
 Nagy Vince, 219
 Nagyatádi Szabó István, 66
 Nehru, Dzsaváharlál, 200
 Németh Imre, 185, 191, 203, 220
 Németh László, 164, 199, 204
 Nizsalovszky Endre, 198
 Novák Károly, 96, 212
 Nyári Gábor, 141
 Nyeste Zoltán, 202
 Offner Alfréd, 221
 Oltványi Imre, 77, 109, 203, 204, 219, 220
 Ortutay Gyula, 44, 48, 51, 71, 109, 114,
 133, 136, 137, 138, 143, 179, 185, 196,
 200, 203, 219, 220, 221
 Osváth György, 202
 Osváth László, 69
 Ö. Kovács József, 12
 Őrsödi László, 213
 Öry István, 220
 Padányi Gulyás Béla, 220
 Padányi Gulyás Jenő, 85
 Pál Ferenc, 203
 Palasik Mária, 105, 109, 114, 143, 149
 Pálffy Albert, 33
 Pallavicini György, 74
 Pálosi Béla, 126
 Palotai Elek, 220
 Pandula Attila, 31, 61
 Pap László, 133
 Papp Ferenc, 217
 Papp Gyula, 218
 Papp Sándor, 215
 Papp-Kökényesdy Sándor, 43, 58, 59
 Pártay Tivadar, 178, 181, 184, 185, 186,
 189, 190, 193, 196, 200, 203, 204, 219,
 220, 221
 Pasch, Johan, 194
 Pásztor Tamás, 201, 202
 Patonay Elek, 220, 221
 Paulai/y Tivadar, 216
 Pázmány Péter, 7
 Peinsipp, Walther, 194
 Perr Viktor, 219
 Pesta László, 184, 203, 204, 221
 Pesti Márton, 218
 Péter Gábor, 76, 90, 109
 Péter János, 60, 73, 87, 91, 95, 116, 120,
 121, 134, 135, 136, 137, 145, 149, 151,
 152, 179, 211
 Petőfi Sándor, 33, 117
 Peyer Károly, 113
 Pfeiffer Zoltán, 74, 109, 159, 202, 219, 220
 Pokorny Hermanné, 221
 Polányi István, 219
 Pongrácz Aladár, 50, 51, 220
 Pongrácz József, 65
 Pongrácz Tibor, 220, 221
 Prieszol József, 86
 Puskin, Georgij Makszimovics, 103, 250
 Rácz Endre, 73, 87, 92, 104
 Rácz Erzsébet, 6, 7, 44, 60, 66, 73, 86, 87,
 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 106, 107,
 108, 109, 116, 131, 149, 151, 152, 209,
 214
 Rácz Jenő, 99, 198, 199, 203, 204
 Rácz Lajos, 86, 219, 220, 221
 Radvánszky Albert, 133
 Rajk László, 22, 27, 42, 46, 50, 51, 53, 59,
 98, 101, 107, 114, 150, 152, 154, 244
 Rajniss Ferenc, 15
 Rákóczi Ferenc, II., 41
 Rákosi Mátyás, 25, 26, 28, 43, 46, 53, 54,
 55, 60, 79, 81, 91, 98, 100, 106, 107,
 108, 110, 112, 116, 136, 137, 143, 144,
 145, 147, 149, 150, 151, 154, 162, 169,
 183, 244
 Raksányi Árpád, 201
 Rátz Lajos, 220
 Ravasz László, 119, 120, 122, 123, 125,
 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138
 Rédey Gábor, 202
 Révai József, 17, 21, 27, 31, 81, 106
 Révész Imre, 18, 120, 121, 123, 124, 125,
 129, 130, 131, 132, 134, 136, 137
 Ries István, 24, 25, 47, 79, 107, 244
 Rónai Sándor, 128, 194, 196, 244
 Róth Pál, 220
 Rubletzky Géza, 219, 221
 Ságvári Endre, 115
 Saláta Kálmán, 219
 Sallai Miklósné Riesz Rózsi, 215
 Samu László, 178
 Sántha Kálmán, 18, 20
 Schmidt Mária, 12

- Schoenfeld, Hans Frederick Arthur, 97, 100, 110, 146
 Schöpflin Gyula, 11
 Schwartz Erzsébet, 215
 Sevcsenko, Tarasz Hrihorovics, 117
 Shik Mária, 215
 Sigray Antal, 70
 Simon Gyula, 217
 Simonffy-Tóth Ernő, 74, 75
 Sinka István, 68
 Sinkovits Imre, 166
 Slachta Margit, 41
 Smodlaka, Sloven, 118
 Sólyom László, 57
 Subasitz Jenő, 87, 217
 Sulyok Dezső, 7, 26, 27, 71, 80, 100, 113, 159, 219
 Supka Géza, 111
 Svernyik, Nyikolaj Mihajlovics, 117
 Szabó Árpád, 115, 219, 220, 221
 Szabó Elek, 203
 Szabó Ferenc, 221
 Szabó György, 201
 Szabó Imre, 120, 123, 124, 125, 135, 136, 137
 Szabó Kálmán, 221
 Szabó Lajos, 7
 Szabó Miklós, 201, 202
 Szabó Pál, 22, 68, 86
 Szakács József, 220
 Szakasits Árpád, 10, 26, 43, 74, 77, 79, 81, 84, 85, 98, 103, 106, 108, 114, 116, 138, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 162, 209, 211, 244
 Szalai András, 219
 Szálasi Ferenc, 14, 15, 16, 36, 37, 75, 126, 139
 Száll József, 113
 Szántó-Vezekényi István, 219
 Szarka Gábor, 202
 Szeder Ferenc, 22, 86
 Szegedy-Maszák Aladár, 116, 144, 147, 148
 Szekfű Gyula, 117
 Szelezky Gyula, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 209, 212
 Szemes József, 182, 185, 203
 Szenes Imre, 189
 Szente József, 219
 Szent-Györgyi Albert, 72
 Szent-Iványi Domokos, 14
 Szentiványi József, 193
 Szentiványi Lajos, 72, 150, 179, 219, 220, 221
 Szent-Iványi Sándor, 27, 86
 Szentpéteri Kun Béla, 18, 19, 131, 134, 136
 Szigethy Gyula, 220
 Szij Rezső, 121
 Szijj Bálint, 68
 Szilágyi László, 42
 Szolnoki István, 46, 193, 198, 203, 221
 Szombathelyi Ferenc, 126
 Szöllösi Jenő, 16, 36
 Sztálin [Dzsugasvili, Joszif Visszarionovics], 43, 55, 117, 118, 165
 Sztáray Zoltán, 202
 Szűcs András, 144, 146
 Szűcs László, 58, 59, 88, 99
 Szviridov, Vlagyimir Petrovics, 97, 103, 109
 Taksonyi János, 219, 220
 Tamási Áron, 86
 Táncsics Mihály, 33
 Tartsay Vilmos, 105
 Tasler Lajos, 126
 Teleki Géza, 14
 Teleki Pál, 69, 70
 Thuróczy Gézáné, özv., 220
 Tildy Erzsébet, 66, 111, 148, 151, 207
 Tildy László [Tildy Zoltán apja], 65
 Tildy László [Tildy Zoltán fia], 66, 184, 194
 Tildy Zoltán, 6, 7, 9, 10, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 40, 43, 44, 47, 48, 51, 57, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 214, 219, 244, 245, 246, 248, 250

- Tildy Zoltán, ifj., 66, 73, 85, 110, 111, 194
 Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet, 7, 66, 67, 73, 86, 89, 90, 93, 94, 98, 104, 111, 112, 117, 144, 147, 148, 184, 188, 194, 207, 209, 249
 Tilkovszky Loránt, 16
 Timár István, 90
 Tito, Josip Broz, 118, 157, 160, 162, 194
 Tombor Jenő, 58, 98, 244
 Tor(o)nyi Mihály, 217
 Tökés László, 207
 Turóczy Gézáné, 219
 Túróczy Zoltán, 136
 Tüz Imre, 218
 Urbánszky István, 218
 Váczi Lajos, 219
 Valentiny Ágoston, 18
 Varannai Aurél, 154, 155
 Varga Béla, 22, 69, 71, 98, 102, 103, 109, 110, 113, 114, 142, 178, 207, 219, 220
 Varga Gizella, 87, 89, 214
 Varga István, 184, 198, 199, 200, 203, 204
 Varga József, 167
 Vas Zoltán, 59, 66, 76, 87
 Vásárhelyi Miklós, 178
 Vásáry István, 17, 18, 219
 Vass Sándor, 91, 94, 213
 Vass Sándor [újságíró], 68
 Vaszkó Mihály, 219, 220
 Vatta Ernő, 220
 Vázsonyi János, 74
 Veér Imre, 219
 Veesenmayer, Edmund, 13, 73
 Veres Péter, 114, 134, 135, 136, 137, 150
 Vezér Erzsébet, 154
 Victor János, 134, 135
 Viczián Imre, 46, 48
 Vida István, 70, 205
 Vidovics Ferenc, 193, 202, 221
 Virág József, 220
 Vorosilov, Kliment Jefremovics, 62, 81, 97, 123
 Vörös János, 16, 35
 Vörös Vince, 219
 Weems, George Hatton, 97
 Weiss Manfréd, 70
 Z. Nagy Ferenc, 181, 203, 219, 220
 Zákányi József, 65, 121
 Zamercev, Ivan Tyerentyevics, 149
 Zánkainé, 87
 Zentai István, 219
 Zsedényi Béla, 17, 18, 19, 20, 21, 244
 Zsindely Ferenc, 69, 72
 Zsukov, Georgij Konsztantyinovics, 13

ÖSSZEFOGLALÓ

Államfői szerep és állami címer a fenyegetett demokrácia idején

Az értékezés két fő témája, az államfői szerep alakulásának, illetve az állami címer kinézetének története a második világháború utáni Magyarországon. A történelem második magyar köztársasági elnöke, Tildy Zoltán (1889–1961) református lelkészként kezdte meg pályafutását. Az 1930-ban megalakult Független Kisgazdapárt tevékeny szervezője volt, amelyben végig vezető és meghatározó szerepet töltött be. Az 1945-től miniszterelnöki, majd 1946-tól köztársasági elnöki tisztséget betöltő Tildyt, 1948 és 1956 között házi őrizetben tartották. A forradalom és szabadságharc idején, a Nagy Imre-kormányok államminisztere volt, informálisan „helyettes-miniszterelnöknek” is nevezték. 1958-ban a Nagy Imre-perben hat év börtönbüntetésre ítélték, azonban rossz egészségügyi állapota miatt 1959-ben kegyelemmel szabadult. A magyar címer egyik különleges változata, az úgynevezett Kossuth-címer – amelyet a tárgyalt korszakban neveztek el Kossuth Lajosról – számos kérdést vet fel, amelyek közül közismert a jelkép és a köztársasági államforma kapcsolatának összetett problematikája. A köztársaság 1946-os bevezetésekor elmaradt a címer szabályozása. Tildy kezdte el használni államfőként az úgynevezett Kossuth-címert, amely gyakorlat idővel szokásjoggá vált. A kommunista hatalom teljes kiépülését követően, az új alkotmánnyal, a magyar hagyományokkal teljes mértékben szakító új állami jelképet határoztak meg. 1956-ban tért vissza a Kossuth-címer, amely a forradalom és szabadságharc jelképévé vált.

Tildyről egyaránt találhatóak pozitív és negatív írások. Szerepét a magyar állam élén, sokan a „gyenge” jelzővel illetik, megítélésekor gyakran szemére vetik túlzott engedékenységét a kommunisták és a Szovjetunió felé. A források alapján kimondható, hogy számára a családja volt a legfontosabb, ugyanakkor felesége erős befolyást gyakorolt politikusi pályafutására. Tildy Finnország példáját tekintette követendőnek, azonban ez Magyarország akkori helyzetében nem volt megvalósítható. A disszertáció kiemelt figyelmet fordít az államfői hivatal történetére, említést kapnak ugyanakkor a Tildy szerepének megítélése kapcsán felvetődő legismerőbb kérdéses ügyek, illetve az érdekesebb kevésbé közismertek is.

SUMMARY

Role of head of state and national coat of arms during the threatened democracy

The two main themes of the dissertation are the history of the role of the head of state and the appearance of the state coat of arms in Hungary, after the World War II. Zoltán Tildy (1889–1961) – the second president of the Republic in the Hungarian history – began his career as a Reformed (Calvinist) pastor. He was active organizer of the Independent Smallholders' Party (founded in 1930), in which he played a leading and decisive role throughout. Tildy was Prime Minister of Hungary, serving from 1945 until 1946, then Tildy was elected President of Hungary. He was kept under house arrest between 1948 and 1956. During the Hungarian Revolution and War of Independence of 1956, he was state minister in the Imre Nagy Governments, informally called him as 'deputy prime minister'. In 1958 – in the trial of Imre Nagy and associates – Tildy was sentenced to six years in prison, but due to his poor health, he was released under an individual amnesty in 1959. One of the historical forms of the Hungarian coat of arms called the 'Kossuth coat of arms' – which was named after Lajos Kossuth, in this period – raises a number of questions. Perhaps the most important is the complex problem of the relationship between this symbol and the republican form of government. Hungary officially became a republic in 1946, but there was no coat of arms regulation. Zoltán Tildy, who was President of the Republic of Hungary, started to use the so-called Kossuth coat of arms. Over time, this practice became customary law. After the total establishment of communist power, a new constitution was adopted, which included a new coat of arms. This symbol, however, marked a break with the Hungarian traditions. The Kossuth coat of arms returned in 1956, which became the symbol of the Hungarian Revolution and War of Independence of 1956.

Tildy's role at the head of the Hungarian state is often referred to as 'weak', and his excessive leniency towards the communists and the Soviet Union is often criticized. Based on the sources, it can be said that his family was the most important thing for him, at the same time his wife had a strong influence on his political career. Tildy considered the example of Finland to be followed, however, this was not feasible in the situation of Hungary at that time. The dissertation pays special attention to the history of the office of the head of state, while mentioning the most well-known questionable cases regarding Tildy.